

ปฏิปทาพระรัตนคฤหกรรมฐาน สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

โดย พระธรรมวิสุทธิมงคล
(ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน)

อนุสรณ์พิพิธภัณฑสถานศรัทธาธรรม วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม ในพระสังฆราชูปถัมภ์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

๔๔๔ หมู่ ๕ บ้านหนองกลางดอน ตำบลคลองกิว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

ปฏิบัติพระธุดงค์กรรมฐาน

สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

โดย

พระธรรมวิสุทธิมงคล

(ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน)

วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี

ปฏิปทาพระรัตนตรัย

สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

เลขมาตรฐานหนังสือ : ๙๗๘-๖๑๖-๔๕๕-๓๕๔-๕

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : มกราคม ๒๕๖๑

จำนวนพิมพ์ : ๓,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย : มูลนิธิพุทธสมุนไพรวงศ์แผ่นดินไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์

.....

ถ้าท่านผู้ใดประสงค์พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน ท่านผู้นั้นกรุณาพิมพ์ได้
ตามประสงค์โดยไม่ต้องขออนุญาตแต่อย่างใด นอกจากพิมพ์เพื่อจำหน่าย
จึงขอสงวนลิขสิทธิ์ เพราะผู้แสดงไม่ต้องการอะไรยิ่งกว่าใจที่เป็นสมบัติ
ล้ำค่ากว่าสมบัติใดๆ ในโลก

.....

พิมพ์ที่ : บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด
๖๑ ถนนเลียบคลองภาษีเจริญฝั่งเหนือ ซ.เพชรเกษม ๖๙
แขวงหนองแขม เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร
โทรศัพท์ ๐-๒๔๔๔-๓๓๕๑-๙ โทรสาร ๐-๒๔๔๔-๐๐๗๘
E-mail: silpasiamprinting@hotmail.com www.silpasiam.com

คำปรารภ

ปฏิบัติพระธุดงค์กรรมฐาน สายพระภูริทัตโต (ท่านหลวงปู่มั่น) จดจารึกขึ้นโดย พระธรรมวิสุทธิมงคล พระญาณสมุปนฺโน (หลวงตามหาบัว) ท่านเป็นลูกศิษย์ท่านหลวงปู่มั่นองค์สำคัญ เป็นวิสุทธิบุคคล สมณะนักปราชญ์มีปัญญาญาณชาญฉลาด สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ระหว่าง ปีพุทธศักราช ๒๔๙๐-๒๕๕๔ ต่อไปปฏิบัติพระธุดงค์กรรมฐานสายทาง อริยวงศ์นี้จะหาศึกษาหาอ่านได้ยาก ผู้ที่จะจดจารึกเป็นวิสุทธิบุคคลนั้น ยิ่งหายาก คณะปสาทะศรัทธา จึงเห็นควรจัดพิมพ์ขึ้นเพื่ออุลบุตร สุดท้ายในภายหลังจะได้นำไปศึกษาปฏิบัติเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาไป ตลอดกาล

คณะปสาทะศรัทธา

๑๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๖๐

พระธรรมวิสุทธิมงคล
(ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน)

วัดป่าบ้านตาด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ปฏิบัติพระอัฐดงคกรรมฐาน
สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน เรียบเรียง

ต่อไปนี้จะเริ่มเขียนปฏิปทาเครื่องดำเนิน คือ ข้อปฏิบัติของ พระกรรมฐานที่ท่านพระอาจารย์มั่นพาดำเนินมา เพื่อท่านผู้อ่านได้ทราบไว้ บ้างพอเป็นแนวทาง โดยคิดว่าท่านพุทธศาสนิกชน พระเณรทั้งหลาย ที่มีความสนใจใคร่ธรรมและข้อปฏิบัติประจำนิสัย อาจมีความสนใจ อยากทราบอยู่มาก จึงได้พยายามรวบรวมมาลงไว้เท่าที่สามารถ ผิดถูก ประการใด หวังว่าคงได้รับอภัยจากท่านผู้อ่านตามเคย คราวนี้ก็ส่งมาลงทาง “ศรีสัปดาห์” ตามเคย โดยขอร้องให้ทางโรงพิมพ์ช่วยลงให้เป็นตอนๆ ไป ดังที่เคยทำมา และได้เรียนกำชับขอให้ลงพอประมาณ เกรงจะเขียนส่งมา ไม่ทัน ดังที่เคยเรียนเกี่ยวกับประวัติท่านพระอาจารย์มาแล้ว การส่งมา ขอความกรุณาทาง “ศรีสัปดาห์” ให้ช่วยลงให้สั้น เป็นอุบายช่วยบังคับ ตัวเองซึ่งมีนิสัยขี้เกียจไปในตัว เพื่อเรื่องที่เขียนจะได้สำเร็จไปด้วยดี ไม่มี ข้อแก้ตัวว่ายุ่งนั่นยุ่งนี่แล้วหยุดไปเสีย ซึ่งอาจทำให้งานที่กำลังทำเสียไป ตามปกติหนังสือศรีสัปดาห์เคยออกทุกวันศุกร์ จึงพอมีทางว่าการเขียน จะมีความรู้สึกตัวพยายามทำให้ทันกับกำหนดวันเวลาที่หนังสือจะออก เรื่องที่เขียนก็พลอยมีหวังจะสำเร็จได้ จึงได้ส่งและขอร้องทางศรีสัปดาห์ ให้ช่วยลงให้จนกว่าเรื่องจะยุติลง ซึ่งทางศรีสัปดาห์ก็ยินดีให้เป็นไปตาม ความประสงค์ทุกประการ

คำว่า “*กรรมฐาน*” เป็นศัพท์พิเศษและเป็นบทรกรรมพิเศษที่วงพระรุดงค์ท่านปฏิบัติกันมา แต่องค์ของกรรมฐานแท้นั้นมีอยู่กับทุกคน ทั้งหญิงทั้งชาย ทั้งนักบวชและฆราวาส ได้แก่ เกศา โลมา เป็นต้น บางท่านอาจยังไม่เข้าใจในคำว่า กรรมฐาน หรือพระรุดงค์กรรมฐาน ว่าเป็นอย่างไรบ้าง แต่จะเขียนเฉพาะข้อปฏิบัติแห่งรุดงค์กรรมฐานสายของท่านพระอาจารย์มั่น นอกจากนี้ผู้เขียนไม่ค่อยสันต์จัดเจนนักว่าท่านปฏิบัติกันอย่างไรบ้าง เป็นเพียงเห็นๆ ผ่านๆ ไปบ้างเท่านั้น ไม่ค่อยมีโอกาสได้สนใจใกล้ชิดนัก เฉพาะสายของท่านอาจารย์มั่นพาดำเนินมานั้นพอเข้าใจบ้างตามที่เคยได้เห็นได้ยินและปฏิบัติมา แต่ก่อนจะเขียนเรื่องนี้จึงขออธิบายคำว่ากรรมฐานอันเป็นทางดำเนินของท่านพอเป็นแนวทางเล็กน้อย เพื่อเข้ารูปกันกับปฏิปทาที่จะเขียนต่อไป

คำว่า *กรรมฐาน* นี้ เป็นคำชินปากชินใจของชาวพุทธเรามาานเมื่อถือเอาใจความ ก็แปลว่า *ที่ตั้งแห่งการงาน* แต่งานในที่นี้เป็นงานสำคัญ และหมายถึงงานรื้อภหรือชาติรื้อกิเลสตัณหา รื้อถอนอวิชชาทั้งมวลออกจากใจ เพื่อไกลทุกข์ คือความเกิดแก่เจ็บตาย อันเป็นสะพานเกี่ยวโยงของวิภูวนที่สัตว์โลกข้ามพ้นได้โดยยาก มากกว่าจะมีความหมายไปทางอื่นแบบงานของโลกที่ทำกัน ส่วนผลที่พึงได้รับแม้ยังไม่ถึงจุดหมายปลายทาง ก็ทำให้ผู้บำเพ็ญมีความสุขในปัจจุบันและภพชาติต่อไป ฉะนั้น พระที่สนใจปฏิบัติธรรมเหล่านี้ จึงมักมีนามว่าพระรุดงค์กรรมฐานเสมอ อันเป็นคำชมเชยให้เกียรติท่านผู้มุ่งต่องานนี้ด้วยใจจริงจากพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

กรรมฐานที่เป็นธรรมจำเป็นมาแต่พุทธกาลที่พระอุปัชฌาย์มอบให้แต่
เริ่มบรรพชาอุปสมบท มี ๕ อาการด้วยกันโดยสังเขป คือ เกศาได้แก่ผม
โลมาได้แก่ขน นขาได้แก่เล็บ ทนต์ได้แก่ฟัน ตโจได้แก่หนัง โดยอนุโลม
ปฏิโลม เพื่อกุลบุตรผู้บวชแล้วได้ยึดเป็นเครื่องมือบำเพ็ญพิจารณาถอย
หน้าถอยหลังซ้ำซากไปมา จนมีความชำนาญและแยกกายในอาการ
หนึ่งๆ หรือทั้งห้าอาการ อันเป็นชิ้นส่วนสำคัญของร่างกายชายหญิง
ทั่วๆ ไป แต่คำว่ากรรมฐานอันเป็นอารมณ์ของจิตนั้นมีมาก ท่านกล่าวไว้
ถึง ๔๐ อาการ ซึ่งมีในตำราโดยสมบูรณ์อยู่แล้ว ท่านผู้ประสงค์อยากทราบ
กรรมฐานใดก็ค้นหาดูได้โดยสะดวก บรรดากรรมฐานที่ท่านกล่าวไว้
มากมายนั้น ขอให้ใส่ใจความก็เพื่อท่านผู้สนใจใคร่ต่อการปฏิบัติซึ่งมีจิต
นิสัยต่างๆ กัน จะได้เลือกปฏิบัติเอาตามใจชอบที่เห็นว่าถูกกับจริตของตนๆ
เช่นเดียวกับโรคมีชนิดต่างๆ กัน ที่ควรแก่ยาขนานต่างๆ กันฉะนั้น

*วิธีทำได้แก่ การนำธรรมบทนั้นๆ มาบริกรรมภาวนาประจำอิริยาบถ
ต่างๆ ตามแต่ถนัดและเห็นควร ว่าเกศาๆ หรือโลมาๆ เป็นต้น
ด้วยความมีสติกำกับอยู่โดยสม่ำเสมอ ไม่ปล่อยใจส่งไปที่อื่น ทำความ
รู้สึกตัวอยู่กับบทธรรมที่กำลังบริกรรมภาวนา ไม่เปลี่ยนแปลงธรรมบ่อย
อันเป็นนิสัยจับจด พยายามทำไปจนทราบชัดว่าเป็นผลขึ้นมาจริงๆ หรือ
จนทราบชัดว่าธรรมบทนั้นๆ ไม่ต้องกับจริตของตนแล้วค่อยเปลี่ยน
ธรรมบทใหม่ ผู้ที่ทราบชัดว่าถูกกับจริตจริงๆ แล้ว ก็ควรยึดธรรมนั้นเป็น
หลักใจและปฏิบัติต่อไปไม่ลดละ จนเห็นผลเป็นลำดับและก้าวหน้าเข้าสู่
ภูมิธรรมที่ควรเปลี่ยนแปลงบทธรรมตามความจำเป็น ซึ่งเจ้าตัวเองทราบ
โดยลำพัง ผลที่เกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญด้วยธรรมเหล่านี้ หรือด้วยธรรม
อย่างอื่นๆ ที่ถูกกับจริต ย่อมเป็นความสงบสุขภายในใจไปโดยลำดับที่*

ไม่เคยรู้เห็นมาก่อน ความสงบจิตเริ่มแต่ขั้นต่ำ คือสงบได้ชั่วขณะ สงบได้นานพอประมาณ และสงบได้ตามต้องการที่จะให้พักและถอนขึ้นมา ทั้งเป็นความสงบละเอียดแนบแน่นกว่ากันมาก ขณะที่จิตสงบย่อมปล่อยอารมณ์ที่เคยรบกวนต่างๆ เลียได้ เหลือแต่ความรู้ความสว่างไสวประจําใจ และความสุขอันเกิดจากความสงบตามขั้นของใจเท่านั้น ไม่มีสองกับสิ่งอื่นใด เพราะขณะนั้นจิตปราศจากอารมณ์และเป็นตนของตนอยู่โดยลำพัง แม้กิเลสส่วนละเอียดยังมีอยู่ภายในก็ไม่แสดงตัว ถ้าเป็นน้ำก็กำลังนิ่งและใสสะอาดปราศจากฝุ่นละออง หากมีตะกอนก็กำลังนอนนิ่งไม่ทำน้ำให้ขุ่น ควรแก่การอาบดื่มใช้สอยทุกประการ ใจที่ปราศจากอารมณ์มีความสงบตัวอยู่โดยลำพังนานเพียงไร ย่อมแสดงความสุข ความอัศจรรย์ ความสำคัญ ความมีคุณค่ามาก ให้เจ้าของได้ชมนานและมากเพียงนั้น ทั้งเป็นความสำคัญและความอัศจรรย์ไม่มีวันเวลาจิตจางแม้เรื่องผ่านไปแล้ว ทั้งนี้เพราะใจเป็นธรรมชาติลึกลับและอัศจรรย์ภายในตัวอยู่แล้ว เมื่อถูกชำระเข้าถึงตัวจริงเพียงขณะเดียว ก็แสดงความอัศจรรย์ให้รู้เห็นทันที และยังทำให้เกิดความอาลัยเสียดายต่อความเป็นของจิตไปนาน ถ้าปล่อยย้ให้หลุดมือคือเสื่อมไปโดยไม่ได้กลับคืนด้วยวิธีบำเพ็ญให้ทรงตัวอยู่หรือให้เจริญยิ่งขึ้นไป คงเป็นเพราะเหตุนี้กรรมที่ครั้งพุทธกาลมีพระสาวกบางองค์ ขณะท่านกำลังบำเพ็ญอยู่ ใจมีความเจริญขึ้นและเสื่อมลงถึงหกครั้ง จนเกิดความเสียใจมากเพราะความอาลัยเสียดาย แต่สุดท้ายท่านก็เป็นพระสาวกอรหันต์ขึ้นมาองค์หนึ่งจนได้ เพราะความเพียรพยายามเป็นสะพานเชื่อมโยงให้บรรลุถึงอมตธรรม คือแดนแห่งความเกษม โดยอาศัยกรรมฐานธรรมเป็นเครื่องดำเนิน

พระพุทธเจ้าทั้งหลายที่นับจำนวนไม่ได้ และพระสาวกอรหันต์ทั้งหลายของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ที่เสด็จปรินิพพานผ่านไปแล้ว จนประมาณกาลไม่ได้ก็ดี พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ที่เสด็จปรินิพพานและนิพพานไปพอประมาณกาลได้ก็ดี พระพุทธเจ้าสมณโคดมกับพระสาวกท่านที่เพิ่งเสด็จผ่านไปไม่กี่พันปีก็ดี ล้วนทรงอุปบัติและอุปบัติขึ้นเป็นพระพุทธเจ้า และเป็นพระอรหันต์ จากกรรมฐานทั้งหลาย มีกรรมฐานห้าเป็นต้นทั้งสิ้น ไม่มีแม้พระองค์หรือองค์เดียวที่ผ่านการรู้ธรรมมาโดยมิได้ผ่านกรรมฐานเลย แม้จะพูดว่ากรรมฐานเป็นสถานที่อุปบัติขึ้นแห่งท่านผู้วิเศษทั้งหลายก็ไม่ควรจะผิด เพราะก่อนจะทรงถ่ายพระรูปพระนามและรูปนามจากความเป็นปุถุชน ขึ้นมาเป็นพระอรียบุคคลเป็นขั้นๆ จนถึงขั้นสูงสุดต้องมีกรรมฐานธรรมเป็นเครื่องชักฟอก เป็นเครื่องถ่ายถอนความคิดความเห็นความเป็นต่างๆ อันเป็นพื้นเพของจิตที่มีเชื้อวิภวัญจะจมอยู่ภายในให้กระจายหายสูญไปโดยสิ้นเชิง กลายเป็นพระทัยและใจดวงใหม่ขึ้นมาเป็นความบริสุทธิ์ล้วนๆ ดังนั้นพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงทรงถือกรรมฐานว่าเป็นธรรมทั้งสำคัญและจำเป็น และยกย่องในวงพระศาสนาประจำศาสนาแต่ละพระองค์ตลอดมาถึงปัจจุบัน แม้ในศาสนาแห่งพระสมณโคดมของพวกเรา ก็ทรงถือกรรมฐานเป็นแบบฉบับและจารีตประเพณีตายตัวมาเป็นพระองค์แรก ว่าได้ทรงเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมาเพราะกรรมฐาน ๔๐ มีอานาปานสติเป็นต้น และทรงสั่งสอนพุทธบริษัทตลอดมาจนปัจจุบันทุกวันนี้ ทั้งยังจะเป็นสะพานเชื่อมโยงให้สัตว์โลกได้ถึงพระนิพพานตลอดไป จนกว่าจะสิ้นอำนาจาสนาของมวลสัตว์ที่จะตามเสด็จพระองค์ได้นั้นแล ฉะนั้น คำว่า “กรรมฐาน” จึงเป็นธรรมพิเศษในวงพระศาสนาตลอดมาและตลอดไป ผู้นับถือพระพุทธศาสนาที่ยังมิได้ปฏิบัติบำเพ็ญ

ตามทางกรรมฐาน พอทราบเรื่องความลึกลับที่มีอยู่ในตนทั้งฝ่ายชั่ว ฝ่ายดีบ้างพอควร จึงไม่ควรคิดว่าตนรู้ตนฉลาดโดยถ่ายเดียว แม้จำได้จากพระไตรปิฎกโดยตลอดทั่วถึง เพราะนั่นเป็นเพียงบัญญัติชั่วของสิ่ง หรือธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวเท่านั้น ยังไม่ได้รับการเลือกเฟ้นจากการปฏิบัติ อันมีกรรมฐานเป็นเครื่องส่องทางให้ถึงความจริง ตามพระประสงค์ที่ทรง ประกาศธรรมสอนโลก พระกรรมฐาน ๔๐ ห้องนี้แลคือตู้พระไตรปิฎก คือเครื่องมือทำลายภพชาติ เครื่องมือทำลายกองจักรที่พาให้สัตว์โลก หมุนเวียนเกิดตายจนไม่ทราบภพเก่าภพใหม่ และทุกข์เก่าทุกข์ใหม่ที่ สลับซับซ้อนมากับภพชาติอื่นๆ ให้ขาดสะบั้นลงโดยสิ้นเชิง การปฏิบัติใด ก็ตามที่ปราศจากกรรมเหล่านี้ส่วนใดส่วนหนึ่งเข้าสนับสนุน การปฏิบัตินั้น จะไม่เป็นไปเพื่อการทำลายสังหารกิเลสกองทุกข์มากน้อยที่มีอยู่ภายใน ให้เบาบางและสิ้นสูญไปได้เลย การปฏิบัติที่มีกรรมเหล่านี้เข้าสนับสนุน อยู่มากน้อยเท่านั้น จะทำลายกองทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง ไม่มีทางสงสัย ด้วยเหตุนี้ผู้ปฏิบัติเพื่อความสงบสุขและความรู้แจ้งแทงตลอดในธรรม ทั้งหลาย จำต้องยึดถือกรรมเหล่านี้เป็นเส้นชีวิตจิตใจของการดำเนิน ปฏิบัติไปตลอดสาย นับแต่ธรรมขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุดคือ วิมุตติ พระนิพพาน ใครจะปฏิบัติบำเพ็ญความดีงามด้วยวิธีการใดๆ ก็ตาม เมื่อถึงขั้นจะเข้าด้ายเข้าเข็มจริงๆ คือการก้าวขึ้นสู่ภูมิจิตภูมิธรรมเป็นขั้นๆ จำต้องหวนกลับมายึดถือกรรมเหล่านี้อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเครื่องดำเนิน จึงจะผ่านพ้นไปได้โดยสวัสดิ์ปลอดภัย เพราะกรรมเหล่านี้เป็นที่ประมวล มาแห่งสังขารทั้งหลาย ที่มีมรรคผลนิพพานเป็นจุดสุดยอด ธรรมเหล่านี้ รวมอยู่ในวงพระพุทธศาสนา มีศาสดาองค์เอกแต่ละพระองค์ทรงประกาศ สอนไว้เป็นแบบเดียวกันและสืบทอดกันมาเป็นลำดับ ท่านที่ยังสงสัย

พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ที่ทรงประกาศสอนธรรมมาเป็นยุคๆ จนถึง
ศาสดาองค์ปัจจุบันคือพระพุทธเจ้าของเรา จึงควรปฏิบัติพิจารณาตามธรรม
กรรมฐานที่ทรงแสดงไว้ ด้วยความพิศุจน์จริงๆ ทางปัญญาจนเกิดผลตาม
พระประสงค์ ก็จะทราบจากความรู้ความเห็นอันเกิดจากการปฏิบัติของ
ตนเองอย่างประจักษ์ใจว่า ศาสดากับธรรมมิได้แตกต่างกัน แต่เป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกัน ดังแก่นธรรมที่ทรงแสดงไว้ย่อๆ ว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้น
ชื่อว่าเห็นเราตลาคต” ดังนี้ ธรรมบทนี้เป็นธรรมประกาศองค์พระตลาคต
ทั้งหลาย ให้เราทราบอย่างชัดเจนว่าพระตลาคตมีอยู่กับธรรมตลอดเวลา
มิได้ขึ้นอยู่กับกาลสถานที่ แม้แต่ละพระองค์จะเสด็จปรินิพพานไปนาน
ตามสมมุตินิยมกันก็จริง แต่ความจริงขององค์พระตลาคตแล้วคือธรรมนี้
เท่านั้น บรรดาท่านที่เห็นธรรมภายในใจอย่างแจ่มประจักษ์แล้ว ท่านมิได้
สงสัยในองค์พระตลาคตเลยว่าประทับอยู่ในที่เช่นไร ซึ่งโลกเข้าใจว่า
ท่านเสด็จเข้าสู่นิพพานหายเจียบไปแล้ว ไม่มีศาสดาผู้คอยเมตตา
สั่งสอนต่อไป ความจริงธรรมที่ทรงประสิทธิ์ประสาทไว้แล้วแก่หมู่ชน
ก็คือองค์ศาสดาเราดีๆ นั้นแล ถ้าสนใจอยากมีศาสดาภายในใจ ก็มีได้
ทุกเวลาเช่นเดียวกับที่ยังทรงพระชนม์อยู่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับน้ำใจที่จะเคารพ
นับถือ และเชื่อฟังธรรมที่เป็นองค์แทนท่านเป็นสำคัญกว่าอื่น แม้ท่าน
ยังทรงพระชนม์อยู่ ถ้าขาดความสนใจเสียเพียงอย่างเดียว ท่านก็ช่วย
อะไรไม่ได้ คงเป็นประเภทอนาถาอยู่ตามเคย ไม่มีอะไรดีขึ้น เพื่อความ
ไม่เดือดร้อนในภายหลัง และเพื่อความอบอุ่นใจทั้งปัจจุบันและอนาคต
จึงควรปฏิบัติบำเพ็ญตนด้วยธรรมที่ประทานให้เป็นมรดกแทนพระองค์
ผลจะเป็นเช่นเดียวกับที่ยังทรงพระชนม์อยู่ทุกประการ ไม่มีอะไร
เปลี่ยนแปลง คือจะมีธรรมคือศาสดาประจำใจอยู่ตลอดเวลา

ได้พำกรรรมฐานมายืดยาวจนท่านผู้อ่านเอือมไปตามๆ กัน จึงขออภัยอีกครั้งในความไม่พอดีของตนที่พำไปบ้าง ก็คิดว่าท่านที่ยังไม่เข้าใจในคำว่ากรรมฐานเท่าที่ควรก็อาจมี และอาจจะเข้าใจและทราบวิธีปฏิบัติไว้บ้าง เมื่อถึงวาระที่คิดอยากบำเพ็ญจะได้สะดวก

บัดนี้จะเริ่มเรื่องปฏิบัติคือข้อปฏิบัติ ที่ท่านอาจารย์มั่นพาคณะลูกศิษย์ดำเนินมาเป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน การปฏิบัติตามปฏิปทานี้รู้สึกลำบากเพราะเป็นการทวนกระแสโลกทั้งทางกายทางวาจาและทางใจ หลักปฏิปทาที่มีรูดงค์ ๑๓ ชั้นวัตร ๑๔ มีอาคันตุกวัตรเป็นต้น เป็นเครื่องบำเพ็ญทางกายโดยมาก และมีกรรมฐาน ๔๐ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางใจ สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันไปในอิริยาบถต่างๆ ของความเพียร ท่านที่สมัครใจเป็นพระรูดงค์กรรมฐาน จำต้องเป็นผู้อดทนต่อสิ่งขัดขวางด้านทานต่างๆ ที่เคยฝังกายฝังใจจนเป็นนิสัยมานาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ละได้ยาก แต่ก็จำต้องพยายามละไม่หยุดหย่อนอ่อนกำลัง เพราะเพศของนักบวชกับเพศฆราวาสมีความเป็นอยู่ต่างกัน ตลอดความประพฤติมรรยาท ความสำรวมระวังต่างๆ ต้องเป็นไปตามแบบหรือประเพณีของพระซึ่งเป็นเพศที่สงบงามตา ผู้เป็นพระรูดงค์จึงควรมีความเข้มงวดกวดขันในข้อวัตรปฏิบัติต่างๆ ให้เป็นที่อบอุ่นเย็นใจแก่ตนและเป็นที่น่าชื่นชมเลื่อมใสแก่ผู้อื่น เพราะรูดงค์วัตร ๑๓ และวัตรต่างๆ ตลอดกรรมฐานทั้งมวล ล้วนเป็นธรรมเครื่องตัดนิสัยความดีด้านของคนเราโดยตรง พระก็ออกมาจากฆราวาส นิสัยนั้นต้องติดตัวมาด้วย ถ้าไม่มีเครื่องดัดแปลงหรือทรมาณกันบ้าง ก็คงไม่พ้นการบวชมาทำลายตัวและวิทยาศาสตร์ให้ฉิบหายล่มจมลงอย่างไม่มีปัญหา เพราะปกตินิสัยของมนุษย์เราโดยมาก ชอบเบียดเบียนและทำลายตน

และผู้อื่นด้วยวิธีต่างๆ อยู่เสมอ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยเจตนาเสมอไป เนื่องจากความซนต่อนิสัย เพราะความทะเยอทะยานอยากต่างๆ พาให้ เป็นไป หรือเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ที่สุดจะคาดเดาถูก จึงพลอยมี ความทุกข์เดือดร้อนติดตัวประจำอิริยาบถอยู่เสมอ ไม่ค่อยมีความสุขกาย สุขใจได้นานเท่าที่อยากมี

คำว่าเบียดเบียนหรือทำลายตนนั้น ได้แก่ความคิดนึกต่างๆ ที่เป็น กัยแก่ตนโดยเจ้าตัวไม่รู้ว่าผิดก็มี ที่รู้ว่าผิดก็มี และเป็นชนวนให้เกิดความ เสียดายแก่ผู้อื่น จนถึงระบดออกทางกายวาจา เรียกว่าความเบียดเบียน ทำลายทั้งสิ้น

จะเขียนเรื่องพระปฏิบัติที่กำลังอยู่อบรมกับท่านก่อน แล้วจึงจะเขียน เรื่องการแยกย้ายของท่านที่ออกไปปฏิบัติอยู่โดยลำพังต่อไปตามลำดับ

ท่านที่เริ่มมาศึกษาและปฏิบัติกรรมฐานในสำนักท่านอาจารย์มั่น ตามปกติท่านสอนให้เป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรในทุกกรณีที่เป็นหน้าที่ ของพระจะพึงทำ สอนให้เป็นคนหูไวตาไวกันเบาลูกง่ายไปเร็วไม่อึดอาด เนือยนาย สอนให้เป็นคนฉลาดช่างคิดในกิจนอกการในเพื่ออรรถธรรม ในแง่ต่างๆ ไม่อยู่เฉยๆ เหมือนคนสิ้นท่า ความเคลื่อนไหวไปมามีสติอยู่ กับตัว สอนให้เป็นคนละเอียดลออในทุกกรณี การภาวนาท่านเริ่มสอนแต่ กรรมฐานห้าเป็นต้นไป ตลอดถึงกรรมฐานอื่นๆ ตามแต่อาการใดจะ เหมาะกับจริตนิสัยของผู้มาอบรมศึกษาเป็นรายๆ ไป ขณะฟังการอบรม ก็ทำสมาธิภาวนาไปด้วยในตัว บางรายขณะนั่งฟังการอบรม จิตเกิดความ สงบเย็นเป็นสมาธิขึ้นมาทั้งที่ยังไม่เคยปรากฏมาก่อนนับแต่เริ่มฝึกหัด

เพิ่งมาเป็นในขณะนั้นก็มี พระเณรมีจำนวนมากที่เข้าไปรับการอบรมต่างเกิดผลจากสมาธิภาวนาขณะที่นั่งฟังการอบรมในแง่ต่างๆ กันขึ้นมาตามจริตนิสัย ไม่ค่อยตรงกันไปที่เดียว ความรับการอบรมจากท่านเป็นอุบายกล่อมเกลาคจิตใจของผู้ฟังได้ดี ทั้งด้านสมาธิและด้านปัญญาเป็นขั้นๆ ผู้ที่ยังไม่เคยมีความสงบก็เริ่มสงบ ผู้เคยสงบบ้างแล้วก็เพิ่มความสงบไปทุกระยะที่ฟัง ผู้มีสมาธิเป็นพื้นฐานแล้วก็ทำให้ฐานนั้นมั่นคงขึ้นโดยลำดับ ผู้เริ่มใช้ปัญญาการอบรมก็เป็นอุบายปัญญาช่วยไปด้วยเป็นระยะ ผู้มีภูมิปัญญาเป็นพื้นอยู่แล้ว ขณะฟังการอบรมก็เท่ากับท่านช่วยบุกเบิกอุบายสติปัญญา ให้กว้างขวางลึกซึ้งลงไปทุกระยะเวลา ออกจากที่อบรมแล้วต่างองค์ต่างปลีกตัวออกมาเพื่ออยู่ในสถานที่และอิริยาบถต่างๆ กัน การพักผ่อนหลับนอนไม่มีกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับใดๆ จากท่าน ปล่อยให้ เป็นความสะดวกเหมาะสมของแต่ละรายจะปฏิบัติต่อตัวเอง ทั้งนี้เพราะ ธาตุขันธ์และความเพียร ตลอดจนความหมายมั่นปั้นมือต่อธรรมในแง่ต่างๆ มีหนักเบาอย่างน้อยต่างกัน บางรายกลางคืนมีเวลาพัก บางรายพักนอนบ้างตอนกลางวัน แต่กลางคืนเร่ง พักหลับนอนน้อยหรือไม่พักหลับเลย ในบางคืนความเพียรมาก จึงปล่อยให้ เป็นความสะดวกสำหรับตัวเอง แต่ละรายไป ที่จะพักผ่อนหลับนอนหรือประกอบความเพียรในเวลาใด

แนวทางดำเนินในสายท่านอาจารย์มั่น ธรรมเนียม ๕ และจุดดั่งค์ ๑๓ ท่านถือเป็นสำคัญมาก จะเรียกว่าเป็นเส้นชีวิตของพระจุดดั่งค์สายของท่านก็ไม่ผิด ใครเข้าไปรับการอบรมกับท่าน ท่านต้องสอนธรรมเนียมและจุดดั่งค์ไว้ให้ในเวลาไม่นานเลย ถ้าเป็นหน้าแล้งท่านมักจะสอนให้ไปอยู่ รุกขมูลร่มไม้เสมอ ว่าโน้นต้นไม้ใหญ่มีใบคกหนา น่าร่มเย็นสบาย ภาวนา

สะดวก อากาศก็ดี ปราศจากความพลุกพล่านวุ่นวายจากสิ่งภายนอก โนนภูเขาเป็นที่เปิดหูเปิดตาเพื่อรำเริงในธรรม โนนถ้ำ โนนเงื่อมผา เป็นที่น่าอยู่น่าบำเพ็ญเพียรหาความสงบสุขทางใจ โนนป่าช้า เป็นที่กำจัด ความเกียจคร้านและความหวาดกลัวต่างๆ ได้ดี คนเกียจคร้านหรือ คนซี้ซลาดควรไปอยู่ในที่เช่นนั้น จะได้ช่วยพุงความเพียรให้ขยันเสียบ้าง และช่วยกำจัดความกลัวเพื่อความกล้าหาญขึ้นบ้าง ไม่นึกและกดล่ง จิตใจจนเกินไป ภูเขาสูง โนน ถ้ำ โนน เงื่อมผา โนน อากาศดี ภูวนา สะดวก จิตรวมลงสู่ความสงบได้ง่าย เมื่อจิตสงบแล้ว มองเห็นสิ่งต่างๆ ที่แปลกๆ ลึกลับได้ดีเกินกว่าสายตาสามัญจะรู้เห็นได้ ภูเขาสูงนั้น ถ้ำนั้น เงื่อมผานั้น มีสิ่งนั้นๆ อยู่ทางทิศนั้นๆ ผู้ไปอยู่ควรระวังสำรวม ไม่ควร ประมาทว่าปราศจากผู้คนและสิ่งต่างๆ ที่เห็นๆ และได้ยินแล้ว จะไม่มี อะไรอื่นอีก สิ่งลึกลับเกินกว่าสามัญจิตจะรู้เห็นได้ยังมีอีกมากมาย และมากกว่าวัตถุที่มีเกลื่อนอยู่ในโลกนี้เป็นไหนๆ เป็นเพียงไม่มีสิ่ง ที่ควรแก่สิ่งเหล่านั้นจะแสดงความมีออกมาอย่างเปิดเผยเหมือนสิ่งอื่นๆ เท่านั้น จึงแม้มีอยู่เล็กน้อยเพียงไรก็เป็นเหมือนไม่มี ผู้ปฏิบัติจึงควร สำรวมระวังในอิริยาบถต่างๆ อย่างน้อยก็เป็นผู้สงบเย็นใจ ยิ่งกว่านั้น ก็เป็นที่ชื่นชมยินดีของพวกกายทิพย์ทั้งหลายที่มีภพภูมิต่างๆ กัน อาศัยอยู่ใน แลบนั้นและที่อื่นๆ เพราะโลกไม่ว่างจากมวลสัตว์ชนิดต่างๆ ทั้งหยาบ และละเอียด แม้ในกายคนกายสัตว์ก็ยังมีสัตว์ชนิดต่างๆ อาศัยอยู่ นักปฏิบัติเพื่อเสรีภาพแก่สภาวะธรรมทั้งหลายทั่วไตรภพ จึงไม่ควรรับรอง และปฏิเสธในสิ่งที่ตนรู้ตนเห็นว่ามีว่าจริง และว่าไม่มีไม่จริงเพียงเท่านั้น แม้แต่วัตถุทั้งหยาบทั้งละเอียดซึ่งมีอยู่ เรายังไม่สามารถรู้เห็นโดยทั่วถึง บางที่ยังโดนสิ่งต่างๆ จนตกบ้านตกเรือนแตกยับไปหมดก็ยังมีประจำ

นิสัยมนุษย์ผู้ชอบหยิ่งในตัวเอง ขณะที่เดินชุ่มซ่ำมเซอะซะไปโดนสิ่งของ ด้วยความไม่มีสตินั้น เจ้าตัวต้องเข้าใจว่าอะไรไม่มีอยู่ในที่นั้น แต่สิ่งที่ถูกปฏิเสธว่าไม่มีอยู่ในที่นั้นและในขณะนั้น ทำไมจึงถึงกับแตกฉิบหายไปได้ เพียงเท่านั้นก็พอพิสูจน์ตัวเองได้ดีว่ามีนิสัยสะเพร่าเพียงไรถ้าจะพิสูจน์ นอกจากจะไม่ยอมพิสูจน์และปล่อยให้เรื้อรังไปตลอดกาลเท่านั้น ก็หมดหนทางที่จะทราบความจริงที่มีอยู่ในโลกและธรรมต่างๆ ไป ภูเขา ลูกโน้น ถ้ำโน้น และเงื่อมผาโน้น ผมเคยพักบำเพ็ญมาแล้ว เป็นที่จับใจไร้กังวลกับเรื่องเคลื่อนไหวกล่นวุ่นวายทั้งหลาย ถ้าพวกท่านมุ่งต่อแดนพ้นทุกข์อย่างถึงใจ ก็ควรแสวงหาที่เช่นนั้นเป็นที่อยู่ที่บำเพ็ญ และที่ฝากเป็นฝากตายกับธรรมทั้งหลาย ซึ่งเป็นดังองค์ของศาสดาเสด็จมาประทับอยู่ในที่เฉพาะหน้าทุกอิริยาบถ หลับและตื่นจะเป็นสุข ความเพียรทางใจก็ก้าวหน้า ไม่ชักช้าล่าถอยเหมือนที่เคลื่อนไหวกล่นวุ่นวายทั้งหลาย พระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ท่านทรงพลีและพลีชีพเพื่อธรรมในสถานที่ดังกล่าวมาแล้ว นอกจากผู้ไม่เห็นโทษของกิเลสตัณหา วัฏสงสาร เพลินเที่ยวจับจองป่าช้าความเกิด-ตายแบบไม่มีจุดหมายปลายทางเท่านั้น จะไม่ยินดีในสถานที่ที่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ท่านทรงยินดี โนนป่าช้าป่าช้า ไปอยู่ในป่าเช่นนั้นกับพวกชาวป่าชาวเขาโน้น เป็นสถานที่อำนวยความสะดวกเพียรทุกด้าน เพื่อตัดกระแสวัฏฏะภายในใจให้น้อยลงทุกประการแห่งความเพียร การทำความเพียรในที่เหมาะสมกับผู้ต้องการความไม่หวังมาเกิดตายอีกหลายชาติหลายภพ ผิดกับที่ต่างๆ ไปอยู่มาก สถานที่ไม่เหมาะ แม้เดินจงกรมหรือนั่งสมาธิภาวนาเป็นเวลานานเท่ากัน แต่ผลที่ได้รับย่อมผิดกันอยู่มาก เพราะความเอาใจใส่และความสืบต่อแห่งสติปัญญา ตลอดความรู้สึกเกี่ยวกับสิ่งที่มีอยู่รอบตัวนั้น

ต่างกัน ผลที่ได้รับจากเหตุที่ไม่สืบต่อกันจึงต่างกัน นักปฏิบัติที่ยึดศัสตรา
เป็นสรณะจริงๆ ควรระลึกถึงธรรมที่ประทานไว้ให้มากกว่าคิดถึงความ
ลำบากต่างๆ มีความกลัวตายเป็นตัวการสำคัญ เช่น ความลำบากเพราะ
ขาดแคลนกันดารในปัจจุบัน มีอาหารบิณฑบาตเป็นต้น ความลำบาก
ในการประกอบความเพียร คือการฝึกทรมานจิตที่แสนคะนองโหดโผน
ประจํานิสัยมาดั้งเดิม ความลำบากเพราะเดินจงกรมนาน เพราะนั่ง
ภาวนานาน เกิดทุกขเวทนาขึ้นมาทรมานกายทรมานใจ ความลำบาก
เพราะจิตไม่ยอมอยู่ในขอบเขตร่องรอยที่ต้องการ ความลำบากเพราะ
ความหิวโหยโรยแรงเนื่องจากอาหารน้อย เพราะฉันท่น้อย เพราะหยุด
พักไม่ฉันท้งเป็นวันๆ หยุดไปหลายๆ วัน เพื่อความเพียรทางใจจะได้
ดำเนินสะดวกตามจิตเป็นรายๆ ความลำบากเพราะความเปลี่ยวกาย
เปลี่ยวใจไร้เพื่อนฝูงครูอาจารย์ ผู้เคยอบรมสั่งสอนและแลกเปลี่ยน
ความรู้ความคิดเห็นต่อกัน ความลำบากเพราะคิดถึงบ้านถึงเรือน คิดถึง
เพื่อนฝูงญาติมิตรที่เคยให้ความอบอุ่นทางกายทางใจ ความลำบากเพราะ
เปียกฝนทนทุกข์ไม่มีที่มุงที่บังกันแดดกันฝน ความลำบากเพราะความ
หนาวเหน็บเจ็บปวดที่เกิดขึ้นเพราะเหตุต่างๆ ความลำบากเพราะเป็นไข้
ความเจ็บหัวตัวร้อนปวดอวัยวะส่วนต่างๆ ไม่มีหยูกยาเครื่องบำบัดรักษา
ความลำบากเพราะกลัวตายอยู่ในป่าในเขาคนเดียวไม่มีผู้ปรนนิบัติรักษา
เวลาตายไม่มีผู้เก็บซากศพ มีแต่แร้งกาหมากินและแมลงวันมายื้อแย่ง
แข่งกันกิน ความคิดเหล่านี้เป็นเครื่องกีดขวางทางดำเนินเพื่อพระนิพพาน
อย่าปล่อยให้เข้ามารบกวนใจได้ จะเสียคนไปไม่ตลอด ควรทราบทันทีว่า
ความคิดนี้คือกองสมุทัย ซึ่งเป็นกุญแจเปิดทุกข์ขึ้นทับถมจิตใจ จนหา
ทางออกมิได้ ผู้ปฏิบัติต้องเป็นคนกล้าหาญอดทน คือทนต่อแดดต่อฝน

ทนต่อความหิวโหย ทนต่อความทุกข์ทรมานต่างๆ ที่เกิดขึ้นทางกาย ทางใจ ทนต่อความเจ็บปวดแสบร้อนต่างๆ ที่มาสัมผัสทั้งภายในภายนอก ซึ่งโลกทั้งหลายก็ยอมรับว่ามีว่าเป็นโดยทั่วกัน *นักปฏิบัติต้องฝึกหัวใจให้กล้าแข็ง* ต่อแรงพายุที่คอยจะเกิดขึ้นอยู่เสมอ ซึ่งโดยมากก็มักเกิดจากใจตัวเอง และคอยหักรานตัวเองให้ทุพพลภาพทางความเพียรกลายเป็นคนอ่อนแอ ที่เคยเข้มแข็งอดทนก็ลดวาระสอกลงโดยลำดับ และลดลงจนก้าวไม่ออก สุดท้ายก็จอดจวมงมทุกซิปไปตามเคย ศาสดาก็นับวันห่างไกลจิตใจไปทุกที *พุทธ ธรรม คุชฉามิ* ก็เป็นเพียงลมปากแสดงออกมา ซึ่งเด็กก็ว่าได้ แต่ส่วนใหญ่ที่แท้จริงของคำว่า *พุทธ* เลยจืดจางว่างเปล่าไปจากใจ นี่ท่านเรียกว่าผู้ทอดอวยพ่ายแพ้กิเลสमार คือผู้ความคิดฝ่ายต่ำภายในใจของตนไม่ได้ ผู้พ่ายแพ้ชั้นธมารคือปล่อยให้กองทุกข์ในสังขารเหยียบย่ำทำลายอยู่เปล่าๆ ไม่สามารถหาทางคิดค้นแก้ไขด้วยสติปัญญาที่มีอยู่ พอมิทางหลบหลีกปลีกตัวออกได้ด้วยอุบายอันแยบคายของนักต่อสู้เพื่อกู้ตนจากหล่มลึก

ข้าศึกใดก็ตามในแหล่งโลกธาตุ ไม่มีอำนาจอันลึกลับแหลมคมเหมือนข้าศึกภายในใจ คือกิเลสตัณหา นี้เลย ข้าศึกนี้น่าหนักใจมากสำหรับผู้มีนิสัยอ่อนแอและขี้เกียจ ไม่เป็นคนช่างคิด มีอะไรนิดมาสัมผัสคอยแต่จะยอมแพ้ ไม่คิดหาอุบายต่อสู้เพื่อตัวเองบ้างเลย นิสัยชนิดนี้กิเลสमारชอบมากเป็นพิเศษ ใครอยากเป็นคนพิเศษของมันก็ต้องฝึกและสั่งสมนิสัยนี้ขึ้นให้มาก จะได้เป็นผู้รับใช้ที่โปรดปรานของมันชนิดไม่มีวันไพล่หน้าขึ้นมาเห็นแสงอรุณแสงธรรมเครื่องนำให้พ้นทุกข์ได้เลย เกิดมาภพใดชาติใดก็มอบดวงใจที่มีคุณค่า เป็นเครื่องสังเวทเช่นสรวงแต่

กิเลสตัวมีอำนาจยิ่งกว่าธรรมภายในใจตลอดไป คิดแล้วก็น่าสลดสังเวช ที่พระเราขนาดเป็นนักปฏิบัติ ยังยอมตัวลงตามความรู้สึกฝ่ายต่ำ โดยไม่ใช้สติปัญญาเป็นเครื่องจุดลากขึ้นมาบ้าง พอได้หายใจอยู่กับความสงบแห่งธรรม สมกับเป็นนักพรตแบกกลดสะพายบาตรขึ้นเขาเข้าถ้ำอยู่ป่าภาวนา แต่ท่านที่มุ่งหน้ามาอบรมศึกษาและปฏิบัติถึงขนาดนี้ ยังจะยอมตนให้กิเลสตัณหาเหยียบย่ำทำลายและมาตีกาบังสุกุลเอาตามชอบใจละหรือ ถ้าเป็นได้อย่างนั้น ผู้สั่งสอนก็อกแตกตายก่อนผู้มาศึกษาอบรมโดยไม่ต้องสงสัยดังนี้

อุบายวิธีสอนของท่านอาจารย์มั่น ยากที่จะจับนิสัยท่านได้ เพราะเป็นอุบายของปราชญ์ผู้ฉลาดแหลมคมในสมัยปัจจุบัน จึงรู้สึกเสียใจที่ผู้เขียนประวัติท่านและปฏิปทาพระธุดงค์สายของท่าน ไม่มีความจดจำและความฉลาดสมศักดิ์ศรีท่าน จึงไม่อาจขุดค้นเนื้ออรรถเนื้อธรรมที่สำคัญในการสั่งสอนของท่านออกมาให้ท่านได้อ่านอย่างสมใจ สมกับท่านเป็นพระในนาม “ธรรมทั้งองค์” ตามความรู้สึกของผู้เขียน ถ้าผิดก็ขออภัยด้วย

การสั่งสอนพระ ท่านหนักไปในธุดงค์วัตร เฉพาะอย่างยิ่งการอยู่ในป่าในเขาในถ้ำและเงื้อมผาที่เปลี่ยวๆ รู้สึกว่าท่านเน้นหนักลงเป็นพิเศษแทบทุกครั้งทีอบรม ไม่แสดงขึ้นต้นด้วยสถานที่ดังกล่าว ก็ตอนสุดท้ายเป็นต้องนำมาสรุปจนได้ สมกับท่านเป็นนักพรตและชอบอยู่ในป่าในเขาประจำชีวิตนิสัยของนักบวชจริงๆ การอบรมไม่ยอมให้เนื้อธรรมห่างจากธุดงค์วัตรเลย พอจบจากการนำพระเที่ยวชมป่าชมเขาชมถ้ำและเงื้อมผาต่างๆ อันเป็นสถานที่รื่นเริงแล้ว ก็นำพระเข้าบิณฑบาตในหมู่บ้านด้วยบทธรรมหมวดต่างๆ คือสอนวิธีครองผ้าและทำสำรวมในเวลาเข้าบิณฑบาต

ไม่ให้มองโน้นมองนี่อันเป็นกิริยาของคนไม่มีสติอยู่กับตัว แต่ให้มองใน
ท่าตำรวมและสงบเสงี่ยมมีสติทุกระยะที่ก้าวไปและถอยกลับ ใจรำพึง
ในธรรมที่เคยมำเพ็ญมาประจํานิสัย การบิณฑบาต ถือเป็นกิจวัตรสำคัญ
ประจําพระรุดงค์ในสายของท่านไม่ให้ขาดได้ เว้นแต่ไม่ฉันก็ไม่จําเป็น
ต้องไป ขณะไปก็สอนให้มีความเพียรทางภายในไม่ถดถอยทั้งไปและกลับ
จนมาถึงที่พัก ตลอดการจัดอาหารใส่บาตรและลงมือฉัน ก่อนฉันก็สอน
ให้พิจารณาปัจจุขณะ คือ ปฏิสังขา โยนิโสฯ โดยแยบคายตามภูมิ
สติปัญญาของแต่ละราย อย่างน้อยเป็นเวลาราวหนึ่งนาทีก่อน แล้วจึง
ลงมือฉันด้วยความตำรวมและมีสติอยู่กับตัวและในบาตร อาหารที่รวม
อยู่ในบาตรมีหลายชนิดและมีรูปลักษณะสีกลิ่นต่างๆ กัน เมื่อรวมกันอยู่
ในบาตร ใจมีความรู้สึกร้อยอย่างบัง คอยดูมารยาของใจจะแสดงท่าต่างๆ
ออกมาในเวลาฉัน กำหนดสติปัญญาคอยสังเกตตรวจตราทั้งความหิว
ที่อาจออกนอกกลุ่มนอกทาง อันเป็นทางเดินของตัณหา ตาเป็นไฟใจเป็น
วานร (ลิง) ทั้งมารยาของใจที่อาจคิดว่าอาหารที่ผสมกันอยู่มีรสชาติ
แปรไปต่างๆ ใจเกิดความสะอิดสะเอียนเบื่อหน่ายไม่ยอมรับประทาน
อันผิดวิสัยของผู้บำเพ็ญพรตเพื่อความรอบคอบและความหมจดจ่อของใจ
อุบายการพิจารณาของแต่ละรายนั้น แล้วแต่ใครจะแยบคายในทางใด
ทางปฏิกุศล ทางธาตุ หรือทางใด ที่เป็นเครื่องบรรเทาและกำจัดกิเลส
ตัณหาความลืมนัว ย่อมถือเป็นความถูกต้องดีงามในการฉันเป็นรายๆ
ที่มีความแยบคายต่างกัน ขณะนั้นก็ให้สติเป็นความเพียรไปทุกประโยค
โดยสังเกตระหว่างจิตกับอาหารที่เข้าไปสัมผัสกับชีวหาประสาทและ
ธาตุชั้นรั้นในเวลากำลังเคี้ยวกลืน ไม่ให้จิตกำเริบลำพองไปตามรสอาหาร
ชนิดต่างๆ อันเป็นความลืมนเพราะความหิวโหยที่เป็นไปด้วยอำนาจ

ของธาตุชั้นที่กำลังบกพร่องและต้องการสิ่งเยียวยาก็มี ที่เป็นไปด้วยอำนาจตัดหาความดีนรนของใจก็มี อย่างต้นถือเป็นธรรมดาของชั้น แม้พระอรหันต์ท่านก็มีได้เช่นสามัญธาตุทุกๆ ไป แต่อย่างหลังต้องคอยระวังสังเกตและปราบปราม ชื่นปล่อยไว้มองสนใจนำพา ต้องทำคนให้เสียได้ เพราะเป็นประเภทความอยากที่เป็นไปด้วยอำนาจตัดหาน้ำไหลนอง ล้นฝั่ง ไม่มีเมืองพอดิ ผู้ปฏิบัติจำต้องมีสติปัญญาใกล้ชิดกับใจอยู่เสมอ เกี่ยวกับการขบฉันทุกๆ ครั้งไป เพื่อใจจะได้มีความเคยชินต่อการพิจารณา และการรักษาตนในท่าต่างๆ คือ ทำยืน ทำเดิน ทำนั่ง ทำนอน ทำขบฉัน ตลอดการทำข้อวัตรปฏิบัติปีดกวาดต่างๆ อันเป็นกิจของพระจะพึงทำ ไม่ปล่อยสติปัญญาอันเป็นประโยชน์แห่งความเพียรปราศจากใจ การกระทำทุกอย่างจะกลายเป็นเครื่องเช็ดหุ่นที่ไม่มีความหมายของงานไปโดยไม่รู้ตัว เมื่อฉันเสร็จแล้วนำบาตรไปล้างให้สะอาด เช็ดให้แห้งกับมือ ถ้ามีแดดก็ผึ่งแดดสักครู่ แล้วนำไปเก็บไว้ในสถานที่ควร เสร็จแล้วทำธุระอื่นต่อไป เช่น เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนา หรือทำกิจอย่างอื่น

หลังจากฉันเสร็จแล้ว โดยมากมีการเดินจงกรมมากกว่าการนั่งทำความเพียร เพราะเป็นท่าที่ระงับความโง่งงได้ดีกว่าท่าอื่นๆ แต่ถ้าไม่ได้ฉันจึงหันในวันใด วันนั้นแม้จะนั่งในเวลาใดก็ได้ ไม่ค่อยมีความง่วงเหงาหาวนอนมารบกวน ประกอบความเพียรได้สะดวกทุกอิริยาบถไป ฉะนั้น ท่านที่มีนิสัยชอบในทางนี้ จึงชอบอดอาหารกันบ่อยๆ บางครั้งอดแต่น้อยวัน ไปจนถึงที่หลายๆ วัน คือครั้งละ ๒-๓ วันบ้าง ครั้งละ ๔-๕ วันบ้าง ๕-๖ วันบ้าง ๙-๑๐ วันบ้าง ๑๔-๑๕ วันบ้าง ๑๙-๒๐ วันบ้าง บางรายอดได้เป็นเดือนไม่ฉันอะไรเลยก็ยังมี ฉันเฉพาะน้ำธรรมดา

ในระหว่างที่อดไปหลายๆ วัน บางวันก็มีฉันทโวลตินบ้างเล็กน้อย (ถ้ามี) พอบรรเทาความอดโรย แต่มิได้ฉันททุกวันไป คือฉันทเฉพาะวันที่อ่อนเพลียมากเท่านั้น แต่สมัยท่านอาจารย์มั่นพาพระบำเพ็ญโน้น เรื่องนม โวลติน น้ำตาลทราย โกโก้ กาแฟ หรืออะไรเหล่านี้ไม่ควรถามถึงเลย แม้แต่จะหาถ่ายเอารูปไว้ เวลาเกิดความหิวโหยขึ้นมาจะได้ดูแม้ไม่ได้ฉันท ก็ยังไม่ให้ถ่ายเลย ไม่เหมือนปัจจุบันที่มีหรรษาเสียทุกอย่าง จนกลายเป็นความฟุ่มเฟือยมากกว่าอดอยากขาดแคลน คงจะเป็นเพราะเหตุนี้กระมังที่พระรุดงคกรรมฐานเราภาวนาตามท่านไปอย่างลำบากลำบาก และบ่นกันอู้ว่าจิตไม่รวมไม่สงบ แยะจริงๆ แทบทุกแห่งทุกหน ความจริงก็จะให้สงบได้อย่างไรกัน ต้องขอกภัยเขียนตามความจริง ตอนเข้าไปบิณฑบาตก็เต็มบาตรกลับมาทั้งหวานทั้งคาว แลบางครั้งมือหนึ่งยังหิ้วปิ่นโตพอมมาถึงศาลา ปิ่นโตก็วางเป็นแถวๆ ไม่ขณะที่จะรับประเคน ซึ่งล้วนแต่ท่านศรัทธาที่มุ่งต่อบุญกุศล อุทิศให้แก่วายมาจากที่ต่างๆ ทั้งใกล้ทั้งไกล ทุกทิศทุกทาง มาขอแบ่งบุญจากพระรุดงคกรรมฐานด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใส ให้ท่านเท่าไรไม่กลัวหมดกลัวสิ้น เพราะแรงศรัทธาพาชวนชวยเพียงเท่านี้ก็แยะอยู่แล้ว พอกลางวันหรือตอนบ่ายตอนเย็นๆ น้ำแข็ง น้ำส้ม น้ำหวาน โกโก้ กาแฟ น้ำอ้อย น้ำตาล อะไรเต็มไปหมด ก็มาอีกแล้วจนไม่ขณะจะฉันท และนอนแช่กันอยู่แบบนั้น พระรุดงค์จึงรวยใหญ่แต่ภาวนาไม่เป็นท่า มีแต่ความอึดอาดเนือยนายเหมือนเรือบรรทุกของหนัก คอยแต่จะจมน้ำทั้งที่ยังไม่ได้ออกจากท่า ดังนั้น ท่านผู้มุ่งต่อฝั่งแห่งพระนิพพาน ท่านจึงระมัดระวังตัวอย่างเข้มงวดกวดขัน ไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง ความลำบากอดโรยต่างๆ พยายามบากบั่นฟันฝ่าสิ่งกีดขวางต่อทางดำเนินมิได้นอนใจ สิ่งของหรืออาหารปัจจัยแม้มีมากท่านก็รับ

แต่น้อย ด้วยความรู้จักประมาณ ท่านที่อดนอนผ่อนอาหารหรืออดอาหาร ก็เช่นกัน เป็นวิธีหนึ่งที่จะพาให้ท่านถึงความสงบสุขทางใจ รายที่ถูกจริตกับการอดอาหาร อดไปหลายวันเท่าไร ใจยิ่งสงบผ่องใสและเขยิบฐานะขึ้นสู่ความละเอียดโดยลำดับ ความสงบก็สงบได้ง่ายและเร็วกว่าธรรมดา เวลาออกคิดค้นทางปัญญา ใจก็คล่องแคล่วแกล้นเกล้า พิจารณาอะไรก็ทะลุปรุโปร่งโล่งไปได้ตั้งใจหวัง ความหิวโหยโรยแรง แทนที่จะเป็นความลำบากทรมานทางกายทางใจ แต่กลับกลายเป็นเส้นทางอันราบรื่นชื่นใจ ต่อการดำเนินของท่านไปทุกระยะที่ผ่อนและอดอาหารเป็นคราวๆ ไป ท่านที่มีนิสัยในทางนี้ ท่านก็พยายามตะเกียกตะกายบำเพ็ญไปด้วยความอดอยากขาดแคลนแบบนี้ตลอดไป ในท่ามกลางแห่งความสมบูรณ์ด้วยปัจจัยสี่ เพราะถือเป็นเครื่องอาศัยพอยังความเป็นอยู่ให้เป็นไปเป็นวันๆ เท่านั้น สารสำคัญคือธรรมภายในใจ ท่านถืออย่างเอาจริงเอาจัง เอาเป็น เอาตายเข้าประกัน ไม่ยอมลดละปล่อยวางตลอดไป นักภาวนาที่กล้าตายเพื่ออรรถเพื่อธรรมต่อมรรคผลนิพพานจริงๆ ที่ไหนสะดวกในการบำเพ็ญเพียรทางภาวนา ท่านมุ่งต่อที่นั่นโดยมิได้คำนึงถึงความทุกข์ลำบาก เพราะอะไรจะบกพร่องขาดเงินบ้าง ใจน้อมต่อธรรมอันเป็นทางพ้นทุกข์ ล้วนๆ ไม่มีอะไรมาแอบแฝงแปลงปลอมได้เลย อริยาบถทั้งสี่เป็นความเพียรล้วนๆ ประหนึ่งท่านเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์อยู่ทุกอริยาบถ เว้นแต่ขณะหลับเท่านั้น นอกนั้นเป็นเวลาที่ท่านปลดเปลื้องกิเลสเครื่องผูกพันต่างๆ ออกจากใจอย่างไม่ลดละท้อถอย รวากับจะให้กิเลสพินาศขาดสูญออกจากใจในเวลานั้น ไม่มีอะไรเหลืออยู่เพื่อก่อกรรมทำชั่วแก่ท่านอีกต่อไป ผู้มีนิสัยถูกกับวิธีนี้ ท่านก็เร่งปฏิบัติไปในทางนี้ ไม่ลดหย่อนอ่อนน้อมกำลังให้กิเลสในบรรดาที่ละได้แล้วได้ใจหัวเราะเยาะ

และเรื่องอำนาจบนหัวใจได้อีกต่อไป ส่วนที่ยังเหลือก็พยายามต่อสู้กันต่อไปจนกว่าจะถึงแดนชัย

ท่านที่มีนิสัยในทางใด ซึ่งเป็นผู้มุ่งต่อธรรมอย่างเต็มใจแล้ว ย่อมจะเร่งความเพียรในทางนั้น เช่น ผู้ผ่อนอาหารเป็นการถูกกับจริต ก็พยายามผ่อนให้กลมกลืนกับปฏิบัติเรื่อยไป ไม่ยอมลดละไปตลอดสาย จนสุดทางเดินหรือก้าวเข้าวัยที่อ่อนกำลังทางกาย ท่านอาจลดหย่อนผ่อนผันไปตามวัยบ้าง ผ่อนอาหารตามเคยบ้าง สลับกันไปตามเหตุการณ์ที่เห็นว่าควร ท่านที่เดินจงกรมมากถูกกับจริต ก็พยายามทำความเพียรในท่าเดินมากกว่าทำอื่นๆ ตลอดไป แม้จะมีทำอื่นๆ เข้าแทรกบ้างก็เพียงเพื่อเปลี่ยนอิริยาบถไปด้วยในตัว แล้วกลับมาทำเดิมที่เคยเห็นว่าได้ผลมากกว่าทำอื่นๆ ท่านที่ถูกกับการนั่งมากกว่าทำอื่น ก็พยายามทำความเพียรในท่านั่งให้มากกว่าทำอื่น หากมีการเปลี่ยนบ้างก็เป็นคราวๆ เพื่อเปลี่ยนอิริยาบถไปด้วย ท่านที่ถูกจริตกับท่านอนมากหรือทำยืนมากกว่าทำอื่น ก็ย่อมประกอบความเพียรให้หนักไปในท่านั้นๆ ตามความถนัดของแต่ละราย แม้สถานที่ทำความเพียรก็เช่นกัน ย่อมเหมาะแก่จริตเป็นรายๆ ไป บางท่านชอบได้กำลังใจจากที่โล่งๆ อากาศโปร่งๆ เช่นอยู่กลางแจ้งในเวลาเย็นหรือกลางคืนก็มี บางท่านชอบได้กำลังใจเพราะการทำความเพียรอยู่ในถ้ำก็มี บางท่านชอบได้กำลังใจเพราะอยู่บนหลังเขาไหล่เขาก็มี บางท่านชอบได้กำลังใจเพราะอยู่ป่าราบๆ ธรรมดาก็มี บางท่านชอบอยู่ริมน้ำริมสระว่าได้กำลังใจดีก็มี ต่างๆ กัน อย่างไรก็ตาม ท่านนักปฏิบัติที่มุ่งความเจริญแก่ตน ย่อมทราบจริตนิสัยของตนได้ดีและพยายามประกอบความเพียรตามอิริยาบถและสถานที่ที่เห็นว่าเหมาะสมกับจริต

จิตใจไปโดยสม่ำเสมอ ไม่ให้ขัดต่อนิสัยที่เห็นว่าชอบกับอิริยาบถและสถานที่ดีแล้ว

ท่านอาจารย์มั่นท่านสั่งสอนปฏิบัติเครื่องดำเนินแก่บรรดาศิษย์ทั้งภายในภายนอกละเอียดลออมาก และสั่งสอนอย่างมีเหตุผลซาบซึ่งจับใจในธรรมทุกชั้นและเครื่องดำเนินทุกแขนง ผู้ได้รับการอบรมจากท่านพอสมควร ต้องการจะเร่งความเพียรจำเพาะตน ก็น้อมสการกราบลาท่านออกแสวงหาที่วิเวกสงัดเป็นแห่งๆ ไป ตามนิสัยที่ชอบในสถานที่ใดก็ไปยังสถานที่นั้น คือ ท่านที่ชอบภูเขาก็มุ่งหน้าขึ้นเขา หาเลือกสถานที่ที่จะพักบำเพ็ญเอาตามชอบใจ แต่น้ำสำหรับอาบดื่มใช้สอยมีความสำคัญอย่างยิ่ง จะขาดไปไม่ได้ อาหารยังพออดได้ทนได้ที่หลายๆ วัน แต่น้ำอดไม่ได้และไม่ค่อยมีส่วนทับถมร่างกายให้เป็นข้าศึกต่อความเพียรทางใจเหมือนอาหาร จึงไม่จำเป็นต้องอดให้ลำบาก ทั้งน้ำมีความจำเป็นต่อร่างกายอยู่มาก ฉะนั้น การแสวงหาที่บำเพ็ญต้องขึ้นอยู่กับน้ำเป็นสำคัญส่วนหนึ่ง แม้จะมีอยู่ในที่ห่างไกลบ้างประมาณกิโลเมตรก็ยังนับว่าดี ไม่ลำบากในการหิ้วขนน้ก ที่โคจรบิณฑบาตถ้ามีหมู่บ้านราว ๔-๕ หลังคาเรือน หรือ ๘-๙ หลังคา ก็พอเป็นไปสำหรับพระรุดงค์เพียงองค์เดียวไม่ลำบากอะไรเลย ตามปกติพระรุดงค์กรรมฐานไม่ค่อยกังวลกับอาหารคาวหวานอะไรนัก บิณฑบาตได้อะไรมาท่านก็สะดวกไปเลย แม้ได้เฉพาะข้าวเปล่าๆ ไม่มีกับเลย ท่านยังสะดวกไปเป็นวันๆ เพราะเคยอดเคยอิมมาแล้วจนเคยชิน ถ้าไม่เป็นการอวดแม้เขียนตามความจริงที่เคยประสบมาเป็นประจำในชีวิตกรรมฐาน ผู้เขียนเคยประสบมาเสียจนเคยตัว แต่ก็ไม่ปรากฏว่าเข็ดหลาบอะไรเลย บางเวลามีโอกาสยังคุยมั้

เรื่องความอดอยากของตัวให้หมู่เพื่อนฟังอย่างไม่อาย ทั้งที่คนทั้งโลก เขาอายุกัน ไม่อยากพูดถึงเรื่องความอดอยากขาดแคลนของตัวเองและครอบครัวให้เพื่อนฝูงฟัง เพราะเป็นความอัปอายมาก ส่วนพระกรรมฐานยังคุยโม้ได้ไม่นึกกระดากใครว่าจะหัวเราะเยาะเอา ที่เขียนอย่างไม่อายก็เพราะชีวิตของพระกรรมฐานเป็นชีวิตที่แร้นแค้นกันดารมาแต่ครูอาจารย์ผู้เป็นต้นตระกูล มีท่านอาจารย์มั่นเป็นต้นในสายนี้พาดำเนินมาก่อน ตกมาถึงลูกๆ หลานๆ จึงมักเป็นลูกหลานที่มีปฏิปทาอดๆ อดยากๆ ที่จำต้องยอมทนอดทนหิวบ้างด้วยความสมัครใจนั้น เนื่องจากการบำเพ็ญทางใจ ได้รับความสะดวกต่างกันกับที่ฉันตามปกติ ร่างกายจิตใจไม่ค่อยอู้ยัย อืดอาด อันเป็นลักษณะขี้เกียจอย่างเต็มตัวไม่อยากทำความเพียรทางใจ ยิ่งปล่อยตามใจคือฉันให้มากตามอำนาจตัณหาบงการด้วยแล้ว วันนั้นตาและจิตไม่อยากมองทางจงกรมเอาเลย มีแต่จับจ้องอยู่ที่หมอนเท่านั้น ให้นอนทั้งวันยิ่งถูกใจเจ้า...ใหญ่ ขึ้นเขียนไปมากก็เป็นการขายตัวมาก ซึ่งเป็นกรรมฐานองค์สำคัญในเรื่องนั้นองค์หนึ่ง จึงควรยุติเสียบ้าง เมื่อคิดดูแล้ว ใจพระกรรมฐาน ใจท่านใจเรา คงคล้ายคลึงกัน อนุโลมตามเท่าไรยิ่งได้ใจ สนุกคิดไปร้อยแปด แบบไม่มีขอบเขตต้นฉบับคัมภีร์ไบเบิลอะไรเลย มีแต่เรื่องนรกอเวจีเสียทั้งสิ้น และพอใจเปิดอ่านทั้งวันทั้งคืน ไม่มีวันเบื่อหน่ายอิมพอ มีหนายังหาญยึดอำนาจเอานรกอเวจีมาเป็นที่สนุกสนานเฮฮา โดยไม่หวั่นเกรงยมบาลบ้างเลย เวลากิเลสเรื่องอำนาจบนหัวใจเป็นอย่างนี้แล

พระกรรมฐานท่านทรงมานใจตัวเก่งกาจด้วยวิธีต่างๆ โดยพาดอาหารบ้าง อดนอนบ้าง พาขึ้นบนภูเขาบ้าง พาเข้าถ้ำและเงื้อมผาบ้าง

พานั่งสมาธิรمانความอยากคิดอยากปรุงของมันบ้าง ตามแต่จะมี
อุบายรمانได้ เพื่อใจหายพศไปเป็นพักๆ พอได้หายใจอยู่สบายไป
เป็นวันๆ เวลาที่ยังไม่ได้ฐานของจิตไว้ชม โดยมากท่านมักฝึกจิตตาม
ที่เขียนมานี้ เฉพาะสายของท่านอาจารย์มันเคยเห็นท่านพาดำเนินมา
อย่างนี้ พระที่ออกจากท่านไปขึ้นเขาเข้าถ้ำก็เพื่อฝึกฝนใจดังที่เล่ามานี้แล
บางคืนไม่ได้หลับนอนเพื่อพักผ่อนร่างกายบ้างเลยก็เพราะจิตมัน
ชอบเที่ยว ต้องใช้วิธีผูกมัดกันด้วยการทำสมาธิภาวนา เวลาขึ้นไปอยู่
บนเขาด้วยแล้ว ต้องอาศัยสิ่งที่มันกลัวช่วยปราบปรามรمانด้วย เช่น
เสือ เป็นต้น ลัทธิชนิดนี้นับว่ารمانจิตพระกรรมฐานได้ดีมาก เพียงได้ยิน
แต่เสียงกระหึ่มๆ ฟากภูเขาทางโน้น ใจก็เตรียมหมอบราบอยู่ทางนี้แล้ว
ไม่กล้าแสดงความคึกคะนองใดๆ ตามใจเลยเวลานั้น บางครั้งเสียง
อาจารย์ใหญ่ตัวทรงอำนาจกระหึ่มขึ้นใกล้ๆ ปรากฏว่าลืมหายใจไปก็มี
ขณะนั้นลืมหายใจที่เคยรำคิดด้วยความคะนองไปหมด เหลือแต่
ความกลัวตัวสั้นอยู่เท่านั้น บางครั้งเหมือนลมหายใจจะขาดไปในขณะนั้น
จริงๆ เพราะกลัวมาก อากาศหนาวๆ แต่ร่างกายกลับร้อนเหงื่อแตกโชก
ไปทั้งตัวเพราะความกลัวบังคับ นับว่าพอเหมาะพอดีกันเหลือเกินกับ
จิตตัวเก่งกล้า ไม่ยอมฟังเสียงอรรถเสียงธรรมรบเร้าสั่งสอน ตอนนั้น
จิตยอมเชื่อพระพุทธเจ้าและน้อมเอาพระองค์เข้ามายึดฝากชีวิตทันที
ไม่ยอมคิดออกไปหาเสืออีกเลย เพราะฝืนคิดเท่าไรความกลัวยิ่งทวี
รุนแรงจะเป็นบ้าไปให้ได้ ความกลัวเป็นข้ากับความกลัวตายมีกำลังมาก
ก็จำต้องนึกถึง พุทโธๆ อยู่ภายใน นึกไปนานๆ คำว่าพุทโธกับใจก็
กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ จากนั้นใจก็เริ่มสงบนิ่ง เหลือแต่
ความรู้เพียงอันเดียว ความกลัวหายไปหมดราวกับปลิดทิ้ง ความกล้าหาญ

เกิดขึ้นแทนที่ ไม่นึกกลัวอะไรในไตรโลกธาตุ ขณะนั้นแลจิตเห็นโทษ ความกลัวเลื้อและเห็นคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์อย่าง ถึงใจ ไม่เอนเอียงหวั่นไหวไปมากับอารมณ์ใดๆ มีแต่ความสงบสุขและ ความกล้าหาญเต็มดวงใจ จิตกลับเป็นมิตรต่อศัตรูคือเลื้อได้อย่างสนิท มิหนำยังอยากโดดขึ้นนั่งเล่นบนหลังเลื้อตัวเป็นมิตรได้อย่างสนิทใจ มิได้นึกว่ามันจะทำอะไรได้เหมือนที่เคยนึกกลัวมาก่อนเลย ปรากฏว่าใจ ผูกมิตรได้กับทุกตัวสัตว์ที่มีอยู่ในป่า ไม่นึกว่าสัตว์ตัวใดและสิ่งลึกลับจะ กล้ามาทำอันตรายได้ ตามความจริงแล้ว คิดว่าสัตว์ร้ายต่างๆ จะทำอะไร ไม่ได้จริงๆ เพราะผู้จะทำก็คือใจเป็นผู้คิดพาริเริ่ม แต่ใจอีกฝ่ายหนึ่ง มีอำนาจเหนือกว่าอยู่แล้ว ย่อมทำให้อีกฝ่ายหนึ่งอ่อนอำนาจและความ ตั้งใจลงไปเอง

การอยู่ในป่าก็ดี ในภูเขาก็ดี ในเงื้อมผาป่าไม้ชายเขาลำเนาไพรต่างๆ ก็ดี โดยมากท่านแสวงหาที่น่ากลัวช่วยพุงความเพียรให้สะดวกยิ่งขึ้น จำพวกสัตว์ร้ายมีเลื้อเป็นต้น ช่วยพุงความเพียรได้ดี พระกรรมฐาน จึงชอบมันทั้งทีกลัวมันมาก ที่ชอบก็ชอบที่มันช่วยให้เกิดความกลัวได้ อย่างรวดเร็วทันใจ เพียงมองเห็นรอยของมันที่เหยียบไว้ตามทางหน้าถ้ำ หรือสถานที่ต่างๆ เท่านั้น ความหวาดกลัวแม้กำลังหลับสนิทอยู่ก็เริ่มต้น ขึ้นทันที และทำให้ระแวงกับมันอยู่นั้นแล ไม่ว่าจะอยู่ในท่าอิริยาบถใด ความรู้สึกเหมือนมันจะมาเยี่ยมอยู่เสมอ ใจก็มีที่ท่าระวังอยู่ทำนองนั้น ขณะที่เกิดความรู้สึกระวังขึ้นมากก็เป็นท่าความเพียรไปในตัว เพราะ ขณะกลัว ใจต้องระลึกถึงธรรมเป็นที่พึ่งหรือที่ต้านทานขึ้นมาพร้อมๆ กัน การระลึกธรรมนานเพียงไรย่อมเป็นการเสริมกำลังสติปัญญาและความ

เพียรทุกด้านให้ดีขึ้นเพียงนั้น ผลคือความสงบก็เริ่มเกิดขึ้นตามส่วน
แห่งความเพียรจนสงบลงได้อย่างสนิท ฉะนั้น ความชอบเลือกที่ดี ความกลัว
เลือกที่ดี สำหรับผู้มุ่งต่ออรรถต่อธรรมจากสิ่งทั้งสองเป็นเครื่องสนับสนุน
จึงได้กำลังใจขึ้นมาในทันทีทันใด โดยมีได้คาดฝันว่าจะเป็นไปได้
แต่ความจริงเรื่องทำนองนี้ก็เคยปรากฏผลในวงพระธาตุคงคกรรมฐาน
มาแล้วเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะความกล้าเสียสละ จะตายก็ยอมตาย
ไม่เสียดายชีวิตในขณะนั้น คนเราเมื่อจนมุมเข้าจริงๆ หาที่พึ่งอื่นไม่ได้
ก็จำต้องพยายามคิดช่วยตัวเอง ธรรมยังเป็นองค์สละอันอุดมอยู่แล้ว
โดยธรรมชาติ เมื่อน้อมเข้ามาเป็นที่พึ่งของใจในขณะที่กำลังต้องการที่พึ่ง
อย่างเต็มที่ ธรรมก็ยอมแสดงผลให้เห็นทันตาทันใจไม่มีทางสงสัย แม้ผู้ที่
ไม่เคยทำ และไม่เคยประสบมาบ้างจะสงสัย และปฏิเสธว่าเป็นไปไม่ได้
แต่ผู้ทำก็ได้ประสบผลอย่างประจักษ์ใจตัวเองมาแล้ว ทั้งที่ผู้อื่นไม่รู้
ด้วยเห็นด้วย สุดท้ายความจริงจะตกเป็นของฝ่ายใดก็สุดแต่นักวิพากษ์
วิจารณ์จะวินิจฉัยกันไป เฉพาะผู้ประสบเหตุการณ์ด้วยใจตัวเองมาแล้ว
คงไม่วิจารณ์ นี่แลสิ่งที่ได้รู้เห็นด้วยตัวเองอย่างประจักษ์แล้ว สิ่งนั้น
ก็หมดปัญหาสำหรับผู้นั้น ดังธรรมพระพุทธเจ้า จะเป็นส่วนใหญ่หรือ
ส่วนย่อยก็ตาม สำหรับพระองค์กับพระสาวกท่าน ไม่มีอะไรสงสัยในแง่ใดๆ
ทั้งสิ้น แต่ผู้ที่ยังไม่รู้เห็นตามก็อดเกิดความสงสัยไม่ได้ เช่น ธรรมว่าไว้
ว่า สัจจะมีจริง บาปมีจริง บุญมีจริง นรกมีจริง สวรรค์มีจริง นิพพานมีจริง
เป็นต้นดังนี้ เฉพาะพระองค์และพระสาวกท่านไม่มีปัญหาอะไรเลย เพราะ
ทรงรู้เห็นและตรัสไว้เอง แต่ผู้ที่ยังไม่รู้เห็นด้วยก็ยอมเกิดปัญหาสงสัย
และถกเถียงกันไป ผู้ที่รู้เห็นด้วยตัวเองปัญหาก็ยุติลงเอง สรุปแล้วธรรม
ทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ด้วยความจริงล้วนๆ ย่อมมีทั้งผู้รู้

เห็นตาม เชื่อถือและฝากชีวิตจิตใจต่อธรรม ทั้งผู้ไม่รู้ไม่เห็น ไม่เชื่อ
ถือและปฏิเสธว่าธรรมไม่เป็นความจริงตลอดมาจนปัจจุบัน ไม่มีใครมา
ตัดสินให้สงบลงได้ เพราะธรรมมิใช่ด้านวัตถุที่พอจะหยิบยกมายืนยันได้
เหมือนโลก นอกจากจะรู้เห็นด้วย *สนธิภูจิก* ไปตามวิสัยความสามารถ
ของผู้ปฏิบัติไตร่ตรองเป็นรายๆ ไปเท่านั้น ดังนั้น ผลที่เกิดจากอุบาย
ฝึกฝนทรมานของแต่ละราย จึงไม่สาธารณะแก่ผู้หนึ่งผู้ใดที่มีได้ทำการ
พิสูจน์จากความจริงที่เป็นวิสัยของมนุษย์จะพึงทำได้ด้วยกันเป็นรายๆ ไป

พระอุดมกรรมฐานที่ฝึกตนแบบเอาชีวิตเข้าไปเสี่ยงต่อความเป็น
ความตาย จึงควรจัดเป็นวิธีพิสูจน์ตนและธรรมเพื่อความจริงวิธีหนึ่ง
ซึ่งไม่นอกเหนือไปจากวงแห่งศาสนธรรมที่ประทานไว้ *เรื่องเขียนลง
เหล่านี้* เป็นวิธีที่พระอุดมกรรมฐานท่านเคยฝึกตนมาประจำนิสัยและ
ปฏิบัติที่เห็นว่าเหมาะกับจริตของตนเป็นรายๆ ไปอยู่แล้ว และมีผลเป็น
คู่เคียงกันมา มิได้ทำแบบสุ่มๆ และนำมาเขียนแบบเดาๆ แม้ผู้เขียนเอง
ก็เคยตะเกียกตะกายตามวิธีที่กล่าวเหล่านี้มาแล้ว ท่านที่เป็นนักปฏิบัติ
ตามสายนี้ด้วยกัน ต่างก็เคยได้ดำเนินและเห็นผลมาตามกำลัง พอเป็น
เครื่องพิสูจน์ยืนยันได้ว่า การฝึกทรมานตนด้วยวิธีต่างๆ ดังกล่าวมา
จึงมิได้เป็นโมฆะไปแบบมีเหตุแต่ไม่มีผลเป็นเครื่องตอบสนองแต่อย่างใด
แต่เป็นปฏิบัติที่เต็มไปด้วยความหมายคือผลอันพึงหวัง จะเป็นที่ยอมรับ
ในวงปฏิบัติของท่านผู้มีปฏิบัติอันดีงามตลอดไป คำว่าพระพุทธรเจ้า
ปรินิพพานแล้ว มรรคผลนิพพานเกิดความกระทบกระเทือนไปตาม
ไม่สามารถทรงดอกทรงผลสมบูรณ์แก่ท่านผู้ปฏิบัติเป็น *ธมฺมานุชฺชมฺ
ปฏิบัติ* ผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมชื่อว่าผู้บูชาเราตถาคตดังนี้ ไม่มี

อยู่ในวงสวากขาตธรรม และจะไม่มีอยู่ในธรรมของพระองค์ตลอดไปด้วย เพราะอำนาจความศักดิ์สิทธิ์เด็ดขาดใดๆ ย่อมไม่มี นอกเหนือไปจากธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้ว และเป็นธรรมชาติที่ให้ความเสมอภาคแก่สิ่งทั้งปวง ดังนั้น ผู้เชื่อในธรรมเป็นต้น จึงไม่นิ่งนอนใจที่จะตะเกียกตะกายเพื่อแสวงหาความดีงามใ้ตน นับแต่เบื้องต้นจนถึงที่สุดแห่งทุกข์ ด้วยความพากเพียรโดยวิธีต่างๆ ตามแต่กำลังและความถนัดในทางใด

พระอรหันต์ท่านถนัดทางใดในบรรดาวิธีแก้ไขหรือปราบปรามกิเลสภายในให้สิ้นไปเป็นพักๆ ท่านย่อมแสวงในทางนั้น เช่น ผู้มีนิสัยขี้กลัว ก็หาอุบายเอาเสือเป็นอาจารย์ช่วยฝึกกรรมาน ตั้งความพยายามเข้าสู่ป่าสู่เขาอันเป็นที่น่ากลัวและเป็นสมรภูมิที่เหมาะสมแก่การกำจัดความกลัว อันเป็นกิเลสตัวสำคัญชนิดหนึ่งออกจากใจ ตามธรรมดาจิตย่อมเปลี่ยนความรู้สึกไปกับสิ่งเกี่ยวข้องเป็นอย่างไรๆ ไปไม่มีสิ้นสุด คืออยู่ในบ้านในเมืองกับผู้คนหญิงชายมากมาย จิตมีความรู้สึกอย่างหนึ่ง เข้าไปอยู่ในป่าในเขาอันรกร้างหรือในที่เปลี่ยวๆ เช่นป่าช้าป่าที่มีเสือชุกชุม มีความรู้สึกอีกอย่างหนึ่ง เป็นต้น อุบายวิธีฝึกกรรมานจิตจำต้องมีหลายวิธี เพื่อให้ทันกับกลมารยาของกิเลสหลายชนิดที่มีอยู่กับจิตซึ่งแสดงตัวออกอยู่ทุกระยะตามชนิดของมัน ถ้าเป็นนักสังเกตอยู่บ้างจะเห็นว่า จิตเป็นสถานที่ชุมนุมแห่งเรื่องทั้งปวง และก่อกวนตัวเองไม่มีเวลาสงบอยู่เฉยๆ ได้แม้เวลาหนึ่งเลย ซึ่งโดยมากก็เป็นเรื่องต่ำทรามที่จะคอยจุดลากความประพฤติให้เป็นไปตามทั้งนั้น ไม่ค่อยมีเรื่องอรรถธรรมแฝงอยู่พอให้เกิดความสงบเย็นใจได้บ้าง ผู้ประสงค์ทราบข้อเท็จจริงทั้งหลายจำต้องเป็นนักสังเกตจิตและฝึกฝนกรรมานจิตด้วยวิธีต่างๆ ดังพระพุทธเจ้าและ

สาวกท่านเป็นตัวอย่างอันดีเลิศแก่หมู่ชน ท่านที่ขอบอยู่ในปาจนเป็น
นิสัยนั้น ความจริงแล้ว ความรู้สึกของคนเราย่อมเหมือนกัน ไม่มีใคร
คิดชอบขึ้นมาโดยลำพังว่าอยากอยู่ในป่าในเขาในที่เปลี่ยวๆ อันใครๆ
ไม่พึงปรารถนาในโลก แต่ที่จำต้องคิดต้องทำอย่างนั้น ก็เพื่อความเป็น
คนดีมีคุณค่าเป็นสง่าราศีแก่ตัวเอง ด้วยการคิดและทำที่เห็นว่าจะเกิด
ประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น จึงได้ฝืนใจทำ ด้งานต่างๆ ที่ชาวโลกทำกันมา
ประจำแผ่นดิน ความจริงไม่มีใครอยากทำให้ลำบากกายลำบากใจเลย
ที่ต้องทำก็เพราะความจำเป็นบังคับ จึงต้องวิ่งวุ่นกันทั่วไปในโลกที่มีการ
กินอยู่หลับนอนเป็นนิสัย ยิ่งการฝึกจิตใจด้วยแล้ว ถ้าท่านที่ยังไม่เคย
ทดลองดู จึงไม่ควรยกงานอื่นใดในโลกมาพูดว่าเป็นงานยาก เพื่อเวลา
มาเจองานฝึกจิตเข้าแล้วจะฝืนทำงานนี้ต่อไปไม่ได้ และอาจพูดว่าเป็นงาน
เพชฌฆาตหรืองานตัดสั้นदानไปก็ได้ แล้วไม่อยากสนใจคิดจะทำงานนี้
ต่อไป โดยไม่คำนึงผลที่จะเกิดจากงานนี้ว่าเป็นความวิเศษอัศจรรย์เพียงไร
เมื่อพูดตอนนี้ เราพอจะเห็นความรุนแรงเหนียวแน่นของกิเลสที่เป็น
เจ้าอำนาจบนหัวใจว่า มีความเหนียวแน่นแก่นักสู้ นักทรمانสัตว์โลก
เพียงไรขึ้นมาบ้าง เพราะการฝึกจิตก็คือการกำจัดหรือขับไล่กิเลสออก
จากใจนั่นเอง ผู้ขับไล่ก็ไม่อยากขับไล่ ผู้เคยเป็นเจ้าอำนาจบนหัวใจคน
และสัตว์มานานก็ไม่อยากออก เพราะไปอยู่ที่อื่นมันไม่สบายเหมือนอยู่
บนหัวใจคน ซึ่งได้รับความทะนุถนอมปรนปรี้อยู่ตลอดเวลา ไม่ยอมให้
อดอยากขาดแคลนอะไรได้ ต้องการชมรูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัส
และอารมณ์ชนิดใด ผู้รับใช้เป็นวังเด้นหามาให้ชมทันทีไม่ชักช้า ราคา
ค่างวดเท่าไร เสวยสุขเป็นที่พอกับความต้องการแล้วค่อยคิดบัญชีกัน
การคิดและการจ่ายค่าอะไรเท่าไร ก็เป็นธุระหน้าที่ของผู้รับรองทั้งสิ้น

เจ้าอำนาจมิได้อุทธรรณร้อนใจอะไรเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครจะเป็นคนใจ
เหล็กเพชรมาจากไหนที่จะมีแก๊จฝึกจิต คิดขับไล่กิเลสเจ้าแสนกรรมให้
ออกจากใจได้ ฉะนั้น การฝึกจิตเพื่อความรู้ความเห็นด้วยสติปัญญาอย่าง
แท้จริง ว่ากิเลสเป็นข้าศึกแก๊จ จึงเป็นการฝึกยากเห็นได้ยากอย่างยิ่ง
ควรเรียกว่างานฝึกจิตธรรมดาณกิเลสเป็นงานยากฝากตายจริงๆ มิใช่งานทำ
เล่นอย่างสนุกสนานดังเขาเล่นก็พากันตามสนาม บรรดาท่านที่สามารถ
รู้หน้าฆ่ากิเลสให้ตายจากใจ มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น จึงเป็นบุคคลพิเศษ
ถ้าเป็นสามัญเราเกิดมีความสามารถฆ่ากิเลสให้ตายจากใจได้ แม้จะไม่เป็น
บุคคลพิเศษดังพระองค์ ก็ต้องเป็นบุคคลพิเศษในวงกิเลสทั้งมวล
ความอัศจรรย์แห่งความสามารถฆ่ากิเลสให้ตาย และความอัศจรรย์
ของจิตที่อยู่เหนืออำนาจของกิเลสแล้ว มีอยู่ในท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นคือ
ผู้เหนือโลก ฉะนั้น การทำความพยายามทุกประการเพื่อการคว้าวิญญูะบน
หัวใจ จึงเป็นงานที่เต็มไปด้วยความลำบากธรรมดาทุกด้าน พระกรรมฐาน
ที่ท่านฝึนใจอยู่ในที่ธรรมดา เช่น ในป่าในเขา เป็นต้น จึงเป็นเหมือนอยู่ใน
ในที่คุมขัง กว่าจะพ้นโทษเครื่องจำจองจากกิเลสออกมาได้แต่ละรายก็
แทบไปแทบอยู่ นี่แลการฝึกจิตเพื่ออรรถธรรมจริงๆ เป็นของยากอย่าง
นี้ นอกจากอยู่ด้วยการธรรมดาแล้ว การขบฉันก็ธรรมดาไปตามๆ กัน
เพราะเป็นประโยคแห่งความเพียรด้วยกัน ที่ผู้หวังผ่านพ้นดงหนาป่าทึบ
คือความมืดมน จะชวนขวยธรรมดาเพื่อเป็นความดีอีกทางหนึ่ง

การฉัน แม้หิวมากอยากฉันให้มากๆ ตามใจชอบ แต่เมื่อคำนึงถึง
ธรรมแล้วก็จำต้องอดต้องทน ฉันแต่น้อยเพื่อแบ่งให้ทางธาตุชั้นบ้าง
แบ่งให้ทางจิตใจบ้าง พอพุงกันไปตามสมควร พยายามฉันแต่น้อยอันเป็น

ปฏิบัติที่เหมาะสมกับจริตของตนไปโดยสม่ำเสมอ หากจะเพิ่มให้ยิ่งกว่านั้นในบางกาล ก็ต้องทำความรู้สึกไว้เสมอไม่ลืมตัว มีการผ่อนสั้นผ่อนยาวสลับกันไป ธาตุชั้นร์ก็ทรงตัวไปได้ ไม่อ่อนเพลียจนเกินไป และไม่ถึงกับเกิดโรคร้ายไข้เจ็บทำให้เสียการ จิตอย่างน้อยก็ทรงตัวและเจริญขึ้นตามลำดับแห่งความเพียรที่สนับสนุนอยู่โดยสม่ำเสมอ ถ้าความสามารถพอวาสนาบารมีสมบูรณ์ ก็ผ่านพ้นไปได้ตั้งใจหมาย เพราะอุบายวิธีทางความเพียรแต่ละประเภทช่วยส่งเสริม ท่านที่ชอบอดอาหารตามนิสัยก็พยายามอดบ้าง อิ่มบ้าง ผ่อนไปบ้าง ระวังสั้นบ้าง ระวังยาวบ้างตามแต่เห็นควร ทางจิตก็ขยับความเพียรเข้าทุกทีเวลามีโอกาส ทางธาตุชั้นร์ก็ผ่อนลงเพื่อความเพียรได้ดำเนินโดยสะดวก จิตจะได้ราบรื่นแจ่มใสขึ้นไปเป็นระยะ ทางสมาธิก็เร่งในเวลาที่เหมาะสม ทางปัญญาที่ชวนชวายเป็นตามโอกาสสลับกันไป ท่านที่อยู่ในป่าในเขาในเงื้อมผาหรือในสถานที่ต่างๆ ก็ดี ท่านที่ผ่อนอาหารก็ดี ที่อดอาหารก็ดี ซึ่งมีจิตมุ่งมั่นต่อธรรมด้วยกัน ต่างก็อยู่ด้วยความเพียรทางสมาธิภาวนาในอิริยาบถต่างๆ กันคอยสังเกตความเคลื่อนไหวของใจที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ต่างๆ อยู่โดยสม่ำเสมอ ใจเมื่อได้รับการบำรุงรักษาโดยถูกต้องและสม่ำเสมอ ย่อมเจริญขึ้นโดยลำดับ สมาธิก็เจริญมั่นคง ปัญญาที่แยกกายกว้างขวางออกไปทุกระยะ สิ่งที่ไม่เคยรู้ก็รู้ ไม่เคยเห็นก็เห็น ไม่เคยเป็นก็เป็นขึ้นมาที่ใจดวงกำลังแสวงหาความจริงอยู่อย่างเต็มที่ ความเกียจคร้านอ่อนแอ ความวอกแวกคลอนแคลน ความวุ่นวายส่ายสั่ว ความมีดมนอนธการที่เคยมีประจำสามัญจิตก็ค่อยๆ จางหายไปวันละเล็กละน้อย จนเห็นได้ชัดว่าหายไปมากเพียงไร เฉพาะผู้ทรمانใจเกี่ยวกับความกลัว กับผู้อดอาหารไปหลายๆ วันตามจริตชอบ และการทรมานตนด้วยการนั่งนานๆ

โดยพิจารณาทุกขเวทนาเป็นอารมณ์ ทั้งสามอย่างนี้ ผลรู้สึกอัศจรรย์ผิด
กับการทรมานอย่างอื่นๆ อยู่มาก แต่จะอธิบายข้างหน้าเมื่อมีโอกาส

ตอนนี้จะอธิบายไปตามแนวที่ส่วนมากท่านดำเนินกัน วิธีท่านฝึก
ทรมานใจด้วยอุบายต่างๆ กันนั้น เป็นเทคนิคของแต่ละท่านที่จะคิดหา
อุบายฝึกฝนตัวเองซึ่งแตกต่างกันไปเป็นรายๆ บางท่านนอกจากไปอยู่
ในป่าในเขาเป็นที่น่ากลัวแล้ว ท่านยังคิดอุบายพิเศษเพื่อเหมาะแก่กาล
สถานที่และเหตุการณ์ยิ่งขึ้นไปอีก เช่น ขณะไปอยู่ในที่เช่นนั้นแล้ว เวลาจิต
เกิดความกลัวขึ้นมาในเวลากลางคืน ท่านยังออกเดินเข้าไปในป่าอื่นๆ
ได้อีก เพื่อทรมานความกลัวที่กำลังกำเริบ โดยไปเกี่ยวนั่งสมาธิภาวนาอยู่
ตามก้อนหินบนเขาบ้าง นั่งอยู่หินดานกลางแจ้งบ้าง เทียวเดินจงกรมไป
ตามที่แตกต่างกัน อันเป็นทำเลที่เสือโคร่งใหญ่เคยเดินผ่านไปมาบ้างเป็นเวลา
นานๆ ส่วนจิตก็พิจารณาความกลัวความตาย และพิจารณาเสือที่จิตสำคัญ
ว่าเป็นของน่ากลัวบ้าง พิจารณาตัวเองบ้างว่ามีอะไรแตกต่างกันถึงได้
กลัวกัน พิจารณาแยกขยายไปตามส่วนที่จิตสำคัญไปต่างๆ เช่น เสือมีอะไร
น่ากลัวบ้าง ถ้าพูดถึงฟันเสือ ฟันเราก็มี พูดถึงเล็บเสือ เล็บเราก็มี พูดถึง
ขนเสือ ขนเราก็มี พูดถึงหัวเสือ หัวเราก็มี พูดถึงตัวเสือ ตัวเราก็มี พูดถึง
ตาเสือ ตาเราก็มี พูดถึงลายเสือ ลายที่สักตามแขนขาหรือฝ่าไฟเราก็ยังมี
พูดถึงหางเสือ แม้ตัวมันเองมันยังไม่เห็นกลัว ส่วนเราจะกลัวหาประโยชน์
อะไร พูดถึงใจเสือกกับใจเราก็เป็นใจเหมือนกัน ยิ่งใจเราเป็นใจของคน
ของพระ ก็ยังมีคุณภาพสูงกว่ามันเป็นไหนๆ แม้อวัยวะส่วนต่างๆ ของเสือก
กับของเราก็มีสิ่งต่างๆ แห่งธาตุเป็นส่วนผสมเหมือนกัน ไม่มีอะไร
ผิดแปลกและยิ่งหย่อนกว่ากันพอจะให้กลัวกันเลย ใจเสือกเป็นใจสัตว์

ส่วนใจเราเป็นใจพระและมีธรรมในใจ จึงมีคุณภาพและอำนาจสูงกว่าเลื้อ
จนเทียบกันไม่ได้ แต่เหตุไฉนจึงกลับลดคุณภาพและศักดิ์ศรีของพระ
ลงไปกลัวเลื้อ ซึ่งเป็นเพียงสัตว์เดียรัจฉานตัวหนึ่งเท่านั้นได้ มิเป็นการ
ขายตัวซึ่งเป็นพระทั้งองค์ไปละหรือ อีกประการหนึ่ง พระศาสนาซึ่งมี
ความวิเศษอัศจรรย์ครอบโลกทั้งสาม แต่อาศัยพระชี้ขาดหวาดกลัวพา
ให้เกิดมลทิน ก็จะพลอยมัวหมองและเสื่อมเสียไปด้วย ความเสื่อมเสีย
พระศาสนาอันเป็นสมบัติล้ำค่าของโลกทั้งสาม เพราะความเห็นแก่ชีวิต
มากกว่าธรรมนั้น ไม่เป็นการสมควรเลย ถ้าตายก็จัดว่าตายด้วยความ
อับเฉาเขลาปัญญา ไม่มีความสง่างามในตัวและวงพระศาสนาเลยแม้แต่น้อย
พระกรรมฐานตายแบบนี้เรียกว่าตายแบบขายตัว และขายพระศาสนา
ตลอดวงปฏิบัติทุกๆ ไป มิใช่ตายแบบนักรบในสงครามซึ่งเต็มไปด้วย
ความเชื่อกกรรม และอาจหาญต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจำเพาะหน้า เราเป็น
พระกรรมฐานทั้งองค์จึงไม่ควรตายแบบนี้ แต่ควรตายแบบนักรบ จบชีวิต
ในสงครามด้วยความกล้าหาญชาญชัย จะเป็นการทรงเกียรติของตัว
และพระศาสนาไว้ประดับโลกให้รับสืบทอดต่อไปตลอดกาลนาน เราจง
พิจารณาให้เห็นแจ้งทั้งตัวเลื้อตัวเรา ทั้งอวัยวะทุกส่วนของเลื้อของเรา
ทั้งความกลัวตายที่แทรกสิงอยู่ภายในอย่างชัดเจนด้วยปัญญา ไม่ยอมให้
ความกลัวเหยียบย่ำลูปคล้ำจมูกเล่นและผ่านไปเปล่าๆ จะเลื้อลวดลาย
ของลูกผู้ชายที่เป็นพระกรรมฐานทั้งองค์ อย่างไม่ต้องรบให้ถึงที่ถึงฐาน
จนเห็นความแพ้วความชนะและความเป็นความตายกันวันนี้ ฝ่ายไหนจะ
เป็นฝ่ายที่มีอำนาจเทิดเกียรติตนและพระศาสนาให้มีความสง่างามต่อไป
หรือฝ่ายไหนจะเป็นผู้ทำลายตนและพระศาสนาเพราะความกลัว
ก็ทราบกันในคืนวันนี้และเดี๋ยวนี้ จงพิจารณาจนถึงขั้นแตกหักกัน ณ บัดนี้

ขณะที่พิจารณาวินิจฉัยกันอยู่อย่างวุ่นวาย และแยกธาตุแยกชั้น
แยกความกลัวความกลัวออกหาเหตุผลความจริงอยู่ด้วยความพิถีพิถัน
มันใจนั้น ใจเกิดความรู้ความเห็นไปตามปัญญาที่พร่ำสอนไม่ขาดวรรค
ขาดตอน จนเกิดความสงบเย็นใจและหายกังวลในเวลานั้น ผลเป็นความ
สงบสุขขึ้นมา สัญญาอารมณ์ที่เคยสำคัญมันหายไปต่างๆ ได้หายไปหมด
มีแต่ความสงบสุขของจิตปรากฏอยู่อย่างสง่าผ่าเผย จิตเกิดความเชื่อ
ในเหตุคือการพิจารณา ว่าเป็นทางให้หายความวุ่นวายส่ายสั่นและความ
หวาดกลัวได้จริงและเชื่อต่อผลที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ว่าเป็นความสงบสุข
อย่างแปลกประหลาดที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อนที่ยังไม่เคยพิจารณา โดยถือ
เอาความกลัวเป็นสาเหตุ

นี่เป็นวิธีหนึ่งที่ท่านใช้กำจัดความหวาดกลัวจนเห็นผลประจักษ์
แต่ในขั้นเริ่มแรกหัดทำกรรมฐาน ท่านใช้บริกรรมภาวนาด้วยธรรมบทใด
บทหนึ่ง เช่น พุทฺโธ เป็นต้น เวลาที่ความกลัวเกิดขึ้นมากกว่าใช้วิธี
พิจารณา และได้ผลเป็นความสงบหายกลัวได้เช่นกัน เป็นแต่ไม่ได้อธิบาย
แยกคายต่างๆ จากการพิจารณาเท่านั้น บางท่านเวลาเกิดความกลัวขึ้นมา
ทั้งที่กำลังนั่งอยู่ในมุ้ง ท่านก็เลิกมุ้งขึ้นเสีย แล้วนั่งอยู่เพียงตัวเปล่า แม้มี
เหลือบยุงมากัดบ้างก็ทนเอา มีแต่ตั้งหน้าภาวนาด้วยวิธีต่างๆ ที่จะเอาชนะ
ความกลัวในเวลานั้นให้ได้ จนชนะได้จริงๆ ถึงจะหยุดพักผ่อน

จิตที่สงบลงด้วยการฝึกกรรมเพราะความกลัวเป็นเหตุ รู้สึกว่าสงบ
ได้ละเอียดและนานกว่าการภาวนาธรรมดาอยู่มาก ขณะที่จิตสงบอย่าง
ละเอียดเต็มที่ ในเวลานั้นกายหายจากความรู้สึกโดยสิ้นเชิง อายตนะ
ภายในกับอายตนะภายนอกกระทบจากการสัมผัสกัน จนกว่าจิตถอนขึ้น

มาจึงจะทำงานต่อไป ความเป็นอยู่ของจิตที่ระงับจากการใช้อายตนะ คล้ายคลึงกับขณะหลับแต่ไม่ใช่หลับ ขณะหลับมิได้มีความแปลกประหลาดใดๆ แสดงออกในเวลานั้น แต่ขณะจิตสงบเต็มที่มีความแปลกประหลาดแสดงออกอย่างเต็มตัวและมีความลึกแต่ว่า “รู้” ประจำความสงบอยู่ในขณะนั้น ความหลับธรรมดาที่ทั่วไปย่อมรับผลของมันนั้น ต่างกับความสงบจิตอย่างละเอียดที่ผู้นั้นยอมรับผลจากสมาธิภาวนาของตน ผลนั้นทำให้จิตใจอภิวรรณอยู่เสมอ ไม่จิตจาง ผลนี้แลที่ทำให้ผู้เคยได้รับเกิดความมั่นใจและกล้าหาญต่อวิธีฝึกกรรมตามแบบนี้ในวาระต่อไป ผู้ที่เคยประสบผลมาแล้ว แม้ความกลัวจะเกิดขึ้นมากมายเพียงไรก็ไม่มีความย่อท้อ และยังถือความกลัวเป็นเครื่องเตือนใจที่จะกรรมทั้งความกลัวและคว่ำเอาชัยชนะมาครองอย่างองอาจ ดังที่เคยประสบมาอีกด้วย นี่แลเป็นสาเหตุให้ท่านเสาะแสวงหาแต่ที่กลัวๆ เป็นที่บำเพ็ญ ที่กลัวมากเพียงไร ท่านยิ่งมุ่งหน้าไปพักบำเพ็ญอยู่ที่นั่น เพราะการฝึกทั้งที่ใจกำลังแสดงความผัดโผนอยู่ด้วยความกลัว จนเกิดความกล้าหาญประจักษ์ขึ้นมา ด้วยอุบายสติปัญญาที่ทันต่อเล่ห์เหลี่ยมของใจ เป็นสิ่งที่ท่านปรารถนาอยู่แล้วอย่างเต็มใจ ที่ว่าสถานที่น่ากลัวนั้น น่ากลัวจริงๆ เพราะเป็นป่าเสืออาศัยอยู่เป็นประจำ และชอบเดินเที่ยวหากินผ่านไปมาอยู่เสมอ บางแห่งแม้กลางวันแสกๆ เสือยังเที่ยวไปมาก็ยังมี ยิ่งกลางคืนด้วยแล้วก็เป็นที่เลวเที่ยวของมันโดยสะดวกและไม่ค่อยกลัวคนด้วย ผิดกับเวลากลางวันอยู่มาก เป็นเพียงมันไม่ค่อยสนใจกับคนนักเท่ากับสัตว์ที่เคยถือเป็นอาหารของมัน ถึงแม้เดินผ่านไปมาแถวบริเวณที่พักอยู่ก็เป็นเหมือนไม่มี ถ้ามันไม่ร้องครางขึ้นให้ได้ยิน แต่สัญชาตญาณที่เคยมีประจำนิตยมนุษย์มาตั้งเดิมว่าเสือเป็นสัตว์ที่ดุร้าย

ก็ยอมอดคิดและกลัวไม่ได้ เพราะขณะที่ก้าวเข้าไปอยู่ในที่เช่นนั้นก็รู้สึกตัว
ดีอยู่แล้วว่า “ไปอยู่คงเลือ” ใครจะหาญทำตัวเฉยๆ เหมือนอยู่ในตลาดได้
ก็จำต้องคิดระแวงและกลัวมันอยู่โดยดี

พระรูดงค์ที่ท่านเก่งท่านก็เก่งจริง นำเคารพเลื่อมใสมาก คือ ขณะเลือ
กระหึ่มๆ อยู่รอบๆ บริเวณที่ปัก ท่านยังเดินจงกรมเฉยเหมือนไม่มีอะไร
เกิดขึ้น เมื่อถูกถามท่านก็ตอบอย่างสบายและมีเหตุผลน่าฟังมาก เช่น
ถามว่า เลือเป็นสัตว์ดุร้ายกัดได้กินได้ทั้งสัตว์ทั้งคน เคยได้ยินเลือกัดและ
กินคนอยู่เสมอ แต่ทำไมท่านจึงเดินจงกรมเฉยอยู่ได้ ท่านมีคาถาอาคมใส่
กุญแจปากเลือให้อ้าปากกัดกินคนไม่ได้เช่นนั้นหรือ? ถ้ามีก็ขอเรียนบ้าง
เพื่อเวลาเข้าป่าเข้าเขาจะไม่ต้องกลัวเลือกกลัวหมิมากัดมากิน จะได้ภาวนา
สบายหายกลัวเสียบ้าง เท่าที่ไปอยู่ป่าอยู่เขาด้วยความลำบากอยู่เวลานี้ก็
เพราะความกลัวอย่างเดียวเท่านั้น ถ้าไม่กลัวเพราะมีคาถาปิดปากป้องกัน
มิให้เลืออ้าปากกัดกินได้ก็แสนจะสะดวกสบาย ท่านก็ตอบอย่างสบายว่า
เลือมันก็ร้องอยู่โน่น ส่วนเราก็เดินจงกรมอยู่ที่นี่ ซึ่งห่างไกลกันเป็นเส้นๆ
หรือเป็นกิโลเมตร ก็ไม่ทราบจะกลัวหาประโยชน์อะไร ถ้ามันเข้ามาร้อง
ครางและทำท่าจะตะครุบเรากินเป็นอาหารจริงๆ ก็พอจะคิดว่ากลัวมันบ้าง
เราไปอยู่ที่ไหนก็ได้ยินแต่เสียงมันร้องไปตามภาษาสัตว์ที่มีปาก ไม่เห็นมา
ทำท่าอะไรใส่เราพอจะน่ากลัว พูดถึงคาถาต่างๆ ใครก็มีอยู่ด้วยกัน ถ้าจะ
นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ แต่คนแบบท่านแม้จะไปเรียนคาถาจากท้าว
เวสสุวรรณบนสวรรค์ก็เถอะ พอเข้าไปป่า ได้ยินเสียงเลือกระหึ่มเท่านั้น
ก็จะพาคาถาวิ้งฮ้าวแบบไม่คิดชีวิตเลยนั่นแหละ คาถาจะเก่งขนาดไหน
ก็ต้องถูกคนชี้ตลาดกลัวตายพาวิ้งจนสงบจิวรหลุดขาด คาถาอาคมหลุด

หายไปไหนหมด ไม่มีอะไรเหลือติดตัวเลยแน่นอน ผมแม้มีคาถาป้องกัน อยู่บ้างก็ไม่คิดจะให้คนแบบท่าน กลัวจะเอาคาถาผมไปฉิบหายป่นปี้ ไม่มีเหลือ คาถาจะดีขนาดไหน ถ้าคนไม่เป็นท่า คาถาก็ช่วยอะไรไม่ได้ เหมือนคนมีปืนอยู่บนบ่า เวลาเกิดเหตุอันตรายแต่ไม่รู้จึกใช้ ปืนก็ช่วยอะไร ไม่ได้ฉะนั้น นี่เพียงพูดเรื่องเถื่อเรื่องฝึกันเล็กน้อยเท่านั้นก็เริ่มกลัวแทบ ตัวสั่นอยู่แล้ว จะไปมีสติตั้งระลึกถึงคาถาอาคมเพื่อป้องกันได้อย่างไร นอกจากจะคิดเผ่นท่าเดียว ซึ่งเป็นเรื่องขายชีหน้าชนิดไม่มีอะไรมาลบล้าง ได้ตลอดวันตาย ผมน่าจะมิได้คิดแบบท่าน ถ้าคิดแบบท่านก็ต้องไปเที่ยว เรียนวิชาคาถาอาคมมาข่มขู่สัตว์เลื้อต่าง ๆ แต่จะไม่สนใจคิดข่มขู่ความ กลัวอันเป็นภัยอยู่ภายในด้วยอุบายต่างๆ ให้หายไปได้ สุดท้ายก็เป็นคน ไม่เป็นท่า เชื่อตัวเองไม่ได้ตลอดวันตาย คิดแล้วน่าอับอายเสียที่มีอำนาจ กว่าคน นอนหรือร้องครางไปตามภาษาความสนุกคึกคะนองของตน ก็มีคณ คอยกลัวอำนาจ นับว่าเถื่อดีมีอำนาจกว่าคนไม่เป็นท่าหลายเท่า เวลาถาม และขอเรียนคาถากับท่าน แต่กลับได้รับคำตอบที่น่าคิดเป็นคติไปนาน

ท่านที่ฝึกจิตดวงเคยผาดโผนโลดเต้นแผ่นผยของลำพองตัวไม่มี ขอบเขต ด้วยความพยายามไม่ลดละ จนยอมตนและกลายเป็นจิตที่เชื่อง ชินต่อเหตุผลธรรมชาติด้วยดีแล้ว ท่านไม่สะทกสะท้านต่อเหตุการณ์ ต่างๆ ที่ใครๆ จำต้องเผชิญอยู่เสมอ อยู่ไหนก็อยู่ได้ ไปไหนก็ไปได้ ไม่ว่าที่ เช่นไร คำว่าป่าวว่าเขาที่คนขี้กลัวอยู่ไม่ได้ แต่ท่านอยู่ได้อย่างสบาย และ ถือเป็นที่หลบซ่อนผ่อนคลายอิริยาบถและเจริญสมณธรรมอย่างพอใจ ไปตลอดกาล ผู้หวังเป็นคนดีเจริญก้าวหน้าจึงควรยึดวิธีการของท่านเป็น เครื่องดำเนิน แม้จะไม่ต้องไปอยู่ป่าอยู่เขาเหมือนท่าน แต่อุบายเครื่อง

ฝึกตนในหน้าที่ต่างๆ เพื่อเป็นคนดีมีหลักฐานมั่นคงในปัจจุบันและในอนาคต เป็นสิ่งที่รับถ่ายทอดจากกันได้ ไม่เช่นนั้นพระพุทธเจ้าก็ประกาศธรรมสอนโลกไม่ได้เลย เพราะใครๆ ไม่สามารถปฏิบัติแบบพระองค์ได้ แต่ผู้ยึดหลักธรรมไปปฏิบัติดำเนินตามจนกลายเป็นคนดีเลิกไปตาม และเป็นคนดีมีชื่อเสียงมาจนถึงพวกเราในวงพุทธบริษัท ย่อมเป็นที่ยอมรับกันว่า มีจำนวนมากมาย เนื่องจากการปฏิบัติตามท่านแบบลูกศิษย์มีครู

การฝึกทรมาณจิตด้วยวิธีต่างๆ ตามแต่ท่านผู้ใดมีความแสบคายในทางใด สำหรับพระธุดงค์สายของท่านพระอาจารย์มั่น ท่านปฏิบัติกันตลอดมาได้ทอดทิ้งปฏิปทาท่านอาจารย์ท่านดำเนินจนทุกวันนี้ ท่านที่เกิดความสงสัยในองค์ที่ท่านเดินจงกรมแข่งกับเสียงเสือกระหึ่ม คิดว่าท่านมีคาถากุญแจปิดปากเสือ นั้น ท่านคิดอย่างนั้นจริงๆ เพราะตัวท่านเองกลัวเสือมาก เวลาได้ยินเสียงมันกระหึ่มมาแลบบริเวณที่พัก แม้จะไม่เข้ามาในที่นั้นก็ตาม ท่านจึงต้องเรียนถามอย่างนั้น

ในวงพระธุดงค์ ท่านสนทนาธรรมกันเวลามาพบกันและโอกาสดีๆ รู้สึกน่าฟังมาก ทั้งด้านธรรมทางใจที่เกิดจากภาคปฏิบัติ ทั้งการทรมาณและวิธีทรมาณจิตใจด้วยอุบายต่างๆ กัน ทั้งความกล้าความกลัวที่แสดงขึ้นในเวลาต่างๆ กัน ทั้งความทุกข์ลำบากที่เกิดจากการหักโหมกายและทรมาณใจในบางกาล ซึ่งสำคัญมากก็ด้านธรรมภายใน คือสมาธิและปัญญา ที่ต่างองค์ต่างรู้ต่างองค์ต่างเห็นอยู่ในสถานที่ต่างๆ กัน เวลามาสนทนากันตามภูมิจิตภูมิธรรมของแต่ละองค์ที่รู้เห็นมา ทำให้เพลิดเพลิดไปตามจนลืมเวล่ำเวลาและความเหน็ดเหนื่อยต่างๆ ในบางรายแต่มีน้อยท่านพูดถึงจิตท่านยังลงสู่ความสงบว่า ลงถึงสามขณะจึงจะเต็มภูมิของ

สมาธิ คือลงขณะหนึ่ง จิตสงบเพียงเบาๆ พอสบายๆ ลงขณะที่สอง ความสงบและความสบายเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ลงขณะที่สาม ซึ่งเป็น ขณะสุดท้าย ร่างกายดับ ในความรู้สึกว่ากายไม่มี อายตนะไม่ทำงาน ยังเหลือเพียงสักว่ารู้อย่างละเอียดและอัศจรรย์อย่างยิ่งที่บอกไม่ถูก เท่านั้น นี่ท่านว่าเป็นสมาธิเต็มภูมิและเป็นสมาธิที่สร้างฐานแห่งความ มั่นคงให้แก่จิตได้เป็นอย่างดี ใจที่ลงสู่ความสงบเต็มที่ดังภูมินี้ โดยมาก พักอยู่เป็นเวลาหลายๆ ชั่วโมง จึงถอนขึ้นมา บางครั้งถึง ๑๒ ชั่วโมงก็มี บางท่านอาจสงสัยว่า ขณะที่จิตอยู่ในสมาธิหลายชั่วโมงในท่านั่งอย่างเดียวนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงเลย เวลาจิตถอนขึ้นมาแล้ว ร่างกายจะไม่เจ็บปวด ซอกเข้าไปละหรือ? จึงขอเรียนตามความเป็นของจิตและชั้นที่ว่า เมื่อจิต เข้าพักและสงบตัวอยู่อย่างเต็มภูมิเช่นนั้น จิตและกายไม่ได้รับความ กระเทือนจากสิ่งใดเลย ความสนิทของจิตของธาตุที่เป็นอยู่เวลานั้นเข้าใจ ว่าละเอียดยิ่งกว่าขณะคนนอนหลับสนิท ทั้งนี้เพราะบางครั้งขณะหลับ ไปนานๆ ตื่นขึ้นมายังรู้สึกเจ็บปวดอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งอยู่บ้างที่ถูก นอนทับ แต่ขณะที่จิตถอนขึ้นมาจากสมาธิประเภทนี้ ไม่รู้สึกเจ็บปวด อวัยวะส่วนใดๆ เลย ทุกส่วนปกติตามเดิม ฉะนั้นจึงทำให้เชื่อมั่นในท่าน ที่เข้านิโรธสมาบัติอยู่หลายๆ วันว่าเป็นความจริง ทั้งการเข้าอยู่ได้นาน ทั้งสุขภาพทางร่างกายว่าเป็นปกติเช่นเดิม ไม่มีอะไรบอบช้ำเพราะสมาธิ สมาบัติเป็นเครื่องบันเทิงหรือทำลายเลย

การสนทนาธรรมระหว่างพระธุดงค์ด้วยกัน โดยมากท่านสนทนา เรื่องผลของการปฏิบัติตามชั้นภูมิที่ตนรู้เห็นมา และสถานที่บำเพ็ญในที่ต่างๆ อันเป็นการถ่ายทอดความรู้ความเห็นทางใจแก่กันและกันจริงๆ

ซึ่งเป็นเครื่องระลึกไปนาน การสนทนาก็ได้มีเรื่องโลกสงสาร กิจการบ้านเมือง เรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องรักเรื่องชัง เรื่องโกรธเรื่องเกลียด เรื่องอิจฉาบังเบียดเหยียดหยามเข้าแฝงเลย มีแต่เรื่องธรรมเนียมปฏิบัติ ล้วนๆ เท่านั้น จะสนทนากันเป็นเวลาช้านานเพียงไรตามความจำเป็น ก็เป็นเครื่องพยุยงจิตใจผู้ฟังให้เต็มคำซาบซึ่งในธรรมมากเพียงนั้น รู้สึกเป็นอุดมคติซึ่งน่าจะจัดเข้าในธรรมบทว่า *กาเลน ธมฺมสากจุฉา เอตมฺมงฺกฺลฺมุตฺตมํ* ได้ เพราะการสนทนาในระหว่างแห่งท่านนักปฏิบัติด้วยกัน ท่านมุ่งต่อความรู้จริงเห็นจริงต่อกันจริงๆ มิได้มุ่งเพื่ออวดชั้นอวดภูมิ อวดรู้ อวดฉลาดแม้หน่อยเพียงไรเลย จิตคอยรับความจริงด้วยความสนใจจากกัน อยู่ทุกขณะที่แต่ละฝ่ายระบายออกมา ถ้าฝ่ายใดยังมีบกพร่องในจุดใด ก็ยอมรับคำชี้แจงจากอีกฝ่ายหนึ่งที่ภูมิธรรมสูงกว่า ด้วยความเคารพ เต็มใจจริงๆ การสนทนาก็คือการสอบถามความรู้ความเห็นความเป็นไป ของจิตที่เกี่ยวกับสมาธิสมาบัติมรรคผลนิพพานของกันและกันนั่นเอง เมื่อต่างฝ่ายต่างสนิทเชื่อถือคุณสมบัติปฏิบัติปฏิบัติของกันและกันอย่างไม่มีเคลือบแคลงสงสัยแล้ว ย่อมสนทนากันได้ด้วยความสนิทใจและเปิดเผยต่อกันในบรรดาธรรมที่มีอยู่ภายใน ไม่มีปิดบังลี้ลับไว้เลย ตอนนี้แลที่นักปฏิบัติมีโอกาสได้รู้ภูมิธรรมของกันและกันได้อย่างชัดเจนว่า ท่านผู้นั้นมีภูมิจิตภูมิธรรมอยู่ในขั้นนั้น ท่านผู้นั้นมีจิตละเอียด ท่านผู้นั้นมีปัญญาสูง ท่านผู้นั้นจวนผ่านภพชาติอยู่แล้ว และท่านผู้นั้นได้ผ่านภพชาติไปแล้ว อย่างสบายหายห่วง ส่วนท่านผู้นี้กำลังซี้เกียจอ่อนแอ ภวานามีแต่สัพหงกนังสมาธิมีแต่หลับใน นั่งอยู่ที่ไหนหลับในที่นั้น ท่านผู้นี้มีเอตทัคคะในทางหลับใน ในวงพระธาตุคงจึ่งไม่ควรเข้าใจว่าพระธาตุคงจะดีไปเสียทุกองค์ แม้ผู้เขียนก็ตัวเก่ง เคยหลับในมาแล้วอย่างซ้ำชอง แต่ไม่ยอมอวดตัว

ท่านผู้นี้จิตกำลังเริ่มสงบ ท่านผู้นี้จิตกำลังเริ่มเป็นสมาธิ ท่านผู้นี้มีความรู้
แปลกๆ เกี่ยวกับสิ่งภายนอก มีเปรตผีเทวดาเป็นต้น ท่านผู้นี้ชอบภavana
ทางนั่ง ท่านผู้นี้ชอบภavanaทางนอน ท่านผู้นี้ชอบทรมานทางยืนมากกว่า
อิริยาบถอื่นๆ ท่านผู้นี้ชอบทรมานตนทางอดนอน ท่านผู้นี้ชอบทรมานตน
ทางผ่อนอาหาร ท่านผู้นี้ชอบทรมานตนทางอดอาหาร ท่านผู้นี้ชอบ
ทรมานตนด้วยการเข้าป่าหาเลื้อหาหมีเพื่อเป็นอุบายช่วยความกลัวให้หาย
ด้วยการพิจารณา โดยยึดเอาเลื้อหมีเป็นเหตุ ท่านผู้นี้ชอบทรมานด้วยการ
เดินเที่ยวหาเลื้อบนภูเขาในเวลาค่ำคืน ท่านผู้นี้ชอบต้อนรับแขกลึกลับคือ
พวกกายทิพย์ แต่ท่านผู้นี้ชอบกลัวแต่ผีแต่เปรตเหมือนพ่อแม่พาเกิด
ในบ้านผีบ้านเปรตและเอาซากผีมาหลอกหลอนอยู่ตลอดเวลา เมื่อมาบวช
จึงชอบกลัวแต่เปรตประจำนิสัย ท่านผู้นี้มีนิสัยเชื่อง่าย ใครพูดอะไร
เชื่อเอาๆ ไม่ชอบใคร่ครวญก่อนแล้วค่อยเชื่ออย่างมีเหตุผล ท่านผู้นี้มีทิฐิ
มากไม่ค่อยลงใจง่ายๆ ท่านผู้นี้มีนิสัยฉลาดชอบใคร่ครวญไตร่ตรองด้วย
ดีก่อนทุกกรณี ไม่เชื่อแบบสุ่มเดา เวลาอาจารย์อบรมสั่งสอนจบลงก็มัก
มีข้อข้องใจเรียนถามปัญหาต่างๆ และโต้ตอบกันเพื่อเหตุเพื่อผล ทำให้
ผู้อื่นได้รับความรู้ความฉลาดเพิ่มเติมหลายแง่หลายทาง และเป็นอุบาย
ช่วยเสริมสติปัญญาแก่วงปฏิบัติได้ดี เป็นผู้ประดับหมู่คณะให้สว่างใน
วงปฏิบัติ เป็นที่เบาใจครูอาจารย์ผู้ให้การอบรมสั่งสอน ไปอยู่ที่ใด อยู่กับ
ท่านผู้ใด ก็เป็นที่เบาใจท่านผู้นั้น ไปอยู่โดยลำพังก็พยายามรักษาตัวดีด้วย
เหตุผลหลักธรรม ไม่นำความเลื่อมเสียมาสู่วงคณะ การติดต่อกับผู้คน
ญาติโยมก็พอเหมาะพองาม ไม่เลยเถิดเปิดเปิง ซึ่งในวงพระรุดงค์มักมี
ทำนองนี้แทรกอยู่เสมอ โดยมากก็ไม่มีเจตนาให้เป็นอย่างนั้น แต่เพราะ
ความไม่ฉลาดรอบคอบอย่างเดียว ทำให้เสียความดีงามอย่างอื่นไปด้วย

อีกประการหนึ่งที่มีเสมอในวงปฏิบัติ คือ เวลาจิตเป็นสมาธิย่อมมีความสงบมั่นคง ไม่วอกแวกคลอนแคลนไปกับโลก ใจมักมีโหวทปฏิบัติเป็นพิเศษ ทำให้ผู้ปฏิบัติลืมหิวได้ง่าย อาจสำคัญตนว่าเก่งขึ้นได้ทั้งที่ยังไม่เก่ง เป็นเพียงจะเริ่มเก่งถ้าพยายามทำความเพียรไม่ลืมหิวเสียก่อน แต่นักปฏิบัติมักลืมหิวตอนนี้มากกว่าตอนอื่นๆ เพราะไม่เคยประสบมาในชีวิต และเป็นก้าวแรกแห่งความดี ความสงบสุขทางใจ ความมั่นคงของใจที่ผู้ปฏิบัติพึงได้รับ จึงทำให้ตื่นเต้นลืมหิวไปได้ ถ้าไม่มีผู้เตือนก็อาจจะทะนงตัวแบบนักธรรมะไปได้ โดยทะนงตัวว่าธรรมะเกิด โหวทแตกฉาน เทศน์ปฏิบัติก็ได้ ต่อไปอาจเข้าใจว่าตัวเทศน์เก่ง ธรรมะก็แตกฉานภายในใจ พุดเท่าไรธรรมะยิ่งไหลออกมาเหมือนน้ำเหมือนท่า ไม่อืดไม่อั้นเลยทำให้เพลินพุดไปไม่หยุดหย่อน กว่าจะรู้สึกตัว เวลาที่ปาเข้าไปหลายชั่วโมงในการพุดหรือเทศน์แต่ละครั้ง การติดต่อกับผู้คนไม่รู้เวล่ำเวลาว่าควรไม่ควร พุดไม่รู้จักจบ เทศน์ไม่มี *เฮว* ธรรมะมีเท่าไรชุดค้นออกมาพุดและเทศน์จนหมดเปลือก ใครมาหาโดยไม่ทราบว่าเขามาเพื่ออะไร มีแต่แจกจ่ายธรรมอย่างไม่อั้น ไม่เสียดาย ไม่ประหยัด ธรรมในใจแม้มีน้อยแต่ก็ชอบจ่ายให้มากอย่างสมใจ จ่ายไปจ่ายไป โดยไม่มีการบำรุงรักษาด้วยความเพียรอันเป็นดังทำนบกั้นธรรมภายในใจไม่ให้รั่วไหล แต่กลับทำลายด้วยความไม่รู้จักประมาณ แม้แต่น้ำในมหาสมุทรก็ยังลดตัวลงได้ ใจที่ไม่ได้รับการเหลียวแลทางความเพียรและประหยัดด้วยเวลา ก็มีทางเสื่อมลงได้เช่นเดียวกัน ฉะนั้น จิตที่ง่ายมากแต่ขาดการบำเพ็ญติดต่อก็คือย่อมมีความเสื่อมถอยด้อยลงทุกทีจนไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในเลย สุดท้ายก็เหลือแต่ความฟุ้งซ่านรำคาญเต็มดวงใจเอาไว้ไม่อยู่ นำลงสู่ความสงบไม่ได้เหมือนที่เคยเป็นมา ใจเปลี่ยนจากความสงบเย็น กลายเป็นใจ

พุ่งเพื่อเห่อคะนองและร้อนรุ่มกลุ่มใจ ยืนเดินนั่งนอนในท่าใดก็มีแต่ไฟเผาใจหาความสงบเย็นไม่ได้ เมื่อไม่มีทางออกก็คิดออกทางเปลวไฟ อันเป็นทางซำเติมลงอีกโดยไม่รู้ตัว ก็เมื่อมีแต่ความร้อนรุ่มกระวนกระวายอยู่ตลอดเวลาเช่นนี้แล้ว จะอยู่ไปทำไมให้นักศาสนาเล่า ลึกเสียดีกว่า อยู่ไปก็ไม่เห็นมีประโยชน์อะไร เลยต้องลึกเสียเพื่อหายห่วงไปตามอารมณ์ดังนี้ ความคิดที่ไม่เป็นมงคลทั้งขณะที่กำลังเป็นนักบวชอยู่แล้ว แม้ลึกออกไปก็ไม่เป็นมงคลด้วยความคิดชนิดนั้น คือ แม้ลึกออกไปก็ไม่ได้อยู่ตามเคย และไม่ใช่นอนอยู่ตามเดิม เวลาลึกออกไปว่าจะทำให้ศาสนาเบาก็ไม่เบา คงเป็นศาสนาและทรงความจริงอยู่เท่าเดิม

สรุปแล้ว ผู้ไม่ดีก็คือตัว ไม่เกิดประโยชน์ก็คือตัว ความหนักอกเพราะใจทำพิษก็คือตัว เรื่องนี้พอสอนให้รู้ว่า ไม่ว่าสมบัติใดๆ ถ้ามีแต่จับจ่ายใช้สอยถ่ายเดียว ไม่มีการเก็บรักษา ก็ยอมเสื่อมโทรมและฉิบหายไปได้ ทำนองใจที่ปล่อยไปตามยถากรรม ผลก็คือความเดือดร้อนที่ตัวเองต้องรับในที่ทุกสถานตลอดกาลทุกเมื่อ เพราะความผิดถูก ชั่ว-ดี มิใช่ทายาทของผู้ใด แต่เป็นของผู้ทำไว้โดยเฉพาะเท่านั้นจะพึงรับแต่ผู้เดียว ท่านจึงสอนให้ระวังรักษาตัวด้วยดี ไม่ปล่อยปละละเลยไปตามอารมณ์ เวลาผลไม่ดีแสดงตัวแล้วลำบากมาก เพราะผลนี้หนักกว่าภูเขาตั้งร้อยลูกเป็นไหนๆ ปราชญ์ท่านจึงกลัวกันและสั่งสอนให้กลัวความชั่วตลอดมาจนปัจจุบันทุกวันนี้ เนื่องจากท่านทราบชัดในผลกรรมดี-ชั่วว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ที่พระรูดงค์นับแต่ผู้ใหญ่ลงมาถึงผู้น้อย ท่านทราบภูมิจิตของกันและกันได้โดยไม่ต้องมีญาณหยั่งทราบทางภายใน เพราะการสนทนาธรรมในวงพระกรรมฐานท่านถือเป็นสำคัญ

และเป็นไปอยู่เสมอมาได้ขาด โดยถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้สึกความคิดเห็นของกันและกัน และเป็นสัมโมทนียกถา เครื่องรื่นเริงในธรรมที่ต่างได้ปฏิบัติและรู้เห็นมา มีโอกาสก็สนทนากันตามแต่ท่านผู้ใดมีความรู้หยาบละเอียดประการใด เวลาท่านสนทนากันเราก็มีโอกาสทราบได้ในเวลานั้น ยิ่งเป็นครูอาจารย์ผู้ใหญ่สนทนากันด้วยแล้วก็ยิ่งน่าฟังมาก ธรรมท่านมีแต่ชั้นสูงๆ ฟังแล้วอัศจรรย์ อยากเอาหัวมุดดินลงในขณะนั้นด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจ และละอายในความสามารถวาสนาของตนที่ต่ำต้อยด้อยสติปัญญา ไม่สามารถรู้เห็นได้อย่างท่าน ขณะฟังท่านสนทนากัน ทั้งไพเราะจับใจ ทั้งอัศจรรย์ ทั้งอยากรู้อยากเห็นอย่างท่านแทบใจจะขาด แต่สติปัญญาที่จะช่วยให้รู้เห็นอย่างท่านไม่ทราบว่าจะไปจมอยู่ที่ไหน คิดหากก็ไม่พบ ค้นหากก็ไม่เจอ มันมีดมิดปิดบังไปเสียหมด ประหนึ่งจะไม่ปรากฏอะไรขึ้นมาให้ได้ชมพอเป็นขวัญใจบ้าง ตลอดชีวิตลมหายใจคงจะตายกับซากแห่งความโง่เขลาไปเปล่าๆ มองดูหมู่เพื่อนที่นั่งฟังอยู่ด้วยกันที่สง่างามไปด้วยความสงบ รวากับจะเหาะบินขึ้นกิเลสไปเสียหมด ทั้งเราผู้ไม่เป็นที่อันหาสติปัญญาเครื่องเปลื้องตนมิได้ ให้ตายจมอยู่ในวัฏวนเพียงคนเดียว ยิ่งคิดก็ยิ่งคับแค้นแน่นหัวอก ใจสะทกสะท้านเหมือนลูกทอดทิ้งอยู่ในป่าเปลี่ยวคนเดียว เวลาเลิกจากธรรมสภา ก็แอบไปไต่ถามหมู่เพื่อนว่า ฟังธรรมสากัจฉาท่านแล้ว ใจเป็นอย่างไรบ้าง สำหรับผมเองแทบอกจะแตกตายอยู่ที่นั่นเสียแล้ว ด้วยความอัศจรรย์ในธรรมที่ท่านสนทนากัน เวลากลับมามองดูตัวเป็นเหมือนกาตัวจับภูเขาทองเราดีๆ นี้เอง คิดแล้วอยากมุดดินให้สิ้นซากไปเสีย คิดว่าคงจะเบาพระศาสนา ไม่นักอึ้งไปด้วยคนอาภัพอัปวาสนาที่ทำการกดถ่วงอยู่ตลอดมาดังที่เป็นอยู่เวลานี้ ส่วนท่านและหมู่คณะที่ได้ยินได้ฟังด้วยกัน

มีความรู้สึกอย่างไรบ้าง กรุณาเล่าให้ผมฟังตามความจริง เพื่อเป็นธรรมชาติ พอมีลมหายใจสืบท่อไป ไม่อัดอั้นตันอุราเหมือนใจจะขาดอยู่นี้บ้าง ท่านองค์ใดพูดขึ้นส่วนมากมักมีลักษณะเดียวกัน เพราะต่างองค์มีความกระหึ่มในธรรมท่านมาก แล้วหวนมามองดูตัวที่อยากเป็นดังท่าน แต่เมื่อเหตุปัจจัยยังไม่สามารถเป็นไปได้ ก็เกิดความเสียใจขึ้นมา ผลจึงแสดงความทุกข์ในลักษณะต่างๆ ให้ปรากฏ พอได้ทราบจากหมู่คณะที่กำลังรับการอบรมศึกษาเล่าให้ฟัง จึงพอมีลมหายใจคืนมาบ้างและตั้งหน้าปฏิบัติตนต่อไป ไม่เกิดความเดือดร้อนกลัวจะไม่ได้ไม่ถึงต่างๆ อันเป็นการเบียดเบียนตนโดยใช่เหตุ

ที่พูดผ่านมามีว่า พระรูดงค์บางท่านกล้าสละชีวิตไปนั่งอยู่ที่ท่าเลื่อเที่ยวไปมาหากินในเวลาค่าคืนบ้าง บางท่านกล้าเที่ยวเดินหาเลื่อบนเขาในเวลาค่าคืนบ้างเป็นต้นนั้น อาจทำให้เกิดความสงสัยหรือไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้ เพราะเป็นสิ่งที่น่าคิดว่าท่านจะนั่งและเดินหาเลื่อเพื่อประโยชน์อะไรกัน เพียงนั่งอยู่กับบริเวณที่พักถ้าเป็นนิสัยคนชู้กั้วอยู่แล้ว ก็พอจะเกิดความกลัวได้จนแทบไม่มีลมหายใจก็ได้ แต่ทำไมจึงต้องใช้วิถีโลกโผนเลยสามัญธรรมดาไปถึงขนาดนั้น ถ้าไม่ใช่พระที่อาจจะขาดสติอยู่บ้างคงไม่ทำกันดังนี้ ความจริงก็ควรจะเป็นอย่างนั้น แต่เรื่องของบางท่านที่เคยดำเนินมากลับเป็นอย่างนี้ คือความกลัวที่เกิดอยู่ในบริเวณ ท่านก็ใช้อุบายแก้ไขเช่นเดียวกับที่ไปนั่งและเดินเที่ยวหาเลื่อบนหลังเขา แต่ความกลัวที่เกิดตามลำพังดังที่เกิดขึ้นขณะพักอยู่บริเวณของตนเป็นอย่างหนึ่ง ท่านก็ใช้อุบายแก้ไขจนความกลัวนั้นหายไปได้ แต่ความกลัวที่ท่านกำลังแสวงหาด้วยวิธีต่างๆ มีหาด้วยการไปนั่งภาวนาอยู่บนหินดานหลังเขาบ้าง

หาด้วยการเดินหาเลื้อยบนหลังเขาบ้างนั้น เป็นความกลัวที่โลดโผนรุนแรง ยิ่งกว่าความกลัวที่เกิดอยู่โดยลำพังมาก ถ้าไม่ใช่อุบายให้ทันกัน ก็น่ากลัว เป็นบ้าไปได้ ขณะพบกับเสือเข้าจริงๆ ฉะนั้น วิธีระงับจึงต้องใช้อุบาย ต่างกันมากจนความกลัวนั้นหายไปได้ ด้วยกุศโลบายของแต่ละท่านที่จะหาอุบายวิธีฝึกกรรมานตนเป็นรายๆ ไป แต่การฝึกจิตดวงกำลังกลัว ถึงขนาดให้หายพยศลงได้ ด้วยอุบายที่ทันสมัยนั้นเป็นสิ่งสำคัญมาก แม้ผลที่ปรากฏขึ้นในขณะจิตยอมจำนนต่อสติปัญญาก็เป็นความอัศจรรย์ เกินคาด คือใจกลับเกิดความกล้าหาญขึ้นมา ขณะที่ความกลัวดับลงไปด้วยอุบายที่ทันกัน หลังจากนั้น จิตสงบเต็มที่ปราศจากความหวาดกลัวใดๆ หนึ่ง เวลาจิตถอนขึ้นมาก็ทรงความกล้าหาญไว้ได้ไม่กลับกลัว หนึ่ง เป็นพยานหลักฐานในใจได้อย่างมั่นคงว่า จิตเป็นสิ่งที่ทรمانให้หาย พยศได้อย่างเห็นประจักษ์ ด้วยเหตุการณ์ต่างๆ เป็นเครื่องสนับสนุน มีความกลัวเป็นต้น หนึ่ง มีความพอใจที่จะทรمانตนด้วยวิธีนั้นหรือ วิธีอื่นด้วยความถนัดใจ ไม่พรันพรียงต่อความตาย หนึ่ง แม้การทรمانตน ด้วยวิธีอื่นๆ ก็โปรดทราบที่ท่านทำด้วยความมั่นใจที่เคยได้รับผลมาแล้ว มีแต่จะเร่งความเพียรหนักมือขึ้นไป เพื่อความก้าวหน้าของจิตของธรรม ภายในใจต่อไป จนถึงจุดที่หมายตามใจหวังเท่านั้น

ดังนั้น การฝึกกรรมานใจหรือทรมานตนของพระรูดงค์จึงมีวิธีต่างๆ กันไปตามจริตนิสัย แต่โดยมากวิธีที่ท่านทำนั้นเป็นสิ่งที่ท่านเคยได้รับผลมาแล้ว จึงจำต้องพยายามในวิธีนั้นมากกว่าวิธีอื่นๆ เรื่อยไป จริตของคนเราไม่เหมือนกัน บางรายพอเกิดความกลัวขึ้นมา จิตเลยไม่มีสติรั้งตัว กลายเป็นคนหมดสติไปเลย ไม่ว่าจะกลัวอะไรก็ตาม เป็นลักษณะ

เดียวกันนี้ทั้งนั้น จริตชนิดนี้ไม่สมควรที่จะพาทรمانด้วยสิ่งน่ากลัว อาจเป็นบ้าเสียคนไปได้ คำว่า “*ทรมาน*” ก็ต้องขึ้นอยู่กับจริตของแต่ละรายว่าจะควรทรمانตนด้วยวิธีใดบ้าง จึงจะเหมาะและได้กำลังทางจิตใจ ไม่เพียงได้ยินว่าทรมานชนิดนั้นได้ผลดีก็ทำไปตาม โดยไม่คำนึงถึงจิตของตน จึงไม่ค่อยเกิดประโยชน์เท่าที่ควร แต่การกล่าวทั้งนี้ มิได้กล่าวเพื่อให้เกิดความอ่อนแอแก่ท่านนักปฏิบัติทั้งหลาย กล่าวเพื่อความเหมาะสมที่จะให้ได้รับประโยชน์ตามควรแก่ภาวะของตนต่างหาก บางท่านเมื่ออ่านพบเข้าก็อาจคิดไปว่า อะไรที่เห็นว่ายากลำบากฝืนใจบ้าง ก็จะเหมาเอาเสียว่ามีใช้จริตของตัวเองจะไปทำอย่างนั้น จริตของตัวเองต้องอยู่สบาย ไม่ต้องมีความหวาดความกลัวต่างๆ มาสัมผัสใจ อยู่ไปกินไปนอนไปอย่างสบายดีกว่าต่างหาก เหมาะกับจริตของตัวเองซึ่งชอบสบาย แต่ควรคิดว่าพระพุทธเจ้าองค์เอกและพระอรหันต์ที่เป็นสารถีของโลก ตรัสรู้และบรรลุธรรมได้ ด้วยการฝึกทรมานมากกว่าวิธีอื่นๆ ที่คนขี้เกียจอ่อนแอเห็นว่าดี และไม่เคยมีใครบรรลุธรรมด้วยการอยู่ไปกินไปนอนไปตามใจชอบ โดยไม่มีการฝืนจิตทรมานใจบ้างเลย ที่นำวิธีทรมานอย่างเผ็ดร้อนของท่านมาลงก็ด้วยเห็นว่า กิเลสของคนเรามากแล้ว แต่อำนาจบังคับทรมานมากกว่าปล่อยตามใจ ถ้าใช้อำนาจบังคับบ้างก็ยอมหมอบเสียนิดหนึ่งพอได้ลืมหายใจ ถ้าอนุโลมไปตามบ้างก็ได้ใจกำเริบใหญ่ จำต้องใช้วิธีทรมานกันหลายอย่างเพื่อกิเลสกลัวบ้างพอเย็นใจ ท่านที่ต้องการเห็นความหมอบราบของกิเลสประจักษ์ใจก็นำเอาวิธีเผ็ดร้อนนี้ไปใช้เป็นเครื่องมือฝึกทรมาน ให้พอเหมาะกับจริตของตัวเอง ย่อมมีทางผ่านพ้นไปได้เป็นพักๆ หักล้างกิเลสไปได้เป็นตอนๆ บันทอนทุกข์เครื่องทรมานใจลงได้เป็นทอดๆ จนถึงที่ปลอดภัย อันเป็นแดนเกษม

เปรมใจด้วยวิธีนี้เป็นเครื่องสนับสนุน ท่านที่เคยได้ผลจากการทรมานด้วยวิธีเผ็ดร้อน ท่านได้จริงๆ เห็นประจักษ์ใจ คือจิตที่ต้องทรมานแบบนี้มัน โดยมากเป็นจิตที่ผาดโผนประจํานิสัย ชอบเอาจริงเอาจัง ไม่เหลาะแหละ ว่าสู้ก็สู้จริงๆ ว่าตายก็ตายจริงๆ เป็นไม่ถอย เวลาจะทรมานความกลัว ท่านก็หาที่ทรมานจริงๆ เช่นเอาเสือเป็นครูช่วยการทรมาน สถานที่ที่เห็น ว่ากลัวมากเท่าไร ท่านยิ่งมุ่งหน้าไปสู่ที่นั่น และฝึกกันอย่างเอาเป็นเอาตายจริงๆ แม้ตายในขณะนั้นท่านก็ยอม ขอแต่ได้เห็นความกลัวหายไปเพราะอำนาจสติปัญญาเป็นเครื่องฝึก ท่านยอมทั้งนั้น ไม่เช่นนั้นท่านจะฝืนใจดวงกำลังกลัวๆ ไปอยู่ในที่กลัวๆ นั้นไม่ได้ แต่ท่านก็ฝืนได้ จนได้เห็นฤทธิ์ของความกลัวที่สู้ฤทธิ์ของธรรมไม่ไหว แล้วสลายตัวไปต่อหน้าต่อตา ความกล้าหาญปรากฏขึ้นแทนที่อย่างประจักษ์ใจ ซึ่งเป็นพยานแห่งการฝึกด้วยวิธีนั้น ว่ามิได้เป็นโมฆะ แต่กลับเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลที่คาดไม่ถึงเสียอีก บางรายใจสงบลงขณะได้ยินเสียงเสือกระหึ่มมารอบๆ บริเวณก็มี บางรายพอได้ยินบาทย่างเท้าเสือเดินมาข้างๆ ตามภาษาของมัน โดยมีได้ระวังว่าใครจะสนใจกล้าหรือกลัวมัน จิตรวบสงบลงไปในขณะนั้น ก็มี บางรายทำความเพียรอยู่ตามปกติธรรมดา จิตไม่ยอมสงบลงได้ พอหาอุบายไปนั่งภาวนาอยู่ทางที่เสือเคยเดินผ่านไปมา แม้เสือมิได้มาที่นั่น แต่ใจกลับสงบลงเป็นสมาธิได้ก็มี โดยอาศัยความคิดและความกลัวว่าเสือจะมาหาตน แต่การภาวนาในขณะความกลัวกำลังแสดงตัวมีสองวิธี คือ ทำจิตให้อยู่กับบทธรรมที่ตนเคยปฏิบัติมา ไม่ยอมส่งจิตออกไปคิดปรุงว่าสัตว์ว่าเสือใดๆ ทั้งสิ้น ภาวนาอยู่กับธรรมบทนั้นด้วยสติเป็นเครื่องควบคุม เป็นกับตายก็หมายถึงธรรมบทที่กำลังบริกรรมอยู่ในขณะนั้น เท่านั้น จิตเมื่อยอมตนลงหวังพึ่งธรรมจริงๆ ไม่คว้านั่นคว้านี้ ย่อมสงบตัว

ลงได้โดยไม่ต้องสงสัย ขณะที่จิตลงสู่ความสงบ ความกลัวหายไปทันที
นี่เป็นวิธีปฏิบัติของผู้เริ่มฝึกหัด ส่วนวิธีของผู้ที่จิตเป็นสมาธิมีหลักใจแล้ว
เวลาความกลัวเกิดขึ้นย่อมพิจารณาโดยอุบายปัญญาคือ แยกดูทั้ง
ความกลัว แยกดูทั้งสัตว์เลื้อยที่จิตสำคัญว่าเป็นของน่ากลัวออกเป็นชั้น
เป็นอัน นับแต่เขี้ยว เล็บ หน้ ห้ว หาง กลางตัว ตลอดทุกอวัยวะ
ของเสือออกดู ว่าเป็นของน่ากลัวอย่างไรบ้าง จนเห็นชัดเจนด้วยปัญญา
ความกลัวหายไปเอง นี่เป็นวิธีของผู้ที่เคยดำเนินทางวิปัสสนามาแล้ว
ย่อมแก้ความกลัวได้ด้วยอุบายนี้ ท่านที่อยู่ในป่า ท่านฝึกกรรมท่านด้วย
วิธีดังกล่าวนี้ทั้งนั้น และได้ผลเป็นที่พอใจ โดยที่เสือก็มิได้ทำอันตรายแก่
ท่านเลย

เขียนมาถึงตอนนี้ มีเรื่องเกี่ยวเนื่องกันที่ควรจะนำมาลงเพื่อท่าน
ผู้อ่านได้พิจารณาตามเหตุการณ์ที่เป็นมาแล้ว ในวงพระธาตุซึ่งเป็น
ลูกศิษย์ผู้ใหญ่ของท่านอาจารย์มั่นผู้หนึ่ง เวลานั้นท่านอาจารย์องค์นี้เที่ยว
ธุดงค์ไปฝากแม่น้ำโขงทางฝั่งประเทศลาวกับตาปะขาวคนหนึ่ง ขณะนั้น
ท่านพักอยู่ในเงื้อมผาแห่งหนึ่ง ตาปะขาวผู้ถือศีล ๘ ก็พักอยู่เงื้อมผา
แห่งหนึ่ง ห่างกันประมาณ ๓ เส้น ตามที่ท่านเล่าให้ฟัง ว่าท่านพักอยู่ที่นั่น
เป็นเวลาหลายเดือน โดยเห็นว่าเป็นความสะดวกแก่สุขภาพทางกาย
และทางใจ การบำเพ็ญสมณธรรมเป็นไปโดยสม่ำเสมอไม่มีอะไรติดขัด
ทั้งท่านเองและตาปะขาว การโคจรบิณฑบาตก็สะดวก ไม่ห่างจากที่พักนัก
ราว ๔ กิโลเมตร มีหมู่บ้านประมาณ ๑๕ หลังคาเรือน ชาวบ้านเองก็
ไม่มารบกวนให้ลำบากและเสียเวลาบำเพ็ญเพียร ต่างคนต่างทำธุระหน้าที่
ของตนไปตามเรื่อง

วันหนึ่งตอนบ่าย ท่านรู้สึกไม่ค่อยสบายเหมือนจะเป็นไข้ มีอาการ ครั่นเนื้อครั่นตัวพิกล พอตาปะขาวมาหาที่พัก ท่านจึงสั่งให้แกลไปต้มน้ำร้อน มาผสมกับยาฉันทดลองดูบ้าง บางทีอาจหายได้ เพราะยาที่ติดตัวไปนั้น หมอเขาบอกว่าเป็นยาแก้ไข้ป่าได้ด้วย ท่านเองเกรงจะเป็นไข้ป่ากับเขา เนื่องจากที่นั่นไข้ป่าชุมและคนก็เป็นไข้ป่ากันมาก เพราะแถวนั้นเป็นป่า ทัีบมาก คนแถวต่างๆ ไปอยู่มิได้ ที่นั่นเต็มไปด้วยสัตว์ด้วยเลือนานาชนิด กลางคืนเสียงร้องอีกทีกครึกโครม ทราบว่าแถวนั้นมีเลือกินคนอยู่บ้าง ห่างๆ ทั้งนี้ก็เนื่องจากชาวญวนเหมือนกันเป็นต้นเหตุทำให้เลือดุร้าย ไม่ค่อยกลัวคน พอตาปะขาวทราบแล้วก็ถือกาต้มน้ำไปที่พักของตน ต่อจากนั้นก็หายเจ็บไปเลย ไม่เห็นเอาน้ำร้อนกลับมาถวายท่านเพื่อผสมยา

ท่านเองก็รอคอยน้ำร้อนจากตาปะขาวจนคำก็ไม่เห็นมา ท่านคิดว่าตาปะขาวอาจจะลืมไป เมื่อนั่งภาวนาเพลินๆ ท่านเลยทอดธุระ อาการไข้ ก็ค่อยเบาบางลงและหายไปในที่สุด ส่วนตาปะขาวเมื่อเอากาน้ำไปแล้ว ก็เตรียมก่อไฟ แต่ก่อเท่าไรไฟไม่ติด เลยเกิดโมโหขึ้นมา จึงลืมน้ำว่าเป็น ตาปะขาวลูกศิษย์พระกรรมฐานองค์สำคัญ ปุบปับลุกขึ้นพร้อมกับความ โมโหว่า ไฟนี้เราเคยก่อมันมาก็ร้อยกี่พันครั้งแล้ว แต่ครั้งนี้มันทำไมก่อ ไม่ติด ไฟนี้ต้องการน้ำหรืออย่างไร ถ้าต้องการน้ำเราก็จะให้ น้ำ ว่าแล้วก็ (ขอร้อง) ยืนปัสสาวะรดลงที่กองไฟจนเปียกหมด แล้วก็เดินหนีไปเจ็บ ไม่มาบอกอาจารย์ที่คอยน้ำร้อนอยู่แต่วันจนคำเลย พอตกกลางคืนเรื่อง ที่ไม่คาดฝันก็ได้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าแปลกประหลาดอยู่มาก

แต่ก่อนที่เคยพักมานานแล้วไม่เคยมีเรื่องอะไรเกิดขึ้น เฉพาะคืน วันนั้นเวลาประมาณ ๓ ทุ่ม ตาปะขาวกำลังนั่งภาวนารำพึงถึงความผิด

พลาดที่ตนได้ทำความประมาทต่ออาจารย์ด้วยความโมโหเป็นต้นเหตุ จึงได้ลุกขึ้นปัสสาวะรดกองไฟ มิหนำยังไม่ได้ไปเรียนขอขมาอาจารย์ให้ ท่านงดโทษอโหสิกรรมให้ ขณะที่นั่งรำพึงโทษของตัวอยู่อย่างกระวนกระวาย เสียงที่ไม่คาดฝันก็ได้ดังขึ้นข้างมุ้งด้านหลังห่างกันไม่ถึงวาเลย เป็นเสียง คำรามของเสือโคร่งใหญ่ลายพาดกลอนที่กำลังหมอบหันหน้า ตาจ้อง มองมาทางตาปะขาว ราวกับจะโดดตะครุบกินเป็นอาหารในขณะนั้น พร้อมทั้งเสียงครวญครางเบาๆ พอเป็นการทดลองความเก่งกาจแห่ง ความโมโหของลูกศิษย์กรรมฐาน ขนาดพอให้ได้ยินไปถึงอาจารย์ที่อยู่ เจื่อมผาทงโน้น ขณะที่กำลังครวญครางนั้น ทั้งเอาหางพาดลงพื้นดิน ดังตุบๆ ทั้งเสียงครวญเบาๆ ทั้งแสดงท่าขยับหน้าและถอยหลัง ทำท่าจะ ตะครุบตาปะขาวเป็นอาหารสดในขณะนั้นให้จงได้ พอตาปะขาวได้ยิน เสียงประหลาด ซึ่งไม่เคยได้ยินใกล้ขนาดนั้นนับแต่มาอยู่ที่นั่นเป็น เวลาหลายเดือนก็ตกใจกลัว รีบหันหน้าไปดูทันที ระยະนั้นเดือนกำลัง หายเต็มที่ ก็ได้เห็นเสือโคร่งใหญ่หมอบจ้องมองทำท่าอยู่อย่างชัดเจน ตาปะขาวกลัวตัวสั่นราวกับจะสลบไปในขณะนั้น คิดอะไรไม่ทัน ใจหัน เข้าฟัง พุทโธ ธัมโม สังโฆ เป็นที่ฝากเป็นฝากตายว่า ขอพระพุทโธ ธัมโม สังโฆ ได้มาคุ้มครอง ปกเกล้าปกกระหม่อมจอมขวัญผู้ข้าเถิด อย่าให้ เสือตัวนี้เอาไปกินเสียในคืนวันนี้ จะไม่ทันได้ไปขอขมาโทษอาจารย์ที่ตน ทำผิดต่อท่านเมื่อบ่ายวันนี้ ขอพระพุทโธจงช่วยชีวิตของข้าไว้ให้ตลอดคืน วันนี้ด้วยเถิด สิ่งที่ข้าพเจ้าได้ทำผิดไปแล้ว ขอพระธรรมและอาจารย์จงโปรด เมตตาอโหสิให้ อย่าถึงกับเสียดังกินเป็นอาหารเพื่อเป็นการชดเชย ความผิดนั้นเลย ทั้งบนทั้งบน ทั้งบริกรรมพุทโธ ทั้งสิ้นทั้งกลัว ทั้งหันหน้า จ้องมองเสือ กลัวมันจะตะครุบไปกินเสียในขณะนั้น เสือพอมองเห็นคน

หันหน้ามาจ้องมองก็ทำเป็นลอยห่างออกไปบ้างเล็กน้อย และทำเสียง
ครวญครางไม่ลดละ ลักประเดี๋ยวก็เปลี่ยนท่าเข้ามาทางใหม่ และลอย
ออกไปขยับเข้ามาอยู่ทำนองนั้น ส่วนตาปะขาวเลยจะตายทั้งเป็น ที่ต้อง
หันรีหันขวางไปตามเลื้อที่ชักย้ายเปลี่ยนท่าต่างๆ ไปมาอยู่รอบๆ มุ้งไม่ลดละ
พอคนตั้งท่าจ้องมองหนักเข้าก็ลอยห่างออกไป บางครั้งท่าท่าเหมือนจะ
หนีไปจริงๆ โดยทำเป็นลอยออกไปห่างๆ พอคนเผลอนิดก็ขยับเข้ามา
เกือบถึงตัว พุทโธกับใจปราศจากกันไม่ได้ ต้องท่องจนติดใจยัดไว้เป็น
หลักประกันชีวิตอยู่ตลอดเวลา พอพุทโธห่างบ้างที่ไร เลื้อเป็นต้องขยับ
เข้ามาทุกที เมื่อเห็นท่าไม่ดีก็รีบบริกรรมพุทโธและวิงวอนให้พุทโธช่วย
ชีวิตไว้ พอพุทโธสนิทกับใจ เลื้อก็ลอยห่างออกไปราวกับจะหนีไปจริงๆ
แต่นิสัยคนเราชอบบังคับประจำสันดาน ฉะนั้นพอเลื้อลอยออกห่างบ้าง
พุทโธก็เริ่มห่างจากใจ คิดว่าตัวจะไม่ตาย ฝ่ายเลื้อก็เริ่มขยับเข้ามา
และท่าท่าจะตะครุบอยู่ทำนองนั้น แต่ก็ไม่ทำไ้ม เป็นแต่เปลี่ยนทิศทางเข้า
มาทางนั้นบ้างทางนี้บ้าง ไม่ลดละความเพียรพยายาม ระหว่างเลื้อกับตา
ปะขาวเป็นสงครามกันอยู่ โดยต่างฝ่ายต่างไม่ลดราวาศอกให้แก่กันเลยนั้น
เริ่มแต่เวลา ๓ หุ่มนจนสว่าง น้ำตาตาปะขาวที่ไหลรินอยู่ตลอดเวลาเพราะ
ความกลัวตายนั้น แต่ขณะแรกถึงสว่างคาตาจนไม่มีอะไรจะไหล พอสว่าง
เลื้อก็ค่อยๆ ลอยห่างออกไปๆ ประมาณ ๔ วา แล้วก็ค่อยๆ เดินหลบ
จากห่างออกไปโดยลำดับจนพ้นสายตา พอเลื้อพ้นไปแล้ว ตาปะขาว
ยังตั้งท่าระวังอยู่ในมุ้งอีกนาน ไม่กล้าออกมา กลัวว่ามันจะแอบซุ่มอยู่
แถวบริเวณใกล้เคียงนั้น เวลาคนเผลอตัวออกมาจากมุ้ง มันจะกระโดด
ออกมาคาบไปกินเสีย จำใจต้องนั่งรอดูเหตุการณ์อยู่ในมุ้งเป็นเวลานาน
เห็นมันเงิบหายไปไม่กลับมาอีก จึงรีบออกจากมุ้งแล้ววิ่งถึงที่พักอาจารย์

ด้วยตัวสั้นตาลาย พุดไม่เป็นถ้อยเป็นคำ จับต้นชนปลายไม่ถูก ฝ่ายอาจารย์เห็นอาการแปลกผิดปกติจึงถามดู ก็ได้ความว่า มาขอขมาโทษที่ทำผิดต่ออาจารย์เมื่อบ่ายวานนี้ และเล่าเหตุที่ทำผิด ตลอดเรื่องที่เลื้อมาเผ่าทั้งคืนแทบเอาชีวิตไว้ไม่รอดถวายท่านทุกประการ แต่แทนที่ท่านจะดโทษให้ในทันทีทันใด ท่านกลับพุดทำท่าขู่เชื้อมเพิ่มความเข้าอีกว่า ก็แกชอบสิ่งใดแกก็เจอสิ่งนั้น ชอบดีก็เห็นของดี ชอบชั่วก็เห็นของชั่ว นี่แกชอบเลื้อมแกก็ได้เจอเลื้อม แล้วจะมาขอขมาโทษกับเราเพื่อประโยชน์อะไร เรายังอดโทษให้แกไม่ได้ อย่างน้อยแกก็ควรจะได้พบของดีที่แกชอบอีกสักคืนหนึ่ง ถ้าไม่ตายเพราะเลื้อมกินก็พอให้ได้ที่ระลึกไปนานๆ บ้าง เลื้อมันดีกว่าอาจารย์ อาจารย์ก็จะมอบให้เลื้อมเป็นผู้อบรมสั่งสอนต่อไป ว่าอย่างไรจะมอบให้เลื้อมในคืนวันนี้ ถ้ามันสอนไม่ฟังก็จะมอบให้เป็นอาหารของมันไปเสียรู้แล้วรู้รอดไป ขี้เกียจสั่งสอน ว่ายังไง จะเอาไหม ที่เจอเลื้อมและฟังเทศน์เลื้อมทั้งคืนนั้นเหมาะกับเหตุดีแล้ว คืนนี้จะให้มันมาสอนอีก ถ้ายังขืนเก่งอยู่อีกก็จะมอบให้เป็นเสบียงเดินทางของมันไปเสีย มันคงสบายท้องไปหลายวัน จะเอาอย่างไรหนอดีรีบตอบมาอย่ามัวชักช้า อาจารย์กับเลื้อมใครจะดีกว่ากัน เอาตอบเดี๋ยวนี้อย่ารอช้าอยู่ เดี๋ยวจะบอกให้เลื้อมมารับตัวไปใช้สอยเสียเดี๋ยวนี้อาจจะดีกว่าอาจารย์ใช้เป็นไหนๆ ว่าแล้วก็ทำเป็นเชิงตะโกนเรียกเลื้อมว่า เลื้อมตัวนั้นไปอยู่ที่ไหนเวลานี้ ให้รีบมารับเอาตัวตาปะขาวไปอยู่ด้วยเดี๋ยวนี้อาจารย์มอบตาปะขาวคนนี้ให้เป็นลูกศิษย์ของเลื้อมแล้ว รีบมารับเอาไปเดี๋ยวนี้อย่ารอช้าเลย ตอนนีตาปะขาวร้องไห้โฮอย่างไม่เป็นท่าและขอร้องอาจารย์ว่ากระผมเข็ดแล้ว ขอท่านอย่าได้เรียกมันมา กระผมจะตายขณะนี้อยู่แล้ว คืนนี้ก็นึกว่าตายไปหนหนึ่งแล้ว แต่กลับฟื้นคืนมาพอได้สติจึงรีบมาหาอาจารย์ขอความ

ช่วยเหลือ มิหนำยังจะเรียกมันมาอีก กระผมจะไปเอาชีวิตจิตใจมาจากไหน
ต้านทานกับมัน ขอท่านจงบอกให้มันงดอย่าให้มันมาอีก ทั้งร้องให้
ทั้งขอร้องไม่ให้ท่านเรียกเลื้อมาอีก ทั้งกราบไหว้วิงวอนขอชีวิตชีวาไว้
พอมีลมหายใจต่อไป ทั้งยอมเห็นโทษที่ทำผิดแล้วจะสำรวมระวังต่อไป
ทั้งปฏิญาณตนด้วยความซื่อตรงต่อหน้าท่านว่าจะไม่ทำอย่างนั้นอีก
ต่อไป ทั้งร้องขอให้ท่านอโหสิกรรมให้ พอเห็นเป็นการอันควรแล้วท่าน
จึงรับมาโทษ และอบรมสั่งสอนต่อไป และพูดปลอบโยนต่างๆ ว่า ที่เลื้อ
มานั้นมิใช่อะไรอื่นพาให้มา กรรมชั่วของแกลเองบันดาลให้มา ถ้าแกลยัง
ไม่ยอมเห็นโทษแห่งความชั่วของตัวเอง ก็ต้องเห็นดีกันในคืนนี้แล พอตกมืด
เลื้อตัวนั้นก็จะมาและเอาตัวแกลไปพร้อมโดยไม่มีวันกลับมาอีกแล้ว มันจะ
ไม่พูดพล่ามทำเพลงเหมือนคืนที่แล้วนี้เลย เมื่อเจ็บแล้วต้องจำ เพราะ
บาปมีบุญมีประจำโลก ใครจะมาลบล้างกรรมทั้งสองอย่างนี้ไม่ได้ ถ้ากรรม
อยู่ใต้อำนาจของผู้หนึ่งผู้ใดได้แล้ว ผู้มีอำนาจนั้นจะต้องลบล้างกรรม
เหล่านี้ให้สูญไปจากโลกนานแล้ว ไม่สามารถยังเหลือมาถึงพวกเราเลย
เท่าที่กรรมดี-ชั่วยังมีอยู่ ก็เพราะกรรมมิได้ขึ้นอยู่กับผู้ใดโดยเฉพาะ
แต่ขึ้นอยู่กับผู้ทำกรรมนั้นๆ เท่านั้น นี่ก็แกลทำกรรมชั่วไว้เมื่อบ่ายวานนี้
แกลก็ต้องเห็นกรรมชั่วของแกลเอง ถ้าแกลยังไม่ยอมเห็นโทษของตัวเอง ก็แน่
ทีเดียวในคืนวันนี้พญากรมตัวลายพาดกลอนจะมาตามเอาตัวแกลไปดูผล
ของกรรมให้ประจักษ์กับตัวเอง พออบรมเสร็จแล้วก็บอกให้เธอกลับไป
ที่พักตามเดิม แต่ตาปะขาวคนนั้นไม่ยอมไป กลัวว่าเลื้อตัวนั้นจะแอบมา
โดดคาบเอาไปกินเป็นอาหารอีก ท่านต้องขู่ด้วยอุบายให้กลัวอีกครั้งว่า
ก็เมื่อคืนนี้ก็ว่ายอมเห็นโทษแห่งความต้อตั้งของตัวเองว่าจะไม่ทำอีก แต่พูดยังไม่
ขาดคำ ทำไมจึงแสดงความต้อด้านขึ้นมาอีกเล่า ถ้าอย่างนั้นก็ตั้งอยู่

ที่นี้หากจะทนต่อเลือดตัวนั้นได้จริงๆ พอพูดจบคำท่านก็เรียกหาเลือดตัวนั้น มาอีกว่า เลือดตัวเป็นอาจารย์ของตาปะขาวคนนี้ไปไหนเสีย รีบกลับมารับ ตาปะขาวผู้ถือดำนี่ไปอบรมให้หน่อยเถอะ เราเบื่อบรมจะตายอยู่แล้ว รีบๆ มาเร็วๆ หน่อย พอพูดจบคำ ตาปะขาวร้องให้ขึ้นอีก พร้อมรับคำว่า ธรรมดาจะรีบไปเดี๋ยวนี้ ขอท่านอย่าให้เลือดมาเลย ธรรมดากลัวมัน คินนี้ แทะบอดหลุดหายอยู่แล้ว แต่ก็รีบไปที่พักของตนโดยไม่คิดถึงความกลัว ความตายอีกเลย

เป็นที่น่าประหลาดและอัศจรรย์อย่างยิ่ง นับแต่วันนั้นมาไม่เคย ปรากฏว่าเลือดตัวนั้นมาลอบๆ มองๆ แลบบริเวณนั้นอีกเลย จนกระทั่ง จากที่นั่นไปซึ่งก็เป็นเวลาอีกหลายเดือน ถ้าคิดตามสามัญสำนึกก็น่าจะมี อะไรมาบังตาใจเลือดตัวนั้น ให้มาทรมานตาปะขาวผู้เก่งกาจอาญาพาล พาโลทำในสิ่งไม่ควรทำ เช่น ยืนปีศาจระรดกองไฟ แม้แต่คนธรรมดา ไม่มีศีลมีธรรมก็ไม่คิดหาญทำได้ คนชนิดนี้ไม่มีอะไรจะเอาให้อยู่ในเงื้อม มือได้ นอกจากเลือดโครงใหญ่ตัวนั้นพอเป็นคู่ทรมานกันได้ แกล้งได้ยอม จำนออย่างราบ นับแต่วันนั้นมาท่านว่าตาปะขาวก็ไม่เคยแสดงอาการคือ ดิ่งอีกเลย นับว่าได้ผลดี เลือดทรมานคนเก่งมาก ทำให้เข็ดไปนานเสียด้วย ตอนนี้อธิบายเรื่องพิเศษลงลึกนิดพอหอมปากหอมคอ คือผู้เขียนเอง ก็คิดอยากได้เลือดสักตัวมาอยู่แถวใกล้เคียงวัดป่าบ้านตาด เพื่อช่วยภรรยา บางอย่างให้เบาลงบ้าง เวลาพระเณรเณรชี่หรือท่านผู้ใดก็ตาม ที่ชี้เก็ย กวานาขึ้นมาแล้วแต่นอน จะได้ช่วยให้ขยับขึ้นบ้าง แม้ไม่มาให้เห็นตัวเลือด แต่เพียงช่วยทางเสียงก็คงพอจะทำให้ตาตั้งหูกางและลุกขึ้นกวานากันบ้าง ไม่สนุกนอนจนเกินไป แต่ถ้าเลือดมาอยู่ที่นั่นแล้ว สุนัขบ้านที่มาอาศัยวัด

อยู่หลายตัวซึ่งเคยเป็นอาจารย์สอนคนผู้ชี้แจงปิดประตู และเก็บรักษา
สิ่งของไว้รับประทาน จะพากันกลัววังแตกหนีหมด ก็จะขาดกำลังทาง
หนึ่งไป ความจริงเราอยากได้ไว้ที่วัดทั้งสองอาจารย์ คือ อาจารย์เสือ
และอาจารย์หมานั่นแล จะได้ช่วยกันเตือนทั้งความพากเพียร ทั้งการเก็บ
รักษาสິงต่างๆ ไว้ดีๆ วัดจะสมบูรณ์ทั้งคนขยันทำความเพียร ทั้งคนขยัน
เก็บรักษาสິงของต่างๆ ไว้รับประทานด้วยความปลอดภัย คงดีมากถ้าทำ
อย่างนี้ พระณเรชิตตลอดบรรดาลูกศิษย์ที่มาจากที่ต่างๆ ซึ่งเป็นนัก
กลัวเสือและชี้แจงเก็บรักษาสິงของต่างๆ ก็จะพาลโมโหอาจารย์เข้าใจ
อีกว่า ไปเอาเสือเอาอะไรมาทรมานกันไม่เข้าเรื่อง ก็จะยุ่งกันใหญ่
แต่ความจริงก็น่าจะมีอะไรมาคอยช่วยเตือนบ้าง เฉพาะอาจารย์คนเดียว
ดูแลไม่ทั่วถึง โดยมากทางครัวที่คณะลูกศิษย์ฝ่ายผู้หญิงและอุบาสิกา
มาจากที่ต่างๆ มาพักกัน มักจะเสียบเปรียบพวกสุนัขบ้านที่แอบซ่อนอยู่ในวัด
เป็นฝูงๆ ขโมยสิ่งของไปกินเสมอ แม้ไม่ใช่เรื่องใหญ่และน่าเสียดาย ก็เป็น
ความบกพร่องซึ่งไม่อยากจะให้มี เพราะคำว่าบกพร่องแล้ว อยู่กับอะไร
ไม่ดีทั้งสิ้น ยิ่งมาอยู่กับคนและไม่สนใจชำระแก้ไขด้วยแล้วยิ่งไม่ดีเลย
ที่นำสัตว์นำเสือมาลงบ้างต้องขอร้องด้วย เห็นว่าเรื่องเกี่ยวเนื่องกัน
พอเป็นคติได้บ้างจึงได้นำลง

ขอย้อนพูดเรื่องท่านอาจารย์กับตาปะขาวต่อไปซึ่งยังไม่จบ พอเวลา
ต่อไปตาปะขาวตั้งท่ากลัวเสืออยู่ตลอดทั้งกลางวันกลางคืน ใจมองเห็น
ภาพเสือโคร่งใหญ่ตัวนั้นอย่างชัดเจนตลอดเวลา และคิดเรื่องเสือจะมา
หาแทบทุกลมหายใจกระทั่งเย็น ไม่มีเวลาสบายใจได้เลย มัวคิดว่าเสือ
ตัวนั้นจะโอดโงงผางมาจับคอไปกินอยู่เรื่อยไป แต่ดีอยู่อย่างหนึ่งที่ระลึก

เห็นภาพเสือที่ไร้กะลิกถึงพุทโธที่นั่นไปพร้อมๆ กัน ไม่มีเวลาปลั่งเปลอพอเริ่มมืดก็เริ่มเข้าที่นั่งภาวนาพุทโธบ้าง คิดว่าเสือจะมาบ้างสักกันไปไม่เป็นอันอยู่หลับนอนและภาวนาได้เหมือนแต่ก่อนเลย ภาวนาไปตาคอยจ้องมองเสือไป คินนั้นเลยสว่างคาตาไม่ได้หลับนอนตลอดรุ่ง เพราะถ้าเพลอหลับไปเพื่อเสือมาในระยะนั้นจะอย่างไร ก็เท่ากับนอนคอยท่ามันเอาไปกินอย่างง่าย ๆ พอสว่างก็รีบไปหาอาจารย์ ท่านถามว่า เป็นอย่างไร เสือที่เป็นอาจารย์มาเยี่ยมบ้างหรือเปล่าคินนี้ แก่เรียนตอบท่านว่าไม่มา ท่านจึงปลอบใจให้มีความอบอุ่นบ้างว่า *จะกลัวมันทำอะไร ถ้ากลัวความชั่วของตัวเองเท่ากลัวเสือก็พ้นทุกข์ไปนานแล้ว* จึงรีบกำจัดความชั่วที่ช่องสุ่มอยู่ในใจให้เบาบางและสิ้นไป จะไปสนใจอะไรกับเสือ มันไม่มาทำไมหรือกเชื่อเราเถอะถ้าไม่ทำชั่วอีกเสือก็ไม่มา จงภาวนาให้ใจสบาย เสือจะได้สบายหายห่วงไม่ต้องมาเยี่ยมเยียนอยู่เรื่อย ขาดการหากินของมันไปเปล่าๆ ที่เสือมานั้นมันมาช่วยจุดแก๊ซขึ้นจากนรกต่างหากเพราะการทำผิดของแก มิฉะนั้นแกจะตกนรกจริงๆ เสือมิได้มาเพื่อตั้งใจจะกิน ถ้าแกไม่ทำชั่วอีก คอยรักษาตัวดีๆ ก็แล้วกัน ถ้าแกพยายามและขยันภาวนาแล้ว แกจะเห็นเสือเท่าที่เห็นแล้ว จะไม่เห็นมันต่อไปอีกเลยกระทั่งพวกเราจากที่นี่ไป นับแต่วันนั้นก็ไม่เคยเห็นเสือตัวนั้นเดินผ่านกล้าทรายแถวๆ นั้นอีกเลยดังกล่าวแล้ว แม้จะมีเสียงกระหึ่มไปมาบ้างก็เป็นธรรมดาดังที่เคยได้ยินทั่วๆ ไป ไม่เคยมารบกวนให้ลำบากใจ ตาปะขาวก็ขยันภาวนาและสละทิฐิมานะทุกอย่าง กลายเป็นคนดีทั้งภายในภายนอกไม่มีที่ติตั้งแต่วันเสือมาช่วยอบรมให้เพียงคินเดียว จึงนำประหลาดใจอยู่ไม่ลืมจนบัดนี้ สำหรับท่านเองท่านไม่นึกกลัวเลย แม้ตาปะขาวมาเล่าให้ฟังก็เฉยๆ เสือตัวที่มานั้นก็เป็นเสือเทพบันดาลต่างหากท่านว่า

ท่านอาจารย์องค์นี้เป็นศิษย์ผู้ใหญ่ของท่านอาจารย์มั่น ท่านชอบอยู่
ลำพังองค์เดียวในป่าในเขาลึก อาศัยชาวไร่ชาวนาเป็นที่โคจรบิณฑบาต
เวลาท่านพักอยู่เงื่อมผากับตาปะขาวนั้น มีความก้าวหน้าทางจิตใจมากกว่า
ที่อื่นๆ จึงได้พักอยู่ที่นั่นหลายเดือน จนก้าวเข้าฤดูฝนจึงได้กลับมาฝั่งไทย
ท่านว่าขณะถือศีลจำราตามตาปะขาวเบาๆ ท่านก็ได้ยินชัดเจนแต่ไม่ได้สนใจ
เพราะเคยได้ยินอยู่เสมอจนชินหูเสียแล้ว ต่อเมื่อตาปะขาวมาเล่าให้ฟัง
ด้วยทั้งร้องห่มร้องไห้เพราะความกลัว จึงได้พิจารณาตามเหตุการณ์และ
เทวดามาเล่าให้ฟังจึงทราบว่าเทพบันดาลให้เลือดตัวนั้นทรمانแก่เพื่อ
หายพยศ ไม่เช่นนั้นนั้นแจะเคยตัวและแสดงความตื้อดิ่งไปเรื่อยๆ ทำให้
เป็นบาปเพิ่มขึ้น เวลาตายแจะลงนรก จึงได้รับแก้ไขด้วยวิธีที่แจะ
เช็ดหลายไม่หาญทำอีกต่อไป ท่านว่าเป็นความจริงดังเทวดามาเล่าให้
ท่านฟัง เพราะนับแต่วันนั้นมานิสัยใจคอความประพฤติทุกด้านของแ
เปลี่ยนไปหมด จนกลายเป็นคนละคนไปได้ แต่ก่อนแก็มีนิสัยตื้อๆ อยู่บ้าง
บางครั้งเป็นลักษณะเหมือนคนไม่เต็มเต็งบ้าง เราก็ไม่ค่อยถือสากับแ
ปล่อยให้ตามนิสัยของแเรื่อยมา จนวันเลือดมาตัดสันดานหยาบปราบ
ความตื้อดิ่งของแกลงได้ จึงได้ทราบชัดว่า แก็มีนิสัยไม่ดีติดตัวมาจริงๆ
มิใช่คนไม่เต็มเต็ง มิฉะนั้นแม้ถูกเลือดทรมานแล้วก็ไม่เช็ด นิสัยไม่เต็มเต็ง
ก็คงกลับมาอีก แต่ก็นับแต่วันนั้นมาแล้วไม่มีอะไรที่ไม่ดีกลับมาอีกเลย
เรียบร้อยดั่งงามตลอดมา

ท่านอาจารย์องค์นี้ท่านมีคุณธรรมสูงมาก นำกราบไหว้บูชา แต่ท่าน
เสียไปได้ราว ๔-๕ ปีแล้ว เวลาท่านจะจากชั้นนี้ไปก็ทราบว่า ไม่ให้ใครรบกวน
กับท่านมากเป็นกังวลไม่สบาย ท่านขอตายอย่างเจียมแบบกรรมฐานตาย

จึงเป็นความตายที่เต็มภูมิของพระปฏิบัติ ไม่เคลื่อนกล่นวุ่นวาย เวลาประชุมเพลิงท่าน ก็ทราบว่าพระผู้ใหญ่ทั้งหลายไม่ค่อยทราบกันเลย เนื่องจากท่านไม่ให้บอกใครให้ยุ่งไปมาก วุ่นเปล่าๆ วุ่นกับคนตาย หมดราคาค่างวดแล้วไม่ค่อยเกิดประโยชน์เหมือนวุ่นกับคนเป็น ท่านพูดอย่างสบายง่ายๆ อย่างนี้เอง ใครจึงไม่กล้าขัดขืนคำท่าน ประการหนึ่งก็เป็นคำท่านสั่งเสียด้วยใจจริงด้วย กลัวเป็นบาปถ้าขืนคำท่าน แม้ว่าท่านยังมีชีวิตอยู่ ผู้เขียนก็เคยได้ไปพักอาศัยอยู่กับท่านในเขาลีกราวครึ่งเดือนที่ท่านพักอยู่เวลานั้นเป็นป่าเขา อาศัยอยู่กับชาวไร่ดินทบาตพอเป็นไปวันหนึ่งๆ ทราบว่าท่านจำพรรษาที่นั่นหลายพรรษาเหมือนกัน ที่นั่นผู้เขียนเคยตั้งเวลาดูต้อนออกเดินทางกลับ จากที่พักท่านออกมาหมู่บ้านกว่าจะพ้นจากป่าก็เป็นเวลา ๓ ชั่วโมง ๒๐ นาทีพอดี จนถึงหมู่บ้านก็ร่วม ๔ ชั่วโมง

ชื่อท่านว่า *ท่านอาจารย์หล้า* ภูมิลำเนาเดิมอยู่เวียงจันทน์ นับแต่อุปสมบทแล้วท่านเลยอยู่ฝั่งไทยตลอดมาจนวันมรณภาพ เพราะทางฝั่งไทยมีหมู่คณะและครูอาจารย์ทางฝ่ายปฏิบัติมาก การบำเพ็ญสมณธรรมท่านมีนิสัยเด็ดเดี่ยวอาจหาญ ชอบอยู่และไปคนเดียว อย่างมากก็มีตาปะขาวไปด้วยเพียงคนเดียว ท่านมีนิสัยชอบรู้สิ่งแปลกๆ ได้ดีคือพวกกายทิพย์ มีเทวดาเป็นต้น พวกนี้เคารพรักท่านมาก ท่านว่าท่านพักอยู่ที่ไหนมักมีพวกนี้ไปอารักขาอยู่เสมอ ท่านมีนิสัยมักน้อยสันโดษมาตลอดมา และไม่ชอบออกสังคัมคือหมู่มาก ชอบอยู่แต่ป่าแต่เขากับพวกชาวไร่ชาวป่าชาวเขาเป็นปกติตลอดมา ท่านมีคุณธรรมสูงนำเคารพบูชามาก คุณธรรมทางสมาธิปัญญาารู้สึกว่าท่านคล่องแคล่วมาก แต่ผู้คนพระเณร

ส่วนมากไม่ค่อยทราบเรื่องนี้มากนัก เพราะท่านไม่ค่อยแสดงตัว มีเพียงผู้ที่เคยอยู่ใกล้ชิดที่ท่านที่ทราบกันได้ดี

ราว พ.ศ. ๒๔๙๓ ที่ผู้เขียนไปอาศัยอยู่กับท่าน ได้มีโอกาสศึกษาเรียนตามธรรมเนียมท่าน รู้สึกว่าซาบซึ่งจับใจมาก ท่านอธิบายปัจจัยการคืออวิชา ได้ดีละเอียดลอบมาก ยากจะมีผู้อธิบายได้อย่างท่าน เพราะปัจจัยการเป็นธรรมชาติละเอียดสุขุมมาก ต้องเป็นผู้ผ่านการปฏิบัติภาคจิตตภาวนา มาอย่างช้าชอง จึงจะสามารถอธิบายได้โดยละเอียดถูกต้อง เนื่องจากปัจจัยการหรืออวิชาเป็นกิเลสประเภทละเอียดมาก ต้องเป็นวิสัยของปัญญาวิปัสสนาขั้นละเอียดเท่าๆ กัน จึงจะสามารถค้นพบและถอดถอนตัวปัจจัยการคืออวิชาจริงได้ และอธิบายได้อย่างถูกต้อง ท่านอาจารย์องค์นี้เป็นผู้หนึ่งที่อธิบายอวิชาปัจจัยการได้โดยละเอียดสุขุม เกินความสามารถของผู้เขียนจะนำมาอธิบายในที่นี้ได้ จึงขอผ่านไปด้วยความเสียดาย ท่านอาจารย์องค์นี้ท่านเริ่มฉันหนเดียว และเที่ยวกรรมฐานอยู่ตามป่าตามเขากับท่านพระอาจารย์มั่น ท่านพระอาจารย์เสาร์ มาแต่เริ่มอุปสมบทจนถึงวันมรณภาพ ไม่เคยลดละข้อวัตรปฏิบัติและความเพียรทางใจตลอดมา นับว่าเป็นอาจารย์ที่เหนียวแน่นทางธรรมปฏิบัติที่หายากองค์หนึ่งในสมัยปัจจุบัน ควรเป็นคติตัวอย่างแก่ท่านผู้สนใจปฏิบัติทั้งหลายได้เป็นอย่างดี จึงขอยุติเรื่องท่านไว้เพียงนี้

ก่อนเขียนเรื่องท่านอาจารย์องค์นี้ ได้เขียนเรื่องวิธีการฝึกกรรมานใจกับสิ่งที่น่ากลัว มีเนื้อเป็นต้น ของพระรุดงค์มาเป็นลำดับยังไม่จบ จึงขอดำเนินเรื่องต่อไป

บางท่านไปนั่งภาวนาอยู่ที่ปากเหวลึก ซึ่งถ้าเผื่อตกก็มีหวังแน่ๆ สำหรับท่านผู้นั้นไม่กลัว จึงต้องทำวิธีนั้นซึ่งเป็นวิธีฝึกวิธีหนึ่ง เพื่อเปลอสติก็ยอมตกลงเหวตายไปเลยเพราะเวลาทำภาวนาอยู่ ตามธรรมชาติบังคับไม่ยอมชอบยุ่งกับสิ่งนั้น วุ่นกับสิ่งนี้ แล้วก่อความทุกข์วุ่นวายให้ตัวเองไม่เลิก แล้วสักที ไม่ว่าจะคนหรือสัตว์ความกลัวตายมีเท่ากัน ดังนั้นเวลาถูกบังคับให้เข้าตาจนจริงๆ เช่น พาไปนั่งที่ปากเหวลึกๆ จิตต้องทำงานโดยไม่ต้องถูกบังคับขู่เข็ญใดๆ เพราะความตายเป็นสิ่งที่จิตกลัวมากกว่าสิ่งใดๆ มาดั้งเดิม ขณะนั้นแลเป็นเวลาจิตต่อสู้กับความตายด้วยความตั้งใจและระลึกสติไว้กับตัวตลอดเวลา ไม่ยอมส่งจิตไปอื่น มีสติระครองตัวอยู่ทุกขณะ จิตเมื่อมีสติคุ้มครองด้วยดีไม่เล็ดลอดออกไปสู่อารมณ์ต่างๆ ที่เป็นข้าศึก ก็ย่อมรวมสงบลงในเวลาไม่นานนัก ท่านที่ทำวิธีนี้ก็ได้รับผลเป็นที่พอใจเช่นกัน *การทำด้วยวิธีมีสิ่งบังคับคือความตายย่อมถือเป็นเรื่องสำคัญ ความเพียรเพื่อรักษาความเป็นอยู่ไว้ด้วยความมีสติอยู่กับตัว จึงทำให้เกิดผลทางด้านธรรมภายในใจ คือได้เห็นจิตดวงผาดโผน ยอมสงบตัวลงสู่สมาธิอย่างประจักษ์ ไม่ต้องเสียเวลานาน บางท่านนั่งภาวนาอยู่ในถ้ำ พอได้ยินเสียงเลื้อยกระหึ่ม สังกะตคูจิตไม่มีความรู้สึกหวาดกลัวใดๆ ทั้งจิตก็ไม่ยอมลงสู่สมาธิตามต้องการ ท่านต้องหาอุบายขูจิตโดยวิธีออกไปนั่งภาวนาอยู่หน้าถ้ำ เวลาเลื้อยมาที่นั่นจิตจะได้กลัวและรีบรวมสงบหาที่ปลอดภัยหายกลัว เลื้อยก็ทำอะไรไม่ได้ จิตก็รวมลงเป็นสมาธิได้ในขณะนั้น ความรู้สึกของพระรูดงค์โดยมากที่เคยได้กำลังใจในขณะที่จิตกำลังกลัว และฝึกทรมาณจนลงสู่ความสงบได้แล้ว แน่ใจว่าอันตรายจะทำอะไรไม่ได้ในขณะนั้น แต่ความจริงจะเป็นอย่างไรนั้นท่านไม่สนใจคิดแต่เพียงเพื่อกำลังใจเป็นสำคัญในเวลานั้นและเวลาต่อไป แม้จะตาย*

ในเวลานั้นท่านก็พร้อมที่จะยอมสละได้ เพราะความเชื่อธรรมมากกว่า ความกลัวตาย ดังนั้น ท่านผู้มุ่งต่ออรรถธรรมอย่างแท้จริง จึงชอบแสวงหาสถานที่และวิธีฝึกตนด้วยอุบายต่างๆ อย่างไม่ลดละ เพราะท่านเห็นผลจากสถานที่และวิธีนั้นๆ ประจักษ์ใจเสมอมา ราวกับว่าลงทุนน้อย แต่ได้กำไรมาก จึงเป็นที่น่าปลื้มใจและควรทำอยู่เสมอไม่เกียจคร้านรำคาญใจ ทั้งตัดปัญหาความสงสัยในสิ่งที่ทำว่าจะเกิดผลหรือไม่เสียได้ เพราะการทํานั้นยังผลให้เห็นอัมภทันตาไปทุกประโยคแห่งความเพียร การออกไปนั่งภาวนาอยู่หน้าถ้ำก็ดี การไปเที่ยวนั่งภาวนาอยู่ตามหินดานบนเขาก็ดี การเดินเที่ยวกรรมฐานกลางคืนเพื่อพบกับเสือก็ดี การไปนั่งภาวนาอยู่ทางที่เสือเคยผ่านไปมาก็ดี การเดินจงกรมหรือนั่งภาวนาแข่งเสียงเสือกระหึ่มอยู่รอบๆ บริเวณที่พักก็ดี สรุปแล้วมีความหมายเพื่อจะช่วยให้จิตรวมลงสู่ความสงบรวดเร็วกว่าธรรมดาที่ควรเป็น หรือเพื่อเกิดปัญญาในการพิจารณาสัตว์ร้ายเป็นธรรมะ เพื่อปล่อยวางอุปาทานความยึดถือความเป็นความตายและความอาลัยอาวรณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับจิตให้ลึกลงไปโดยลำดับนั้นแล มิใช่เพื่อทำลายตัวเองแต่อย่างใด ท่านผู้หวังพ้นทุกข์ทั้งมวลอย่างถึงใจมีความเกิดตายเป็นต้น โดยมากท่านคิดและทำกันอย่างนั้นทั้งนั้น แม้พระพุทธเจ้าองค์เอกของโลกทั้งสามก็ทรงบำเพ็ญวิธีสละพระชนมชีพด้วยการอดพระกระยาหาร ไม่เสวยอะไรเลยได้ ๔๙ วัน ซึ่งเป็นวิธีที่ใกล้เคียงกัน คือเป็นวิธีที่เด็ดเดี่ยวอาจหาญเพื่อชัยชนะข้าศึกศัตรูภายใน เมื่อทรงเห็นว่าไม่ใช้ทางจึงทรงงด แล้วทรงกลับมาตั้งสัตยาธิษฐานปฎิญาณพระองค์ว่า จะประทับนั่งเจริญอานาปานสติกรรมฐาน จนได้ตรัสรู้ธรรมตามพระทัยหมาย หากยังไม่ได้ตรัสรู้ธรรมสมพระประสงค์เมื่อไร ก็เป็นอันทรงถวายพระชนมชีพกับที่ประทับภาวนานั้น

โดยไม่เสด็จไปที่ไหนๆ อีกเลย นี่แสดงว่าถ้าไม่ได้ตรัสรู้ธรรมจริงๆ ในที่
ประทับนั่งเจริญอานาปานสติได้ร่วมหาโพธิ์นั้น ก็ต้องเป็นพระอิริยาบถ
สุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพของพระองค์ในที่แห่งเดียวกันโดยแน่นอน ไม่มี
ทางเป็นอื่น คิดดู ท่านผู้เป็นตัวอย่างอันดีเลิศของโลก ไม่ว่าจะพระพุทธเจ้า
และพระสาวก ตลอดครูอาจารย์หรือท่านนักปฏิบัติธรรมทุกๆ ไป ทำสิ่งใด
เป็นสิ่งที่สะดุดใจผิดธรรมดาสามัญอยู่มากและประทับใจไม่มีวันลบเลือน
ที่พระรัตนตรัยธรรมฐานบำเพ็ญเพียรและฝึกอบรมตนด้วยวิธีต่างๆ ตามจริต
นิสัยและความสามารถของตนแต่ละราย จึงมิได้เป็นการโลดโผนหรือไถ่
ต่อความโอ้อวดตัว ว่าเก่งกล้าสามารถยิ่งกว่าครูหรือกว่าใครแต่อย่างใด
เพราะเป็นเจตนาที่บริสุทธิ์เพื่อหวังอรรถธรรม นำตนให้พ้นทุกข์ด้วย
วิธีนั้นๆ จึงได้พยายามตะเกียกตะกายตามกำลังความสามารถ และยังไม่
เท่าผงธุลีที่ฝ่าพระบาทของพระพุทธองค์ที่หลุดออกในเวลาที่ยังทรง
ประกอบความเพียรด้วยความสละตายเลย เพียงเท่านี้จะสำคัญว่าตน
มีความเพียรเก่งยิ่งกว่าครูได้อย่างไร และจะเข้าใจว่าทำเพื่ออวดโลกได้
อย่างไร เมื่อความเพียรยังไม่เท่าชี้ผงที่ฝ่าพระบาทของพระพุทธเจ้าเลย
เมื่อคิดถึงปฏิปทาที่พระพุทธเจ้าทรงดำเนินมา กับปฏิปทาของพวกเราซึ่ง
คอยแต่จะล้มเหลว ทำความเพียรเพียงเล็กน้อยก็แล้วแต่จะยิ่งกว่าครูคือ
ศาสดา จึงนำอภัยขานหน้าตัวเองยิ่งกว่าขานอะไร ผู้เขียนยิ่งตัวเก่ง
ที่กลัวแบบนี้ แต่แบบอื่นที่ไม่ดีไม่เป็นท่า ไม่เห็นกลัว มันอย่างนี้แลใจ
สามัญชนมันชนจะไป ถ้าเป็นสิ่งที่ปราชญ์ท่านดำหนิไม่ยากให้ชน แต่สิ่ง
ท่านประสงค์อยากให้ชนแต่กลับหลบหน้าไม่กล้าชน คิดแล้วโมโหตัวเอง
ที่เก่งไม่เข้าเรื่อง กรุณาท่านผู้อ่านอย่าถือเป็นตัวอย่าง จะกลายเป็นคน
ไม่เข้าเรื่องไปหลายคน

พระธุดงค์ที่ท่านหาอุบายธรรมานตัวด้วยวิธีต่างๆ กันตั้งที่กล่าวมานี้ เคยเป็นมาแต่เริ่มแรกที่ได้รับการอบรมจากท่านอาจารย์มั่นสมัยท่านยังเป็นหนุ่ม ทำการสั่งสอนเรื่อยมาจนทุกวันนี้มิได้ลดละปล่อยวาง โดยถือเป็นมรดกที่ท่านมอบให้ด้วยความเมตตาสั่งสอนอย่างถึงใจ ต่างท่านจึงได้พยายามประคับประคองมาด้วยความเคารพเชื่อถือ ว่าเป็นปฏิบัติที่ท่านเคยปฏิบัติและได้ผลเป็นที่พึงใจมาแล้ว ซึ่งได้กลิ่นกรองเอาแต่ยอดปฏิบัติอย่างเด็ดๆ เผ็ดๆ ร้อนๆ ออกมาแสดง เพื่อท่านผู้ตั้งใจในธรรมอย่างยิ่งจะได้ยึดเป็นอุบายเครื่องพำสอนและฝึกฝนธรรมานตนต่อไป สมัยท่านเป็นหนุ่ม ทราบว่าท่านเป็นผู้ปฏิบัติเด็ดเดี่ยวมาก การสั่งสอนก็เผ็ดร้อนมาก พร้อมทั้งปรจิตตวิหชาคือรู้วาระจิตของผู้อื่นด้วย แม้แต่ท่านมีอายุมากย่างเข้า ๗๒ ปี ซึ่งเป็นระยะที่ผู้เขียนไปอบรมกับท่าน ยังรู้สึกว่เผ็ดร้อนอยู่เลย ไปอยู่และฟังท่านอบรมที่แรกแทบตั้งตัวไม่ติดเพราะกลัวมาก แต่เคารพเลื่อมใสท่านมาก ยอมจำนนต่อความจริงทุกชั้นที่ท่านแสดงออกทุกระยะ หาที่ค้านไม่ได้ เวลาท่านแสดงธรรมเกี่ยวกับวิธีธรรมานใจนั้นยิ่งน่ากลัวมาก ทั้งเสียงก็ดังและกังวาน ทั้งมือก็ชี้ด้วยว่า โนนนะ ป่า โนนนะเขา อันเป็นที่เหมาะกับจิตดวงดินรนกวัดแกว่งธรรมานยากอย่ามัวมัวมั่วสมอยู่กั้กับหมู่กั้กับเพื่อนอย่างนี้ ผู้ปฏิบัติต้องรู้จักนิสัยของตัว รู้วิธีการธรรมานตัว ถ้าไม่รู้นิสัยของตัวแม้ทำความเพียรไปจนถึงวันตายก็ไม่ได้รับผลเท่าที่ควร เวลาใจคือต้องเด็ดทางความเพียรและธรรมานให้หนักมือ ใครกลัวเสือให้เข้าไปอยู่ในป่าในเขากับเสือ ใครกลัวผีให้เข้าไปอยู่ในป่าซำกั้กับผีตายชนิดต่างๆ จนใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับผีแล้วนั้นแล จึงจะเรียกว่าจิตยอมตัวต่อการธรรมาน ผู้ที่อยู่ในป่า ถ้าใจยังไม่กล้าต่อเสือเมื่อไร อย่ายอมออกมาจากป่า ผู้ที่กลัวผีถ้าใจยังไม่กล้า

ต่อฝีกี่ไม่ยอมออกจากป่าช้า จงถือเอาป่าและเขาเป็นเรือนตายสำหรับ
ผู้กลัวเสือ และถือเอาป่าช้าเป็นเรือนตายสำหรับผู้กลัวผี ถ้ายังไม่หาย
กลัวในสิ่งที่เคยกลัว อย่าออกมาให้ความกลัวมันหัวเราะเย้ยหยัน จะอาย
ตัวเองไปตลอดวันตาย ไม่มีทางแก้ตัวให้หายได้ ถ้าเห็นแก่ตัวและ
พระศาสนาด้วยใจจริงแล้ว อย่ายอมให้ความกลัวต่างๆ ขึ้นนอนทับถ้ำ
อะไรๆ ลงรดหัวใจได้ รีบคว้ามันลงมาเหยียบย่ำทำลายด้วยความเพียร
ที่เต็มไปด้วยความทรหดอดทน ใครกลัวตาย คนนั้นจะได้แต่ความตาย
ติดตัวไปในภพชาติต่างๆ ไม่มีวันจบสิ้น ใครกลัวเสือ ไปอยู่ที่ไหนก็จะ
มีแต่ภาพเสือมาหลอกให้กลัวอยู่ตลอดไป ใครกลัวผีก็เช่นกัน ไปอยู่
ที่ไหนจะมีแต่ภาพผีลักษณะต่างๆ มาหลอกจนถึงกับอยู่กินหลับนอนไม่ได้
แม้ใบไม้ร่วงจากกิ่งตกลงมา ก็จะไปคิดหลอกตัวเองว่าเป็นผีมาหลอกอยู่
รำไป เราเป็นคนไม่จริงและซี้ซลาดหวาดกลัวเสียคนเดียว ไปที่ไหนอยู่ที่ใด
ก็ต้องพบแต่ความซี้ซลาดหวาดระแวงด้วยความกลัวที่จิตคิดปรุงขึ้น
หลอกตัวเองอยู่นั่นแล ไม่พบของจริงได้เลยแม้แต่น้อย ใจจะกลัวถึง
ขนาดไหน ต้องเรียนให้ถึงความกลัวด้วยวิธีทดสอบทรมานกันให้ถึง
ความจริงของความกลัว กลัวเสือก็เรียนให้รู้ถึงความกลัวเสือด้วยสติ
ปัญญา มีความทรหดอดทนเป็นเครื่องหนุนหลัง จนเกิดความกล้าหาญ
และโดดเข้าหาเสือได้โดยเสือไม่กล้าทำไมเลย กลัวผีก็เรียนให้รู้เรื่อง
ความกลัวของตัว และรู้เรื่องผีว่าอะไรเป็นผีกันแน่ ถ้าไม่ใช่หัวใจตัวเอง
เป็นผีคิดหลอกตัวให้กลัวต่างหากเท่านั้น ไม่มีอะไรมาหลอก ผีก็อยู่กับผี
เราก็อยู่กับเรา ไม่เห็นยุ่งกัน ถ้าพิจารณาโดยตลอดทั่วถึงแล้ว จงอยู่ให้
เป็นสุข อย่าหลุกหลิกทางใจ คูลี จะเป็นสุขใหม่ ทำไมนักปฏิบัติจึงไม่รู้
จิตหลอกตัวเอง แล้วจะไปรู้ธรรมได้อย่างไรกัน ผมก็เคยปฏิบัติ

มานานพอสมควรได้ ๔๐-๕๐ ปีมาแล้ว กลัวก็เคยกลัว กล้าก็เคยกล้า รักก็เคยรัก ชังก็เคยชัง เกลียดก็เคยเกลียด โกรธก็เคยโกรธ เพราะหัวใจมี มิใช่คนตายพระตาย แต่ก็พยายามทรมาณตนเต็มความสามารถไม่ให้ออถอยตลอดมา สิ่งเหล่านี้ที่เคยมีอำนาจก็ทลายลงด้วยอำนาจความเพียรของผู้กล้าตาย ไม่มีอะไรมาแอบซ่อนอยู่ในใจได้ อยู่ที่ไหนก็สบายหายกังวล ไม่มีอะไรมาก่อทวนให้หลงกลัวหลงกล้า หลงรักหลงชัง หลงเกลียดหลงโกรธ อันเป็นเรื่องไฟกิเลสทั้งกองเผาใจดังที่เคยเป็นที่กล่าวมานี้ จะเพราะเหตุอะไรถ้าไม่ใช่เพราะการฝึกทรมาณใจให้อยู่ใต้อำนาจแห่งเหตุผลคืออรรถธรรม ทุกท่านที่มาอบรม ต้องการอยากให้อกิเลสชนิดต่างๆ หมดไปด้วยวิธีใด ถ้าไม่ใช่ด้วยการฝึกทรมาณตนด้วยความเพียรดังที่กล่าวมา ทางลี้กิเลสทั้งหลายมีความกลัวเป็นต้นก็มีทางเดียวเท่านั้น คือต้องฝึกต้องทรมาณใจ ดวงกำลังคะนองโลดเต้นแผ่นดินของไปตามอารมณ์ที่ตัวคิดปรุงขึ้นหลอกตัวเองอยู่เวลานี้ พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายท่านพันทุกข์ทั้งมวลได้ด้วยการฝึกทรมาณใจทางเดียวเท่านั้น ไม่มีทางที่จะพอเส็ดตลอดไปได้นอกจากทางนี้ทางเดียว ส่วนจะคอยให้ความกลัวความขี้เกียจอ่อนแอเป็นผู้บุกเบิกทางเพื่อพันทุกข์นั้นอย่าพากันหวัง เดี่ยวจะตายเปล่าและเนาพะเปรอะเปื้อนพระศาสนาให้หมิ่นไปด้วย อย่าพากันสงสัยไปนานจะเสียกาลเวลาไปเปล่า ธรรมของพระพุทธเจ้ามิใช่ธรรมลูปคล้ำและหลอกหลวง ถ้าใครเชื่อตามเหตุผลที่ประทานไว้และปักใจลงปฏิบัติตามแบบเอาชีวิตชีวาเข้าแลกไม่เป็นห่วงเสียดายว่าธรรมจะพาไปล่มจมปนเปื้อน มีแต่ตั้งหน้าปฏิบัติกำจัดสิ่งที่เคยเป็นข้าศึกทำการกิดขวางใจ มีความกลัวเป็นต้น ผู้นั้นจะถึงฝั่งแห่งความเกษมในไม่ช้า การฝึกฝนทรมาณตนด้วยธรรมนี้แลคือทางพันทุกข์

โดยถ่ายเดียวไม่เป็นอื่น จะนับประสาอะไรกับสถานที่ที่พระเจ้าชลาดไปอยู่ และบ่นว่ากลัวๆ กัน ทั้งที่ชาวบ้านแถวนั้นเขาถือเป็นธรรมดาไม่ได้กลัว ส่วนสถานที่บางแห่งที่ผมไปอยู่บำเพ็ญ ชาวบ้านเขากลับกันทั้งบ้าน ไม่อยากให้ผมอยู่ที่นั่น กลัวเสือจะมาเอาผมไปกิน ผมเองไม่เห็นสนใจกับเสือและชาวบ้านที่มาพูดให้ฟังว่าเสือดุเลย ที่ไม่สนใจนั้นมีช่อดวงแก่ง ไม่กลัวเสือน่ากลัวของโลกเขา ผมก็กลัวเหมือนกัน แต่มิได้กลัวแบบ หมอบราบดังพระเจ้าชลาดกลัวกัน หากกลัวแบบนี้กลัวว่า ที่นี่แฉะเป็นที่มียักรอบด้าน และต้องเป็นสถานที่สำคัญในการบำเพ็ญสำหรับเราด้วย จะเป็นหรือตายเรามอบไว้กับกรรมซึ่งเป็นคติธรรมดา ถ้าเสือไม่มีเนื้อจะกิน หรือเห็นว่าเนื้อพระหอม มีรสอร่อยกว่าอาหารที่มันเคยกินมาเป็นประจำ มันต้องการก็มอบให้มันไป แต่เราต้องยึดธรรมคือความกล้าหาญความเสียดสละเพื่อธรรมไว้ ไม่ยอมปล่อยให้วางกระทั่งสิ้นลมหายใจ จะสมศักดิ์ศรีของพระกรรมฐานผู้แสวงธรรมด้วยความเชื่อบุญเชื่อกรรมจริงและเทิดเกียรติพระศาสนาไว้ ตัดสินใจปลงไว้กับธรรมทุกอย่าง แล้วก็เร่งความเพียรทางใจไม่มีลดละทอดยอ ได้ยินเสียงเสือกระหึ่มไปมาแถวบริเวณใกล้เคียงเท่าไร ใจยิ่งประหวัดสัมผัสกับธรรมหนักเข้า ประหนึ่งใจกับธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ยิ่งเวลาเข้าสู่สงครามระหว่างเสือกับธรรมที่เรามุ่งมั่น ก็ยิ่งเห็นความอัจฉริยะของใจของธรรมเกินกว่าจะนำเรื่องเสือมาคิดให้เสียเวลา เหมือนเด็กไม่มีความคิดอ่านก็เอามือไปจับไฟเล่นให้ไฟไหม้มือเอา คนที่ช้ชลาดหาทางออกไม่ได้ก็นำเรื่องเสือเรื่องผีมาคิด แล้วก็นำความกลัวมาเผาใจตัวเองโดยไม่รู้จักวิธีแก้ไขเช่นเดียวกับเด็กเล่นไฟฉะนั้น

บางครั้งการปฏิบัติทั้งภายในภายนอกมันเกิดขัดข้องตามๆ กันมา ถ้าใจไม่กล้าหาญจริงๆ ต้องล้มละลายแบบไม่เป็นท่า คือทางใจก็ยุ่งและติดปัญหาตัวเองก็ไม่ตกเมื่อไร กองทุกข์ก็สุมกันเข้ามา จนกว่าแก้ตกไปเป็นตอนๆ ความสบายใจจึงเกิดมีขึ้นมาเป็นพักๆ ทางกายก็เกิดเจ็บไข้ได้ทุกข์ซึ่งเป็นเรื่องของใจผู้รับผิดชอบกอบกู้ จะต้องพิจารณาวินิจฉัยและรักษากันไปตามเหตุการณ์ บางสถานที่อากาศที่บีบมากจนแทบหายใจไม่ออก ก็ต้องกระทบกระทั่งเนื้อร่างกายจิตใจ ต้องทนอยู่ไปจนกว่าจะแสวงหาที่อยู่อันเหมาะสมกว่านั้นได้ ก็ต้องทนทุกข์ไปหลายวัน สมัยที่พบกับท่านอาจารย์เสาร์ออกปฏิบัติที่แรกโน้น ใครจะไปรู้ว่ากรรมฐานเป็นอย่างไร ความอดอยากกันดารทั้งหลายจึงรวมลงในตัวเราผู้เป็นนักต่อสู้ นั้นแล ผู้คนเขามีได้สนใจเหมือนทุกวันนี้ พระอยู่กันอย่างไร หลับนอนกันอย่างไร ขบฉันกันอย่างไร ใช้สอยอะไรกันบ้าง ไม่มีใครเขาสนใจหรือออกอย่าเข้าใจว่าที่มาเป็นอาจารย์คนอยู่เวลานี้ ได้รับความสะดวกและสมบูรณ์พูนผลมาเป็นลำดับ ความจริงแล้วต้องตะเกียกตะกายปฏิบัติมาด้วยความทุกข์ยากลำบากแทบเป็นแทบตายเรื่อยมา การฉันก็ฉันแต่ข้าวเปล่าๆ นั้นแล มากกว่าจะได้ฉันกับพริกกับปลาดังชาวบ้านเขารับประทานกัน ชาวบ้านเขาก็มีไม่ขาดเงิน ในบรรดาอาหารที่เขาเคยรับประทานกัน แต่เขาไม่เข้าใจว่าพระกรรมฐานท่านฉันกันอย่างไร อย่างมากเขาก็เอากล้วยใส่ให้เสียใบสองใบพอเป็นประเพณีของการตักบาตรบ้าง นานวันถึงจะมีห่อพริกห่อเกลือบ้าง บางทีเขาก็ตำพริกใส่ปลาร้าดิบเมื่อมาถึงที่พักก็ออกดู ทราบแล้วก็นำออกเสีย ฉันไม่ได้ เพราะไม่มีโยมติดตามพอจะใช้สอยเขาไปทำให้สุกได้ โดยมากความเป็นมาของพระกรรมฐานในยุคนี้เป็นมาอย่างนี้แทบทั้งนั้น ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหน โน้น

อยู่นานๆ ไปจนรู้นิสัยของเขาของเราดีแล้ว เขามาถามจึงพอรู้เรื่องกันบ้าง จากนั้นก็ไปเที่ยวบำเพ็ญที่อื่นต่อไปอีกตามอัธยาศัยที่เห็นว่าจะเป็นการสะดวก ตอนไปพักอยู่ใหม่ๆ ก็เอาอีกเช่นที่เคยเป็นมาแล้วนั่นแหละ ที่พักที่หลับนอนก็จำต้องปล่อยตามความเป็นดังที่เคยพบมาแล้วใน ที่นั้นๆ ถ้าเป็นหน้าแล้งก็พอสะดวกบ้าง เที่ยวหาหญ้าแห้งใบไม้แห้งมาปู ที่นอนพอซุกหัวลงนอนหลับพักผ่อนได้เป็นพักๆ บางบ้านผู้คนที่ดีอยู่บ้าง พอเห็นพระไปพักแถวใกล้บ้านก็พากันออกมาไต่ถามความทุกข์สุขดิบ และถามถึงความประสงค์ว่าจะไปไหนมาไหนกัน มีความประสงค์อะไร จะพักอยู่ที่ไหนนานเท่าไร เราก็พอพูดและบอกความประสงค์ให้เขาทราบ ได้บ้าง เขาก็พร้อมกันมาจัดที่พักให้พอได้บังแดดบังลมบ้าง ทำแคร่ที่พัก หลับนอนให้บ้าง ทำทางจงกรมให้บ้างพอเป็นความสะดวกแก่การบำเพ็ญ ไม่ว่าที่ไหน โดยมากถ้าพักอยู่นานๆ ไป เขามาทำที่พักออาศัยและที่อื่นๆ ให้จนเกิดความเชื่อเลื่อมใสจริงๆ ถึงคราวจะจากไปก็ไม่อยากให้จาก บ่นอาลัยเสียดาย แต่เราก็มีความจำเป็นสำหรับตัวเป็นประจำ จึงต้อง เที่ยวบำเพ็ญไปเรื่อยๆ เพราะการอยู่ประจำในที่แห่งเดียวก็ไม่ดีนัก ความเพียรไม่ค่อยก้าวหน้าเท่าที่ควร การอยู่บ้างไปบ้างเป็นการปลุก ประสาทให้ตื่นตัวอยู่เสมอ นั้น รู้สึกว่าดีสำหรับนิสัยผม ความเพียรก็ ก้าวหน้า การไปเที่ยวจุดงค์ในที่ต่างๆ โดยไม่มีจุดหมายบ้ายบอกจำกัด สถานที่และเวลาเป็นเครื่องผูกมัดตัวเอง มันเป็นความสะดวกใจสำหรับผม ส่วนผู้อื่นนั้นไม่ทราบได้ แต่ถ้าเพื่อความไม่พะรุงพะรังแล้วก็ควรจะ เหมือนๆ กันไปเรื่อย อยู่เรื่อยตามสถานที่ที่เห็นว่าเหมาะแก่การบำเพ็ญ ไม่เป็นอารมณ์ห่วงใยกับอะไร มีตัวคนเดียวเป็นความรับผิดชอบ กายชีวิต ลมหายใจอยู่กับตัว การปฏิบัติอยู่กับตัว แม้มรรคผลนิพพานที่จะพึงได้

ฟังถึงก็อยู่กับข้อปฏิบัติบำเพ็ญของตัวเองเป็นผู้จะทำให้เกิดให้มีขึ้น การไป การอยู่การบำเพ็ญเพื่อธรรมดังกล่าว จึงขึ้นอยู่กับเราจะแสวงหาให้เหมาะสมกับตัวที่ควรได้ควรถึงธรรมที่มุ่งหวังอยู่ทุกลมหายใจ เมื่อแน่ใจว่า ทุกสิ่งขึ้นอยู่กับเราจะทำให้เหมาะสมแล้ว ที่ใดเหมาะสม การบำเพ็ญ หรือการฝึกทรมานอย่างไรเหมาะสมกับภาวะของตัว แม้จะไม่อยากไป ก็จำต้องไป ไม่อยากอยู่ก็จำต้องอยู่ ไม่อยากบำเพ็ญเพราะเห็นว่าลำบาก ก็จำต้องบำเพ็ญ ไม่อยากทรมานในเวลาที่ควรทรมานก็จำต้องทรมาน แม้ไม่อยากจะอดอยากขาดแคลนกันดารด้วยปัจจัยสี่ก็จำต้องอดต้องขาดแคลน เพราะอยากเป็นคนดี อยากรู้ อยากเห็นธรรม และอยากพ้นทุกข์ ถ้าจะเอากิเลสออกหน้าให้มันพาดำเนินก็อย่างที่เห็นๆ กันนั้นแล

เมื่อนี้ก็พุดกันเรื่องความกลัว ไม่อยากอยู่ในที่เปลี่ยวเพราะกลัว เลือเป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสเหนียวรั้งไว้ไม่อยากให้ไปในที่ที่ควร เป็นสถานที่บำเพ็ญ ตามเขียงอย่างอริยประเพณีท่านพาดำเนินและฆ่า กิเลสประเภทเหล่านี้มาแล้ว แต่อยากพาเข้าไปอยู่ในที่ชุมนุมชนคน หนาแน่น เช่น ที่สนุกสนานรื่นเริง โรงลิเก ละคร ที่ซบกล่อมบำเรอต่างๆ ฯลฯ อะไรเหล่านี้ นี้แล เรื่องกิเลสหน้า หน้า มันตัวใจคนออกจากศีล จากธรรมได้อย่างง่ายดาย และตัวใจพระกรรมฐานให้ออกจากป่าอันเป็น สถานที่บำเพ็ญ หรือไม่ให้เข้าป่าเพราะกลัวเลื้อ ผี เป็นต้น แล้วตอนเข้าสู่คอก สู่วัง...ตามชอบใจของมัน จากนั้นก็เสร็จให้มันไปเลย ผลที่กิเลส เป็นผู้นำก็เห็นกันประจักษ์ตลอดมา เป็นความประทับใจดังที่กล่าวมา ผมจึงได้พยายามฝืน พยายามบิ่กบิ้นและฝืนกิเลสตัวที่คอยรื้อยหัวใจ เราอยู่ทุกเวลาที่ได้โอกาสไปตามสถานที่ที่โลกเขาไม่อยากจะไป กิเลส

ไม่ชอบไป ทำสิ่งที่โลกไม่อยากทำ กิเลสไม่อยากทำ และทรمانใจที่โลก
รักสงวนกิเลสก็ชอบไม่อยากให้ทรมานเรื่อยมา โดยอาศัยการเกี่ยว
กรรมฐานไปตามสถานที่ต่างๆ ตามอรรถาจารย์ที่เห็นว่าอุกกรรม อำนวยผล
เป็นความสงบเย็นใจ และความฉลาดแบบคายพอรู้อู่เค้าโครงของ
กองทัพใหญ่ และทัพย่อยของกิเลสอันแท้จริง มันตั้งอยู่ที่ไหนกันแน่
เรื่อยมา จนสติปัญญาแก่กล้าสามารถทันกับมันและทำหั้นกันแบบ
ใครดีใครอยู่ ใครไม่ดีจบบรลัย ไม่มีการอ่อนข้อย่อหย่อนต่อกันเลย
ทั้งนี้ส่วนใหญ่ของภาคอุคหนุณความเพียร ก็คือการเที่ยวไปและสถานที่
ดังกล่าวแล้วเป็นสำคัญที่จะมองข้ามไม่ได้เลย ผมชมเชยและเทิดทูนเสมอ
สำหรับท่านที่พยายามดำเนินดังกล่าวมา เพราะเป็นทางตรงแนวต่อ
มรรคผลนิพพานอยู่ทุกสมัย แต่ผู้ที่พอจะเข้าป่าบ้าง มีแต่เลื้อยจะมากิน
เป็นอาหารนั้น นำเบือและสลดสังเวชใจอย่างยิ่ง ทั้งระอาใจในการสอน
ไม่yakสอนให้เสียเวลาและเหนื่อยเปล่า ประหยัดเวลาและกำลังไว้เพื่อ
สอนผู้สนใจและเอาจริงเอาจังบ้าง ธรรมจะได้เป็นประโยชน์แก่โลก สมกับ
ธรรมเป็นธรรมชาติมีคุณค่ามาก

พอมองเห็นผู้เข้ามาเพื่อรับการอบรมที่มีนิสัยอ่อนแอปกเปียก
ราวกับกระดูกจะหลุดออกจากร่าง ทั้งที่ยังมั่นคงแข็งแรง มันรู้สึกสลดใจ
เหมือนมองเห็นคนป่วยที่มีอาการเพียบเต็มที ไม่มีทางหายด้วยยาขนานใดๆ
ฉะนั้น ธรรมในใจที่เคยให้การอบรมมาเป็นเวลานานนับแต่ออกมาสู่
หมู่คณะ ก็ไม่ทราบวิ่งหลบซ่อนไปอยู่ที่ไหนหมด ปราบฎแต่ความรู้เฉยๆ
ซึ่งทำประโยชน์อะไรไม่ได้ คิดว่าธรรมก็คงกลัวอำนาจความอ่อนแอ
ปกเปียกนั้นเต็มประดาสุดที่จะประคองตัวอยู่ได้ จึงพากันวิ่งหนีหมด

คิดหาอะไรมาแสดงไม่มีเลย นั่งอึ้งตู่ดูใจอยู่อย่างนั้นแล พุดอะไรไม่ออก
ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ถ้าเป็นหมอก็คงหมดปัญญากับคนใช้รายนั้น นี่ก็หมด
ปัญญากับโรคอ่อนแอพวกเปี้ยกเกินกว่าจะถูโลกระมั่ง ธรรมจึงหลบซ่อน
ตัวเสียดิ้น ไม่มีอะไรปรากฏพอได้พุดบ้างเลย บรรดาท่านที่มาอบรมอยู่
ที่นี่ได้พากันคิดบ้างหรือเปล่าว่า โรคซึ่กั้วเสือกั้วฝึ่กั้วเป็นโรคชนิดธรรม
กั้วเช่นกัน ไม่หาญประจันหน้ากับโรคประเภทนี้ได้ ถ้าต้องการให้ธรรม
พอมิทางอยู่ได้ไม่หลบซ่อนวิ้งหายไปหมด ก็ควรพลิกใจเสียใหม่ ใจที่
พลิกใหม่นั้นไม่ต้องมากอะไร ก็พอจะเห็นคุณและโทษของตัวที่กำลัง
ซึ่ขลาดอยู่เวลานี้ได้บ้าง โดยพลิกว่าพระพุทธเจ้าและสาวกท่านก็ดี
ครูอาจารย์ทั้งหลายก็ดี ล้วนเป็นนักต่อสู้มาแล้ว อย่างน้อยก็ต้องต่อสู้กับ
สิ่งที่เรากำลังกั้วอยู่เวลานี้ ถ้าความกั้วนั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่เมื่อฝืน
ทรมาณให้หลุดลอยออกจากใจแล้วผู้นั้นต้องตาย แล้วก็ทำไมไม่เห็นท่าน
ที่ฝึกทรมาณความกั้วดั่งที่มีอยู่ในใจเราเวลานี้ ออกจากใจแล้วตายกัน
เสียดหมดเล่า แต่เราทำไมจึงกั้วเอาหนักหนา จะไม่เข้าชั้นบ้กกั้วแล้ว
หรือเวลานี้ และก็ไม่มีใครทราบได้ถ้าไม่ใช่เราทราบเราเองเท่านั้น ที่นี่
จะปฏิบัติจัดการกับตัวเองอย่างไรดี หรือจะฝืนเป็นคนบ้กกั้วอยู่อย่างนี้
ต่อไปละหรือ หลักฐานพยานก็พอมองเห็นชัดๆ อยู่แล้วว่า พระพุทธเจ้า
และพระสาวกตลอดครูอาจารย์ท่านทั้งหลาย เฉพาะอย่างยิ่งองค์ท่านที่
กำลังสั่งสอนเราให้ชำระความกั้วอยู่เวลานี้ ท่านมิได้ตายเพราะเสือกิน
ท่านเลย แม้องค์ท่านที่ปรินิพพานไปแล้วก็มีได้เป็นไปเพราะเสือกินท่าน
แต่ท่านปรินิพพานเพราะ *อนิจจา วต สงฺขารา* ต่างหาก ส่วนเราทำไม
จึงคิดแต่อย่างเดียวว่าเสื่อจะเป็นผู้เก็บศพให้เท่านั้น ราวกับโลกนี้
มีเพียงเสื่อเป็นผู้คอยเก็บศพมนุษย์โดยถ่ายเดียว ทั้งที่ไม่เคยเห็นเสื่อ

มาคอยเก็บศพมนุษย์ที่ตายแล้วแม้ตัวเดียว เห็นแต่คนล้วนๆ มาช่วย
ส่งเคราะห์ให้อุเคราะห์เพื่อนมนุษย์ด้วยกันด้วยวิธีต่างๆ ตลอดการเผา
ศพเก็บกระดูกมนุษย์ตายแล้ว เพียงเท่านั้นเข้าใจว่า ความกลัวก็จะเริ่ม
เตรียมขนครอบครวัฟัวเมียลูกเต้าเหล่ากอ ที่ตั้งรากฐานบ้านเรือนอยู่
ในหัวใจอย่างมั่นคงมานาน และขยับขยายออกไปด้วยความกลัวตัว
สิ้นเสียใจ เพราะไม่มีทางต่อสู้กับนักรบที่มีเครื่องมือที่ทันสมัย และ
ชนกันออกไปจนหมดสิ้น ไม่มีอะไรมาก่อวุ่นวายลามให้เกิดความ
กลัวอีกต่อไป การจับกิเลสแต่ละประเภทออกจากใจ ถ้าไม่มีอุบายสติ
ปัญญาเป็นเครื่องมือช่วยปราบปราม เพียงแต่ความโมโหทำท่าซู่ตวาด
ให้กิเลสกลัว ควรทราบว่ากิเลสมิใช่สุนัขตัวโง่พอจะวิ่งหัวหมุนให้ผู้ชมชู่
ดีใจ แต่กิเลสก็คือความฉลาดแหลมคมของฝ่ายต่ำที่เกาะกินอยู่บนหัวใจ
คนๆ หนึ่งนั่นเอง ยิ่งชมชู่โดยไม่มีเครื่องมือคือสติปัญญาให้มันกลัวบ้างแล้ว
ก็เท่ากับทำให้มันหัวเราะเยาะและสนุกกัดกินๆ จนใจไม่เป็นใจคน
ต่อไปได้ กลายเป็นใจสัตว์ใจฝึใจยักษ์ไปหมดนั่นแล อย่าเข้าใจว่า
มันจะกลัวอำนาจปาๆ เลื่อนๆ อย่างนั้น ซึ่งอำนาจนั้นก็ได้จากมัน
นั่นเองเป็นผู้หยิบยื่นให้และนำมาชู่มัน มันจึงขบขันและหัวเราะเอา
ทุกขณะที่ชมชู่ เพราะมันเห็นว่าเราโง่จนไม่ทราบว่าความชมชู่นั้นก็คือ
ตัวกิเลสซึ่งเป็นเรื่องมันดีๆ นั่นเอง ถ้าอยากให้มันกลัวและวิ่งหนีต่อ
หน้าต่อตาละก็ จงดำเนินตามวิธีที่สอนแล้วนั้น คือที่ไหนกลัวยิ่งเข้าไป
ยิ่งอยู่ยิ่งพิจารณาไม่ลดละความเพียร ตายก็มอบถวายพระธรรมไปเลย
ไม่ห่วงอาลัยเสียดาย ถ้าอย่างนี้มันต้องบ้านแตกสาแหรกขาดแน่ๆ พวกมัน
วิ่งหนีจนหลงแม่หลงลูกแบบชุลมุนวุ่นวาย ยิ่งกว่าไฟไหม้เมืองหลวง
เสียอีก ใครไม่เคยเห็นไฟไหม้เมืองหลวง ลองตัดสันดานกิเลสด้วยวิธี

ที่กล่าวมาลองดู จะเห็นกิเลสวิ่งหัวซุกหัวซุนหมุนตัวลืมหูลืมเป็นลืมหูลืมตายออก
จากใจ ยิ่งกว่าไฟไหม้บ้านเป็นไหนๆ ผมเคยทำได้ผลประจักษ์มาแล้ว ใคร
ไม่มาโกหกได้ จึงกล้าพูดเต็มปากไม่กระดากอายว่า ใครจะหัวเราะหรือ
จะเห็นด้วยเลย เรื่องมันเป็นอย่างนี้จริงๆ ที่ได้ธรรมมาสอนหมู่คณะบ้าง
ตามกำลังก็ได้จากการทำมาอย่างนี้แทบทั้งนั้น จะให้ผมสอนอย่างอื่น
ที่ไม่เคยทำและไม่เคยเห็นผลมานั้นผมสอนไม่ได้ จะเป็นการอุทริ
กันเล่นและทำคนอื่นให้เสีย ผมทำไม่ลง ถ้าอย่างทีสอนมานี้ก็ถึงไหน
ถึงกัน เพราะเป็นความแน่วแน่ของตัวเองว่าได้เคยทำมาอย่างนี้ และได้
เห็นผลมาอย่างนี้จริงๆ ประจักษ์ใจ ใครอยากเห็นกิเลสหลุดลอยออกจาก
ใจก็ควรพยายามทำตามแบบที่สอนมานี้ ใครอยากเห็นกิเลสขลุ่ยหลอน
และทัพสัมภาระต่างๆ มาตั้งบ้านเรือนและที่ทำงานตลอดที่ซบถ่ายต่างๆ
บนหัวใจแล้ว ก็ดำเนินแบบวิธีหมอบราบหมอบคาบ กิเลสตัวใดกระดิกตัว
ออกมานิดก็หมอบราบทำความเคารพมัน ผู้นั้นก็จะเป็นเจ้าของแห่งภพชาติ
คือความเกิดตายเกิดตายอยู่ประจำวิภูวน ไม่ต้องหนีพ่นมันไปไหนได้
ตลอดอนันตกาล เพราะทางเดินของกิเลสและผู้สั่งสมกิเลสก็คือเรื่อง
เกิดตายเท่านั้น ซึ่งผิดกับทางเดินของธรรมและผู้สั่งสมธรรม เพื่อตัด
กิเลสวิภูวะออกจากใจไปทุกประโยคแห่งความเพียร เพียรไม่หยุดรูด
หน้าสู้แบบกล้าตาย แม้ใจที่เคยอ่อนแอมาก็กล้าแข็งได้ จนกลายเป็นใจ
วิภูวะในคนผู้เป็นนักสู้ นั่น เมื่อใจกลายเป็นวิภูวะแล้ว เรื่องกิเลสชนิด
ต่างๆ ไม่ต้องกล่าวถึงมันก็ได้หายซากไปหมด นี่พวกเราจะเอาอย่างไรดี
จะเป็นนักต่อสู้เพื่อเกิดตาย หรือจะเป็นนักต่อสู้เพื่อรื้อภพหรือชาติที่ฝังเชื้อ
อยู่ในใจของพวกเราทุกคนให้สิ้นไป รีบวินิจฉัยตัวแต่บัดนี้อย่าเนิ่นนาน
อย่าเข้าใจว่าลมหายใจจะยืดยาวเหมือนสายไฟฟ้า แต่ความสั้นยาวของมัน

เพียงขนาดที่สูบเข้าสูบออกแค่ปอดมาจากมูกนี้เท่านั้น อย่าพากันหลงลม
ว่าเป็นของยี่ดยาวเลย

ที่เขียนผ่านมานี้ เป็นโอวาทที่ท่านอบรมพระปฏิบัติในวาระต่างๆ
เวลาท่านแสดงเพื่อปลุกใจให้เกิดความกล้าหาญรื่นเริงในธรรมปฏิบัติ
เนื้อธรรมรู้สึกว่าย่อมเข้มข้นมากผิดธรรมดา ผู้ไม่เคยได้ยิน แทนที่ใจจะสงบ
ในเวลาฟังเท่าที่ควรจะเป็น แต่กลับกลัวจนตัวสั่นไปก็มี เข้าใจว่าท่านดูค่า
ชูเชิญ ความจริงเป็นวิธีการแสดงธรรมที่เหมาะสมแก่กาลสถานที่และบุคคล
ที่รับฟังในขณะนั้นเท่านั้น มิได้มีความโกรธความโมโหแผลงออกมาด้วยเลย
แต่ท่านที่เคยฟังแล้ว ยิ่งได้ยินท่านเร่งเนื้อธรรมและความเข้มข้นมากขึ้น
เพียงไร ใจยิ่งเกิดความสงบเย็นมากเพียงนั้น ราวกับท่านช่วยสับช่วย
ฟันกิเลสภายในให้ขาดเป็นชิ้นเป็นอันออกจากใจ ให้เห็นประจักษ์ตา
ประจักษ์ใจในขณะฟัง ด้วยเหตุนี้ พระปฏิบัติจึงสนใจต่อการฟังกับ
ครูอาจารย์ที่ตนเคารพนับถือไม่มีวันอิมพอ ตลอดมาจนทุกวันนี้ การแสดง
ธรรมภาคต่างๆ แก่ผู้มาอบรมศึกษาตามกาลนั้น คณะกรรมฐานสายท่าน
อาจารย์มั่นถือเป็นที่ประเพณีสำคัญสืบทอดกันมา ทั้งฝ่ายคณาจารย์และ
คณะปฏิบัติผู้มาอาศัยมิได้ขาด เพราะการแสดงธรรมภาคปฏิบัติขั้นต่างๆ
นับแต่สมาธิอย่างอ่อนถึงสมาธิเต็มภูมิ และปัญญาอย่างอ่อนถึงปัญญา
อันละเอียดที่สุด เป็นการแสดงแผนทางการดำเนินทางจิตใจโดยตรง
ของคณาจารย์ผู้ถอดออกจากความรู้ความเห็นของตนจากภาคปฏิบัติจริงๆ
เพื่อผู้มาอบรมได้ก้าวเดินตาม และทดสอบกับใจของตัวเองว่าผิดแพก
แตกต่างกันอย่างไรบ้าง เมื่อยังไม่แน่ใจตอนใดก็เรียนถาม เพื่อท่านจะ
ได้อธิบายเพิ่มเติมและแก้ไขในจุดที่เห็นว่ายังบกพร่อง ไม่ปฏิบัติไปแบบ

ลุ่มเตาตามความคิดเห็นของตนโดยลำพัง คณะปฏิบัติโดยมากเรียนธรรมจากอาจารย์โดยตรง นับแต่ชั้นเริ่มต้นฝึกหัดภาวนาถึงขั้นสูงสุด คอยสดับและทดสอบกับครูอาจารย์อยู่เสมอ ขณะภาวนาเกิดความรู้ความเห็นอย่างไรขึ้นมาบ้างก็มาเล่าถวายท่าน เพื่อท่านจะอธิบายเพิ่มเติมเสริมต่อสติปัญญาให้เป็นทอดๆ และแก้ไขกันไปเป็นพักๆ ทั้งสมาธิทุกชั้นปัญญาทุกภูมิ เฉพาะสมาธิขั้นต้นก็ยังไม่รู้สำคัญนัก จะมีอยู่บ้างก็เป็นบางรายที่มีความรู้แปลกๆ เกี่ยวกับสิ่งภายนอก ที่อาจารย์จะคอยให้อุบายวิธีปฏิบัติต่อสมาธิประเภทนี้เพื่อความถูกต้องต่อไป วิธีปฏิบัติต่อสมาธิของแต่ละรายก็ยึดหลักการที่เคยปฏิบัติมาแล้ว เช่น ผู้มีความสงบได้ด้วยธรรมมีอานาปานสติเป็นต้น ก็ยึดธรรมนั้นปฏิบัติต่อไปเป็นลำดับ ไม่ลดละปล่อยวาง ผลปรากฏมีข้อแปลกต่างอย่างไรบ้างก็มาเล่าถวายอาจารย์ เพื่อท่านจะได้ชี้แจงให้เป็นที่เข้าใจและปฏิบัติต่อไปโดยสม่ำเสมอไม่ผิดพลาด ส่วนปัญญาเป็นสิ่งที่จะต้องทดสอบกันอยู่เสมอระหว่างผู้ปฏิบัติกับอาจารย์ เพราะเป็นเรื่องสลับซับซ้อนอยู่มากเป็นพิเศษ แต่จะอธิบายข้างหน้าเมื่อถึงวาระ

พระรุดงค์สายท่านอาจารย์มั่น ท่านถืออาจารย์และเคารพอาจารย์มาก เป็นชีวิตจิตใจจริงๆ เพราะเรียนธรรมจากใจอาจารย์มาเป็นธรรมของตน หรือจะเรียกว่าถอดจากใจหนึ่งไปสู่อีกใจหนึ่งก็ไม่น่าจะผิด เพราะเรื่องเป็นอย่างนั้น เมื่อพระปฏิบัติมาอยู่รวมในสำนักอาจารย์เดียวกัน ต้องมีการประชุมอบรมและปรึกษาหารือกันเสมอ ผู้มีปัญหาจำเพาะตน ก็เรียนศึกษาอาจารย์ตามจุดที่สงสัยในโอกาสอันควร เมื่อท่านชี้แจงให้ฟังเป็นที่เข้าใจแล้วก็นำไปปฏิบัติ พยายามทำความเข้าใจและการปฏิบัติให้

เป็นไปตามแนวทางที่ท่านแนะนำแล้ว ถ้ามีข้อข้องใจในวาระต่อไปก็เรียน
ศึกษาท่านอีก นักปฏิบัติรูปอื่นก็ปฏิบัติโดยทำนองเดียวกันในเวลาเกิดข้อ
ข้องใจขึ้นมา ไม่ให้เก็บความสงสัยนั้นๆ หมักหมมเอาไว้ ซึ่งเป็นการชักช้า
ต่อทางดำเนิน หรืออาจเป็นภัยแก่ตนเองได้ เพราะเป็นทางไม่เคยเดิน
ซึ่งอาจมีผิดพลาดได้โดยเจ้าตัวไม่รู้ คณะปฏิบัติท่านถือกันอย่างนี้ ใครมี
อะไรก็เปิดเผยต่อครูอาจารย์หรือหมู่เพื่อนที่เห็นว่าจะพอแก้ไขความ
สงสัยได้ ในวงปฏิบัติท่านอยู่ร่วมกันด้วยความหวังพึ่งกันจริงๆ ไม่ลัก
แต่อยู่ ความเกี่ยวเนื่องในการเป็นอยู่ระหว่างกันและกัน ท่านมีความ
สัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกต่อกันมาก นับแต่อาจารย์ลงมาถึงเพื่อน
พรหมจรรย์ด้วยกัน มีความเคารพรักกันมาก เมื่อมีสิ่งจะควรปรึกษา
ปรารภกัน ต่างหวังความรู้ความเข้าใจต่อกันจริงๆ โดยไม่มีทิฐิมานะใดๆ
แฝงอยู่ การอยู่ร่วมกันจึงเป็นความร่มเย็นผาสุก ไม่ค่อยมีเรื่องราว
เกิดขึ้นในวงปฏิบัติ ความพร้อมเพรียงสามัคคีกัน ความเมตตาเจือ
แผ่แผ่กันด้วยสังคหวัตถุและอรรถธรรมต่างๆ ความยอมตนต่อกัน
นับว่าท่านปฏิบัติได้ดีเป็นที่น่าเลื่อมใส ทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยมีความเคารพกัน
ตามอายุพรรษาและคุณธรรม ไม่มีอาการจองหองพองตัว มีแต่ความ
อ่อนน้อมถ่อมตนเจียมตัวอันเป็นมรรยาตถึงามต่อกันเป็นนิสัย อยู่ร่วมกัน
ด้วยความหวังพึ่งสุขพึ่งทุกข์พึ่งเป็นพึ่งตายกันจริงๆ ประหนึ่งเป็นอวัยวะ
อันเดียวกัน ปัจจัยสี่ที่เกิดขึ้นมีมากน้อยภายในวัด ท่านจัดการเจือ
แผ่แผ่ให้ทั่วถึงพระภิกษุสามเณรทั่วทั้งวัด นอกจากสิ่งของมีน้อย
ไม่สามารถแจกจ่ายให้ทั่วถึง ก็แจกให้เฉพาะท่านที่จำเป็นไปก่อน เมื่อเกิด
มีขึ้นที่หลังค่อยพิจารณากันต่อไปตามความจำเป็นของผู้ที่จะควรได้รับ
ก่อนแลหลัง และพยายามแจกจ่ายให้ทั่วถึงตามปัจจัยสี่มีมากน้อย สิ่งของ

ที่มีผู้ถวายพระเถระที่เป็นหัวหน้า จะต้องเรียกพระในวัดมาจัดการแจกแบ่งให้ทั่วถึงพระเถระด้วยใจเมตตา ราวกับเป็นลูกในหัวอกของท่านเองจริงๆ ความรักสงสารพระเถระตลอดการวางตัว ท่านทำเหมือนพ่อแม่กับลูกปฏิบัติต่อกัน เป็นแต่ท่านไม่นำกิรียาโลกของพ่อแม่กับลูกที่อาจมีการหยอกเล่นกัน ตามประสาของความรักสงสารกันมาใช้ในวงศานาเท่านั้น การดูแลสอดส่องมรรยาทธรรมาศัยของพระเถระในปกครอง และการแนะนำสั่งสอนตักเตือนว่ากล่าว ท่านถือเป็นกิจสำคัญประจำหน้าที่ไม่ให้บกพร่องตลอดไป แม้พระเถระในปกครองก็กลัวอาจารย์มาก เคารพมาก รักมาก เลื่อมใสมากพอๆ กัน ทางฝ่ายอาจารย์ก็เมตตารักสงวนมากเช่นกัน ใครผิดต้องเรียกมาว่ากล่าวสั่งสอนและดุด่าโดยไม่มีการเกรงใจใดๆ เลย เพราะถือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างสนิท ชนิดแยกไม่ออกด้วยกันทั้งสองฝ่าย การปกครองจึงง่ายเพราะต่างฝ่ายต่างเป็นธรรมด้วยกัน การทำผิดด้วยเจตนาอันนั้นคณะปฏิบัติถือกันมาก แม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ไม่เป็นที่ไว้วางใจครูอาจารย์และหมู่เพื่อนเลย นอกจากกระบายรายนั้นออกเสีย หมู่คณะจึงจะมีความสุข ที่ท่านแสดงความรังเกียจผู้ทำผิดด้วยเจตนาอันนั้นเป็นความชอบธรรมแล้ว เพราะคนเราเมื่อผิดด้วยเจตนาแม้ในเรื่องเพียงเล็กน้อย ก็คงเพื่อเรื่องใหญ่ในวาระต่อไปอย่างไม่สงสัยที่ท่านพยายามตัดต้นเพลิงเสียแต่ต้นมือ จึงเป็นสามมิจิกรรมที่ควรเห็นด้วยการประชุมฟังการอบรม ในพรรษาโดยมากเจ็ดวันต่อครั้ง ดังที่เขียนไว้ในประวัติท่านพระอาจารย์มั่น วันธรรมดาท่านผู้ใดมีข้อข้องใจจะไปเรียนถามท่านก็ได้ตามโอกาสที่ท่านว่าง เวลาพักอยู่ในสำนัก ท่านต่างองค์ต่างหาที่เหมาะสมในป่านอกวัดเป็นที่เดินจงกรมและนั่งสมาธิภาวนาตามธรรมาศัยทั้งกลางวันกลางคืน หลายรายเวลานอกพรรษาท่านชอบออกไป

แขวนกลดอยู่ห่างๆ จากสำนักเพื่อสะดวกแก่ความเพียร แต่เวลาปิดกวาด
ลานวัดและทำกิจต่างๆ ตลอดการบิณฑบาตการขบฉัน ท่านมารวมกับ
หมู่คณะเป็นปกติ การเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิภาวนาของท่าน ไม่มี
กำหนดเวลาตายตัวว่าต้องทำเวลาใดเท่านั้น พอว่างเมื่อไรท่านก็ทำของ
ท่านเมื่อนั้น การกำหนดเดินหรือนั่งทำความเพียรนานเท่าไรก็เช่นกัน ไม่มี
กำหนดตายตัว บางองค์ท่านเดินจงกรมแต่หัวค่ำจนสว่างก็มี ในบางคืนเดิน
๒, ๓, ๔, ๕ ชั่วโมงก็มี ๖, ๗ ชั่วโมงก็มี การนั่งสำหรับผู้ฝึกหัดใหม่ นั่งได้
ราวชั่วโมงและค่อยเขยิบขึ้นไปเรื่อยๆ ตามความชำนาญและความสามารถ
ทางจิตใจ ผู้ที่เคยนั่งอยู่แล้วก็นั่งได้นาน ยิ่งจิตมีภูมิสมาธิหรือปัญญา
ด้วยแล้วก็ยิ่งนั่งได้นาน ครั้งหนึ่งๆ ตั้ง ๓, ๔ ชั่วโมงบ้าง ๕, ๖ ชั่วโมง
บ้าง ๗, ๘ ชั่วโมงบ้าง นั่งได้ตลอดรุ่งบ้าง การเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิ
ภาวนาครั้งละ ๓, ๔, ๕ ชั่วโมงสำหรับท่านที่เคยทำมาเป็นประจำแล้ว
ท่านถือเป็นเรื่องธรรมดาๆ ไม่มีการเจ็บปวดเมื่อยขบอะไรเลย เพราะ
การเดินหรือการนั่งก็เพื่อปฏิบัติต่อจิตใจโดยเฉพาะ และมีความสนใจ
ต่องานทางใจ มากกว่าจะมาสนใจกังวลกับความเจ็บปวดต่างๆ ของร่างกาย
ฉะนั้น เวทนาทางกายจึงไม่ค่อยรบกวนท่านเหมือนนั่งธรรมดาไม่ได้ภาวนา
ท่านที่มีภูมิจิตสูงทางสมาธิ เวลาเข้าที่ภาวนา พอจิตรวมลงแล้ว พักอยู่
เป็นเวลาตั้งหลายๆ ชั่วโมงจึงถอนขึ้นมา เช่นนี้เวทนาไม่มีมารบกวนได้
ถ้าจิตยังไม่ถอนขึ้นมาตราบใด เวทนาจึงยังไม่เกิดอยู่ตราบนั้น ด้วยเหตุนี้
การเดินหรือการนั่งของผู้มีภูมิจิตกับผู้ยังไม่มีภูมิจิตจึงต่างกันอยู่มาก
ในบุคคลคนๆ เดียวกันนั้นแล เดินจงกรมหรือนั่งสมาธิทั้งที่จิตยังไม่มี
ภูมิธรรมอะไรเลย กับเวลาจิตมีภูมิธรรมแล้วยังต่างกันอยู่มากมาย เช่น
เวลาฝึกหัดใหม่ๆ เดินหรือนั่งเพียงชั่วโมงเดียวก็แยะอยู่แล้ว พอจิตมี

ภูมิธรรมแล้ว เดินหรือนั่งตั้งหลายๆ ชั่วโมงก็ไม่มีเวทนามารบกวน จึงทำให้เห็นได้ชัดว่า เรื่องใหญ่ขึ้นอยู่กับใจมากกว่ากาย อีกประการหนึ่ง อากาศพอเย็นสบายหรือมีฝนพรำเล็กน้อย ทำให้ร่างกายสบาย จิตใจปลอดโปร่งดี ขณะเข้าที่ภาวนา จิตจะผิปกตึกว่าเดิมทั้งทางสมาธิและทางปัญญา คือ จิตจะลงได้เร็วและพักอยู่ได้นานจึงจะถอนขึ้นมา ขณะจิตถอนขึ้นมาร่างกายจะรู้สึกเจ็บปวดที่ไหนเลย ใจจึงสำคัญในตัวคน ท่านทำความเพียร ท่านทำอย่างเอาจริงเอาจัง ตั้งหน้าต่อหน้าในหน้าที่อันเดียว ไม่มีอะไรมายุ่งเกี่ยว ความเพียรจึงสืบต่อกันทั้งเหตุแลผล กลมกลืนไปโดยสม่ำเสมอ ความเจริญทางใจก็ปรากฏชัดขึ้นทุกระยะ จะเป็นสมาธิก็ทราบชัดว่าจิตลงได้ละเอียดลออ ทางปัญญาก็ทราบชัดว่ามีความแยกคายไปทุกระยะที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ เครื่องพิจารณาใจก็ค่อยๆ ผุดโผล่ขึ้นจากเปลือกตมคือกิเลสชนิดต่างๆ โดยลำดับ เหมือนพระอาทิตย์อุทัยขึ้นจากพื้นพิภพส่องแสงสว่างมาสู่โลกฉะนั้น ผลเหล่านี้แลทำให้ท่านนักปฏิบัติทั้งหลายเพลนในความเพียรจนลืมหืมดลิมสว่าง ลืมวันคืนเดือนปีนาทีโมง เพราะความไม่สนใจคำนึง สิ่งทีจจ่อต่อเนือง อยู่ตลอดเวลา ก็คือความเพียรกับสติปัญญา ทีจะนำชัยชนะมาสู่ตนอยู่ ทุกระยะทีบำเพ็ญ เห็นความพ้นทุกข์ปรากฏอยู่กับใจดวงกำลังถูกเวก จอกแหนคือกิเลสชนิดต่างๆ ทีปกคลุมออกด้วยสติปัญญาไม่ขาดวรรคขาดตอน นั่งอยู่ก็เวก ยืนอยู่ก็เวก เดินอยู่ก็เวก นอนอยู่ก็เวก เว้นแต่หลับ พอตื่นนอนขึ้นมาก็เตรียมเวกจอกแหน คือกิเลสออกจากใจเท่านั้น เป็นกิจทีจำเป็นคู่กับชีวิตท่านจริงๆ

บรรดาครูอาจารย์ทีท่านปฏิบัติมา ก่อนจะได้มาเป็นอาจารย์สั่งสอน ประชาชน รู้สึกมีความเข้มแข็งบึกบึนและได้รับความทุกข์ลำบากจาก

การฝึกทรมาณคล้ายคลึงกัน ทั้งที่ล่วงไปแล้วและยังมีชีวิตอยู่ ฉะนั้น ผู้มีความมุ่งหวังต่อธรรมดังที่ท่านรู้เห็นและแสดงให้ฟัง จึงไม่ควรปฏิบัติ ลัดคิวเอาตามใจชอบแบบที่โลกเขาทำกันได้ผล ควรทราบว่าเป็นธรรมกับโลก ผิดกันมาก ถ้าไม่เดินตามแบบที่ท่านพาดำเนินมา แต่จะเอาความสะดวก เข้าว่าแบบลัดคิวให้เป็นธรรมสมัยใหม่ขึ้นมาในใจนั้น น่าจะไม่มีหวัง เพราะธรรมมิได้เป็นไปตามสมัยเก่าและใหม่ แต่ธรรมก็คือธรรม โลกก็คือ โลกมาดั้งเดิมมิได้เปลี่ยนแปลง การปฏิบัติธรรมจึงควรดำเนินตามเหตุ ที่เหมาะสม ผลที่พึงหวังจึงจะมีทางเกิดได้ การจะดัดแปลงธรรมเอา ตามชอบใจ ไม่คำนึงดูความควรหรือไม่ควร จึงเป็นเหมือนการปฏิบัติ แบบลัดคิว ส่วนผลที่มุ่งหวังจะเป็นความขาดคิหรือตรอบไปใช้ไม่ได้ จะเกิดความเสียใจ และเหมาเอาว่าตนทำรอดตายไม่ได้รับผลเท่าที่ควร ไม่ทำเสียดีกว่า คำว่า “ดีกว่า” ด้วยการไม่ทำ เพราะความเข้าใจผิด ก็จะกลายเป็นพิษเผาตนไปนาน กลายเป็นผิดสองซ้ำ้าสองหน ซึ่งล้วน เป็นการทำลายตนให้เสียไปเปล่า เพราะความมักง่ายชอบปฏิบัติแบบ ลัดคิว จึงขอเตือนไว้พอเป็นข้อคิด ว่า ธรรมเป็นธรรมชาติที่มีกฎเกณฑ์ ทั้งฝ่ายเหตุฝ่ายผล ผู้บำเพ็ญธรรมเพื่อหวังประโยชน์และความเป็นสิริ มงคลแก่ตน จึงควรสังเกตวิธีปฏิบัติด้วยดี ไม่เห็นแก่ได้ แก่การกระทำ อันเป็นลักษณะแฝงๆ แฝงเข้ามาในวงการปฏิบัติ เนื่องจากความเป็นคน สมัยใหม่ และอยากดั่งเป็นตัวจักรพาหุมนให้ผิดทาง ปราชญ์ที่ท่านปฏิบัติ และรู้เห็นมาก่อนจึงเลือกเฟ้นแล้วเฟ้นเล่าด้วยปัญญาอันแหลมหลัก กว่าจะนำธรรมออกในนามสวากขาตธรรมว่าตรัสไว้ชอบแล้ว ถูกต้อง สมบูรณ์เต็มที่แล้ว เหมาะสมแก่กาลสถานที่และสมัยธรรมนิยมเต็มที่แล้ว สมบูรณ์ทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ถือเอาใจความก็ว่า สมบูรณ์เต็มที่แล้ว

ทั้งเหตุและผล ควรแก่การปฏิบัติตามไม่มีเคลือบแคลงสงสัย ผลที่จะ
พึงได้รับก็ไม่มีอะไรอื่นนอกจากความสุขความสมหวังไปโดยลำดับ นับแต่
ขั้นกัลยาณธรรมถึงขั้นอริยธรรม ถ้าเป็นนามของผู้ได้รับผลก็เป็นกัลยาณชน
และอริยชนไปตามลำดับ จนถึงอรหันตบุคคล ไม่มีบกพร่องทางคุณธรรม
ที่เกิดจากการปฏิบัติเป็นมัชฌิมา ผู้ปฏิบัติเป็นมัชฌิมาตามหลักธรรมมี
แสดงไว้ว่าศีล สมาธิ ปัญญา คือ กาลที่ควรมีศีลก็ควรสนใจในศีล กาลที่
ควรมีสมาธิความสงบใจก็ควรสนใจในการทำสมาธิให้เกิด กาลที่ควรมี
ปัญญาก็ควรเจริญปัญญาให้เกิด ไม่ส่งเสริมหรือลบล้างส่วนใดส่วนหนึ่ง
ให้เสียไป อันเป็นการลบล้างตนให้เสียไปในขณะเดียวกัน เพราะศีล
สมาธิ ปัญญาเป็นธรรมสมบัติเกี่ยวเนื่องกัน ที่ผู้ปฏิบัติจะควรสนใจ
เสมอกันตามกาลเวลาที่ควรจะเจริญในธรรมใดเวลาใด ไม่เป็นสิ่งที่ควร
ผลักออกหรือคัดเลือกเอาตามชอบใจ อันเป็นความเห็นผิด เนื่องจากธรรม
ทั้งนี้มีใช้สมบัติต่างชนิดกัน โดยเป็นกองเงิน กองทอง และกองเพชรนิล
จินดา ว่าตนชอบสิ่งนั้นไม่ชอบสิ่งนี้แล้วตัดออก แต่เพราะศีล สมาธิ
ปัญญาเป็นคุณธรรมเกี่ยวเนื่องกันกับการปฏิบัติของผู้ต้องการคุณธรรม
นั้นๆ จะควรปฏิบัติให้กลมกลืนกันไปตามความจำเป็นของศีล สมาธิ
ปัญญาแต่ละประเภท คือศีลนั้นเป็นพื้นของผู้มีศีลที่รักษาอยู่ประจำ
ส่วนสมาธิกับปัญญานั้นจะควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะเหมาะสม เพื่อกำลัง
จะได้เพิ่มขึ้นเป็นคู่เคียงกันไปไม่ให้บกพร่องด้านใดด้านหนึ่ง การปฏิบัติ
ต่อธรรมทั้งสองประเภทนี้มีดังนี้ คือ ถ้าสมาธิยังไม่มีเลย ก็ควรพยายาม
ให้มีขึ้นด้วยการบริกรรมภาวนาหรือวิธีใดที่ถูกต้องกับจริตนิสัยซึ่งควรจะ
ทำให้สมาธิเกิดขึ้นได้ ถ้ามีบ้างแล้วก็ควรเจริญวิปัสสนาปัญญาไปด้วยกัน
ตามโอกาสที่สมาธิถอนขึ้นมาและมีกำลังพอควรแล้ว การพิจารณาทาง

ปัญญานั้นควรแยกแยะธาตุชั้น มีรูปชั้นเป็นต้น ออกพิจารณาโดย
อนุโลมปฏิโลมถอยหน้าถอยหลังกลับไปมา โดยทางปฏิภูมหรือทาง
ไตรลักษณ์ จนมีความชำนาญคล่องแคล่ว อันดับต่อไปก็พักจิตโดย
ทางสมาธิดังที่เคยทำมา อย่างนี้เรียกว่าการบำเพ็ญสมาธิและปัญญาให้
เป็นไปโดยสม่ำเสมอ ไม่หย่อนในธรรมนั้นยิ่งในธรรมนี้ เพราะสมาธิ
กับปัญญาทั้งสองนี้เป็นธรรมพยุจติให้เจริญขึ้นโดยลำดับไม่มีวันเสื่อม
คลาย ผู้บำเพ็ญจึงควรสนใจทั้งสองอย่างให้สม่ำเสมอตั้งแต่ต้นจนอวสาน
แห่งการบำเพ็ญเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน ศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาที่ดี
มิใช่ธรรมล้ำสมัยและมีใช้ธรรมเลยสมัย แต่เป็นธรรมที่เหมาะสมกับทุก
ยุคทุกสมัยตลอดมาและตลอดไปเป็นอนันตกาล ไม่มีกาลสถานที่และ
บุคคลมาบังคับให้ธรรมเหล่านี้ต้องเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น เป็นธรรม
ที่เหมาะสมกับกิเลสทุกประเภทที่มีอยู่ในใจสัตว์ไม่มีสิ่งใดยิ่งไปกว่า ผู้ปฏิบัติ
จึงควรทำให้เหมาะสมกับธรรมที่จะนำไปแก้กิเลสชนิดต่างๆ ให้หลุดลอย
ไปจากใจเป็นพักๆ คำว่า ศีล สมาธิ ปัญญา นี้เป็นธรรมที่แหลมคมยิ่งใน
ศาสนา ที่ใช้เป็นเครื่องมือแก้กิเลสทุกประเภทให้หมดสิ้นไป ไม่มีกิเลส
ตัวใดเหนืออำนาจธรรมนี้ไปได้ และธรรมทั้งสามนี้เป็นธรรมเกี่ยวเนื่องกัน
จะแยกเอาแต่ธรรมใดธรรมหนึ่งไปแก้กิเลสให้สิ้นไปโดยสิ้นเชิงย่อม
ไม่ได้ ต้องพร้อมองค์กัน

การเขียนปฏิปทาของพระอรหันต์ รู้สึกสับสนวุ่นวาย ทำให้ท่าน
ผู้อ่านเวียนศีรษะไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการปฏิบัติของท่านมีหลายแขนง
และรวมคำว่าปฏิปทาของพระอรหันต์ไว้ด้วยจึงได้แยกออกแสดงเป็น
แขนงๆ ของแต่ละท่านที่ฝึกกรรมานตน เพียงการอยู่ป่าของท่านก็ยังเขียน
ไม่จบ จำต้องพักไว้เขียนเรื่องอื่นที่เกี่ยวข้องกันไปก่อน แล้วค่อยวก

มาเขียนต่ออีก จึงขอภัยท่านผู้อ่านไว้ด้วยที่เรื่องหนึ่งๆ ควรจะจบแต่ก็
ยังจบไม่ได้ดังที่เรียนแล้ว

บัดนี้จะเริ่มเรื่องการฝึกทรมานตนโดยวิธีต่างๆ ของท่านต่อไปอีก
คือท่านที่ทรมานตนด้วยวิธีใดรู้สึกว่าได้กำลังใจกว่าวิธีอื่นๆ ท่านก็สนใจ
ทรมานวิธีนั้นต่อไปไม่ลดละ จนเป็นที่แน่ใจว่าจิตไม่แสดงอาการพยศอีก
เวลาไปอยู่ตามสถานที่ดังกล่าวเป็นความรู้สึกธรรมดาเหมือนสถานที่
ทั่วๆ ไป แล้วท่านถึงจะหยุดการทรมานแบบนั้น และบำเพ็ญไปตามปกติ
ธรรมดา

การฝึกจิตทรมานใจ ถ้าฝึกได้แล้วต้องเป็นแบบนี้ คืออยู่ไหนก็สบาย
ไม่รบกวนตัวเองด้วยเรื่องต่างๆ มีเรื่องกลัวเลิกลัวผีเป็นต้น แต่เมื่อ
ทรมานได้แล้ว แม้จิตไม่แสดงความกลัวเหมือนแต่ก่อนก็ตาม เมื่อเห็นว่า
เป็นที่สะดวกใจเพราะสถานที่เช่นไร ท่านมักจะชอบอยู่ในสถานที่เช่น
นั้นเป็นปกตินิสัยตลอดไป ไม่ค่อยติดกับครั่งพุทธกาลที่พระสาวก
ท่านชอบอยู่ตามนิสัยอะไรนัก เช่น องค์ชอบอยู่ป่าอยู่เขา ท่านก็อยู่
ของท่านไปเรื่อยๆ จนถึงอายุชัย ดังพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นตัวอย่าง
เมื่อถึงกาลจะนิพพานแล้วค่อยออกจากป่าจากเขา มาเฝ้าพระศาสดา
และทูลลาเข้าสู่นิพพาน จนพระภิกษุหนุ่มสามเณรน้อยทั้งหลายในสำนัก
พระศาสดาที่ไม่เคยเห็นองค์ท่าน ซึ่งครองผ้าที่ย้อมด้วยดินแดงเพราะ
ไม่มีสีกรักหรือสีแก่นขนุนจะย้อม เนื่องจากอยู่ในป่าลึกอันรกชัฏ พวกกัน
สงสัยกันว่าขรรค์ดาบริโศคมาจากที่ไหน จึงทูลถามพระพุทธานุเจ้าตามความ
รู้สึกของตนๆ ว่าพระพุทธานุเจ้าขรรค์ดาบริโศคนี้มาจากที่ไหน ดูลีผ้าแล้ว
น่ากลัวจริง แดงเหมือนกะย้อมด้วยเลือดอะไรไม่ทราบ พระองค์ทรง

เห็นอาการไม่ดีของพระหนุ่มเณรน้อยทั้งหลายที่แสดงอาการสงสัย ไม่เคารพท่าน จึงรับสั่งทันทีว่า นี่แหละคือพระอัญญาโกณฑัญญะพี่ชายของเธอทั้งหลาย ซึ่งบรรลุนิพพานก่อนใครๆ ทั้งหมดในบรรดาสาวกของเราตถาคต จงพากันจำพี่ชายของเธอทั้งหลายไว้แต่บัดนี้เป็นต้นไป พระอัญญาโกณฑัญญะเธอเป็นพระอรหันต์แต่ต้นศาสนาของเราตถาคต และปฏิบัติตนเป็นสามเณรตลอดมา โดยชอบอยู่ในป่าในเขาเป็นประจำนิสัย ไม่ชอบพลุกพล่านวุ่นวายด้วยฝูงชน บัดนี้สังขารของเธอชราภาพหมดทางเยียวยา เธอจึงออกจากป่ามาเฝ้าและลาเราตถาคตเพื่อเข้าสู่นิพพานในไม่ช้านี้ สาวกที่ชอบอยู่ป่าอยู่เขามีนิสัยดังพระอัญญาโกณฑัญญะลูกเราตถาคตนี้หายาก พวกเธอทั้งหลายจงจำไว้ว่า ที่ไปจากเราตถาคตตะกัณนี้คือพระอัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งเป็นลูกหัวปีของเราตถาคต และเป็นพี่ชายใหญ่ของเธอทั้งหลายนั่นเอง มิใช่พระขรรค์ตมาจากที่ไหนดังที่เธอทั้งหลายสงสัยกัน พอพระพุทธเจ้าทรงชี้แจงเหตุผลของพระอัญญาโกณฑัญญะให้ฟัง พระหนุ่มเณรน้อยทั้งหลายเกิดความเสียใจ เห็นโทษที่กล่าววาจาไม่สมควรต่อท่านต่อพระศาสดาโดยมิได้คำนึงอะไรก่อน และเกิดความเลื่อมใสในองค์ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะมาก ทั้งด้วยความเสียดายที่ท่านได้จากไปเสียก่อนที่จะรู้จักเรื่องท่านได้ดีจากพระศาสดา เรื่องที่ยกมากับเรื่องพระธุดงค์ที่ท่านปฏิบัติดำเนินตามท่านอาจารย์มั่น ในการชอบอยู่ป่าอยู่เขาตามนิสัยนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ที่ผิดกันก็พระอัญญาโกณฑัญญะท่านเป็นพระอรหันต์ ทราบกันทั่วแดนพุทธศาสนา แต่ท่านที่ดำเนินตามท่านอาจารย์มั่นเรื่อยมาจนทุกวันนี้ ท่านจะเป็นพระอะไรบ้าง จะมีส่วนอย่างไรบ้าง หรือมีแต่ “ปูลู” ล้วนๆ ผู้เขียนทราบไม่ได้ จึงเรียนไว้เท่าที่ความสามารถอำนวย

ส่วนท่านที่ทั้งฝึกทรมานตนด้วยการอยู่ป่าอยู่เขา และทรมานตนด้วยวิธีผ่อนอาหาร ท่านก็ผ่อนของท่านไปเรื่อยๆ คำว่าผ่อนนั้นคือ ท่านฉ้นแต่น้อย มิได้ฉ้นตามความต้องการของธาตุหรือด้วยอำนาจตัณหาที่อาจมีแทรกขึ้นมาได้ในบางเวลา เช่น ฉ้นเพียง ๓๐% บ้าง ๖๐% บ้าง ๕๐% บ้าง ๔๐% บ้าง ตามที่เห็นควร หรืออาจเพิ่มขึ้น ผ่อนลงบ้างในบางโอกาส ท่านพยายามผ่อนของท่านไปเรื่อย หรืออาจถือเป็นปฏิปทาคู่เคียงกันไปกับวิธีบำเพ็ญทั้งหลายเป็นเวลานาน เช่น เป็นเดือนๆ หรือหลายๆ เดือนก็ได้ ตามแต่สะดวกในการปฏิบัติจิตตภาวนาและธาตุชั้นธีให้พอเป็นไปไม่เกิดโรครภัยและไม่เกิดความหิวโหยอ่อนเพลียจนเกินไป ท่านก็พยายามพุงความเพียรของท่านไปจนกว่าธาตุชั้นธีจะแสดงปฏิภิกิริยา หรือจิตใจดีขึ้นโดยไม่ต้องฝึกทรมานวิธีนี้เข้าช่วย ก็ดำเนินไปได้ด้วยความราบรื่นสม่ำเสมอ ท่านอาจงดการผ่อนอาหารไปก็ได้ ทั้งนี้ก็แล้วแต่กรณีไม่แน่นอนตายตัวนัก *เท่าที่ทราบมา ท่านเคยได้กำลังใจจากวิธีใด ท่านมักจะยึดวิธีนั้นไว้ไม่ยอมปล่อยให้วางไปเสียอย่างเดียว แม้มีกำลังใจสูงขนาดไหน ท่านก็มักจะมีลวดลายไปในทางที่เคยดำเนินมาอยู่เสมอ ราวกับท่านเห็นคุณและระลึกถึงวิธีนั้นอยู่เสมอด้วยความสำนึกตน ถ้าเป็นคนก็เรียกว่ารู้บุญคุณต่อผู้ที่เคยทำคุณแก่ตน ถ้าเป็นธรรมก็คงระลึกถึงคุณของธรรมที่เคยให้คุณแก่ตน ดังพระองค์ทรงกราบไหว้พระธรรมเป็นตัวอย่าง*

การผ่อนอาหารฉ้นแต่น้อย ทำให้ร่างกายทุกส่วนเบา กำลังก็ลดน้อยลงไม่ทับจิต การภาวนาก็สะดวกและสงบได้เร็วกว่าธรรมดาที่ไม่ได้ผ่อน (สำหรับรายที่ถูกกับจริต) การภาวนาในเวลาผ่อนอาหาร ใจไม่ค่อยมีที่ได

ที่เสียเกี่ยวกับความสงบ ผิดกับปกติที่ไม่ได้นอนซึ่งกำลังอยู่ในขั้นฝึกหัด
ขณะนอนอาหารเวลาเดินจงกรมก็สะดวก นั่งสมาธิก็สบาย กลางคืน
กลางวันภาวนามักได้ผลพอๆ กัน ซึ่งตามปกติเดินจงกรมนั่งสมาธิใน
เวลากลางคืนอันเป็นเวลาที่เหมาะสมจะดีกว่ากลางวันอยู่เสมอ
ส่วนผู้ชอบนอนอาหารก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ถ้าอดไปหลายวันความ
รู้สึกหิวโหยอ่อนเพลียจะมีมาก ส่วนจิตมักจะละเอียดยิ่งกว่าการนอน
อาหารอยู่มาก ทั้งด้านสมาธิและด้านปัญญามีความคล่องแคล่วกว่ากัน
การอดท่านมักจะอดแต่น้อยไปหามาก คือแรกก็อดเป็นการทดลอง
ดูเพียง ๒-๓ วันบ้าง ๔-๕ วันบ้าง พอเห็นได้ว่าผลทางการภาวนาดี
ก็ขยับขึ้นไปอีกเป็นครั้งละ ๖-๗ วันบ้าง ๘-๙ วันบ้าง ในระหว่างที่
กำลังอดก็ภาวนาไปและสังเกตจิตและธาตุชั้นธไปด้วย ถ้าเห็นว่าทุกส่วน
ยังดีก็อดไปบ้าง ฉับบ้างสลับกันไป จนกลายเป็นอดครั้งละหลายๆ วัน
ขึ้นไปเรื่อยๆ คือครั้งละ ๑๔-๑๕ วันบ้าง ๑๖-๑๗ วันบ้าง จนถึงเดือน
ก็มีในบางราย ขณะที่กำลังอดอาหารนั้น ถ้าธาตุรู้สึกอ่อนเพลียมาก
ท่านก็ฉันทมนบ้างเป็นบางวันระหว่างที่อด สำหรับรายที่ถูกกับนิสัยยอมได้
ประโยชน์หลายอย่าง คือ ความง่วงเหงาหาวนอนนับแต่สองคืนล่วงไป
แล้วไม่ค่อยมี ยิ่งหลายคืนล่วงไปเท่าไร ความง่วงไม่รบกวนเลย นั่งอยู่
ที่ไหนกายก็เที่ยงตรงอยู่ตลอดเวลาเหมือนหัวตอ ไม่มีอาการสัปหงก
งก้งนใดๆ ทั้งสิ้น สติดีไม่ค่อยเพลอ นานวันไปเท่าไรสติยิ่งดีไม่ค่อย
เพลอเลย จิตคิดเรื่องอะไรขึ้นมาสติรู้ทันแทบทุกระยะหรือทุกระยะ
โดยมิได้เข้มนวดกดขันว่าจะพยายามไม่ให้เพลอสติ แต่ก็เป็นไปได้เอง
ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการอดอาหารก็เพื่อความเพียร และตั้งสติเรื่อยมา
นับแต่วันเริ่มแรกอดก็เป็นได้ สติจึงไม่ค่อยเพลอในระยะแรกอด และ

ไม่เปลอสติเวลาออกไปหลายวัน การภาวนารู้สึกว่าสะดวกคล่องแคล่ว
ไปเสียทุกอย่าง ทั้งด้านสมาธิและปัญญา เมื่อต้องการให้จิตพักลงใน
สมาธิ ก็ลงได้ตามใจหวัง เวลาต้องการพิจารณาทางปัญญาหลังจากจิต
ถอนขึ้นมาจากสมาธิแล้ว ก็เป็นปัญญาอย่างคล่องแคล่วไปโดยลำดับ
ไม่อึดอาดเนือยนายดังที่พิจารณาในเวลาปกติ ในอิริยาบถต่างๆ มีสติอยู่
กับตัว ไม่ค่อยเปลอไปกับอะไรง่ายๆ พิจารณาเรื่องราวต่างๆ ก็รวดเร็ว
ทันใจและเข้าใจแจ่มแจ้งได้เร็วผิดธรรมดา ร่างกายก็ไม่ค่อยขัดที่นั่นเจ็บ
ปวดที่นี่ และเบาผิปกติ จิตก็มักเห็นภัยได้ง่าย ไม่ค่อยฝืนความจริง
และตื้อตึงนักเหมือนที่เคยเป็น ผู้อยู่ในขั้นสมาธิก็อยู่ด้วยความสงบ
ในอิริยาบถต่างๆ ผู้อยู่ในขั้นปัญญาก็อยู่ด้วยการใคร่ครวญไตร่ตรอง
กรองเหตุกรองผลไปตามสิ่งที่มาสัมผัสชนิดต่างๆ ไม่มีประมาณ จิตเพลिन
ต่อการพิจารณาในธรรมทั้งหลาย หายเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าราวกับ
ฉันอาหารอยู่โดยปกติ ถ้ารู้สึกเมื่อยหิวอ่อนเพลียก็ต่อเมื่อจิตถอนออก
จากสมาธิ หรือจิตพักจากการพิจารณาและเวลาออกเปลี่ยนอิริยาบถ
จึงจะรู้สึกต่อนั้น เวลาจิตเข้าสมาธิและกำลังพิจารณาธรรมทั้งหลายอยู่
ไม่รู้สึกหิวหรืออ่อนเพลียเลย เนื่องจากจิตเพลिनต่อสมาธิและปัญญา
ไม่สนใจกับธาตุขันธ์ เวทนาทางกายจึงเป็นเหมือนไม่มีในเวลานั้น พอถึงวัน
กำหนดจะฉัน ระหว่างจิตกับขันธ์เกิดทะเลาะไม่ลงรอยกัน ฝ่ายธาตุขันธ์
ก็ว่าอ่อนเพลียต้องการอาหารเครื่องเยียวยาพอประทังชีวิต ฝ่ายจิตก็ว่า
ขณะอดอาหารภาวนาดี จิตใจสงบผ่องใส ไม่กังวลวุ่นวายกับสิ่งใดๆ
พอฉันแล้วภาวนาไม่ดี อิ่มแล้วคิดถึงแต่หมอนแทนที่จะคิดถึงอรรถถึงธรรม
เหมือนเวลาอด จึงไม่อยากฉัน เพราะเวลาฉันแล้วภาวนาไม่เป็นท่า แทนที่
กายมีกำลังแล้วจะดี ระหว่างจิตกับขันธ์ทะเลาะกันอย่างนี้แล เจ้าของ

ต้องตัดสินใจให้อดบ้างอิมบ้างนั่นแลดี จิตก็ได้ประโยชน์ กายก็รู้จักอดทน
เสียบ้าง ไม่ปรนเปรอจนเกินไปซึ่งเป็นทางของสัตว์เดียรัจฉาน มีแต่กิน
กับนอน การอดมากก็ทนไม่ไหว กายต้องแตก การอิมมากก็ขี้เกียจวิงหา
แต่หมอน แทนที่จะวิงหาอรรถาหารเหมือนเวลาอด การอดอาหารมี
ประโยชน์หลายอย่างดังนี้แล เวลาที่กำลังอดเป็นเวลาที่เราเร่งความเพียร
เต็มที่ในอิริยาบถต่างๆ การหลับนอนมีน้อย หลับจับเดี๋ยวก็พอกับความ
ต้องการของธาตุโดยไม่มีความโง่งงอีกเลย สำหรับรายที่ถูกกับจริต
ทำให้เห็นทันตาทั้งด้านสมาธิและปัญญา ความหิวจัดจะมีเฉพาะสองสาม
วันแรก พอเลยไปหลายวันแล้วความหิวก็เบาลง แต่ความอ่อนเพลีย
ค่อยเพิ่มขึ้น จิตก็มีความละเอียดแนบคายไปโดยลำดับตามวันที่อด
ตั้งนั้นถึงวันจะฉันทันจึงทำให้เสียดาย อยากจะอดต่อไป แต่ธาตุชั้นฐฐรู้สึก
เต็มทน ต้องผ่อนให้เขาบ้าง ไม่เช่นนั้นทำงานไม่ตลอดสาย ธาตุชั้นฐ
จะหายไปก่อนกิเลส จำต้องเยียวยากันไป ถ้าจะทำตามใจ กายคงไป
ไม่รอดแน่ แต่ถ้าจะปล่อยตามร่างกายที่เขาต้องการ ใจก็คงไม่ได้เต็มธรรม
ตามความมุ่งหมายเท่าที่ควรจะได้ การอดอาหารได้ผลประจักษ์ทั้งสมาธิ
และปัญญา จึงทำให้ระลึกถึงพระพุทธองค์เวลาทรงทำทุกรกิริยาไม่เสวย
พระกระยาหาร ด้วยทรงมุ่งความตรัสรู้ธรรมจากการทรงอดโดยถ่ายเดียว
ไม่ทรงบำเพ็ญเพียรทางใจ จึงไม่ทรงปรากฏผลในเวลานั้น แต่พอมาเสวย
ข้าวมธุปายาสที่นางสุชาดานำไปถวายแล้ว ในคืนวันนั้นเอง ซึ่งแม้เสวย
แล้วก็ตาม แต่พระอาการทุกส่วนแห่งพระกายยังผ่องใสและเบาหวิวอยู่
พอทรงเจริญอานาปานสติอันเป็นความเพียรทางใจ จึงทำให้พระองค์ได้
ตรัสรู้ในราตรีวันนั้น ผลทางพระกายที่เกี่ยวกับการทรงอดพระกระยาหาร
จึงเข้าใจว่ามีส่วนช่วยทางพระทัยอยู่บ้าง ไม่ทับใจจนเกินไปในเวลานั้น

แม้พระองค์จะทรงตำหนิว่าการอดอาหารมิใช่ทางตรัสรู้ นั้น คงมิได้หมาย การอดเพื่อความเพียรทางใจด้วย น่าจะหมายการอดเพื่อตรัสรู้ล้วนๆ จึงผิดทาง เพราะการตรัสรู้หรือบรรลุนิพพานต้องหมายถึงใจเป็นสำคัญ มิได้หมายถึงกายแต่อย่างใดเลย เนื่องจากกิเลสมีอยู่ที่ใจอย่างเดียว มิได้ อยู่ที่กาย ส่วนกายเป็นปัจจัยเครื่องหนุนกิเลสให้กำเริบรุนแรงได้นั้นมีทาง เป็นได้ เช่น เวลาคาตุมีกำลังเต็มที่ จะแสดงให้ใจที่อบรมมาด้วยดีแล้ว รู้ทันทีว่าขันธกำเริบ ถ้ามีกิเลสอยู่ในใจด้วยแล้วก็ต้องหลุดลากันไปใหญ่ ดีไม่ดีตามไม่ทันเสียด้วยและพากันจมปลักไปเลย จนโผล่ขึ้นจากปลักใน เวลาพอตัวแล้วถึงจะทราบถ้าสังเกต แต่ถ้าไม่สังเกตก็ไม่มีทางทราบได้ ตลอดไป ปล่อยให้กิเลสและธาตุขันธพาไป แบบถึงไหนถึงนั้นแล กิเลส กับกายมีส่วนเกี่ยวข้องกันอย่างนี้ แต่ถ้าฟังขันธล้วนๆ ก็ไม่เป็นภัยแก่ จิตใจที่บริสุทธิ์แล้ว ดังนั้น การอดอาหารจึงมีส่วนดีแก่จิตตภาวนาอยู่ ไม่น้อยในบางนิตย ท่านจึงมิได้ห้ามไม่ให้อดอาหารไว้โดยเด็ดขาดที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการภาวนาอยู่ด้วย จะเห็นได้จากพระวินัยบางข้อที่ว่าด้วยการ อดอาหารว่า ภิกษุที่อดอาหารเพื่อการอดโลก เป็นอาบัติทุกครั้งทีอด และ ทุกประโยคที่เคลื่อนไหวเพื่อการโอ้อวด แต่ถ้าอดเพื่อความเพียรทางใจ แล้วอดเถิด เราตถาคตอนุญาตดังนี้ ทั้งนี้พระองค์อาจทรงมองเห็นสาระ ของการอดเพื่อความเพียรทางใจอยู่บ้าง ซึ่งอาจเหมาะแก่จริตเป็นบางราย จึงทรงอนุญาต ไม่ทรงห้ามไปเสียทีเดียว ส่วนรายที่ไม่เกี่ยวกับนิตย แม้ขี้นอดก็คงไม่เกิดประโยชน์เช่นเดียวกับกรรมฐานที่ไม่ถูกกับจริตของ นักภาวนาฉะนั้น จึงเป็นทำนองว่ากลางเนื้อชอบกลางยาเป็นรายๆ ไป

เท่าที่สังเกตดู ท่านที่ถูกจริตกับการอดอาหารรู้สึกมีมากแม้ปัจจุบันนี้ จึงเรียนไว้ในที่นี้บ้างพอเป็นข้อคิด เฉพาะวัดป่าบ้านตาดซึ่งเป็นวัดของ

ผู้เขียนเองยังมีพระท่านชอบอดอาหารกันบ่อยและมีมากรายด้วยกัน
แทบทั้งวัดที่ผลัดเปลี่ยนกันอดเสมอมานับแต่เริ่มสร้างวัดมาจนบัดนี้
ทั้งแล้งทั้งฝน ทั้งในพรรษาและนอกพรรษา แม้ทุกวันนี้ก็ยังมีผู้อดอาหาร
อยู่ในวัดเช่นกัน พระฝรั่งอังกฤษไม่เลือกหน้า ชอบอดกันทั้งนั้น โดย
ท่านให้เหตุผลว่า เวลาอดอาหารแล้วภาวนาดีกว่าไม่อด จึงต้องอดบ่อยๆ
ซึ่งเป็นความสมัครใจของแต่ละท่าน มิได้มีการบังคับขู่เข็ญแต่อย่างใด
พระฝรั่งก็อดอาหารเก่งเหมือนพระไทยและอดได้ที่หลายๆ วันจึงฉัน
เสียวันสองวันแล้วก็อดต่อไปอีก บางองค์อดได้ถึง ๑๔-๑๕ วันก็มี นับว่า
ท่านอดทนอยู่มาก บางองค์ก็อดได้ราว ๙-๑๐ วัน ท่านอดได้เช่นเดียวกับ
กับพระไทยเรา ท่านบอกว่าขณะอดอาหาร จิตไม่ค่อยดีนรกวัดแกว่ง
บังคับง่ายกว่าปกติที่ไม่ได้ออด ทั้งจิตก็สงบเย็นดีและสมาธิเสมอ ไม่ออกแวก
คลอนแคลนอย่างง่ายดาย จึงทำให้อยากอดบ่อยๆ เพื่อจิตจะได้ก้าวหน้าเร็ว
เท่าที่ควร ดังนั้นจึงนำสงสารและอนุโมทนากับท่านที่อุทิศสัจจะน้ำขำ
ทะเลมาบวชในพระพุทธศาสนา มาจำศีลภาวนาด้วยความอดอยากกันดาร
ข้าวปลาอาหารก็ไม่ค่อยฉัน ทั้งจากบ้านจากเมืองจากบิดามารดาวงศา
คณาญาติเป็นเวลานานปี ไม่ค่อยบ่นว่าคิดถึงบ้านคิดถึงเมือง คิดถึงหมู่
เพื่อนญาติวงศ์พงศ์พันธุ์ที่เคยอยู่อาศัยใกล้ชิดสนิทสนมมาแต่ก่อนเลย
นับว่าท่านบวชมาเพื่อแสวงหาธรรมความเจริญจริงๆ สมเป็นชาติที่ฉลาด
มาดั้งเดิม ไม่เคยแสดงความเยอหยิ่งถือตัวให้ปรากฏเลย มีแต่ความ
อ่อนน้อมถ่อมตนทุกอาการที่น่าเลื่อมใส การวางตนกับพระเณรในวัด
ท่านปฏิบัติได้ดี พระฝรั่งที่อยู่ในวัดนั้นแทบทุกองค์ชอบอดอาหารกัน
โดยมิได้ชักชวน เห็นหมู่เพื่อนอดท่านก็ถาม เมื่อได้ความแล้วท่านก็อด
ทดลองดูบ้าง ต่อมาเลยเห็นท่านอดกันเรื่อยๆ เมื่อถามก็ตอบว่าภาวนาดี

กว่าปกติ จึงขอบอดบอยเรื่อยมา ยิ่งในพรรษาซึ่งเป็นเวลาว่างบ้าง และเป็นเวลาท่นเร่งความเพียรในวัดนั้น บางวันแทบไม่มีพระออกบิณฑบาตฉันกัน เพราะเมื่อไม่ฉันก็ไม่จำเป็นต้องไป ต่างองค์ต่างอดองค์ละ ๔-๕ วันบ้าง ๗-๘ วันบ้าง ๑๑-๑๒ วันบ้าง ครึ่งเดือนบ้าง ค่อนเดือนบ้าง จนออกพรรษา ทั้งพระไทยประเทศอดเหมือนกันและได้องค์ละหลายๆ วันเหมือนกัน ที่วัดนั้นในพรรษา ๗ วันประชุมธรรมกันหนึ่งตลอดไปจนออกพรรษา เพื่อเป็นการส่งเสริมความเพียรทางใจให้ก้าวหน้าตามโอกาสอำนวย ออกพรรษาแล้วงานยุ่งมากเกี่ยวกับประชาชนไปหามาสู่เพื่ออรรถเพื่อธรรม คีลทานการกุศลต่างๆ ซึ่งเป็นนิสัยของคนไทยชาวพุทธเคยปฏิบัติกันมาแต่ปู่ย่าตายาย และถือเป็นจิตใจของชาวพุทธตลอดมา จึงนำอนุโมทนาด้วยเป็นอย่างยิ่ง เพราะกิจประเภทนี้นอกจากจะเป็นกุศลผลบุญแก่ผู้บำเพ็ญแล้ว ยังเป็นการวางรากฐานอันดีแก่อนุชนรุ่นหลังได้เจริญรอยตามด้วย

วิธีการฝึกทรมานตนของพระรุดงคกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นมีมาก และต่างๆ กันเป็นรายๆ การเขียนก็จะต้องแยกแยะออกเป็นแขนงตามรายที่มีวิธีฝึกอบรมต่างกัน เพื่อท่านผู้อ่านด้วยความสนใจจะถือเอาประโยชน์จากวิธีการของท่าน ที่เห็นว่าเหมาะกับจริตนิสัยและเพศวัยของตน บางท่านนับแต่เริ่มออกปฏิบัติกรรมฐานด้วยความสนใจเป็นเวลานานแรมปี จิตไม่เคยแสดงความสงบลงเป็นหนึ่งให้เห็นเลยก็มี พอได้รับคำแนะนำอุบายการฝึกทรมานด้วยวิธีต่างๆ จากครูอาจารย์และเพื่อนสธรรมิกด้วยกัน ยึดไปทำทดลองดูตามวิธีที่ตนชอบ จิตได้รับความสงบเย็นเป็นลำดับและตั้งรากฐานจิตใจลงได้มั่นคง เพราะอุบายการฝึกอบรมที่ถูกต้องกับจริตของตนก็มี ดังท่านที่ทำจิตให้รวมลงได้ขณะกลัว

เสียงเลือกกระหึ่มที่บริเวณที่พักซึ่งไม่น่าเป็นไปได้ ฉะนั้น จริตกับธรรม
เครื่องอบรมจึงเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นกับผู้บำเพ็ญเป็นรายๆ ไป เช่น
รายที่จิตผัดโผนไม่ค่อยลงครูอาจารย์หรือใครง่าย ๆ อย่างนี้ โดยมาก
รายนั้นต้องเป็นอาจารย์ฝึกปรือตนเอง ด้วยอุบายวิธีที่เผ็ดร้อนเป็น
พิเศษแฝงไปด้วย รายเช่นนั้นท่านชอบเข้าไปอยู่ในที่คับขัน อดๆ อยากๆ
ด้วยปัจจัยสี่ อดบ้างอิ่มบ้าง ฝืดๆ เคืองๆ และชอบอยู่ในสถานที่น่ากลัว
มากเพื่อทรมานตน เพราะคนเราทุกเพศทุกวัยมีนิสัยชอบบงคับมาประจำ
กำเนิด จะปล่อยให้เจริญรุ่งเรืองเองไม่มีทางเป็นไปได้ ต้องพึ่งตัวเองทั้ง
ผู้อื่นช่วยบงคับเพื่อความดีทั้งหลาย จะเห็นได้จากการดูคำขู่เช็ดของพ่อแม่
ครูบาอาจารย์ที่ปฏิบัติต่อเรา ย่อมมีคำดูคำขู่เช็ดเป็นคู่เคียงกับธรรม
ทั้งหลายที่นำมาอบรมสั่งสอนผู้อยู่ในความปกครองเสมอไป จะมีแต่
โงวาทที่ไพเราะอ่อนหวานอย่างเดียวย่อมไม่เหมาะสมกับเหตุการณ์เสมอไป
เพราะบางรายอาจชอบรสเผ็ดรสเค็มบ้าง การอบรมสั่งสอนจึงต้องมี
ทั้งดุทั้งดีสลับกันไป พูดถึงบทดูคำขู่เช็ดก็ทำให้ระลึกถึงพระคุณท่าน
อาจารย์มั่นอย่างถึงใจ ซึ่งเคยเห็นท่านดูคำเราและพระอื่นๆ ในบางคราวที่
ทำผิด ขณะนั้นมองดูกิริยาท่าทางท่านซึ่งกำลังเขียนตีหล่อหลอมลูกศิษย์
ผู้โง่เขลาให้เป็นผู้เป็นคน ด้วยการดูคำขู่เช็ดก็น่ากลัวอย่างยิ่ง มองดู
ผู้ถูกดูคำขู่เช็ดที่กำลังกลัวอย่างเต็มที่ จนตัวสั่นเหมือนลูกนกถูกฝนก็
น่าสงสารมาก แต่ผลที่ได้รับเป็นที่จริงใจไปนาน นี่คือผลที่เกิดจากท่าน
ผู้อื่นช่วยฝึก ส่วนผลที่เกิดจากตนฝึกตนเองนั้น ท่านที่เคยฝึกตนอย่าง
เต็มกำลังมาแล้วย่อมทราบชัดกับตัวเอง เช่นท่านที่ได้รับความสงบทาง
จิตอย่างเต็มที่กับทางจงกรมขณะที่กำลังกลัวเสียงเลือกกระหึ่ม จิตกลับ
เกิดความอาจหาญขึ้นมาในขณะนั้นอย่างไม่คาดฝันว่าจะเป็นไปได้เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ การฝึกทรมานตนจึงเป็นงานสำคัญ ที่ผู้หวังความเจริญก้าวหน้า ทั้งทางโลกทางธรรมจะมองข้ามไปไม่ได้

ท่านผู้อ่านกรุณาทราบ ในบรรดาปฏิบัติที่นำมาแสดงเกี่ยวกับการปฏิบัติของพระรุดงคกรรมฐาน ทั้งฝ่ายเหตุว่ารายนั้นท่านมีนิสัยชอบฝึกอบรมตนด้วยวิธีนั้น รายนั้นท่านชอบฝึกด้วยวิธีนั้นเป็นต้น ทั้งฝ่ายผลที่ได้รับจากการฝึกตนซึ่งกำลังนำลงคละเคล้ากันไปกับฝ่ายเหตุก็ดี ที่จะลงไปตามลำดับ ทั้งเหตุและผลคละเคล้ากันไปก็ดี ผู้เขียนได้พยายามเขียนตามความจริง ที่ได้เห็นได้ยินมาจากอาจารย์ผู้เคยรับการอบรมกับท่านมาแล้ว เป็นแต่ไม่ระบุนามท่านที่เป็นเจ้าของทั้งเหตุและผลเท่านั้น เพื่อรักษาสิ่งสมควรสงวนในองค์ท่านไว้ นอกจากจำเป็นที่อาจะระบุบ้างเป็นบางราย คำว่าบางองค์หรือบางรายท่านชอบฝึกตนด้วยวิธีนั้นๆ เป็นต้น โปรดทราบว่าเป็นการระบุนามท่านแล้วโดยปริยาย คำว่าบางองค์หรือบางรายนั้นแลคือคำยืนยันว่า ท่านเป็นผู้ฝึกตนทรมานตนด้วยวิธีนั้น เช่น อดอาหารหรือเดินจงกรมแข่งเสียงเสื่อกระหึ่มเป็นต้น ทุกๆ แขนงแห่งอุบายวิธีของการฝึกทรมานท่าน ล้วนเป็นวิธีที่ท่านเคยได้รับผลเป็นที่แน่ใจมาแล้วจึงได้นำลง มิได้เขียนด้วยการสุ่มเดาทั้งที่ไม่แนในผลเป็นที่ยืนยันและยอมรับกันในวงปฏิบัติ ที่เขียนมาแล้วก็ดี ที่กำลังจะเขียนต่อไปก็ดี โปรดทราบว่าจะเขียนไปตามความเป็นมาของท่านโดยตรง ส่วนผิดหรือถูกอาจขึ้นอยู่กับผู้เขียนซึ่งนำลงทั้งดุ้น ขาดความไต่ร่ตรงที่เคยมีประจำนิสัยเสมอมา จึงหวังได้รับอภัยจากท่านผู้อ่านตามเคย

วิธีฝึกทรมานตนของท่าน จนได้มาเป็นอาจารย์สั่งสอนประชาชนพระเถรอยู่เวลานี้ รู้สึกจะเป็นการกระทำที่ผู้ไม่เคยได้พบเห็น ไม่เคยได้ยิน

ได้ฟังมาก่อน และไม่เคยคิดว่าการฝึกตนด้วยวิธีนั้นๆ จะมีผู้กล้าทำกล้า
เสี่ยงต่อชีวิตซึ่งเป็นสิ่งรักสงวนอย่างยิ่งเหนือสิ่งใดๆ ในโลก และเป็นสิ่ง
ที่ไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้ในสังคมมนุษย์ปัจจุบันที่ต้องการผลมากกว่า
การบำรุงเหตุ แต่ก็มีผู้ทำผู้กล้าเสี่ยงจนเป็นชีวิตอัศจรรย์ที่เด่นตายมาแล้ว
ถ้าท่านรู้ธรรมจากวิธีนั้นๆ ก็น่าจะเรียกว่าธรรมเด่นตายของท่านรายนั้นๆ ได้
เพราะเหตุเด่นตาย ผลก็ควรเด่นตายเช่นกัน เหตุกับผลเหล่านี้ไม่น่าจะ
มีท่านผู้ใดสนใจนำมาคิดในชีวิตที่ถือว่าเป็นของมีคุณค่ามาก แม้คิดก็คง
เข้ากันไม่ได้สนิท เพราะอำนาจแห่งความรักในชีวิตเป็นเครื่องปิดบังคุณค่า
แห่งธรรมที่มีในตน ซึ่งยังมองไม่เห็นในขณะนั้น นอกจากท่านที่สนใจใน
หลักความจริงเสมอชีวิตหรือยิ่งกว่าชีวิต ที่พลอยให้เกิดความยุ่งเหยิง
วุ่นวายไม่เข้าเรื่อง และร่องรอยอยู่เป็นประจำเท่านั้น จะนำไปไต่ร่อง
และทดสอบความเป็นมาของท่านกับความเป็นมาและเป็นอยู่ของตน
เข้าสู่หลักความจริงว่า มีอะไรยิ่งหย่อนกว่ากันบ้าง สำหรับเราทำอย่างนี้
แต่ท่านทำไมทำอย่างนั้นโดยไม่กลัวพญามัจจุราชจะหัวเราะเย้ยบ้าง
เรากับท่านมีอะไรลึกลับและขัดความจริงแห่งธรรมต่างกันอย่างไรบ้าง
ท่านทำไมทำได้เสี่ยงได้ และทราบที่ท่านมีความรู้เห็นต่างๆ ทั้งต้นทั้งลึก
ทั้งเปิดเผยทั้งลึกลับจากวิธีนั้นๆ ด้วย ไม่นำชีวิตไปทิ้งด้วยวิธีการฝึกทรมาณ
นั้นเปล่าๆ เหตุกับผลซึ่งเป็นสมบัติของท่านยังปรากฏเป็นร่องรอยมา
ให้เราได้อ่านอยู่ขณะนี้ ท่านก็มีร่างกายซึ่งเป็นสิ่งที่รักสงวนเช่นเดียวกับ
เราและท่านก็เป็นคนๆ หนึ่ง อาจมีความรู้สึกคล้ายคลึงกันกับคนทั่วๆ ไป
แต่ทำไมท่านกล้าสละ ท่านสละเพื่ออะไร สิ่งที่ท่านทำแต่เราไม่เคยทำ
และสิ่งที่ท่านรู้แต่เรายังไม่เคยรู้ ทำไมคนเหมือนกันทั้งที่สิ่งดีมีค่ามาก
ต่างก็มีความต้องการด้วยกันทุกคน เราควรนำอุบายท่านอย่างไรอย่างหนึ่ง

ที่เหมาะสมกับจริตและความสามารถ ไปปฏิบัติจัดการกับตน ลองดูผลจะเป็นอย่างไรบ้างเหล่านี้ ถ้าสนใจใคร่ครวญเพื่อตอนเข้าสู่หลักความจริงตามธรรมที่ทรงสั่งสอนไว้ ไม่ว่าเพศหรือวัยใดย่อมมีทางเชื่อและถือเอาประโยชน์ได้ เพราะความจริงไม่ขึ้นอยู่กับเพศและวัยใดโดยเฉพาะ แต่ขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยไตร่ตรองหามูลความจริงซึ่งมีอยู่กับทุกคน

พระอุดมกรรมฐานที่ท่านปฏิบัติตนจนเป็นที่จับใจ ถึงกับได้นำมาลงให้ท่านอ่านอยู่เวลานี้ รู้สึกท่านมีความมุ่งหวังอย่างแรงกล้าในผลที่ตนปรารถนา จึงมิได้คำนึงถึงการทุ่มทศความเพียรเพื่อผลนั้นๆ ว่าจะมีความหนักเบา หรือเป็นตายได้เสียอย่างไรบ้าง มีแต่ความหมายมั่นปั้นมือจะให้ได้ให้ถึงถ่ายเดียว โดยมีได้คำนึงถึงความลำบากเป็นตายจะพึงมีเพราะความเพียรที่กำลังเป็นไปอยู่ ประกอบกับผลที่พึงหวังก็แสดงขึ้นในลำดับแห่งความเพียรซึ่งเป็นผลที่ไม่เคยได้เคยมี จึงทำให้ลืมนะอะไรที่กลัวๆ กันไปเสียหมด สิ่งที่น่าคิดพิศวงสำหรับผู้ไม่เคยประสบมีอยู่มากมายในวงพระอุดมกรรมฐาน ดังท่านจะได้อ่านไปเรื่อยๆ จนกว่าจะจบปฏิบัติทานี้

ขณะนี้กำลังจะได้อ่านอีกเรื่องหนึ่ง คือ มีอาจารย์ท่านหนึ่ง ขณะเดินจงกรมไปมาอยู่หน้าถ้ำบนภูเขาในเวลากลางคืน โดยมีได้สนใจว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นในเวลานั้น เพราะขณะเดินจงกรมก็มีไฟเทียนไขตั้งในโคมผ้าสีขาวแขวนไว้สว่างไสว พอเห็นทางเดินได้อย่างชัดเจน ปกติไฟเป็นเครื่องหมายของมนุษย์ซึ่งสัตว์ป่าโดยมากทราบกัน แต่พอท่านเดินจงกรมไปมาเพลिनๆ ก็ได้ยินเสียงเสื่อชูคำรามขึ้นข้างทางจงกรมซึ่งไม่สูงจากพื้นดินนัก ห่างกันประมาณ ๒ วา

เสียงเลื้อยที่คู่คำรามนั้นหยุดเป็นพักๆ พอท่านได้ยินก็จำได้ทันทีว่าเป็นเสียงเลื้อยคำราม ขณะนั้นจิตรู้สึกกลัวและหยุดมองดูเลื้อยตามทิศทางที่มาของเสียงนั้น แต่ก็ไม่เห็นตัวมันจึงเดินจงกรมต่อไป สักครูก็ได้ยินเสียงคำรามขึ้นมาอีก ท่านก็หยุดเดินและมองดูมัน แต่ไม่เห็นตัวมันอีก เช่นเคย ส่วนความกลัวรู้สึกเพิ่มขึ้นเป็นลำดับจนตัวสั่นและเหงื่อแตกโซกไปทั้งตัว ทั้งที่กำลังเป็นหน้าหนาวและกำลังหนาวจัดอยู่ด้วยในเวลานั้น แต่แข็งใจไว้ไม่ยอมหนีจากที่นั่น เลื้อยก็คำรามไม่หยุด ท่านจึงหาอุบายปลุกปลอบและขู่เชือดตัวเองว่า เรามำบำเพ็ญธรรมเหมือนครั้งพุทธกาลที่ท่านบำเพ็ญด้วยความกล้าหาญและยอมเสียสละทุกอย่าง แม้ชีวิตก็ไม่มี ความอาลัยเสียดาย ครั้งโน้นก็ทราบว่ามีสัตว์มีเลื้อยซึ่งบางชนิดก็ทำอันตรายแก่พระท่านได้ แต่ก็ไม่ปรากฏว่าสัตว์ร้ายเหล่านั้นกินท่านเป็นอาหาร แม้มีบ้างตามประวัติก็น้อยเต็มทีเพียงรายสองรายเท่านั้น พระท่านยังได้บรรลुธรรมถึงความสิ้นกิเลสและสั่งสอนโลกจนเกิดความเชื่อเลื่อมใส นับถือท่านเป็นสรณะตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ปรากฏว่าเลื้อยเอาท่านไปเป็นอาหารเสียหมด ส่วนเราก็เป็นนักบวชในพุทธศาสนาอันเดียวกันกับท่าน และบำเพ็ญตนเพื่อธรรมแห่งเดียวกันคือ มรรคผลนิพพาน แต่ทำไมพอได้ยินเสียงเลื้อยมาเยี่ยมและถามข่าวคราวความทุกข์สุขดิบบ้าง กลับยืนตัวแข็งและสั่นอยู่แบบคนสิ้นท่า และหึ่งหวงร่างกายชีวิตจิตใจราวกับจะไม่ยอมตายไปกับโลกเขาแม้ถึงคราวแล้ว ทำไมจึงมาดื้อดึงฝ่าฝืน คติธรรมที่โลกเคยเป็นกันแต่ผู้เดียว ถึงกับยืนตัวสั่นหึ่งหวงชีวิตไม่ยอมตายเอาท่าเดียว ทำไมจึงมายืนตัวแข็งขวางธรรมของพระพุทธเจ้าอยู่อย่างนี้ ไม่นึกอายเลื้อยตัวกำลังหัวเราะด้วยเสียงกระหึ่มๆ อยู่เวลานี้บ้าง ถ้าไม่อายเลื้อยก็ทำไมไม่คิดย้อนกลับมาอายตัวเองซึ่งเป็นพระชุดงค-

กรรมฐานทั้งองค์ที่กำลังยืนตัวสั้นอยู่นี้บ้าง จะพอมีสติตื่นตัวว่าตนเป็นพระ
ซึ่งเป็นเพศที่ยอมเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว แต่กลับยืนตัวสั้นเพราะ
เห็นแก่ชีวิตยิ่งกว่าธรรม เป็นความหยาบคายยิ่งกว่าสัตว์เสียอีก เลือเป็น
สัตว์เดียรัจฉาน แต่เราเองเป็นถึงมนุษย์และเป็นพระกรรมฐานทั้งองค์
ทำไมไปคิดกลัวเลือนไม่เข้าเรื่องเข้าราว ขณะที่เรากำลังกลัวเลือนและยืน
ตัวสั้นอยู่เหมือนลูกสุนัขตกน้ำเช่นนี้ เพื่อครูอาจารย์ส่งกระแสจิตมา
เห็นเข้า ท่านก็จะหัวเราะเอาเช่นเลือนหัวเราะอยู่เวลานี้ แล้วเราจะเอาหน้า
ไปไว้ที่ไหนกัน นี่ทำขายหน้าจริงเลยนะ และยังขายพระศาสนา ขายครู
อาจารย์ตลอดวงคณะปฏิบัติที่เป็นพระรัตนตรัยด้วยกันอย่างไม่
ประมาณอีกด้วย เวลานี้เท่ากับเรามาขายตัวให้เลือนและเทวดาทั้งหลาย
ที่สถิตอยู่แถบเขาลูกนี้ หัวเราะเยาะไม่มีชิ้นดีเลย เราจะปฏิบัติตัวอย่างไร
จึงจะสามารถกอบกู้พระศาสนาและวงคณะกลับคืนมาได้ ไม่ถูกขายทอด
ตลาดแบบปลาเน่า ที่เรากำลังเป็นพ่อค้าประกาศขายท่านเสียเองอยู่เวลานี้
ขณะที่ท่านกำลังปลอมโยนและชูเชิญตัวเองอยู่อย่างวุ่นวายนั้น เลือนก็
แสดงอาการหัวเราะอยู่ด้วยเสียงกระหึ่มๆ และหยุดไปเป็นพักๆ ราวกับ
จะเตือนให้ท่านได้สติยับยั้งตัวเอง ด้วยอุบายแห่งธรรมที่กำลังคิดค้นอยู่
อย่างซุ่มนุญและเอาจริงเอาจังในเวลานั้น ยังไม่ยอมหนีไปไหนง่ายๆ ลำดับ
ต่อมาท่านระลึกสติได้ มีอุบายขึ้นมาในเวลานั้นว่า สัตว์ก็ดี เลือนก็ดี คนก็ดี
เราก็ดี ในธรรมท่านก็สอนไว้แล้วว่า เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย
ด้วยกันทั้งสิ้นไม่มียกเว้น แม้เลือนตัวกำลังคำรามเรา และเราผู้กำลัง
กลัวเลือนจนจะเป็นบ้าอยู่เวลานี้ เมื่อต่างก็มีความเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน
เช่นนี้ เราจะกลัวหาประโยชน์อะไร เรากลับก็ต้องตาย ไม่กลัวก็ต้องตาย
เมื่อถึงเวลาแล้วไม่มีสัตว์ตัวใดหลีกเลี่ยงไปได้ เรามาบำเพ็ญสมณธรรมอยู่

ที่นี้ก็ไม่มีเจตนาคิดอิจฉาเบียดเบียนใคร ถ้าเลื้อตัวนี้ต้องการเลือดเนื้อของเราไปทำประโยชน์ เพื่อประทังชีวิตของมันพอสืบต่ออายุไปเป็นวันๆ เราควรยินดียกให้เป็นทานแก่มันไป ยังจะดีกว่าม้าม้วนยีนหวงซากผีดิบอยู่จนตัวสั้นยังไม่ยอมยกให้มันเลยเป็นไหนๆ นักบวชคือนักเลียสละมิใช่ นักหึงหวงห่วงชีวิตจนน่าอับอายชายตัวและพระศาสนา เราเกิดมาแต่เล็กจนถึงวันนี้เคยเอาเนื้อหนังมังสาของสัตว์ทั้งหลาย ที่ธรรมท่านสอนไว้ว่าเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน มาเป็นอาหารจนใหญ่โตมาขนาดนี้แทบหยิกข่วนไม่รู้จักเจ็บเพราะเนื้อหนังของสัตว์ทั้งหลายหุ้มห่ออยู่รอบตัว บทเวลาจะควรยอมสละเนื้อหนังของตัวเพื่อเป็นทานแก่เลือดเพียงตัวเดียว ทำไมจึงเหนียวแน่นแก่คนผู้ตระหนี่หึงหวงนักล่ะ มิหนำยังหวงจนตัวสั้นชนิดแคะไม่ออกบอกไม่ยอมเชื่อฟังธรรมเสียอีกด้วย ไม่เป็นการบวชมาเพื่อเห็นแก่ตัวเพราะกลัวกิเลสตัวอุบาทว์จนไม่มองเห็นใครๆ ในโลกไปแล้วหรือ ถ้าเชื่อกิเลสยิ่งกว่าธรรม จงยืมตัวสั้นเผื่อร่างแห่งกองทุกข์อยู่ที่นี่ ถ้าเชื่อธรรมของพระพุทธเจ้า จงสละเลือดเนื้อให้เลื้อเอาไปเป็นอาหารพอมิลมหายใจสืบชีวิตของมันต่อไปเดี๋ยวนี้อย่าชักช้าว่าอย่างไร จะไปตามธรรมหรือจะโดดลงหลุมอุบาทว์แห่งความตระหนี่รีบตัดสติใจ อย่าให้เสียเวลาของเลื้อที่กำลังรอฟังนักบวชอันเป็นเพศแห่งบุคคลผู้เลียสละ จะประกาศความอาภัพออกมาด้วยปัญญาที่ใคร่ครวญดีแล้วว่า “จะให้หรือจะหวง”

นับแต่สงครามอันเข้มข้นระหว่างเลื้อกับท่านกำลังเป็นไปอยู่ซึ่งต่างฝ่ายต่างไม่ยอมลดราวาศอกให้แก่กันเป็นเวลาชั่วโม่งเศษๆ ท่านองค์นั้นจึงตัดสติใจลงได้ด้วยความเห็นภัยในความหึงหวงแห่งชีวิต

กลับเป็นใจที่กล้าหาญและเต็มเปี่ยมด้วยเมตตาสงสารเลื้อตัวนั้นเป็นกำลัง โดยถือธรรมบทว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันหมดสิ้น เป็นหลักใจ มองเห็นภาพเลื้อตัวกำลังเป็นศัตรูกลายเป็นภาพแห่งมิตรอย่างสนิทใจ คิดอยากลုပ်คลำอวัยวะของมันเล่น ด้วยความรักสงสารและสนิทสนมในใจจริงๆ จึงก้าวออกจากทางจงกรม ถือเอาโคมไฟที่แขวนอยู่ข้างทาง เดินตรงไปที่เลื้ออยู่ทันทีพร้อมด้วยจิตใจที่อ่อนโยนด้วยความเมตตา พอไปถึงที่ที่เข้าใจว่าเลื้ออยู่ แต่ไม่ปรากฏมีเลื้ออยู่ที่นั่นเลย จึงเดินตามหาเลื้อตัวนั้นทั่วทั้งป่าแถบบริเวณนั้น ขณะที่เดินตามหาเลื้อด้วยความกล้าหาญและใจอ่อนโยนด้วยเมตตานั้นก็ไม่ได้เห็นเลื้อตัวนั้นอีกเลย เลื้อก็ไม่ทราบว่าย้ายตัวไปที่ไหนอย่างลึกลับ ขณะที่เดินตามหาเลื้อไม่พบจนอ่อนใจนั้น มีอะไรผุดขึ้นภายในใจราวกับคนมาเตือนว่า จะตามหามันทำไมกัน ความรู้กับความหลงก็ตกอยู่กับเราคนเดียว มิได้อยู่กับสัตว์กับเลื้อตัวไหนนี่ ความกลัวตายถึงกับจะเป็นบ้าไปในขณะนั้นก็คือความหลงของตัวผู้เดียว ความรู้ว่าธรรมท่านสอนไว้ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งสิ้น ถึงกับสละความหึงหวงเสียได้ กลายเป็นคนมีเมตตาจิตอ่อนโยนต่อเพื่อนร่วมโลกก็เป็นความรู้ของตัวผู้เดียว ทั้งสองประโยคนี้นี้มิได้เป็นสมบัติของใคร แต่เป็นสมบัติของตนโดยเฉพาะ แล้วจะเที่ยวหาอะไรอีก เมื่อรู้ก็ควรมีสติอยู่กับผู้รู้ เพียรไปกับผู้รู้ จัดว่าเป็นความถูกต้องดีงามแล้ว จะไปตามเอาอะไรกับสัตว์กับเลื้อให้กลายเป็นความเห็นผิดไปอีกเล่า พอความรู้ผุดขึ้นเตือนจบลง ก็กลับได้สติขึ้นมาทันที

ท่านว่าขณะที่กำลังเดินไปหาเลื้อนั้น เป็นความแน่ใจว่าเลื้อเป็นมิตรกับตนอย่างสนิทสามารถจะลုပ်คลำหลังและอวัยวะต่างๆ ของมัน

ได้อย่างเต็มมือโดยมิได้นึกคิดว่ามันจะทำอะไรตนได้เลย แต่ความจริงจะเป็นอย่างไรไม่ทราบได้ จากนั้นก็กลับมาเดินจงกรมอย่างสบายหายห่วง ไม่มีความหวาดกลัวเหลืออยู่เลย เสียงเสื่อที่คำรามและหยุดไปเป็นพักๆ นั้นก็หายไปทันที ไม่มาปรากฏอีกเลยทั้งในคืนวันนั้นและคืนต่อๆ ไป จนท่านหนีจากที่นั่น ท่านว่าน่าอัศจรรย์ที่จิตกลัวแทบตั้งตัวไม่อยู่และจวนจะเป็นบ้าในขณะนั้นอยู่แล้ว แต่พอถูกขู่เข็ญทรมานด้วยอุบายต่างๆ กลับเป็นจิตที่กล้าหาญขึ้นมา สามารถสละเลือดเนื้อชีวิตจิตใจพลีต่อเสื่อได้โดย ไม่มีความสะทกสะท้านหวั่นไหวและอาลัยเสียดายเลย นับแต่วันนั้นมา เวลาเดินจงกรมหรือนั่งภาวนา ถ้าจิตไม่ยอมสงบง่าย จิตคิดอยากให้เสื่อ มาหาและกระหึ่มให้ฟังบ่อยๆ จิตจะได้มีความตื่นตัว อย่างน้อยก็ได้รับความสงบ มากกว่านั้นก็เป็นที่ใจมีเมตตาอ่อนโยนและเป็นสุขไปกับสัตว์ กับเสื่อ เพราะขณะที่ใจพลิกไปกับเสียงสัตว์ต่างๆ มีเสื่อเป็นต้น รู้สึก เป็นสุขอย่างละเอียดที่บอกไม่ถูก ขออภัยลิมประโยชน์ที่อะไรผุดขึ้นในใจ ท่านขณะที่เดินตามหาเสื่อ ยังเก็บไม่หมด จำต้องวกเวียนมาอีก ท่านว่า อะไรผุดขึ้นมาว่า ความเมตตาที่แสดงเป็นความอ่อนโยนนั่นแล เป็นความ สนิทสนมกับสัตว์ทั้งหลาย ทั้งที่เป็นศัตรูและทั่วๆ ไป ตลอดมนุษย์มนา เทวดาอินทร์พรหมมยักษ์ทั่วไตรโลกธาตุ ไม่มีอะไรเป็นศัตรูในเวลานั้น ใจของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย เป็นใจที่เต็มไปด้วยเมตตา ในสัตว์ไม่มีประมาณอย่างนั้นแล ผู้มีเมตตา หลับแลตื่นย่อมเป็นสุข สิ่งที่ผุดขึ้นในเวลานั้น เหมือนเป็นโอวาทสั่งสอนเราคนเดียว ปรากฏ แว่วๆ ขึ้นมาในจิต ฟังได้คนเดียว รู้ได้คนเดียว ชัดถ้อยชัดคำและผุดขึ้น มากมาย แต่จำไม่ได้ทุกประโยค ยังรู้สึกเสียดายอยู่ไม่หายดังนี้

การอยู่ป่าอยู่เขาซึ่งเป็นที่เปลี่ยวๆ สำหรับผู้มุ่งต่อธรรมอย่างยิ่งย่อมเกิดประโยชน์ผิดธรรมดาอยู่มาก ดังท่านอาจารย์องค์นี้เล่าตอนจิตอ่อนโยนกับสัตว์เลื้อยต่างๆ ไม่มีประมาณ คิดอยากไปลูบคลำหลังและอวัยวะต่างๆ ของมันเล่นด้วยความสงสารนั้น ผู้เขียนเชื่ออย่างเต็มใจเพราะเคยได้ประสบมากับตัวเอง ขณะที่เกิดความกลัวมากๆ จนแทบตั้งตัวไม่อยู่ได้พยายามใช้อุบายวิธีฝึกกรรมานตนเช่นเดียวกับท่าน จนจิตหายพยศปรากฏเป็นความอาหญาและอ่อนโยนด้วยเมตตาขึ้นมา สามารถเดินเข้าหาศัตรูทุกชนิดได้โดยไม่มีความหวั่นเกรงใดๆ เลย พอได้ยินท่านเล่าให้ฟัง ใจจึงรู้สึกซึ่งในความเป็นของท่านทันทีว่า ยังมีผู้ทำแบบป่าๆ เลื่อนๆ เช่นเราอยู่เหมือนกัน นี่กว่าเป็นอะไรไปเฉพาะเราคนเดียว เพราะเป็นเรื่องที่พูดได้ยาก เนื่องจากเป็นเรื่องนอกบัญญัติแห่งความนึกคิดของคนทั่วไปที่จะคิดกัน

ธุดงค์ ๑๓ แต่ละข้อมีความหมายในการปราบปรามกิเลสทุกประเภทได้อย่างอัศจรรย์ยากที่จะคาดให้ทั่วถึงได้ แต่ได้อธิบายไว้ในประวัติท่านพระอาจารย์มั่นพอสมควรแล้ว ในปฏิบัติฯ นี้จึงคิดว่าจะไม่ขออธิบายมากมายนัก ทั้งที่พระธุดงค์บรรดาที่เป็นศิษย์ท่านต่างดำเนินตามปฏิบัติสายของท่านเป็นประจำตลอดมา ธุดงค์ ๑๓ ข้อที่ได้อธิบายไว้ในประวัติของท่านพระอาจารย์มั่น ปรากฏว่ามีดังนี้ถ้าจำไม่ลืม ข้ออยู่รุกขมูลร่มไม้ บิณฑบาตเป็นวัตร ฉ้นในบาตร ฉ้นหนเดียวในวันหนึ่งๆ ถือผ้าบังสุกุล ข้อไม่รับอาหารที่ตามส่งที่หลัง ที่อาจอธิบายซ้ำอีกบ้างก็เป็นเพียงเพิ่มเติมเล็กน้อย

พอเขียนจุดดงค์นี้จบลง ไปปรึกษาหมู่เพื่อนว่าจะไม่เขียนซ้ำอีก
เกรงว่าจะซ้ำกับที่เขียนไว้แล้วในประวัติท่านอาจารย์มัน แต่โดยมากมี
ความเห็นว่ายากให้อธิบายจุดดงค์ข้อที่เคยเขียนในประวัติท่านอาจารย์
แล้วซ้ำอีก ทั้งนี้ไม่แน่ใจว่าท่านผู้อ่านทั้งหลายอาจจะไม่ได้รับหนังสือ
ประวัติท่านอาจารย์มันโดยทั่วถึงก็เป็นได้ จะไม่มีโอกาสทราบว่าจุดดงค์
มีความสำคัญกับการปฏิบัติธรรมอย่างไรบ้าง เลยจำต้องอธิบายไว้ในที่นี้
ซ้ำอีกเล็กน้อย ขอความกรุณาท่านที่เคยได้อ่านจุดดงค์ในประวัติท่าน
พระอาจารย์มันมาแล้ว อย่าได้รำคาญเพราะสำนวนซ้ำซาก โปรดคิดเสียว่า
เพื่ออนุเคราะห์ท่านที่ยังไม่เคยทราบเรื่องจุดดงค์ข้อ ๑๓ ข้อ จะพอมีทาง
ทราบจากที่นี่บ้าง

จุดดงค์ข้ออยู่รูกขมูลคือร่มไม้นี้ พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญมาก่อนจุดดงค์
ทั้งหลาย วันตรัสรู้ธรรมแดนโลกธาตุห้วนไหวทั่วไตรภพ ก็ตรัสรู้ได้ร่มไม้
คือร่มพระศรีมหาโพธิ์ ที่พุทธบริษัทถือเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ เป็นคู่เคียง
พระศาสนาและพระศาสดามาจนทุกวันนี้ เวลาปรินิพพานก็ทรงนิพพาน
ได้ร่มไม้คือนางรังทั้งคู่ ที่เรียกว่ารูกขมูลแห่งจุดดงค์ข้อนี้ การอยู่ในกุฎิที่มุง
ที่บังมิดชิดปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ กับการอยู่ได้ร่มไม้ มีความแตก
ต่างกันมาก ข้อนี้จะทราบได้ชัดจากผู้ที่เคยอยู่ทั้งที่มุงที่บังคือกุฎิวินาร
ทั้งเคยอยู่รูกขมูลคือร่มไม้เปลี่ยวๆ มาแล้ว ใจจะรู้สึกและว่าแหวกต่างกันมาก
ยิ่งกุฎิในป่าเปลี่ยวและร่มไม้ในป่าเปลี่ยวที่เต็มไปด้วยสัตว์เลื้อยคลานแล้ว
จะเห็นได้ชัดว่าระหว่างกุฎิกับร่มไม้มีความแปลกต่างกันอยู่มาก ผู้ที่อยู่กุฎิ
ในป่าเปลี่ยวจะสนุกนั่งสนุกนอนมากกว่าจะสนุกภาวนาเสียซ้ำ อย่างสบาย
หายระแวงต่างๆ ส่วนผู้ที่อยู่ได้ร่มไม้ในป่าเปลี่ยวปราศจากเครื่องอารักขา

หาที่จะพอหลบซ่อนนั่งนอนให้สบายมิได้ จำต้องระวังภัยอยู่ทุกอิริยาบถ สติกับจิตไม่มีเวลาจากกันเพราะกลัวจะเสียท่าเวลาที่มีอันตราย ซึ่งอาจเกิด ได้ทุกอิริยาบถ ความสุขทุกข์ของการอยู่ในที่ต่างกันนั้นรู้สึกต่างกันอย่าง มาก ผู้ที่อยู่ร่วมไม้จะเป็นทุกข์มากแทบทุกด้าน แต่ทางสมาธิภาวนาสำหรับผู้มุ่ง ต่อธรรมแล้ว ผู้ที่อยู่รุกรวมไม้มีทางเจริญมากกว่า เพราะอยู่ในท่าแห่ง ความเพียรทุกอิริยาบถ นอกจากเวลาหลับเท่านั้น ความระวังรักษาสติ ไม่ให้พรากจากใจเนื่องจากความกลัวภัยเป็นเหตุ นั้น เป็นประโยชน์แห่ง ความเพียรที่จะยังจิตให้เจริญทางสมาธิปัญญาได้ไม่มีทางสงสัย ดังนั้น การอยู่รุกรวมในป่าเปลี่ยวของนักรบผู้กล้าตาย จึงเป็นเหมือนเข้าสู่แนวรบ ในอิริยาบถ แม้จิตที่ไม่เคยสงบ ไม่เคยรู้ว่าสมาธิเป็นอย่างไร ปัญญาเป็น อย่างไรหรือมรรคผลนิพพานเป็นอย่างไรก็ตาม เมื่อตั้งสติเข้าใกล้ซัด ติดแนบกับใจ พยายามรักษาไม่ให้พลั้งเผลอ จะบริกรรมภาวนาด้วยธรรม บทต่างๆ ก็เป็นภาวนาขึ้นมาได้โดยถูกต้องด้วยสติ จะพิจารณาสภาวะธรรม เพื่อความเห็นแจ้งทางปัญญา ก็เป็นปัญญาขึ้นมาได้ด้วยสติเครื่องควบคุม สติจึงเป็นธรรมจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งเกี่ยวกับกิจการต่างๆ ทั้งภายนอก ภายใน ผู้ที่อยู่ในที่เปลี่ยวมีรุกรวมเป็นต้นเป็นที่บำเพ็ญ จึงมีโอกาสส่งเสริม ความเพียรได้ดีกว่าที่ที่เห็นว่าปลอดภัยไร้กังวลทั้งหลายมีกุกฏีเป็นต้น คุณสมบัติแห่งการอยู่รุกรวมไม้ทำให้ไม่นอนใจ มีสติอยู่กับตัว อันเป็น ทางเจริญแห่งสมาธิสมาบัติมรรคผลนิพพานโดยลำดับ ไม่ชักช้าหรือมัว สงสัยอยู่เพราะความประมาทนอนใจ ผู้ที่เคยอยู่รุกรวมในป่าเปลี่ยวมา จนเคยชินแล้ว ย่อมเป็นเหมือนผู้ชัดเจนในสงครามไม่สะทกสะท้านต่อ ข้าศึก อยู่ที่ไหนก็อยู่ได้ ผิดกับผู้ไม่เคยฝึกหัดอยู่มาก ท่านอาจารย์มั่น ท่านสรรเสริญการอยู่รุกรวมอย่างถึงใจ และติดปากติดใจท่านตลอดมา

จนอวสานแห่งชีวิต และเคยพูดเป็นเชิงเตือนสติพระลูกศิษย์ทั้งหลายให้
สำนึกตัว เกิดความสนใจในการอยู่รูกขมุว่า พระเราถ้าอยากทราบเรื่อง
หยาบละเอียดของตัว และเชื่อความสามารถของตนว่าเป็นพระปฏิบัติ
เต็มภูมิหรือไม่เพียงไร จงพากันไปอยู่รูกขมุร่วมไม้ในป่าเปลี่ยว ที่เต็มไปด้วย
ด้วยสัตว์เถื่อนเป็นสิ่งเตือนใจ และทดลองความสามารถอาจหาญหรือ
ความซื่อสัตย์ไม่เป็นท่าของตัว จนรู้ความลึกซึ้งแห่งความหมายของการอยู่
รูกขมุที่ทรงบัญญัติไว้ พอทราบความกลัวตามนิสัยดั้งเดิมและความ
กล้าที่เกิดจากความเพียรที่ทนชำระได้ คือ สมาธิ ปัญญา ตลอดจนธรรม
เบื้องสูงขึ้นไปเป็นขั้นๆ ย่อมเจริญขึ้นตามๆ กัน และรู้ประจักษ์ใจตัวเอง
เป็นระยะไป นั้นและเห็นคุณของธุดงค์ข้อนี้ อย่างถึงใจ พระพุทธเจ้า
และสาวกท่านทรงถือและถือธุดงค์ข้อนี้ เป็นคู่กับชีวิตความเพียรไป
ตลอดสายไม่ทรงละเลย เพราะเป็นที่อยู่ของบุคคลผู้ตื่นตัวตื่นใจไม่
ประมาทนิ่งนอน ความเพียรด้านจิตใจท่านจึงเจริญและเจริญจนสุดขีด
สุดแดน ไม่มีอะไรเทียบเท่าเสมอได้ในโลกทั้งสาม จึงทรงบัญญัติไว้
เพื่อเป็นกรุหมายป้ายบอก ราวกับท่านตรัสว่า นี่นะทางเดินเพื่อพ้นภัย
ไร้ทุกข์ทั้งมวล เธอทั้งหลายมัวงุ่มง่ามตัวมัวเตี้ยมอยู่ทำอะไรกัน สถานที่นี้
มิใช่สถานที่งุ่มง่ามทรมสติปัญญา แต่เป็นสถานที่ฟื้นฟูสติปัญญาความ
เพียรทุกด้านให้แก่กล้าแหลมคม มา เราตถาคตจะพาไปไม่ชักช้า *อย่ามัว*
พะรุงพะรังแบกภาระหนักโดยสำคัญว่าตนมีกำลังสามารถอยู่เลย เวลา
คับขันจะไม่มีอะไรติดตัว รีบแสวงหาชัยสมรภูมิที่บำเพ็ญเหมาะๆ มีรูกขมุ
เป็นต้น จิตจะได้บรรลุธรรมที่เหมาะสมกับใจ ไร้กิเลสกองทุกข์ทั้งหลายเสียได้
สถานที่เช่นนี้แลตถาคตปราบปรามกิเลสทั้งมวลให้หมอบราบเสียได้
โน้นต้นพระศรีมหาโพธิ์อย่างไรละ ที่เป็นเครื่องหมายมหาชัยของตถาคต

ถ้าไม่เรียกว่ารูกขมูลควรจะเรียกว่าอะไร สิทธิศตราชกุมารอุบัติตรัสเป็น พระพุทธเจ้าที่โคนต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้นแล พวกเธอยังจะสงสัยและจะไปแสวงหาธรรมที่ไหนกันอีก ถ้าไม่หาดังที่ตถาคตพาหาพารูนี้ สถานที่เช่นนี้แลคือที่อันศักดิ์สิทธิ์ของผู้เห็นภัย จะพากันหลงมกมายไปหาที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ไหนกัน ความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเราเป็นความศักดิ์สิทธิ์ที่พึงปรารถนาอย่างยิ่งเหนือสิ่งใดๆ จงพากันค้นหาให้เจอและค้นลงที่ใจนี้ โดยอาศัยสถานที่เหมาะสมเป็นสนามขุดค้นดังนี้

ท่านพระอาจารย์มั่นแสดงที่ไหน รู้ลึกถึงใจดังที่เขียนผ่านมานี้ เพราะเป็นโอวาทที่ออกจากความรู้จริงเห็นจริงของท่านจริงๆ ไม่มีที่น่าสงสัยว่าข้อปฏิบัติมรรคผลนิพพานจะมีอยู่ในที่อื่นใด นอกไปจากข้อปฏิบัติของผู้บำเพ็ญด้วยสามมิจิกรรมเลย ยิ่งฟังต่อหน้าท่านแสดงด้วยแล้ว รวากับท่านถอดมรรคผลนิพพานออกมาจากใจ ให้คณะศิษย์ผู้ตบอด ลูบคลำกันพอให้เสียดาย แล้วท่านก็เก็บไว้ที่เดิมเสีย คือขณะท่านแสดงก็เหมือนท่านหยิบยกออกมาให้ดู พอจบการแสดงก็เหมือนท่านเก็บไว้ที่เดิมคือที่ใจท่านเสีย ขณะฟังเหมือนจะพากันเหาะเหินเดินเมฆไปทางอากาศ พอฟังจบแล้วเหมือนคนตบอด ต่างลูบคลำแต่หาทางไปไม่ได้ อันนั้นก็สงสัยอันนี้ก็สงสัย อันนั้นก็เข้าใจว่าดี อันนี้ก็เข้าใจว่าเลิศจ แล้วคว้าเอาทั้งเปลือกทั้งกระพี้ทั้งรากแก้วรากฝอย ซึ่งทำประโยชน์อะไร ไม่ได้มันแล พอปลง อนิจจัง ทุกข์ อนตตา เราดีๆ นี้เอง

การอยู่รูกขมูลนี้ท่านอาจารย์ท่านว่า ท่านเคยได้รับประโยชน์ประทับใจ เรื่อยมา จึงชอบอยู่ในสถานที่เช่นนั้นไม่จืดจาง การอยู่ปราศจากที่มุ่งที่บัง อันเป็นเครื่องป้องกันอันตราย จิตใจต้องหวาดระแวงแน่นอน ยิ่งตก

กลางคืน ถ้าเป็นคนชี้ขาดมองเห็นอะไรต้องเหมาว่าเป็นเสียไปหมด บางรายที่มีนิสัยซึ่กแล้ว ตอนกลางวันต้องสังเกตุพุ่มไม้ข้างบริเวณที่อยู่ไว้อย่างรอบคอบ เพื่อสังเกตุง่ายในเวลากลางคืน ไม่เช่นนั้นพุ่มไม้ที่อยู่รอบๆ บริเวณที่พักนั้นก็จะกลายเป็นเสียขึ้นในมโนภาพความสำคัญ และหลอกหลอนตลอดคืนไม่เป็นอันอยู่หลับนอนและภาวนาได้ ผู้ที่อยู่รูกขมูลมีความระมัดระวังผิดกับผู้อยู่ในที่มุงที่บังอยู่มาก ทั้งด้านอิริยาบถเกี่ยวกับความเป็นอยู่หลับนอนและด้านสมาธิภาวนา ฉะนั้น จิตจึงมักก้าวไปเร็วกว่ากัน ทั้งนี้มิได้มีใครบังคับท่านให้จำต้องทำ แต่เป็นความสมัครใจของแต่ละท่านจะหาอุบายฝึกกรรมานตนเป็นรายๆ ไป บางครั้งขณะท่านนั่งทำสมาธิภาวนาอยู่ในมุงใต้ร่มไม้ที่เรียกว่ารูกขมูล เสียยังแอบด้อมเข้ามาดูท่านอย่างเงียบๆ จนถึงที่อยู่ก็ยังมี พอทราบว่าเป็นคนแล้ว ก็รีบถอยห่างออกไปไม่มาเกี่ยวข้องอีกเลย ที่มันแอบเข้ามาดูนั้น เข้าใจว่ามันคงสงสัยเพราะไม่เคยเห็นมาก่อน แต่เสียบางตัวรู้สึกจะมีเจตนาซ่อนเร้นพิกลที่ไม่น่าไว้วางใจแฝงอยู่ด้วย จะทราบได้ขณะที่พระท่านกำลังเดินจงกรมอยู่ที่มืดๆ ไม่จุดไฟ มันยังแอบด้อมเข้ามาจนถึงที่สุดทางเดินจงกรม ห่างกันประมาณวาเศษเท่านั้น และหมอบราบดูอยู่ที่นั่นไม่ยอมหนีไปไหน จนพระท่านได้ยินเสียงนิดๆ ผิดสังเกตุธรรมดา ฉายไฟไปดูก็เห็นมันโดดออกไปจากที่นั่นทันที แต่วันหลังไม่เห็นมันกลับมาอีก ที่กล่าวนี้หมายถึงเสียโคร่งใหญ่ลายพาดกลอน ตัวขนาดเท่าม้าแข่งเราดีๆ นี้เอง มิใช่เสียดาวซึ่งเป็นสัตว์ชอบแอบหากินสุนัขกับคนที่ไปเที่ยวป่า ตามนิสัยของสัตว์ชนิดนั้นที่เคยหากินกับคน

การอยู่รูกขมูลของพระธุดงค์ผู้เป็นเจ้าของเรื่องต่างๆ ที่นำหวาดกลัวซึ่งนำมาลงเพียงเล็กน้อยนี้ ถ้านึกกวาดภาพเปลี่ยนให้ท่านที่อยู่รูกขมูล

และเรื่องที่ท่านประสบมา กลายมาเป็นเรื่องของเราเข้าบ้าง ท่านผู้อ่าน จะมีความรู้สึกอย่างไรบ้าง ถ้าทนได้และทรمانได้จนกลายเป็นเจ้าของ ประวัติอันดีงามได้ก็นับว่าดี เป็นคติแก่นุชนได้ยึดเป็นหลักใจต่อไป เพื่อทนไม่ได้ทรمانไม่ลงปลงไม่ตก น่ากลัวจะเป็นประวัติที่ขายหน้าตัวเอง และหมู่คณะตลอดพระศาสนาอันเป็นหัวใจของชาวพุทธให้มัวหมอง ชนิดไม่มีอะไรมาลบล้างให้หายได้ตลอดกาลนาน และกลายเป็นบุคคลที่มีปมด้อย วงกรรมฐานที่มีปมด้อย และพระศาสนาที่มีปมด้อยตลอดไป เพราะอาศัยเราคนไม่เป็นท่าเพียงคนเดียว พาให้สิ่งที่มีคุณค่าไม่มี ประมาณทั้งหลายเสียไปด้วย

เพียงนี้กวาดภาพทดลองดูขณะเดียวก็พอทำให้ทราบได้ว่า ท่านที่ อุตสาห์พยายามตะเกียกตะกายด้วยวิธีนั้นแต่ขั้นเริ่มแรกชีวิตแห่งธุตงค- กรรมฐาน จนสามารถตั้งรากฐานมั่นคงในธรรมทั้งหลายได้ เพราะความ เด่นตายนั้น จะเป็นความลำบากกายทรมานใจมากเพียงไร ซึ่งยากจะมี ผู้กล้าเสียสละอย่างท่านได้ในวงมนุษย์ผู้เห็นแก่ตัวกลัวทุกข์มากกว่า ธรรมเครื่องนำออก การอยู่ปราศจากที่มุ่งที่บังโดยประการทั้งปวงนั้น ย่อมเป็นเครื่องส่อให้เห็นแล้วว่า เป็นนักเสียสละทุกอย่างไม่อาลัย เสียตาย จะตายไปเพราะเหตุใดก็ยอมให้เป็นไปตามคติธรรมดา ไม่คัดค้าน ต้านทานด้วยวิธีเห็นแก่ตัว จะอดอยากขาดแคลนปัจจัยสี่ที่โลกอาศัย และถือกันเป็นสำคัญ ก็ยอมอดโดยธรรม ไม่แสดงความอึดอัดขัดใจ อันเป็นทางส่งเสริมทุกข์ให้มากมุน จะเป็นทุกข์ทรมานเพราะความเพียร กล้าก็ยอมทน เพราะอยากพ้นทุกข์ด้วยความเพียรนั้นๆ แม้สัตว์เลือดตัว หิวโหยอาหารจะมากัดและคาบเอาไปกิน ก็ยอมสละให้มันด้วยความเป็น

นักบวชและนักเสียสละอย่างพร้อมมูลอยู่แล้วภายในใจไม่มีอะไรขัดข้อง
หึ่งหวง การเสียสละทุกอย่างเพื่อธรรมดวงเลิศ เป็นความอยู่สบายในที่
ทุกสถาน แม้ชีวิตของผู้อยู่รูกฆมูรรมไม่ด้วยความเสียสละ จะไม่มีความ
หมายสำหรับคนทั่วไป แต่ใจกลับมีความหมายในธรรมอันมีค่ามาก ฉะนั้น
แทนที่ชีวิตร่างกายท่านจะหมดความหมายไปตามความเสกสรรของโลก
ต่างๆ ไป แต่กลับเป็นสิ่งที่มีความหมายจะมีผู้สละได้ พระพุทธเจ้าทรง
เล็งเห็นความสำคัญแห่งคุณค่าในธาตุองค์ข้อนี้ว่า เป็นธรรมเครื่องปราบ
ปรามกิเลสภายในใจสัตว์โลกได้เป็นอย่างดี จึงทรงบัญญัติเป็นแนวทางไว้
โลกจะได้ดำเนินตาม และเพื่อท่านผู้มีใจเป็นนักรบเพื่อการอยู่จบพรหมจรรย์
ประสงค์ธรรมข้อนี้เป็นยานพาหนะขับขี่ข้ามโลกสงสาร จะได้ยึดเป็น
หลักชัยในการออกสงคราม ตามเสด็จให้ทันพระองค์โดยไม่ชักช้าเนิ่นนาน
เพราะธรรมข้อนี้เป็นเครื่องปลุกใจ ให้ผู้ปฏิบัติเกิดความอาจหาญต่อแดน
พันทุกข์ไม่มีทางสงสัย โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมชนิดต่างๆ เป็นเครื่อง
เตือนใจให้ระครองความเพียรด้วยความสม่ำเสมอ จนถึงจุดที่มุ่งหมาย
ได้โดยไม่มีอุปสรรค ดังที่อธิบายมาพอเป็นแนวทางเล็กน้อยแก่ท่าน
ผู้สนใจจะได้นำไปเทียบเคียง ระหว่างท่านกับเราซึ่งหวังความเจริญ
ด้วยกัน จะควรปฏิบัติอย่างไรบ้าง พอมีทางเล็ดลอดปลอดภัยที่ควรเป็นได้
ไม่นั่งนอนคอยรับทุกข์น้อยใหญ่จากการกระทำของจิตผู้เป็นตัวการ ซึ่งมี
นิสัยชอบในสิ่งที่เลยขอบเขตประจำตน ธรรมข้อนี้แม้จะเรียกว่าเป็นหัวใจ
กรรมฐานข้อหนึ่งก็ไม่น่าจะผิด เพราะพระรัตนตรัยผู้มุ่งต่ออรรถ
ต่อธรรมจริงๆ ท่านชอบปฏิบัติธรรมข้อนี้แทบทั้งนั้น ผู้เขียนเองแม้จะ
ไม่มีความรู้ความฉลาดอะไรเลย แต่หัวใจมีก็อดจะชอบธรรมข้อนี้ไม่ได้
นอกจากจะเอื้อไม่ถึงเท่านั้น จึงยอมสารภาพตนอย่างไม่อาย

ธุดงค์ข้อบิณฑบาตเป็นวัตร การบิณฑบาตเป็นกิจจำเป็นของพระผู้บวชเป็นศากยบุตรพุทธชินโรส ปรากฏในพระพุทธานุศาสน์โดยทางเพศอย่างเปิดเผย ย่อมถือบิณฑบาตเป็นงานสำคัญประจำชีวิต ดังอนุศาสน์ท่านสอนไว้ ซึ่งมีทั้งข้อรุกขมูล เสนาสนะและข้อบิณฑบาต ซึ่งเป็นเครื่องพร่ำสอนที่สำคัญหลังจากการอุปสมบทแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงสนพระทัย และทรงถือเป็นกิจจำเป็นประจำพระองค์ตลอดมาจนถึงวันเสด็จปรินิพพาน หากจะทรงงดบ้างก็เป็นบางสมัยที่ไม่อาจทรงปฏิบัติได้ เช่น สมัยทรงจำพรรษาที่ป่าเลไลยก์กับช้างปาลิเลยยกะ เป็นต้น เพราะมิใช่แดนมนุษย์ที่ควรจะถวายความสะดวกแก่พระองค์ได้

การบิณฑบาตเป็นกิจวัตร ข้อหนึ่งที่ว่านวยผลแก่ผู้บ่าเพ็ญให้ได้รับความสงบสุขทางใจ คือ เวลาเดินไปในละแวกบ้านก็เป็นการบ่าเพ็ญเพียงไปในตัวตลอดทั้งไปและกลับ เช่นเดียวกับเดินจงกรมอยู่ในสถานที่พัก หนึ่งเป็นการเปลี่ยนอิริยาบถในเวลานั้น หนึ่ง ผู้บ่าเพ็ญทางปัญญาโดยสม่ำเสมอแล้ว เวลาเดินบิณฑบาตขณะที่ได้เห็นหรือได้ยินสิ่งต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาสัมผัสทางทวาร ย่อมเป็นเครื่องเสริมปัญญา และถือเอาประโยชน์จากสิ่งนั้นๆ ได้โดยลำดับ หนึ่ง เพื่อตัดความเกียจคร้าน ประจํานิสัยมนุษย์ที่ชอบแต่ผลอย่างเดียว แต่ขี้เกียจทำเหตุซึ่งเป็นคู่ควรแก่กัน หนึ่ง เพื่อตัดทิฐิมานะ ที่เข้าใจว่าตนเป็นคนชั้นสูงออกจากตระกูลสูงและมั่งคั่งสมบูรณ์ทุกอย่าง แล้วรังเกียจต่อการโคจรบิณฑบาตอันเป็นลักษณะคนเที่ยวขอทานทำเดียว ได้อะไรมาจากบิณฑบาตก็ฉันทพอยังอัตภาพให้เป็นไป ไม่พอกพูนส่งเสริมกำลังทางกายให้มาก อันเป็นข้าศึกต่อความเพียรทางใจให้ก้าวไปได้ยาก การฉันทพคนเดียวก็ควรฉันทพประมาณ ไม่มากเกินจน

ห้องอืดเพื่อย่อยไม่ทัน เพราะเหลือกำลังของไฟในกองธาตุจะย่อยได้ ความอดความหิวถือเป็นเรื่องธรรมดาของผู้พิจารณาธรรมทั้งหลายเพื่อความสิ้นทุกข์โดยไม่เหลือ นอกจากฉันหนเดียวแล้วยังสั่งเกตอาหารอีกด้วยว่า อาหารชนิดใดเป็นคุณแก่ร่างกาย ไม่ทำให้ท้องเสียและเป็นคุณแก่จิต ภาวนาสะตวก จิตไม่มัวหมองเพราะพิษอาหารเข้าไปทำลาย เช่น เผ็ดมากเกินไป เค็มมากเกินไป ซึ่งทำให้อกร้อนภายในท้อง ก่อความกังวลแก่จิตใจไม่เป็นอันทำความเพียรได้สะดวก เพราะกายกับใจเป็น สิ่งเกี่ยวเนื่องกันและกระเทือนถึงกันได้เร็ว ท่านจึงสอนให้เลือกอาหารที่เป็นสัปปายะ ซึ่งเป็นคุณแก่ร่างกายและจิตใจถ้าพอเลือกได้ ถ้าเลือกไม่ได้แต่ทราบอยู่ว่าอาหารนี้ไม่เป็นสัปปายะก็งดเสียดีกว่า ฝืนฉันลงไป แล้วเกิดโทษแก่ร่างกาย ทำความทุกข์กังวลแก่จิตใจ ผู้ฉันหนเดียวมักทำความรู้สึกตัวได้ดี ไม่ฟุ้งเพ้อเห่อเหิมในรสอาหารชนิดต่างๆ *การอยู่รูกขมูล รมไม่เป็นวัตรก็ดี การบิณฑบาตเป็นวัตรก็ดี การฉันหนเดียวเป็นวัตรก็ดี สำหรับพระรุดงคกรรมฐาน ล้วนเป็นอุบายวิธีฝึกกรรมานกิเลส* ตัวพาดวงจิตตื่นรณกวัดแกว่งให้ลดกำลังลง ไม่ฮึกเหิมล้าพองออกนอกกลุ่มนอกทาง เหมือนม้าตัวพยศแหวกแนวจากสนามรบฉะนั้น คุณสมบัติแห่ง รุดงค์เหล่านี้ทำให้ร่างกายจิตใจเบา ฝึกหัดง่ายกว่าธรรมดา กายก็ไม่มี กำลังทับจิตใจได้มากเหมือนปล่อยให้ฉันตามต้องการ และฉันจิบๆ จิบๆ พร่ำเพรื่ออันเป็นการบำรุงมากไป ผิดกับลักษณะของพระรุดงคกรรมฐาน ผู้ศึกษาอบรมเพื่อรู้จักประมาณในทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัว

ฉันในบาตรเป็นวัตร ฉันในภาชนะเดียว นี้หมายถึงการฉันสำรวม ในบาตร บรรดาอาหารคาวหวานต่างๆ นำเข้าร่วมลงในบาตรใบเดียวทั้งสิ้น

ไม่แบ่งแยกไว้ในภาชนะใดที่อยู่นอกบาตรอันเป็นความมักมากเหลือเพื่อ
เสียดักดิ์ศรีของพระรูดงค์ผู้ตั้งตนอยู่ในความมักน้อยสันโดษซึ่งเป็นความ
เหมาะสมดีแล้ว ไม่พะรุงพะรังทั้งการเตรียมฉันเตรียมนั่งเตรียมนอนต่างๆ
คุณสมบัติที่เกิดจากการฉันในบาตรมีมากตามแต่กำลังสติปัญญาของ
แต่ละรายจะซุกคั้นชวนชวายเป็นมาใช้สำหรับตัว รูดงค์นี้มีอย่างต่ำ
อย่างกลางและอย่างเยี่ยม อย่างต่ำแม้จะนำอาหารลงรวมในบาตร แต่ก็
แยกไว้คนละด้านได้ เช่น คาวอยู่ด้านหนึ่ง หวานอยู่ด้านหนึ่ง หรือมี
อาหารชนิดที่ควรกินได้ เช่น กล้วยเป็นต้น กินไว้ไม่ให้คละเคล้ากัน
อย่างกลางแม้ นำอาหารรวมกันเช่นอย่างต่ำ แต่อาจแยกกันโดยปริยาย
ไม่ผสมกันทีเดียว อย่างเยี่ยม ไม่ว่าคาวหรือหวานนำเข้าผสมกัน ไม่ปรากฏ
ว่าคาวกับหวานอยู่คนละด้านเลย ทำให้ผสมกันหมด ก่อนจะลงมือฉัน
ก็รำพึงถึงปัจเจกขณะก่อน คือ *ปฏิสงขา โยนิโส ปัญญาปาโต ปฏิเสวามิ*
ฯลฯ เป็นเครื่องพิจารณาโดยแยบคาย ในบรรดาอาหารชนิดต่างๆ ที่รวมกัน
อยู่ในที่แห่งเดียว ตามกำลังสติปัญญาที่มีอยู่ อย่างน้อยไม่ต่ำกว่าหนึ่งนาที่
เพราะของดีที่จะเกิดจากการพิจารณาด้วยดีนั้น มีซ่อนเร้นอยู่ในอาหาร
ผสมอย่างลึกลับ ทั้งจะได้เห็นตัวตัณหา ที่คอยแอบแฝงมากับความ
หิวโหยอย่างไม่คาดฝันในวันหนึ่งแน่นอน ตามปกติความหิวโหยของธาตุ
ชั้นร่าหมีได้จัดว่าเป็นตัณหา แต่ความหิวอันเป็นตัณหาที่คอยแอบ
ตามมากับธาตุชั้นนั้นเป็นความลึกลับอยู่มาก ยากจะเห็นและจับตัวมันได้
เพราะมันคอยกลบรอยและสอดแทรกไปกับธาตุชั้นที่กำลังหิวโหย
ในเวลานั้น จนมิได้สนใจว่า ความหิวของธาตุก็มีกิเลสประเภทบังเงาแฝง
มาด้วย การพิจารณาก่อนฉันหรือกำลังฉันไปตามลำดับแห่งการฉัน จึงมีทาง
รู้เรื่องของกิเลสชนิดแอบแฝงนี้ได้ดี และเห็นคุณของ *ปฏิสงขา โยนิโสฯ*

ว่าเป็นอาวุธเครื่องประหารกิเลสประเภทบังเงาได้อย่างดีเยี่ยม แม้กิจกรรมนอก การในใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับตนก็จะไม่ลืมนิยามบทนี้ จนกลายเป็นผู้มี นิยามบทนี้ประจำใจอยู่ทุกอิริยาบถ การแยกแยะต่างๆ ทั้งชนิดอาหาร และวิธีพิจารณาจะไม่ขออธิบายไว้มาก เกรงจะพินเพื่อเกินไป

ธุดงค์ข้อถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรเป็นการ ตัดทอนกิเลสตัวทะเลอทะยานชอบสวยชอบงามได้ดี กิเลสชนิดนี้เป็นที่ นำเบื้อหน่ายในวงนักปราชญ์ทั้งหลาย แต่เป็นที่กระหึ่มลืมนตัวของพาลชน ทั้งหลาย พระธุดงค์ที่ต้องการความสวยงามภายใน คือ ใจสะอาดผ่องใส จำต้องฝืนกิเลสตัวชอบสวยงามราวกับจะเหาะเหินเดินเมฆไปทาง อากาศนี้ เทียบเสาะแสวงหาผ้าบังสุกุลที่เขาทอดทิ้งไว้ตามป่าช้า หรือที่ กองขยะของเศษเดนทั้งหลาย มาซักฟอกแล้วเย็บปะติดปะต่อเป็นสบง จีวรสังฆาฏิใช้สอยพอปกปิดกาย และบำเพ็ญสมณธรรมไปตามสมณวิสัย อย่างหายกังวล ไม่คิดเป็นอารมณ์ห่วงใยผูกพันกับใครและสิ่งใด นอกไป จากธรรมที่กำลังขุดค้นบำเพ็ญอยู่ ผ้าบังสุกุลในสมัยนั้นรู้สึกจะเป็นผ้าที่ ไร้คุณค่าและความหมายจริงๆ เช่น ผ้าพันศพ ผ้าที่ทิ้งอยู่ตามถนนหนทาง มิใช่ผ้าที่ศรัทธาตั้งใจถวายเป็นผ้าบังสุกุลดังที่เป็นอยู่ในเมืองเราทุกวันนี้ ผู้ที่สามารถซักผ้าชนิดนั้นได้ก็ต้องเป็นผู้ตั้งหน้าสละความนิยมจาก ทางโลก เปลี่ยนใจออกมาเป็นความมีคุณค่าและความมุ่งหมายในทางธรรม นับแต่ชีวิตอัฐภาพร่างกายลมหายใจทุกส่วน มอบเป็น *พุทธทาส ธรรมทาส สังฆทาส* ด้วยความเทิดทูนโดยสิ้นเชิง การสลัดปิดทิ้งซึ่งความมีคุณค่า และความนิยมทั้งหลายที่นับถือกัน แทนที่จะเป็นผู้หมดคุณค่าและความ นิยมดังที่เข้าใจกัน แต่ใจกลับมีคุณค่าขึ้นมาอย่างอัศจรรย์ผิดคาด เช่น

พระพุทธเจ้าขณะที่สละราชสมบัติออกทรงผนวชที่เรียกว่าหมตคุณค่าแห่งความนิยมนับถือของโลกสมัยนั้น แต่ผลกลับปรากฏขึ้นอย่างผิดคาดหมาย คือได้เป็นศาสดาของโลกทั้งสามมาจนปัจจุบันนี้ ซึ่งหมดทางที่จะแย้งได้ ธุดงค์วัตรที่เป็นเครื่องพร้าสอนพระให้ทำตนเป็นเหมือนผ้าขี้ริ้ว ก็มีความมุ่งหมายทำนองนั้นเหมือนกัน คือ เพื่อคุณค่าทางจิตใจ

ธุดงค์ข้ออยู่ป่าเป็นวัตร การอยู่ป่าเป็นวัตรเป็นธรรมเนียมของพระชุกตกรรมฐานที่เคยปฏิบัติกันมา ในสายตาของท่านอาจารย์มั่น ท่านถือเป็นธุดงค์สำคัญข้อหนึ่งในบรรดาธุดงค์ทั้งหลาย *ธุดงค์ที่ท่านปฏิบัติกันมากมาเป็นประจำคือ ข้ออยู่ป่าเป็นวัตร อยู่รุกขมูลร่มไม้เป็นวัตร ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร ฉันทนเดียวเป็นวัตร ฉันทนบาตรเป็นวัตร ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร* แต่มิได้ปฏิเสธคหบดีจิวรที่ท่านผู้มีศรัทธาถวาย สำหรับท่านอาจารย์มั่นท่านไม่รับรองจริงๆ จนอวสานสุดท้ายแห่งชีวิต ข้อนี้ไม่ค่อยมีท่านที่ยึดจากท่านได้ก็องค์ *ถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร*

ถือนอนหงาย คือไม่นอนเป็นคินๆ ไป ตามแต่จะกำหนด

ถือน้ำดื่มอาหารที่ตามส่งที่หลัง ฯลฯ

ข้อเหล่านี้ ท่านชอบปฏิบัติมากในสายท่านอาจารย์มั่น ส่วนข้ออื่นๆ นอกจากนั้นก็ปฏิบัติบ้างเป็นครั้งคราว แต่จะขอผ่านไป เพราะได้เคยอธิบายไว้ในประวัติท่านอาจารย์มั่นบ้างแล้ว ท่านผู้ประสงค์อยากทราบโดยละเอียด โปรดดูหมวดธุดงค์ ๑๓ ในธรรมวิภาค ปริเฉท ๒ หากจะอธิบายบ้างก็ขอยกออกมาเป็นตอนๆ ที่เกี่ยวกับปฏิปทาของพระชุกต แต่ละรายไป สำหรับสายท่านอาจารย์มั่น ท่านชอบปฏิบัติเป็นประจำก็มี

ตั้งที่ระบุนานี้ ส่วนชั้นวัตร ๑๔ มีเสนาสนวัตรเป็นต้น ก็จะไม่ขออธิบาย เพราะมีอยู่ในหนังสือทั่วไป หาได้ง่าย เช่น วินัยมุขเล่ม ๒ เป็นต้น ถ้าประสงค์อยากทราบก็กรุณาหาดูตามนั้น

พระกรรมฐานท่านปฏิบัติตามธุดงค์ ๑๓ และชั้นวัตร ๑๔ นี้เป็นประจำ แม้จะมีปลีกย่อยออกไปบ้างก็อยู่ในหลักใหญ่ที่กล่าวแล้ว มิได้ปฏิบัติ นอกกลุ่มนอกทางไปอื่น แต่การปฏิบัติและประสบเหตุการณ์นั้นมีแปลกต่าง กันไปบ้างเป็นรายๆ ตามจริตนิสัยที่ไม่เหมือนกัน โดยมากรายที่ชอบอยู่ป่าอยู่เขาเป็นนิสัย มักจะประสบเหตุการณ์มากกว่าการอยู่ป่าธรรมดา แม้ท่านอาจารย์มั่นผู้เป็นต้นตระกูลของพระธุดงค์กรรมฐานสายนี้ ก็ชอบอยู่ป่าอยู่ถ้ำอยู่เขาเป็นนิสัย และชอบสั่งสอนพระให้สนใจในการอยู่ป่า อยู่เขา มากกว่าจะสอนให้อยู่ในที่ธรรมดา ฉะนั้น การประสบเหตุการณ์ ของพระผู้ชอบอยู่ป่าเปลี่ยวนั้นจึงมีมากและมีอยู่เสมอ เช่นเกี่ยวกับพวก กูตผี เทวดา อินทร์ พรหม นาค พวกสัตว์เลื้อยต่างๆ บ้าง พระสาวก อรหันต์มาเยี่ยมและอบรมสั่งสอนบ้าง

พุดมาถึงนี้ ก็จะขออาราธนาเรื่องพระเถระผู้ใหญ่ที่เป็นศิษย์ท่าน อาจารย์มั่นมาลงบ้าง พอท่านผู้อ่านได้ข้อคิดเล็กน้อย ที่ท่านมีประสบการณ์ คล้ายคลึงกับท่านอาจารย์มั่น ว่าจะมีความจริงเพียงไรในความรู้สึกของ พวกเรา ผู้เพียงอ่านเรื่องท่านผู้อื่นไปก่อน มิใช่เรื่องของตัวเอง เมื่อถึงเวลาเราประสบบ้างถ้ามีความสามารถ จะมีความคิดความรู้สึก อย่างไรบ้าง จึงขอฝากข้อคิดไว้ พระเถระรูปนั้นปัจจุบันท่านยังมีชีวิตอยู่ ท่านชอบเที่ยวอยู่ในป่าในเขาเป็นนิสัย ไม่ชอบเกี่ยวข้องด้วยหมู่ชน พระเถระ ท่านเห็นประโยชน์ในการอยู่โดยลำพังในป่าในเขาลึก ทั้งเพื่อ

ประโยชน์ท่านเองและประโยชน์ผู้อื่นที่เป็นภูมิลึกลับ คือ พวกเทวดา เทวดา อินทร์ พรหม ภูตผี นาค อสุรกาย ต่างๆ ภูมิเหล่านี้เป็นสัตว์ ลึกลับในสายตามนุษย์ทั้งหลาย คล้ายกับไม่มีความหมายและไม่ได้อยู่ ในโลกมนุษย์และในตัวในสามภพนี้เลย สัตว์พิเศษเหล่านี้อาราธนาท่าน ขอให้เห็นแก่พวกเขาที่มีความเชื่อกรรมดีชั่ว บุญบาป นรกสวรรค์ และ นิพพาน เช่นเดียวกับมนุษย์ผู้เชื่อกรรมทั้งหลาย เป็นแต่ไม่สามารถ แสดงตนและความคิดเห็นต่างๆ ให้โลกรู้เห็นได้อย่างเปิดเผยเหมือนโลก ที่เปิดเผยทั้งหลายเท่านั้น นานๆ จะมีท่านที่มีสายตายาว คือ ความรู้ พิเศษ ไม่อคติลำเอียงต่อสิ่งที่มีอยู่ทั้งหลาย มาโปรดสักครั้ง สัตว์พิเศษ เหล่านี้ไม่ยากยุ่งเกี่ยวกับมนุษย์หญิงชาย ผู้หยาบทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ค่อยมีความให้อภัยสัตว์โลกกันแทรกอยู่ในจิตเลย นอกจากมนุษย์ที่มี ศีลธรรมในใจ แม้กายจะหยาบก็ถือว่าเป็นหลักธรรมชาติของผู้อยู่ใต้ กฎของกรรมจะยอมรับโดยทั่วกัน เทวดาทั้งหลายมิได้ถือมิได้รังเกียจ แต่มนุษย์จำพวกนี้มีน้อยมากและหาคบได้ยาก แม้เขาจะสามารถให้ความ ร่วมเย็นแก่เรา เพราะความดีของเขาที่สละเพื่อผู้อื่นด้วยวิธีต่างๆ แต่เขาก็ ไม่สามารถรู้เรื่องและติดต่อกับเราโดยตรงได้ นอกจากความดีที่ประสาน กันอยู่เท่านั้น มนุษย์พวกนี้ทำความร่มเย็นแก่โลกได้อย่างกว้างขวาง ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งที่แจ้งแลที่ลับ ไม่มีกาลสถานที่ ไม่มีประมาณ แม้พวกภูตผีที่มีกรรมเบาพอประมาณ ก็ได้รับความเย็นจากมนุษย์จำพวกนี้ แผลส่วนความดีให้เป็นประจำ พวกกายทิพย์พลอยอนุโมทนากับเขาอยู่ โดยสม่ำเสมอ ขอให้เขามีความเจริญรุ่งเรืองและทำประโยชน์แก่โลกได้ นานๆ กว่าจะละโลกนี้ไปเสวยสมบัติอันมีค่าของตนๆ สำหรับพระเจ้า เป็นมนุษย์พิเศษ มีทั้งศีลทั้งธรรม งามทั้งใจ สว่างไสวด้วยความรู้และ

คุณธรรม นำเคารพเลื่อมใสมาก พวกข้าพเจ้าทั้งหลายขออาราธนาอยู่ที่นี้
โปรดสัตว์ไปนานๆ เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลกผู้อาภัพ ความมีภพภูมิตาม
สายตาของมนุษย์ทั้งหลาย จะได้พากันมาฟังโอวาทคำสั่งสอนแลเพิ่มพูน
บุญญาบารมีให้ยิ่งๆ ขึ้นไป และเป็นปัจจัยแก่มรรคผลนิพพานอันเป็นธรรม
สุดโลกดังนี้

ท่านเล่าว่า เวลาท่านพักอยู่ในภูเขาลึก โดยมากมีแต่พวกกายทิพย์
มาเกี่ยวข้องทั้งใกล้ทั้งไกล ทั้งเบื้องบนเบื้องล่าง ตลอดนาคและภูตผี
ทั้งหลายแทบไม่เว้นแต่ละคืน การทำความเพียรก็เป็นที่ไปตามเวลาไม่ได้
หยุดหย่อน การพักผ่อนร่างกายก็สะดวกสบาย การต้อนรับแขกก็กลับ
ก็มีได้หยุด วันคืนหนึ่งๆ ไม่ค่อยมีเวลาว่างอยู่เฉยๆ แต่เป็นความสะดวก
ผิดธรรมดาที่อยู่กับผู้คนพระเณรมากๆ ซึ่งหาความสะดวกไม่ค่อยได้ขณะ
ที่มาเกี่ยวข้องกัน ส่วนพวกกายทิพย์จะเป็นภูมิใดก็ตาม แม้มีมาเป็น
จำนวนมากก็เป็นเหมือนไม่มี การแสดงธรรมก็เป็นมาจากใจล้วนๆ ไม่ได้
ใช้กำลังกาย ขณะที่แสดงธรรมก็ไม่ปรากฏว่ากายมีในความรู้สึก มีแต่
ความรู้กับธรรมที่สัมผัสกันออกมาเท่านั้น ความเหน็ดเหนื่อยไม่ปรากฏ
ในเวลาแสดงธรรมให้พวกนี้ฟัง ขณะฟังธรรมจบลงรู้สึกมีความยิ้มแย้ม
แจ่มใส และพร้อมกันสาธุการสามครั้ง เสียงสะท้อนไปทั่วโลกธาตุ
เช่นเดียวกับที่ท่านอาจารย์มั่นเคยเล่าให้ฟัง การสนทนาธรรมก็มุ่งความรู้
ความเข้าใจจริงๆ เช่นเดียวกับผู้เดินทางสายที่ตนยังไม่เคยเดิน กลัวผิดทาง
ถามเขาด้วยความสนใจอยากรู้ทางจริงๆ ฉะนั้น บางพวกก็สนทนาด้วย
ภาษาใจธรรมดา แต่บางพวกสนทนาด้วยภาษาบาลีเหมือนพุทธพจน์
แต่ก็ทราบความหมายของบาลีนั้นๆ อันอยู่ในความหมายแห่งภาษาใจ

อันเดียวกัน ท่านเล่าว่าเวลาออกจากสมาธิแล้ว ท่านพยายามจดบาป
ปัญหาที่เทวดาถามไว้มากมาย สมัยท่านอาจารย์มั่นยังมีชีวิตอยู่ ก็ไป
เรียนถามให้ท่านแปลให้ฟัง ท่านอาจารย์มั่นว่าบาปเป็นศัพท์ตายตัวเวลาสู่
โลกต่างๆ ไป แต่บาปที่ผิดขึ้นมาก็ดี เทวดาถามก็ดี เป็นคำเฉพาะบุคคล
กาลสถานที่เท่านั้นจะนำออกไปใช้ทั่วไปย่อมไม่สะดวก แม้ได้ความชัดเจน
ตามที่แปลออกจากบาปต่างๆ ไปก็จริง แต่บาปที่ผิดขึ้นเฉพาะบุคคลใน
ความหมายก็มุ่งเฉพาะบุคคลนั้นเท่านั้น มักไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น แม้ผมแปล
ให้ท่านฟังได้ แต่ก็อาจไม่ตรงกับความหมายที่ท่านเข้าใจมากับบาปนั้น
ผมจึงไม่อยากแปล เพราะคำที่ผิดขึ้นมาจากใจจะเป็นคำบาปก็ดี เป็น
ภาษาใจก็ดี เป็นคำห้ามหรือตักเตือนใดๆ ก็ดี ย่อมเข้าใจและแน่นอน
เฉพาะผู้นั้น ผู้อื่นจะแยกความหมายที่เกิดขึ้นเพื่อผู้นั้นไปเป็นอื่น ย่อมขัด
ต่อความมุ่งหมายของธรรมซึ่งผิดขึ้นเพื่อผู้นั้น ผมพอเข้าใจธรรมที่ผิดขึ้น
ภายในทั้งเพื่อตนเองทั้งเพื่อเทวบุตรเทวดา และเพื่อผู้อื่นใดที่มาเกี่ยวข้อง
ได้พอสมควร เพราะธรรมเหล่านี้เคยเกิดกับผมอยู่เสมอ แม้จะเรียกว่า
เกิดคู่เคียงกับปฏิบัติสมาธิภาวนาโดยสม่ำเสมอก็ไม่ผิด นอกจากนั้นเวลา
ปกติธรรมดา ธรรมดังกล่าวยังเกิดได้ บางทีเดินจงกรมอยู่ก็เกิด นั่งอยู่
ธรรมดาก็เกิด เดินไปบิณฑบาตก็เกิด ฉันทจ้งหันอยู่ก็เกิด พุดคุยอยู่กับ
หมู่คณะพอหยุดพุดก็เกิด กำลังแสดงธรรมอยู่พอหยุดชั่วขณะเท่านั้นก็เกิด
เกิดไม่เลือกกาลสถานที่และอิริยาบถ ถ้าจะเรียกว่าเกิดประจำนิสัยก็
ไม่ถนัดใจ เพราะแต่เริ่มแรกปฏิบัติที่ยังไม่รู้ภาษาอะไร ธรรมเหล่านี้
ก็ไม่เห็นเกิด เพิ่งเริ่มเกิดบ้างก็เมื่อปฏิบัติพอรู้อะไรนิดๆ หน่อยๆ ขึ้น
บ้าง จนจิตเป็นสมาธิและปัญญาเรื่อยมา ธรรมเหล่านี้ก็ค่อยๆ เกิดเป็น
คู่เคียงกันมาตามกำลังของจิต จนตลอดปัจจุบันนี้ ธรรมเหล่านี้เกิดไม่มี

ประมาณ ทั้งไม่เลือกกว่าอิริยาบถใดสถานที่ใด เกิดได้ทั้งนั้น แต่จะเกิดในอิริยาบถใดสถานที่ใดก็ตาม ย่อมถือเป็นธรรมเฉพาะตัว เข้าใจจำเพาะตัว ไม่คิดจะให้ใครแปลให้ฟัง นอกจากต้องการทราบความหมายจากผู้อื่นที่แปลจากธรรมบทนั้น เพื่อเทียบเคียงกับความเข้าใจของตนบ้างเท่านั้น จึงถามท่านผู้อื่นบ้างในบางครั้ง แต่มิได้ถามด้วยความอยากรู้เพราะตนไม่รู้ความหมายของธรรมบทนั้นมาก่อน ที่ท่านเล่าให้ฟังผมเข้าใจดีทั้งหมดว่าเป็นธรรมจำเพาะตัวใครตัวเรา ฉะนั้น ผมจึงไม่อยากแปลให้ท่านฟัง แม้ผมจะเป็นอาจารย์ท่าน แต่สาระสำคัญที่ท่านจะพึงรู้พึงเข้าใจจากธรรมที่ผุดขึ้นกับท่าน เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากกว่าผมแปลให้ฟัง แล้วท่านก็ไม่แปลให้ฟังเสีย แต่เราก็มิได้ข้องใจสงสัยอะไรเลย ความจริงก็เป็นดังท่านพูด ไม่มีผิด ผมยอมรับคำอย่างเทิดทูนไม่มีที่แย้ง

เทวดามาเยี่ยมฟังธรรมจากพระเถระรูปนี้เสมอ เช่นเดียวกับท่านอาจารย์มั่น

ท่านเล่าว่าเทวดามาเยี่ยมฟังธรรมท่านแต่ครั้งมีจำนวนมากบ้าง น้อยบ้าง แต่ไม่มากเหมือนที่มาเยี่ยมฟังธรรมท่านพระอาจารย์มั่น บางครั้งมาในราว ๕๐-๖๐ บางครั้งราว ๑๐๐-๒๐๐ บางครั้งราว ๕๐๐-๖๐๐ บางครั้งก็เป็นพันๆ แต่ห่างๆ มา เครื่องนุ่งห่มของเทวดาทั้งเบื้องบนเบื้องล่างที่มาในบางครั้ง มีสีชาวล้วนบ้าง สีแดงล้วนบ้างเป็นแบบเดียวกันหมด ไม่ก้าวก่ายกัน ทุกคนและทุกครั้งที่มาไม่มีเครื่องประดับตกแต่งใดๆ ทั้งสิ้น เวลาเข้ามาหาพระผู้ทรงศีลทรงธรรมเป็นที่เคารพมาก เทวดาถือกัน หัวหน้าประกาศห้ามไม่ให้ใส่เครื่องประดับตกแต่งเข้าไปหาพระ

ใ้หนุ่มแบบเรียบๆ เหมือนพุทธมามกะชาวพุทธ มีกิริยามารยาท สวยงามมาก ตีตตาดใจ เห็นแล้วไม่จืดไม่จาง มนุษย์เราน่ายึดเอาแบบ อย่างของเขามาใช้ เมื่อเวลาเข้าไปหาพระหาสงฆ์ในวัดหรือที่ใดก็ตาม จะน่าดู ไม่อุจาดบาดตาบาดใจเกินไป เห็นแล้วทุเรศปลงไม่ตก กลัวตกนรก มากกว่า แต่ใครล่ะจะสามารถนำเรื่องของเทวบุตรเทวดามาเล่า มาสั่งสอน มนุษย์ให้เชื่อถือและยอมรับปฏิบัติตามได้บ้าง ใครจะกล้ายอมรับทำ หน้าที่นี้เล่า เพียงได้ยินใครเล่าเรื่องเทวดาเปรตผีให้ฟังบ้าง ไม่ทราบว่ เล่าเล่นเล่าจริงก็จะถูกหัวเราะเยาะเหยียดแล้ว ขึ้นเอากฎระเบียบของ เมืองเทพเมืองผีมาใช้ในเมืองมนุษย์ เขาก็จะหาว่าบ้าไม่มีสติ โรงพยาบาล ปากคลองสถานก็จะไม่ยอมรับเป็นคนไข้ แล้วจะไม่ตายทิ้งเปล่าๆ ทั้งที่บ้า ยังติดตัวไปด้วยละหรือ ท่านพูดแล้วหัวเราะกันไปพักหนึ่ง ผู้เขียนก็ปาก อยู่ไม่เป็นสุข จึงเรียนเล่นบ้างจริงบ้างเป็นการหยิ่งเสียดูว่าท่านจะว่า อย่างไร ก็ท่านอาจารย์เองจะเป็นไรไป โลกเขาไปเห็นอะไรในเมืองนอก เมืองนา เขายังนำมาเล่ากันฟังได้ และนำเอากิจการจากเมืองนอกมา ปรับปรุงแก้ไขในบ้านเมืองของตน โดยออกกฎเกณฑ์ให้คนในประเทศ ปฏิบัติตามได้ เช่น เมืองไทยเราการแต่งเนื้อแต่งตัวเวลานี้ ก็กำลังจะ กลายเป็นเมืองนอกไปหมดแล้วทั้งหญิงชาย ทั้งหนุ่มสาวเฒ่าแก่ เพราะ คนไทยเราสั่งสอนง่าย ไม่เป็นคนหัวแข็งหัวดี้อร้อนเหมือนคนเมืองอื่นๆ ยิ่งการแต่งเนื้อแต่งตัวด้วยแล้วคนไทยยิ่งชอบและลอกแบบของใครๆ มาปฏิบัติได้อย่างถูกต้องแม่นยำ หรือยิ่งกว่าครูเสียอีก ทั้งจำอะไรๆ ที่แปลกหูแปลกตาได้อย่างอัศจรรย์ ยิ่งการแต่งกายแบบเมืองเทพซึ่งใครๆ ไม่เคยไปเห็น แม้พวกนักท่องเทียวอวกาศ ก็ไม่มีหวังจะได้เจอได้ชมการ แต่งกายของพวกเขาเทพพอจะนำมาอวดโลกได้เลยด้วยแล้ว ถ้ามนุษย์ได้รับ

การแนะนำแนวทางบ้างแล้ว เข้าใจว่าจะมีผู้สนใจไม่น้อย เพราะเป็นแบบ
ของคนชั้นสูง พอจบประโยคต่างคนต่างหัวเราะกันพักใหญ่ แล้วทำหน้า
ให้ผู้เขียนว่า คำพูดของท่านมักพิสดารเกินไป ถ้าขึ้นทำตามท่านผมต้อง
ไม่ได้อยู่ในเมืองไทยแน่ จะต้องถูกเนรเทศไปอยู่กับพวกเปรตพวกผีโดย
ไม่ต้องสงสัย เพราะเขาจะหาว่าผมเป็นเพื่อนกับพวกนั้น แล้วจะขับไล่
ให้ไปอยู่กับพวกเปรตพวกผีนั้นแน่นอน ส่วนจะให้ไปอยู่กับพวกเทพ
พวกพรหมคงไม่มีหวังแน่ๆ เพราะภูมินี้เป็นภูมิดีมีศักดิ์สูง แต่ภูมิเปรต
ผีนั้นซีที่เขากลัวผมไปอยู่ด้วย เพราะเป็นภูมิที่ต่ำต้อยด้อยศักดิ์ศรีไม่มีใคร
ปรารถนา เพื่อเป็นการประณาม ถ้าเรื่องเป็นอย่างนี้ท่านจะว่าอย่างไร
ตอนนี้ทั้งท่านทั้งผู้เขียนต่างหัวเราะกันพักหนึ่ง แล้วท่านพูดต่อไปว่า
ท่านกรุณาอย่าหาญคิดจะให้ผมเอาระเบียบของเทพของพรหมมาใช้
ในเมืองมนุษย์เลย แม้แต่พวกดังกล่าวนี้ก็ยังคงเคารพศาสนา เคารพ
พระพุทธเจ้าอย่างเทิดทูน ธรรมดังกล่าวก็อยู่ในมนุษย์เรานี้เอง ถ้าใคร
จะสนใจปฏิบัติตาม ก็ไม่เห็นอะไรบกพร่องในบรรดาธรรมสอนโลกที่มีอยู่
ในแดนมนุษย์เรา ถ้าเราไม่โง่งนเกินไป เท่าที่ผมเล่าให้ฟังก็ถือเป็นกันเอง
มิได้คิดจะไปพูดไปเล่าที่ไหน แต่พอเล่าให้ฟังตามเหตุการณ์ที่ปรากฏบ้าง
ท่านกลับขอให้ผมนำเอาขนบธรรมเนียมของเทวดามาสั่งสอนมนุษย์
ซึ่งเป็นเรื่องช่วยที่สุดสำหรับผู้จะเริ่มคตินำธรรมเนียมลึกลับมาสอนโลก
ผมทำไม่ลง แม้แต่คิดก็ไม่เคยคิด ผู้เขียนเรียนท่านว่า กระผมก็เรียนไป
ตามภาษาอย่างนั้นเอง ถ้าท่านอาจารย์ไม่สะดวกก็ไม่ควรฝืน เราคุยกัน
สนุกตามแบบพระโดยลำพังที่ถือเป็นกันเอง

บรรดาเทวดาหลายพวกที่มาเยี่ยมท่านในวาระต่างๆ กันนั้น มีความคิดเห็นรักชอบธรรมต่างๆ กัน บางพวกชอบรับศีลก่อนฟังธรรม บางพวกชอบฟังธรรมเลยทีเดียว บางพวกชอบธรรมสังโยชน์เบื้องต้น บางพวกชอบฟังสังโยชน์เบื้องต้น แต่ที่ชอบฟังสังโยชน์เบื้องต้นมากกว่า บางพวกชอบฟังธัมมจักกัปปวัตตนสูตร บางพวกชอบฟังกรณียเมตตสูตร บางพวกชอบฟังสังคหธรรมเกี่ยวกับการสงเคราะห์กัน ชอบแปลกๆ ต่างๆ กันตามจำนวนของพวกเทพที่มานั้นๆ ต่างมีความรักชอบธรรมไปตามนิสัยเหมือนมนุษย์เรา บางพวกชอบฟังเมตตาพรหมวิหาร บางพวกชอบฟังสูตรที่เราไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อนเลยก็มี เราสนใจต้องบอกกับเขาว่าไม่เคยรู้ไม่เคยเรียนมา เขาก็ขอฟังสูตรอื่นๆ ที่เขาชอบต่อไป ท่านว่าเทวดาเคารพรักท่านมาก ไม่อยากให้ท่านหนีไปที่ไหนเลย อยากให้ท่านพักอยู่กับเขานานๆ ขณะที่ท่านพักอยู่ที่นั่น เทวดาที่มีความสงบเย็นใจมาก กลางคืนก็ได้ยินเสียงท่านสวดมนต์และเจริญธรรมบทเมตตา เขามีความซาบซึ้งในธรรมที่ท่านสวดมาก ไม่อยากให้อจบลงง่ายๆ ท่านว่าการสวดมนต์ก็เพียงนึกอยู่ในใจ มิได้สวดเสียงดังพอจะได้ยินถึงใครๆ แต่เวลาเทวดามาเยี่ยมเขาขอให้สวดมนต์สูตรนั้นๆ ให้มากกว่าสูตรอื่นๆ เขาเป็นสุขใจและชอบฟังมากกว่าสูตรอื่นๆ ขณะท่านสวดมนต์เขาสนใจฟังอย่างเพลิดเพลิดดังนั้น ท่านถามเขาว่าทราบได้อย่างไรว่าอาตมาสวดมนต์สูตรนั้นๆ เขาตอบท่านทันทีว่าเสียงสวดมนต์ของพระองค์ท่านสะท้อนไปทั่วพิภพ จะไม่ให้ได้ยินอย่างไรได้ ธรรมเป็นของละเอียดอ่อนอยู่แล้ว เมื่อยกขึ้นประกาศด้วยการสวดหรือสังวัธยาย ก็ต้องดังกังวานไปทั่วพิภพให้รู้ทั่วถึงกันทั้งโลกธาตุ บรรดาผู้ควรจะทราบได้

พระอรหันต์มาแสดงธรรมให้ท่านฟัง

ท่านพักอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่ง ตอนกลางคืนยามดึกสงัด ท่านกำลังเข้าที่
ทำสมาธิภาวนาอยู่ มีพระอรหันต์องค์หนึ่งชื่อ *พระภาคุละ* รูปร่างขาวสูง
สวยงามมาก มองเห็นแล้วนำเคารพเลื่อมใสทันที ท่านเหาะทางอากาศมา
เยี่ยมท่านทางสมาธิภาวนา ตอนกลางวันของคืนวันนั้น บริหารขึ้นหนึ่งของ
ท่านหาย หายังไงก็ไม่พบ พอตกกลางคืนนั่งภาวนา พระอรหันต์องค์นี้
ก็เหาะมาเยี่ยมท่านพอดี พอเหาะลงมาถึงพื้น นั่งเรียบร้อยแล้ว ท่านก็
ถามขึ้นทันทีว่า ทราบว่าบริหารชื่อนั้นของท่านหายเมื่อตอนกลางวันใช่ไหม
ท่านเรียนตอบว่า ใช่ พระอรหันต์องค์นั้นก็ชี้มือบอกว่า “นั่น อยู่ที่นี่
มิได้หาย ท่านลืมนิดที่ไว้ต่างหาก” พอเช้าวันหลังไปดูที่ท่านชี้บอกก็เห็นจริงๆ
ท่านรู้สึกแปลกใจว่าท่านก็มีได้บนบานศาลกล่าวอะไรเลย แต่ท่านทำไม
ทราบได้ บริหารนั้นก็ได้อะไรจริงๆ ตามจุดที่ท่านชี้บอก จึงนำอัศจรรย์
อยู่มากท่านว่า

ขณะที่พระอรหันต์ท่านเหาะมาเยี่ยมท่านอาจารย์องค์นั้น ท่านชมเชย
และสรรเสริญท่านที่ถือธุดงค์วัตร และปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนำเคารพ
เลื่อมใส จึงดลบันดาลให้ท่านต้องมาเยี่ยมถึงที่อยู่ จากนั้นท่านก็แสดงธรรม
เพื่อความรื่นเริงแก่ท่าน และสอนเน้นหนักลงในธุดงค์วัตรว่า จงพยายาม
รักษาธุดงค์ไว้ให้มั่นคงต่อไป อย่าให้เลื่อมร่วงโรยไปเสีย *ธุดงค์วัตรเสื่อม*
ก็เท่ากับว่าศาสนาเสื่อม แม้คัมภีร์ธรรมทั้งหลายยังมีอยู่ก็ไม่อาจทรงคุณค่า
แก่ผู้ไม่สนใจได้เท่าที่ควร ธุดงค์วัตรเป็นธรรมขั้นสูงมาก ผู้รักษาธุดงค์
ได้ต้องเป็นผู้มีจิตใจสูง ท่านควรทราบว่ *พระอริยเจ้าทุกประเภทไปจาก*

ธุดงค์ครั้งนี้ทั้งนั้น เพราะธุดงค์เป็นธรรมเนียมเครื่องทำลายกิเลสได้ทุกประเภท
ธุดงค์จริงเป็นทางเดินเพื่ออริยธรรม อริยบุคคล คนไม่มีธุดงค์คือ
คนวัตรร้าง เช่นเดียวกับบ้านร้างเมืองร้าง อะไรก็ตามถ้าลงได้ร้างแล้ว
ไม่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาเลย ท่านจงรักษาธุดงค์อันเป็นเครื่องทำลายกิเลส
ไว้ให้ดีและมั่นคง อย่าให้เป็นพระวัตรร้าง จะเป็นทางร่วไหลแตกซิมแห่ง
มรรคผลนิพพานที่ควรจะได้จะถึง พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายบรรดา
ที่เลิศแล้ว ล้วนแต่ท่านรักษาธุดงค์กันทั้งนั้น ใครประมาทธุดงค์ว่า
ไม่สำคัญ ผู้นั้นคือผู้หมดสาระสำคัญในตัวเอง ท่านจงรักษาความสำคัญ
ของตนไว้ด้วยธุดงค์ ผู้มีธุดงค์เป็นผู้มีอำนาจทั้งภายนอกภายใน
อย่างลึกลับจับใจที่บอกใครไม่ได้ เป็นผู้เด่นในวงแห่งทวยเทพชาวไตรภพ
ทั้งหลาย มนุษย์และเทวดาทุกชั้นทุกภูมิเคารพรักผู้มีธุดงค์ประจำ
ตัวอยู่ และไปที่ไหนไม่เป็นภัยแก่ตัวและผู้อื่น มีแต่ความเย็นฉ่ำอยู่ภายใน
ทั้งกลางวันและกลางคืน ธุดงค์เป็นธรรมลึกลับยากที่จะมองเห็นความ
สำคัญ ทั้งที่ธุดงค์เป็นธรรมสำคัญในศาสนามาดั้งเดิม ธุดงค์เป็น
หลักใหญ่แห่งพระศาสนา ผู้มีธุดงค์ประจำตัว คือผู้รู้ความสำคัญของตัว
และรักษาถูกจุดแห่งความสำคัญได้ดี เป็นที่น่าชมเชยอย่างถึงใจ ผู้มี
ธุดงค์ดีเป็นผู้มีจิตใจเมตตาอ่อนโยนในสัตว์ทั้งหลาย ถ้ายังมีผู้ปฏิบัติ
รักษาธุดงค์อยู่ตราบไต่ ศาสนาก็ยังทรงดอกทรงผลอยู่ตราบนั้น
เพราะธุดงค์เป็นทางที่ไหลมาแห่งมรรคและผลทุกชั้น ไม่มีสถานที่กาล
เวลาหรือสิ่งใดๆ มาเป็นอุปสรรคกีดขวางทางเดินเพื่อมรรคผลนิพพานได้
ถ้าธุดงค์ยังเป็นไปอยู่กับผู้ปฏิบัติทั้งหลาย ท่านจงจดจำให้ถึงจิต
คิดไตร่ตรองให้ถึงธรรมคือธุดงค์ดังกล่าวมา อยู่ที่ใดไปที่ใดจะชุ่มเย็น
อยู่กับตัวท่านเอง ธุดงค์นี้แลคือบ่อเกิดแห่งธรรมทั้งหลายดังนี้

พอแสดงธรรมจบลง ท่านก็ลาจากไปโดยทางอากาศหายเงียบไปเลย เมื่อพระอรหันต์ท่านจากไปแล้ว ท่านนำธรรมที่ท่านแสดงสั่งสอนมา คิดอ่านไตร่ตรอง เกิดความอัศจรรย์ใจตัวเองที่ไม่คาดฝันว่าจะมีพระอรหันต์ ผู้วิเศษ แม้นิพพานแล้วยังอุตสาหมาเมตตาอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับ ธุดงค์วัตรและธรรมอื่นๆ มากมาย เกิดความมั่นใจในธรรมทั้งหลายว่า ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ทั้งชาติ ได้จอมปราษฎ์มาเมตตาสั่งสอน ซึ่งเป็นพระขีณาสพทั้งองค์เหาะมาทางอากาศ เราคงมีวาสนาบารมีอยู่บ้าง ที่ได้เห็นสิ่งที่ไม่น่าจะเห็น และได้ฟังสิ่งที่ไม่คาดฝันว่าจะได้ยินได้ฟังนับ แต่เกิดมา การดำเนินของเราคงไม่เป็นโมฆะในวงพระศาสนา มิฉะนั้น พระอรหันต์องค์วิเศษคงไม่เหาะมาโปรดเมตตาให้เสียเวลา

คืนวันนั้นพอออกจากที่ทำสมาธิมาเดินจงกรม ราวกับตัวจะเหาะ ลอยขึ้นบนอากาศตามพระอรหันต์ท่านไปจนได้ ทำความเพียรไม่รู้สึก เหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าใดๆ เลย มรรคผลนิพพานเหมือนกับอยู่ชั่วเอี่ยม มือถึง ทั้งที่จิตก็ยังมีกิเลสอยู่ในใจนั้นแล จิตใจสงบเย็น กายก็เบา มองไปในทิศทางใดรู้สึกปลอดโปร่งโล่งไปหมด ไม่ปรากฏสิ่งและอารมณ์ใดๆ มาเกี่ยวข้องพัวพันจิตใจให้ลำบากรำคาญเหมือนที่เคยเป็นมารต่อกัน มาเลย เดินจงกรมจนถึงสว่างโดยไม่รู้สึกเมื่อยขบใดๆ ทั้งสิ้น ที่เคยได้ยิน ธรรมท่านแสดงไว้ว่า *ธมฺมปีติ สุขํ เสติ ผู้มีความปีติในธรรมย่อมอยู่ หลับนอนเป็นสุขดังนี้* ก็เพิ่งมาปรากฏชัดกับใจในคืนวันนั้นดังนี้ ฟังแล้ว ขนลุกชูเพราะความปีติยินดีในประสบการณ์ของท่านที่มีวาสนาบารมี บำเพ็ญธรรมจนเห็นมรรคเห็นผลอัมภพันตา ทั้งภายนอกมีพระอรหันต์ องค์วิเศษเหาะมาโปรดเมตตา ทั้งภายในก็ได้ดีมีธรรมรสปรากฏซาบซ่านไป

ทั้งกายทั้งใจ อันเป็นความเย็นที่หาได้ยาก พากฟ้าแดนดินถิ่นใกล้ถิ่นไกล หรือถิ่นไหนๆ ก็ไม่มีให้เจอ ถ้าไม่เจอจากความเพียรพยายามปฏิบัติอบรม ในธรรมนี้เท่านั้น ท่านที่เพียรทางนี้ย่อมมีวันเจอ เพราะสิ่งที่จะให้เจออยู่กับธรรม และธรรมก็อยู่กับใจ ไม่แยกหรืออยู่ห่างไกลกันอะไรเลย

ท่านอาจารย์องค์นี้รู้สึกจะมีประวัติแปลกอยู่บ้างองค์หนึ่ง ในบรรดาศิษย์ท่านอาจารย์มั่นในการเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งโดยมากก็เป็นความอดอยากกันดารและสัตว์เลื้อยที่เป็นเรื่องเลื่องต่อชีวิตที่โลกรักสงวนกันอย่างยิ่ง ผลที่ได้รับก็ประทับใจทั้งภายนอกภายใน คือภายนอกก็ให้เห็นสิ่งลึกลับที่เกินกว่าสายตาและหูของมนุษย์ทั้งหลายจะรู้เห็นและได้ยินได้ แต่ท่านก็ได้เห็นอยู่เสมอเป็นคู่เคียงกับปฏิบัติทาตลอดมา และภายในคือธรรมรสก็ปรากฏอยู่กับใจโดยสม่ำเสมอ ต่อไปนี้ท่านผู้อ่านก็จะได้นึกวาดภาพไปตามความเป็นไปแห่งเรื่องของท่านต่อไปอีก ซึ่งจะขออาราธนาเรื่องท่านมาลงไปเรื่อยๆ จนครบแก่การยุติ

คือท่านพักทำความเพียรอยู่ในถ้ำแห่งภูเขาลูกหนึ่ง ทราบว่าห่างจากหมู่บ้านมากผิดที่เคยอยู่มาก่อน บิณฑบาตทั้งไปและกลับก็กินเวลาราวสองชั่วโมงกว่า จนเหงื่อแตกโชกแทบไม่มีเหลือติดตัวกว่าจะกลับถึงที่พักแต่ละครั้ง แต่ท่านก็พอใจที่จะอยู่บำเพ็ญด้วยความสมัครใจ ไม่คิดถึง ความลำบากกันดารใดๆ ทั้งสิ้น การภาวนาก็เป็นไปด้วยความดูดีไม่จีจาง คืบวันหนึ่งพอจิตสงบตัวลงไม่นานนัก ก็ปรากฏเห็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ชื่อท่านว่า พระกัสสปเถระ เหาะลอยมาทางอากาศ มุ่งหน้ามาหาท่านและค่อยๆ เหาะลงมาราวกับมีเบรคห้ามล้อเหมือนรถยนต์เรา แล้วก็ค่อยๆ หย่อนองค์ท่านลงมาถึงพื้น เสร็จแล้วนั่งพับเพียบ

เรียบร้อยที่ตรงหน้าท่านด้วยสีหน้ายิ้มแย้มที่เต็มไปด้วยรัศมีแพรวพราว รอบองค์ มีลักษณะท่าทางอ่อนโยนด้วยเมตตา ราวกับหมอผู้มีอหิชาศัยใจ เอื้ออารีต่อคนไข้ เข้ามาถามดูอาการด้วยความเป็นห่วง หวังจะช่วย อนุเคราะห์ด้วยหยูกยาและวิธีการต่างๆ อย่างเต็มสติกำลังความสามารถ ที่มีอยู่นั้น พระอรหันต์องค์นั้นก็เช่นกัน พอนั่งพับเพียบเรียบร้อยด้วย ทั้งอหิชาศัยที่เต็มไปด้วยเมตตาหวังธรรมานุเคราะห์แก่ท่าน แล้วก็ถาม ด้วยความเอื้อเฟื้อว่า เป็นอย่างไร ชั้นรปัญจกกับใจที่เป็นเจ้าของแห่ง วัฏฏะของท่าน พอเป็นไปอยู่ละหรือ จิตพอจะเห็นโทษและเบื้อหน่ายต่อ การเกิดตายบ้างหรือยัง ผมเป็นห่วงท่าน กลัวว่าจิตที่เคยนอนไม่ตื่นมา เป็นอนันตกาลจนนับประมาณมิได้ จะไม่สนใจอยากตื่นพอมองเห็นทาง เดินเพื่อพระนิพพาน อันเป็นแดนลี้ลับสำหรับสัตว์โลกผู้ไม่สนใจจะตื่น จากหลับ คือความเพลินหลงในสิ่งหลอกลวงทั้งหลายที่มีประจำอยู่ในแดน ของสัตว์โลกผู้ชอบลุ่มหลง ยิ่งกว่าความชอบรู้จริงเห็นจริงทั้งหลาย ซึ่งมีอยู่ในแดนเดียวกัน จึงได้มุ่งมา เมื่อมาถึงแล้วก็อนุโมทนาในกำลัง ศรัทธาและข้อปฏิบัติที่ท่านบำเพ็ญอยู่เวลานี้ นี่เป็นประโยคแรกที่ท่าน ทักทายได้ถามด้วยความเป็นห่วงและเมตตา ส่วนท่านอาจารย์องค์นั้น ท่านปรากฏในนิมิตภาวนาว่า ท่านลุกขึ้นกราบไหว้ท่านด้วยความตื่นตันใจ ทั้งที่ใจยังอยู่ในสมาธิขณะที่ท่านเหาะลงมาถึงที่แรก ท่านเรียนตอบ พระอรหันต์โดยทางสมาธิภาวนาว่า ชั้นรของเกล้ากระผมก็พอทนกันไป แบบโลกๆ เขาทนกัน ส่วนจิตก็พยายามตะเกียกตะกายปลุกปล้ำกันไป เพื่อความเห็นโทษแห่งการลุ่มตัวมั่วสุมกับสิ่งที่เป็นพาลภายใน ซึ่งคอย หลอกหลอนให้ลุ่มหลงไปตามตลอดเวลา พอได้รับความร่มเย็นเห็นโทษ แห่งวัฏฏะบ้างเท่าที่สติปัญญาสามารถ

เมื่อจบลง ท่านก็เริ่มแสดงธรรมให้ฟัง โดยเน้นหนักไปทางจุดดวัตร เช่นเดียวกับองค์ก่อน แสดงพระวินัยเป็นวาระสุดท้าย ใจความแห่งธรรมที่แสดง ท่านยกเอาจุดดวัตรที่อาจารย์องค์นั้นกำลังปฏิบัติอยู่ขึ้นแสดง ว่าที่ท่านปฏิบัติอยู่ทุกวันนี้เป็นสามมิจิกรรมอันชอบแล้ว พระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลายที่เป็นอัจฉริยะบุคคล ท่านชอบอยู่ในป่าเปลี่ยว อยู่ในถ้ำ เงื่อมผา รุกขมูลร่มไม้ อยู่ในป่าชฎ อยู่ในป่าช้า อันเป็นสถานที่เตือนบอกเรื่องความตายทุกวันเวลา เกี่ยวกับการที่ประชาชนมาทิ้งผี ทั้งผีหญิงผีชาย ผีชายหนุ่ม ผีหญิงสาว ผีเด็กผีคนเฒ่าคนแก่ อยู่ทุกวัน เวลา ท่านอยู่ด้วยความมีสติปัญญาไตร่ตรองกับเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา เพื่อสติปัญญาจะได้มีทางตื่นตัวและหาทางออก ท่านอยู่อย่างที่ท่านกำลังอยู่บำเพ็ญเวลานี้แล การอยู่ของท่านจึงเป็นความถูกต้อง ไม่เกลื่อนกล่นวุ่นวายด้วยเรื่องส่งเสริมวัฏทุกข์ให้พอกพูนหัวใจจนหาที่ปลงวางมิได้ แต่สัตว์โลกไม่ค่อยคิดหาที่ปลงวางกัน นอกจากต่างคนต่างคิดส่งสม และส่งเสริมให้เชื่อและทุกข์เพิ่มขึ้นจนเป็นมหันตทุกข์เท่านั้น ฉะนั้น การเกิดตายของสัตว์โลกจึงเกลื่อนไปทั่วดินแดน ไม่มีอะไรที่ไหนจะมากกว่าป่าช้าของสัตว์ที่ตั้งหน้าเกิดตายกัน แม้ที่เรากำลังนั่งอยู่เวลานี้ ก็คือป่าช้าของสัตว์ชนิดต่างๆ ทั้งสิ้น ไม่มีที่ว่างที่ไม่มีป่าช้าของสัตว์ แทรกอยู่ แม้ในตัวเราตัวท่านก็คือป่าช้าของสัตว์เราดีๆ นี้แล ก็เมื่อทุกหนทุกแห่งมีแต่ที่เกิดตายของสัตว์เช่นนี้ เราจะหาความสบายที่ไหนกัน ท่านได้พิจารณาบ้างหรือยังว่า แม้ในตัวท่านเองก็เป็นป่าช้าที่เกิดตายของสัตว์ชนิดต่างๆ เช่นเดียวกับภายนอก ถ้ายังไม่พิจารณาก็แสดงว่าปัญญา ยังไม่รอบคอบพอที่วัฏฏะจะเกรงกลัวและหาทางออก ไม่มารบกวนชวนให้เกิดตายซ้ำๆ ซากๆ ที่น่ารำคาญของนักปราชญ์ทั้งหลาย คำว่าปัญญา

ก็ได้แก่ความแบายคายของใจเอง ต้องสอดแทรกไปหมดไม่มีเว้นแม้ขนาดเท่าเม็ดหินเม็ดทราย ซึ่งล้วนเป็นสมมุติสิ่งทำให้ติดข้องได้ด้วยกัน ปราชญ์ท่านจึงพิจารณาและรื้อถอนออกจนหมดสิ้นไม่มีเหลืออยู่เลย

ท่านก็เป็นผู้หนึ่งในวงของพระรูดงค์ที่มีใจมุ่งมั่นต่อแดนพันทุกข์ และปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างปฏิปทาของอริยบุคคลอันสูงสุด จึงควรใช้สติปัญญาแบบท่านบ้าง จะเป็นความถูกต้องเหมาะสมตามนโยบายของรูดงค์วัตรที่ทรงบัญญัติไว้เพื่อส่งเสริมสติปัญญาของผู้ดำเนินตามให้เกิดความฉลาดรอบรู้ในทุกแง่ทุกมุมที่เกี่ยวกับตน และถอดถอนออกได้เป็นชิ้นเป็นอัน ไม่นั่งเฝ้านอนเฝ้ารูดงค์วัตรต่างๆ อยู่โดยไม่ทราบความมุ่งหมายว่า รูดงค์ข้อนั้นๆ เพื่อแก้กิเลสบาปกรรมต่างกันอย่างไรบ้าง และอำนวยประโยชน์แก่ผู้ดำเนินตามโดยถูกต้องในทางใดบ้าง ซึ่งความจริงรูดงค์แต่ละข้อมีความมุ่งหมายในการแก้หรือถอดถอนกิเลสอยู่ในตัวอย่างพร้อมมูลแล้ว ไม่ว่ากิเลสประเภทใดที่มีอยู่ในใจสัตว์โลก รูดงค์นั้นๆ สามารถรื้อถอนได้โดยสิ้นเชิง ถ้าผู้ปฏิบัติสามารถรู้ทั่วถึงความมุ่งหมายของรูดงค์ได้โดยถูกต้อง เพราะรูดงค์เหล่านี้เป็นเครื่องกลั่นกรองสามัญมณุษย์ให้กลายเป็นอัจฉริยมนุษย์มามากต่อมากแล้ว เท่าที่ท่านปฏิบัติอยู่เวลานี้ก็น่าชมเชยอยู่แล้ว แต่ที่อธิบายเพิ่มเติมบ้างก็เพื่อเป็นการส่งเสริมสติปัญญาให้ยิ่งๆ ขึ้นไป สมกับรูดงค์เป็นเครื่องกลั่นกรองคนให้ฉลาดแหลมคมขึ้นไปโดยลำดับ ไม่ติดอยู่เพียงแค่ว่าถือรูดงค์เท่านั้น ซึ่งเป็นความโง่เขลาอนใจ ไม่คิดอ่านทางปัญญาหาความฉลาดใส่ตน รูดงค์แต่ละข้อมีความหมายลึกซึ่งมากมายที่จะรู้ทั่วถึง จึงควรใช้สติปัญญาไต่ร่องให้ละเอียดถี่ถ้วนเป็นข้อๆ ไป ท่านจะได้รับ

ประโยชน์จากจุดคงที่ไม่มีประมาณ แม้ความสิ้นสุดถึงวิมุตติพระนิพพาน
ก็ไม่นอกเหนือไปจากจุดคงดังกล่าวเป็นเครื่องส่งเสริมเลย

ท่านอัจฉริยชนทั้งหลายมีความรักชอบธรรมเหล่านี้มาก และท่าน
ฝากชีวิตจิตใจไว้กับธรรมเหล่านี้กันทั้งนั้น ทั้งชมเชยยกย่องท่านผู้สนใจ
ปฏิบัติจุดคงว่า เป็นผู้จะยังประโยชน์ตนให้สำเร็จไปด้วยดีไม่มีอุปสรรค
และดำรงอริยประเพณีไว้ได้ เพราะนี่เป็นอริยประเพณีที่ท่านดำเนินมา
ทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่าพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์ใดมาตรัส
ตรัสไว้ในสมัยใดและที่ใด จำต้องมีจุดคงวัตรอันเป็นคู่เคียงพระศาสนา
เสมอมา อย่าเข้าใจว่าจุดคงวัตรเหล่านี้ จะมีเฉพาะศาสนาของพระพุทธเจ้า
องค์ใดองค์หนึ่งเท่านั้นเลย แต่มีประจำกับทุกๆ ศาสนาของพระพุทธเจ้า
องค์นั้นๆ ตลอดมาจนถึงพุทธศาสนาปัจจุบัน จะเป็นพระพุทธเจ้าพระองค์ใด
มาตรัสในพระนามของความบริสุทธิ์ทั้งหมดจากกิเลส พระพุทธเจ้านั้นๆ
จำต้องประกาศสอนจุดคงวัตรแก่ภิกษุบริษัทของพระองค์เช่นเดียวกัน
ทุกๆ ศาสนา เพราะจุดคงวัตรเป็นปฏิบัติที่เหมาะสมกับนักบวชอย่างยิ่ง
ผู้หวังความหลุดพ้นอย่างเต็มใจอยู่แล้ว จะได้ปฏิบัติตามจุดคงวัตรด้วย
ความมุ่งมั่นก้นกรอกกิเลสออกจากใจ ได้ทันกับเหตุการณ์ไม่เนิ่นช้า
ถ้าหลัง

ท่านอาจารย์องค์นั้นเรียนถามข้อข้องใจ ในระหว่างพระอรหันต์ท่าน
หยุดชั่วขณะว่า มีผู้สงสัยว่านับแต่พระพุทธองค์ปรินิพพานจนถึงสมัยนี้
ถ้านับเวลาก็ได้สองพันกว่าปีแล้ว ถ้าเป็นผลไม้และสิ่งต่างๆ ก็จำต้อง
ร่วงโรยไปตามกฎอนิจจัง ไม่มีอะไรเหลืออยู่แม้ซากแห่งลำต้นของมัน
ถ้าเป็นบริษัทห้างร้านต่างๆ ก็เป็นผุยผงของดินไปหมดแล้ว ไม่มีอะไรเหลือ

พอเป็นเครื่องหมายแห่งบริษัทและตีกรามบ้างเลย แม้แต่ภูเขาแห่งทิบ
ยังมีการเปลี่ยนแปลงได้ ไม่มีอะไรเหนืออำนาจภูอนิจจัง ส่วนธรรมาภิสมัย
ที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายตรัสรู้และบรรลุในสมัยนั้น พอตกมา
สมัยนี้ น่าจะไม่มีเค้าโครงแห่งมรรคผลนิพพานเหลืออยู่พอกุลบุตร
ทั้งหลายได้ตีบ้าง ด้วยปฏิบัติข้อปฏิบัติของตน น่าจะค่อยๆ เลื่อมสูญ
ไปเช่นเดียวกับสิ่งทั้งหลายฉะนั้น กระผมเองไม่มีปัญญาสามารถแก้ไข
เหตุการณ์ทำนองนี้ให้สงบลงได้ แต่วันนี้เป็นโอกาสวาสนาสุดที่จะอัศจรรย์
ของกระผมเองที่คาดไม่ถึง ซึ่งพระผู้ประเสริฐเลิศโลกเหาะลอยลง
มาโปรดด้วยความเมตตาสงสาร จึงขอประทานกราบเรียนถามข้อข้องใจ
ที่เป็นมาว่า เรื่องมรรคผลนิพพานในวงพระศาสนาอันเป็นทางปฏิบัติกับ
สิ่งสมมุติทั้งหลาย ยังจะกลับเป็นธรรมานูวัติไปตามโลกแห่งอนิจจังอยู่
หรือประการใด คือเมื่อโลกแปรปรวน ธรรมก็แปรปรวน โลกเสื่อมธรรม
ก็เสื่อม โลกสูญธรรมก็สูญ สิ่งต่างๆ หมดความหมายลง ธรรมก็อาจหมด
ความหมายไปตาม และอาจกระเทือนถึงมรรคผลนิพพานว่า จะต้องสิ้น
สุดกุดด้วนไปตามกาลสถานที่แห่งการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าด้วย
หรือประการใด เท่าที่ทราบมาการปรินิพพานของพระองค์นั้น เป็นเรื่อง
ของพระองค์โดยเฉพาะ มิได้เกี่ยวกับหลักธรรมวินัยที่ทรงประกาศสอนไว้
เพื่อมรรคผลนิพพานแต่อย่างใด แต่แล้วผู้ที่สงสัยเกี่ยวกับกาลเวลาแห่ง
การปรินิพพานของพระองค์ ที่ทำให้มรรคผลนิพพานกระเทือนไปก็ยังมี
อยู่ ดังคำว่าพระองค์ปรินิพพานได้สองพันกว่าปีแล้ว ศาสนาของพระองค์
ย่อมจะค่อยๆ ร่วงโรยและหมดมรรคหมดผลไปด้วย แม้ปฏิบัติกันไปก็
ลำบากเปล่าโดยไม่มีผลตอบแทนแต่อย่างใดเลยดังนี้ ฟังแล้วรู้สึกขัดกัน
กับพุทธพจน์อยู่มาก ทั้งเป็นการสร้างความสะเทือนใจแก่วงพระศาสนา

และประชาชนพุทธบริษัท ให้เกิดความสงสัยลังเลได้พอดู ซึ่งความคิดเห็นเหล่านี้ไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใดเลย นอกจากเขย่าศาสนาและจิตใจประชาชนให้ชุ่มมัวเท่านั้น

พระอรหันต์ตอบท่านว่า ถ้าธรรมเป็นเหมือนผลไม้ เป็นเหมือนบริษัทห้างร้าน เป็นเหมือนสิ่งต่างๆ ในแดนสมมุติที่ตกอยู่ในกฎแห่งอนิจจัง ธรรมก็หายซากไปนานแสนนานแล้ว ไม่มีใครได้ดีมรสแม้เพียงผ่านชีวหาประสาทคือใจชั่วขณะเลย พระพุทธเจ้าทั้งหลายและสาวกของพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ที่มีจำนวนมหาศาล ไม่สามารถจะนับจะประมาณ ก็ไม่มีโอกาสปรากฏขึ้นในโลกแห่งอนิจจังนี้ได้ แม้ที่จะมาตรัสรู้และบรรลุข้างหน้าซึ่งไม่มีประมาณ ก็เป็นอันดับดินสิ้นอริยชาติอริยวาสน์ อริยวงศ์ไปตามๆ กัน เท่าที่พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ทั้งอดีตอนาคต ยังปรากฏสืบเนื่องกันมาเป็นลำดับไม่ขาดมูลสูญจากราก ยังปรากฏความดีและคนดีวิเศษเป็นร่างเหลืออยู่ให้สัตว์โลกได้กราบไหว้บูชาเป็นขวัญตาขวัญใจสืบมาจนทุกวันนี้ ก็เพราะธรรมมิได้เป็นเหมือนตึกรามบ้านช่องที่คอยแต่จะล้มทับคนตายด้วยกฎอนิจจังบังคับนั่นเอง คำว่าธรรมเป็น *อกาลิโก* ถ้าไม่หมายเอาธรรมฟากแดนสมมุติบริสุทธิสุดส่วนแล้ว จะหมายอะไรเป็นธรรมสาระเล่า ธรรมสาระที่เป็นอกาลิโกนั้นแลคือธรรมแท้ ไม่อยู่ในขอบเขตแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรมเป็นต้น ที่มีอนิจจังเป็นทางเดินเช่นเดียวกับสิ่งต่างๆ ไป เช่น ธรรมเจริญบ้าง ธรรมเสื่อมบ้าง เป็นต้น อันเป็นกฎเดียวกันกับโลกต่างๆ ไป ซึ่งไม่จัดเข้าในธรรมสาระดังธรรมในพระทัยของพระพุทธเจ้า และธรรมในใจของพระชีณาสพทั้งหลายที่เป็นอกาลิกรรรมล้วนๆ ไม่มีกฎใดๆ เข้าไปอาจเอื้อม

ทำลายได้ ธรรมประเภทนั้นแลคือธรรมสาระแท้ เป็นธรรมไม่มีเหตุปัจจัย
ปรุงแต่งให้เป็นต่างๆ เหมือนสิ่งทั้งหลาย อะไรจะหมดความหมายไป
มากน้อยเพียงไร จะเสื่อมสูญไปไหนก็ตาม แต่ธรรมสาระนั้นยังเป็นธรรม
ที่มีความหมายในตัวเอง ทั้งที่ใครจะเคารพนับถือหรือไม่ก็ตาม ธรรมนี้ยัง
สามารถทรงตัวอยู่ด้วยความสมบูรณ์ และเป็นอกาลิกรรณอยู่ตลอดเวลา
พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายทรงกราบไหว้และกราบไหว้บูชาที่ดี
โลกระลึกถึงและกราบไหว้บูชากันก็ดี ก็กราบธรรมสาระนั้นแล การปรินิพพาน
ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ไม่เพียงพระองค์ใดพระองค์หนึ่ง มีพระสมณโคดม
ของเราเป็นต้น นั้นเป็นเพียงเรือนร่างของพุทธะก้าวเดินไปตามสายทาง
ของไตรลักษณ์ที่มีประจำสัตว์สังขารทุกๆ ไปเท่านั้น มิได้เป็นความกระทบ
กระเทือนถึงองค์พุทธะที่บริสุทธิ์ อันเป็นธรรมสาระแท้ให้เสื่อมคลายหรือ
ขาดสูญไปแต่อย่างใด พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ณ สถานที่ใด กาลเวลาใด
ก็ไม่กระทบกระเทือนถึงมรรคผลนิพพาน ที่จะพึงบรรลุของท่านผู้ปฏิบัติ
ด้วยสามมีจิกรรณ คือ ชอบยิ่งเช่นเดียวกัน ท่านผู้นั้นจะพึงมีหวังในผล
อันเกิดแต่ข้อปฏิบัติของตนอย่างสม่าเสมอ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้ายัง
ทรงพระชนม์อยู่ ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น แม้ปรินิพพานไป
แล้วก็พันปีหมื่นปี ก็เป็นเพียงเวลานาทีที่โลกถือกันเท่านั้น ส่วนธรรมนี้
มิได้อยู่กับกาลสถานที่ดังที่เข้าใจกัน แต่ธรรมอยู่กับธรรม มิได้อยู่กับอะไร
อันเป็นการอาศัย ซึ่งไม่เข้าในลักษณะของธรรมแท้ ธรรมสาระนั้นแลเป็น
สิ่งมหัศจรรย์อยู่ในโลกตลอดมา ทั้งนี้ใครจะรู้หรือไม่รู้ ค้นพบหรือไม่ค้นพบ
ว่าธรรมคืออะไร มีอยู่ในโลกหรือไม่ก็ตาม ธรรมก็คือธรรมอยู่โดย
ธรรมชาติของตน ฉะนั้น การที่ใครๆ จะพูดว่าพระพุทธเจ้าปรินิพพาน
ไปนานแล้วตั้งสองพันปีสามพันปี มรรคผลนิพพานได้ร่วงโรยหมดเขต

หมดสมัยไปตามโดยสิ้นเชิงแล้ว แม้จะพากันปฏิบัติเคร่งครัดหรือดีเยี่ยม
เพียงไร ก็เป็นความลำบากเปล่าโดยไม่มีผลใดๆ เป็นเครื่องสนองตอบเลย
ดังนี้ นั้นมิใช่พระประสงค์ของพระพุทธเจ้าผู้ทรงประกาศสอนโลกด้วย
สังฆธรรม นั้นมิใช่ทางเดินคือความมุ่งหมายของพระศาสนาที่พระศาสดา
องค์สิ้นกิเลสถึงความประเสริฐของโลกประทานไว้ นั้นมิใช่หลักวิชาธรรม
ในพระพุทธศาสนา พอที่ผู้นับถือพระศาสดาและพระธรรมวินัยจะนำมา
คิดและศึกษาให้ถ่วงเวลาล้าสมัย และสร้างอุปสรรคแก่ตนโดยไม่เกิด
ผลดีใดๆ เลย นอกจากเป็นความคิดและศึกษาที่ปิดกั้นทางเดินของตน
จนหาทางออกไม่ได้เท่านั้น ผู้เชื่อพระศาสนาอันเป็นธรรมของศาสดาองค์
บริสุทธิ์ประทานไว้ จึงไม่ควรนำคำพูดขวากหนามนั้นมาเสียบแทงตัวเอง
ราวกับคนลื่นท่าหาทางออกมิได้ทั้งที่ทางออกยังมีอยู่ และจะกลายเป็น
บุคคลที่น่าสังเวชหมดหวัง ทั้งที่ชีวิตความสืบทอดในร่างยังมีอยู่ ซึ่งควร
นำไปทำประโยชน์อะไรได้

พระอรหันต์ท่านสอนซ้ำอย่างถึงใจอีกว่า ท่านทราบหรือเปล่าว่า
คนที่จะคอยแซงหน้าพระศาสนา เพื่อเป็นพระศาสดาองค์เอกของโลก
ทั้งที่กิเลสและความโง่เขลายังมีในสันดานอย่างเต็มตัว ยังมีอยู่มากมาย
ในโลกที่ผสมด้วยสิ่งโสมนมอันนี้ แล้วยังมีท่านอีกองค์หนึ่งหรือที่กระหาย
รอความเป็นสาวกแห่งศาสดาองค์โสมนมนั้นอยู่

พระอาจารย์องค์นั้นเรียนตอบท่านว่า สำหรับกระผมเองมิได้มี
ความหวั่นไหวจากหลักธรรมไปตามคำพูดเช่นนั้นเลยแม้ขณะจิตหนึ่ง
ทุกๆ ขณะจิตและอิริยาบถต่างๆ เป็นความหมายมั่นปั้นมือเพื่อมรรคผล
นิพพานจากสวากขาตธรรม อยู่อย่างเพลินใจ เท่าที่กราบเรียนถามนี้

เห็นเป็นความจำเป็นที่ตัวเองก็เป็นผู้หนึ่ง ซึ่งมุ่งประโยชน์แก่โลกอยู่อย่าง เต็มใจ หากแต่เพียงกำลังของตัวก็เกรงว่า จะไม่สามารถพอในการชี้แจงแก่ ท่านผู้ข้องใจในเรื่องดังกล่าวมา เพราะเป็นเรื่องสะท้อนทั้งวงพระศาสนา และประชาชนพุทธบริษัทที่มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ไม่เบาเลย เมื่อเห็นเป็นกาล อันควรกับเวลาที่พระคุณท่านผู้ประเสริฐมาโปรดเมตตา ซึ่งเป็นองค์ แน่นอนในธรรมทั้งหลาย ยากจะหาพบได้ในโลกมนุษย์ จึงได้ถือโอกาส กราบเรียนศึกษา เพื่อเป็นประทีปดวงไฟอันสว่างแก่กระผมเองและ ประชาชนได้มีหูตาสว่างบ้าง เพราะความเมตตาที่ประพรหมโสจรจงไว้

พระอรหันต์ท่านให้โอวาทต่อไปว่า การถามเพื่อประชาชนก็ถูก แต่จะ ให้ถูกแท้ ท่านควรดูวาระจิตที่คิดเป็นภัยแก่ตัวเอง แม้คิดก็ควรทราบ ว่าเป็นภัยและมีทางกำจัดให้สิ้นไปได้ เพราะภัยภายในมีพิษสงยิ่งกว่า ภัยภายนอกดังกล่าวมานั้นมาก ปราชญ์ทั้งหลายท่านถือกัน เพื่อความ แน่ใจจึงขอย้ำธรรมบทต้นให้ท่านทราบอีกครั้งว่า ไม่มีผู้ใดและสิ่งใดใน ตามภพจะมีอำนาจมาบังคับธรรมให้ไร้ผลแก่ผู้ปฏิบัติเป็นสามิจักรม ไม่เพียงแต่กาลสถานที่ดังกล่าวมาเท่านั้น แม้อะไรๆ ทั้งสามโลกธาตุจะ ยกพวกยกพลมาบังคับไม่ให้ธรรมให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติชอบอยู่ อะไรๆ ทั้ง สามโลกนั้นจะไม่มีหวังตั้งใจหมายเลย ธรรมต้องเป็นธรรมและให้ผลโดย ธรรมอยู่ตลอดไป เมื่อการปฏิบัติถูกต้องดังมยังมีอยู่ สิ่งที่มีอำนาจสามารถ ปิดกั้นมรรคผลนิพพานได้ โดยไม่เลือกกาลสถานที่และบุคคลนั้น มิใช่ อะไรๆ อื่นที่ไหน อย่าพากันคิดงมงายมโกลนเหยียบหนามให้เป็นทุกข์ ทรมาณตน ซึ่งเป็นสิ่งมีคุณค่ามากให้ฉิบหายไปเปล่า ด้วยอำนาจความ โง่เขลาบีบบังคับจุดลากไป นั่นคือสังขธรรมที่มีอยู่ในตัวเองแต่ละราย

สังขรณ์เบื้องต้นอันเป็นฝ่ายผูกมัด คือ ทุกข์กับสมุทัย ทั้งสองนี้แลที่
สัตว์โลกผู้ไม่รู้จักเป็นจักตาย เพราะฤทธิ์มันบีบคั้นชอบสั่งสมกันมากไม่มี
วันอิมพอ คือตัวปิดกั้นมรรคผลนิพพานโดยแท้ ไม่ให้เกิดขึ้นได้ในหัวใจ
สัตว์เมื่อยังมีความชอบพอและส่งเสริมมันอยู่ ทุกข์เวลาเกิดขึ้นในภายใน
ใจสัตว์ ย่อมทำให้หมดสติปัญญา ความคิดที่เคยเฉลียวฉลาดก็กลายเป็น
ความปิดตันอันตู่ไปหมดไม่มีทางออก นอกจากนั่งเฝ้านอนเฝ้าทุกข์ แสดง
ความทรมานไปตามเรื่องคนไม่มีทางออก ไม่สนใจแสวงหาทางออก
โดยถูกทางเท่านั้น สมุทัยคือความคิดปรุงหรือวาดภาพต่างๆ เกี่ยวกับ
ตัณหาสามตัว คือกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา เป็นผู้นำและนำให้คิด
ปรุงแบบไม่มีประมาณจนเลยขอบเขต และชนทุกข์มาเผาผลาญจิตใจให้กลายเป็น
ไฟชนิดที่ก่อแล้วดับไม่ลง หรือไม่สนใจจะดับ นอกจากเสริมให้แสดง
เปลวขึ้น จนกลายเป็นไฟเผาโลกไปได้ไม่มีทางสิ้นสุด สมุทัยได้แก่
ตัณหาสามนี้แล คือเครื่องปิดกั้นมรรคผลนิพพานได้อย่างมิดมิดปิดตาย
ไม่มีวันมีคืนหรือความสว่างใดสามารถกำจัดได้ และก็มีสังขรณ์นี้เท่านั้น
ที่สามารถรื้อถอนสมุทัยความมืดมนให้สูญสิ้นไปได้อย่างไม่มีปัญหา
สังขรณ์ที่เป็นฝ่ายแก้เบื้องต้นคือนิโรธกับมรรค นี่คือเครื่องมือ แม้สมุทัย
ทุกชนิดไม่มีสิ่งใดสามารถเสมอเหมือนได้ นิโรธย่อมทำหน้าที่ดับทุกข์ไป
เป็นลำดับตามอำนาจของมรรคคือศีล สมาธิ ปัญญาที่มีกำลัง เมื่อมรรค
มีกำลังพอ ก็เลศย่อมหาที่ซ่อนตัวอยู่ไม่ได้ กลายเป็นความดับทุกข์ไป
โดยสิ้นเชิง ไม่มีกาลเวลาสถานที่หรือสิ่งใดมาเกี่ยวข้องดังที่เข้าใจกัน
มีนิโรธกับมรรคนี้เท่านั้นเป็นผู้ทำหน้าที่รื้อถอนกิเลสแต่ผู้เดียว

ความเชื่อสังขรณ์ของพระพุทธเจ้าที่ผมอธิบายให้ฟังอยู่ขณะนี้
ซึ่งเต็มไปด้วยธรรมของจริงกับความเชื่อลมที่ไม่มีน้ำมีเนื้อ ปราบฏแต่

เสียงดังกล่าวมานั้น มีผลต่างกันอย่างไรบ้าง ควรพิจารณาด้วยปัญญา และถือเอาประโยชน์จากธรรม อย่าให้สัมผัสแล้วผ่านไปเปล่า ท่านยังมีความสงสัยอะไรอยู่อีกก็ควรแสดงออก เพราะโอกาสแห่งธรรมสากัจฉาที่เป็นมงคลอย่างนี้หายาก ไม่มีในกาลทั่วไป

เมื่อพระอรหันต์ท่านหยุดนิ่งไปชั่วระยะหนึ่ง ไม่เห็นอาจารย์องค์นี้เรียนถามอะไร ท่านจึงอธิบายพระวินัยต่อไปว่า พระวินัยเป็นเครื่องประดับสมณะให้สวยงามทางความประพฤติ มรรยาท ผู้เคร่งครัดในพระวินัยคือผู้มีมรรยาทกายวาจาใจงดงาม ความงามของสมณะ คือ ความประพฤติการแสดงออกทุกอาการไม่มีที่ต้อติ สมณะมีพระวินัยเป็นคู่ชีวิตความเป็นอยู่ คือสมณะที่เย็น เย็นทั้งอยู่คนเดียว เย็นทั้งอยู่กับหมู่คณะและสังคมทั่วไป อยู่ในป่าในเขาหรือเผชิญอันตรายต่างๆ ก็ไม่มีอะไรกล้าทำลาย เทวดาอารักษ์ ประชาชนรักชอบ พระวินัยเป็นทั้งปู้เป็นทั้งรื้อกัน มรรคและผลมิให้ร้าวไหลแตกซิม ชีวิตของสมณะ คือ ความเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ เป็นชีวิตอันสดชื่น เราเป็นสมณศากยบุตรที่มีศีลบริสุทธิ์ ไม่จำเป็นต้องเกิดทันพระพุทธเจ้าโดยถ่ายเดียว แม้เกิดกาลใด สถานที่ใด หรือเป็นลูกเต้าเหล่าชาติชั้นวรรณะใด ก็คือ สมณศากยบุตรคนหัวปี คนกลาง และคนสุดท้อง โดยสมบูรณ์อยู่นั่นเอง เช่นเดียวกับพ่อแม่มีลูกหลายคนซึ่งต่างเกิดในสถานที่และเวลาต่างกัน แต่ก็ยังเป็นลูกของพ่อแม่โดยสมบูรณ์ด้วยกันฉะนั้น

พอจบการแสดงธรรม ท่านพูดเป็นเชิงล้อเสียดด้วยความเป็นห่วงพระศาสนาและท่านอาจารย์องค์นั้นอย่างจับใจว่า จากนั้นผมจะได้ลาท่านโดยทางภาพสมมุติ ท่านจงเป็นผู้มีศาสดา คือพระธรรมวินัยอยู่กับใจกาย

วาจาในทุกอิริยาบถเกิด ไม่มีสิ่งใดจะแน่นอนและตายใจได้ในความ หลุดพ้น ยิ่งกว่าพระธรรมวินัยอันเป็นนियานิกธรรมนี้เลย ท่านอย่ามอง อย่าคิดเรื่องอะไรมากไปกว่า การคิดเพื่อธรรมเพื่อวินัยอันเป็นพระนาม ของศาสดา น้อมสงเคราะห์เข้าสู่ตน ความบริสุทธิ์หลุดพ้นจะเป็นสมบัติ อันล้ำค่าของท่านแต่ผู้เดียว ดังนี้ ขณะจะเคลื่อนย้ายองค์จากที่และเหาะ ลอยขึ้นบนอากาศ ท่านได้มองดูท่านอาจารย์องค์นั้นด้วยความอ่อนโยน ด้วยเมตตาอยู่ครู่หนึ่ง จึงค่อยๆ เหาะลอยขึ้นอย่างเชื่องช้า อันเป็นเชิง เรียกความสนใจใฝ่ฝันยึดมั่นเป็นอดีตารมณีนานานๆ แก่ท่านอาจารย์ องค์นั่งฟังเล่าด้วยความเลื่อมใส อาลัยเสียดายทางจิตตภาวนา ราวกับ ไม่กะพริบตาใจเลยในขณะนั้น จากนั้นภาพท่านก็หายไปในท่ามกลาง อากาศ ไม่มีอะไรเหลืออยู่ นอกจากภาพแห่งความทรงจำที่ฝังลึกอยู่ ภายใน ไม่มีวันลบเลือนตลอดอวสานแห่งชีวิตท่านเท่านั้น อันเป็นที่ นำอัศจรรย์ซึ่งไม่ค่อยปรากฏแก่ท่านบ่อยนัก ท่านว่า

คืนนี้ท่านก็ภาวนาจนสว่าง เช่นเดียวกับคืนวันพระอรหันต์ภากุละ เหาะมาเยี่ยมแสดงธรรมโปรดเช่นกัน คือพอกภาพพระอรหันต์กัสสปะท่าน จากไปแล้ว ซึ่งนับแต่ท่านมาแสดงธรรมให้ฟังและสนทนากันอยู่เป็นเวลา ๓ ชั่วโมงเศษ จิตถึงถอนออกมา ลำดับต่อไปท่านได้นำพระธรรมวินัยที่ ได้รับเมตตาจากพระอรหันต์ท่าน มาขบคิดอีกต่อหนึ่ง ทำให้เกิดความ ซาบซ่านไปทั่วสรรพางค์ร่างกายและจิตใจ จนลึกลับนอนในคืนวันนั้น เพราะธรรมที่ได้รับจากนิมิตที่ท่านมาแสดงให้ฟัง รู้สึกดีมีค่าล้ำค่า ยากที่จะ พรรณนาให้ถูกต้องตามความจริงได้ แม้เวลาอื่นๆ ที่ไม่ได้เข้าสมาธิภาวนา ก็ทำให้จิตประหวัดถึงท่านไม่ว่างเว้นแต่เวลา รู้สึกเป็นกำลังใจไปนาน

การประกอบความเพียรก็เข้มแข็ง ความมุ่งมั่นในธรรมที่จะพึงได้พึงถึง
ดังท่านเมตตาแสดงให้ฟัง ก็รู้สึกจذبต่อเนื่องผิตธรรมดาอยู่มาก ราวกับ
จะได้ถึงธรรมแดนพื้นทุกซออยู่ทุกขณะที่หวนระลึกถึงคำสั่งเสียท่าน
(บางตอนท่านเน้นคำสำคัญๆ กับท่านอาจารย์องค์นั้นโดยเฉพาะก็มี
แต่ผู้เขียนไม่กล้านำลง เกรงจะเป็นการกระเทือนท่านและแสดงใจท่าน
ผู้อ่านมากไป จึงขอภัยไว้ด้วยที่ไม่ได้นำลงให้บางท่านได้อ่านอย่างจุใจ)

งูที่เคยเป็นศัตรูต่อผู้คน ได้กลายเป็นมิตรกับพระรัตนตรัย

เป็นที่แปลกใจที่เรื่องไม่น่าเป็นไปได้ แต่ก็เป็นไปได้ที่น่าอัศจรรย์
อีกเรื่องหนึ่งคือ ก่อนที่ท่านจะขึ้นไปพักบำเพ็ญสมณธรรมในถ้ำแห่งหนึ่ง
ชาวบ้านแถบนั้นบอกว่ามีงูพิษสีดำตัวหนึ่ง ใหญ่ขนาดเท่าถ่านไฟฉาย
ชนิดใหญ่ ยาวประมาณเมตรเศษแต่ดูมากเป็นพิเศษ อาศัยอยู่ในถ้ำนั้น
เป็นประจำมาหลายปี งูพิษตัวนี้เคยทำอันตรายแก่คนมาแล้ว แต่ใครๆ
ไม่กล้าทำไม้มัน กลัวว่าจะมีอะไรอยู่เบื้องหลัง จนชาวบ้านขนานนามให้
มันว่า “เจ้าถ้ำ” ใครขึ้นไปพักค้างคืนที่นั่นไม่ค่อยได้ เขาบอกว่าถ้ามีคน
ขึ้นไปพักค้างคืนในถ้ำนั้น ตอนเย็น ตอนกลางคืน หรือตอนเช้าๆ งูตัวนั้น
จะออกมาแผ่แม่เบี้ยชูฟ่อๆ ถ้าพอกัดได้ก็กัดจริงๆ ผู้คนเคยเสียทีให้มัน
หลายรายแล้วจนเข็ดกัน ไม่มีใครกล้าไปพักค้างคืนในถ้ำนั้น

ท่านอาจารย์องค์นี้คิดอยากไปพักถ้ำนั้นเพื่อประกอบความเพียร
จึงวานให้ชาวบ้านไปส่ง แม้เขาบอกว่างูพิษตัวนี้ดูมากและอาจเป็น
อันตรายได้เพราะมัน ก็ไม่มีใครทราบได้ จึงไม่ยอมให้ท่านไปพัก แต่ท่าน

ก็ขอให้ญาติโยมไปส่งจนได้ โดยให้เหตุผลว่า ถ้าถึงคราวแล้วมันนอนอยู่ในบ้านก็ตาย ไม่มีใครห้ามได้ อาตมาเคยเห็นมาแล้วจนเชื่อกรรมอย่างสนิทใจ การอยู่ถ้ำก็เคยอยู่มาจนเคยชิน ร่างกายจิตใจของอาตมาถ้าเป็นวิสัยก็ควรเป็นได้ ก็น่าจะกลายเป็นหินเป็นเขาไปหมดแล้ว คงไม่ทนเป็นกายคนใจพระดังที่เป็นอยู่นี้ได้เลย แม้อาตมาไปอยู่ในถ้ำนี้ถ้าไม่ถึงคราวชีวิตก็คงจะเป็นชีวิตของพระของอาตมาอยู่ดังที่เคยเป็นมา ไม่น่าจะเป็นอื่นไปได้ ฐุเป็นสัตว์ เราเป็นคน และเป็นพระซึ่งถือศีลถือธรรมประจำใจมิได้ถือความอิจฉาบังเบียดทำลายใคร ถ้าฐุจะทำอันตรายก็ยอมตาย เพราะกรรมไม่ดีของตนที่อาจหาญทำชั่วไว้ ดีกว่าการกลับกลัวผลไม่ดีจะตามสนองในภายหลังเป็นไฉนๆ นักปราชญ์ท่านยังจะชมเชยว่าเป็นผู้เชื่อกรรมจริง แม้ตายเพราะเหตุดังกล่าวนี้อันนี้เสร็จแล้วท่านก็ไปจริงๆ โดยให้ญาติโยมตามส่ง

เมื่อไปพักอยู่ในถ้ำนั้นได้ความสะดวกกายสบายใจเพียงคนเดียว พอตกวันที่สองตอนเย็นก็เห็นงูดำตัวนั้นเลื้อยออกมาจากซอกหิน และค่อยๆ เลื้อยตรงมายังท่านซึ่งกำลังนั่งรำพึงอรรถธรรมอยู่บนแคร่เล็กๆ ด้วยสัญชาตญาณที่เคยถืออำนาจในการทำลาย พอเห็นมันเลื้อยตรงเข้ามาหาอย่างไม่เกรงกลัว และทำท่าจะเอาจริงเอาจังกับท่านจริงๆ ท่านก็ระลึกคำที่ชาวบ้านเล่าให้ฟังได้ทันทีว่า ต้องเป็นงูพิษฆาตตัวที่วานั้นแน่ๆ ไม่เช่นนั้นจะไม่แสดงอาการอาจหาญถึงขนาดนี้เลย เรามานำเพ็ญกรรมอยู่ที่นี่ก็ได้เบียดเบียนทำลายใคร แม้สัตว์ตัวเล็กๆ ยังให้ความเมตตาต่อเขาเสมอด้วยชีวิตของตน ไม่เคยคิดเยอหยิ่งในตัวเองว่า ตนเป็นคน เป็นพระที่มีศักดิ์สูงกว่าสัตว์ทั้งหลายซึ่งเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน

ทั่วไตรภพ แม้จุฬามณีก็เป็นสัตว์ที่นับเข้าในจำนวนเพื่อนสุขเพื่อนทุกข์ เพื่อนเกิดเพื่อนตายด้วยกัน แต่เหตุไฉนอยู่ๆ ไม่มีเรื่องทะเลาะทูปถอง ตะบองตีอะไรกันเลย จูฬามณียังอุตส่าห์ตั้งหน้าตั้งตาเลียเข้ามาเพื่อจะทำลายเราซึ่งเป็นเพื่อนที่เชื่อถือในความเป็นความตายได้ผู้หนึ่ง ไม่มีเพื่อนใดในเขาลูกนี้จะเป็นที่เชื่อถือได้ยิ่งไปกว่า เมื่อย้อนมาระลึกถึงคิด ของตนกับวิสุทธิ ธรรมมีความเมตตาเป็นต้นก็เปี่ยมในจิตใจ ตามอำนาจ ของจิตของธรรมซึ่งมีในตนที่อบรมมา ถ้าสัตว์ตัวนี้ยังจะกล้าทำอันตรายเรา ได้ลงคอแล้วก็ถือว่า เราเองในอดีตชาติต้องเป็นผู้ทারণโหดร้ายเหลือ ประมาณ น่าจะไม่มีนรกหลุมใดต้านทานไว้ได้ ให้พ้นจากผลกระทบ อันทารุณนั้นมาแล้ว จำต้องมาเจอกับความทารุณของงูพิษตัวนี้ ที่ตน เคยสร้างความทารุณแก่เขามาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และก็ไม่ต้อง หลีกเลี่ยงของตัว เพราะตัวเองกล้าทำ ตัวก็ต้องกล้ารับผล จึงจะสมนาม ว่าเป็นผู้เชื่อกรรมจริง

พอคิดตกก็พุดกับงูตัวเลียมาหยุดอยู่ห่างองค์ท่านประมาณหนึ่งวา และกำลังแผ่แม่เบี้ยคอยโอกาสอยู่ว่า *เรามาอยู่ที่นี้มีได้มาเพื่อความมุ่งร้าย หมายโทษใครเลย แต่มาบำเพ็ญธรรมเพื่อความสุขแก่ตนและเพื่อน ร่วมชาติ โดยไม่นิยมประเภทว่าเป็นใคร เราแผ่เมตตาเพื่อความสุขแก่ สัตว์ทั้งปวง มีเธอด้วยผู้หนึ่งที่อยู่ในข่ายควรรับได้ ถ้าเธอยังหวังความสุข ภายสบายใจเช่นสัตว์โลกทั่วๆ ไป ก็ควรรับเมตตาธรรมที่เย็นฉ่ำนี้ไป ประดับตัวต่อไป ดีกว่ามาขู่เข็ญทำลายผู้อื่นซึ่งไม่เกิดประโยชน์อะไร เป็นไหนๆ แม้ทำผู้อื่นให้เป็นอันตรายและตายไปด้วยพิษสงของเธอ ส่วนตัวเองก็ไม่เห็นได้เลื่อนคุณงามความดีเป็นความสุขความเจริญให้*

ยิ่งขึ้นไปอีก นอกจากจะลงไปจมอยู่ในกองทุกข์มีนรกเป็นต้นเท่านั้น
นี่เป็นผลที่ได้รับจากการเบียดเบียนทำลายผู้อื่น เราไม่เห็นด้วย ไม่ยินดี
ด้วยกับการทำของเธอ เพราะเป็นงานส่งเสริมทุกข์เพื่อบีบบังคับตัวเอง
เราเห็นด้วยเฉพาะผู้ไม่เบียดเบียนทำลายผู้อื่น อันเป็นงานไม่สร้างความ
เดือดร้อนให้แก่ใคร ตนก็เย็นผู้อื่นก็เย็น มองเห็นกันราวกับมิตรที่เคย
สนิทกันมาตั้งพันกัปแสนกัป เราเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย
ด้วยกัน ไม่บังควรที่จะทำความทุกข์ร้อนแก่กันอันเป็นการเพิ่มทุกข์แก่ตัว
อีกด้วย เรามาอยู่ที่นี่เพื่อสมานมิตรกับเธอและสัตว์ทั่วไป จงเห็นใจเรา
ผู้เป็นมิตรด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เธอรับความเป็นมิตรและเมตตาธรรม
จากเราแล้วจงไปอยู่เป็นสุขๆ เมื่อไปแล้วอยากมาเยี่ยมเยียนเราอีกเป็น
ครั้งคราวก็ได้ตามอัธยาศัย เรายินดีเป็นมิตรกับเธอตลอดไป ไม่รังเกียจ
ว่าเธอเป็นสัตว์ เราเป็นคนและเป็นพระ เราถือว่าเราเป็นเพื่อนเกิดเพื่อน
ตายด้วยกัน จึงมิได้ถือว่าใครยิ่งหย่อนกว่าใคร ตลอดวาสนาบารมีก็ต่าง
คนต่างมีตามกำลังของตนที่สร้างมา หรือเธออาจมีวาสนาบารมีแก่กล้า
ยิ่งกว่าเราก็ไม่อาจทราบได้ เพราะต่างคนต่างมีกรรมดีและชั่วติดแนบอยู่
กับตัวด้วยกัน บางทีเธอละจากชาติเป็นสัตว์นี้แล้ว เลื่อนฐานะขึ้นมาเกิด
เป็นมนุษย์บรรลุถึงความบริสุทธิ์หลุดพ้นไปก่อนเรา ผู้กำลังกำด่ำกำขาว
กับกิเลสตัวโสมมอยู่เวลานี้ก็เป็นได้ ถ้าเธอไม่สร้างความชั่วทัพบมตัว
เข้าไปอีก ดังจะสร้างกรรมไม่ดีกับเราอยู่ขณะนี้

พอพูดกับจบลง ท่านนี้ก็อธิษฐานจิตขออำนาจเมตตาธรรมที่เคย
ค้ำจุนโลกมาประจำแผ่นดิน จงดลบันดาลให้ภูตตัวนี้จงกลับใจจากความเป็น
ศัตรูกลายมาเป็นมิตรสนิทสนมกันโดยธรรมเถิด ดังนี้ เป็นที่ประหลาด

และอัศจรรย์เกิดคาดว่าอะไรบันดาลก็ไม่น่าจะพูดได้ถูกต้อง ทำให้งูตัวกำลังจะทำอันตรายท่านอยู่ในไม่กี่วินาทีข้างหน้า กลับอาการที่เป็นศัตรูลงในทันทีทันใด คืองูตัวนั้นกลับเอาศีรษะลงหมอบสงบนิ่งอยู่ประมาณ ๑๐ นาที แล้วหันศีรษะเลื้อยกลับไป และค่อยๆ เลื้อยหายเงียบไปในเวลานั้น วันต่อมาก็มาหาท่านอีก และมาแทบทุกวัน แต่มิได้แสดงอาการน่ากลัวเหมือนวันแรกเลย เป็นเพียงค่อยๆ เลื้อยเข้ามาถึงที่เก่า แล้วทำตัวสงบนิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วก็เลื้อยกลับไป ท่านว่าท่านเห็นความอัศจรรย์ของเมตตาธรรมประจักษ์ในคราวนั้น อย่างถึงใจอีกครั้งหนึ่ง นับแต่วันนั้นมาท่านกับงูตัวนั้นเลยอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ไม่มีอะไรเป็นที่ระแวงกันเลย ถึงเวลางูตัวนั้นอยากออกมาเที่ยวป่วนเปื้อนอยู่แถวบริเวณหน้าถ้ำที่ท่านพักอยู่ ก็มาในฐานะสัตว์ที่คุ้นกับคนด้วยดีแล้ว ต่างไม่ระวังระแวงซึ่งกันและกัน เมื่อคิดอยากออกมาเที่ยวตามภาษาของมันเวลาใดก็ออกมาตามสบาย ไม่ค่อยมีเวลาล่าเวลาเหมือนแต่ก่อน เช่นที่ชาวบ้านเล่าให้ฟัง

เรื่องทำนองนี้ผู้เขียนเชื่อมานานแล้ว จะว่าโง่ก็ยอมรับ เพราะตัวเองก็เคยพบบ้างและครูบาอาจารย์ทั้งหลาย มีท่านอาจารย์มั่นเป็นต้น ก็เคยเล่าให้ฟังอยู่เสมอว่า สัตว์ทุกจำพวกไม่ค่อยกลัวพระ และชอบมาอยู่อาศัยตามบริเวณที่ท่านพักอยู่เป็นพวกๆ ผุงๆ ทั้งสัตว์ใหญ่ เช่น หมู กวาง อีเก้ง เป็นต้น ทั้งสัตว์ตัวเล็ก เช่น กระจ้อน กระจแต อีเห็น งู เป็นต้น เนื่องจากสัตว์ส่วนมากรู้จักปฏิกิริยาของผู้ไม่เบียดเบียนและทำลายได้ดี พระไปพักอยู่ที่ไหนนานๆ หน้อยมักจะมีสัตว์ต่างๆ เข้ามาอาศัยอยู่ด้วย ท่านเองก็เมตตาชอบเล่นกับมันและชอบเอาอาหารให้มันทานเสียด้วย ซึ่งสัตว์บางชนิดชอบทานกล้วย ผลไม้ ข้าว ประจำชีวิตของมัน ส่วนน้ำ

เป็นอาหารจำเป็นของสัตว์แทบทุกประเภท ฉะนั้น เวลาของท่านเห็นสัตว์
ต่างๆ มาอาศัยมากเข้า จำต้องหาภาชนะใส่น้ำไปตั้งไว้ในที่ที่ควรแก่สัตว์
เหล่านั้นจะมาดื่มกินกันได้ เพราะเหตุแห่งความมีเมตตาจิตเป็นมูลฐาน
ทำให้สัตว์และคนมีความสนิทไว้ใจกับพระเป็นพิเศษ สมกับเป็นเพศที่เย็น
ไม่เป็นภัยแก่ใครๆ มาแต่กาลไหนๆ ดังนั้นเรื่องที่ท่านอาจารย์องค์นั้น
เล่าให้ฟัง จึงเป็นความจริงตามเหตุการณ์ที่เคยเป็นมาดั้งเดิม โดยมาก
พระรัตนตรัยที่ปฏิบัติเด็ดเดี่ยวอาจหาญมักผจญภัยเสมอ แต่ก็เอา
ตัวรอดไปได้ไม่เป็นเหยื่อแก่ภัยนั้นๆ จึงทำให้คิดและมั่นใจว่า ผู้มีธรรม
ในใจและผู้มุ่งมั่นต่อธรรมอย่างยิ่ง แม้จะเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ ก็มัก
มีชัยชนะโดยธรรมเสมอ ไม่ค่อยมีอะไรทำร้ายให้ล้มจมฉิบหายเหมือน
ธรรมดาทั่วๆ ไป คล้ายกับมีปาฏิหาริย์ลึกลับอยู่ในตัว แบบพูดยากๆ
บอกใครไม่ได้ แต่เรื่องก็เป็นอย่างนั้นจริง ทั้งนี้ทราบจากหมู่เพื่อนเคย
เล่าเหตุการณ์ทำนองนี้ให้ฟังเสมอ

ท่านอาจารย์องค์นี้ท่านมีนิสัยเด็ดเดี่ยว และชอบไปและอยู่ลำพัง
คนเดียวไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับเพื่อนฝูง โดยให้เหตุผลเป็นที่จับใจว่า *การไป
คนเดียวอยู่คนเดียว ทำให้มีสติระลึกตัวอยู่เสมอ ไม่ค่อยเผลอไหล
ไปกับเรื่องต่างๆ ดังอยู่กับหมู่เพื่อนที่จำต้องพูดคุยกันบ้างในบางเวลา
ส่วนการอยู่คนเดียวนั้นเป็นเรื่องของคนๆ เดียวแท้ๆ ไม่มีอารมณ์เกี่ยวเกาะ
อิริยาบถต่างๆ เป็นไปกับความเพียร มีสติติดต่อกันไม่ขาดสาย
คนเราถ้าสติอยู่กับตัวย่อมมีทางทราบเรื่องต่างๆ ที่เกิดกับตัวได้ดี แม้ถึง
คราวจวนตัวก็ไม่พะวัภพะวนกับใคร มีตัวคนเดียวเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่อง
ของตัว หากจำเป็นถึงคราวเข้าจริงๆ ชีวิตจิตใจก็มอบไว้กับคติธรรมดา*

ไปอย่างเป็นธรรม ไม่ต้องยุ่ง ไม่ต้องห่วงไม่ต้องหวงให้เป็นภาระห่วงใย
ยอมตายไปกับเหตุการณ์นั้นๆ อย่างสบายหายห่วง เรื่องศพเรื่องเมรุ
เมื่อเจ้าของหมดความห่วงใยไร้กังวลแล้ว ก็เป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งที่
ปราศจากราคาค่างวดใดๆ ทั้งสิ้นเท่านั้น นอนจมไปกับดินกับหญ้า เช่น
วัตถุทั้งหลายนั่นเอง ไม่มีอะไรแปลกต่างกัน ท่านพูดน่าฟัง ฟังแล้วจับใจ
ไพเราะ ทั้งเหมาะกับจริตของผู้ตั้งหน้าเป็นศากยบุตรพุทธชิโนรสตามรอย
พระบาทแท้ นานๆ จะได้เจอสักราย ฟังแล้วจำไว้เพื่อเป็นขวัญตาขวัญใจ
ระลึกไว้นานๆ ประวัติท่านจะเป็นคติตัวอย่างอันดีแก่คนรุ่นหลังสืบต่อ
ก่อแขนงกันต่อไปไม่มีสิ้นสุด ธุคงควัตรที่ประทานไว้เพื่อหมู่ชนก็ไม่ใช่
โมฆะจมไปกับดินกับหญ้าเสียหาย เป็นที่น่าสังเวชสลดใจ ยังมีผู้อุตสาห์
ดำเนินตามและเก็บดอกผลที่เกิดจากการปฏิบัติของตนไม่ขาดสาย
โดยเป็นความสงบสุขตามลำดับขั้นภูมิของจิตของธรรม นับแต่ขั้นสมาธิ
ถึงขั้นปัญญา จนกลายเป็นขั้นวิมุตติหลุดพ้นเหนืออำนาจแห่งไตรลักษณ์
คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่ผู้มีกิเลสทั้งหลายติดข้องอยู่

พระที่ท่านชอบอยู่ป่าอยู่เขาอยู่ถ้ำและเงื้อมผา รู้สึกมีเรื่องสะดุดใจ
ให้ท่านผู้อ่านได้คิดอยู่มากกว่าที่พักอยู่ในที่ธรรมดา ดังท่านอาจารย์องค์ที่
กำลังนำลงอยู่เวลานี้ แม้จะฉายนามท่านว่า “นักเพชฌัญญู” ก็ไม่น่าจะผิด
และเสียความเคารพ เพราะการเพชฌัญญูก็เพื่อบุกเบิกหาธรรมของจริง การ
ฉายนามก็อนุวัติไปตามปฏิปทาของท่านที่หนักไปในทางเป็นนักต่อสู้หรือ
เพชฌัญญู โดยไม่ลดละล่าถอยให้เหตุการณ์นั้นๆ หวั่นหวั่นได้ การเป็น
นักต่อสู้ในขณะที่กำลังเพชฌัญญูกับเหตุการณ์นี้ ท่านยังจะได้อ่านเรื่องของ
ท่านไปเรื่อยๆ จนกว่าจะยุติ นี่ก็กำลังนำท่านผู้อ่านชมเหตุการณ์ที่ท่าน

เผชิญมา คือขณะที่ท่านพักอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่ง คืนนั้นเดือนหงายฟ้าขาว
เดือนดาวสว่าง อากาศปลอดโปร่งสบาย ท่านกำลังเดินจงกรมอยู่หน้าถ้ำ
ขณะนั้นได้มีเสียงโคร่งใหญ่ตัวหนึ่งใหญ่มาก ท่านว่าศิระกะกลมๆ ของมัน
เท่าที่เห็นแล้ว ถ้าจะให้พูดตามความถนัดใจแล้วอยากพูดว่าใหญ่เท่า
โองน้ำเราดีๆ นี่เอง ทีแรกได้ยินเสียงมันคำรามเป็นเชิงขู่ให้กลัว อยู่ห่าง
จากท่านประมาณสิบวา พอเปลี่ยนจากคำรามก็เป็นกระหึ่ม และกระหึ่ม
อย่างเต็มเสียงของมัน จนปรากฏสะท้อนไปทั่วภูเขา ตอนมันเริ่มคำราม
มองไปไม่เห็นตัวได้ยินแต่เสียง ลึกครู่ต่อมาก็ได้เห็นมันโผล่เข้ามาหา
ท่านด้วย ทั้งเสียงกระหึ่มอย่างเต็มที่ และเดินเข้ามาหยุดยืนและนั่งแบบ
สุนัขนั่ง ไม่หมอบทำท่าจะทำอะไรท่านเลย นั่งอยู่ห่างท่านประมาณสองวา
มองเห็นได้ถนัดชัดเจนตลอดลวดลายของมัน เพราะไฟเทียนไขที่จุด
เดินจงกรมก็สว่างไสวอยู่ขณะนั้น เมื่อท่านเห็นมันมานั่งอยู่ต่อหน้า
ท่านนึกขึ้นมาในใจว่า เสียงโคร่งตัวนี้จะมาทำไมกัน ดินทั้งแผ่นดินที่กว้าง
แสนกว้าง มันทำไมไม่ไป แต่มาคิดสร้างความสนุกบนหัวใจคนซึ่งกำลัง
กลัวๆ เอาอะไรกัน ท่านยืนดูมันที่กำลังนั่งกระหึ่มสนุกอยู่ครู่หนึ่ง ในใจ
มีรู้สึกเสียวๆ บ้างเพียงเล็กน้อย ไม่แสดงความกลัวออกมาอย่างเปิดเผย
อะไรเลย จึงค่อยเดินเข้าไปหาและพูดกับมันว่า ที่นี่เป็นที่ของพระท่าน
บำเพ็ญสมณธรรมต่างหาก มิใช่ทำเลเที่ยวของเธอเนี่ย ขึ้นมาทำไมกัน
โน้นไปเที่ยวสนุกสนานกับหมู่เพื่อนของเธอโน้นซิ ไปเสีย พระก็มีใช้
พระอิฐพระปูน สิ่งน่ากลัวก็ต้องกลัวเหมือนสัตว์ทั่วไปนั่นแล

พอพูดจบก็ก้าวเข้าไปหามัน ท่านว่าท่านเดินเข้าไปจนจะถึงตัวมัน
ประมาณเมตรเศษเท่านั้น มันจึงโดดหนี ปุบเดียวไม่ทราบหายไปไหน

และหายไปอย่างรวดเร็วยิ่งกับปาฏิหาริย์ มองดักหน้าดักหลังที่ไหนก็ไม่เห็น ทำให้แปลกใจไม่หายแต่บัดนั้นเป็นต้นมา เพราะสถานที่ท่านพักอยู่และที่ที่เสือโคร่งใหญ่ตัวนั้นมานั่งอยู่ก็เตียนโล่ง ไม่มีอะไรปิดบัง กัดขวางพอจะมองไม่เห็นขณะที่มันโดดหนีไป จึงทำให้ท่านแปลกใจตลอดมา พอมาหาท่านอาจารย์มัน ได้โอกาสจึงเล่าถวายท่านและเรียนถามถึงเรื่องเสือที่โดดหายตัวไปอย่างรวดเร็วนั้น ว่าเป็นเพราะเหตุไร

ท่านอาจารย์มันชี้แจงให้ฟังว่า มันมิใช่เสือจริง แต่เป็นเสือเทพบันดาลต่างหาก เพราะพวกเทพมีฤทธิ์มากผิดมนุษย์เรา สามารถจำแลงกายหายาบกายละเอียด หรือนิรมิตเป็นสัตว์เป็นเสือหรือเป็นคนหญิงชายต่างๆ ได้ไม่ติดขัด บางครั้งเวลาเขามาหาเรา ยังมาในรูปต่างๆ ได้ในเทพคนเดียวกัน เสือตัวที่มาหาท่านนั้น ถ้าเป็นเสือจริงลงได้ตั้งหน้ามาขนาดนั้น ต้องมีความมุ่งหวังจะกินคนเป็นอาหารแน่นอนถึงได้มา ทั้งที่รู้ว่าคนซึ่งเป็นทีเกรงขามของสัตว์ของเสือทั้งหลาย เสือที่เทพบันดาลใจก็มี เสือที่เทพนิรมิตเองก็มี แต่เสือที่มาหาท่านนั้นเป็นเสือเทพนิรมิต ฉะนั้น การโดดหนีของเสือตัวนั้นจึงรวดเร็วผิดธรรมดาจนมองไม่ทันว่าไปอย่างไรมายังไง สำหรับผมมันเคยชินกับพวกสัตว์เสือ เทวบุตรเทวดามาแล้ว เวลาไปอยู่ในป่าในเขาคนเดียว การอยู่ก็อยู่เพราะธรรม เนื่องจากธรรมมีอำนาจมาก สัตว์ทั้งหลายเคารพรัก ใจที่มีธรรมย่อมทรงอำนาจในตัวเอง แต่อำนาจทางธรรมไม่เหมือนทางโลก ซึ่งคอยแต่จะกำเรบอยู่เสมอ ผู้ถูกข่มขู่นั้นก็กลัวจริงในขณะที่ถูกขู่ แต่ใจไม่ยอมลงตามอำนาจความข่มขู่ เมื่อมีโอกาสยังคอยแก้แค้นจนได้ดังที่เห็นๆ กันอยู่ ฉะนั้น การใช้อำนาจทางโลกเพียงอย่างเดียว ไม่มีธรรมเข้าสนับสนุน โลกจึงหาความสงบเย็นได้ยาก

ท่านจึงสอนให้ปกครองโลกโดยธรรม ปกครองกันโดยธรรม โดยอาศัย
ความถูกต้องดีงามเป็นอำนาจ ไม่ใช่เอาอารมณ์หรือทิฐิมานะเป็นอำนาจ
คำว่าธรรมมิได้เป็นรูปเป็นร่างที่มองเห็นด้วยตาเนื้อ แต่ธรรมเป็นธรรมชาติที่
ละเอียดสุขุมสุดที่จะนำมาเทียบเคียงเปรียบเทียบกับสิ่งสมมุติทั้งหลายได้
ใจเป็นความละเอียดฉันใด ธรรมย่อมมีความละเอียดฉันนั้น และใจ
เป็นที่สถิตอยู่ของธรรมทั้งหลาย นอกนั้นมีอะไรที่สถิตอันถูกต้องของธรรม
ธรรมจึงเป็นเรื่องพูดยากทั้งที่รู้อยู่อย่างเต็มใจ นอกจากผู้ปฏิบัติและ
รู้ธรรมเป็นขั้นๆ นั้นพอพูดกันได้ และรู้เรื่องธรรมพอประมาณ ถ้ารู้ธรรม
เต็มภูมิจิตภูมิธรรมโดยสมบูรณ์แล้ว ย่อมพูดธรรมกันเข้าใจทุกแง่ทุกมุม
ไม่มีทางสงสัย คำว่าธรรมคืออะไร และอยู่ที่ไหนก็ทราบกันทันทีโดยไม่ต้อง
ตอบให้เสียเวลา การอาศัยการถามและการตอบกันอยู่ ยังไม่เข้าใจใน
ลักษณะของผู้รู้ธรรมอย่างเต็มภูมิ นี้แล ธรรมแท้เป็นอย่างนี้ ถ้าใจปลอม
พาให้เกิดธรรมปลอม แม้ถามและตอบกันวันยังค่ำก็ได้แต่ตัวทิฐิมานะ
เต็มหัวใจไม่ลงรอยกันได้ นั่นคือธรรมชื่อ คือได้แต่ชื่อของธรรม ไม่ได้
ดวงธรรมแท้มาครองภายในใจ ธรรมชื่อใครเรียนก็จำได้ เพราะเป็นสิ่งที่
ควรจำได้ด้วยกัน แต่สำคัญที่ดวงธรรมแท้ที่มีชื่อในตัวเอง โดยไม่ต้อง
เป็นกังวลท่องบ่นจดจำให้ลำบากนั้น ปฏิบัติยาก มองเห็นได้ยาก รู้ได้ยาก
ธรรมแท้ที่ถูกกล่าวหาว่าปฏิบัติได้ยากรู้ได้ยากนี้แล ที่ไม่ขึ้นอยู่กับคำถาม
คำตอบ เพราะเป็นความจริงล้วน หมดยุทธปัญหาโดยประการทั้งปวง และ
ธรรมนี้แลมีอยู่ในโลกตลอดอนันตกาล ไม่เจริญและไม่เสื่อมไปกับอะไร
คำว่าอำนาจธรรมก็คือธรรมนี้แลจะเป็นอะไรที่ไหนกัน ที่พูดนี้ก็ไม่ว่าใจนึก
ว่าหมู่คณะจะเข้าใจตามได้ทุกแง่แห่งธรรมที่พูดมา แต่ถึงกาลที่ควรพูดบ้าง
ก็จำต้องพูด พอเป็น *กาเลน ธมฺมสากจฺฉา เอตมฺมํจฺคลมฺตฺตมํ* ที่จบลง

นี่เป็นธรรมชาติที่ท่านอาจารย์มั่นตอบ และอธิบายให้ท่านอาจารย์องค์นั้นกับ หมู่คณะฟัง ผู้เขียนก็เขียนลุ่มๆ เดาะๆ ไปตามที่ได้ยินได้ฟังมาอย่างนั้นเอง มิได้มีความเข้าใจในคำที่ท่านสนทนากันทุกประโยคอะไรเลย ทั้งที่ไม่เข้าใจ ทุกคำแต่ก็ยังพยายามดูไถมาลงจนได้นั้น เพราะแน่ใจว่าคนเรามีความรู้ ความฉลาดและความสามารถต่างกัน แม้นไม่รู้ไม่เข้าใจก็ยังมั่นใจว่า ท่านผู้สามารถจะรู้จะเข้าใจในคำพูดของท่านอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนคงมีอยู่ จึงได้นำมาลงเพื่อช่วยกันขบคิดบ้าง หวังจะเกิดประโยชน์แก่พวกเรา ตามฐานะที่ควรเป็นได้ เพราะคำพูดตั้งที่ท่านอาจารย์มั่นพูดสองสาม ประโยคนี้ เป็นธรรมที่ค่อนข้างหาฟังได้ยาก แม้นไม่เข้าใจก็ยังพอใจฟัง และพอใจเขียน เพื่อท่านผู้อ่านได้ช่วยพิจารณาต่อไป ซึ่งอาจเป็นเครื่อง เสริมสติปัญญาได้บ้าง คำพูดท่านอาจารย์มั่นในลักษณะนี้ยังมีอีกมาก ผู้เขียนจะพยายามนำลงเรื่อยมาตามเรื่องปฏิบัติกับเรื่องท่านอาจารย์จะ เข้าสัมผัสที่ควรนำลงเป็นตอนๆ ไปจนกว่าปฏิบัติจะจบลงด้วยดี

นี่เป็นอีกถ้อยหนึ่งที่ท่านอาจารย์องค์นั้นพักเป็นเวลานานกว่าที่อื่นๆ แต่ไม่เคยปรากฏว่ามีสัตว์เลื้อยอะไรมารบกวนให้ลำบาก แต่จวนๆ ท่านจะ ออกจากถ้ำนี้ไปเที่ยววิเวกแสวงธรรมตามอัธยาศัย เข้าวันหนึ่ง จวนเวลา ท่านจะออกบิณฑบาต ก็ได้ยินเสียงเสื่อโคร่งใหญ่ครวญครางกระหึ่มขึ้นมา หาท่านจนถึงที่ที่ท่านพักอยู่จริงๆ ขณะท่านมองเห็นตัวกำลังกระหึ่มขึ้นมา ทีแรกปรากฏขนลุกซ่าไปทั้งตัว ร่างกายทุกส่วนชาไปหมด รู้สึกกลัวมาก แสบหัวใจหยุด (ระยะนี้จิตใจท่านคงยังไม่เข้มแข็งพอ แต่การเขียนเรื่อง ก็ไม่ทราบว่าจะเหตุการณ์ใดเกิดก่อนแลหลังกัน ไม่ได้เรียนถามกาลเวลา กับท่าน เป็นแต่พอท่านเล่าให้ฟังก็จดจำมาลงเลย จึงไม่ทราบระยะ

ที่เกิดเหตุอื่นๆ ว่าเกิดขึ้นเมื่อไรของการบำเพ็ญ กรุณาถือเอาใจความใน
เรื่องที่เดียวจะเป็นความสะดวกในการอ่าน) เพราะมันเดินตรงมายังท่าน
ด้วยความตั้งใจจริง ทั้งที่มันก็มองเห็นท่านอยู่แล้วนับแต่ขณะที่ไพล่หน้า
ขึ้นมา ซึ่งควรจะหยุดแค่ระยะที่มันมองเห็นท่านอยู่แล้ว แต่ยังทั้งเดิน
ทั้งทำเสียงครวญครางเข้ามาจนถึงท่าน ซึ่งห่างกันประมาณสองวาเศษ
เท่านั้น พอเข้ามาถึงที่นั่นแล้วก็หยุดนิ่งเหมือนสุนัขบ้านนิ่ง และจ้องมอง
หน้าท่านเขม็งแบบไม่กะพริบตาเลย แต่มิได้หมอบทำท่าจะทำอะไรท่าน
อาการของมันเหมือนตัวที่มาหาท่านคราวที่แล้วนั้น ไม่มีอาการว่าจะ
เอาจริงเอาจังอะไรกับท่าน แต่ขึ้นชื่อว่าสัตว์น่ากลัวแล้ว แม้ไม่แสดงอาการ
เป็นที่น่ากลัวก็จำต้องกลัวมันอยู่นั่นเอง พอเห็นมันมองท่าน ท่านเอง
ก็มองมันด้วยความกลัวอยู่พักหนึ่ง พอตั้งสติได้ท่านก็ยกมือชี้บอกมันว่า
ที่นี่มิใช่ที่สำหรับท่องเที่ยวของเธอ แต่เป็นที่อยู่ของพระท่านบำเพ็ญ
ภาวนาต่างหาก จงไปเสียที่อื่นซึ่งมีป่าและเขามากยิ่งกว่าที่นี่ แต่มันก็ยัง
นั่งมองท่านอยู่ไม่ยอมไป ท่านจึงจับไม้เท้าชี้บอกมันอีกว่า จงไปที่โน้น
ภูเขาลูกโน้นซึ่งมีที่เที่ยงคมไป อย่างมานั่งดูให้พระกลัว เรามีไม้สัตรีมีไม้เนื้อ
มีไม้อาหารของเสือเช่นเธอ เราเป็นพระผู้ทรงศีลทรงธรรม อย่างมาทำให้
เรากลัว เดี่ยวเวลาเธอตายไปตกรรกลุมกลัวๆ นะจะว่าไม่บอก แล้วก็
ชี้ไม้เท้าบอกมันอีกว่า จงหนีไปเดี๋ยวนี้ เรากลัวเธอมาก ตาเธอก็ตาเสือ
แหลมคมยิ่งกว่าอะไร ถ้าขึ้นมองเรานานๆ เผื่อเรากลัวมากและตายไป
เธอจะตกรรกรจริง ๆ นะ พอจบคำ ท่านก็ลุกจากที่ชี้ไม้และเดินเข้าไปหามัน
มันจึงโดดหนีไปในขณะนั้น พอมันหนีไปแล้วนี่ก็กลัวขึ้นมาอีก เพราะ
คิดว่ามันอาจตามเราไปเวลาไปบิณฑบาต เพราะเป็นป่าดงพงลึกทั้งสิ้น
แต่ไม่เห็นมันตามไปดังที่คิดไว้ วันนั้นนี่ก็กลัวทั้งวัน เกรงว่ามันอาจขึ้นมาหา

เราอีกก็ได้ ตอนกลางคืนก็คิดแต่เรื่องเลื้อจะขึ้นมาหาทำเดี๋ยว เลยไม่เป็น
อันภาวนาให้สติใจได้ จำต้องสั่งสอนตนแทบทั้งคืน ใจจึงยอมสงบลงได้
จากนั้นก็หายกลัวอยู่ได้ด้วยความสุข เลื้อตัวนั้นก็ไม่เห็นกลับมาอีก
จนกระทั่งท่านจากที่นั่นไป ท่านว่าเลื้อตัวนี้ใหญ่และยาวมาก น่ากลัวจริงๆ
คล้ายกับเป็นเลื้อลึกลับไม่ใช่เลื้อธรรมดา ใหญ่พอๆ กันกับตัวที่มาหา
ตอนกลางคืนวันนั้น ลักษณะอาการก็คล้ายคลึงกัน ความรวดเร็วก็พอๆ กัน
จึงทำให้คิดว่าน่าเป็นเลื้อเทพบันดาลดังท่านอาจารย์มั่นว่าไม่ผิด เห็นแล้ว
น่ากลัวจนแทบตั้งสติไว้ไม่อยู่ดังนี้

ท่านพรรณนาคุณของการอยู่ป่าและคุณของจิตใจที่เผชิญเหตุการณ์
ต่างๆ ให้ฟังอย่างจับใจ แต่ผู้เขียนจำไม่ได้มากเพราะนิสัยขี้ลืม ท่านว่า
เวลาจำเป็นด้วยเหตุการณ์ต่างๆ บังคับ ใจรู้สึกเหมือนมีอะไรป้องกันอยู่
ภายในขอบกลชนิดบอกไม่ถูก การสร้างตัวของจิตในเวลาจำเป็นก็ง่าย
และรวดเร็วผิดธรรมดาอยู่มาก จึงทำให้จำต้องชอบอยู่ในที่คับขัน ทั้งที่ปกติ
เป็นคนขี้ลาดหวาดระแวง เวลาเผชิญเหตุการณ์แต่ละครั้ง ใจรู้สึก
เลื่อนฐานะขึ้นอย่างผิดสังเกตจนตัวเองก็แปลกใจ และอยากให้เหตุการณ์
มีขึ้นเสมอ เพื่อใจจะได้พยายามสร้างตัวเองมากขึ้น โดยอาศัยเหตุการณ์
เป็นเครื่องสนับสนุน การอยู่ป่าอยู่เขามันดีอย่างลึกลับที่บอกใครไม่ได้
ทั้งไม่คิดอยากพูดคุยกับใครเกี่ยวกับการอยู่ป่าด้วย เพราะเป็นธรรมจำเพาะ
ที่เหมาะสมกับจริตนิสัยของแต่ละราย สำหรับท่านเองเวลาออกมาอยู่ที่หรือ
ป่าธรรมดา ใจคอยแต่จะขี้เกียจและประมาทนอนใจไม่สนใจช่วยตัวเอง
ผลเป็นที่ฟังใจไม่ค่อยปรากฏ ฉันทันทีมากกว่าอยู่ในที่เคยตัดสันดาน
นอนก็มาก ความขี้เกียจก็มาก อารมณ์ก่อกวนก็ค่อยๆ เพิ่มขึ้นทุกวันเวลา

ส่วนสติปัญญาคอยแต่จะลดลงเลื่อมลง สรุปตามนิสัยของท่านแล้ว ท่านว่าอยู่ในที่ธรรมดาไม่มีอะไรดีขึ้น นอกจากจะอยู่คอยวันตายแบบ เปล่าประโยชน์เท่านั้น ถ้าไม่อยากตายแบบโหมฆบรูษก็ควรออกแสวง ธรรมเพื่อเอาตัวรอด พอคิดตกลงก็ตัดสินใจเข้าป่าเขาตามเคย ใจที่เคย ประสบความสงบสุขและแพรวพราวด้วยปัญญา เพราะป่าเพราะเขาเพราะ ถ้ำหรือเงื้อมผามาแล้ว จะให้มาอยู่แบบอดๆ อยากๆ ไม่มีธรรมสัมผัส ใจเลยย่อมนอนไม่ได้ ต้องเข้าป่าเข้าเขาไปตามนิสัย เมื่อเข้าไปอยู่ในที่ เช่นนั้นแล้ว ใจมีความสะดวกสบายไปตามทัศนียภาพโดยไม่ต้องบังคับ ชูเชิญ ความเพียรกับอิริยาบถต่างๆ จะกลมกลืนกันไปเอง สติปัญญาที่ เคยเป็นคู่เคียงกับความเพียรก็เป็นมาเองโดยไม่ต้องร้องเรียกชูเชิญ ความขี้เกียจและฉันทามากนอนมากก็ลดกันไปเอง อะไรๆ ที่เป็นอรรถเป็น ธรรมรู้สึกตามๆ กันมา สิ่งที่ไม่เป็นธรรมซึ่งเคยบังคับขับไล่อยากๆ เวลา อยู่ในสถานที่ธรรมดาก็ค่อยๆ ตามกันออกไป โดยไม่จำเป็นต้องขับไล่ส่ง ให้ลำบากเหมือนอยู่ที่ธรรมดา การนั่ง การนอนหลับ การผ่อนอารมณ์ การพากเพียร กลายเป็นความมีประมาณเหมาะสมไปตามๆ กัน ผิดกับ อยู่ในที่ธรรมดาอยู่มาก เลยทำให้คิดว่าการถอดถอนกิเลส นั้น อยู่ในป่า ในเขาถอดถอนง่ายกว่าอยู่ในที่ธรรมดาอยู่มาก อยู่ในที่ธรรมดาตามความ รู้สึกท่านว่า แทนที่จะเป็นการถอดถอนกิเลสดังที่เข้าใจ แต่กลับเป็นการ สังสมและส่งเสริมกิเลสไปทุกๆ อิริยาบถ คือ ฉันทก็มาก เพราะตัณหาแอบ มากกระซิบให้ฉันทมากๆ บอกว่าอาหารถูกปากถูกท้องถูกธาตูกถูกอหยาศัย และถูกกับจริตนิสัยของกิเลส กิเลสชอบมาก ต้องฉลองให้มากๆ การนอน ก็มากเพราะกิเลสแอบมากกระซิบว่าต้องพักผ่อนมากหน่อยไม่งั้น อ่อนเพลีย ทำความเพียรไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย พอถึงเวลาความเพียรจะ

เต็มเม็ดเต็มหน่วยเข้าจริง แต่กลับเป็นเวลาพักผ่อนคือนอนเสียอีก โดยไม่มีกำหนดว่าจะควรตื่นเวลาใด ก็เลยไม่กำหนดให้ตื่นเอาเลย ที่ว่าเต็มเม็ดเต็มหน่วยเลยไม่ค่อยโผล่หน้าขึ้นมาให้เห็นบ้าง ว่าได้ทำความเพียรกี่ชั่วโมงในวันและคืนหนึ่งๆ นอกจากก็เลยสกล่อมให้หลับแต่พอเริ่มฉันทเสร็จจนยันคำ ไม่เห็นความเพียรมีอำนาจแทรกความขี้เกียจ เพราะฉันทมากได้บ้างเลย การคิดปรุงก็มากจนไม่มีประมาณ แต่ขณะที่คิดปรุงล้วนเป็นเรื่องของตัณหาสมุทัยนำทาง พาท่องเที่ยวชมตามสถานที่ ตึกรามบ้านช่อง และโรงอะไรต่างๆ ของนางและทำวามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา จัดแจงไว้สำหรับนักท่องเที่ยวที่ขบฉันอย่างอิมหน้าคำพุงแล้วเที่ยวหย่อนอารมณ์ พุดถึงความขี้เกียจก็มาก ถ้าศิระจะได้ลงหมอนแล้วเป็นหายห้วงไปในขณะนั้น ใครหรืออะไรอย่ามายุ่งมาปลุกเป็นไม่ได้ผล ท่านว่า การฉันทมาก การนอนมาก และความขี้เกียจมาก มันเป็นมิตรสหายกันมาดั้งเดิมไม่มีใครสามารถแยกออกจากกันได้ ความขี้เกียจนี้เป็นสหายคนสำคัญที่ได้รับการสนับสนุนจากสหายผู้ฉันทมาก นอนมาก สามสหายนี้ถึงไหนถึงกัน ไปไหนไปด้วยกัน เป็นหรือตายไม่ยอมพลัดพรากจากกัน ถ้าไม่จับอุโลมันเข้าป่าเข้าเขาให้เสือช่วยชำระขับไล่ และความอดอยากขาดแคลนช่วยปราบปรามเสียบ้าง เป็นต้องตายในเงื้อมมือของมันจนได้ ไปไม่รอด เพื่อตัดมันให้เห็นฤทธิ์กันเสียบ้าง จึงฝืนใจอยู่ในที่ที่มันไม่ต้องการ ที่ที่มันกลัวๆ ความพากเพียรทุกด้าน จึงเป็นความราบรื่นสม่าเสมอ อะไรๆ เป็นอรรถเป็นธรรมไปตามๆ กัน ไม่เป็นกิเลสตัณหาตั้งอยู่ในที่ธรรมดาซึ่งเป็นที่มันปกครองเราง่าย แต่เราไม่มีโอกาสปกครองมันได้เลย ท่านว่าผมเป็นคนนิสัยฝึกทรมานยาก จำต้องหาสถานที่และสิ่งต่างๆ ช่วยบังคับอีกทางหนึ่ง จึงพอมีทางหายใจ

ได้บ้าง ไม่ตีบตันอันต์ุโดยถ่ายเดียว การอยู่ป่าอยู่เขาอยู่ในถ้ำและเงื้อมผา
ดังที่เคยอยู่มานั้น รู้สึกเหมาะกับจริตนิสัยผมผู้มีกิเลสหนาปัญญาที่บพ
มีความสงบสบายใจได้บ้าง

ท่านว่าตอนท่านยังเป็นหนุ่มยิ่งทรมาณมาก ทั้งอดอาหาร ผ่อนอาหาร
ทั้งเที่ยวอยู่ในป่าในเขา ไม่ออกมาอยู่ที่ธรรมดาได้สะดวกใจเหมือนพระ
ทั้งหลายเลย เนื่องจากสิ่งบังคับให้จำต้องอยู่ในที่เช่นนั้น มันบ่งบอกอยู่
อย่างชัดเจนว่าต้องทรมาณกันอย่างหนัก ถ้ายังหวังครองมรรคผลนิพพาน
เป็นสมบัติแกใจอยู่ ถ้าจะไหลไปตามอำนาจของตัณหาละก็ จงอยู่แบบ
สัตว์ไม่มีเจ้าของ ไม่กี่วันก็จะเห็นผลของมันแสดงฤทธิ์ให้ดูจนได้ นี่แล
เป็นเหตุให้อยู่อย่างธรรมดาๆ ไม่ได้ เมื่ออุตส่าห์บำเพ็ญไปตามสถานที่
ดังกล่าว ใจกลับเกิดความรุ่มเย็น สติปัญญาที่ไม่เคยปรากฏก็ปรากฏ
สิ่งที่ไม่เคยรู้เคยเห็นก็รู้เห็นไปตามลำดับของการฝึกกรรมาน จึงทำให้ใจ
อีกหาญสามารถฟันฝ่าอุปสรรคไปได้เป็นพักๆ จนกลายเป็นความพอใจ
ดูดีมีในสถานที่ที่เห็นว่าเป็นที่ดัดสันดานนั้น ว่าเป็นสถานที่วิมานธรรม
ขึ้นมาอย่างไม่คาดฝัน ตลอดปัจจุบันนี้ ใจก็มีความเคารพเทิดทูนสถานที่
ป่าที่เขาเหล่านั้นอยู่อย่างสนิทใจ อยากไปอยู่จนสถานที่เหล่านั้นกลายเป็น
ที่เผาศพของตนในวาระสุดท้ายปลายแดนแห่งชีวิต ไม่อยากตายในสถาน
ที่เกื่อนกล่นวุ่นวาย การตายในที่เช่นนั้นเป็นการตายที่สงบ รื่นเริงในธรรม
ไม่มีอะไรเข้ามาก่อกวนชวนให้ยุ่งเหยิงวุ่นวาย ใจมุ่งต่อธรรมล้วนๆ โดยมี
สติปัญญาเป็นเพื่อนสอง สนุกไต่ตรองให้ถึงเหตุถึงผลของอรรถของธรรม
ที่มีอยู่ภายในจิตด้วยความรอบคอบขอบซิด ใจกับธรรมสัมผัสกันอย่าง
สนิทแนบแน่น พอธาคุขันท์หมดกำลังสืบต่อลงไป ก็สละปล่อยวางไว้ตาม

ความจริงของเขา ถ้าเรามีสติปัญญารอบคอบในทุกสิ่งทั้งภายในภายนอก เราก็เป็นเราอย่างเต็มภูมิ ไม่ต้องไปหยาบคายว่า “เรา” จากสมมุติ มาครอง ให้เป็นบุคคลในสมมุติเช่นโลกสมมุติต่างๆ ไป ภาวะคือขั้นที่ เคยตะเกียกตะกายแบกหามกันมาก็ปล่อยลงไป ธาตุเดิมของเขา เราก็ ปล่อยลงในธาตุเดิมของเขา “อนาลโย” เป็นสมบัติของท่านผู้ใด ท่านผู้นั้น ก็ครอง “อนาลยสมบัติ” ไปตามเรื่อง ก็สิ้นเรื่องกันเพียงเท่านี้ จะไป เทียวหาอะไรมาต่อให้เกิดเรื่องยุ่งเรื่องยาวต่อไปอีก ความจริงก็เล็ดลื่น จากใจเสียอย่างเดียว เรื่องทั้งหลายก็สิ้นไปในขณะนั้น นี่เป็นคำที่ท่าน พรณนาสรรเสริญความดีของป่าเขาลำเนาไพร สำหรับจริตนิสัยท่านเอง ท่านเคยได้รับความสงบสุขทางใจจากป่าตลอดมาจนปัจจุบัน ไม่เคยเบื่อหน่ายป่าเขาทั้งหลาย สมกับอนุศาสน์ที่พระพุทธเจ้าประทานไว้เพื่อพระ ผู้บวชแล้ว ให้แสวงหาที่วิเวกสงบเพื่อบำเพ็ญเพียรในป่า มีรุกขมูลร่มไม้ เป็นต้น ท่านอาจารย์องค์นี้มีนิสัยชอบรู้อะไรต่างๆ จำพวกกายทิพย์ที่สายตา มนุษย์ไม่อาจมองเห็นได้ เช่นพวกเปรต ผี เทวบุตร เทวธิดา พญานาค คล้ายคลึงกับท่านอาจารย์มัน เวลามีโอกาส ท่านสนทนาธรรมกันกับ ท่านอาจารย์มันเกี่ยวกับพวกกายทิพย์ รู้สึกน่าฟังมาก ทำให้เพลิดเพลิน ไม่อยากให้จบลงง่ายๆ เวลาท่านสนทนาเรื่องพวกกายทิพย์มาฟังธรรม และถามปัญหาที่น่าสนใจมาก เพราะต่างคนต่างรู้พูดไม่มีขัดแย้งกันเลย เหมือนคนเรียนวิชาแขนงเดียวกัน พูดคุยกันเรื่องวิชาแขนงนั้นนั่นแหละ ท่านอาจารย์องค์นี้รู้สึกชำนาญทางวิชากายทิพย์พอสมควร ผู้เขียนเรียน ถ้ามเกี่ยวกับพวกกายทิพย์ เช่น พญานาค เป็นต้น ท่านพูดได้ละเอียดล่อ น่าฟัง ท่านว่าพวกพญานาคมีฤทธิ์มาก นิรมิตกายได้ต่างๆ เวลามา เยี่ยมท่าน ท่านให้เขานิรมิตให้ท่านดู เขาเรียนท่านว่าการนิรมิตกายของ

พวกพญานาคไม่เป็นของยากลำบากอะไรเลย จะนิรมิตให้เป็นอย่างไรก็ได้ตามต้องการ แล้วเขาก็นิรมิตกายต่างๆ ให้ท่านดูในขณะนั้น คือเขาเตือนท่านให้คอยดูขณะที่เขาจะนิรมิตกาย แล้วเขาก็หายตัวจากที่นั่นไปครู่หนึ่ง แล้วปรากฏเป็นตาปะขาวเดินมาแต่ไกลเข้ามาหาท่านบ้าง แล้วหายไปครู่หนึ่ง ไปปรากฏเป็นนายพรานถืออาวุธมาแต่ไกลเข้ามาหาท่านบ้าง แล้วหายไปครู่หนึ่ง ไปปรากฏเป็นช่างใหญ่เดินเข้ามาหาท่านบ้าง เป็นต้น ถ้าต้องการจะให้เป็นอย่างใ้ไรก็นิรมิตกายให้เป็นอย่างนั้นได้ตามต้องการ ต้องการจะให้เป็นอย่างอื่น เป็นช่าง เป็นคน หรือเป็นอย่างอื่นในที่นั้น ก็ทำให้เป็นขึ้นในที่นั้นอย่างรวดเร็วทันใจ ที่ว่าพญานาคพันพิษนั้น ท่านเล่าว่าสมัยท่านไปเที่ยววิเวกแถบฝั่งแม่น้ำโขงกับท่านอาจารย์มั่น ขณะพักอยู่ในที่บางแห่งมีบึงน้ำใสสะอาดน่าอาบดื่มใช้สอย แต่ท่านอาจารย์มั่นห้ามไม่ให้พระลงอาบและตักน้ำที่นั่นมาดื่มและใช้สอย กลัวพญานาคพันพิษใส่น้ำนั้นไว้ เวลาตักมาใช้และอาบดื่มจะเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยกันลำบาก เพราะพญานาคพวกนี้ยังไม่มีศรัทธาเลื่อมใสในพวกเรา เขาพยายามแข่งดีกับเรามาหลายคืนแล้ว แต่ไม่นานก็พินาศลงเอง ผู้ธรรมพระพุทธเจ้าไม่ได้ พญานาคพวกนี้ยังไม่เลื่อมใสศาสนาและพวกเราเลย เขายังเข้าใจว่าพวกเราที่มาพักอยู่ที่นี่ จะมาแข่งดีและขับไล่เขาให้หนีจากที่นี่เสีย ฉะนั้นเขาจึงมีปฏิกิริยาทำทางต่อสู้กับเรามาหลายคืนแล้ว แต่เราไม่สนใจกับปฏิกิริยาของเขา เพราะแน่ใจว่าความชั่วไม่เคยชนะความดีแต่ไหนแต่ไรมา พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้ชนะความชั่วด้วยความดี ธรรมบทนี้หรือบทใดก็ตามไม่เคยเปลี่ยนแปลงตลอดมา นับแต่เริ่มประกาศธรรมแก่มวลสัตว์จนวันเสด็จเข้าสู่นิพพาน เพราะเป็นธรรมของจริงอันตายตัวโดยสมบูรณ์แล้วไม่มีทางเป็นอื่น แม้

ท่านอาจารย์องค์นั้นก็ทราบโดยนัยที่ท่านอาจารย์มันเตือน เพราะท่าน
รู้เห็นเหตุการณ์เกี่ยวกับพญานาคเหล่านี้ได้ดี และเล่าถวายท่านอาจารย์มัน
เช่นเดียวกัน ไม่นานนักพญานาคเหล่านั้นได้พากันยอมตนถือสรณะกับ
ท่านอาจารย์ และถวายอารักขาเพื่อความสะดวกปลอดภัยทุกประการ
ดังท่านอาจารย์มันพูดจริงๆ เมื่อพญานาคเกิดความเลื่อมใสยอมตนถือ
สรณะแล้ว ท่านอาจารย์มันจึงถามเขาว่า ทำไมจึงพากันพนพิษใส่น้ำที่เป็น
ประโยชน์แก่คนและสัตว์ทั่วไปเล่า ไม่กลัวบาปกรรมบ้างหรือเมื่อน้ำเกิด
เป็นพิษแก่ใครเข้า พญานาคเองต้องยอมรับบาปโดยไม่มีทางหลีกเลี่ยง
ได้แน่นอนตามกฎหมายของกรรมที่มีมาดั้งเดิม เพราะผลของกรรมมีอำนาจ
เหนืออำนาจของพญานาคเป็นไหนๆ ถ้าพญานาคกลัวบาปกลัวกรรมและ
กลัวตกนรก ก็จงไปถอนพิษออกจากน้ำในบึงนั้นให้กลายเป็นน้ำบริสุทธิ์
ขึ้นมาเหมือนเดิม อาตมาและพระทั้งหลายมิได้ไปแตะต้องน้ำที่นั่นเลย
เพราะทราบดีว่าพญานาคแก่งทำให้อาตมาและพระทั้งหลายเกิดอันตราย
อย่างใดอย่างหนึ่งเพราะการอาบดื่มใช้สอยน้ำนั้น ตอนนี้พญานาคยอมตน
อย่างหมอบราบเลย เพราะตนทำอย่างนั้นจริง และมีได้บอกท่านว่าตน
พนพิษใส่น้ำ แต่ท่านอาจารย์มันทราบด้วยญาณภายใน เธอยอมรับว่าได้
ทำอย่างท่านว่าจริงๆ แล้วรีบไปถอนพิษจากน้ำในบึงออกหมด จึงกลับมา
เรียนท่านและพร้อมกันอาราธนาให้ท่านและพระทั้งหลายอาบดื่มใช้สอย
น้ำในบึงนั้นตามสบาย โดยจะไม่มีภัยใดๆ เกิดขึ้น เรื่องพญานาคที่ถือทิว
มานะแข่งดีกับท่านอาจารย์มันได้กลับยอมตนลงโดยสิ้นเชิงและถวายตัว
เป็นศิษย์ศึกษาอรรถธรรมกับท่านด้วยความสนใจเลื่อมใสอย่างยิ่ง แต่วันนั้น
มาเมื่อทราบว่พญานาคยอมตน และถอนพิษออกจากน้ำหมดแล้ว
ท่านจึงสั่งให้พระลงอาบน้ำและใช้สอยน้ำในบึงนั้นต่อไป

การหยั่งทราบเรื่องลึกลับต่างๆ ดังเรื่องพญานาคเป็นต้น ท่านอาจารย์มั่นนับว่าท่านละเอียดลออมาก ยากที่ลูกศิษย์คนใดจะเสมอเหมือนได้ การปฏิบัติต่อพวกกายทิพย์นั้น ท่านอาจารย์ก็คอยแนะนำพระอยู่เสมอ เช่น เวลาไปพักอยู่สถานที่บางแห่ง กลางคืนยามดึกสงัด พวกเทพมักพากันมาเยี่ยมฟังธรรมท่านเสมอ ท่านต้องคอยแนะนำพระให้พากันสำรวจระว่างมารยาท และบอกให้พักผ่อนเสียตอนหัวค่ำ พอตักตักก็รีบพากันตื่นนอนและประกอบความเพียรเวลาพวกเทพทั้งหลายมาเพื่อให้เขาได้กราบไหว้และชมความเพียรของพระผู้ปฏิบัติพากันบำเพ็ญภาวนาในเวลาเขามาเยี่ยม ไม่ให้เขาได้พบเห็นกิริยาแห่งการหลับของพระซึ่งปราศจากสติและความสวยงามทางมารยาทแห่งการหลับนอน พวกเทพเคยนำเรื่องของพระที่นอนไม่ค่อยมีมารยาท มาฟ้องท่านอาจารย์เสมอ แม้เป็นสิ่งที่สุตวิสัยจะแก้สำหรับคนนอนหลับไม่มีสติควบคุมมารยาทในการหลับ แต่ก็อยู่ในวิสัยของพระจะควรแก้ไขได้ ด้วยการไม่นอนในระยะเวลาที่พวกเทพมาหา ท่านจึงแนะนำให้พักผ่อนเสียแต่ยังไม่ถึงเวลาพวกเทพมา พระท่านได้พยายามปฏิบัติตามคำแนะนำของท่าน การดำเนินดีเตียนพระจากพวกเทพก็สงบไป ส่วนท่านที่มีความสามารถในการรับแขกจำพวกกายทิพย์ ก็รับเขาเช่นเดียวกับท่านอาจารย์เคยรับ ผู้ไม่มีนิสัยในทางนี้ก็ทำสมาธิภาวนาของตนไปในเวลาที่เขามาเยี่ยม

พวกเทวดาทั้งหลายชอบฟังธรรมสูตรต่างๆ กัน

ท่านอาจารย์องค์นั้นกับท่านอาจารย์มั่น พูดยเหมือนกันเกี่ยวกับพวกเทวดาทั้งหลายว่ามีนิสัยต่างๆ กันเหมือนมนุษย์เรา คือ บางพวกชอบฟังธัมมจักกัปปวัตตนสูตร บางพวกชอบฟังกรณียเมตตสูตร บางพวกชอบ

ฟังพระอภิธรรม คือ กุสลา ฐัมมา อกุสลา ฐัมมา ที่พระพุทธเจ้าทรงโปรดพระมารดาชั้นดาวดึงส์สวรรค์ บางพวกชอบฟังอภิธานิยธรรมสูตร บางพวกชอบฟังเมตตาทพรหมวิหาร แต่พวกที่ชอบเมตตาทพรหมวิหารมีมากกว่าที่ชอบสูตรอื่นๆ เทวดาต่างพวกต่างชั้นต่างภูมิต่างชอบสูตรต่างๆ กันไปตามนิสัยของตนๆ ไม่มีประมาณในสูตรธรรมทั้งหลาย แต่ไม่อาจจะนำมากล่าวไว้ในที่นี้ให้เต็มตามสูตรที่เขาต้องการได้ แม้แต่ผู้เขียนเอง ยังไม่รู้เห็นและเข้าใจในสูตรที่เทวดาทั้งหลายต้องการกันเลย จึงไม่สามารถค้นหาสูตรนั้นๆ มาเพื่อท่านผู้อ่านได้และขอภัยผ่านไปแบบคนจนตรอก ท่านอาจารย์องค์นั้นไปพักอยู่ในที่ใด บรรดาที่เป็นป่าเป็นเขาเทวดาทั้งหลายชอบไปเกี่ยวข้องกับท่านเสมอ คล้ายกับท่านอาจารย์มั่นผู้เป็นอาจารย์

บางครั้งท่านไปพักกับฤาษีดาบสที่บำเพ็ญอยู่ในถ้ำเป็นแห่งๆ ปรากฏจากผู้คนพลุกพล่าน โดยมากก็ห่างจากหมู่บ้านประมาณสี่ห้ากิโลเมตรหรือยิ่งกว่านั้น และในเขาลึกที่ไม่ค่อยมีผู้คนสัญจรไปมา เพราะพวกนี้ไม่ค่อยมีการโคจรบิณฑบาตเหมือนพระ หุงต้มรับประทานโดยลำพังตนเอง เวลาท่านไปพักกับเขาซึ่งมีถ้ำอยู่ใกล้เคียงกันก็ได้อาศัยบิณฑบาตกับเขา วันนั้นฤาษีแก้วมาถวายท่านด้วยความปีติยินดีเป็นอันมาก ท่านเล่าตอนนี้น่าขบขันมากแต่ขอผ่านไป ท่านว่าท่านก็กำลังหิวมากทั้งอ่อนเพลียเพราะเดินทางข้ามน้ำข้ามเขามาสามวันแล้ว การขบฉันก็เชียมๆ มากตลอดมาในระหว่างเดินทาง เนื่องจากเดินบุกป่าบุกเขามาพบหมู่บ้านแห่งละสามสี่หลังคาเรือน ซึ่งเป็นชาวป่าที่ไม่ค่อยเข้าใจเรื่องศาสนา ได้อาศัยเขาบ้างพอประทังชีวิตมาตามทาง ทั้งเดินทางไกลและขึ้นที่สูงลงต่ำ ร่างกายจึงอ่อนเพลียมากและต้องการอาหารมากผิดปกติ

พอฤๅษีทำแกงถั่วมาถวายก็ฉันเสียจนเกลี้ยงไปทั้งข้าวทั้งกับคือแกงถั่ว ไม่มีอะไรเหลือติดถ้วยติดจานเลยวันนั้น พอฉันแล้วแทนที่ร่างกายจะแข็งแรง แต่กลับอ่อนเพลียเข้าไปอีก มีแต่อยากหลับนอนทำเฉยๆ ประกอบกับอาหารฤๅษีอร่อยมากด้วย ตัวแกเองก็ดีใจมากด้วยเมื่อเห็นท่านฉันได้มาก เรื่องจึงเข้ากันได้อย่างสนิทสนมไม่คิดหน้าคิดหลังอะไรเลย พอเห็นอาการไม่ดีจึงเดินเข้าทางจงกรมทำความเพียรจนกระทั่งบ่าย จึงได้ออกจากทางจงกรมเข้าที่พักภาวนา ขณะนั่งทำสมาธิภาวนาจิตสงบลง ปรากฏได้ยินเสียงฆ้องเสียงกลองของพวกเทวดา ที่แสดงความยินดีต่อผลเมตตาที่ท่านได้รับจากท่าน และยินดีในทานของฤๅษีที่ได้ถวาย ท่านอาจารย์องค์หิวมากๆ นั้น ว่าได้บุญกุศลมหาศาลเหลือที่จะประมาณได้ พวกเขามีความปีติยินดีและอนุโมทนาด้วยเป็นล้นพ้น ซึ่งนานๆ จะมีท่านผู้มีศีลมีธรรมเป็นที่นำยินดีและเคารพเลื่อมใสมาโปรดสักครั้งหนึ่ง พวกเขามีความอิมเอบด้วยผลทานนั้น จึงได้พากันมาแสดงความยินดีอนุโมทนา และขอมีส่วนแห่งบุญนั้นจากการอนุโมทนาในครั้งนี้ด้วยดังนี้ นี่คือคำของเทวดาทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในเขาลูกนั้น แสดงความยินดีต่อทานของฤๅษีตนนั้น โดยผ่านมาทางท่านอาจารย์องค์หิวจัดฉันได้มากเพื่อรับทราบเป็นพยาน และขอให้ช่วยบอกข่าวสารการอนุโมทนาของพวกเราแก่ฤๅษีนั้นด้วย พอตกตอนเย็นท่านจึงถือโอกาสสนทนาธรรมกับฤๅษีตนนั้น และพูดเปรียบเปรยให้แก่ทราบโดยปริยายว่า วันนี้ตอนบ่ายอาตมาฝันไปว่า พวกเทวดาจำนวนมากพากันตีฆ้องตีกลองมาขออนุโมทนาส่วนบุญ ที่ฤๅษีถวายจ้งหันแก่อาตมาเมื่อเช้าวันนี้เป็นล้นพ้น และพวกเขาขอมีส่วนแห่งบุญที่เกิดจากการอนุโมทนาด้วยดังนี้ นับว่าคุณฤๅษีได้บุญมากจริงๆ ถึงกับเทวดาทั้งหลายต้องพากันมาอนุโมทนาและขอ

ส่วนบุญด้วย พอฤกษ์ได้ทราบก็รีบยกมือท่วมศีรษะสาธุการแก้เทวดา
ทั้งหลายอีกครั้งหนึ่ง และกล่าวชมเชยท่านอาจารย์ว่าเก่งมากเกี่ยวกับ
ญาณวิถิต่างๆ แม้แต่นอนหลับกลางวันยังสามารถได้ยินเสียงเทวดากล่าว
คำอนุโมทนาสาธุการ ถ้าเวลาปกติไม่หลับ ท่านอาจารย์องค์นี้จะเก่งแค่ไหน
กระผมไม่สงสัยเลย กระผมมีความเคารพเลื่อมใสท่านอาจารย์มากมา
แต่ขณะเห็นที่แรก จึงทำอะไรเพื่อท่านด้วยความเต็มอกเต็มใจ ยิ่งเห็นท่าน
ฉันทันได้มากก็ยิ่งเพิ่มความปีติยินดีไม่มีประมาณเอาเลย ประการหนึ่งเทวดา
พวกนี้เขาอยู่ที่ไหนกันถึงได้ทราบว่ากระผมถวายทานแก่ท่านแล้วพากันมา
อนุโมทนา และขอมีส่วนบุญจากกระผมด้วย สำหรับกระผมเองทำไม
ไม่เคยเห็นเขามาปรากฏตัวเลยนับแต่มาอยู่ที่นี้จนบัดนี้ ท่านตอบว่า นี่เป็น
พวกรุกขเทพ เขาอยู่ในที่ไม่ห่างไกลพวกเรานักแล ตอนอาตมาอนุโมทนา
ยถา สัพพี ฯลฯ เมื่อเช้านี้ เขายังได้ยินและสาธุการด้วย แต่พวกเรา
ไม่ทราบเอง จึงเป็นเหมือนไม่มีเขาและอะไรๆ อยู่ในแถบบริเวณนี้

ฤกษ์มีความเพลิดเพลิดในเรื่องเทวดามาอนุโมทนาทานกับตน
ได้อารธนาให้ท่านแสดงให้ฟัง ท่านจึงหาอุบายให้ฤกษ์ได้ทำภาวนา และ
ท่านเองก็จะได้มีเวลาภาวนาบ้าง ไม่ต้องยุ่งกับเรื่องภายนอกจนเกินไป
จึงพูดกับฤกษ์ว่า การดูพวกเปรต ผี เทวบุตร เทวธิดา ต้องดูด้วยตาใน
คือตาใจ การจะรู้พวกนี้ด้วยตาในได้ต้องขยันภาวนา พิจารณาอาการ ๓๒
ภายในกายให้ละเอียดด้วยปัญญา เวลาทำสมาธิก็ให้จิตอยู่กับลมหายใจ
หรือบทพุทโธเท่านั้นไม่ให้ไหลไปที่อื่น เมื่อจิตสงบด้วยภาวนาดังกล่าวมา
ก็มองเห็นเทวดาได้เอง ไม่ต้องถามผู้อื่นให้ลำบาก แต่ถ้าชี้เก็ยภาวนาก็
ไม่เห็นเทวดา ทั้งใจก็ไม่สงบเย็นได้ การเห็นพวกเทวดาซึ่งเป็นพวกกายทิพย์

ต้องเห็นด้วยใจทิพย์ คือสมาธิภาวนาเป็นเครื่องมือ ผู้ไม่มีเครื่องมือดังกล่าว ก็ไม่มีทางรู้เห็นพวกนี้ได้

พอท่านอธิบายจบลง เขามีความพอใจจะปฏิบัติตามเพื่อรู้เห็น พวกเทวดาดังท่านอธิบายให้ฟัง จากนั้นท่านก็ลาเขาหลีกไปทำความเพียร พอตกกลางคืนดึกๆ พวกเทวดาก็มาเยี่ยมท่าน และถามถึงเรื่องฤกษ์ ออยากทราบว่าพวกเทวดาอยู่ที่ไหน และพอใจภาวนาเพื่อทราบเรื่องของ เทวดาบ้าง โดยท่านเป็นผู้ชี้แจงให้เขาฟัง ท่านก็ได้ชี้แจงให้พวกเขาฟัง ตามที่ได้สั่งสอนฤกษ์แล้วนั้น ท่านมิได้พักอยู่กับฤกษ์นานจึงต้องลาจาก เขาไป ฤกษ์ตนนั้นรู้สึกเลื่อมใสในท่านมาก มีความอาลัยเสียดายไม่อยาก ให้ท่านจากไป

ท่านพักบำเพ็ญอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง คราวนั้นมีพระไปด้วยสององค์ ในป่านั้นท่านทราบทีหลังว่า มีชาวบ้านนำผู้หญิงที่ตายผิดกรรมดาสัมณ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าตายโหง มาฝังไว้แถวบริเวณที่ท่านพักอยู่ หญิงที่ตายนั้น มีเด็กอยู่ในครรภ์ เป็นพวกชาวป่า อนามัยในการคลอดจึงไม่สมบูรณ์ ปล่อยให้มันตายทิ้งอย่างน่าทุเรศสงสารตามที่เขาเล่าถวายท่าน เวลาเช้าภาวนา ผีของหญิงนั้นมากวนแทบทุกคืน ท่านว่าคนกับผีมีนิสัยคล้ายคลึงกัน ในความรู้สึก (ขอภัยเขียนไว้เพื่อพิจารณาหามูลความจริงตามเรื่องที่เกิดขึ้นกับท่าน) ทางราคะตัณหาที่มีในใจสัตว์โลก ที่เห็นได้ชัดเจนก็เวลาท่าน พักภาวนาอยู่ในป่านั้นกับพระสององค์ พอตกกลางคืนเวลาเข้าที่ภาวนา จะเห็นหญิงตายโหงคนนั้นเข้ามาหาและแสดงเล่ห์กลมารยาแห่งราคะ ตัณหาแก่ท่านเสมอ แต่อำนาจจิตท่านแรงกว่า ผีจึงไม่สามารถทำอะไร ท่านได้สำเร็จ บางครั้งผีตายโหงแสดงอาการรุนแรงแก่ท่านผิดกรรมดา

ถึงจะเข้ามาทำการข่มขืนท่านให้เป็นไปตามใจของตน แต่ก็ไม่มีทางทำได้ ท่านแผ่เมตตาจิตให้ไม่ยอมรับ มีแต่จะทำตามอารมณ์ที่ตนปรารถนา อย่างเดียว เวลาถามผีก็บอกตามความจริงไม่โกหก ว่าตายเพราะเหตุนี้ๆ ซึ่งเป็นความจริงตามชาวบ้านเล่าให้ฟัง หลังจากที่ท่านประสบเหตุการณ์ มาแล้วถามดูเรื่องราวกับเขา คือหญิงนั้นก่อนตายสามีหย่าร้างไปมีใหม่ เธอเกิดความเสียใจมาก ขณะคลอดบุตรก็ไม่มีใครให้การพยาบาลรักษา และตายในขณะนั้นซึ่งเด็กก็ยังอยู่ในครรภ์ เวลาผีเล่าก็ตรงกับที่ชาวบ้านเล่าให้ฟัง ก่อนที่ท่านจะถามเปรียบเทียบชาวบ้าน เพราะได้ปรากฏผีนั้น มาแสดงความไม่ดีไม่งามให้เห็นทางสมาธิภาวนาอยู่เสมอ เวลาเขาเล่าให้ ฟังเรื่องจึงตรงกับที่ผีเล่า ผีรายนี้ท่านว่าร้ายมาก เมื่อทำอะไรท่านไม่สำเร็จ ก็ไปกวนพระสององค์ ด้วยการข่มขืนท่านขณะนอนหลับ ถึงกับพระต้อง ตะโกนขึ้นทั้งหลับ จนท่านเองได้ยินชัดถ้อยชัดคำว่า “ก็โยมเป็นผู้หญิง ส่วนอาตมาเป็นพระ จะให้ทำแบบฆราวาสได้อย่างไร ไม่เอา รีบออกไป เดี่ยวตกนรกยิ่งกรรมหนักกว่านี้เข้าอีก ท่านอาจารย์ช่วยด้วย ผีผู้หญิง กำลังข่มขืนกระผมอยู่เวลานี้ รีบมาเร็วช่วยกระผมด้วย ท่านอาจารย์ มาเร็ว” ดังนี้ เสียงตะโกนเรียกท่านทั้งที่หลับ เหมือนเสียงคนตะโกน เรียกกันเราดีๆ นี้เอง ท่านอาจารย์เองซึ่งกำลังออกจากที่ภาวนา หลังจาก รบกันกับผีผู้หญิงเพิ่งผ่านไปสักครู่ ก็ได้ยินเสียงแปลกอย่างชัดถ้อย ชัดคำ ก็ได้รับไปหาพระองค์ที่เรียกท่านให้ช่วยทันที และปลุกให้ตื่นใน บัดเดียนั้น เมื่อพระองค์นั้นตื่นขึ้นมา ถามก็ได้ความว่ามีผู้หญิงกำลังมี ท้องจะเข้ามาข่มขืน บอกเท่าไรก็ไม่ฟัง เลยต้องเรียกให้ท่านอาจารย์มาช่วย ก็พอดีท่านมาปลุกให้ตื่นอยู่ขณะนี้แลดังนั้น ซึ่งเป็นเรื่องประหลาดมาก ยังไม่เคยปรากฏที่ไหนมาก่อนเลย ท่านว่าพระทั้งสององค์นั้นฝันเหมือนกัน

แต่มาได้ฝืนในคืนเดียวกัน ขณะฝืนและกลัวหญิงนั้นจะทำลายพรหมจรรย์ ก็ตะโกนเรียกท่านอาจารย์ให้ไปช่วยอย่างซัดถ้อยซัดคำเช่นกัน คืนหนึ่งองค์หนึ่งตะโกนร้องเรียก อีกคืนหนึ่งองค์หนึ่งตะโกนร้องเรียกอยู่เรื่อย สำหรับท่านเองก็ถูกกวนทางสมาธิภาวนา พระสององค์ก็ถูกกวนเวลานอนหลับแทบทุกคืน ท่านว่าสำคัญที่โรคบ้าพรรค์นี้ไม่ยอมรับส่วนกุศลผลเมตตาอะไรทั้งสิ้น นอกจากสิ่งที่มันต้องการอันเป็นโรคบ้าไม่รู้จักอายนั้นเท่านั้น จึงทำให้คิดออกไปนอกกลุ่มนอกทางว่า ไม่ว่าโลกใดก็ตาม ถ้าโรคบ้าโรคหน้าด้านนี้ได้เข้าสิงแล้ว โลกนั้นจะต้องเป็นทำนองเดียวกับผู้หญิงผีคนนั้นมาเป็นกับพระนั้นแล

ผู้เขียนเรียนถามว่า ที่ว่าผีหญิงมาทำทำจะทำไม่ดีไม่งามนั้น เขาทำอย่างไร ท่านตอบแบบคนโมโหให้ผียังไม่หายว่า จะให้อธิบายให้ฟังอย่างเปิดเผยเรือเกยหาดอย่างไรอีก เพียงฟังกันเท่าที่เล่ามานี้ก็อยากเอาหัวมุดดินอยู่แล้ว จะให้พูดชัดยิ่งกว่าคนแก้ผ้าพูดนั้น ผมพูดไม่ได้ เพราะเราไม่ใช่ผีตัวหน้าด้านคนนั้นที่จะพูดจนไม่รู้จักคำควรไม่ควรนี้ ก็ทราบกันอยู่แล้วว่า “ข่มขืน” จะให้พูดอย่างไรอีก ผีหรือคนฟังก็ต้องเข้าใจกันอย่างชัดเจนไม่มีทางสงสัย

ผู้เขียนถามอีกว่า ส่วนท่านทั้งสององค์นั้น ท่านไม่ทราบด้วยสมาธิภาวนาบ้างหรือ ผีจึงไปกวนท่านในเวลาหลับนอน ซึ่งไม่ต้องการความสุขใดยิ่งไปกว่าการหลับสนิทในเวลานั้น ท่านว่า ก็ท่านไม่ได้บอกว่าท่านทราบหรือไม่ทราบ เห็นแต่ท่านตะโกนลั่นตอนกลางคืนดึกๆ จนเราทนอยู่ไม่ได้ต้องรีบไปปลุก เวลาตื่นขึ้นมาถามได้ความว่า ผีมาปลุกปล้ำข่มขืนเรื่องก็เท่านั้น

ผู้เขียน : ท่านอาจารย์พักอยู่ที่นั่นนานเท่าไร ท่านพักอยู่หลายเดือน แต่เหตุที่จะได้จากที่นั่นไปก็เนื่องจากท่านสององค์ไม่ชอบอยู่ บอกว่า หนผีมากวจะเอาตัวไปเป็นอะไรไม่ไหว เลยจำต้องพาท่านหนีไป

ผู้เขียน : ก็ผีที่รบกวนท่านอาจารย์นั้นไม่นับเข้าในจำพวกเปรต ที่ควรได้รับส่วนบุญบ้างหรือ ทำไมเวลาแผ่ส่วนกุศลให้จึงไม่ยินดีรับ ท่านว่า จะเป็นจำพวกไหนผมก็ทราบไม่ได้ ทราบได้แต่มันจะทำแบบบ้า ของมันทำเดียว โดยไม่สนใจกับอะไรทั้งสิ้นเท่านั้น พูดแล้วท่านยิ้มนิด แล้วพูดต่อไปอีกว่า ผมสงสารพระสององค์ที่อายุยังหนุ่มแน่นมาก แต่ท่านเป็นผู้ปฏิบัติดี มีความมุ่งมั่นในธรรมอย่างยิ่งจะอยู่ไม่เป็นสุข เพราะเรื่องนั้นรบกวนท่าน ตอนกลางคืนท่านมีอาการไม่สู้ดี คิดทุกข์คิดยาก ทั้งสององค์ ในเวลานอนหลับแล้วผีตัวนั้นจะไปทำลายดังที่เคยเป็นมา ท่านไม่อยากอยู่ที่นั่นจึงได้พาหนีไป

ผู้เขียน : เรื่องทำนองนี้จะเป็นได้เฉพาะหญิงเท่านั้น หรือผู้ชาย ก็มีทางเป็นได้ในเวลาตายไป ท่านฟังแต่คำว่าราคะตัณหากี้แล้วกัน มันไม่เคยไว้หน้าใครว่าเป็นหญิงเป็นชาย เป็นพระเป็นเณร เป็นเปรต เป็นผี หรือเป็นเทวบุตรเทวดา มันเป็นนายเสียทั้งนั้น ไม่เคยยอม เป็นบ่่อยใครอย่างง่าย ๆ เลย จึงมิได้นิยามว่าเป็นใครที่มันจะเป็นนายและบังคับไม่ได้ มันบังคับได้ทั้งนั้น ฉะนั้น ผู้หญิงหรือผู้ชายก็ตามจึงมีทางเป็นได้ด้วยกัน แต่ที่ผมพูดนี้ก็พูดตามเรื่องที่ปรากฏต่างหาก มิได้ตั้งใจ ต่ำหนิว่าผู้หญิงไม่ดี ถ้าผู้ชายไม่ดีหรือไปปรากฏแก่หญิงหรือแก่นักภวานา หญิงเข้าบ้าง เขาก็จำต้องพูดทำนองเดียวกัน ใครจะว่าเราหรือเขาพูดเป็น

เชิงตำหนิติเตียนวิญญูณหญิงหรือวิญญูณชาย ก็สุดแต่ผู้จะคิดซึ่งห้ามไม่ได้ อันราคาตณหานี้เราไม่ควรไปสนใจกับพวกเปรตผีหรืออะไรให้เสียเวลาว่าเขาเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ มนุษย์เรานี้ซิดัวเก่งและเก่งพอๆ กัน ทั้งหญิงทั้งชายด้วย แม้ไม่แสดงออกภายนอกก็เก่งอยู่ภายในอยู่นั้นเอง เช่นทุกวันนี้กับแต่สมัยผมเป็นเด็กเป็นหนุ่ม ผิดกันมากราวฟ้ากับดินเลยท่าน ดูเอาที่แล้วก็แล้วกัน อย่าให้ต้องพูดต้องบอกทั้งภายนอกภายใน เพราะมันเคลื่อนไปด้วยเรื่องอันนี้ทั้งนั้นแทบโลกจะเป็นไฟอยู่แล้ว เพราะเจ้าตัวนี้นำหน้ากลัวอดตายของมัน และก็ต่างคนต่างมีต่างคนต่างอด โลกจึงร้อนขึ้นทุกวัน เพราะไม่มีอะไรเป็นความดีความชอบจากการอดเจ้าตัวนี้ ปกติมันก็เป็นเหมือนวัตถุเครื่องทำลายสังหารอยู่แล้ว เมื่อใครคิดสนุกคะนองไปยกยอมันขึ้นว่าดี และนำออกอดโลกที่ต่างคนต่างมี มันต้องแผลงฤทธิ์ให้โลกแตกทำลายได้โดยไม่สงสัย ลองดูซิถ้าไม่เชื่อว่าเป็นความจริง ต้องเห็นฤทธิ์เดชของมันประจักษ์แน่นอน ไม่ต้องพูดไปมากและกว้างขวาง เพียงสิ่งนี้มีอยู่ในหัวใจของใครมากน้อย ก็แสดงออกให้เห็นความไม่ดีขึ้นได้อยู่แล้ว จำเป็นอะไรที่จะส่งเสริมให้มันเจริญเติบโต มีอำนาจมากยิ่งขึ้นกว่าภูผาป่าไม้ ที่จะทำลายตัวเองและโลกให้ฉิบหายเล่า ฉะนั้น ปราชญ์ท่านจึงสอนให้ระวังและระงับดับมัน อย่างน้อยก็พอมีความสงบเย็นใจในกลุ่มหนึ่งๆ พอมีทางหายใจได้บ้าง หากท่านถามผมก็พูดให้ฟังตามเรื่อง อย่าหาว่าผมตำหนิติเตียนใคร แม้ตัวผมเองก็เคยกับเจ้าตัวผู้แห่ยกอวณนี้มาพอแล้ว จนไม่สงสัยว่าเจ้าตัวนี้จะพาเราไปเสวยสุขมหาศาลที่ไหนอีก นอกจากมันกระซิบกระซาบและจุดลากเราลงนรกอเวจีทั้งเป็นอยู่ทุกวันเวลาเท่านั้น อย่าสงสัยว่ามันจะพาไปสู่สันติธรรม อันเป็นความสงบเย็นใจที่ไหนเลย ถ้าจะเห็นโทษของมันก็

ควรเห็น เพราะในตัวมันก็คือตัวโทษล้วนๆ อยู่แล้ว และก็อยู่กับหัวใจ
เราทุกคนอีกด้วย จะสงสัยมันว่าเป็นอะไรอีก

ท่านว่าพวกผีพวกเทพมีมารยาทราคะตัณหามากเช่นมนุษย์เรา
นี่เอง แต่มิได้มีทุกรายไป ผู้เด่นจนแสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนก็มี เช่น
มนุษย์ผู้หนักในทางนี้ บางทีเทพยังแสดงมารยาและจะจับเอาท่านทั้งเป็น
ก็มี โดยบอกว่ารักท่านมาก ท่านต้องชี้แจงให้เขาฟังจนเป็นที่เข้าใจ
แล้วเขาก็หยุดไม่ทำต่อไป แต่ก็พอจับมาเป็นข้อคิดได้ นึกว่าคนละภพละภูมิ
จะไม่มีความรักใคร่ยึดต่อกันในทางอารมณ์ได้ แต่ก็ยังแสดงให้เห็นได้ว่า
ราคะตัณหานั้นไม่เลือกหน้า คบได้ทั้งนั้นตามแต่โอกาสและกรณี ขณะนั้น
กายหยาบเราไม่ปรากฏในความรู้สึก คงจะเป็นกายทิพย์ในความรู้สึก
เห็นและความรู้สึกของเทพก็เป็นได้ จึงทำให้เกิดอะไรขึ้นในใจเทวดา
ถึงกับแสดงความรักออกมาอย่างเปิดเผยไม่กระดากอายยิ่งกว่ามนุษย์ผู้ดี
มีความละอายประจํานิสัยอีก

เรื่องทำนองนี้ในวงปฏิบัติมักปรากฏเสมอ แต่ท่านไม่ยอมเล่าให้ใคร
ฟังง่ายๆ นอกจากพวกเดียวกัน ฐนีสัยกันดี ไว้วางใจกันได้ หรือรู้ในทางเดียวกัน
ท่านจึงพูด บางท่านที่ไปอยู่ในเขาลึก มักมีเทวดามาคอยอารักขาอยู่แถว
ใกล้เคียงโดยไม่มีใครสามารถรู้เห็นได้ นอกจากพระองค์ที่เทวดามีส่วน
เกี่ยวข้องโดยเฉพาะเท่านั้นจะรู้ได้ แต่มิได้มาแสดงอาการเสียหายแบบ
โลกที่เป็นกายหยาบ เขามาด้วยความหวังดี เคารพเลื่อมใสหวังบุญหวัง
คุณกับท่านจริงๆ บางครั้งท่านอดอาหารหลายวัน ร่างกายอ่อนเพลีย
ไม่ค่อยมีกำลัง ส่วนใจมีความเข้มแข็งและผ่องใส เทวดาเห็นแล้วเกิด
ความสงสารท่าน อยากจะให้ท่านมีกำลังทางกาย จึงขออนุญาตปฏิบัติ

รักษาท่านด้วยอาหารทิพย์ อาหารทิพย์ในความรู้สึกของพระนั้น ขณะมองเห็นในมือของเทวดาที่ถือมานั้นเป็นเหมือนดินสอพองสีขาวจางๆ ไม่ขาวจริงดังผ้าขาว สิ่งนั้นแลที่เทวดาบอกกับท่านว่าเป็นอาหารทิพย์ของทวยเทพทั้งหลาย เทวดาผู้นำนั้น มาขออนุญาตท่านเอาอาหารทิพย์นั้น ฎไปตามร่างกายท่านแต่เพียงเบาๆ เพื่อโอชารสของอาหารทิพย์จะได้ซึมซาบเข้าสู่ร่างกายส่วนต่างๆ โดยรวดเร็ว และมีกำลังเช่นเดียวกับรับประทานอาหารทั่วๆ ไปหรือยิ่งกว่านั้น พระท่านไม่อาจอนุญาต กลัวเป็นอาบัติ เพราะตะวันก็บ่ายแล้ว เทวดาก็เป็นเพศหญิงและมาเพียงคนเดียว เพื่อบัดดลมีใครมาเห็นเข้า อย่างน้อยก็ตำหนิ แม้ไม่มีความเสียหายในทางพระวินัย มากกว่านั้นเขาอาจเข้าใจว่าเป็นความจริงและตำหนิติเตียนแบบโลกๆ ว่าพระกับผู้หญิงอยู่ด้วยกันสองต่อสองในถ้ำในเขา เปลี่ยวๆ ไม่มีผู้ชายอยู่เป็นเพื่อนแม้คนเดียว เทวดาซึ่งเป็นกายทิพย์จะกลายเป็นเรื่องหญิงผู้ก่อกรรมทำเข็ญกับพระขึ้นมา เรื่องก็จะไปกันใหญ่ และกลายเป็นความเสื่อมเสียไปมากมาย ซึ่งความจริงก็ไม่มีอะไร ต่างคนต่างบริสุทธิ์โดยปกติ ด้วยเหตุผลที่อ้างนี้ ท่านจึงไม่ยอมให้เทวดามาแตะต้องกาย ไม่เพียงจะนำอาหารทิพย์มาถวายเลย เทวดาจึงขอยืนยันตัวเองต่อท่านว่า จะไม่ทำอะไรให้ท่านเสียหาย เพราะการมาเกี่ยวข้องของเทวดาแม้แต่น้อย เพราะกายเทวดาก็เป็นกายทิพย์ อาหารที่นำมาบำรุงก็เป็นอาหารทิพย์ ไม่มีส่วนใดที่จะกระเทือนถึงพระวินัยและองค์ท่านให้เสียไป ที่มองเห็นนี้ก็จิตทิพย์มองเห็นกายทิพย์ และจิตทิพย์มองเห็นอาหารทิพย์ ที่ฟังการสนทนากันอยู่เวลานี้ก็เป็นหูทิพย์ฟังเสียงทิพย์ มิได้เกี่ยวกับกายหยาบตาเนื้อหูหนังแต่อย่างใดพอจะขัดข้องแก่ท่านและวินัยเลย การมาของเทวดาก็เพื่ออุปฐากบำรุง หวังบุญหวังกุศลกับ

ท่านผู้มีความหนักแน่นและมุ่งมั่นต่อธรรมอย่างยิ่ง มิได้มาเพื่อทำลาย ท่านและพระศาสนาให้เสียหาย ขอท่านจงเห็นใจ และอนุญาตเมตตา ให้เทวดาได้มีส่วนกุศลที่ควรจะได้จากท่านบ้างเถิด อย่าได้สลับปิดทิ้ง เทวดาผู้หวังบุญเพื่อเป็นปัจจัยต่อเติมเสริมภพชาติให้เจริญรุ่งเรืองในปัจจุบันและอนาคตให้ยิ่งๆ ขึ้นไป จากกุศลที่ควรจะได้นี้เลย พระพูด กับเทวดาว่า ขณะที่เทวดามาอยู่กับอาตมา อาตมาหลับตาลงก็มองเห็น เทวดา ลืมตาขึ้นมาก็มองเห็นเทวดา เพื่อคนอื่นเขามีตามิใช่คนตาบอด มาเห็นเราสองคนเข้าที่นั่นอยู่ด้วยกันเวลานี้จะว่าอย่างไร จะเป็นความงาม ตามจารีตของผู้หญิงซึ่งอยู่ด้วยกันสองต่อสองไหมละ ขอจงคิดให้ดี ก่อนจะทำอะไรลงไป เทวดาตอบท่านว่า ที่เห็นนี้เป็นใจท่านและตาท่าน ผู้มีธรรม คือมีสมาธิมีญาณสามารถมองเห็นได้อย่างถนัดชัดเจน แม้ตาเนื้อ ท่านมองเห็น ก็เป็นมาจากญาณภายในสนับสนุน จึงทำให้เห็นได้ราวกับ ตาเนื้อมองเห็นจริงๆ ความจริงก็คือตาในท่านต่างหากทำให้ตาเนื้อมองเห็นไปด้วย ถ้าท่านไม่มีญาณภายในเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ท่านจะไม่สามารถ มองเห็นกายทิพย์ของเทวดาได้เลย เพื่อความแน่ใจที่ท่านจะไม่ต้องระแวง สงสัยว่า จะมีใครมาสอดรู้สอดเห็นเทวดาที่มานั่งอยู่กับท่าน เทวดาจะ รับรองยืนยันว่านอกจากท่านเพียงองค์เดียวแล้ว คนอื่นแม้ร้อยๆ พันๆ คน หรือมากกว่านั้นมาที่นี้ ก็จะไม่ให้มองเห็นเทวดาได้เลยแม้เพียงคนเดียว เทวดามีอำนาจพอจะปิดกั้นสายตาคนธรรมดาได้โดยไม่ลำบากเลย เว้นแต่ ท่านผู้มีความรู้และมีญาณหยั่งทราบ เทวดาเคารพ และปิดกั้นไม่ได้ อีกประการหนึ่ง เทวดาไม่ใช่ผู้วิเศษวิโสมาจากที่ไหน แต่ก็มาจากแดน มนุษย์ผู้รักศีลรักธรรม ยินดีในการทำบุญสุนทานประจำนิตยนั้นแล เมื่อมาพบเห็นท่านผู้ปฏิบัติดีก็เลื่อมใสศรัทธาอยากบำรุง จะได้มากขึ้น

เพียงไรก็เป็นบุญกุศล และเป็นนิสัยปัจจัยแก่ตัวเพียงนั้น ท่านจึงควร
เห็นใจและเมตตาอนุเคราะห์ให้ทำในสิ่งที่ควรทำได้ สิ่งใดที่ผิดวิสัยของ
สมณะ เทวดาจะไม่หาญทำ เพราะดีและชั่วก็ออกจากกรรม คือการทำของ
ตัวเอง เทวดาเข้าใจและเคารพไม่ฝ่าฝืน แต่สิ่งที่อาราธนาวิงวอนขอความ
เมตตาอนุเคราะห์อยู่เวลานี้ เป็นเรื่องของธรรมล้วนๆ ไม่มีเรื่องพระวินัย
และเรื่องโลกเข้ามาเจือปนเลย เช่นเดียวกับที่ท่านเคยแสดงธรรมแก่
เทวดามาแล้ว จะมีคนเดียวหรืออีกคนก็ไม่ขัดข้องทางพระธรรมวินัยฉะนั้น

ขณะเทวดากับพระองค์นี้กำลังโต้ว่าที่กันอยู่นั้น เป็นเวลาที่อยู่ใน
สมาธิภาวนา มิได้เป็นเวลาปกติธรรมดา แต่ที่ท่านพูดกับเทวดาว่า เทวดา
มานั่งอยู่กับอาตมา อาตมาหลับตาก็มองเห็นเทวดา ลืมตาก็เห็นเทวดานั้น
เป็นกาลสถานที่และอิริยาบถต่างๆ ไปที่ท่านพอรู้ได้เห็นได้ตามวิสัย ฉะนั้น
ที่เทวดาอ้างเหตุผลเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่าน จึงน่าจะอยู่ในเกณฑ์
ที่ควรทำได้ เพราะเป็นเรื่องของใจล้วนๆ ที่ในสมาธิภาวนา แต่ที่พระท่าน
ถามเทวดายกย่อนไปมา ก็เป็นการแสดงออกทางสมาธิโดยธรรม มิได้
เกี่ยวกับจะเป็นอาบัติเพราะความฝ่าฝืนพระวินัย ด้วยกิริยาที่ทำโดยทาง
สมาธิสมาบัติ ขณะท่านทำสมาธิของบ่ายวันนั้น ปรากฏว่าเทวดาเอา
อาหารทิพย์มาถูร่างกายท่านจริงๆ ภายที่เทวดามาถูก็เป็นภายในสมาธิ
มิได้เป็นกายธรรมดา ความรู้สึกทางสมาธิขณะเทวดานำอาหารทิพย์มา
ถูกาย ปรากฏว่าเขามากผิดธรรมดา เมื่อออกจากสมาธิแล้ว ร่างกายรู้สึก
เบาหวิวและมีกำลังผิดปกติ ราวกับได้ฉันทันจังหันในวันนั้น ท่านองค์นี้ว่า
เวลาปกติในบางวันก็มองเห็นเทวดาได้ ไม่เพียงต้องเข้าสมาธิแล้วจึงจะรู้
จะเห็นดังนี้

แต่การเห็นเทวดาด้วยสมาธิหรือด้วยตาเนื้อของผู้เริ่มฝึกหัดภาวนาใหม่ๆ ย่อมมีทางหลอกลวงตัวเองได้ ไม่จริงเสมอไป ฉะนั้น แม้ผู้มีนิสัยในทางนี้และอาจรู้เห็นอะไรต่างๆ ได้ก็ตาม อาจารย์ต้องคอยกำชับกำชาไว้เสมอ ยังไม่ปล่อยให้ออกรู้ตามนิสัย ต้องรอไปจนกว่าสมาธิมีความชำนาญในการเข้าการออก และเข้าใจวิธีปฏิบัติต่อสิ่งรู้เห็นต่างๆ ว่าอะไรจริงอะไรปลอมพอควรแล้ว ถึงกาลเวลาที่ควรปล่อยก็ปล่อยบ้าง แต่มีใช้ปล่อยแบบปล่อยตัวไปด้วย โดยไม่คำนึงสิ่งผิดถูกชั่วดี ที่มาเกี่ยวข้องกับสมาธิประเภทนั้น ผู้เห็นเทวดาแบบหลอกลอนนี้ ย่อมมีแทรกอยู่ในวงคณะปฏิบัติเช่นกัน แต่ถ้าผู้ที่มีความมุ่งมั่นในธรรม ไม่เหยอเหยอหยิ่งในความรู้ที่ถือว่าพิเศษของตน และไม่หลงไปตามสิ่งที่รู้เห็นก็แก้ได้ไม่ยากนัก ลำคัญที่ผู้มีนิสัยชอบพองๆ อยู่บ้างแล้ว พอเจอสิ่งต่างๆ ดังกล่าวเข้า น่ากลัวเป็นโรคเรื้อรังไม่สนใจต่อยาเอาเลย นอกจากจะพยายามแพร่เชื้อให้ระบาดลุกลามออกไปก่อความเสียหายแก่ผู้อื่น ที่ไม่รู้ไม่เข้าใจในวิธีการวิธีกลนี้เท่านั้น จึงเป็นโรคชนิดที่น่าระวังอยู่มาก ผู้เขียนมิใช่นักรู้ นักเห็นเทวบุตร เทวธิดา เปรต ผีอะไรเลยก็ตาม แต่ถ้ามีผู้มาคุยเรื่องทำนองนี้ให้ฟัง แบบเรื้อรังลุกลามไม่มีพวงมาลัยและเบรกกำกับอยู่บ้าง ก็ขยายครั้นคร้ามเหมือนกัน เพราะปกติเราก็อาจมีโรคพรรค์นี้ติดนิสัย สันดานอยู่แล้ว พอได้เชื้อเพิ่มเข้าไป ก็กลัวทางโรงพยาบาลของโรคชนิดนี้ ไม่ยอมรับเข้าเป็นคนไข้ ยิ่งจะวังเตลิดเปิดเปิงไปใหญ่ เพื่อกันโรคนี้อย่างได้ผล คือ ขอให้ผู้เป็นอาจารย์เป็นผู้เข้าใจในทางนี้และทางสมาธิปัญญาอื่นๆ มาด้วยดีเถิด เพียงผู้ใดก็ตามมาพูดแย้งเรื่องทำนองนี้ขึ้น ต้องรู้ทันทีว่าเป็นความจริงหรือปลอม และสามารถชี้แจงแก้ไขได้ทันที ถ้าผู้นั้นสนใจฟังเพื่ออรรถเพื่อธรรมจริงๆ ก็ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามท่านไม่มีทาง

เสียหาย ที่น่ากลัวก็คือ เมื่ออะไรผ่านเข้ามา ก็คว้าเอามาเป็นสมบัติและเป็นของจริงเสียสิ้น โดยไม่คำนึงว่าผิดหรือถูกประการใดบ้าง ของจริงประเภทนี้จึงมีทางก่อความกระเทือนและเสียหายแก่ตนและผู้อื่นได้อย่างไม่มีขอบเขต เพราะเป็นของจริงที่น่ากลัวอย่างยิ่งสำหรับท่านที่เคยผ่านมาแล้ว นักภาวนาจึงควรระวังด้วยสติปัญญาด้วยดี อย่าให้ของจริงประเภทนี้เกิดขึ้นได้ จัดว่าเป็นผู้รื้อรอบคอบต่อการดำเนิน เป็นสิริมงคลแก่ตนและวงพระศาสนา

ท่านที่มีเทวดามาอารักขา ท่านเล่าว่าฟัง ผู้เขียนรู้สึกเพลินไปกับท่าน เวลานั้นท่านไปพักผ่อนอยู่กับพวกชาวไร่ซึ่งมีเพียงสองสามครอบครัว เว้นสี่ห้าวันท่านไปบิณฑบาตกับเขามาฉันทนหนึ่ง แล้วก็หยุดไปเรื่อยๆ แต่การภาวนารู้สึกดีมีด้าคืบหน้าไม่มีถอย นั่งสมาธิทั้งกลางวันกลางคืน ส่วนผลที่ได้รับคล้ายคลึงกัน แต่เวลากลางวันรู้สึกร้อนบ้าง ผิดกับกลางคืนที่อากาศเย็นสบาย จิตก็ลงได้สนิทเต็มฐานของสมาธิ และลงได้ครั้งละหลายๆ ชั่วโมงกว่าจะถอนขึ้นมา ถ้านึกสงสารเทวดา จะต้อนรับเขา จึงถอนจิตออกมาดูบ้างตอนดึกๆ ถ้าเห็นเขามากก็ต้อนรับเสียบ้าง เสร็จแล้วย้อนจิตเข้าสู่สมาธิตามอัธยาศัย จนกว่าถึงเวลาค่อยถอนขึ้นมา จากนั้นก็พิจารณาภาคปัญญาต่อไปจนเรื่องจะยุติลง รวมเวลาเข้าสมาธิแล้วแต่ละครั้ง ถ้าเป็นกลางคืนก็สี่ห้าชั่วโมง กลางวันราวสองหรือสามสี่ชั่วโมง และเดินจงกรมต่อไปหลังจากทำสมาธิแล้ว ทำอย่างนี้เป็นประจำ ไม่ค่อยสนใจกับเวล่ำเวลายิ่งกว่าความเพียรที่กำลังเป็นไปอยู่ในธรรมทั้งหลาย ท่านว่าอาหารจะฉันทนหรือไม่ก็มีได้เกิดความหิวโหย จะมีบ้างเพียงส่วนร่างกายเล็กน้อย ไม่ถึงกับรบกวนให้วุ่นวายไปตาม ที่เทวดาว่า

หิว นั่น เป็นเรื่องของเทวดาต่างหาก องค์ท่านเองมิได้เป็นอารมณ์กับความหิวโหยอะไรเลย เพราะเพลินในธรรมที่สัมผัสใจอยู่ตลอดเวลา อันเป็นโอชารสที่ละเอียดอ่อนยิ่งกว่าอาหารอื่นใด ส่วนเทวดาท่านว่า เวลากลางวัน บางครั้งมองไปเห็นนั่งพับเพียบเรียบร้อย คอยดูแลท่านอยู่บนก้อนหิน ห่างกันประมาณเส้นสองเส้น บางครั้งกลางวันเจิบๆ เทวดายังลงมาหาท่าน ดังวันมาขออนุญาตเอาอาหารทิพย์มาถูร่างกายท่าน เป็นต้น บางครั้งมองเห็นเทวดาที่มานั่งอยู่ด้วยห่างกันประมาณสองวาอย่างชัดเจน ราวกับเห็นด้วยตาเนื้อจริงๆ ลืมตาขึ้นมาก็ยังเห็นชัดเช่นเดียวกับหลับตา ขณะนั้นจิตสงบเพียงเล็กน้อยเท่านั้นซึ่งไม่น่าจะมองเห็นได้ ปกติของจิตที่ควรรับแขกจำพวกกายทิพย์ต้องขยับลงกว่านั้นบ้าง บางครั้งรู้สึกกระดากพิกลถึงกับต้องถามเทวดาว่า นี่เทวดานิรมิตกายให้หยาบเหมือนกายมนุษย์หรือ จึงมองเห็นได้ชัดเจนทั้งตาใจทั้งตาเนื้อเหมือนมองเห็นสิ่งต่างๆ เทวดาบอกท่านว่า เทวดาจะทำให้กายละเอียดก็ได้ หยาบก็ได้ ไม่ลำบาก ยากเย็นอะไรเลย ขณะนี้เทวดานิรมิตกายหยาบหรือกายละเอียด ท่านถามนิรมิตเป็นกายหยาบ เขาบอกท่าน ก็เวลามีคนมาที่นี้มองเห็นเข้าจะทำอย่างไร ท่านถาม ก็ทำให้เห็นเฉพาะท่านเพียงองค์เดียวเท่านั้น ดังได้เล่า ถวายแล้วอย่างไรเล่า ท่านไม่ต้องกลัว เทวดาบอกท่าน แต่การสนทนากันมิได้สนทนาด้วยปาก แต่สนทนาทางใจล้วนๆ

เทวดายังสามารถรู้บุพเพนิวาสได้เช่นเดียวกับพระที่ท่านมีนิสสัยในทางนี้ ดังเทวดาองค์นี้เล่าบุพเพนิวาสให้พระท่านฟังอย่างละเอียดลอบว่าเคยประพฤติดนมาอย่างไรบ้างในอดีต แต่ขอผ่านไปทั้งที่เสียดาย เพราะผู้เขียนไม่สามารถจำได้ทุกแง่ทุกกระทง ที่นำมาลงบ้างก็เพื่อท่าน

ผู้อ่านได้พิจารณาว่า จิตดวงที่เข้าสวมร่างนั้นร่างนี้อยู่ตลอดภพตลอดชาติ ไม่มีเวลาหยุดยั้งนั้น ได้หมุนตัวไปอย่างไร ทั้งที่บางรายก็ปฏิเสธว่าตายแล้วสูญ การสูญกับความจริงที่ไม่สูญและค้ำกันอยู่ในบุคคลคนเดียวนั้น ฝ่ายไหนจะเป็นผู้ยอมรับผลและรับความจริงที่เป็นของตายตัวนั้น นอกจากผู้ปฏิเสธกับผู้ยอมรับความจริงแล้ว ไม่มีผู้ใดจะเป็นผู้รับผลคือการเกิดตาย ต้องเป็นหน้าที่ของสัตว์โลกเป็นกันเอง สุขและทุกข์ที่มีในระหว่างแห่งภพชาตินั้นๆ ก็เป็นหน้าที่ของผู้เกิดตายรับเอง มิใช่คำปฏิเสธว่า “ตายสูญ” และ “ตายเกิด” เป็นผู้รับผลแทน พอจะมีแก้ไขปฏิเสธอย่างสบายโดยไม่คำนึงถึงความจริงว่าเป็นอย่างไรกันแน่ การบำเพ็ญทางจิตตภาวนาเป็นทางจะรู้เรื่องของตัว เฉพาะอย่างยิ่งการเกิดกับการตายที่มีอยู่กับตัวได้ดีเยี่ยมกว่าวิธีพิสุจน์อื่นใดที่ทำให้เสียเวลาไปเปล่า ไม่พบความจริงเป็นเครื่องยับยั้งใจไม่ให้เกิดคະนองไปต่างๆ ไม่เข้าเรื่องเข้าราวโดยหาความจริงมิได้ ตัวที่ถูกยอมรับว่าตายแล้วเกิดอีกก็คือใจ ที่ถูกปฏิเสธว่าตายแล้วสูญก็คือใจ ซึ่งเป็นสิ่งลึกลับผิดสิ่งทั้งหลายที่ควรพิสุจน์ได้ด้วยจิตตภาวนาเท่านั้น อันเป็นการพิสุจน์อย่างเยี่ยม และเห็นผลจากความจริงได้อย่างแน่นอน ข้อสำคัญ ขอให้จิตหยั่งลงถึงฐานเดิมของตนเป็นลำดับไป อย่างไม่ต้องทราบเรื่องของตัวแน่นอน ทั้งเรื่องเกิดเรื่องตาย ทั้งเรื่องไม่เกิดไม่ตายซึ่งอยู่ในใจดวงเดียวกัน ทั้งเรื่องตายแล้วสูญว่าไม่ปรากฏมีอยู่ในใจดวงทองเทียวนี้เลย แม้ในธรรมท่านก็มีได้กล่าวไว้ว่าตายแล้วสูญมีอยู่ในใจดวงนี้ เวลาทำจิตตภาวนาไปก็ไม่เคยเจอว่าจิตตายแล้วสูญ ถ้าเจอก็เจอแต่เรื่องตายกับเกิดเท่านั้น ถ้าจิตรู้ตัวอย่างเต็มที่แล้ว ก็เจอเอาความไม่เกิดไม่ตายในจิตนั้นไปเสีย ไม่เคยเจอความตายแล้วสูญเลย ดังที่ขยับปฏิเสธกันในพวกเราผู้ไม่สนใจค้นหาเหตุที่มี

อยู่กับตน และประกาศตัวอย่างเปิดเผยอยู่ตลอดเวลา นี่ ข้อสำคัญถ้าใจ ซึ่งเป็นตัวการ ไม่ยอมพิจารณาตามสาเหตุที่ควรรับทราบจากตัวเองแล้ว แม้จะมีใครสักกี่ร้อยกี่พันคนมาบอกความจริงซึ่งเป็นสมบัติของผู้นั้น ค้นพบเอง ก็ไม่มีทางทำให้เขาอมรับเพื่อถือเอาความจริงนั้นมาปรับปรุง แก้ไขตนให้เป็นคนมีเหตุมีผลและถือเอาประโยชน์ขึ้นมาได้ สุดท้ายก็คง เป็นผู้เกิดและตายทำพายุตัวเองอยู่รำไป ไม่มีอะไรจะยิ่งกว่าเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เช่นเดียวกับคนไข้หนักที่ไม่สนใจคิดเรื่องของตัวเองมากไปกว่า ความสนใจคิดเรื่องห้องในโรงพยาบาล เรื่องหยูกยา เรื่องหมอ และเรื่อง นางพยาบาลว่า ไม่ดี ไม่ถูกใจตัวเอง แล้วบ่นและร้องครวญครางอย่าง ไม่มีขอบเขตให้คนอื่นรำคาญด้วย ทั้งที่ไม่เกิดประโยชน์อะไรเลยฉะนั้น

ได้นำเรื่องพระที่มีเทวดามาเยี่ยม และเล่าถึงบุพเพนิวาสท่านให้ฟัง ผู้เขียนได้นำมาประกอบกับเรื่องตายเกิดและตายสูญ พอเป็นเครื่องพิสูจน์ แก่พวกเราที่ยังตกอยู่ในวงแห่งปัญหาทั้งสองนั้นจะควรพิสูจน์ตัวเองจบลง จากนี้จะเริ่มลำดับเรื่องต่อไป

การปฏิบัติของพระรุดงคกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่น โดยมาก ท่านชอบอยู่ในป่าในเขาดังกล่าวมา เพื่อปลีกเร้นอยู่สบายในการบำเพ็ญ สมณธรรมตามเวลาต้องการ ไม่ทำเวลาให้เสียไปด้วยกิจอื่นๆ ที่ไม่จำเป็น การก่อสร้าง ท่านถือเป็นข้าศึกแก่สมณธรรม ดังที่ท่านแสดงไว้ในมหา ชันธกวินัย เกี่ยวแก่การบำเพ็ญของพระผู้เริ่มต้นฝึกหัดใหม่ซึ่งยังไม่มีหลัก จิตภูมิใจ ท่านสอนให้หลบหลีกปลีกตัวหาอยู่ในที่สงัด เช่น ไม่ควรอยู่ในที่ใกล้ท่าน้ำที่ผู้คนหญิงชายจอแจ ไม่ควรอยู่ในสำนักที่กำลังก่อสร้าง หรือซ่อมแซม เป็นต้น คิดดูเพียงบาดแผลเล็กๆ ที่ควรจะหายได้ด้วยยา

ในเวลาไม่นาน แต่เมื่อถูกระทบกระเทือนจากสิ่งต่างๆ อยู่เสมอ ก็ย่อม
กำเริบได้ทั้งที่รักษาอยู่ ใจก็ย่อมเป็นเหมือนแผลซึ่งต้องการการรักษา
และมีทางกำเริบได้จากสิ่งต่างๆ สัมผัสสัมพันธ์อยู่เสมอเช่นกัน ไม่ว่าจะ
จิตที่เพิ่งเริ่มฝึกหัด หรือฝึกหัดมานานแต่ยังไม่ได้หลักเกณฑ์ที่พอไว้ใจได้
หรือไว้ใจได้อย่างเต็มภูมิแล้ว ย่อมมีทางกำเริบได้เช่นเดียวกับแผลใหม่
และแผลเก่านั่นแล ถ้าไม่ระวังรักษา ฉะนั้น การระวังรักษาจึงเป็นความ
ไม่ประมาท ทั้งผู้เริ่มฝึกหัดและผู้ฝึกหัดมานานแล้ว จะถือว่าตนเป็น
กรรมฐานเก่าอบรมมานาน เข้าไหนเข้าได้ อย่างนั้นไม่ได้ เป็นความประมาท
หรือจะมีใครมาว่าประมาทจน “ด้าน” ก็น่าจะจริงคำเขา เพราะเพียงการ
ฝึกเก่าหรือใหม่ไม่สำคัญเท่าความเป็นหลักฐานมั่นคงของใจ นั่นเป็นจุด
มุ่งหมายของธรรมที่ประทานไว้ ฉะนั้น ในสมัยปัจจุบัน ท่านพระอาจารย์มั่น
จึงสอนบรรดาศิษย์เน้นหนักในทางความเพียรในสถานที่สงบ สำหรับ
พระอุปัชฌาย์ของท่าน และไม่สอนให้เป็นอาจารย์ใครก่อน สอนให้เป็น
อาจารย์ตนในอันดับแรก เพื่อใจจะได้มีหลักฐานมั่นคงจนสามารถรักษา
ตัวได้ ไปที่ไหนไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ส่วนประโยชน์เพื่อผู้อื่นจึงค่อย
ตามมาเอง เมื่อนักปฏิบัติผู้นั้นมีภูมิจิตภูมิธรรมเท่าที่ควรหรือสมบูรณ์
เต็มที่แล้ว เริ่มแรกท่านต้องสอนเพื่อตนก่อนอื่น คล้ายกับจะไม่ให้มองดู
หน้าใครเลย นอกจากมองดูความผิดถูกชั่วดีของตนเท่านั้น ทั้งสอน
ให้ระวังสิ่งทำลายจิตใจโดยทางอ้อม คือ เรื่องก่อความยุ่งยากหรือเครื่อง
กัณฑ์ใส่ตน ด้วยการจัดนั้นสร้างนั้นอันเป็นงานของโลกเขาทำกัน มิใช่
งานสำคัญของพระอุปัชฌาย์ผู้มุ่งความหลุดพ้นในขั้นดำเนิน และสอนให้
สนใจภาวนาดูกิเลสความฟุ้งเฟ้อของตัว มากกว่าการเสริมมั่นด้วยการ
หาภาระหยาบๆ มาเกี่ยวข้องวุ่นวายจนกลายเป็นยาเสพติดขึ้นมาในใจ

ไม่ได้จัดนั้นสร้างน้อยไม่ได้ เพราะกิเลสรบกวน ต้องพามันเที่ยวด้วย ทำกิจนั้นงานนี้พอเป็นอารมณ์เครื่องอาศัยไปชั่วคราว เสร็จแล้วก็กวนอีก และกวนอีกจนต้องพามันเที่ยวประจำแก้มไม่ตก ทีแรกก็คิดว่าทำเพื่อแก้รำคาญ ไม่ได้ทำอยู่ไม่ได้ สุดท้ายเลยหนักเข้าจนกลายเป็นเพิ่มรำคาญ กลายเป็นเรื่องกวนทั้งตนและผู้อื่นให้ขุ่นเป็นตมเป็นโคลนไปตามๆ กัน เพราะนักปฏิบัติยัดทางนี้เป็นทางเดินของการแก้กิเลส และความสงบสุขของตนและบ้านเมือง กิเลสจึงได้ใจอยากให้พามันเที่ยวแบบนี้จนไม่มีเวลาพักผ่อนหย่อนใจเข้าสู่ความสงบเลยยิ่งดี วงปฏิบัติจะได้ไม่มีข้อวัตรปฏิบัติที่เป็นหลักเป็นเกณฑ์เหลืออยู่ ขณะท่านเน้นธรรมลงอย่างถึงใจ ท่านเองรู้สึกน่ากลัวมาก เพราะไม่ถึงใจเราที่ชอบในทางตรงข้ามกับท่าน เช่น ท่านเน้นลงว่า เอา นักปฏิบัติคนใดอยากแข่งไอ้เฒ่าผู้โง่เขลาเต่าปลา ก็แข่งไป เมื่อได้ธรรมดวงเลิศมาด้วยวิธีนั้นก็ขอมิมนต์มาโปรดไอ้เฒ่าบ้าง พอได้เห็นฟ้าเห็นดินกับเขาบ้าง ไอ้เฒ่าอยู่แต่ในป่าภูพานาแบบหลับหูหลับตา ไม่ได้มองดูเดือนดาวและโลกสงสารว่าเจริญหรือเสื่อมไปอย่างไรบ้าง ผู้ต้องการความเจริญก้าวหน้าแบบทันสมัยก็จงเอาแบบทันสมัยมาใช้ ภิกษุเฒ่าไม่มีปัญญาหาแบบทันสมัยมาใช้ ก็เอาแบบชุดงควัตรเก่าแก่ที่พระพุทธเจ้าประทานให้มาใช้ไปตามภาษาของตนแต่ใครๆ ก็ชอบมายุ่งมาก วุ่นอยู่ไม่วาย ไม่ให้อยู่สบายได้พอชั่วขณะบ้างเลย เมื่อมาแล้วแทนที่จะใช้สติปัญญาสอดส่อง มองข้อวัตรปฏิบัติเป็นเครื่องยึดดำเนินตามแต่กลับเป็นพระสมัยเดินทางลัดตัดกิเลสด้วยกิจนั้นงานนี้เพื่ออวดโลกว่าตนมีความสามารถวาสนา นั่นหรือวาสนา เห็นแต่กิเลส มันร้อยรัดเอาจนหาเวลาอยู่สงบสุขไม่ได้แม้แต่ขณะเดียว มีแต่อารมณ์ฉูดฉาดไปตรอกนั่นชอยนี่จนกันไม่ติดพื้น นั่นหรือวาสนาของพระปฏิบัติ

ผมโง่ ไม่ทราบว่าจะสาธนาเป็นอย่างไร และการส่งเสริมวสาธนาที่ถูททางของ พระปฏิบัติส่งเสริมอย่างไร กิ่งงานของผู้ปฏิบัติเพื่อเอาตัวรอดเป็นยอดตน กับงานทั่วไปนั้นมันติดกันเพียงไร ทำไมจึงชอบยุ่งไม่เข้าเรื่องเข้าราว เพียงผมยังมีชีวิตอยู่ก็เห็นเป็นอย่างนี้อยู่แล้ว เวลาผมตายไปแล้วจะเป็น อย่งไร แม้จะโง่แสนโง่ก็พอทราบได้จากพฤติกรรมที่กำลังเป็นไปอยู่ในวง ปฏิบัติเวลานี้ ประการหนึ่ง พอออกไปจากที่นี่แล้วก็จะเที่ยวพูดอวดโลก เขาว่า ตนเป็นลูกศิษย์ท่านอาจารย์มั่น เป็นลูกศิษย์ท่านอาจารย์มั่น อย่งไม่มีเวลางับปากจนเขาเบื่อกะฟัง นั้นซิ ที่สำคัญตอนหนึ่ง ที่นี้ อาจารย์มั่นเป็นพระป่าๆ แต่ลูกศิษย์อาจารย์มั่นโดยมากเป็นพระที่ทันสมัย นั้นซิ ตอนนั้นจะเนาพะไปหมด ด้วยศิษย์อาจารย์มั่นประกาศขาย ผมจึงวิตกกับพระปฏิบัติเราที่จะแสดงตัวแผลงๆ ออกนอกกลุ่มอกทาง โดยอ้างเอาครูอาจารย์เป็นสินค้าหน้าร้านขายกิน ประการหนึ่งก็ทำให้ ประชาชนหลงเชื่อว่าเป็นลูกศิษย์ท่าน แต่มิได้เข้าใจว่าเป็นประเภทกาฝาก คอยดูดเลือดท่านและประชาชนอย่างลึกลับ ประการที่สอง ก็ทำให้เขา เอือมระอาในการประกาศตน การกระทำ และการรบกวนต่างๆ ที่ไม่มี ประมาณ ซึ่งล้วนเป็นเรื่องทำลายตน ทำลายครูอาจารย์ ทำลายวงปฏิบัติ และพระศาสนาให้เสียหายไปด้วยทั้งสิ้น นิमितที่เคยปรากฏขณะภาวนา ว่ามีพระวิ้งแชนหน้าแชนหลังไป ซึ่งเป็นการสื่อแสดงถึงความเก่งกล้า หน้าด้านของพระปฏิบัติผู้ไม่มีหิริโอตตปัทธรมในใจนั้น เริ่มแสดงเป็น ประจักษ์พยานขึ้นมาทุกที ทั้งที่ผมยังไม่ตาย ตอนผมตายไปแล้ว ใครมี ลวดลายแห่งเสือโคร่งเสือเหลืองอย่งไรที่ซุกซ่อนอยู่ภายใน จะต้องนำ ออกแสดงอย่งเต็มฝีมือโดยไม่สงสัย การขายตัวและขายครูอาจารย์ก็ เริ่มขายเล็กขายน้อยไปบ้างแล้วแต่บัดนี้ ด้วยวิธีการต่างๆ ตามลวดลาย

ของแต่ละคน อันเป็นการแสดงความเสียหายในอนาคตให้เห็นอย่างชัดเจนแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ท่านเห็นว่า มีใครบ้างที่อยากเป็นคนเก่งกล้าหน้าด้านไม่มียางอาย แต่ขณะนี้อยู่แล้ว ทั้งที่อยู่กับผมเวลานี้ให้บอกมา จะได้ยกให้เป็นศาสตราจารย์ทางภาคปฏิบัติเสียแต่บัดนี้ทั้งที่ยังโง่เต็มตัว แต่อยากให้เขาชมว่าตนเป็นผู้ฉลาดเต็มภูมิให้สมใจที่อยากเป็น จงแสดงตัวออกมาเดี๋ยวนี้ คนเก่งหายากเราอยากพบ เวลาตายแล้วจะเสียดาย หมดวาสนาไม่ได้พบ จึงขอพบขณะนี้ที่ลมหายใจยังอยู่ดังนี้

นี่แล เวลาเด็ดท่านเด็ดจริงจนผู้ฟังเหงื่อแตกโซก ร้อนยิ่งกว่าถูกไฟ ส่วนผู้ฟังด้วยความสนใจต่ออรรถต่อธรรมและมุ่งมั่นต่อการปฏิบัติจริง เด็ดเท่าไรใจยิ่งหมอบยิ่งยอมยิ่งเย็น ผิดกับท่านแสดงธรรมดาเป็นไฉนฯ

ที่นำมาลงนี้เพื่อท่านผู้อ่านได้รู้เรื่องท่านทั้งฝ่ายดีฝ่ายเด็ดและอะไรต่างๆ ตลอดฝ่ายลูกศิษย์ทั้งหลายที่อาจมีผู้เข้าใจว่า จะติดตามท่านไปเสียทุกอย่างหรือทุกราย ความจริงก็ย่อมมีดีชั่วสับปนกันไป เช่นเดียวกับพ่อแม่ มีลูกหลายคนซึ่งมีทั้งดีและไม่ดีผสมกันไปฉะนั้น ลูกศิษย์ของท่านอาจารย์ ก็เป็นคนมีกิเลส อาจมีดีและมีที่ตำหนิสับปนกันไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น การสังเกตพิจารณาด้วยดีทุกกรณีทั้งภายในภายนอกแล้วดำเนินนั้น เป็นความรอบคอบชอบธรรม และเป็นมงคลแก่ผู้นั้นโดยเฉพาะ ก่อนจะเป็นมงคลแก่ท่านผู้อื่นที่พลอยได้รับ

บางตอนที่ท่านแสดงในวงพระปฏิบัติล้วนๆ และแสดงอย่างเผ็ดร้อน ซึ่งเป็นธรรมเฉพาะไม่ควรนำมาลง แต่ผู้เขียนเป็นคนนิสัยไม่ดี กลับไป

ชอบใจที่เผ็ดๆ ร้อนๆ มากกว่าธรรมดา เพราะถึงใจที่อยู่ลึกและไม่ชอบ โพล่หน้าขึ้นมารับอรรถรับธรรมง่ายๆ เวลาโพล่ขึ้นมารับธรรมบ้าง แม้เผ็ดร้อนก็ยอมทนเอา จึงได้นำมาลงไว้เพื่อท่านผู้อ่าน ซึ่งมีความรู้สึก คล้ายคลึงกัน อาจสะดุดใจนำไปคิดเพื่อประโยชน์สำหรับตัวบ้าง หากเป็นการไม่สมควรก็ขออภัย ตามธรรมดาธรรมก็ย่อมมีทั้งลึกทั้งตื้น ทั้งหยาบ ทั้งละเอียด การแสดงก็ควรจะมีลักษณะต่างๆ กันไปตามนัยแห่งธรรม เพื่อผู้ฟังซึ่งมีนิสัยต่างๆ กันจะได้สนุกเลือกเอาตามจริตที่ชอบ ที่นำมาลงนี้ ก็คิดในทำนองนั้นเหมือนกัน ตามแต่จะเลือกดีเลือกชมเพื่อประโยชน์ สำหรับตนเอง เฉพาะผู้เขียนนับว่าสุดกำลัง ที่อยากให้คุณได้รับประโยชน์ จากหนังสือโดยทั่วกัน

พวกภูตผีย้ายครอบครัวเช่นเดียวกับมนุษย์

ขอย้อนกลับมาดำเนินเรื่องอาจารย์องค์ที่ยังค้างอยู่ต่อไป คือ ท่านพัก อยู่ในถ้ำแห่งหนึ่งที่จังหวัดเชียงใหม่ การบำเพ็ญธรรมรู้สึกสะดวกมาก รู้เห็นสิ่งต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกมากมายกว้างขวางผิดกับที่ทั้งหลาย อยู่มาก เห็นเป็นโอกาสดี ท่านจึงพักบำเพ็ญอยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายเดือน การพิจารณาแจ่มแจ้งดีทั้งกลางวัน กลางคืน อากาศก็ดี ถ้ำก็อยู่เปิดเผย รับลมได้ดีตลอดเวลา จึงไม่มีปัญหาเกี่ยวกับดินฟ้าอากาศ เย็นสบายสม่ำเสมอ แต่ที่นั่นรู้สึกมีอะไรพิเศษอยู่บ้างทั้งภายในภายนอกเกี่ยวกับด้านสมาธิ ภาวนา เวลาพิจารณาภายในใจก็สงบได้อย่างละเอียดมาก เวลาออก เดินทางปัญญาที่คล่องแคล่วไม่อืดอาดล่าช้า อันเป็นลักษณะเกียจคร้าน เข้าแอบแฝง ท่านว่าที่นั่นเทวดามักมาเยี่ยมเสมอ หลายชั้นหลายภูมิ

ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างไม่ค่อยขาด เรื่องเหล่านี้ท่านถือเป็นธรรมดา ที่แปลก
อยู่บ้างก็คือ พวกผีพากันย้ายบ้านเรือนครอบครัวจากแถบบ้าน...บ้าน... ฯลฯ
ใกล้ภูเขา...จังหวัด...ทางภาคอีสาน ไปอยู่ภูเขาทางจังหวัดเชียงใหม่กัน
มากมาย มีทั้งขี้ม้า ขี้วัว อุ้มลูก หาบกระบุงตะกร้า ขนครอบครัวผ่านไป
หน้าบริเวณที่ท่านพักอยู่ พอไปถึงหน้าบริเวณนั้น หัวหน้าผีพาบริษัท
บริวารเข้าไปกราบไหว้ท่าน ท่านถามการไปมาของผีเหล่านั้น ได้รับคำตอบ
จากเขาว่า กำลังพากันย้ายครอบครัวลูกหลานมาจากบ้านนั้นๆ ดังกล่าวแล้ว
มาอยู่ภูเขา...จังหวัดเชียงใหม่ โดยพวกผีบอกว่าทางโน้นอดอยาก
กันดารมาก ผู้คนไม่มีศีลธรรม มีแต่ฉกฉกปล้นขโมยและฆ่าฟันรันแทง
กันไม่เว้นแต่ละเวลา ผีก็มีนิสัยคล้ายกันกับมนุษย์ คือกลายเป็นผีไม่มี
ศีลธรรมไปตามมนุษย์ เบียดเบียนกันทำลายกันเหมือนมนุษย์ ทำให้เกิด
ความเดือดร้อนระส่ำระสายอยู่ไม่เป็นสุขเหมือนแต่ก่อน ทราบจากญาติๆ
เขามาเยี่ยมบอกว่าทางเชียงใหม่มีความผาสุก มนุษย์ก็มีศีลธรรมดีกว่า
ที่อื่นๆ สัตว์จำพวกมนุษย์ไม่รู้จักดังพวกผมนี้ที่อยู่เชียงใหม่ก็มี และมี
ศีลธรรมดี มีความร่มเย็นเป็นสุขดีกว่าที่อื่นๆ จึงได้พากันย้ายครอบครัวมา
ตามคำญาติเล่าให้ฟัง (คำว่าญาติกรูณาทราบว่าเป็นผีเช่นกัน) ท่านถามเขา
ว่า คำว่าอดอยากกันดารนั้น อดอยากกันดารอย่างไร เพราะไม่ได้อาศัย
ข้าวปลาอาหารบ้านเรือนเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มใช้สอยเหมือนมนุษย์ จะต้อง
ปลุกสร้างขวนขวายให้ลำบาก และมีการเบียดเบียนแย่งชิงกันอยู่กันกิน
เหมือนมนุษย์ เขาตอบว่า ขึ้นชื่อว่าสัตว์ที่มีวิบากกรรมติดตัวอยู่แล้ว จะไป
เกิดไปอยู่ที่ไหน ก็มีวิบากกรรมเป็นเครื่องสนับสนุนและบีบคั้นราวเหมือน
กันหมด จะเกิดเป็นรูปร่างวัตถุหรือร่างใดไม่สำคัญหรอกท่าน มันสำคัญ
อยู่ที่กรรมดีชั่วมีอยู่กับตัวเท่านั้น ไปเกิดไปอยู่ในกำเนิดใดที่ใดก็คือผู้นั้น

อยู่นั่นเอง สำหรับความสุขทุกข์ที่จำต้องอาศัย ฉะนั้น คำว่าอดอยากและ
สมบูรณ์จึงมีได้ในสัตว์ที่มีกรรมดีชั่วหนักเบาไปตามภูมิของตน

ท่านถาม : ที่ว่าผู้มีศีลธรรมและไม่มีศีลธรรมนั้นเป็นอย่างไร ผู้ที่รู้จัก
ศีลธรรมเช่นมนุษย์ทั้งหลายเหมือนกันหรือ

เขาตอบ : คำว่าศีลธรรมนั้นมีอยู่ทั่วไป ไม่เพียงแต่มนุษย์อย่างเดียว
ความดีและความสุขในหลักธรรมชาตินั้น สัตว์รู้จักทั่วโลก แต่ชื่อนั้นอาจรู้
หรือไม่รู้ก็ได้ เพราะไม่สำคัญเท่าธรรมชาติที่สัตว์ทั้งหลายชอบและจำต้อง
อาศัยโดยทั่วกัน ความดีนั้นแลคือศีลธรรม สุขที่เกิดจากความดีนั้นแลคือ
ศีลธรรมอีกเหมือนกัน แต่เป็นฝ่ายเหตุกับฝ่ายผล ต่างกันเพียงเท่านั้น
ที่ว่าผู้มีศีลธรรมคือผู้ดี มีนิสัยดี กิริยาที่แสดงออกต่อเพื่อนผู้ด้วยกันดี
ที่ว่าผู้ไม่มีศีลธรรมก็คือผู้ไม่ดี มีนิสัยไม่ดี กิริยาที่แสดงออกทุกอาการ
ต่อเพื่อนผู้ด้วยกันไม่ดี เช่นเดียวกับมนุษย์ผู้ดีและมนุษย์ผู้ไม่ดีแสดงออก
ต่างกันอย่างนั้นแล ฉะนั้น ศีลธรรมมีอยู่ที่ไหนที่นั่นจึงร่มเย็น ขาดศีลธรรม
ที่ไหนที่นั่นจึงร้อน

ท่านถาม : คำว่าญาตินั้นหมายความว่าอย่างไร และเคยเป็นญาติ
กันมาแต่เมื่อไร

เขาตอบ : ญาติผู้กับญาติคนก็เหมือนกัน คือ แต่เมื่อครั้งเป็นมนุษย์
เคยเป็นพี่เป็นน้องกันอย่างสนิทติดจวมเช่นเดียวกับมนุษย์เป็นกัน เวลา
ตายไปกลับได้มาเกิดเป็นผู้ด้วยกัน และต่างคนยังจำกันได้อย่างถนัด
ชัดเจน จึงเป็นญาติกันโดยสายโลหิตมาแต่มนุษย์จนปัจจุบันอย่างแยก
ไม่ออก นอกจากกรรมจะแยกให้ไปเกิดในที่ต่างกันจึงสุดวิสัยที่จะจำ

ท่านถาม : เวลาได้อยู่เชียงใหม่แล้วจะไม่คิดถึงบ้านเก่าที่เคยอยู่มา เช่นมนุษย์ย้ายบ้านใหม่แล้วยังคิดถึงบ้านเก่าละหรือ

เขาตอบ : ไม่มีอะไรให้คิดถึง เพราะผีไม่มีไร่นาธาโทบ้านช่องแบบมนุษย์ มีแต่สิ่งละเอียดติดตัวเท่านั้น จึงไม่คิดถึง

ท่านถาม : กระบุงตะกร้าที่พากันหาบพระรุงพระรังมานี้ เอามาทำไมกัน ม้า วัว เหล่านั้นเอามาทำไม ทั้งไว้นั้นไม่ได้หรือ

เขาตอบ : ก็เครื่องใช้ของผี สมบัติของผี ผีต้องนำติดตัวไปด้วย หรือจะว่าวิบากกรรมของผี วิบากกรรมของคน สมบัติของผี สมบัติของคนก็ไม่ผิด เมื่อวิบากกรรมมีอยู่กับตัว

ท่านถาม : การอยู่ทางโน้นก็ดี การมาอยู่เชียงใหม่ก็ดี ต้องมีบ้านเรือนอยู่และมีหมู่มิตรเพื่อนอยู่ด้วย หรือต่างคนต่างอยู่

เขาตอบ : ต้องมีบ้านเรือนและมีหมู่มิตรเพื่อนลูกหลาน เช่นเดียวกับมนุษย์และสัตว์อื่นๆ นั้นแลท่าน เพราะพวกนี้ก็เป็นสัตว์ประเภทหนึ่ง เช่นเดียวกับสัตว์ทั้งหลาย เป็นแต่มีรูปร่างไม่ปรากฏในสายตามนุษย์และสัตว์บางจำพวกเท่านั้น แต่เปิดเผยในจำพวกกายทิพย์ด้วยกัน ความสุข ความทุกข์มีเหมือนกัน เพราะใจผีกับใจสัตว์ทั้งหลายมีกรรมและวิบากกรรมเหมือนกัน จะเกิดในภพกำเนิดใด อยู่ที่ใด จึงมีวิบากกรรมเป็นเครื่องเสวยเหมือนกัน

ท่านว่า เวลาองพวกผีที่หอบขนครอบคร้ว ผัวเมียลูกหลานผ่านมาเป็นจำนวนมากนั้น ไม่ผิดอะไรกับมนุษย์เราย้ายครอบคร้วเห้ายเรือน

ลักษณะการไปที่เต็มไปด้วยภาระแบกหามต่างๆ ย่อมแสดงให้เห็นความ
ทุกข์ความกังวลหม่นหมอง เช่นเดียวกับมนุษย์ย้ายครอบครัว และสัตว์
บางจำพวกเช่นมด ขนไต่จากที่นี่ไปอยู่ที่นั่นนั่นแล ทำให้คิดในธรรมบทว่า
กรรมจำแนกแจกสัตว์ให้เป็นต่างๆ กัน และเสวยผลต่างๆ กันตามวิบาก
ของตนที่ทำไว้ ใครเกิดเป็นอะไร อยู่ที่ใด ย่อมตกอยู่ในอำนาจแห่งกรรมดี
ชั่ว สุข ทุกข์ด้วยกัน ไม่มีพิเศษจากกรรมต่างกันอะไรเลย ผู้ทำดี ผลที่
สนองตอบก็เป็นสุข ผู้ทำชั่ว ผลนั้นก็ทุกข์ คำว่าสุขหรือทุกข์มิได้
ในสัตว์ทั่วไปไม่นิยมชาติกำเนิด เป็นเพียงหยาบละเอียดต่างกันเท่านั้น
ทั้งกายหยาบ กายละเอียด สรุปลงแล้วก็คือเรือนร่างแห่งความสุข ทุกข์เรา
ดีๆ นี้เอง จึงไม่ควรตื่นตื่นในการเกิดซึ่งเท่ากับการตาย ในขณะเดียวกัน
ผู้ไม่อยากตาย แต่ยังปรารถนาอยากเกิดเป็นนั่นเป็นนี่อยู่ที่เท่ากับการ
ปรารถนาความตายอยู่นั่นเอง

ท่านว่า ผมนำเรื่องของผีของเทพที่เคยพบเห็นมาเทียบกับเรื่อง
ของตัวและสัตว์ทั่วไปจนได้ความชัดเจนว่า ล้วนตกอยู่ในกองทุกข์ด้วยกัน
เช่นเดียวกับสัตว์ชนิดต่างๆ ที่ถูกขังไว้ในที่แห่งเดียวกันจะนั้น ทำให้เกิด
ความสลดสังเวชต่อความเกิดตายที่เราและสัตว์ทั้งหลายกำลังตกอยู่
โดยไม่มีวันเวลาที่จะพ้นไปได้เมื่อไร และทำให้มีความขยันทางจิตตภาวนา
เพื่อรื้อถอนกิเลสอันเป็นตัวนำของภพชาติมากขึ้น ตามเหตุการณ์ที่
ประสบมา คำว่าภพหรือชาติก็คือที่ตั้งแห่งทุกข์โดยตรง ผู้ประสงค์ความสุข
อันสมบูรณ์จึงไม่ควรปรารถนาความเกิด ซึ่งเป็นการขัดแย้งหรือตัดรอน
ความประสงค์นั้น นอกจากความสิ้นเชื้อภายในใจนั้นเป็นความสุข
อันสมบูรณ์แท้

ท่านว่า ไม่เพียงทราบเรื่องเปรตผีเทวบุตรเทวดาเท่านั้น แม้ท่าน
อาจารย์มั่นที่นิพพานแล้ว ยังเมตตามาเยี่ยมและแสดงธรรมโปรดท่าน
เสมอ ส่วนมากโอวาทท่านอาจารย์มั่นที่แสดงแก่ท่าน หนักไปในความ
ไม่ประมาท โดยยกสติขึ้นเป็นเครื่องประกันความเพียรว่าผู้มีสติใน
อิริยาบถนั้นๆ ไม่เฉพาเวลาเข้าที่ท่าสมาธิภาวนา หรือเข้าทางจงกรม
โดยความมีสติ จึงจะเรียกว่าทำความเพียร สตินั้นแลคือธรรมรับรู้
ธรรมด้านทาน ธรรมต่อผู้ ธรรมหลบฉากในวิธีการรบ ธรรมคืบหน้า
กล้าตายในสงครามระหว่างกิเลสกับจิต ถ้าขาดสติเพียงอย่างเดียวก็แจ้ง
ท่านอาจารย์มั่นสอน นักปฏิบัติจึงควรบำรุงสติ สติควรมีอยู่กับธรรม
ทุกชั้นทุกภูมิของจิต ไม่ว่าจะชั้นเริ่มฝึกหัด ไม่ว่าจะชั้นจิตเป็นสมาธิ ไม่ว่าจะชั้น
เริ่มฝึกหัดทางปัญญา ไม่ว่าจะชั้นปัญญาและชั้นปัญญาอันแหลมคม สติมี
ความจำเป็นกับธรรมทุกชั้นไปตลอดสาย สติไม่ควรให้อยู่ในวงจำกัดว่า
ควรมีน้อยเพียงนั้น หรือควรมีมากเพียงนั้น แต่ควรให้มีจนแก่กล้าเป็นชั้น
มหาสติได้ยิ่งดี เพราะสติเป็นธรรมสำคัญในวงความเพียรที่ผู้ปฏิบัติควร
สนใจอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะจิตทั้งในและนอก ทั้งหยาบและละเอียด สติเป็นธรรม
จำเป็นที่ควรแทรกอยู่ด้วยทุกกรณี สมาธิทุกชั้นปัญญาทุกภูมิ สติต้องเป็น
พี่เลี้ยงให้ขึ้นไป ถ้าขาดสติเป็นเรื่องขาดมากกว่างานทุกชั้นที่ขาดไป
ไม่ได้ทำ จะทำงานใดหรือไม่ แต่สติไม่ควรให้ขาดไปจากตัวจากใจ ผู้พยายาม
บำรุงสติไม่ลดละ ไม่ว่าจะกิเลสจะหนาแน่นเพียงไรในหัวใจ จะต้องเบิกทาง
ให้เดินจนได้ คือสมาธิทุกชั้นปัญญาทุกภูมิจะเกิดและมีกำลังได้ด้วยอำนาจ
สติเป็นเครื่องบำรุงหนีไม่พ้น ทางเชื่อมโยงแต่ชั้นเริ่มแรกจนถึงวิมุตติ
พระนิพพาน ได้แก่สตินี้แลเป็นผู้สนับสนุน ใครจะเจริญสมณะหรือ
วิปัสสนาขั้นใดก็ตาม ถ้าขาดสติแล้ว สมณะและวิปัสสนานั้นไม่มีทางเจริญ

ได้เลย นับแต่เริ่มแรกปฏิบัติมาจนสุดทางเดิน ผมไม่มองเห็นธรรมใด
ที่เด่นและฝังลึกในใจเท่าสตินี้เลย สติเป็นทั้งพี่เลี้ยงเป็นทั้งอาหาร เป็นทั้ง
ยารักษาของสมาธิและปัญญาทุกชั้น ธรรมดังกล่าวนี้จะเจริญได้จนสุดชั้น
ของตน ล้วนขึ้นอยู่กับสติเป็นผู้บำรุงรักษาโดยจะขาดไม่ได้ ท่านจงฟัง
ให้ถึงใจ ยึดไว้อย่าหลงลืมว่า สตินี้แหละคือขุมกำลังใหญ่แห่งความเพียร
ทุกด้าน ต้องผ่านสตินี้ก่อนจะเคลื่อนไหวโยกย้ายความคิดเห็นไปในทางใด
หยาบหรือละเอียดในธรรมชั้นใด ต้องมีสติเป็นตัวการสำคัญในวง
ความเพียร ปัญญาเมื่อถึงคราวคิดค้น จงคิดค้นให้เต็มฝีมืออย่าอ้อมแรง
กลัวปัญญาจะล้นฝั่ง ถ้าสติมีกำกับปัญญาไปทุกระยะที่พิจารณาคิดค้นแล้ว
ปัญญาจะไม่ล้นฝั่งกลายเป็นความเหลวไหลไปได้ ที่ปัญญากลายเป็น
น้ำล้นฝั่งจนหาที่จอดแวะและยุติไม่ได้นั้น เพราะขาดสติกำกับ ปัญญา
จึงกลายเป็นปัญญาไปจนหาจุดความจริงไม่เจอ ปัญญาที่มีสติเป็นเพื่อน
สองต้องก้าวขึ้นสู่หาปัญญาโดยไม่คาดหมาย ลงใจมีมหาสติมหาปัญญา
เป็นเพื่อนสองแล้ว ก็เลสจะหนาแน่นยิ่งกว่าภูเขาทั้งลูกก็ไม่ทนความ
แตกทลาย เพราะอำนาจของมหาสติมหาปัญญาไปได้ การทำความเพียร
อย่าสนใจมองดูเวลาสถานที่หรือสิ่งใด ยิ่งไปกว่าการมองดูจิตหรือ
เหตุการณ์ที่เกิดดับอยู่ภายในจิตด้วยสติ พิจารณาด้วยปัญญา นี่แหละคือ
ทางพ้นทุกข์ทั้งมวลอยู่ตรงนี้ ไม่อยู่กับสถานที่กาลเวลา แต่การแสวงหา
ที่วิเวกสงบเพื่อชัญญะอันเหมาะสมนั้นเป็นความชอบธรรม แต่ระวังอย่า
ถือสิ่งนั้นเป็นอารมณ์จนกลายเป็นการสร้างอุปสรรคแก่ตน เพราะความ
กังวลแสวงหาสถานที่ การแสวงหาสถานที่ก็แสวงจนเป็นที่พอใจ สติก็ตั้ง
ปัญญาก็คิดไปในขณะเดียวกันอย่าให้เสียเวลาไปเปล่า สติปัญญาสี่และ
สังขารสี่ นั่นคือสนามรบ จงทุ่มเทสติปัญญาศรัทธาความเพียรลงที่นั่น

อย่าสงสัยว่ามรรคผลนิพพานจะมีอยู่ในที่อื่นใด นอกไปจากวงสติปัฏฐานสี่ และสังขารมรรคสี่นี้ ธรรมดังกล่าวเป็นที่ยืนยันรับรองมรรคผลมาแต่ ดึกดำบรรพ์ และยังเป็นธรรมรับรองมรรคผลเต็มภูมิอยู่อย่างสมบูรณ์ ไม่มีอะไรบกพร่อง การบกพร่องไม่สามารถถึงที่ประสงค์ได้ ขึ้นอยู่กับ สติปัญญาศรัทธาความเพียรของแต่ละราย มิได้ขึ้นอยู่กับธรรมดังกล่าวที่เป็นธรรมยืนยันรับรองตายตัวอยู่แล้ว ท่านจงทำความเข้าใจต่อมรรคผล ด้วยการค้ำชูเชี่ยชุดคั่นสติปัฏฐานสี่หรือสังขารมรรคสี่ให้เต็มภูมิสติปัญญาที่มีอยู่ ท่านจะเป็นผู้หยิบยืมมรรคผลให้แก่ตนเอง ด้วยความสามารถ ของตนโดยไม่คาดฝัน ในวันหนึ่งข้างหน้าแน่นอน

ที่อธิบายนี้คือที่รวมแห่งมรรคผลว่า ไม่มีอยู่ในที่อื่นใด ท่านจง พยายามตามนี้ จงหายสงสัยในองค์พระศาสดา องค์พระธรรม และองค์ พระสงฆ์ ตลอดครูอาจารย์ ที่โลกที่ท่านเข้าสู่นิพพานไปแล้ว

คำว่านิพพานมิได้อยู่ตามจุดที่โลกคาดคะเนหรือเดากัน แต่อยู่ที่โลก ไม่สามารถคาดเดาได้ ท่านจะเห็นนิพพานที่นั่น เห็นพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เห็นครูอาจารย์ และเห็นท่านเองที่ตรงนั้น แล้วหายสงสัย โดยประการทั้งปวง ที่นั่นคือที่ไหนเล่า? ก็คือสติปัฏฐานสี่และสังขารมรรค ทั้งสี่ กบใจที่มีมหาสติมหาปัญญาค้ำชูเชี่ยชุดคั่นอย่างละเอียดทั่วถึง จนเป็น ธรรมของจริงล้วนๆ ขึ้นมาทุกส่วน ไม่มีความรู้ความเห็นใดปลอมแปลง แฝงอยู่ในสติปัฏฐานสี่และสังขารมรรคทั้งสี่นั้นเลย ต่างอันต่างจริง คือ สติปัฏฐานสี่ก็จริง สังขารมรรคสี่ก็จริง ใจก็จริงด้วยปัญญา นั่นแลคือวิมุตติ นั่นแลคือนิพพาน นั่นแลคือที่สถิตอยู่แห่งองค์ศาสดา องค์พระธรรม องค์พระสงฆ์ และครูอาจารย์ที่ท่านบริสุทธฺิ จะเป็นที่ไหนกันอีกเล่า?

นั่นแหละคือที่ยุติความกังวล นั่นแหละที่ปล่อยวางภพชาติทั้งมวล นั่นแหละคือที่ปล่อยวางทุกข์ทั้งปวง ท่านปล่อยวางกันที่ตรงนั้น ท่านจงพยายามในข้อปฏิบัติเพื่อความปล่อยวางที่จุดนั้น อย่าคาดคะเนอย่าเดาให้เสียเวลาและเหนื่อยเปล่า เพราะธรรมนั้นมีใช้ธรรมคาดคะเน มีใช้ธรรมเดา แต่เป็นธรรมจริง ใครจริงในข้อวัตรปฏิบัติที่ประธานไว้ ผู้นั้นจะเข้าถึงธรรมจริงปราศจากความดันเดาใดๆ ทั้งสิ้นดังนี้

พอเมตตาสั่งสอนจบลง ท่านอาจารย์องค์นั้นก้มลงกราบโดยทางสมาธิภาวนา เสร็จแล้วท่านอาจารย์มันขยับเคลื่อนองค์เล็กน้อยแล้วหายลับไปเลย คราวนี้ท่านมิได้เหาะมาโดยทางอากาศ เวลาท่านจากไป องค์ท่านก็หายลับไปเลย ท่านว่าตามนิमितสำหรับท่านอาจารย์มันเอาแน่ไม่ค้อยได้ คือ บางที่ท่านเหาะลอยมาทางอากาศและกลับไปทางอากาศ แต่บางทีก็เดินมาอย่างธรรมดาและหายไปอย่างธรรมดา รูปลักษณะท่านเป็นร่างเดิมไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ทุกครั้งที่ท่านเมตตาสั่งสอน ท่านมาในร่างเดิม ท่านว่า ท่านอาจารย์มันมาเมตตาสั่งสอนท่านเสมอ

ท่านอาจารย์องค์นี้มีนิสัยวาสนาแปลกๆ อยู่บ้าง ที่สำคัญก็คือท่านชอบอยู่ในป่าในเขาและชอบเที่ยวคนเดียว แม้จะออกมาเกี่ยวข้องกับหมู่คณะบ้างก็เพียงชั่วคราว และชอบเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ มีเลื้อยเป็นต้น แต่ชีวิตท่านก็ผ่านมาได้ด้วยความราบรื่นปลอดภัย ครั้งหนึ่งตอนกลางวันท่านพักจำวัดอยู่ในกุฏิเล็กๆ เพลิดเพลินนั้นโยมมารดาท่านไปที่วัด ไม่ทราบอะไรดลใจให้โยมท่านไปร้องเรียกท่านให้ลงไปศาลาอย่างรีบด่วน โดยบอกว่าเวลานี้มีพระนางมัทรีมาอยู่ที่ศาลา ขอนิมนต์ท่านลงไปศาลาเดี๋ยวนี้ๆ ทั้งร้องเรียก ทั้งยืนคอยท่านอยู่หน้ากุฏิให้รีบลงไป

โดยด่วน จนท่านตกใจตื่นทั้งหลับและรีบลงมาจากกุฏิทันที มิได้คิดว่าอะไรเป็นอะไร ที่ว่าพระนางมัทรีอยู่ที่ศาลาจะจริงหรือเท็จ ก็ยังมีได้พิจารณา รีบลุกพรวดพราดลงจากกุฏิเลยในเดี๋ยวนั้น นำอัศจรรย์เกินคาด เรื่องไม่คาดฝันก็ได้เริ่มเกิดขึ้นในขณะนั้น คือพอท่านลงจากกุฏิมาด้วยความรีบด่วนได้ประมาณสามวาเท่านั้น ต้นไม้ใหญ่หน้ากุฏิท่านก็หักล้มลงทับกุฏิท่านในขณะนั้น จนแหลกละเอียดไม่มีชิ้นเหลืออยู่เลย ถ้าท่านยังนอนหลับอยู่ในกุฏิโดยโยมท่านมิได้มาปลุกอย่างกะทันหันแล้ว อยากรู้ก็คงหลับเตลิดไปเลยจนปานนี้ คงไม่มีวันตื่นแน่นอน ท่านว่า นี่แลคือกรรมที่ยังสืบต่ออยู่จึงยังไม่ถึงที่ ชีวิตก็ยังผ่านมาได้ถึงวันนี้ ไม่งั้นก็คือขณะนั้นแน่นอนเป็นวาระสุดท้ายท่าน พอเรื่องผ่านไปแล้ว ท่านจึงถามโยมมารดาว่า เพราะเหตุไร อยู่ๆ จึงมาเรียกปลุกท่านอย่างรีบด่วนจนไม่ได้ตั้งเนื้อตั้งตัว รีบลุกออกมาทั้งที่กำลังเป็นบ้าหลับบ้าตื่น และเวลาตื่นขึ้นมาแล้วยังงงงันอยู่เลย แม้กระทั่งไม้ล้มทับกุฏิ โยมมารดาบอกว่าเหมือนมีอะไรบันดาลใจให้ต้องรีบไปปลุกท่านให้ลุกเพื่อมาดูพระนางมัทรี ประกอบกับขณะนั้น ก็ปรากฏเห็นพระนางมัทรีมานั่งอยู่บนศาลาจริงๆ ด้วย โดยพระนางทรงบอกเองว่าตนเป็นพระนางมัทรี จึงอยากให้พระลูกชายมาต้อนรับและดูพระนางมัทรี แต่ก่อนเคยได้ยินแต่ชื่อในพระเวสสันดรชาดก ไม่คาดฝันว่าจะได้เห็นองค์พระนางมัทรีเองเสด็จมาอยู่ที่ศาลาในป่าเช่นนั้น จึงทำให้เกิดความตื่นตันใจอย่างบอกไม่ถูก จึงรีบไปปลุกลูกชายให้ตื่นและรีบลงไปศาลาหาพระนางมัทรี เรื่องก็ดังที่ปรากฏนั้นแล โยมท่านว่า ผมเองก็อัศจรรย์ไม่เคยคาดคิดว่าเรื่องทำนองนี้จะเกิดขึ้นไม่เช่นนั้นผมต้องตายแล้วแต่บัดนั้น ท่านว่า

ขณะฟังท่านเล่า ขนลุกชูทุกที ท่านว่ากรรมบันดาลจริงๆ ที่ว่า พระนางมัทรีมานั่งอยู่ที่ศาลานั้น น่าจะเป็นเทวดานิमितพิเศษเป็นพระนาง มัทรีมาช่วยชีวิตท่านไว้ ไม่เช่นนั้นก็คงจบไปแล้วในวันนั้น มิได้เป็นท่าน มาจนบัดนี้เลย ฟังโยมท่านพูดว่าเป็นผู้หญิงจริงๆ นั่งอยู่บนศาลา รูปร่าง สวยงามมาก ไม่เคยเห็นหญิงใดสวยงามเหมือนหญิงที่ประกาศตนว่า เป็นพระนางมัทรีซึ่งนั่งอยู่บนศาลานั้น แต่เวลาพากันกลับมาดูอีกหลังจาก เหตุการณ์ผ่านไปแล้ว ไม่เห็นมีพระนางมัทรีอยู่ที่นั่นเลย เห็นแต่รูป พระเวสสันดรกับรูปพระนางมัทรีที่มีอยู่บนศาลามาตั้งเดิมเท่านั้น ใครๆ นึกประหลาดและอัศจรรย์ไปตามๆ กันที่เหตุการณ์เปลี่ยนไปในทำนองนั้น ท่านอาจารย์องค์นี้รู้สึกหวุดหวิดต่อชีวิตมาหลายครั้ง คือเคยเผชิญกับเสือ มาหลายครั้ง ไม่ล้มทับถูกฉีกแหลกละเอียด องค์ท่านเทวดาบันดาลให้หนี พ้นไปได้อีก ครั้งสุดท้ายนี้ก็หวุดหวิดไปเหมือนกัน คือวันนั้นเดินทาง ไปพักในป่าใหญ่นอกบ้านแห่งหนึ่ง เนื่องจากเดินทางมาจากเขา พอมาถึง ที่นั่นคำพอดี จึงแวะพักในป่านั้น พอตกกลางคืนราว ๓ ทุ่ม ทั้งฝนทั้งพายุ โหมกันมาอย่างหนัก ทั้งลูกเห็บเม็ดโตๆ ก็ลงพร้อมกัน หาที่หลบหลีก ไม่ได้ ต้องยืนพิงต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งด้วยความจำเป็น ตามองไม่เห็นอะไร ฝนก็ตกเต็มที่ ลูกเห็บก็ลงราวกับพั้งหินลงจากภูเขา พายุใหญ่ก็โหมกันมา เหมือนต้นไม้จะถอนไปทิ้งรากทั้งโคน ขณะยืนเปียกฝน มือข้างหนึ่งถือ กลดกางไว้ บ่าข้างหนึ่งสะพายบาตร ยืนหนาวตัวลั่นอยู่ที่ต้นไม้เหมือน ลูกนกถูกฝน ไม่นึกไม่ฝัน เหตุไม่คาดฝันก็ได้เกิดขึ้นในขณะนั้น คือ กิ่งไม้ใหญ่ถูกพายุพัดทนมไหว หักขาดตกลงถูกกลดในมือท่านแหลก ละเอียดหมด บาตรหลุดบ่าตกกระเด็นไปคนละทิศละทาง คราวนี้เป็น อันว่ายังเหลือแต่ตัวกับลมหายใจทนหนาวอยู่ คอยวาระสุดท้ายจะมาถึง

บริหารขึ้นใจตกไปไหนก็ไม่มีทางทราบได้ เพราะเป็นเวลากลางคืน ฝนกำลังตกหนัก พายุกำลังแรงเต็มที่ ตามองไม่เห็นอะไร มีแต่ยื่นหลับตาคลุมหายใจ อยู่เท่านั้นว่าจะหยุดทำงานกันขณะใด ยังมีติดตัวอยู่เฉพาะสบงกับจีวร ที่นุ่งห่มปกปิดกายเท่านั้น ทั้งเปียกปอนไม่มีดีเลย ความหนาวเหน็บ เจ็บปวดปรากฏว่ารวดเร็วไปทั้งร่าง ชนิดพูดไม่ออกบอกไม่ถูก นึกว่าตัวเองตายไปครั้งหนึ่งแล้ว เนื่องจากความทุกข์ทรมานแสนสาหัสจนหาอะไรเทียบไม่ได้เวลานั้น ยินนึกถึงพระพุทธเจ้าผู้เป็นบรมครูที่ทรงได้รับความทุกข์ทรมานยิ่งกว่าตัวที่กำลังได้รับอยู่เวลานั้นมากมาย ท่านไม่เห็นเป็นอะไร ยังเด็ดลอดอันตรายทั้งหลายมาจนได้ตรัสรู้เป็นศาสดาสอนโลก ส่วนเรามีทุกข์บ้างชั่วระยะเวลาฝนตกเท่านั้นยังทนไม่ไหว ก็ควรตายไปเสีย อย่าเสียดายชีวิตเลย พอฝนและพายุสงบลงซึ่งเป็นเวลานานประมาณ ๒ ชั่วโมงเศษ จึงพอมืดมลายใจคืนมาบ้าง ที่แรกนึกว่าตายไปกับฝนกับพายุและถูกเห็บหมัดแล้ว คิณนั้นไม่ได้พักหลับนอนทั้งคืน ทั้งยืนทั้งนั่ง ตัวสั่นอยู่ตลอดสว่าง ขณะที่ฝนกำลังตกนั้น ก็บังเอิญมีงูสามเหลี่ยมใหญ่ตัวหนึ่งเลื้อยเข้ามาหาท่าน ไล่ก็ไม่ยอมหนี มันเลื้อยเฉียดมาที่เท้า ก้มลงดูใกล้ๆ จึงทราบว่าเป็นงูสามเหลี่ยม ที่พอมองเห็นได้บ้างก็เพราะเป็นหน้าเดือนหงาย แม้จะมีมืดด้วยอากาศฝนก็ยังพอมองเห็นได้ งูตัวนั้นจากไล่ไม่ยอมหนีแล้ว มันยังมาขดตัวอยู่ข้างๆ คนอีก ห่างกันประมาณครึ่งเมตรเท่านั้น จึงทำให้คิดปลงอนิจจังว่า คราวนี้เราเป็นทุกข์เต็มทน แต่งูตัวนี้เวลาฝนตกคงนึกสนุกจึงออกเที่ยวหาอาหารกิน แทนที่จะไปเที่ยวหาอาหาร ทำไมจึงกลับมาอนชดอยู่ข้างเราอย่างนี้ ซึ่งไล่ก็ไม่ยอมหนี ชะรอยมันคงจะมาเป็นมิตรกับเราในยามทุกข์ยากกระมัง พอปลงอนิจจังตกก็เลยหยุดไล่ ปล่อยให้มันนอนอยู่ตามสบาย แต่ไม่แสดงกิริยาทำทาง

น่ากลัวอะไรเลย คงอยู่ตามธรรมดาของมันอย่างนั้นเอง จวนสว่างมัน
ถึงได้หนีไป ส่วนท่านเองหนีไปไหนไม่ได้เพราะตามองไม่เห็นอะไร ไฟก็
จุดไม่ได้ ไม้ขีดไฟที่เก็บไว้ในบาตรก็ถูกกิ่งไม้ใหญ่ตกลงมาทับหลอดมือ
หายไปไหนก็ไม่มีทางทราบได้ เทียนไขและโคมไฟที่อยู่ในบาตรก็เช่นกัน
ไม่ทราบตกหายไปไหน จำต้องทนนั่งถึงนอนถึงเฝ้าดูสามเหลี่ยมอยู่จน
ถึงสว่าง เมื่อสว่างพอมองเห็นอะไรได้บ้าง จึงเที่ยวค้นดูบริวารต่างๆ
ที่ตกหายไป เฉพาะกลดถูกกิ่งไม้ทับแหลกไม่มีชิ้นดีเลย ส่วนบาตรถูกไม้
ทับบู้บี้ไปหมดแต่ยังพอแก้ไขได้ จึงนำมาทูปตีที่บู้บี้ ออก พอได้ใส่อาหาร
ฉันในวันต่อไป ตอนเช้าชาวบ้านออกมาดูท่าน ต่างพากันมาปลงธรรมสังเวช
ว่า ท่านมีบุญมาก ไม่ตายไปเสียแต่คืนนี้ น่าสงสารท่านเหลือประมาณ แต่ก็
ช่วยอะไรไม่ได้เวลานั้น เพราะทางบ้านก็หลังคาถูกพายุพัดกระเจิงไปตาม
ลมก็มีเยอะ เหตุการณ์ขนาดนี้ถ้ายังไม่ถึงคราวก็ผ่านพ้นไปได้ แต่ใครเล่า
จะอยากเจอบ้างเหตุการณ์ทำนองนี้

นี่แล ชีวิตของพระรัตนคุณธรรมฐานที่ท่านพยายามฟันฝ่ามาแต่ละองค์
ก่อนจะได้เป็นครูอาจารย์นำธรรมมาสั่งสอนคณะลูกศิษย์ ชีวิตท่านเป็นมา
กับความทุกข์ทรมานดังที่ทราบอยู่ขณะนี้ แม้เช่นนั้นท่านก็ไม่ยอมลดละ
ความเพียร ที่ท่านนั่งถึงนอนถึงทนหนาวตลอดคืนก็คือการรบข้าศึกอีก
วิธีหนึ่ง วิธีนี้เรียกว่า วิธีจนตรอก ถูกข้าศึกคือฝนตก พายุพัด ถูกเห็บตก
และกิ่งไม้หักตกลงมาทับบริวารแหลกกระจุยกระจาย ซึ่งเป็นข้าศึกชนิด
ล้อมรอบขอบชิดจนหาทางออกไม่ได้ ที่เรียกว่ารบข้าศึกแบบวิธีจนตรอก
ตัวเองแทบตาย แต่ก็ยังผ่านพ้นมาได้ นับว่ายังไม่ถึงคราว และผ่านมา
จนได้เป็นครูอาจารย์ให้orroให้ธรรม คณะลูกศิษย์ยังได้ฟังธรรมเด่นตาย

จากท่าน ถ้าองค์ท่านไม่เหลือเดนมา ธรรมก็คงไม่เหลือเป็นธรรมเดนมา ถึงพวกเรา เมื่อคิดดูแล้วคณะลูกศิษย์รู้สึกได้เปรียบท่านอยู่มาก อยู่ๆ ก็ ได้ฟัง ไม่ยากเย็นเสียใจเหมือนท่านผู้ชวนชวาย

ท่านอาจารย์องค์นี้ทุกข์ก็มาก ทั้งเป็นทุกข์ซ้ำซากนับแต่เริ่มปฏิบัติมา ภูมิธรรมท่านก็สูง นำเคารพบูชาเป็นขวัญตาขวัญใจแก่พวกเรา แม้ทุกวันนี้ ท่านมิได้ลดหย่อนความพากเพียร เพราะท่านเคยได้ผลด้วยความเพียร จึงพยายามเพียรเรื่อยมา ไม่เคยเห็นผลจากความเกียจคร้านอ่อนแอ ท่านจึงไม่ยอมอ่อนแอ ท่านที่เคยเห็นผลในทางใดก็มักเพียรในทางนั้น ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ท่านอาจารย์องค์นี้ควรเป็นทิฏฐานุคติได้เป็นอย่างดี ยากจะมีผู้ทำได้อย่างท่าน ภูมิจิตภูมิธรรมท่านนำเคารพเลื่อมใสมาก ทางสมาธิก็เก่ง รู้ได้ทั้งข้างในข้างนอกเกี่ยวกับพวกเปรต ผี เทวดา พญานาค ยากจะมีผู้รู้เห็นได้อย่างท่าน ทางปัญญาท่านก็ดี ชูดวงควัตถนับว่าท่านเป็นผู้รักชอบมากและรักษาไว้ด้วยดีตลอดมา ท่านเป็นผู้มีคุณธรรมสูงใน บรรดาลูกศิษย์ท่านอาจารย์มั่นด้วยกัน สมัยท่านอาจารย์มั่นยังอยู่ ท่านได้ รับความชมเชยว่ามีนิสัยในการสงเคราะห์เทวดา พุทธเรื่องเทวดา เปรต ผี พญานาค รู้เรื่องกัน เป็นผู้มีก้น้อยสันโดษ ชอบอยู่โดดเดี่ยวในป่าในเขา คนเดียว มีนิสัยเด็ดเดี่ยวอาจหาญดี ปรองคองความเพียรดี ไม่ค่อย ตื่นเต้นตามโลกสงสารที่นิยมนั้นๆ นี้ๆ ก็น้อย่างง่ายดาย ถือป่าเข้าถ้ำ เจื่อมผาเป็นที่อยู่เรื่อยมาตามทางดำเนินของครูอาจารย์ที่พาดำเนิน ไม่เป็น คนมีนิสัยกลับกลอกประจบสอพลอที่เข้านอกออกในวังใต้เข้าเหนือได้ แต่ยึดถือเอาสารประโยชน์อะไรไม่ค่อยได้ ชอบมีแต่ชื่อไม่มีตัวจริง ถ้าเป็นเงินก็มีแต่บัญชี ไม่มีตัวเงิน ส่วนท่าน...นี่เป็นผู้มีคุณธรรมที่น่าชมเชย

และชมว่าเป็นผู้พูดน้อยแต่ต่อยมาก ไม่ค่อยมีการพูดพลามลุ่มๆ แล้งๆ ซึ่งความจริงไม่ค่อยมีดังที่ควรจะเป็น แต่ท่าน ...นี้ชอบพูดจริงทำจริงเป็นนิสัย สมเป็นพระปฏิบัตินับแต่วันบวชมาจนบัดนี้ดังนี้ สำหรับอดีตรากลาบ ท่านไม่ค่อยมีมาก แต่บรรดาพระและคณะศิษย์ท่านก็ทราบได้ดีถึงสาเหตุที่ท่านไม่ค่อยมีสิ่งเหล่านี้มาก เนื่องจากท่านชอบเที่ยวอยู่แต่ป่าแต่เขา เป็นนิสัย ไม่ค่อยออกมาบ้านเมืองที่มีผู้คนมาก และท่านอยู่ไม่ค่อยเป็นที่ เป็นฐานที่ผู้คนจะพอราบและเข้าถึงท่านได้ง่ายๆ อีกประการหนึ่ง ท่านมีนิสัยไม่ชอบเกลื่อนกล่นวุ่นวายกับผู้คนและเครื่องไทยทานทั้งหลาย ยิ่งกว่าการสนใจในธรรม จึงทำให้มีนิสัยชอบในทางเป็นนักแสวงธรรม และอยู่ตามสถานที่ที่เห็นว่าการบำเพ็ญเพื่อธรรมที่ตนมุ่งหมายจะสะดวก

ท่านอาจารย์องค์นี้ปกติชอบเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับ ลัทธิร้าย ซึ่งน่าจะเคยมีอริศัตรูต่อกันกับลัทธิทั้งหลายมาแต่อดีตกาลอยู่มากมาย จึงชอบเด่นในทางประสพภัยบ่อยที่สุดในชีวิตแห่งนักบวชท่าน แต่เมื่อสังเกตดูตามเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมา ไม่ว่าร้ายใดมักจะมาเสริมกำลังทางจิตใจท่านให้เด่นขึ้นทุกราวที่เผชิญ มิได้ทำให้เกิดความอากัปก๊อแฉาเศร้าใจและเป็นอันตรายแก่ชีวิตพรหมจรรย์ท่านแต่ประการใด ยิ่งเผชิญบ่อยก็ยิ่งทำให้ท่านเชื่อบุญเชื่อกรรม เชื่อศีลเชื่อธรรม และเชื่อสมรรถภาพทางจิตใจตนเองมากขึ้นกว่าปกติธรรมดา ที่ไม่ประสพพบปะสิ่งใดๆ เสียเลย จึงทำให้สันนิษฐานหรือคิดตันเดาไปตามความรู้สึกของวงนักปฏิบัติกรรมฐานด้วยกันว่า เพราะอำนาจแห่งเมตตาจิต อำนาจแห่งจิตของผู้ปฏิบัติ และอำนาจแห่งธรรมอันเป็นธรรมที่เคยให้ความไว้วางใจ และความร่มเย็นแก่โลกตลอดมาก็ได้ จึงทำให้แคล้วคลาดปลอดภัย และ

ได้กำลังจิตใจไปทุกระยะที่มีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้น ท่านอาจารย์องค์นี้ก็น่าจะอยู่ในข่ายแห่งความเป็นผู้มีเมตตาจิตแรง พอให้เกิดความสะดุดใจเพื่อลดความโหดร้ายทารุณของสัตว์ต่างๆ ลงได้ จนกลายเป็นมิตรภาพอันสนิทสนมทางภายในแก่กันและกันได้ มิฉะนั้นคงเป็นอันตรายแก่ชีวิตพรหมจรรย์ไปนานแล้ว ไม่ได้มาเป็นเจ้าของประวัติทั้งที่องค์ท่านยังมีชีวิตอยู่ได้เลย ธรรมจึงเป็นความมหัศจรรย์เกินคาดสำหรับผู้ที่ได้สัมผัสรับทราบประจักษ์ด้วยตนเอง แต่เป็นสิ่งที่ลึกลับสำหรับรายที่ไม่อยู่ในวิสัยจะมีทางทราบได้ แต่อย่างไรก็ตาม ธรรมต้องเป็นธรรมคู่เคียงกับโลกอยู่เสมอไป มิได้ขึ้นอยู่กับความสัมผัสรับรู้หรือไม่รู้ เชื่อหรือไม่เชื่อของใครๆ เพราะธรรมเป็นเอกสิทธิ์เอกธรรมตามหลักธรรมชาติของตนมาดั้งเดิม มิได้ขึ้นอยู่กับอะไรพอจะเอนเอียงหรือคล้อยตามไปกับสิ่งนั้นๆ

ท่านอาจารย์องค์นี้ท่านคงเชื่อคุณธรรมทั้งหลายดังกล่าวมาอย่างฝังใจ จึงชอบบุกป่าฝ่าอุปสรรคนานาชนิด ไม่มีท้อถอยอ่อนแอ แต่รู้สึกท่านพอใจและดำเนินวิธีนี้อย่างสนิทใจมากขึ้น เราทราบได้เวลาออกพรรษาแล้ว ท่านต้องออกเดินธุดงค์เข้าป่าเข้าเขาหายเงียบไปเลยทุกปี ไม่เห็นท่านมาอยู่มั่วสุมคลุกคลีกับใครๆ เห็นแต่ท่านเข้าป่าเข้าเขาเร่งความเพียรทางใจไม่มีลดละปล่อยวาง ท่านพูดเรื่องป่าเรื่องเขาเรื่องถ้ำเงื่อมผาในสถานที่ต่างๆ ได้อย่างคล่องปากด้วยท่าทางอันพอใจจริงๆ ยิ่งให้ท่านพรรณาป่าพรรณาเขา พรรณาถ้ำพรรณาเงื่อมผาด้วยแล้ว ทำให้ผู้ฟังสนใจในสภาพเช่นนั้นอยู่แล้วเกิดความเพลินใจไม่ยากให้จบลงอย่างง่าย ๆ และวาดมโนภาพไปตามอย่างสุดซึ่งเพลินใจ ประหนึ่งตนก็จะไปปลงภาระอันหนักหน่วงคือกิเลสทุกประเภทจากบนบ่าคือดวงใจลงโดย

สิ้นเชิงในที่ตั้งกล่าวนั้นจริงๆ ฟังแล้วเกิดกำลังใจคิดอยากไปและอยู่ในที่
เหมาะๆ ดังท่านเล่าให้ฟังเป็นที่บำเพ็ญ ใจจะได้สงบเยือกเย็นง่ายกว่า
ที่ธรรมดาที่เคยอยู่มาจนจำเจ ท่านเล่าว่า บางครั้งจะเป็นเวลาเรากำลัง
นั่งภาวนาอยู่ หรือจะเป็นเวลาเรานอนหลับก็ทราบไม่ได้ ตอนกลางคืน
ไม่ทราบว่าเป็นเวลาเท่าไร เตื่อโคงใหญ่ด้อมเข้ามาจนถึงแคว่เล็กๆ
ที่เราพักผ่อนโดยไม่รู้สีกตัวเลย ตื่นเข้าจึงเห็นรอยมัน เพราะบริเวณ
ที่อยู่อาศัย เราปิดกวาดไว้อย่างเตียนโล่ง อะไรเดินเข้ามาต้องเห็นรอยทันที
พอเห็นรอยมันตอนเช้าซ่างๆ บริเวณ จึงตามดูรอยมันเข้ามา ที่ไหนได้มัน
เข้ามาจนถึงแคว่ที่นอนเราจริงๆ ไม่ได้ห่างกันอะไรเป็นเมตรๆ ศอกๆ เลย
เราจะดูรอยเท้าที่มันเหยียบไว้กับแคว่ที่นอนห่างกันเพียงศอกเดียว
ก็ไม่ถึง มันคงจะสุดดมกลิ่นคนดีดีแล้วค่อยถอยออกไป เวลาไปก็กลับ
ออกไปทางเก่าที่มันเข้ามานั่นเอง ไม่เที่ยวเดินตามบริเวณรอบๆ ที่เราพัก
อยู่เลย พอเห็นรอยมันทีกล้าหาญเข้ามาจนถึงตัวคน เราารู้สีกเสียวนิดๆ
เพราะรอยมันใหญ่มากผิดปกติ แต่ก็เห็นมาเพียงคืนเดียวเท่านั้น ไม่เห็น
มาอีกเลย เราเองก็พักอยู่ที่นั่นเป็นเดือนๆ ถ้ามันสนใจจะเอาเราเป็นอาหาร
จริงๆ ก็คงกลับมาอีก แต่เห็นหายเงียบไปเลย ได้ยินแต่เสียงมันร้อง
ครวญครางอยู่ตามรอบๆ บริเวณธรรมดาเหมือนที่เคยได้ยินทุกๆ ไป

ผู้เขียนเป็นคนนิสัยซอกแซก พอได้ยินท่านเล่าให้ฟัง ก็รีบเรียนถาม
เป็นเชิงส่งเสริมทันทีว่า นั้นเข้าใจว่ามันเข้ามาไหว้ชมบารมีท่านอาจารย์
ต่างหาก มิได้เข้ามาฐานเป็นศัตรู เพราะมันเป็นสัตว์บวชบำเพ็ญธรรม
ไม่ได้เหมือนมนุษย์ เมื่อเดินเที่ยวเปะปะมาเจอพระผู้มีเมตตาเข้าบ้าง
ก็เกิดความเลื่อมใสศรัทธา จะเข้ามากราบไหว้ชมบารมีในเวลาธรรมดา

ก็เกรงว่าพระท่านจะกลัว เลยแอบด้อมเข้ามาในเวลาท่านหลับจะได้ชม
สนิทใจ ทั้งพระท่านก็ไม่รู้สึกตัวและไม่กลัว อันเป็นการเขย่าขวัญโดยผิด
ความมุ่งหมายที่มันอุตส่าห์มากราบเยี่ยมทั้งที พอได้ไหว้อย่างสมใจแล้ว
ก็รีบถอยออกไปทันที กลัวท่านจะตื่นและกลัว ซึ่งอาจแสดงอาการหรือ
ร้ายมนต์วิชาคาถาอาคมอย่างใดอย่างหนึ่งใส่มันก็ได้พอให้เสียเส้นใจ
ที่มันเคารพเลื่อมใส กระผมคิดว่าควรจะเป็นอย่างนั้นมากกว่าอย่างอื่น
ไม่เช่นนั้น มันคงไม่กล้าเข้ามาจนถึงที่อยู่แน่ๆ

ท่านหัวเราะเบาๆ แล้วพูดว่า มันจะไปรู้ความเลื่อมใสศรัทธาอะไร
กับเรา นอกจากมันอาจคิดว่า นี่เป็นอาหารว่างของเราหรืออะไรกันแน่
เท่านั้น จึงแอบเข้ามาดู พอทราบว่าเป็นคนซึ่งเป็นสิ่งที่มันเคยกลัวมาแต่เกิด
จึงรีบหลบหนีไป นับแต่วันนั้นแล้วไม่เห็นมันมาด้อมๆ มองๆ อีกเลย
จนกระทั่งเราหนีจากที่นั่น ท่านว่าสัตว์พรคนี้ก็แปลก ราวกับมีอะไรเข้าสิงใจ
ให้มันคิดอยากมาดูพระกรรมฐานที่กำลังนั่งทำสมาธิภาวนาบ้าง กำลัง
เดินจงกรมทำความเพียรอยู่บ้าง กำลังนั่งภาวนาอยู่ภายในมุ้งบ้าง กำลัง
นอนหลับอยู่บ้าง บางทีอยู่ๆ ตอนเช้ามันคิดอยากขึ้นมาหาเรา ก็ขึ้นมา
นั่งแบบสุนัข นั่งแล้วดูเราเอาอย่างดื้อๆ โดยไม่ทำท่าให้เรากลัว บางที
กลางคืนก็ทั้งเดินทั้งร้องครวญครางขึ้นมาหาเราอยู่ในถ้ำ เมื่อมาถึงแล้ว
ก็นั่งดูเราเฉยๆ แบบสุนัขนั่ง เสร็จแล้วก็ลงไปโดยไม่ทำท่าทำทางให้เป็น
ที่น่ากลัวอะไรเลย แต่เราก็อดขยาดมันไม่ได้ เพราะเป็นสัตว์ที่น่ากลัวมา
แต่ไหนแต่ไรอยู่แล้ว ที่แปลกก็คือไม่ว่าตัวใดมาหาเรา ณ ที่ใดและเวลาใด
ซึ่งมีแต่ชนิดลายพาดกลอนตัวใหญ่ๆ และยาวเหยียดน่ากลัวทั้งนั้น
แต่มีได้แสดงอาการคำรามอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นที่น่ากลัวเลย เพียงมา

ดูๆ เสร็จแล้วก็หนีไป ไม่กลับมาอีกเลย ไม่ว่าเราพักอยู่ในที่เช่นไร เวลาเขามาหาเราก็มาในลักษณะเดียวกัน คือมิได้แสดงตัวเป็นศัตรูและพยายามจะก่อดนิกเป็นอาหาร แต่มาในลักษณะสัตว์บ้านที่มีความเชื่องชินต่อคนมาแล้ว จึงมิได้แสดงตัวเป็นศัตรูต่อเรา แต่แสงตาที่มันมองมาหาเราแต่ครั้งนั้น รู้สึกคมกล้ามากตามธรรมชาติของมัน ทั้งที่มันมิได้ใช้แสงตาสัมผัสไปด้วยความกลัวโกรธหิวโหยจะตะครุบเรากินเป็นอาหารเลย แต่ก็ยังเป็นแสงตาที่คมกล้ามากแล้วตามธรรมชาติของมันอยู่นั่นเอง ผู้เขียนปากอยู่ไม่เป็นสุข จึงเรียนถามท่านว่า เวลามันเข้ามาหาท่านอาจารย์ อาจารย์ได้พูดอะไรกับมันบ้างหรือเปล่า

ท่าน : พูดบ้างเหมือนกัน เช่นว่าจะขึ้นมาทำไมที่นี่ เพราะไม่ใช่ทำเลหากินของแก เป็นที่พักภาวนาของพระท่านต่างหาก ไปเสีย ไปเที่ยวที่อื่นอย่าขึ้นมาที่นี่ เดี่ยวพระท่านกลัวแก จะเป็นบาปตกนรกนะ ที่ว่าเดี่ยวพระท่านกลัว นั่นว่าเฉยๆ ความจริงเรากลัวมันอยู่แล้วแต่ขณะที่มองเห็นทีแรก

ผู้ถาม : ท่านอาจารย์เคยเดินเข้าไปหามันบ้างหรือเปล่า ขณะที่มันขึ้นมาั่งดูท่านอาจารย์อยู่ต่อหน้า

ท่าน : บางครั้งก็เดินเข้าไปหามันเหมือนกันเวลาบอกรให้มันหนีไป แต่มันยังไม่ไป คงนั่งดูเราเฉยอยู่ เราก็เดินเข้าไปหามันซึ่งอยู่ห่างกันประมาณสามสี่วาเท่านั้น ทั้งเดินเข้าไป ทั้งชี้ไม้ชี้มือบอกมันว่า โน้น ทำเลเที่ยวของแกไม่อด มีแต่ป่าแต่เขาทั้งนั้น จะเที่ยวที่ไหนก็ได้ตามชอบใจดีกว่ามาเที่ยวที่นี่ให้พระท่านกลัว ไปเดี๋ยวนี้ อย่าขึ้นมาั่งเล่นให้พระกลัว ท่านกำลังภาวนา เดี่ยวตกนรกนะ เวลาจะไป มันโดดปุกเดียวแล้วก็หาย

เจ็บไปเลย มันคงรู้เรื่องของพระอยู่บ้างผมว่า ถ้าไม่รู้มันจะขึ้นมาหาอะไร ในถ้ำที่เราอยู่ เพราะถ้ำบางแห่งก็โล่งโล่งไม่น่าอยู่และไม่น่าขึ้นมาสำหรับ สัตว์พรรณนี้ ซึ่งชอบอยู่ในที่กำบังหลบซ่อนเก็บเนื้อเก็บตัวตามนิสัย มันต้องรู้เรื่องของพระอยู่บ้าง จึงอุตส่าห์ขึ้นมาหาเราในลักษณะคล้ายคลึง กับเด็กที่คิดสนุก ก็พากันขึ้นไปหาพระบนถ้ำซึ่งเคยมีอยู่บ่อยๆ ในเวลา กลางวันเจียบๆ แต่เสื่อผิดกับเด็กอยู่บ้างที่ชอบมาหาพระตอนกลางคืน หรือตอนเช้าๆ ก่อนบิณฑบาต

ผู้ถาม : ก่อนที่เสื่อจะขึ้นมานั้น ท่านอาจารย์เคยนึกอยากให้มัน ขึ้นมาหาบ้างหรือเปล่า

ท่าน : จะคิดอยากให้มันขึ้นมาหาประโยชน์อะไรเล่า แม้มันมา ชั่วขณะเท่านั้น ก็กลัวมันแทบจะตายและเหวี่ยงแตกโชนอกอยู่แล้ว ถ้ามันขึ้น อยู่ที่นั่นนานๆ ไม่ยอมลงไป น่ากลัวใช้จับสั้นเล่นงานในขณะนั้นโดย ไม่ต้องสงสัย ใครจะคิดคะนองคือด้านอยากให้เสื่อขึ้นมาหาไม่เข้าเรื่อง เข้าราวอย่างนั้นเล่า แล้วท่านหัวเราะนิดหนึ่ง

ก็เห็นท่านอาจารย์กล้าหาญไม่นึกกลัวอะไร อยู่คนเดียวไม่มีเพื่อน คอยแก่งวง นึกสนุกขึ้นมาอยากให้เสื่อมาเป็นเพื่อนคุยบ้าง กระผมจึงได้ เรียนถามอย่างนั้น

ท่านยิ้มแล้วพูดว่า หาเรื่องตายไม่เข้าท่าเข้าที่อะไรเลย ใครจะไป หาญคิดเช่นนั้น ซึ่งเป็นความประมาทผิดธรรมดา เพื่อมันโผล่ขึ้นมาทำท่า เอาจริงเอาจัง จะมีโลกไหนให้คนกล้าไม่รู้จักตายอยู่ละ ดังนี้

ปฏิบัติของพระกรรมฐานที่ท่านปฏิบัติกันมา ถ้าพิจารณาตามความคิดเห็นของคนทั่วไป ก็น่าจะเรียกว่าล่อแหลมต่ออันตราย แต่ถ้าพิจารณาไปตามธรรม ก็รู้สึกเป็นเรื่องธรรมดาที่คนเราเคยได้ประโยชน์ในทางใด ก็ชอบแสวงหาในทางนั้น ท่านที่เคยได้ผลจากการปฏิบัติในทางนี้ก็ย่อมตะเกียกตะกายในทางนี้ แม้ยากลำบากและเสี่ยงต่อความทุกข์และภัยต่างๆ ก็จำต้องอดทนเอาบ้าง บรรดาท่านที่พอทรงตัวเป็นหลักฐานทางจิตใจได้ จนได้เป็นครูอาจารย์ของประชาชนพระเถร โดยมากท่านปฏิบัติกันแบบนี้แทบทั้งนั้น ดังท่านอาจารย์มั่นพูดว่า ธรรมอยู่ปากตาย ถ้าไม่รอดตายก็ไม่เห็นธรรมดังนี้ ก็เพราะการเสี่ยงต่อชีวิตจิตใจความเป็นความตายจริงๆ มีจิตใจมุ่งมั่นต่อธรรมแดนหลุดพ้นเป็นหลักยึด พระกรรมฐานผู้ตั้งหน้าปฏิบัติจริงๆ จึงมักเจอกับความอดอยากขาดแคลนประจำชีวิตในคราวเร่งความพากเพียร แต่จิตใจเฝ้ามอบด้วยธรรม มีความสงบผ่องใสเป็นเรือนอยู่ของใจ ไม่ส่ายแส่ว่นวาย รุดงควัตร ๑๓ ข้อ เป็นธรรมจำเป็นสำหรับท่านและเป็นธรรมคู่ชีวิตในการดำเนินเพื่อมรรคผลนิพพาน เช่นเดียวกับรุดงควัตรเป็นธรรมจำเป็นของพระครั้งพุทธกาลฉะนั้น บางองค์ชอบอยู่ร่วมไม้ในหน้าแล้งจนมุ้งกลดขึ้นราคาต่างๆ ไปหมดทั้งผืนเพราะน้ำค้ำมาก และตกลงถูกกลดถูกมุ้งซึ่งปราศจากที่มุงที่บังในเวลากลางคืน ถ้าเป็นหน้าหนาว น้ำค้ำก็ยิ่งมาก กลดกับมุ้งต้องเปียกทุกคืน ตอนเช้านำออกตากแดดทุกเช้า แม้เช่นนั้นก็ไม่พ้นขึ้นรา ถ้างัวได้ขึ้นราเป็นจุดดำเล็กๆ แล้ว แม้จะซักฟอกทำอะไรก็ไม่ยอมออก ต้องขาดไปด้วยกัน แต่ก็เป็นเรื่องสุดวิสัยที่จะไม่ให้ขึ้นราได้เมื่อทนตากน้ำค้ำไปนานๆ และแห้งไปกับตัว กว่าจะนำออกตากแดดให้แห้ง การเดินจงกรม ท่านก็เดินจริงๆ พอให้เกิดผลเป็นความสงบสุขขึ้นมาได้

เดินแต่ละครั้งเป็นเวลาสาม สี่ ชั่วโมง จนรู้สึกเมื่อยจริงๆ ถึงจะออกจากทางจงกรม แล้วเปลี่ยนมานั่งภาวนาต่อไปเป็นเวลาหลายๆ ชั่วโมง เช่นกันจึงจะหยุดพักผ่อน ผู้ตั้งใจปฏิบัติธุดงค์กรรมฐานด้วยความเอาจริง จะเห็นคุณค่าของธุดงค์แต่ละข้อว่าสามารถอำนวยประโยชน์ให้มากน้อยเพียงไร เพราะธุดงค์แต่ละข้อล้วนเป็นเครื่องสนับสนุนเพื่อธรรม เบื้องสูงขึ้นไปเป็นลำดับ ไม่มีแม้ข้อเดียวจะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินเพื่อมรรคผลนิพพาน เป็นธรรมเครื่องฝึกให้ผู้ปฏิบัติเกิดความอาจหาญ ไร้เรงในธรรม และเป็นนักต่อสู้ทุกวิถีทางที่จะยังกิเลสให้เบาบางและหมดสิ้นไปจากใจ ผู้ที่เคยอยู่แต่ในบ้านไม่เคยออกไป ย่อมไม่อาจเห็นเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะพึงเกิดมีในป่า อาจเห็นเพียงเหตุการณ์ในบ้านอันเป็นเรื่องธรรมดาที่ท่านๆ เราๆ เคยประสบกันมาจนเคยชิน แต่ไม่อาจคิดเพื่อเห็นโทษจากเหตุการณ์นั้นๆ บ้างเพื่อปลดเปลื้องตนให้พ้นไป วันแล้ววันเล่าก็จำต้องโดนแต่เหตุการณ์ที่เคยโดนและได้รับความทุกข์ไม่เว้นแต่ละวันเวลา โดยไม่สนใจค้นหาสาเหตุพอให้มีทางผ่านไปได้ การอยู่ป่าที่อยู่ให้ถูกตามความมุ่งหมายของธุดงค์จริงๆ ผู้อยู่ป่าต้องเป็นนักต่อสู้เพื่อกู้ตนจากอุปสรรคต่างๆ ภายในใจจริงๆ ไม่สักแต่อยู่แบบสัตว์ป่าที่เคยกับปามาจนจำเจ แต่อยู่เพื่อพิจารณาเรื่องของตัวเองที่เกิดขึ้นในแง่ต่างๆ โดยมีธรรมเป็นจุดมุ่งหมาย อะไรที่เป็นข้าศึกต่อการอยู่ป่า เรื่องใหญ่ก็คือความกลัวซึ่งเป็นกิเลสประเภทกีดขวางดวงใจให้ไม่ยอมอยู่ป่า เมื่อทราบว่าเป็นกิเลสเครื่องกีดกันทางเดินเพื่อมรรคผล ก็จำต้องชำระกำจัดปัดเป่าออกจากใจจนสิ้นไป เหลือแต่ความกล้าหาญชาญชัย ไปที่ไหนไปไหน อยู่ที่ไหนก็อยู่ได้ นอนที่ไหนก็นอนได้ ไม่กลัวตาย อันเป็นกิเลสอีกประเภทหนึ่ง ย่อมเห็นคุณค่าแห่งธุดงค์ข้อนี้ประจักษ์ใจว่ามีความ

สำคัญเพียงไร พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติจุดประสงค์ข้อยู่ป่าเป็นวัตร นอกจากนั้น ยังเห็นคุณในการอยู่ป่าว่า ไม่เกื่อนกล่นวุ่นวายกับสิ่งผลมทั้งหลาย ซึ่ง โดยมากมักกดถ่วงจิตใจให้จมดิ่งลง ไม่มีวันฟื้นฟูขึ้นพอเป็นตัวของตัวเองได้ แม้ชั่วระยะหนึ่ง การชมทัศนียภาพต่างๆ ในป่าที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ก็ไม่เป็นเครื่องยุแห่ยก่อถวนจิตใจให้วุ่นวุ่นเหมือนสิ่งทีปรุงแต่งขึ้น ทีคอยแต่จะทำให้สลับสไลขณะทีโดนเข้าแต่ละสิ่งละอย่าง ยิ่งโดนอยู่ ทั้วันทั้คืนตลอดเวลาไปก็ยิ่งพุดไม่ถูกว่าจะสามารถประคองตัวไปได้ กี่เวลา กว่าจะหมดสติล้มทั้ยืนเพราะยาพิษต่างๆ ทีสุดดมอยู่ตลอดเวลา จากสิ่งนั้นๆ ท่านผู้คิดอ่านไตร่ตรองจุดประสงค์ตามพระประสงค์เข้าใจมากน้อย เพียงไร ย่อมเห็นคุณค่าของจุดประสงค์ข้อยู่ในป่าได้มากเพียงนั้น เพราะจุดประสงค์ ย่อมเป็นธรรมเครื่องล้าอางอันสวยงามประดับพระศาสนาไว้อย่างน่า อัศจรรย์ตลอดไป ไม่อับเฉาเศร้าหมองในวงพุทธบริษัทผู้รักษาไว้ได้และ ไม่ปล่อยให้ร่วงโรยเสียไป และประดับพระผู้ทรงจุดประสงค์ข้อยี้ไว้ได้ให้ เป็น สังฆโสภณาในธรรมวินัย ไม่มีทีต้องติทั้ภายในภายนอก

ในถ้ำ เจื่อมผา ป่า เขา ลำเนาไพร ป่าช้า ป่ารกชัฏ ในเขานอกเขา ทีมีอยู่ตามธรรมชาติและอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้าน เป็นสถานที่ให้สติ ปัญญาความรู้ความฉลาดแก่พระผู้สนใจในธรรมเพื่อเปลื้องตน ไม่ชอบ เกื่อนกล่นวุ่นวายกับสิ่งใดทีเป็นข้าศึกต่อการดำเนินเพื่อความพ้นทุกข์ สถานที่ดังกล่าวนี้ เป็นความนิยมทางพุทธศาสนามาดั้งเดิม ครั้งพุทธกาล มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นแนวหน้ากล้าหาญ ไม่ทรงสะทกสะท้านกับ ความ เป็นความตาย ทรงบำเพ็ญพระองค์อยู่ในสถานที่เช่นนั้นมาก่อน จนได้ ตรีสรูธรรมดวงเลิศและสั่งสอนเวไนย สาวกทั้งหลายทีได้สตั้บธรรมและ

สถานที่ที่เหมาะสมต่างๆ จากพระองค์ ต่างพากันบำเพ็ญตามรอยพระบาท จนเกิดสติปัญญาความฉลาดทันกลมารยาภายในที่เคยหลอกลวงพาให้ ตกนรกในภพน้อยภพใหญ่มานานแสนนาน และสลัดปิดทึบความสกปรก โสมมภายในใจของตนเสียได้โดยสิ้นเชิง ในป่านั้นๆ บ้าง ในเขาภูคนั้นๆ บ้าง ในถ้ำนั้นๆ บ้าง ในเงื้อมผาป่าไม้แถบนั้นๆ บ้าง ในป่าช้านั้นๆ บ้าง ในเรือนร้างว่างเปล่านั้นๆ บ้าง ใต้ร่มไม้ที่อยู่โดดเดี่ยวในราวป่าราวเขานั้นๆ บ้าง ที่เชิงเขานั้นๆ บ้าง สถานที่เหล่านั้นจึงเป็นที่เพาะปลูกธรรมภายในใจของผู้ปฏิบัติให้มีหลักฐานมั่นคงภายในได้ตลอดมาถึงปัจจุบันสมัย ถ้าเทียบตามความนิยมในสมัยนี้ ก็ไม่ผิดอะไรกับมหาวิทยาลัยใหญ่ๆ ที่มีชื่อเสียงซึ่งเป็นสถานที่ทำปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก หรือ มหาบัณฑิตอะไรสุดแต่จะเรียก สำหรับนักศึกษาทั้งหลายที่สนใจเพื่อ เรียนความรู้จบแล้วกลับมาสู่ภูมิลำเนาของตนๆ และทำประโยชน์แก่ ประเทศชาติต่อไป สถานที่เหล่านี้ ครั้งพุทธกาลถือเป็นสำคัญเรื่อยมา ตลอดปัจจุบัน สำหรับนักศึกษาปฏิบัติธรรมชั้นต่างๆ ได้บำเพ็ญเต็มสติ กำลังของตน วิชาชั้นต่างๆ ที่ควรได้ควรถึงมหาวิทยาลัยป่าเป็นต้นนั้น คือ ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก จนถึงชั้นอัครมหาบัณฑิต **ชั้นธรรม** ที่เรียนและปฏิบัติในสถานที่ดังกล่าวซึ่งควรเรียกมหาวิทยาลัย ได้แก่ **ชั้นโสดาปัตติมรรค-ผล สกิทาคามิมรรค-ผล อนาคามิมรรค-ผล และ อรหัตมรรค-ผล** แล้วบรรลุถึงนิพพานหนึ่งในขณะเดียวกัน ซึ่งควรเทิดนาม ว่าอัครมหาบัณฑิต เพราะผู้เรียนจบชั้นสุดท้ายนี้แล้วเป็นปุลฺลญฺกเขตแก่ตน และผู้อื่นโดยสมบูรณ์ ไม่มีวิชาใดที่ยิ่งกว่านี้ในไตรภพ

ดังนั้น ปาเขาลำเนาไพรเป็นต้น เพื่อสอดคล้องต้องกันกับโลกที่เป็น คู่เคียงกันมาตั้งแต่เดิม จึงควรให้นามสถานที่เหล่านี้ว่าเป็น มหาวิทยาลัย ของอัครมหาบัณฑิต คือพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นเจ้าของพระศาสนา ทรงจัดขึ้นนับแต่วันเริ่มประกาศพระศาสนาและประทานแก่ภิกษุบริษัท ตลอดมา โดยใจความย่อว่า รุกขมุขเสนาสน์ เป็นต้น ลำดับต่อมายังประทาน รุดงค์เพิ่มเข้าอีก ๑๓ ข้อ ซึ่งมีชื่ออยู่ป่าและอยู่รุกรวมไม่อยู่ในรุดงค์ นั้นด้วย มหาวิทยาลัยเหล่านี้แลที่พระครั้งพุทธกาลท่านสนใจอยู่เรียน และปฏิบัติกันเป็นล่ำเป็นสันเป็นน้ำเป็นเนื้อจริงๆ จนสำเร็จเป็นปริณายา ตรี โท เอก และอัครมหาบัณฑิต นำธรรมที่บริสุทธิ์เนื้อแท้มาประกาศ สั่งสอนหมู่ชนแทนพระศาสดา พอทรงเบาพระภาระลงบ้าง พระศาสดาก็ เจริญรุ่งเรืองออกไปยังหมู่ชนเหล่าต่างๆ ไม่มีประมาณ ทั้งนี้เพราะอาศัย มหาวิทยาลัยปาเขาเป็นต้น เป็นสถานที่อำนวยประโยชน์มหาศาลทั้งแก่ พระศาสดาและสาวกทั้งหลาย ให้สำเร็จวิชาอัครมหาบัณฑิตขึ้นมาให้โลก ได้กราบไหว้บูชาเป็นขวัญตาขวัญใจตลอดมาถึงชาวเราทั้งหลาย ได้ถือเป็น เส้นชีวิตจิตใจและปฏิบัติตามตลอดมา พอรู้ประสีประสาว่าเป็นผู้เป็นคน ตามภูมิมนุษย์ที่นิยมกัน

รุดงค์วัตร เมื่อเทียบกับสถานที่ที่ควรตั้งมหาวิทยาลัย และวิชา ที่ควรบรรจุไว้ในหลักสูตรมหาวิทยาลัยทางโลก รุดงค์วัตร ๑๓ กับ ชั้นวัตร ๑๔ ของทางศาสนา ก็เป็นได้ทั้งสถานที่ตั้งมหาวิทยาลัย และ หลักวิชาแห่งมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยแยกออกจากรุดงค์บางข้อที่ควร เป็นสถานที่มหาวิทยาลัยแห่งการอยู่บำเพ็ญศึกษาตามกาลอันควร คือ ข้อถือการอยู่ป่าเป็นวัตร อยู่รุกรวมคือร่มไม้เป็นวัตร อยู่ป่าช้าเป็นวัตร การเยี่ยมป่าช้าเป็นวัตร การอยู่เสนาสนะที่ท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร

อยู่ที่แจ้งปราศจากที่มุงที่บังเป็นวัตร สถานที่ที่ควรอนุโลมเข้าในที่นี้ก็อนุโลมได้ เช่น ถ้ำ เจื่อมผา เรือนว่างที่ปราศจากคนอยู่อาศัย เป็นต้น ส่วนที่ควรสงเคราะห์เข้าในหลักวิชาคือภาคปฏิบัติแห่งมหาวิทยาลัยสงฆ์ ก็สงเคราะห์เข้าตามควร เช่น การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร การถือเฉพาผ้าสามผืนเป็นวัตร การบิณฑบาตเป็นวัตร การฉันในบาตรเป็นวัตร การฉันหนเดียวในวันหนึ่งๆ เป็นวัตร การห้ามภัตที่ตามมาทีหลังเป็นวัตร การไม่พักนอนเป็นคืนๆ ไปเป็นวัตร กรรมฐาน ๔๐ ห้อง ซึ่งเป็นหลักวิชาทางภาคปฏิบัติก็สงเคราะห์เข้าด้วยกันกับจุดศกฺขาการ สรุปแล้ว พุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สมบูรณ์ด้วยวิชาแขนงต่างๆ และเป็นมหาวิทยาลัยศาสนา มาแต่พระศาสดาเริ่มประกาศธรรมสอนโลก สถานที่ตั้งมหาวิทยาลัย และหลักวิชาประจำมหาวิทยาลัยก็มีหลายแห่งด้วยกัน ตามแต่นักศึกษาจะเลือกอยู่และศึกษาอบรม สถานที่สำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงชมเชยว่าเป็นมหาวิทยาลัยชั้นเยี่ยม คือ ป่าหนึ่ง โคนไม้หนึ่ง ป่าช้าป่าช้าหนึ่ง ที่แจ้งหนึ่ง ที่พิเศษออกไป คือ ถ้ำ เจื่อมผา บนเขา ไหล่เขา หุบเขา ชายป่า ชายเขา เหล่านี้ล้วนถือเป็นสำคัญและทรงชมเชยเป็นคู่เคียงกันมา วิชาที่นับเข้าในหลักสูตรมหาวิทยาลัยได้แก่ จุดศกฺขาการปฏิบัติประจำอิริยาบถต่างๆ ดังที่เขียนผ่านมาแล้ว คือ ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือไตรจีวรเป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ถือฉันในบาตรเป็นวัตร ถือฉันหนเดียวในวันหนึ่งๆ เป็นวัตร เป็นต้น และกรรมฐาน ๔๐ มีอานาปานสติ เป็นต้น (นี่ถ้ามีโอกาสจะอธิบายทีหลัง) ล้วนเป็นหลักวิชาที่ผู้ปฏิบัติตามจะไม่ผิดพลาด ในปริยญาตรี ปริยญาโท ปริยญาเอก และอัครมหาบัณฑิต ซึ่งให้ตำแหน่งแก่นักศึกษาบำเพ็ญ ผู้สนใจตามหลักวิชาอยู่แล้วทุกรุ่น และทุกชั้นแห่งปริยญา สถานที่มหาวิทยาลัยดังกล่าวมีบริเวณ

กว้างขวางมาก ไม่คับแคบเหมือนมหาวิทยาลัยทั้งหลายในโลกเรียนกันและ
มืออยู่ทั่วไป บรรจุนคนได้เป็นจำนวนมากทั้งหญิงทั้งชาย นักบวชและฆราวาส
ทุกชาติชั้นวรรณะ ไม่กำหนดเพศวัยตลอดวิทยฐานะ เปิดรับทั้งหน้าแล้ง
หน้าฝน ทั้งกลางคืนกลางวัน ทั้งวันธรรมดา และวันเสาร์วันอาทิตย์
เปิดอยู่ตลอดเวลา นับแต่วันตั้งมหาวิทยาลัยเป็นต้นมาจนบัดนี้ เป็นเวลา
นานร่วมสองพันหกร้อยปี โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้อำนวยความสะดวกสร้าง
และเป็นศาสตราจารย์สั่งสอนด้วยพระองค์เอง เริ่มรับสอนแต่ชั้นอนุบาล
ประถมมูล จนถึงชั้นปริญญาอักษรมหาบัณฑิตจิตเป็นธรรมแห่งเดียว
นักศึกษาของพระพุทธเจ้าเรียกว่าพุทธบริษัทสี่ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก
อุบาสิกา เวลานี้ภิกษุณีไม่มี จึงเอาสามเณรเข้าแทน นักศึกษาบำเพ็ญจาก
มหาวิทยาลัยรุ่นแรก คือ เบญจวัคคีย์ทั้งห้า มีพระอัญญาโกณฑัญญะ
เป็นต้น รุ่นที่ ๒ คือ พระยสกุลบุตรกับสหาย ๖๐ คน รุ่นที่ ๓ คือ ชฎิล
สามพี่น้องที่เป็นอาจารย์ รวมทั้งบริวารของแต่ละอาจารย์เป็นจำนวนพัน
สามองค์ด้วยกัน ท่านเหล่านี้ล้วนสำเร็จการศึกษาอบรมจากหลักวิชา
วิมุตติแห่งมหาวิทยาลัยต่างๆ เป็นชั้นอักษรมหาบัณฑิตทั้งสิ้น และเป็น
ศาสตราจารย์ชั้นรองพระพุทธเจ้าลงมาโดยฐานะตำแหน่ง คือเป็นสาวก
อรหันต์ ทำการสั่งสอนประชาชนช่วยพระภาระของพระศาสดาให้เบาลง
สิ้นน้ำใจเป็นเครื่องตอบแทนคือผลงานที่เกิดแก่ประชาชนมากน้อย
นั้นท่านถือเป็นที่พอใจคุ้มค่ากับความเมตตาที่มีแก่หมู่ชนแล้ว ถ้าพูดแบบ
โลกนิยมเกี่ยวกับค่าตอบแทน ท่านก็มีนิตยภัตเดือนละ ๓๐ บาทเสมอกัน
ทุกองค์ นับแต่พระศาสดาลงมาถึงสามเณรน้อยๆ นับว่าเป็นความ
เสมอภาคดีมาก ยากจะหาน้ำใจใดเสมอด้วยน้ำใจของพระอักษรมหาบัณฑิต
ทั้งหลายที่มีเมตตาต่อโลกเสมอมาไม่มีลดหย่อนผ่อนคลาย

ฉะนั้น ชาวพุทธเราจึงกล้ายืนยันได้ว่า มหาวิทยาลัยก็ดี หลักสูตรต่างๆ แห่งมหาวิทยาลัยก็ดี ของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงอำนวยการสร้างและการสอนเอง และรับสั่งพระสาวกอรหันต์ทั้งหลายให้สั่งสอนแทนในสมัยนั้น เป็นมหาวิทยาลัยและหลักวิชาที่เลิศโลก ไม่มีวิชาใดเสมอเหมือนในไตรภพ แม้เทวบุตรเทวดา อินทร์ พรหม ยม ยักษ์ นาค ครุฑทั้งหลาย ยังยอมรับนับถือและยกย่องพระองค์เป็นครูเอกอัครมหาบัณฑิตในสามภพ ดังมีในบทพุทธคุณว่า สัตถา เทวมนุสสานัง เป็นต้น แม้พระพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของแห่งศาสนาก็ทรงอุบัติตรัสรู้ขึ้นในท่ามกลางแห่งมหาวิทยาลัย และวิชาวิมุตติทั้งหลายดังกล่าวมา จึงทรงยกย่องเทิดทูนสถาบันป่าเหล่านี้มาประจำศาสนาของพระองค์ เวลาอุบลบุตรบวชเป็นพระ ก็ทรงสอนกรรมฐานห้าและอนุศาสน์ มีการอยู่ร่วมไม้เป็นต้น ให้เป็นเข็มทิศทางเดินของปฏิบัติชอบปฏิบัติ และเป็นเครื่องมือฟาดฟันบุกเบิกคดงหนาทึบที่บดบังคือกิเลสชนิดต่างๆ ภายในใจที่ปิดกั้นกันจิตไม่ให้มองเห็นทางเดินเพื่อมรรคผลนิพพาน ให้เตียนโล่งไปด้วยธรรมาวุธที่ประทานให้ เวลาบวชเป็นเณรก็สอนกรรมฐานห้าให้เป็นเครื่องมือต่อสู้กับมารร้ายต่างๆ ให้พินาศขาดสูญไปจากใจ เป็นเพียงไม่ทรงสอนอนุศาสน์เกี่ยวกับการอยู่ป่าอยู่เขาเท่านั้น ทั้งนี้อาจทรงเห็นว่ายังเล็กอยู่ จึงยังไม่ส่งเข้าแนวรบอันเป็นชัยสมรภูมิสำคัญ พระสาวกอรหันต์จำนวนมากในครั้งพุทธกาล แทบพูดได้ว่าร้อยทั้งร้อยที่สำเร็จจากสถาบันแห่งป่าดังกล่าวมา

พระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกทั้งหลายก็ดี ท่านเรียนปริยญาธรรมจบถึงขั้นอัครมหาบัณฑิตจากป่าจากเขา วิชาที่ท่านสำเร็จจากมหาวิทยาลัยดังกล่าวล้วนเป็นวิชาประเภทวิมุตติ เวล่านำออกมาประกาศสั่งสอนโลก

จึงเป็นวิชาที่แน่นอนและไว้วางใจได้ ทั้งองค์ท่านผู้สำเร็จและวิชาที่สำเร็จมา ไม่มีสิ่งแปลงปลอมเคลือบแฝงอยู่เลย ผิดกับวิชาและผู้ศึกษาทั่วไป อยู่มา แต่มหาวิทยาลัยสงฆ์ดังกล่าวนี้น่าท่านผู้สมัครเรียนยาก อาจเป็น เพราะสถาบันนี้มอบความเป็นใหญ่ให้เจ้าตัว ซึ่งกำลังเป็นนักศึกษา ปกครองตนเองมากกว่าผู้อื่นจะมาปกครองและบังคับบัญชาเช่น มหาวิทยาลัยทางโลกเขาทำกัน คือ การเข้าอยู่ศึกษาในสถาบันนี้แต่ละแห่ง ก็ให้เลือกเอาตามใจชอบ การเรียนวิชาตามหลักสูตรต่างๆ ที่มีอยู่ในสถาบัน ก็มอบให้เป็นสิทธิ์ความสมัครใจของแต่ละท่านจะเลือกเรียนเอง อาจารย์ กับนักศึกษาให้เลือกเอาจากตัวเอง ถ้าอาจารย์กล้าหาญมีอุบายต่างๆ สอนศิษย์คือตัวเอง บังคับตัวเองด้วยความแบายคาย ทั้งอาจารย์และ นักศึกษาซึ่งอยู่ในคนๆ เดียวกัน ก็จะก้าวเข้าสู่ความสงบสุข แม้เข้าไป อยู่ในป่ากับสัตว์เลื้อยคลานชนิดก็ไม่กลัว อยู่ด้วยความสงบสุขเย็นใจ และ สนุกรื่นเริงไปกับเสียงสัตว์ชนิดต่างๆ ที่มาขับกล่อมบรรเลงเพลงป่า ตามประสาของเขาให้ฟังอย่างเพลินใจ ได้คติไม่ขาดทุนบุญทรัพย์เหมือน เพลงมนุษย์ที่แสนบาดลึกลงชั่วหัวใจ ถ้าใจยังตื่นเต้นอยู่ คอยแต่จะโผล่หัว ออกมารับอากาศ อาจถูกพายุเพลงพัดผันให้ขาดกระจุยกระจายไปอย่าง ไม่เป็นท่าหน้าดูเลยก็ได้ และเสียไปทั้งคนทั้งทรัพย์จนยับยั้งตั้งตัวไม่ได้ และเสียไปจริงๆ แต่เพลงของสัตว์ป่าที่ขับกล่อมตามกาลเวลาของเขา ฟังแล้วทำให้เพลินและสงสารอย่างจับใจ ยิ่งพระกรรมฐานไปพักอยู่ที่ใด สัตว์ต่างๆ ไม่ว่าจะสัตว์สองเท้า สัตว์สี่เท้า สัตว์มีปีกไม่มีปีกชนิดต่างๆ มักจะรุมกันมาอยู่แถบบริเวณที่ท่านพักเสมอ พักอยู่นานเท่าไรยิ่งพากัน มามากเข้าทุกที เสียงเรียกร้องหากันสนั่นป่าไปหมดในบางเวลาตามภาษา สัตว์ที่มีเพื่อนฝูงเช่นเดียวกับมนุษย์เรา และคิดถึงกันเป็นธรรมดาของสัตว์

ที่มีหัวใจ เป็นเพียงพูดภาษามนุษย์ให้เราฟังไม่เป็นเท่านั้น แต่เขาก็มีภาษาประจำชาติของตนทุกๆ ชนิดเช่นเดียวกับมนุษย์เรานี่เอง การร้องเรียกหรือคร่ำครวญหากันนั้นแล พระท่านเรียกว่าเขาร้องเพลง และมีเป็นระยะๆ ตอนเช้าเป็นพวกหนึ่งร้อง ตอนสายพวกหนึ่งร้อง ตอนบ่ายพวกหนึ่งร้อง ตอนเย็นพวกหนึ่งร้อง ตอนกลางคืนพวกหนึ่งร้อง ตอนดึกพวกหนึ่งร้อง ตอนก่อนคืนพวกหนึ่งร้อง ตอนจวนสว่างพวกหนึ่งร้อง รวากับผลัดเปลี่ยนเป็นเวรกัน ความจริงก็คงเหมือนไก่อบ้านเราขันตามเวลาของมันนั่นเอง แต่สัตว์มีหลายพวกและนิยมเที่ยวหากินและร้องในเวลาต่างๆ กัน จึงไม่ค่อยขาดระยะแม้เวลากลางคืน เพราะสัตว์ที่หากินในเวลากลางคืนก็มีมากเช่นเดียวกับสัตว์ที่หากินในเวลากลางวัน ฉะนั้น เสียงร้องครางต่างๆ จึงมีไม่ขาดระยะตลอดเวลา ๒๔ ชั่วโมง

การอยู่และศึกษาวิชาธรรมตามนโยบายทางพุทธศาสนาในสถาบันดังกล่าว จึงรู้สึกลำบากผิดกับที่เรียนตามคัมภีร์อยู่มาก แต่ถ้าทนเรียนและปฏิบัติได้ หากมีผลมากมีอานิสงส์มาก และทราบประจักษ์ใจตัวเอง คຸ່ມค่าที่อุทิศสำหรับภิกษุเป็นแทบเป็นแทบตาย ผู้ไม่ใจก็จิตใจกล้าห้ำนักรบจริงๆ ย่อมอยู่ไม่ได้ เพราะเป็นราวกับถูกดัดสันดานอยู่ตลอดเวลา ส่วนจะมีใครมาบังคับขู่เข็ญนั้นไม่มี นอกจากเจตนาความหวังก้าวหน้าของตนเป็นเครื่องบังคับไปในตัวเท่านั้น งานทางศาสนา นี้ เมื่อเราทำได้ด้วยตัวเองจนเห็นฤทธิ์เดชของความลำบากทรมาณทุกสิ่งทุกอย่างแล้วนั้นแล จะเห็นความเก่งกาจอาจหาญของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายว่าเป็นเลือดนักรบที่เก่งจริง เรื่องที่จะตัดความสงสัยทั้งหลายลงได้อย่างประจักษ์กับตัวเองคือคนอื่นกลัว ถ้าเรายังไม่ประสบความกลัวแบบนั้น

ก็ยังไม่เห็นเป็นของแปลกที่น่าคิด คนอื่นทุกข์ ถ้าเรายังไม่ประสบทุกข์แบบนั้น ก็ยังไม่เห็นเป็นของแปลกที่น่าคิด คนอื่นทรมานตนด้วยความเพียร โดยวิธีต่างๆ ที่แสนทุกข์แสนลำบาก ถ้าเรายังไม่ประสบความทุกข์ ความทรมานแบบนั้นด้วยตัวเอง ก็ยังไม่เห็นเป็นของแปลกที่น่าคิด ความทุกข์ความทรมานเพราะเหตุต่างๆ ที่เกิดจากการฝึกรบธรรมด้วยความเพียรของผู้อื่น ถ้าเรายังไม่ประสบสิ่งนั้นด้วยตัวเอง ก็ยังไม่เห็นเป็นของแปลกที่น่าคิด ตลอดความสุขที่เป็นผลน้อยมากที่เกิดจากการฝึกทรมานนั้นๆ ของผู้อื่น ถ้าเรายังไม่ได้ประสบด้วยใจตัวเอง ก็ยังไม่เห็นเป็นของแปลกที่น่าคิดน่าอัศจรรย์อะไรนัก หากจะเป็นความเชื่อว่าเป็นอย่างนั้นได้จริงตามคำบอกเล่าก็ยังไม่ถึงใจอยู่นั่นเอง ต่อเมื่อเราได้ประสบด้วยตัวเราเองทั้งฝ่ายเหตุ คือการฝึกทรมานตนด้วยวิธีต่างๆ และได้รับทุกขเวทนา ร้อยแปดพันประการจากการนั้นๆ และฝ่ายผล คือความสุขที่ได้รับจากการฝึกรบธรรมด้วยวิธีต่างๆ นับแต่ขั้นต่ำไปจนถึงขั้นสูงสุดด้วยใจตัวเองแล้วนั้นแล จึงจะเห็นเป็นของแปลกที่น่าคิดมาก และอาจพูดได้ว่าน่าคิดอย่างเต็มหัวใจ เห็นทุกข์โทษก็เห็นอย่างเต็มหัวใจ เห็นคุณที่เกิดจากเหตุที่ทำก็เห็นอย่างเต็มใจ หายสงสัยทุกอย่าง ไม่ต้องไปถามใครอีกแล้วเพราะเป็นสิ่งประจักษ์ใจ ทั้งโทษทั้งคุณ ทั้งสุขทั้งทุกข์ที่เกิดจากตนผู้เดียว

พระพุทธเจ้าผู้มีพระเมตตามหาคุณแก่โลก มีพระประสงค์อยากให้สัตว์โลกปฏิบัติและรู้เห็นอะไรหรือสัมผัสอะไรด้วยตัวเอง ไม่ประสงค์ให้เชื่อแบบมงคลตื่นข่าวที่คนอื่นเล่าให้ฟังแม้เป็นความจริง การปฏิบัติธรรมทุกชั้นอันเป็นวิสัยของตนจะควรรู้ควรเห็น ก็อยากให้รู้เห็นด้วยใจตัวเอง

ดีกว่าไปฟังจากใครรู้จากใครที่มีใช้สมบัติของตนผู้ทำเอง แต่มีพระประสงค์ให้ทำเองรู้เองเห็นเองอันเป็นสมบัติของตัวเองแท้ ไม่มีใครกล้ามาแบ่งส่วนให้บกพร่องไปจากตัวได้ การเข้าป่าก็มีประสงค์ให้ผู้ปฏิบัติเข้าอยู่เอง แม้จะเจอสัตว์ร้ายมีเสือเป็นต้น ก็ขอให้เจอด้วยตัวเอง ขณะเจอกับเสือมีความกลัวมากน้อยเพียงไรก็ให้ทราบกับตัวเอง การหลบหลีกแก้ไขด้วยอุบายต่างๆ ก็ขอให้เป็นการฉลาดแห่งสติปัญญาของตัวเอง ใจที่ฝึกกรรมานได้ทันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นๆ ก็ขอให้เป็นใจของตัวเอง ความสุขกายสบายใจที่ได้รับจากการฝึกกรรมานได้นั้น ก็ขอให้เป็นใจอันมีค่าของตัวเอง ดีกว่าเป็นข่าวดีมีค่าของผู้อื่น จิตบรรลุมรรคผลทุกชั้น เพราะการฝึกกรรมานนั้นๆ ก็ขอให้เป็นใจของตัวเป็นผู้บรรลุ การหลุดพ้นจากทุกข์ทางใจ ก็ขอให้เป็นใจของตัวหลุดพ้นไปเอง ดีกว่าเป็นข่าวของผู้อื่น หลุดพ้นไปเพราะความพากเพียรของเขา สมกับศาสนาเป็นสมบัติของผู้สนใจบำรุงรักษาโดยเฉพาะ ปกติศาสนาเป็นสมบัติกลางของทุกคนที่สนใจปฏิบัติรักษา แต่กลับเป็นสมบัติของเราอย่างสมบูรณ์ด้วยการบำเพ็ญให้สมบูรณ์ในใจเราเอง จะเรียกว่าเป็นผู้ฉลาดใช้อุบายสติปัญญาของตัวเองพาข้ามโลกข้ามสงสารถึงพระนิพพานตามความมุ่งหมายของพระศาสดาผู้เป็นเจ้าของศาสนา ที่สอนหมู่ชนด้วยพระปริชาสามารถมุ่งความเฉลียวฉลาดแก่ผู้มาอาศัยร่วมเงาแห่งพระบารมีให้ได้บรรลุ มรรคผลเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดอดปลอดภัย ลีนความเสียดจัญไรที่เคยเป็นข้าศึกมาประจำภพชาติ เมื่อบรรลุถึงขั้นอัคคมหาบัณฑิตจอมปราชญ์แล้ว ก็ชื่อว่าเรียนจบหลักวิชาในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งพระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์ ไม่จำเป็นต้องไปเรียนที่ไหนต่ออีกในอัฐภาพที่เป็นอยู่ ท่านเรียกว่าเรียนจบพรหมจรรย์โดยสมบูรณ์ ที่ว่าพระพุทธเจ้า

และสาวกทั้งหลายท่านเรียนจบนั้น ท่านเรียนจบเรื่องในพระทัยและในใจ
นี้แล มิใช่จบที่ไหนอื่นนอกไปจากใจ เพราะใจเป็นผู้พาให้หลงเกิดและตาย
เพียงดวงเดียวเท่านั้น เมื่อเรียนจบที่ใจแล้วก็หมดเรื่องทั้งหมดโดยสิ้นเชิง

พระรูดงกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่น ท่านพยายามเรียนอยู่แถว
กายนครและจิตนครที่เป็นแหล่งใหญ่แห่งไตรภพ แม้จะไปอยู่ในป่าในเขา
ในถ้ำเงื่อมผาหรือสถานที่ใด จุดใหญ่ก็เพื่อรู้เรื่องของจิตเป็นสำคัญ
แม้ปัจจุบันนี้ก็ปรากฏว่ามีพระกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นจำนวนมาก
จำพรรษาอยู่ในป่าในเขาเช่นเดียวกับท่านพาดำเนินมา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
เรื่องของจิตเป็นสำคัญ การฝึกกรรมฐานด้วยวิธีต่างๆ ตามจริตนิสัยและ
สติปัญญาความสามารถ ก็เพื่อรู้จุดจบคือใจนี่เองเป็นสำคัญ ท่านที่มุ่งต่อ
ความหลุดพ้นอย่างแรงกล้า จึงเป็นเหมือนผู้ตายไม่มีปาฐาคอยให้คนอื่น
เผาศพเก็บซากศพ ถึงคราวแล้วที่ไหนก็ได้ไม่เป็นกังวล และนั่นคือปาฐา
อันตายตัวแล้ว เวลายังครองชั้นธูปอยู่ พออยู่ที่ไหนเป็นที่สะดวกแก่ความ
เพียรก็อยู่ที่นั่นไป ประกอบความเพียรไปไม่ลดละหยุดยั้ง นั่งอยู่ก็เพียร
ยืนอยู่ก็เพียร เดินอยู่ก็เพียร นอนอยู่ก็เพียร เว้นแต่หลับ ไม่เช่นนั้น
ไม่ทันร่องรอยของกิเลสตัณหาซึ่งมีวิชาพาสัตว์ตายรอบโลกสงสาร และ
รวดเร็วยิ่งกว่าพายุบุแคม เพียงขณะเดียวมันจุดไปได้รอบโลกในสามภพ
ตามไม่ทัน และชนทุกซ์มาให้เจ้าของผู้โง่เขลาเบาปัญญาว่ามันได้รับเสวย
ทั้งเผ็ดทั้งร้อน ทั้งทุกซ์กรรมฐาน ไม่มีรสแห่งทุกซ์ใดเสมอกับรสแห่งทุกซ์ที่
กิเลสชนิดต่างๆ ขนมาทับถมหัวใจ ฉะนั้น ผู้เห็นโทษของมันอย่างถึงใจแล้ว
จำต้องเพียรละทุกเวลาอนาถิ ไม่มีคำว่าเข้า สาย บ่าย เย็น เพื่อพักผ่อน
นอนใจให้กิเลสตัณหาเหยียบย่ำทำลายอีกต่อไป อย่างไรก็ตามจะถึงฝั่งแห่ง

ความปลอดภัยไร้ทุกข์ แม้จะยากลำบากก็ฝืนทน โดยคิดประมวลภพชาติต่างๆ ของตนที่จำต้องหมุนไปเพราะแรงของอวิชชาตัดหน้าว่าทุกข์ต้องแทรกสิงอยู่ได้ในภพนั้นๆ ถ้าไม่รีบแก้ไขปลดเปลื้องให้ผ่านพ้นไปเสียในชาติที่ควรแก่การอยู่เวลานี้ เพราะชาตินี้เป็นที่แน่ใจว่าตัวเป็นมนุษย์เต็มภูมิ และเป็นเพศแห่งนักบวชที่ควรจะทำกิเลสให้เหือดห่างจากใจได้อย่างมั่นคงเหมาะ ไม่มีชาติใดที่จะคาดได้ถึงในอนาคตที่จะเป็นชาติที่เหมาะสมเหมือนปัจจุบันที่กำลังเป็นอยู่เวลานี้ กิจใดที่จะควรรีบบำเพ็ญให้เต็มภูมิที่มนุษย์ควรได้ควรถึง กิจนั้นคือกิจที่เรากำลังบำเพ็ญอยู่เวลานี้ ควรให้เสร็จสิ้นไปภายในชั้นนี้ยังครองตัวอยู่ อย่าให้เนิ่นช้ามัวเสียเวลาไปนานเวลาอันธพาลตัวมีอำนาจมากคือความตายเข้าถึงตัวแล้วจะลำบาก และเสียการไปทุกอย่างที่ควรได้ควรมีในเวลานี้

เหล่านี้เป็นอุบายที่ท่านปลุกปลอบตัวเองให้รีบเร่งความพากเพียรในสถานที่และอิริยาบถต่างๆ ไม่นอนใจ ท่านที่อยู่ชั้นสมาธิก็เร่งร่ำให้มีความก้าวหน้าขึ้น เมื่อเวลาพิจารณาทางปัญญาจะได้มีกำลังและรวดเร็วตามใจหวัง ท่านที่เริ่มขั้นปัญญาหรืออยู่ขั้นปัญญาก็เร่งการพิจารณาเข้าเป็นลำดับ จนรู้แจ้งเห็นจริงในธาตุชั้นธาตุอายตนะและกิเลสประเภทต่างๆ ที่แทรกสิงอยู่กับอาการต่างๆ ของกายและจิต ถอดถอนออกได้เป็นขั้นเป็นอันตามวันเวลาที่มีความเพียรประคองตัวอยู่โดยสม่ำเสมอ โดยอาศัยปาเขาลำเนาไพรเป็นชัยสมรภูมิช่วยอำนวยความสะดวกในการรบฟันหั่นแหลกกับกิเลสทั้งหลายที่ตั้งกองพันกองพลช่องสุ่มอยู่ภายในให้พินาศปราศไปวันละเท่าไรสุดแต่สติปัญญาศรัทธาความเพียรมีกำลังกล้าสามารถเพียงไร บางท่านก็ได้ชัยชนะเป็นขั้นๆ ออกมาจากมหาวิทยาลัยแห่งป่าช้าภูบ่าง

แห่งขาข้าง แห่งถ้ำข้าง แห่งเงื่อมผาข้าง แห่งป่าช้าข้าง บางที่ท่าน ได้ชัยชนะออกมาอย่างเต็มภูมิยิ้มแย้มแจ่มใสใจบริสุทธิ์เต็มดวงเหมือน พระจันทร์ในวันเพ็ญฉะนั้น เวลามาพบปะหมู่คณะและสนทนาถึงผลแห่ง การปฏิบัติของตนๆ สู้กันฟังเป็นที่น่าอัศจรรย์อย่างยิ่งที่จะหาฟังได้ในที่ ทั้งหลายไม่ว่าสังคมใด จะได้ฟังธรรมบริสุทธิ์สุดๆ ร้อนๆ รวากับสาวก อรหันต์ในครั้งพุทธกาล ท่านสนทนามรรคผลนิพพานที่ตนบรรลุสู้กันฟัง เป็นสิ่งที่หาฟังยากอย่างยิ่งในสมัยปัจจุบัน แต่ยังมีท่านที่สามารถฉลาด รู้ถึงธรรมนั้นพอได้สนทนากันเป็นขวัญใจในวงพระปฏิบัติสมัยปัจจุบัน ธรรมของท่านเหล่านี้แล เป็นธรรมที่สามารถทำความตื่นตื่นแก่วงปฏิบัติ ให้มีศรัทธากล้าแข็ง มีเรี่ยวแรงทางกายทางใจจะมักเขม้นเช่นหม่ากิเลส ของตนๆ ไม่มีความอ่อนข้อย่อหย่อนทางความเพียรตลอดมา โดยยึด ปฏิปทาที่อาจารย์มั่นท่านประสิทธิ์ประสาทให้แต่สมัยยังมีชีวิตอยู่ ป่าเขา เป็นต้น จึงเป็นทำเลทองเที่ยวบำเพ็ญของพระรัตนตรัยฐานสายของท่านเรื่อยมา แม้ปัจจุบันนี้ก็ปรากฏว่ามีพระกรรมฐานจำนวนมากจำพรรษา อยู่ตามป่าตามเขาเช่นเดียวกับสมัยท่านอาจารย์มั่นพาอยู่ พระที่จำพรรษา อยู่ป่าเหล่านั้น โดยมากมีลูกศิษย์ท่านอาจารย์มั่นเป็นอาจารย์ผู้นำใน การปฏิบัติเป็นแห่งๆ ไป สถานที่มีพระกรรมฐานสายนี้จำพรรษาอยู่มาก พอควรเวลานี้คือ จังหวัดหนองคาย แลบอำเภอท่าบ่อ อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอโพนพิสัย อำเภอบึงกาฬ ซึ่งเป็นป่าเป็นเขาโดยมาก พระกรรมฐาน ท่านชอบที่เช่นนั้นเป็นทำเลบำเพ็ญ ที่ไม่มีดงหนาป่าทึบและภูเขามาก ท่านไม่ค่อยชอบเที่ยวไป อย่างมากก็เพียงเดินผ่านหรือพักชั่วคราวตาม คำอาราธนานิมนต์ของชาวบ้านเพื่อการสงเคราะห์กันเป็นบางกาลเท่านั้น จังหวัดนครพนมแลบอำเภอคำชะอีและเขตติดต่อกับอำเภอเลิงนกทา

จังหวัดอุบลฯ ซึ่งมีป่ามีเขามาก ท่านชอบพักอยู่ตามแถบนี้ อำเภอศรีสงครามมีป่ามาก อำเภอบ้านแพงมีป่ามีเขามาก อำเภอมุกดาหารมีป่ามีเขามาก แถบนี้ท่านชอบพักอยู่เสมอมาจนทุกวันนี้ จังหวัดสกลนคร แถบอำเภอสว่างแดนดิน อำเภอพรรณานิคม มีป่ามีเขาอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอ จังหวัดอุดรฯ แถบอำเภอบ้านฝือ อำเภอหนองบัวลำภู อำเภอนากลาง อำเภอหนองหาน อำเภอเมือง มีป่ามีเขาเป็นแถบๆ จังหวัดเลย แถบอำเภอวังสะพุง อำเภอเมือง มีป่ามีเขามาก พระกรรมฐานท่านชอบพักอยู่ตามอำเภอและจังหวัดเหล่านี้มากกว่าทุกจังหวัดทางภาคอีสาน ท่านที่สนใจปฏิบัติด้วยความมุ่งธรรมมุ่งธรรมอย่างยิ่งยังมีอยู่มาก มีพระเณรมารวมกันเป็นคราวๆ เวลาว่างงาน เช่น งานฌาปนกิจศพครูอาจารย์ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ ดังงานศพท่านอาจารย์พรหม บ้านดงเย็น อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรฯ ที่ท่านชอบมาในงานเช่นนั้น โดยมุ่งจะได้ฟังธรรมธรรมจากครูอาจารย์ทั้งหลายซึ่งเป็นที่เคารพนับถือที่มาในงานนั้น ท่านที่มีปัญหาข้องใจเกี่ยวกับจิตตภาวนาก็ได้กราบเรียนศึกษาท่านในเวลานั้น พอเสร็จงานต่างก็กลับเข้าป่าเข้าเขาอันเป็นสถานที่อยู่บำเพ็ญของตนๆ มองดูเวลาพระกรรมฐานท่านมารวมกันเป็นจำนวนมากนั้น น่าเลื่อมใส และสงสารเณรตัวเล็กๆ ที่กำลังน่ารักมากกว่าจะนำเลื่อมใสที่ติดตามอาจารย์ของตนออกมาในงาน เราพอทราบได้ว่าท่านผู้ใดกำลังจิตใจสูงส่งเพียงไรนั้น ทราบได้จากเวลาท่านมาในงานนั้นๆ และมีโอกาสได้สนทนาจิตตภาวนากันบ้าง เวลาท่านมาหาโดยเฉพาะในกาลอื่นบ้าง ได้พบกันในที่ต่างๆ บ้าง เพราะพระกรรมฐานพบกันโดยมากมีแต่สนทนากันเกี่ยวกับธรรมภายในใจ ไม่ได้คุยเรื่องอื่น แม้จะสนทนากันนานเพียงไร ก็มีแต่เรื่องธรรมภายในใจโดยเฉพาะ ไม่มีเรื่องอื่นเข้ามาสับปนเลย

เห็นแล้วจึงนำเลื่อมใสและสงสารมากในความอุตสาห์ของท่านแต่ละองค์
เรายังแน่ใจและอบอุ่นอยู่ว่า ถ้ายังมีท่านผู้สนใจปฏิบัติธรรมด้วยความ
อุตสาห์พยายามอย่างนี้อยู่ตราบใจ ผลเป็นเครื่องสนองตอบแทนให้องค์
ท่านและประชาชนได้รับความชุ่มเย็นยังคงสืบต่อกันไปโดยสม่ำเสมอ
ตราบนั้น ไม่ขาดทุนสูญดอกไปอย่างแน่นอน ดังหลักธรรมที่ว่า *ดูก่อน
อานนท์ ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมยังมีอยู่ พระอรหันต์ย่อมไม่สูญ
ไปจากโลกดังนี้*

การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้น ปฏิบัติอย่างไรจึงเรียกว่าสมควร
ในข้อนี้เมื่อถือเอาใจความแล้ว น่าจะได้แก่ความเหมาะสมเรานี่เอง
ความเหมาะสมของธรรมคือพร้อมด้วยเหตุด้วยผลจากพระโอษฐ์แห่งพระ
ศาสดาตรัสเอง ที่เรียกว่า *สวากขาตธรรม* ตรัสไว้ชอบแล้วทุกอย่างไม่มี
อะไรบกพร่อง ถ้าเป็นทาง ก็ตรงแนวต่อจุดที่หมาย ไม่มีทางปลิกทางแวง
ให้ผิดสำหรับผู้เดินตาม ถ้าเป็นอาหารก็สมบูรณ์เต็มทีจากแม่ครัวผู้มี
ฝีมือเยี่ยมทรงรสชาติไว้พอเหมาะพอดี ไม่เผ็ดไม่เค็มเกินไป เหมาะกับ
ชีวหาประสาทของผู้รับทุกๆ ไป ถ้าเป็นเล็องกางเกงก็เป็นชนิดที่วัดจากตัว
ของผู้สวมใส่เอง ไม่คับไม่หลวมเกินไป พอดีกับพอดีกับผู้สวมใส่ทั้งหลาย
ไม่เหมือนที่เขาตัดเย็บเพื่อคนพิศๆ จัดจندوقไม้ได้ทั้งหญิงทั้งชาย ขึ้นดู
มากไปตาแตกโดยไม่รู้ตัว ปลงธรรมสังเวชสามเดือนไม่จบสิ้นลงได้ เพราะ
พิสดารเกินมนุษย์มนาเทวดาอินทร์พรหมแม้อยู่ในโลกทิพย์ ความ
เหมาะสมแห่งธรรมทุกบททุกบาทที่ควรแก่มรรคผลนิพพานโดยถ่ายเดียว
ไม่เป็นอื่น เรียกว่าธรรมสมควร คือ สมควรแก่มรรคแก่ผลนั่นเอง ส่วนคำว่า
ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้น คือ ปฏิบัติตามธรรมที่เรียกว่า *สุปฏิบัติ*

อุชฺ ญาเย สามีจิ นั้นแลเป็นปฏิบัติสมควร ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทาง ไม่ยิ่งกว่าธรรม ไม่หย่อนกว่าธรรม ไม่ปฏิบัติแบบแปลกๆ แฝงๆ เอาตามใจชอบราวกับเป็นศาสดาของธรรมทั้งหลาย เรียกว่าปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ถ้าปฏิบัติตามแบบ สุปฏิบัติ อุชฺปฏิบัติ ญาเยปฏิบัติ สามีจิปฏิบัติ ก็จัดว่าปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมแท้ ผลย่อมเป็นที่ยอมรับกันอย่างหนีไม่พ้น ไม่ว่าจะสมัยพุทธกาลหรือสมัยใดย่อมขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติเป็นสำคัญกว่าอื่น เช่นเดียวกับการเดินทางราบรื่นซึ่งถูกต้องเพื่อไปสู่จุดที่หมายนั้นๆ จะเดินกลางวันกลางคืน หรือเดินหน้าแล้งหน้าฝน เมื่อไม่มีปดิวะจากเส้นทางที่ถูกต้อง ก็ย่อมถึงจุดหมายได้เช่นเดียวกัน ฉะนั้นสำคัญที่ต้องเดินให้ถูกต้อง ไม่ว่าจะทางทางโลกหรือทางทางธรรมเหมือนกัน เพราะธรรมที่สมควรดังกล่าวย่อมเป็นอกาลิកธรรม คือตรงแนวต่อมรรคผลนิพพานอยู่ตลอดเวลาโดยไม่นิยมกาลสถานที่ นิยมเฉพาะการปฏิบัติถูกธรรมเป็นสำคัญยิ่งกว่าเรื่องอื่นใด ถ้าปฏิบัติไม่ถูกธรรม ไม่ว่าจะสมัยใดไม่มีหวังผลที่พึงได้รับ เพราะขัดต่อหลักที่ว่าปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม การปฏิบัติผิดไม่เข้ากับหลักที่ว่าสมควรแก่ธรรม ย่อมเป็นข้าศึกต่อตนและต่อธรรมอีกด้วย ธรรมที่ตรัสไว้แล้วเหมาะสมกับสภาพต่างๆ ไป ไม่ขัดแย้งกับสิ่งใดในโลก จึงเรียกว่าตรัสไว้ชอบแล้ว ดังนั้นผู้หวังผลเป็นที่พึงพอใจ จึงควรคำนึงถึงเหตุที่กำลังดำเนินอยู่ว่าเข้ากับหลักที่ว่าสมควรแก่ธรรมหรือไม่ ถ้าไม่เข้าก็ชื่อว่าปดิวะหรือขัดแย้งต่อธรรมและมรรคผลนิพพานโดยไม่ต้องสงสัย

ขอภัย ผู้เขียนมักเพื่อเสมอ พอไปๆ เลยไปใหญ่ กว่าจะรังสติคืนมาได้ก็เลยมุมโลกไปแล้ว จึงขอย้อนอธิบายเรื่องพระธาตุคงค์ต่อไป

พระกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นที่ท่านปฏิบัติจริงๆ ยังมีอยู่มาก โดยมากท่านไม่ค่อยออกจากป่าจากเขา ประชาชนที่อยู่ในเมืองหรือในเมืองหลวงจึงไม่ค่อยมีโอกาสทราบได้ว่า ท่านพักอยู่ในที่เช่นไร และอยู่จังหวัดอะไรกันบ้าง จึงจะเรียนให้ทราบตามจังหวัดที่ท่านชอบพักอยู่ แต่ในตัวจังหวัดจริงๆ ท่านไม่ค่อยชอบอยู่ ชอบอยู่ตามอำเภอนอกๆ ซึ่งเป็นป่าเป็นเขาที่สงบเงียบ ห่างจากอำเภอและตัวจังหวัดอยู่มาก บางแห่งรถเข้าไม่ถึง บางแห่งรถพอเข้าได้ แต่ถ้าหากต้องบุกป่าบุกโคลนเข้าไป ถ้าน้ำฝนก็เข้าไม่ได้ ปกติพระกรรมฐานท่านจะไปไหนมาไหนชอบเดินแบบธุดงค์ คือ เดินเท้าเปล่าไปเรื่อยๆ ขึ้นเขาลูกนี้ ปีนเขาลูกนั้น หาที่พักภาวนาไปตามวิสัย ไม่ค่อยสนใจจะออกมาบ้านมาเมือง ท่านปฏิบัติกันอย่างเงียบๆ ใครๆ ไม่ค่อยทราบ แต่พระกรรมฐานด้วยกันท่านทราบเรื่องของท่านตลอดทั้งภายในภายนอกว่าท่านองค์ใดพักอยู่ที่ไหนกันบ้าง อำเภอใดในจังหวัดนั้นๆ มีพระเถรประมาณเท่าไร ท่านทราบกันได้ดีทุกระยะ เพราะท่านติดต่อกันอยู่เสมอ ยิ่งครูอาจารย์ผู้ใหญ่เป็นที่เคารพนับถือด้วยแล้ว พระกรรมฐานยิ่งชอบมากกราบเยี่ยมศึกษาอรรถธรรมกับท่านเสมอมิได้ขาด คณะนั้นไป คณ่นี้มา ผลัดเปลี่ยนกันไปมาอยู่ไม่ขาดทั้งหน้าแล้งหน้าฝน เว้นเฉพาะหน้าพรรษาที่อยู่ห่างไกลก็มาลำบาก จำต้องขาดการติดต่อไปชั่วคราว ส่วนที่อยู่ใกล้พอไปมาหาสู่กันได้ ท่านยอมไปมาหาสู่กับครูอาจารย์และหมู่คณะเสมอเพื่อศึกษาอรรถธรรมด้วยความเคารพนับถือครูอาจารย์ผู้มีคุณธรรม และถือเป็นประเพณีของพระกรรมฐานมาดั้งเดิมที่ต้องมากกราบเยี่ยมฟังการอบรมต่างๆ ตามโอกาสที่ควร ฉะนั้น ท่านจึงทราบการอยู่การไปของกันและกันได้ดี พุดถึงภูมิจิตภูมิธรรมของท่านที่สูงๆ ก็ยังมีอยู่มาก แต่โดยมากท่านเหล่านี้

มีสมบัติไม่ค่อยนำออกจับจ่ายเรียกรวด เหมือนคนมีทรัพย์ไม่ชอบอวดตัว เครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ ใช้อย่างคนธรรมดาๆ ไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมให้วุ่นไป พระที่มุ่งต่ออรรถธรรมจริงๆ ท่านปฏิบัติตัวแบบนั้น ต่างท่านต่างอยู่อย่างเงียบๆ ตามอัธยาศัยของผู้หนักในธรรม ไม่ชอบคุยโม้อวดอันเป็นลักษณะของโลก ธรรมเนียมท่านมีนิสัยเงียบๆ ชอบเงียบทั้งทางหูเงียบทั้งทางปาก เงียบทั้งทางตา เงียบทั้งทางใจ ถ้าไม่ใช่พวกกันเองจริงๆ ท่านไม่ค่อยพูดเกี่ยวกับธรรมภายในของท่านให้ใครทราบเลย ฉะนั้นเมื่อได้ยินใครก็ตามคุยเชื่องๆ หน้อยโดยหาเหตุผลมิได้ตามนิสัยของคนชอบอวดตัว ท่านเหล่านี้จึงมักเวียนศีรษะ คอยแต่จะเป็นลมตามนิสัยพระกรรมฐานสายนี้ที่ชอบเป็นคนธาตุอ่อนในทางคุยโม้อวด เนื่องจากท่านไม่สันตจิตจัดเจนกับสังคมซึ่งมักมีเรื่องเชื่องๆ ประปนอยู่เสมอ เรื่องอย่างนี้ท่านมักถือกันมาแต่ครูอาจารย์ที่พาดำเนินมาอย่างสงบเสงี่ยม ถ้าใครคุยเชื่องหน้อย ท่านมักต้องเสียไปตามๆ กัน เกิดปวดมวนท้องขึ้นมาทันทีทันใด และชอบลุกหนีไปหาฉันทยาแก้โรคชนิดนี้ทันที ปกติท่านไม่เคยเชื่องในวงกรรมฐานด้วยกัน ถ้าใครคุยเชื่องๆ บ้าง ท่านมักหัวเราะอยู่ในลำคอ และหันหน้าเข้าฝาข้างเข้าป่าบ้าง กลัวเป็นลมถ้าทนฟังไปนานในวงเดียวกัน ถ้าองค์ใดชอบคุยเชื่องๆ เช่นนั้น ท่านรังเกียจว่าสู้แมวและเสือก็ไม่ได้ เพราะสัตว์ชนิดนี้เขายังรู้จักซ่อนเล็บซ่อนเขี้ยวของเขาดีกว่าพระบ้าน้ำลาย ถึงเวลากางเล็บแยกฟันตามเหตุการณ์ที่ควรเขาจึงแสดงออก ส่วนเราเป็นมนุษย์และเป็นพระกรรมฐาน ซึ่งเป็นเพศที่ควรใคร่ครวญโดยละเอียดสุขุมก่อนจะระบายอะไรออกมา แต่ยังมีคุยโม้อวดได้โดยไม่รู้จักอายต่อสถานที่บุคคลกาลเวลาบ้างเลย ท่านจึงมักเข้าใจผิดๆ ไปว่า องค์เช่นนั้นเป็นกรรมฐานหน้าไม่รู้จักอาย และท่านที่

หนักในธรรมทั้งหลายไม่ค่อยเต็มใจคบค้าสมาคมด้วย โดยถือกันว่าเลย
พลเมืองดีทั้งหลายไปแล้ว ด้วยเหตุนี้ นอกจากวงปฏิบัติด้วยกันแล้ว จึง
ยากที่จะรู้ภูมิจิตภูมิธรรมท่านได้อย่างง่ายๆ นอกจากผู้เชื่องๆ ซึ่งใครก็อาจ
รู้ภูมิเสียก่อนแต่ยังไม่สนใจถาม พระที่ท่านปฏิบัติจริง ท่านไม่ชอบคุย
นอกจากเก็บตัวเงียบๆ เพื่อสั่งสมธรรมภายในให้ยิ่งขึ้นไปเท่านั้น ไม่ชอบ
ให้ธรรมที่กำลังรักสงวนกระจายออกไปโดยใช่เหตุ อันเป็นลักษณะสุก
ก่อนห้ามและขายก่อนซื้อ ที่โลกก็ถือกันว่าเป็นความเลวทราม วงปฏิบัติ
จึงระมัดระวังกันมากตลอดมาแต่ครูอาจารย์ โดยมีความเห็นว่า การพูด
ธรรมภายในซึ่งเป็นสมบัติของตัวโดยเฉพาะแก่บุคคลที่ไม่คุ้นเคยและไว้ใจ
กันมาก่อน เป็นความไม่รู้จักความเหมาะสมในตัวเอง ในสังคม และในธรรม
ทั้งหลาย ซึ่งเป็นการขายตัวแทนที่จะเกิดประโยชน์

เรื่องทำนองนี้ไม่ว่าเฉพาะทางธรรมซึ่งเป็นความละเอียดเลย แม้แต่
โลกที่มีสมบัติผู้ดีติดตัว เขายังรู้จักถ่อมตนระวังตัว ไม่คุยโม้อวดอันเป็น
ลักษณะประกาศความถามกของตัวให้คนมีสมบัติผู้ดีเบื่อบำคาญ ธรรมยิ่ง
เป็นสมบัติล้ำค่าของนักปราชญ์มาประจำแผ่นดิน ซึ่งควรระมัดระวังสมกับ
ผู้มีภูมิธรรมในใจ ไม่เปิดปล่อยให้เรี่ยราดสาตกระจายไปแบบไม่รู้จัก
ประมาณความพอดี จนเป็นที่น่าสลดสังเวชแก่วงปฏิบัติแลพุทธบริษัท
ด้วยกัน ราวกับสิ่งไม่มีคุณค่าอะไรเลย

ที่วงปฏิบัติท่านสงวนตัวสงวนธรรมนั้นชอบแล้ว ผู้เขียนแม้ไม่มีความรู้
ที่แหลมหลักนักปราชญ์ชาติกวีอะไรเลยยังรู้จักเลื่อมใสท่าน เพราะเป็น
ปฏิปทาที่สงบเสงี่ยมเจียมตน ไม่เผยอเย่อหยิ่ง อันเป็นลักษณะถึงได้แก้ว
แต่ไม่รู้จักวิธีใช้ให้เกิดประโยชน์ พาห้อยโหนโยนตัวไปบนกิ่งไม้ใกล้ตกลง

ชั้นๆ พอโหนไปไม่ถึงไหนก็พาแก้วหล่นตมลงก้นเหวลึกแหลกละเอียด
ไปทั้งตัวทั้งแก้วอันมีค่าและฉิบหายไปด้วยกัน จึงพอเป็นคติเตือนใจ
ได้ทั้งทางโลกทางธรรมว่า ไม่ควรเอาอย่างลิงได้แก้วมาใช้ให้เลอะเทอะแก่
โลกแก่ธรรมต่อไป จะกลายเป็นโรคเรื้อรังระบาดทำลายโลกและธรรมให้
ฉิบหายไม่มีประมาณว่าจะยุติลงได้

พระกรรมฐานบางองค์แม้อายุพรรษายังน้อย แต่ปฏิบัติคือข้อปฏิบัติ
ท่านโดดเดี่ยวอาจหาญดี นำเป็นคติและประดับเกียรติแก่วงคณะปฏิบัติ
ได้ดี ยังมีอยู่หลายท่านบรรดาที่เป็นลูกศิษย์ชั้นปลายของท่านอาจารย์มั่น
ระยะนี้ท่านกำลังเร่งรีบทางความเพียรภายใน ต่อไปจะได้อาศัยท่าน
เหล่านี้เป็นกำลังพระศาสนาและเป็นผู้นำหมู่คณะต่อไป เมื่อครูอาจารย์
ที่เป็นลูกศิษย์ผู้ใหญ่ของท่านล่วงลับไป อันเป็นคติธรรมดาที่ใครๆ จะอด
ระลึกไว้ก่อนมิได้ วันนี้ท่านองค์นี้ล่วงไปคนนี้ล่วงไป วันหน้าท่านองค์นั้น
ล่วงไปคนนั้นล่วงไป วันหน้าเดือนหน้าปีหน้าองค์นั้นล่วงไปคนนั้นล่วงไป
หรือวันนี้เดือนนี้ปีนี้เราท่านอาจล่วงไป หรือวันหน้าเดือนหน้าปีหน้า
เราท่านอาจล่วงไปก็ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนด้วยกันทั้งสิ้น เนื่องจาก
ต่างคนต่างเดินเหยียบย่ำไปมาอยู่กับโลกอนิจจังด้วยกันตลอดเวลา ไม่ทราบ
ว่าเราหรือท่านผู้ใดจะเหยียบผิดพลาด อาจตกลงไปในหลุมแห่งอนิจจัง
คือความสลายตายจากเมื่อไร ท่านจึงสอนไม่ให้ประมาทอนใจในสังขาร
คือตัวเราตัวท่านเอง พระองค์ท่านที่เด็ดเดี่ยวรีบเร่งตักดวงความเพียร
ไม่หยุดยั้งนั้น ท่านอาจเล็งเห็น “กฎพินาศ” ที่หลีกเลี่ยงมิได้น้อย่างเต็มใจ
ก็ได้ จึงพยายามแหวกว่ายด้วยวิธีต่างๆ มิได้ลดละปล่อยวางความเพียร
คราวจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติต่อกฎของชาติโดยทางบ้านเมืองขออาราธนา

ท่านลงมาจากภูเขาชั่วคราว เพราะเป็นแดนที่ไม่น่าปลอดภัยทั้งตนเอง และท่านผู้อื่นจำนวนมาก เกี่ยวกับความสับสนวุ่นวายของบ้านเมืองที่กำลังเป็นสองฝักสองฝ่าย ซึ่งอาจมีทั้งร้ายทั้งดีที่ไม่ควรนอนใจ เมื่อบ้านเมืองสงบพอเป็นที่เย็นใจแล้วค่อยขึ้นไปพักบำเพ็ญตามอัธยาศัย ท่านยังรู้สึกอึดอัดใจที่ต้องปฏิบัติตาม โดยออกจากป่าจากเขาลงมาอยู่สถานที่ธรรมดา แม้เป็นเสนาสนะป่าที่มีความสงบวิเวกอยู่บ้างไม่วุ่นวายจนเกินไป ทั้งนี้เพราะความสะดวกต่อการบำเพ็ญที่เคยได้รับผลในสถานที่เช่นนั้น มาเป็นประจำ และถูกกับอัธยาศัยของผู้มุ่งหวังอรรถธรรมอย่างแรงกล้า ภายในใจมาประจักษ์นิสสัย ไม่อยากพลัดพรากจากแดนที่เคยให้ความสุขสำราญแก่ใจ เวลาไปอยู่ที่อื่นก็ไม่แนใจนักในการบำเพ็ญว่าจะได้รับความสะดวกทางใจเพียงไร

ความอดอยากขาดแคลนของพระกรรมฐาน

พระธุดงค์กรรมฐานที่มุ่งหน้าต่อแดนพันทุกซอกอย่างถึงใจ มักจะประสบแต่ความอดอยากกันดารในปัจจุบันทั้งหลายประจำปฏิบัติด้วยความสมัครใจ คือ ท่านชอบอยู่ในที่อึดคัดกันดาร นอกจากความขาดแคลนตามสภาพของสิ่งเกี่ยวข้องในที่นั้นๆ แล้ว ยังเป็นความสมัครใจที่จะทำตนเป็นความอดอยากขาดแคลนอีกด้วย อาหารบิณฑบาตได้มามากแต่รับเพียงเล็กน้อยบ้าง รับเพียงข้าวเปล่าๆ ทั้งที่อาหารมีอยู่บ้าง ตั้งใจไม่ฉันทเลียบ้างเป็นวันๆ ไป อดไปที่ละหลายๆ วันสลับกันไปบ้าง ทั้งนี้ท่านสังเกตใจเป็นสำคัญ ขณะที่ฝึกด้วยวิธีต่างๆ แต่ละแบบนั้น ขณะภาวนาจิตได้รับผลแห่งความสงบและแยบคายทางสติปัญญาต่างกันอย่างไรบ้าง ทำความ

สังเกตกำหนดวิธีที่เกิดผลดีกว่าวิธีอื่นๆ ไว้ แล้วพยายามทำตามวิธีนั้น โดยสม่ำเสมอ บางทีก็อดไปหลายวันแล้วมาฉันทันด้วยวิธีผ่อนบ้าง หรือผ่อนไปหลายวันแล้วหยุดฉันทันเสียบ้าง ราวสี่ห้าวันจึงฉันทันและผ่อนไปพอประมาณ การสังเกตธาตุชั้นกับจิตใจต้องสังเกตไปพร้อมๆ กัน ถ้าธาตุชั้นรู้สึกอ่อนเพลียมากก็ฉันทันเพิ่มขึ้นอีกพอประมาณ แต่ไม่ให้พอกับความต้องการของธาตุที่เดียว จะทับจิตเกินไป เช่น เพิ่มขึ้นจากที่เคยผ่อนอยู่แล้ว ๕๐% เป็น ๖๐% ถ้ารู้สึกว่าธาตุจะวิการเพราะขาดอาหารมากไป ก็งดการผ่อนและการอดเสียชั่วคราวหนึ่ง จนธาตุพอตั้งตัวได้แล้วค่อยผ่อนหรืออดอาหารอีกต่อไป เฉพาะจิตของผู้ถูกกับจิตในทางนี้ ย่อมเจริญก้าวหน้าขึ้นไปโดยลำดับ แม้ถึงกาลที่ควรจะอนุโลมผ่อนผันตามธาตุชั้นที่กำลังวิการอ่อนเพลีย แต่ใจก็ไม่อยากอนุโลมตาม ยังอยากผ่อนหรืออดอยู่รำไป เพราะเคยเห็นผลทางใจเพิ่มขึ้นทุกระยะที่ผ่อนหรืออดอาหาร หากจำเป็นต้องผ่อนผันสั้นยาวเข้าหากันจนพอดีทั้งธาตุชั้นและจิตใจ ก็ควรทำ การดำเนินจึงสะดวกตามความประสงค์ที่มุ่งหมาย ระหว่างการผ่อนอาหารหรืออดอาหารไปนานๆ ร่างกายย่อมมีความหิวโหยอ่อนเพลียบ้างเป็นธรรมดา ถ้าจะถือเป็นการทุกข์กังวลกับความหิวโหยก็ทำไปไม่ได้ นี่ก็เป็นความทุกข์อย่างหนึ่งในการปฏิบัติธรรม ฉะนั้น ธรรมเนียมผู้หวังความสงบสุขทางใจ จึงมักทำตนให้อดอยากขาดแคลนเสมอทั้งที่ไม่อยากทำ แต่จริตนิสัยและความหวังในธรรมนั้นพาให้จำเป็นต้องทนต้องทำ ที่ว่าอดบ้าง อดบ้าง หรือผ่อนอาหารบ้าง อดอาหารบ้าง นั้นมิใช่ทำอยู่เพียงเดือนสองเดือน แต่พยายามทำอย่างสม่ำเสมอไปเรื่อยๆ เป็นปีๆ หรือจนเป็นที่แน่ใจตัวเองว่าจะไม่ต้องทำแบบนั้นอีก จิตก็ดำเนินตนไปได้ด้วยความสะดวกราบรื่นไม่ขลุกขลัก ก็หยุดจากวิธีเหล่านั้นได้

ปฏิบัติดำเนินไปธรรมดาทั้งทางกายและทางใจ แต่โดยมากเท่าที่เคย
สังเกตมา ขึ้นชื่อว่ากิเลส ไม่ว่าชนิดใดและมีมากมีน้อยเพียงไร ต้องแสดงตัว
เป็นข้าศึกต่อเราอยู่เสมอตามฤทธิ์ของมันที่ยังเหลืออยู่ในใจมากน้อย
ไม่เคยไว้หน้าใครแต่ไหนแต่ไรมา ฉะนั้น นักปฏิบัติที่ถือว่ากิเลสเคย
เป็นข้าศึกแก่ตนอย่างฝังใจ ย่อมไม่นอนใจที่จะเล็งกิเลสไว้ด้วยความ
นิ่งนอนใจว่ามันจะกลายเป็นมิตรแก่ตน ไม่ก่อพิษภัยให้ได้รับความทุกข์
ร้อนใดๆ อีกต่อไป แต่กลับเห็นเสียวถ้าได้ทำลายให้สิ้นซากลงไปในขณะที่
จะเป็นที่พอใจอย่างยิ่ง ยิ่งกว่าจะเล็งไว้ทำพิษแก่ตนในวันอื่นต่อไป นี่แล
เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ท่านไม่ลดละความพยายามที่จะตามต้อนกิเลสด้วย
วิธีต่างๆ เช่น การผ่อนหรืออดอาหาร อันเป็นวิธีสนับสนุนความเพียร
ทางใจให้สะดวกแก่การทำสมาธิภาวนา ยิ่งขึ้นกว่าปกติธรรมดา จึงทำให้
ท่านลดละปล่อยวางวิธีที่เคยได้ผลมาเสียมิได้ โดยมากที่ท่านพยายาม
ตะเกียกตะกายฝึกกรรมด้วยวิธีต่างๆ ที่เห็นว่าได้ผลดี ไม่ยอมลดละแม้
เป็นเวลาหลายปี ก็เพราะมีเหตุบังคับที่จำต้องให้ท่านพยายามดังกล่าวมา

การผ่อนและการอดอาหารเพื่อความเพียรทางใจ รู้สึกมีมากองค์ใน
สายนี่ น่าจะได้ผลดีกว่าวิธีอื่นๆ เช่น อดนอน เป็นต้น ท่านจึงขอบอดกัน
ตลอดมาจนทุกวันนี้ การอดนอนถ้าลงได้ผ่อนอาหารอดอาหารแล้ว
ย่อมเป็นไปในตัวโดยไม่จำต้องอดนอนด้วยความตั้งใจ เพราะการผ่อน
และการอดอาหารย่อมทำให้ไม่่วงเหงาหาวนอนไปเอง จะอยู่ตลอดคืน
ไม่นอน ก็ไม่มีการโง่งงเหมือนรับอาหารเป็นปกติ การพักผ่อนบ้างนั้น
เพื่อเป็นกำลังทางกายไม่ให้อ่อนเพลียจนเกินไปต่างหาก มิใช่เพราะ
ความโง่งงบังคับให้ต้องหลับนอนในขณะที่กำลังผ่อนหรืออดอาหาร

ความจริงท่านที่ผ่อนหรืออดอาหารได้สามวันล่วงไปแล้ว ย่อมหมดความ
โง่งงซึ่งพอจะลดหย่อนในการหลับนอนไปได้อย่างสะดวก โดยไม่ต้อง
มีการบังคับไม่ให้หลับแต่อย่างใด แล้วการตั้งสติก็ง่าย การควบคุมจิตใจ
ก็ง่าย จิตไม่ค่อยผาดโผนและคึกคะนองไปในอารมณ์ต่างๆ สติไม่ค่อย
เปลอตัว รู้เหตุการณ์ต่างๆ ที่มาสัมผัสได้เร็วกว่าเวลาปกติที่ไม่ได้
ผ่อนหรืออดอาหาร ทำสมาธิก็ลงสู่ความสงบได้ง่าย เดินทางปัญญาก็
คล่องแคล่วรวดเร็วพิศธรรมดาอยู่มาก เพราะท่านเห็นคุณค่าแห่งการผ่อน
หรืออดอาหารว่าได้รับความสะดวกหลายทางสำหรับรายได้ถูกกับจริต
จึงได้พยายามเรื่อยมา แม้จะลำบากพิศธรรมดาบ้าง เพราะนิสัยวาสนา
ของตัวอำนวยไปในทางนั้น จำต้องฝืนเอาบ้างเพราะอยากได้ของดี
จะทำตามวิธีง่ายๆ และสะดวกแบบ สุขขาปฏิบัติ ขิปปาปัญญา ทั้งปฏิบัติ
สะดวกทั้งรู้ได้เร็ว นั้น นิสัยก็ไม่อำนวย น่าจะอยู่ในข่ายแห่ง ทุกขาปฏิบัติ
ทันธาปัญญา ทั้งปฏิบัติลำบากทั้งรู้ได้ช้ากระมัง จึงต้องขัดขืนกลืนลำบากเอา
นักหนา จะกลืนความสงบสุขคือสมาธิ และกลืนความฉลาดคือสติปัญญา
เข้าสู่ใจได้แต่ละครั้ง ต้องประมวลความทุกข์เข้าสู่กายสู่ใจอย่างมากมาย
ก่อนแทบทนไม่ไหว ดีไม่ดีถ้าลมหายใจไม่ยาวอยู่บ้าง ก็น่ากลัวจะตาย
ไปก่อนได้รับผล เมื่อคิดถึงทางเลือกคลานของนักปฏิบัติแต่ละท่าน
กว่าจะได้ดีมีธรรมรสแต่ละครั้งละคราว รู้สึกแสนอดแสนทนที่น่าสงสาร
อย่างจับใจ แต่ก็ยังดีที่ยังมีท่านผู้พอใจฝืนอดฝืนทนฝึกฝนทรมาณตน
เรื่อยมาไม่ลดละความเพียร พอได้ดีมีแสงอาทิตย์แสงจันทร์จากกระแส
แห่งธรรมด้วยการปฏิบัติของตนบ้าง ไม่ทนอดทนหิวไปตลอดภพชาติ
ต่างๆ ที่จิตเที่ยวจับจองไว้จนไม่มีประมาณพอนับอ่านได้ ถ้าพิจารณาตาม
ความจริงที่จิตจำต้องยอมรับตามเหตุการณ์ที่ตนจะพึงประสบในภพชาติ

ต่อไป ทำให้หัวใจต่อการแบกหามภาระนั้นๆ ที่ตนต้องไปเกิดและเสวย
อยู่ร่ำไป ถ้าไม่รีบพยายามตัดทอนให้สิ้นเข้าแต่บัดนี้ เพื่อภาระหนักทั้งหลาย
จะได้เบาลงหรือสิ้นไป อันเป็นการปลดเปลื้องภาระให้เสร็จสิ้นไปในตัว
ความเห็นโทษในสงสารอย่างถึงใจที่มารวมอยู่กับตัวคนเดียวเป็นผู้
ผู้รับเหมาทั้งสิ้นนี้ ทำให้มีแกใจทุ่มเทกำลังทุกส่วนลงเพื่อความเพียร
ไม่อ่อนช้อยอ่อนผ่อนกำลังว่าจะสู้ไม่ไหว มีแต่ความขะมักเขม้นเด่นชัด
ทางการต่อสู้เพื่อเอาตัวรอดเป็นยอดคน ความเพียรทุกด้านไม่ยอมให้จน
ความอดทนต่อหน้าที่ไม่ยอมให้ขาด สติปัญญาความฉลาดเพื่อฟาดฟัน
หันแหลกกับกิเลสผลิตขึ้นทุกเวลานาที แม้ทุกข์แสนทุกข์ก็ไม่ยอมหนี
พยายามอด พยายามทน พยายามตีจนทุกข์แตกแยกตัวออกได้ไม่ยอมจน
สมกับเป็นศิษย์ของพระทศพลญาณผู้แก้แค้นล้างหน้านักรบ ไม่ยอมหลบ
ไม่ยอมหลีก

ทุกข์สมุทัยตัวกิเลสหุ้มห่อดวงใจหนาแน่นเพียงไร พยายามแก้ไขกั
ฉีกออกด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร เครื่องฟาดฟัน จนปรากฏธรรม
อัศจรรย์เกิดขึ้นในดวงจิตชนิดไม่เคยรู้เคยเห็นมาแต่กาลไหนๆ เป็นความ
อัศจรรย์ใจตัวเองเกินคาด ไม่มีสิ่งใดสามารถจะกำไว้ในอำนาจอีกต่อไปได้
นั่นแลคือธรรมฟากตาย ดังท่านอาจารย์มั่นอุทานในวาระสุดท้ายแห่ง
การรบพุ่งซึ่งชัยยุติลง ตามที่เขียนไว้ในประวัติท่านแล้ว ธรรมนี้แลที่ท่าน
นักปฏิบัติทั้งหลายตะเกียกตะกายเพื่อชมอยู่ทุกวันเวลา ไม่ลดละความ
เพียรพยายามด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งโดยมากมีแต่วิธีเด็ดๆ เผ็ดๆ ร้อนๆ ดังกล่าวมา
ไม่มีวิธีใดพอได้ผ่อนคลายหายเหนื่อยบ้างเลย ถ้าพระพุทธรองค์ยังทรง
พระชนม์อยู่ และเสด็จมาพบเข้าขณะที่ท่านกำลังทำหั่นกลิ่นความเพียร

ต่อยุทธกับกิเลสกองทัพทั้งหลายอยู่อย่างทรหดอดทน น่าจะพอพระทัย
ทรงอนุโมทนา พร้อมกับลูปคาล์ศิระะพลบโยนส่งเสริมด้วยพระวาจา
อันอ่อนหวานว่า คุณก่อนเธอผู้ถูกพระตลาคต ผู้ปรากฏเด่นชัดทางความเพียร
เพื่อแดนแห่งพระนิพพานอันเป็นบรมสถาน เวลานี้เธอกำลังแสดงความ
กล้าหาญชาญชัยต่อยุทธกับศัตรูคู่อริอยู่อย่างเต็มฝีมือเพื่อรื้อภพหรือชาติ
ให้ขาดกระเด็นออกจากใจไม่ลดละ เพื่อชื่อเสียงเกียรติคุณระบือลือลั่น
สนั่นทั่วไตรภพ กำลังพยายามขุดค้นต้นตอแห่งจอมข้าศึกคืออวิชชา
ผู้มหาอำนาจพาให้เกิดตายด้วยสติปัญญาอันแหลมคมอยู่หรือ? เราตลาคต
ขออนุโมทนาสาธุการ ขอเธอจงทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานภายในใจอย่าง
เร็วไวรีบด่วนเถิด ธรรมดวงประเสริฐกำลังรอจะตกเข้าสู่เงื้อมมือของเธอ
ผู้เก่งกาจฉลาดด้วยสติปัญญาอยู่แล้วเวลานี้ ทั้งทรงปลอบทรงปลุกใจ
ให้กล้าหาญ ทั้งทรงลูปทรงคาล์ศิระะไปมาให้เกิดศรัทธาเหนียวแน่นแก่น
นักรบ ด้วยพระวาจาอันอ่อนหวาน ทรงขับขานเกลี้ยกล่อมให้กำลังใจด้วย
การทรงอนุโมทนาในความเพียรของศากยบุตร ผู้กำลังจะทรงวิมุตติธรรม
ทางใจในเร็ววัน นำธรรมอัศจรรย์มาสู่โลก เพื่อหายโศกศัลย์ป่นป่วน
แห่งมวลมนุษย์ที่กำลังตกอยู่ในความเดือดร้อนวุ่นวายด้วยกิเลสตัณหา
อันฉาบทยาพิษชนิดแก้ไม่หาย นอกจากธรรมโอสถโสจรจงลงที่ดวงใจ
จากท่านผู้มีธรรมอัศจรรย์ทางภายใน ส่วนท่านที่ควรจะได้รับชัยชนะจาก
ข้าศึกศัตรูเพราะความเพียรกล้า แต่พระศาสดาไม่ได้เสด็จมาสมโภช
โมทนาธรรมด้วยเสีย เพราะปรินิพพานไปเสียโดยทางพระกาย ส่วนพระทัย
อันบริสุทธิ์ยอมเป็นเครื่องยืนยันไว้อย่างหนักแน่นตายตัวว่า ผู้ใดเห็นธรรม
ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเราตลาคต ดังนี้ ที่อธิบายซ้ำอีกบ้างนี้เป็นความเพียรเกี่ยวกับ
การผ่อนหรืออดอาหารของพระปฏิบัติที่หนักในทางนี้ ผลที่พึงได้รับ

กรุณาพิสูจน์เอาเองตามนัยที่เขียนผ่านมา ปฏิปทาที่นำมาลงในนี้ ผู้เขียน
แน่ใจทั้งฝ่ายเหตุและฝ่ายผลว่าเป็นเครื่องกลมกลืนกันไป เพราะได้นำ
สิ่งที่ท่านเคยดำเนินและได้ผลมาแล้วมาลง เพื่อท่านผู้สนใจจะได้นำไป
ปฏิบัติบ้าง ซึ่งอาจเกิดผลดังกล่าวมา

ท่านที่ชอบธรรมานทางอื่น เช่น การนั่งสมาธิภาวนานานเป็นเวลา
หลายชั่วโมง ในบางโอกาสท่านก็ฝึกของท่านไปตามเหตุการณ์ การนั่งนาน
รู้สึกจะเป็นความทุกข์ทรมานมากกว่าวิธีอื่นๆ เพราะเกี่ยวกับทุกขเวทนา
ที่โหมกันมาในขณะนั้น ถ้าสติปัญญาไม่ทันกับทุกขเวทนาที่โหมกันมา
อย่างหนักหน่วงแทบไม่มีปลงวางกายวางใจลงได้เวลานั้น ย่อมจะฝืนทน
นั่งต่อไปมิได้ บัลลังก์สมาธิที่ขัดไว้ด้วยดีในเวลาปกติ น่าจะแตกจากกัน
ในไม่กี่ชั่วโมงอย่างไม่เป็นขบวน เพราะความเจ็บปวดรวดร้าวเป็นไป
ทุกอวัยวะน้อยใหญ่ หลังมือ หลังเท้า ราวกับถูกไฟเผา ทำให้ร้อน
กระวนกระวายทั้งกายทั้งใจ ส่วนภายในร่างกายเป็นเสมือนกระดุกทุกท่อน
ที่ต่อกันจะแตกกระเด็นออกคนละชิ้นละอัน เพราะความเจ็บปวดระบม
ไปทั่วร่างกาย นอกนั้นใจยังแสดงความระล่ำระสายไปด้วย เพราะกลัวตัว
จะตายในขณะนั้นจนได้ ทำให้หวั่นไปทั่วร่างกายและจิตใจกลัวจะทนต่อไป
ไม่ไหว ทุกขเวทนาที่แสดงขึ้นในเวลานั้น ก่อนจะถึงเวทนาใหญ่ที่สำคัญ
กว่าเพื่อน มีถึงสามวาระ ล้วนแต่เกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่นานๆ กว่าจะสงบลง
ลำพังตัวเอง โดยไม่มีการกำจัดต้านทานด้วยวิธีต่างๆ อย่างไรก็ดี พอสงบ
ลงไปสักพักก็เริ่มขึ้นมาอีก ทำนองนี้ถึงสามครั้ง แต่ละครั้งเวทนาเหล่านี้
ต้องตั้งอยู่และซาบซ่านไปตามสรรพางค์ร่างกายน้อยใหญ่เป็นเวลานาน
ค่อยสงบลง จนถึงวาระที่สี่ซึ่งเป็นวาระของทุกขเวทนาใหญ่ หรือกองทัพ

กองทุกขีใหญ่เข้ามาถึง บัลลังก์ที่นั่งขัดสมาธิอยู่เวลานั้น นับแต่กองทัพ
กองทุกขีใหญ่เข้าถึงตัวแล้วเท่านั้น ร่างกายทุกส่วนเป็นเหมือนกองเพลิง
ทั้งกองเอาเลย ข้างนอกกายเหมือนลูกไฟลน ข้างในกายเหมือนลูกทุบตี
ด้วยค้อนและทิมแทงด้วยเหล็กอันแหลมคม ปราภฏวาระบมไปหมด
ทั้งร่างราวกับจะแตกทลายจากกันเป็นผุยผงไปคนละทิศละทางในขณะนั้น
เพราะอำนาจความทุกข์ทรมานเผาผลาญอยู่รอบด้าน ทุกขเวทนาใหญ่นี้
นับแต่ขณะที่ก้าวเข้ามาถึงกายแล้ว ไม่มีเวลาขยับขยายตัวออกพอได้รับความ
ผ่อนคลายทางกายบ้างเลย มีแต่บีบขยี้ทุบตีให้แหลกไปท่าเดียว
ตอนนี้แม้จิตจะกำลังพิจารณากับธรรมแขนงใดอยู่ ก็จำต้องถอยทัพกลับ
ย้อนสติปัญญาและกำลังทุกด้านเข้ามาพิจารณาตัดทานกันอย่างเอาจริง
เอาจัง มิฉะนั้นร่างกายจิตใจจะกลายเป็นทะเลไฟไปเสียหมด เพราะ
ทุกขเวทนาทำลายกำลังเหี้ยมยำทำลายกาย และยังเขย่าใจให้สั่น
สะเทือนไปด้วยความกลัวตายว่าจะสู้ไม่ไหว เพราะกายทั้งร่างกลายเป็น
ไฟทั้งกองในตัวเรา ไม่มีส่วนใดอยู่เย็นใจได้โดยไม่ถูกความกระทบ
กระเทือนจากทุกขเวทนาประเภทนี้ นับแต่ขณะเริ่มนั่งจนถึงขึ้นเวทนาใหญ่
เกิดขึ้น ถ้าผู้ยังไม่เคยประสบมาก่อนก็น่าจะไม่ทราบว่ายอันไหนเป็น
เวทนาเล็ก อันไหนเป็นเวทนาใหญ่ กลัวจะเริ่มเหมาไปแต่เวทนาเล็ก
ซึ่งเป็นเพียงลูกหลานของมันเท่านั้นว่าเป็นเวทนาใหญ่ไปเสียหมด ทั้งที่
เวทนาใหญ่ยังไม่ตื่นนอนก็เป็นได้ แต่ถ้าผู้เคยประสบมาแล้ว ก็ทราบได้
ทันทีว่าเป็นเวทนาอะไร เพราะเวทนาใหญ่จะเริ่มปราภฏตัวนับแต่ห้า หก
ชั่วโมงล่วงไปแล้ว ก่อนหน้านี้มีแต่เวทนาเล็กซึ่งเปรียบกับลูกๆ หลานๆ
เท่านั้นมาเยี่ยมหยอกเล่นพอให้รำคาญ สำหรับผู้ยังไม่เคยนั่งนานและ
ไม่เคยพบมาก่อน น่าจะเริ่มโดนทั้งลูกหลานทั้งปู่ย่าตายายของทุกขเวทนา

แต่ขั้นแรก คือ สองสามชั่วโมงแรก และให้เกิดความทุกข์กระวนกระวาย แต่บัดนี้เป็นต้นไป ถ้าสติปัญญาแก้ไขเหตุการณ์ไม่ทัน อาจจะทนนิ่งต่อไปไม่ได้ ทิ้งอาจจะรื้อบัลลังก์สมาธิเสียแต่ระยะนั่งได้เพียงสองสามชั่วโมงแรกก็ได้ ทั้งที่เวทนาใหญ่ยังไม่ปรากฏเลย แต่จะเหมาเอาว่าตนได้เผชิญกับเวทนาใหญ่จนทนไม่ไหวเสียแล้ว ความจริงยังไม่ถึงขั้นแตกหักกันเลย เฉพาะผู้เคยนั่งสมาธิภาวนาและเคยมีความสงบจิตมาพอประมาณ ตลอดการนั่งก็ได้มานพอสสมควร ราวสอง สาม สี่ชั่วโมงเป็นประจำ ความเพียรในเวลาหนึ่งๆ ย่อมทราบทุกขเวทนาต่างๆ ได้พอประมาณ ทุกขเวทนาเล็กที่เกิดขึ้น สอง สาม วาระแล้วสงบลงไปเองนั้น ถ้ายังไม่เคยเจอเวทนาใหญ่มาก่อน ก็น่าจะเรียกว่าเป็นเวทนาใหญ่ได้เหมือนกัน แต่พอเจอเวทนาใหญ่จริงๆ แล้ว เวทนาเหล่านั้นเลยกลายเป็นเรื่องเล็กไป เพราะความรุนแรงระหว่างเวทนาทั้งสองนี้ผิดกันอยู่มาก ราวซังกกับแมวนั้นแล เวทนาใหญ่เมื่อเกิดขึ้นเต็มที่แล้ว อวัยวะส่วนต่างๆ ปรากฏว่าเจ็บปวดร้าวและระบมไปหมด ราวกับจะแตกทลายลงเข้าไปในขณะนั้นจริงๆ ความออกร้อนตามหลังมือหลังเท้ารุนแรงมาก เหมือนมีคนมาก่อไฟหุงต้มแกงอะไรๆ ในที่นั้น กระดูกในอวัยวะส่วนต่างๆ เหมือนมีคนเอาค้อนมาทุบตีให้แตกให้หักไปในขณะนั้น เพราะความเจ็บปวดแสบร้อนสาหัสจนไม่มีที่ปลงวางร่างกายจิตใจลงได้เลย ปรากฏเป็นกองเพลิงไปทั้งร่าง สิ่งที่จะสามารถต้านทานกันได้เวลานั้น มีแต่สติปัญญา ศรัทธา ความเพียร มีความอดความทนเป็นเครื่องหนุนหลัง ไม่ยอมถอยทัพกลับแพ้ข้าศึกที่กำลังโหมกันมาอย่างเต็มที่ราวกับจะบดให้แหลกละเอียดเป็นผุยผงไปในเวลานั้น ไม่ยอมปล่อยให้ชีวิตลมหายใจ สืบต่อกันไปได้อีกเลย ขณะที่กำลังเข้าตานั้น จิตจะหาทางออกด้วย

วิธีอื่นใดไม่ได้ทั้งสิ้น นอกจากต้องปักหลักต่อสู้กันด้วยสติปัญญา
อย่างถึงเป็นถึงตายเพื่อความจริงในภายในจิตที่ควรรู้ควรเห็นจากความ
เพียรเท่านั้น ความอยากให้เวทนาหายและความคิดที่อิจฉาจะทนสู้ไป
ไม่ไหวเป็นต้น นี่คือสมุทัยเครื่องส่งเสริมทุกข์ให้มีกำลังกล้ายิ่งขึ้น จะปล่อย
ให้คิดขึ้นมาในขณะนั้นไม่ได้เด็ดขาด ถ้าไม่ยากล้มละลายแบบไม่เป็นท่า
มีสติกับปัญญาเท่านั้นที่ต้องผลิตขึ้นมาด้วยอุบายต่างๆ เพื่อให้ทันกับ
เวทนาในเวลานั้น โดยแยกแยะกาย เวทนา จิต ออกทดสอบเทียบ
เคียงกันดูจนทราบความจริงของแต่ละสิ่งอย่างชัดเจนด้วยปัญญา
การแยกแยะกายควรถือเอาจุดสำคัญที่ว่าเป็นทุกข์ มากกว่าที่อื่นใดออก
พิจารณา เช่น กระดูกขาหรือกระดูกเข่าเป็นทุกข์มาก ก็กำหนดจิต
ตั้งสติพิจารณาปัญญาลงในจุดนั้นว่า กระดูกนี้เป็นทุกข์หรือทุกข์เป็น
กระดูกกันแน่ ถ้ากระดูกเป็นทุกข์จริงดังที่เข้าใจ เวลาทุกข์ดับไปแล้ว
ทำไมกระดูกจึงไม่ดับไปด้วยทุกข์เล่า ถ้าเป็นอันเดียวกันดังที่เข้าใจ
สิ่งทั้งสองต้องดับไปด้วยกันจึงจะถูกกับหลักความจริง อนึ่ง เวลาคนตาย
และหมดทุกข์ในร่างกายไปแล้ว กระดูกยังมีอยู่ ชะนะนำไปเผาไฟ กระดูก
แสดงอาการเป็นทุกข์อย่างไรให้ปรากฏหรือไม่ ถ้าไม่แสดงทุกข์คือความ
เจ็บปวดร้าวร้าวให้ปรากฏเลย กระทั่งถูกไฟเผาจนกลายเป็นเถ้าเป็นถ่าน
ไปเช่นนั้น การไปเหมาเอาด้วยความสำคัญว่ากระดูกเป็นทุกข์ทั้งที่กระดูก
มิได้เป็นทุกข์ดังเข้าใจนั้น จะไม่อับอายกระดูกและอวัยวะส่วนต่างๆ ที่มี
ลักษณะเช่นเดียวกัน ซึ่งมีได้เป็นตัวทุกข์ตามคำกล่าวหาบ้างหรือ และ
ถ้าทุกข์เป็นกระดูกจริงๆ กระดูกมีมาแต่วันเกิดจนถึงบัดนี้ แต่ทุกข์ทำไม
จึงมีขึ้นเฉพาะกาล เช่น เริ่มมีขึ้นในขณะนั่งสมาธินี้เท่านั้น ทำไมจึงไม่มี
ทุกข์ติดทุกข์ต่อกันมาเช่นเดียวกับกระดูกที่มีต่อเนื่องกันมาแต่เริ่มแรก

เกิดเล่า เมื่อเป็นเช่นนี้ จะถือว่ากระดูกเป็นทุกข์ หรือทุกข์เป็นกระดูก ก็ต้องเป็นความเห็นผิด เป็นความถือผิดจากความจริง ซึ่งเป็นที่น่าอัศจรรย์ ความจริงอย่างยิ่งที่มีได้เป็นไปตามความสำคัญมั่นหมายใดๆ เลย ขณะที่กำลังคลี่คลายแยกแยะกระดูกกับเวทนาเพื่อทราบความจริงนั้น จิตและสติปัญญาต้องจดจ่อและทำหน้าที่ด้วยความสนใจกับงานนั้นจริงๆ จะส่งจิตไปอื่นไม่ได้ ต้องหมั่นตัวอยู่กับกิจที่กำลังพิจารณา และพิจารณาย้อนหน้า ย้อนหลังจนเป็นที่เข้าใจประจักษ์ จะพิจารณาก็เที่ยวไม่สำคัญ แต่พิจารณาจนเข้าใจ อันเป็นจุดมุ่งหมายของงานนี้ เมื่อเข้าใจชัดเพียงส่วนใด ส่วนหนึ่งแล้ว จิตย่อมซึมซาบไปในอวัยวะอื่นๆ ซึ่งมีลักษณะเหมือนกัน ไปเอง

อันดับต่อไป ในเวลาเดียวกันก็แยกเวทนามับจิตออกทดสอบเทียบเคียงกันดูด้วยสติปัญญาอย่างละเอียดถี่ถ้วนเช่นเดียวกับการแยกกายกับเวทนาออกพิจารณา โดยตั้งปัญหาถามตัวเองว่า จิตเป็นเวทนาหรือเวทนาเป็นจิตอย่างไรกันแน่ ถ้าจิตเป็นเวทนาจริงดังความสำคัญ เวลาทุกขเวทนาดับไป ทำไมจิตจึงมิได้ดับไปด้วยเล่า และถ้าเวทนามาเป็นจิต เมื่อจิตมีอยู่ทราบใด ทุกขเวทนานี้ต้องมีอยู่ทราบนั้น จะดับไปไม่ได้ แต่แล้วทุกขเวทนาทำไมจึงมีเกิดๆ ดับๆ ทั้งที่จิตทรงความรู้ความเป็นจิตอยู่ตลอดเวลา *อกาลิโก* มิได้ดับไปด้วยเวทนา เมื่อเป็นเช่นนี้จะถือว่าจิตกับเวทนาเป็นอันเดียวกันนั้น ไม่ฝืนความจริงและไม่อัปอายความจริงบ้างหรือที่คิดกลืนความจริงให้กลายเป็นของปลอมไปตามความรู้ความเห็นแบบป่าๆเถื่อนๆ เช่นนั้น การแยกแยะ ไม่ว่าจะแยกแยะกายกับเวทนา หรือแยกแยะจิตกับเวทนา สติกับปัญญาต้องหมั่นตัวอยู่ในวงงานที่ทำ จะส่ง

ออกไปอื่นไม่ได้ เวลานั้นทุกขเวทนาแสดงตัวมากเพียงไร สติปัญญาจึงพิจารณาไม่หยุดหย่อนเพื่อความรู้จริงในสิ่งที่ประสงค์อยากรู้อยากเห็นอยากเข้าใจ เวทนาจะกำเริบหรือลดตัวลงหรือว่าจะดับไป ก็ให้รู้ประจักษ์ในวงการพิจารณาเป็นสำคัญ ข้อสำคัญ อย่าตั้งความหวังให้ทุกข์ดับไป โดยที่พิจารณายังไม่เข้าใจความจริงของกาย ของเวทนา และของจิต ว่าต่างอันต่างเป็นความจริงของตนอย่างไรกันแน่ พิจารณาจนเข้าใจทั้งกาย ทั้งเวทนาทั้งจิต เมื่อเข้าใจด้วยสติปัญญาจริงๆ แล้ว กายก็สักแต่ว่ากาย ไม่ได้นิยมว่าตนเป็นทุกข์เป็นเวทนา เวทนาจึงสักแต่ว่าเวทนาอยู่เท่านั้น ไม่นิยมว่าตนเป็นกายเป็นจิต แม้จิตก็สักแต่ว่าเป็นจิตอยู่เท่านั้น ไม่นิยมว่าตนเป็นกายเป็นเวทนา ดังที่เคยสำคัญแบบสุ่มๆ เดาะๆ มาแต่เวลาที่ยังมีได้พิจารณาให้เข้าใจ พอสติปัญญาพิจารณารอบแล้ว ทุกขเวทนาทั้งหลายก็ดับลงในขณะนั้น ไม่กำเริบต่อไป จิตก็รวมลงอย่างสนิทชนิดไม่รับรู้กันเลย อีกประการหนึ่ง แม้จิตจะไม่รวมลงถึงขั้นดับสนิท แต่ก็มีได้รับความกระทบกระเทือนจากเวทนา คือกายก็จริง เวทนาจึงจริง จิตก็จริง ต่างอันต่างจริง ต่างอันต่างอยู่ตามความจริงของตน ขณะที่ต่างอันต่างจริงนั้น จะได้เห็นความอัศจรรย์ของจิตและเห็นความอาจหาญของจิตที่สามารถแยกตนออกจากเวทนาทั้งหลายได้อย่างอัศจรรย์เกินคาด นอกจากนั้นยังเกิดความอาจหาญต่อความเป็นความตายที่ขวางหน้าอยู่อย่างไม่สะทกสะท้านใดๆ อีกด้วย เนื่องจากได้เห็นหน้าตาเวทนาที่เคยหลอกลวงให้กลัวเป็นกลัวตายอย่างประจักษ์ใจแล้วในขณะนั้น คราวต่อไป แม้เวทนาจะแสดงความกล้าหาญสวามายขนาดใด ใจก็สามารถพิจารณาได้ทำนองที่เคยพิจารณาและเข้าใจมาแล้ว การรู้เห็นอย่างนี้แลคือการรู้เห็นสัจธรรมด้วยสติปัญญาแท้ แม้จะมีไม่รู้เห็นชั้น

เด็ดขาดฟาดกิเลสให้จมไปโดยสิ้นเชิงก็ตาม แต่กิเลสจะจมมิดหัวไม่มี
พื้นได้ ก็ต้องอาศัยวิธีนี้เป็นเครื่องดำเนินในวาระต่อไป

ท่านผู้ใดกล้าหาญต่อสู้กับทุกขเวทนาด้วยการพิจารณาตามวิธีนี้
ไม่ยอมถอยทัพพยับบัลลังก์แบบสิ้นท่า ท่านผู้นั้นต้องกำชัยชนะจากวิธีนี้
โดยไม่มีทางสงสัย ทั้งยังจะเห็นรอยพระบาทที่พระศาสดากับพระสาวก
เสด็จไปอย่างสดๆ ร้อนๆ โดยลำดับและอาจลืมนึกว่า พระองค์ปรินิพพาน
ไปได้ ๒๕๐๐ ปีเศษแล้ว ซึ่งแสนนานก็ได้ เพราะความจริงกับศาสดาเป็น
อันเดียวกัน ศาสดาแท้มิใช่กาลสถานที่บุคคล พอจะเปลี่ยนแปลงให้เห็น
ว่าไกลกันลิบลับกับเราตั้ง ๒๕๐๐ ปีเศษ แต่ควรทราบความจริงอยู่ที่
ที่ใด ศาสดาก็อยู่ที่นั่น เพราะธรรมเกิดจากความจริงที่พิจารณาเห็นอย่าง
เต็มภูมิ ไม่นอกเหนือไปจากนี้ ดังนั้น ท่านที่สามารถพิจารณาทุกขเวทนา
จนถึงความจริงของกาย ของเวทนา ของจิต ย่อมเห็นธรรมอย่างประจักษ์
โดยลำดับ ซึ่งไม่นิยมกาลสถานที่เป็นเครื่องพิสูจน์ตัดสินเลย ดังธรรม
แสดงไว้ว่า ดูก่อนอนันท์ ถ้าการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมยังมีอยู่
พระอรหันต์ย่อมไม่สูญจากโลกดังนี้ ซึ่งเป็นพระโอวาทที่ตรัสเพียงสั้น
พระกระแสเสียงไปเมื่อสักครู่นี้เท่านั้น เพราะธรรมของจริงย่อมไม่ขึ้นกับ
เวลาวันที่อะไรเลย แต่จริงอยู่อย่างสม่ำเสมอ ไม่มีอะไรจะยิ่งใหญ่กว่า
ความจริงในโลกทั้งสาม

การอธิบายวิธีพิจารณาทุกขเวทนานี้เป็นเพียงโดยย่อ พอเป็นคติ
แก่ท่านผู้มีนิสัยในทางเป็นนักต่อสู้เพื่อก่อกษชาติ ประหยัดความเกิดตาย
ไม่ปล่อยให้เรียกรวดสาดกระจายไปตามภูมิกำเนิดต่างๆ ไม่มีที่สิ้นสุด
เพื่อทรงวิมุตติหลุดพ้นไม่กังวลกับกองทุกข์น้อยใหญ่ทั้งหลายอีกต่อไป

เป็นเวลานาน ซึ่งแสนน่ารำคาญและกังวลใจนักหนา ได้นำไปพิจารณา เพื่อหาทางออก โดยอาศัยกองทุกข์ในชั้นเป็นหินลับสติปัญญาให้คมกล้า ตามแต่อุบายจะพลิกแพลงแก้ไขตนด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งมีมากมายเหลือที่จะ นำกล่าวได้ละเอียดทั่วถึง เพราะการพิจารณาธรรมทั้งหลายเป็นเทคนิค ของแต่ละรายจะผลิตมาใช้เพื่อเปลื้องตน

ใครเป็นนักไคร่ครวญไตร่ตรอง ผู้นั้นจะเจอทางออกจากกองทุกข์ใน เรือนจำแห่งวิภูสงสาร มีพระนิพพานเป็นที่สถิต มีความสงบสุขเป็นนิจ นิรันดร แต่ใครกลัวทุกข์ไม่ยอมพิจารณา ก็เท่ากับสงวนหัวหนามที่ฝังจม อยู่ในฝาเท้าไว้ให้กำเริบเป็นหนองและทำความเจ็บปวดแสบร้อนนอนคราง ไปนาน และอาจทำความกำเริบจนเท้าเสียใช้การอะไรไม่ได้ กลายเป็น คนพิการง่อยเปลี้ยเสียอวัยวะไปได้ ส่วนผู้เห็นภัยรีบถอดถอนหนาม ออกเสีย แม้จะเจ็บปวดเพียงไรในขณะนั้นก็ยอมทนเอา ผลก็ในวัน จะหาย ความเจ็บปวดก็ไม่ทรมาณไปนาน และมีวันจะหายกลายเป็น ผู้หมดทุกข์กังวลในวันข้างหน้า เพราะกล้าเผชิญทุกข์เพื่อนำสุขมาสู่ตน ท่านผู้นี้นับว่าสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ตนโดยถูกต้อง ท่านที่กลัวหาญ ต่อสู้พิจารณาทุกข์เวทนาในชั้นก็เช่นกัน แม้ทุกข์จะมีมากน้อยก็สามารถ พิจารณาจนรู้ทั่วถึงความจริงทุกส่วน ไม่สงวนไว้เพื่อก่อไฟเผาตนไปนาน คำว่า “นิพพาน” จะเป็นสมบัติอันพึงพอใจในวันหนึ่งแน่นอน หนีไม่พ้น

ท่านว่าทุกข์ควรกำหนดรู้ นั่น กำหนดจนรู้ประจักษ์ใจจริงๆ ดังที่ อธิบายมานี้แล ชื่อว่ากำหนดรู้ และละสัจจะทั้งสอง คือ ทุกข์กับสมุทัย ด้วยมรรคคือสติกับปัญญาที่ทำงานถอดถอนกิเลสไปพร้อมๆ ในขณะ เดียวกัน ท่านว่าทุกข์ควรกำหนดรู้ สมุทัยควรละนั้น ถ้าไม่นำสติกับปัญญา

ซึ่งเป็นองค์ของมรรคมากำหนดรู้และละถอนแล้ว จะเอาอะไรมารู้และมาละถอน นิโรธความดับกิเลสกองทุกข์ทั้งหลายจึงจะมีทางดับทุกข์ได้ จำต้องนำสติกับปัญญามาทำงานด้วย ในขณะที่เดียวกันทุกข์ก็จะดับไปโดยลำดับจนดับสนิทด้วยอำนาจของมรรค จึงเป็นทางแสดงออกได้ การเกี่ยวโยงกันระหว่างสังขารธรรมทั้งสี่จึงแยกกันไม่ออก ต้องทำงานเกี่ยวเนื่องกันเหมือนลูกโซ่ตลอดไปแต่ต้นจนอวสาน สติปัญญาที่เป็นองค์ของมรรคมีกำลังมากเพียงไร กิเลสชนิดต่างๆ ก็ย่อมอ่อนกำลังลงเพียงนั้น แม้นิโรธความดับแห่งกิเลสกองทุกข์ทั้งหลายย่อมค่อยๆ ดับไปตามกำลังของมรรค จนไม่มีกิเลสกองทุกข์เหลือหลงอยู่ภายใน กลายเป็นความบริสุทธิ์ขึ้นมาล้วนๆ โดยไม่ต้องไปหามาจากที่ไหน แต่มีอยู่ที่ใจดวงหมดกิเลสโดยสิ้นเชิงแล้วนั้นแล คำว่าพุทธะแท้ก็หมายอันนี้ ธรรมะแท้ก็หมายอันนี้ สังฆะแท้ก็หมายความบริสุทธิ์นี้ คำว่าธรรมคืออะไร ก็คืออันนี้แลที่เป็นธรรมแท้ ซึ่งโลกกราบไหว้ไฝฝินมานาน

ท่านผู้ประสงค์อยากพบอยากเห็นธรรมแท้คืออะไรอย่างถึงใจ จึงไม่ควรมองข้ามการอบรมใจดวงพร้อมที่จะเป็นธรรมทั้งแท่งอยู่ทุกเวลานี้ การแปลชื่อของธรรมว่าคืออะไร จะแปลจนจรดขอบฝั่งมหาสมุทรทะเล ก็ไม่มีวันหายสงสัยได้ แปลไปกว้างขวางเท่าไร ความสงสัยไม่มีทางสิ้นสุด ยุติลงได้ เช่นเดียวกับคนไม่เคยเห็นเพชรนิลจินดา แม้จะถ่ายภาพมาดูจนกองเท่าภูเขา ก็เป็นเพียงภาพของเพชรนิลจินดาอยู่เท่านั้น มิใช่ตัวจริงของเพชรนิลแท้ พอจะทำความสงสัยให้หายได้ด้วยการดูภาพนั้นเลย แต่จะทำให้หายสงสัยได้ด้วยการเห็นเพชรนิลอันแท้จริง ฉะนั้น ธรรมจึงเป็นธรรมชาติลึกลับเมื่อยังค้นไม่พบ แม้จะอ่านธรรมเรียนธรรมได้

มากมายเพียงไร ก็เท่ากับการถ่ายภาพเพชรนิลจินดามาให้คนไม่เคยพบ
เคยเห็นดูกันนั้นแล จะไม่สามารถตัดความสงสัยได้เลย

การตัดความสงสัยในธรรมว่าเป็นต้นได้นั้น จึงควรเรียนเรื่อง
ของใจซึ่งเป็นเรื่องของธรรมโดยตรง เรียนรู้มากเพียงไรย่อมจะทราบเรื่อง
ตัวของธรรมมากเพียงนั้น จนทราบธรรมโดยตลอดทั่วถึงภายในใจตัวเอง
เมื่อทราบประจักษ์กับใจโดยสมบูรณ์แล้ว ย่อมสิ้นสงสัยลงในทันทีทันใด
และสิ้นสงสัยตลอดกาล คำว่า ธรรม คืออะไร ก็คือสิ่งที่รู้ๆ เห็นๆ อยู่กับใจ
นี้เอง จะเป็นอะไรอื่นมาจากไหน แต่ทั้งที่รู้้อยู่อย่างเต็มใจ เวลาจะอธิบาย
ให้ถูกต้องตามความจริงของธรรมเท่านั้น ไม่มีทางอธิบายได้เลย เพียง
เปรียบๆ เปรยๆ ไปอย่างนั้นเอง เหมือนเวลาเกิดคันภายในลำคอขึ้นมา
ไม่ทราบจะเกาอย่างไรให้ถูกกับจุดที่คันนั้นได้ เกาเท่าไรก็เกาได้แต่ภายนอก
ส่วนภายในที่คันจริงๆ เกาไม่ได้ เกาไม่ถูก ทั้งที่รู้จุดที่คันอยู่อย่างเต็มใจ
ฉะนั้น ดังนั้น คำว่า ธรรม จึงเป็นธรรมชาติละเอียดสุขุมมากในความรู้สึก
ทั่วๆ ไป และมีผู้สงสัยโต้ถามกันยุ่งตลอดมา แต่ก็ไม่มีท่านผู้ใดสามารถ
อธิบายให้เป็นที่เข้าใจพอหายสงสัยได้ตลอดมา และยังแน่ใจว่าตลอดไป
อีกเช่นกัน ท่านนักปฏิบัติที่ทรมานตนด้วยความเด็ดๆ เผ็ดๆ ร้อนๆ
เช่น การนั่งต่อสู้อุทกขเวทนาด้วยสติปัญญาไม่ท้อถอย มักเจอธรรมดวง
ที่แปลยากๆ อธิบายยากๆ เร็วกว่าธรรมดาที่ควรจะเป็น โดยมากครู
อาจารย์ที่ได้ธรรมเด็ดๆ จังๆ มาสอนหมู่ชน ท่านมักได้ด้วยวิธีดังกล่าว
เป็นส่วนมาก มากกว่าได้โดยทางธรรมดาที่ค่อยเป็นค่อยไป แม้เวลา
มาสอนผู้อื่นก็มักจะสอนตามนิสัยที่ท่านเคยฝึกอบรมมา คือสอนชนิด
เผ็ดๆ ร้อนๆ ทั้งกิริยาอาการและลุ่มเสียงอรรถธรรม มันกลมกลืนกันไป

ในขณะที่เดียวกัน ดังท่านอาจารย์มั่นเป็นตัวอย่าง แต่ผู้ตั้งใจต่ออรรถธรรมจริงๆ ฟังแล้วถึงใจ ได้ผลผิดธรรมดาอยู่มาก ผู้เขียนเป็นคนป่า มีนิสัยหยาบมาตั้งแต่เดิม จึงชอบการแสดงแบบนั้นมาประจํานิสัยไม่จีจางกิเลสคงยังหยาบอยู่มาก จึงชอบของแข็งๆ ทีเอาๆ ใจรู้สึกหมอบง่าย ไม่กล้าลําพองผยองตัวช่วยยุ้นัก เหมือนที่เคยเก่งกาจฉลาดกว่าครูตอนที่ยังไม่เคยพบของแข็งของคมลับเขก ท่านอาจารย์มั่นท่านรู้นิสัยคนเก่งไม่ได้เรื่องได้ราว จึงมักมอมแต่เครื่องดัดสันดานเจ้าบอนนี่ให้เสมอมา แทนที่จะยื่นผลไม้ลูกหอมหวานให้ เมื่อถูกยาขนานลําคัญๆ หนักๆ เข้าเพียงได้ยินเสียงและได้ยินชื่อท่านเท่านั้น เจ้าบอนนี่วิ่งหาที่หมอบหลบซ่อนเร็วยิ่งกว่าลิง ซึ่งเป็นเรื่องที่ดีเยี่ยมและเหมาะสมเสียเหลือเกิน แม้ทุกวันนี้เจ้าบอนนี่ยังกลัวท่านอยู่ เลยไม่หาญโดดกึ่งนั้นกึ่งนี้อย่างโลดโผนนัก เพียงระลึกถึงท่านก็หมอบราบทันที

ท่านที่ชอบเที่ยวหาที่เด็ดๆ เป็นที่บำเพ็ญหนึ่ง ท่านที่ชอบนั่งอยู่ในที่เปลี่ยวๆ นํากลับหนึ่ง ท่านที่ชอบอดอาหารเพื่อเร่งความเพียรอย่างถึงใจหนึ่ง ท่านที่ชอบนั่งสมาธินานๆ และต่อสู้กับทุกขเวทนาด้วยสติปัญญาหนึ่ง และท่านที่ชอบฝึกทรมานตนด้วยวิธีต่างๆ เหล่านี้ เวลาสนทนาธรรมภายในกับท่านรู้สึกอัศจรรย์ใจอย่างบอกไม่ถูก ธรรมที่ท่านเล่าให้ฟังแต่ละครั้งเป็นธรรมที่เกิดจากจิตใจจริงๆ ทั้งแปลก ทั้งพิสดาร ทั้งอัศจรรย์ หาฟังได้ยาก ดูกิริยาท่าทางเคร่งขรึมลํารวมเป็นที่น่าขยาดครันคร้ามอยู่ภายใน สัมกับธรรมที่ท่านระบายออกอย่างแท้จริงและนําลีื่อมใสอย่างลึกซึ้ง แต่กับบุคคลทั่วๆ ไป ท่านทำตัวเหมือนคนโง่ที่ไม่รู้ธรรมรู้ธรรมอะไรเลย พูดน้อย ไม่ชอบสังคมกับใคร ชอบอยู่ลํ่าพังคนเดียว ชอบไปคนเดียว

ไม่ชอบเทศน์ชอบสนทนากับใคร เหมือนไม่รู้อะไรเสียจริงๆ แต่กับ
ผู้สนิทสนม เวลาท่านพูด ฟังแทบไม่ทัน ธรรมไม่ทราบไปเอามาจากไหน
ไหลออกมาเหมือนน้ำเหมือนท่าไม่มีอัดมีอัน พูดไม่ค่อยซ้ำซาก วันหนึ่ง
ได้เรื่องหนึ่งมาพูด อีกวันหนึ่งได้เรื่องหนึ่งมาสนทนา ซึ่งเป็นธรรม
ภายในล้วนๆ เมื่อคิดเดาตามความรู้สึกแล้ว ท่านน่าจะรู้ธรรมภายในใจ
เรื่อยๆ ในวันเวลาหนึ่งๆ สมกับเป็นผู้มีความเพียรกล้าไม่กลัวตาย
ไม่หมายป่าช้า ถึงกาลเวลาแห่งชีวิตสังขารที่ไหน คงสลัดทิ้งอย่างไม่อาลัย
เสียตายเลย ผิดกับคนทั้งหลายมาราวฟ้ากับดิน การขบฉันก็ง่าย อะไรๆ
ได้ทั้งนั้น การพักอยู่หลับนอนก็ง่าย การไปก็ง่าย ไม่หวั่นหน้าหวั่นหลัง
กันเบา หูไว ใจเด็ดราวกับฝั่งเพชรไว้ในใจ เวลาเข้าทางจงกรมแล้วก็ชั่วโงม
ก็ไม่ออกมา ไม่ว่าจะกลางวันหรือกลางคืน ประกอบความเพียรเหมือนคน
มีราตรีเดียวเสมอกัน เวลาเข้านั่งสมาธิภาวนา ร่างกายเป็นเหมือนหัวตอ
ก็ชั่วโงมไม่ยอมมลุกจากที่ ทำแบบให้เกิดความอัศจรรย์แก่เราผู้ได้เห็น
ได้ชมเสียทุกอย่างไม่มีทางต้องติ และเป็นคติตัวอย่างอันดีทุกๆ อิริยาบถ
เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็เลสจะมีจำนวนก็พันก็ล้านตัวก็พลอยถูกทำลายด้วย
ความเพียรท่าต่างๆ นอนตายกองกันอยู่ในที่ต่างๆ กองเท่าภูเขาเป็นแน่
ถ้าเป็นเหมือนด้านวัตถุ คือตายอยู่ในทางจงกรมบ้าง ตายอยู่ที่นั่งสมาธิ
ภาวนาบ้าง ตายอยู่ได้ร่มไม้ชายเขาบ้าง ตายอยู่บนหินดานกลางเขาบ้าง
ตายอยู่ตามหินผาหน้าถ้ำบ้าง ตายอยู่เงื่อมผาป่าไม้บ้าง ตายอยู่ตามป่าช้า
ป่าช้าภูบ้าง ตายอยู่ในที่นั่งที่ยืนที่เดินทำความเพียรบ้าง ตายอยู่บนที่นอน
หมอนมุ้งบ้าง ทั่วบริเวณสถานที่ทำความเพียรต่างๆ ถ้ากิเลสเป็นตัว
เป็นตนเหมือนสัตว์เหมือนคน ก็คงเป็นป่าช้าที่น่ากลัวมาก มีทั้งผีดิบผีสด
ผีตายเก่าตายใหม่ และตายด้วยการถูกทำลายเพราะความเพียรวิธีต่างๆ

จนไม่ชนะจะเผาจะฝังซากศพนั้นเลย ถูกผู้เป็นนักกลัวผีไปเจอเข้า นำกลัว
จะไม่มีลมหายใจวิ่งกลับไปบ้าน เพราะผีกิเลสชนิดต่างๆ ถูกสังหารทำลาย
ด้วยน้ำมือของท่านผู้กล้าตายในสงครามแห่งวัฏวนมากต่อมาก รวมทั้ง
ตายเก่าตายใหม่ ตายทับตายถมตายเกลื่อนกลาดบาดตา สลดใจที่ไม่เคย
พบเคยเห็นมาในชีวิตจนประมาณไม่ถูก แต่ท่านผู้สังหารกิเลสชนิดต่างๆ
ด้วยความเพียร ท่านกลับเป็นผู้สบายหายกังวลหม่นหมอง สนุกครอง
มหาสมบัติภายในอันประเสริฐแต่ผู้เดียว ไม่มีอะไรเข้าไปเกี่ยวข้องวุ่นวาย
ผิดกับสมบัติภายนอก ซึ่งมีมากมายเพียงไร คอยแต่จะหลุดมือหายไป
ด้วยเหตุต่างๆ ทั้งจากตัวเองเป็นผู้ทำลายสังหาร ทั้งจากโจรจากมาร
ซึ่งมีมากกว่าตาสับประรด นอนก็เป็นทุกข์ นั่งก็เป็นทุกข์ เพราะการ
คอยระวังรักษา แม้เช่นนั้นยังกลับเป็นภัยแก่เจ้าของอีกด้วย ดังธรรมท่าน
ว่า โลก ฆมมานํ ปริปนฺโน ความโลกเป็นภัยแห่งธรรมคือความสงบเย็น
ทั้งหลาย ดังนี้ ผู้มีความโลกเข้าครองเป็นเจ้าอำนาจวาสนาบนหัวใจแล้ว
ธรรมคือความสงบสุขย่อมไม่มีทางเจริญออกงามในใจได้ ต้องถูกความ
โลกทำลายหายสูญเกลี้ยงไม่มีเหลือหลออยู่ได้ ฉะนั้น ผู้หวังความผาสุก
เจริญใจด้วยธรรมเป็นที่จุดแหวะพักพิง จำต้องสำนึกตัวกลัวความโลก
อันเป็นตัวมหาวินาศ และทำความเข้มงวดกวดขันมันที่คอยทำลายธรรม
ภายในใจอยู่ทุกเวลา อย่าปล่อยให้มันเป็นเจ้าอำนาจ ซึ่งอาจถึงขนาดทำให้เรา
ให้ตายทั้งเป็นก็ได้ ถ้าผลอดตัวมั่วสุ่มกับมันมากนัก ความโลกตัวนี้
ถ้าเป็นสัตว์ก็คือสัตว์ตัวคอยทำลายโลก ไม่เคยทำคุณให้แก่ใครแม้แต่
น้อยเลย ถ้าเป็นเชื้อโรคก็เป็นชนิดที่โลกขยายดครั้นคร้ามมาก ยากจะรักษา
ให้หายได้ ถ่าลงได้เกาะกินรายใดเข้าแล้ว เป็นโรคชนิดที่ผู้นั้นต้องหมดหวัง
ทั้งที่ลมหายใจยังมีอยู่ เพียงรอวันเวลาที่วาระสุดท้ายปลายแดนของ

ชีวิตจะสิ้นลงเท่านั้น อย่างอื่นที่โลกต้องการนั้นไม่มีหวังจากโรคพรรค์นี้
ดังนั้น ผู้หวังสารคุณเป็นเครื่องหนุนเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยหายใจ
เต็มปอดทั้งปัจจุบันและอนาคต จึงควรเริ่มคิดนึกตรึกตรองเพื่อเห็นโทษ
ของมันที่บรรจุกุโทษไว้อย่างเต็มตัว ยิ่งกว่าวัตถุระเบิดเครื่องทำลายเป็น
ไหนๆ เพราะวัตถุเครื่องทำลายต่างๆ โดยมากเวลาแสดงตัวย่อมมีเสียง
สะเทือนสะท้านชุกำรามให้ปรากฏพอโลกได้ทราบฤทธิ์ของมัน และ
เกิดความกลัวรีบพากันหาที่หลบซ่อน จนสุดวิสัยที่จะตะเกียกตะกาย
เพื่อหลบภัยเอาตัวรอดได้ ส่วนความโลภออกแสดงตัวมิได้ทำแบบนั้น
แต่ชอบวางกับดักไว้อย่างลึกลับในหัวใจคนทุกชาติชั้นวรรณะ แม้พระเณร
เณรชื่อก็ไม่เลือกหน้าว่าจะเกรงขามบ้างเลย ถ้าหัวใจตำทราวมั่นคว้าได้
ต้องคว้ามาขยี้ มาเป็นเครื่องมือ มาเป็นคณงานของมันทันที และตั้งโรงผลิต
ลงที่หัวใจดวงนั้น บังคับบัญชาใจผู้ที่มันฝึกรบรมาจนเชี่ยวชาญ
คล่องแคล่วให้ออกทำงานคิดหารายได้ร่ำรวยด้วยอุบายวิธีต่างๆ จะได้มา
ด้วยวิธีผิดๆ พลาดๆ ฉลาดแกมโกงใดๆ เป็นเอาทั้งนั้น ขอแต่ให้ได้มา
ก็เป็นทีพอใจของนายผู้ตั้งรายรับรายจ่ายไว้สูง จนใจที่มีความระลึกรู้บุญ
บาปอยู่บ้าง บรรดามนุษยธรรมต่างๆ ไปไม่สามารถอาจเอื้อมทำลงได้
มันมอบหน้าที่ให้พนักงานตัวโปรดสำคัญคือใจ เป็นผู้ดำเนินงานคิดค้น
และสั่งเสียกิจการต่างๆ ออกทางกายทางวาจา ให้เที่ยวแสวงหารายได้
คนละทิศละทาง ทั้งใกล้และไกล ทั้งในและนอก ทั้งทางน้ำและทางบก
ทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้งยืนทั้งเดิน ทั้งนั่งทั้งนอน เว้นแต่เวลาหลับ
ตามสถานที่ต่างๆ ที่เห็นว่าเหยื่อชุกชุมมาก ทั้งกอบโกยทั้งโรยทุกซอกซบ
หัวคนไม่ไว้หน้าว่าเป็นใคร ทั้งกล้าคิดกล้าพูด กล้าทำได้ที่แฉ่งที่ลับ
ไม่มีกระดากอายว่าใครจะตำหนิติเตียนและเกลียดชังหน้าหรือเคียดแค้น

เพียงไร ขอให้ได้ตามคำสั่งของมหาอำนาจ คือ โลก ธรรมาน์ ปรินโโด ก็เป็นที่พึงพอใจ การเก็บรักษาไม่ยอมให้รั่วไหลไกลมือนั้น นายโลกต้องสั่งเก็บแบบไม่คิดว่าโลกกว้างแสนกว้างจะมีที่เก็บหรือไม่ แต่เก็บสั่งสมเสียจนลืมนึกว่า “เรานี้จะฝืนเป็นคนอยู่ค้ำฟ้าทำทลายความตายตลอดไป หรือเป็นคนมีป่าช้าเหมือนมนุษย์ทั่วๆ ไป หรือเป็นคนประเภทไหนกันแน่” เพราะมันร้ายมนต์ปิดหูปิดตาและปิดใจไว้อย่างมิดชิด ชนิดไม่ให้มีโอกาสเหลือบมองดูหน้าตามันว่ามีความลับลมคมในประการใดบ้างเลย แม้อาการของความโลภที่พาให้แสดงตัวออกมาก็ไม่มีท่าทางที่น่าดูเลย ไม่ว่าจะพาให้มนุษย์เพศวัยใดแสดง หรือคนชาติชั้นวรรณะใดมีอำนาจมากน้อยเพียงไร แสดง ไม่เป็นที่น่าดูเอาเลย นอกจากน่าเกลียด น่าเอือมระอา น่าโลกจะแตกบรลัยไปถ่ายเดียวเท่านั้น เพราะไฟแห่งความโลภระเบิดเผาผลาญทนมกตัวอยู่ไม่ได้

เพราะเหตุดังที่รู้ๆ เห็นๆ กันอยู่อย่างเต็มตาเต็มใจไม่ปิดบังลึกลับนี้แล ธรรมของพระพุทธเจ้าจึงควรได้รับรองยืนยันส่งเสริมว่าเป็น สวากขาตธรรม ที่ตรัสไว้ชอบแท้ ดังความโลภที่ธรรมท่านแสดงไว้ว่าเป็นอันตรายแก่ความสงบสุขของบ้านเมือง ที่ท่านว่าความโลภเป็นภัย ก็มีได้ว่าไว้เพียงวันนี้และวานนี้เท่านั้น แต่ธรรมนี้เคยปรากฏแก่โลกมานานพร้อมกับศาสนาที่นำออกประกาศสอนโลก โลกจึงพอทราบหรือพอเดาได้ว่า ความโลภนี้เคยเป็นภัยแก่โลกมานานเช่นเดียวกับธรรมที่สอนไว้เป็นเวลานาน จึงควรรู้สึกโทษของมันบ้างแม้ชั่วขณะฟ้าแลบ ก็ยังจะมีความสงบสุขชั่วระยะหนึ่ง ไม่มีดมิดปิดตาอยู่ตลอดไป ภัยตัวโลภนี้ไม่เคยทำคุณให้แก่ผู้ใดแต่ไหนแต่ไรมา แม้ใครจะชมมันว่าดีทั่วโลก แต่ผลจะไม่เป็นไปตามความคิด

ความคาดหมายของใครทั้งสิ้น ต้องเป็นไปตามแผนของมันที่เคยเป็นมา ตั้งเดิมอันตายตัวไม่มีการเปลี่ยนแปลง นักปราชญ์ท่านฆ่าความโลภตัวอุบาทว์ได้แล้ว ท่านอยู่เป็นสุข ผิดกับพวกเราที่ต่างพากันส่งเสริมความโลภให้เจริญ และมีอำนาจยิ่งขึ้นจนแทบจะไม่มีโลกให้มันอยู่ ถ้าเป็นวัตถุ เช่นกับวัตถุทั้งหลาย ต้องล้นโลกไม่มีที่เก็บเลย เพราะต่างคนต่างผลิตต่างคนต่างนำออกใช้อย่างออกหน้าออกตา จนล้นสำนึกในความกระดากอายภูมิมนุษย์ของตัวที่ได้รับยกย่องว่าเป็นภูมิที่สูงส่งด้วยความฉลาดและศีลธรรม แม้จะแสวงหาทรัพย์สมบัติมาได้กองเท่าภูเขา เพราะอำนาจแห่งความโลภที่ผิดทางเป็นผู้บังคับจุดลากให้ทำ ก็หาความสุขมิได้ ตลอดวันตายก็ตายไปเปล่าๆ ฝ้าแต่กองทุกข์ที่ความโลภพาชวนขวยสร้างไว้ อย่างมากมูน ความเป็นสิ่งที่น่าสลดนี้ ถึงตัวเองไม่นึกกลัว คนอื่นๆ ก็นึกกลัวแทน เพราะมิใช่เป็นสิ่งที่ควรกลัวหาญ บทเวลาเผาผลาญ มันเผาผลาญจริงๆ ไม่ไว้หน้าใคร เท่าที่โลกทั้งส่วนย่อยส่วนใหญ่ปรากฏเป็นความเดือดร้อนขึ้นทุกวัน แทบพูดได้ว่าเป็นทวิคูณ ก็เพราะความโลภนั้นแล เป็นตัวจักรสำคัญที่ทุกสิ่งจะพึงหมุนตามอย่างยั้งตัวไม่ได้ จะมีอะไรที่ไหนดมาเป็นตัวทรงอำนาจราชศักดิ์ให้โลกต้องหมุนตามจนไม่เป็นตัวของตัวอยู่ตลอดมา ยิ่งกว่าความโลภที่ได้รับเสกสรรปั้นยอให้เป็นเจ้าใหญ่ นายโตบนหัวใจคนอยู่เวลานี้ คำว่าเจ้าตัวโลภนี้ มันโลภได้ทุกสิ่งทุกอย่างไม่เลือกหน้าว่าเป็นอะไร ขอแต่ให้มันชอบใจ แม้พระจันทร์บนฟ้า มันก็บังคับให้ขึ้นไปจับจองปีกธงบ่งบอกว่าเป็นเจ้าของได้ ไม่เกรงกลัวและอายใครจะหัวเราะเยาะเอาบ้างเลย คือกิเลสกำมันก็ไม่กลัว วัตถุกำมันก็ไม่ถอย ถ้าลงได้ชอบใจแล้วมันโลภอย่างไม่มีเมืองพอ ตายเป็นตาย สู้เสมอไม่มีถอย แม้จะมีเครื่องบำรุงบำเรอแวดล้อมอยู่อย่างพอกพูน

ทับถม จนมองไม่เห็นตัวมัน มันก็ไม่กลัวหนัก ถึงหลังจะหักมันก็สู้ก็แบก ไม่มีคำว่ากลัวว่าถอย คำว่าถอยหรือพอที่เกาะกับเรื่องทั้งหลายพรรค์นี้เป็นไม่ปริปากพูด เพราะท้องมันมิได้หุ้มด้วยหนังด้วยเนื้อเหมือนท้องคนท้องสัตว์ แต่หุ้มด้วยความโลภไม่มีเมืองพอดิชนิดเดียวกัน มันจึงอยู่ด้วยกันไปด้วยกันสู้ด้วยกันได้อย่างพอตัว ชนิดถึงไหนถึงกัน ไม่กลัวว่าท้องจะแตกหลังจะหักตัวจะตายและขายหน้าไม่มีชั้นดี สิ่งที่ต้องใจมีเท่าไรมันเที่ยวเก็บกวาดมาไว้เต็มหัวใจ ถ้าใจเป็นเหมือนภาชนะอื่นๆ ต้องแตกเป็นผุขุ่นไปนานแล้ว แต่ใจเป็นนามธรรมอันเหนียวแน่นแก่นทนทานต่อภาวะทั้งหลาย จึงพอทนอยู่ได้ไม่บรลัยไปกับสิ่งกดถ่วงทำลายทั้งหลาย ซึ่งมีอยู่กับใจเป็นประจำ แม้เช่นนั้นเรายังไม่สะดุดใจคำนึงถึงความสำคัญ ของจิตยิ่งกว่าคำนึงถึงสิ่งทำลายทั้งหลาย ฉะนั้น ใจแม้เป็นสิ่งที่รับทำประโยชน์แก่เราอย่างมหาศาล จึงมักถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามยถากรรม ไม่ค่อยมีผู้สนใจเหลียวแลบ้างเท่าที่ควร แต่สิ่งที่เป็นข้าศึกต่อใจนั้นมักจะได้รับความยกย่องชมเชยจากคนทุกชั้น สิ่งนั้นจึงนับวันเพิ่มความฉลาดแหลมคมและฉลาดากใจให้เกิดความชอกช้ำตำราลงไปทุกที ไม่มีเวลาเป็นอิสระได้แม้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง พอให้ทราบได้ว่าขณะนี้ เป็นโอกาสของใจที่พอมีความสงบสุขบ้างจากการกดถ่วงต่างๆ สมกับใจเป็นใหญ่และมีสาระสำคัญในตัวเราตัวท่านทั่วโลกดินแดน แทนที่จะเป็นเช่นนั้นบ้าง แต่ใจกลับเป็นผู้ยอมรับเสวยผลพทุทุกข์อยู่เป็นนิจ ทั้งที่มีสมบัติเงินทองมากแทบไม่มีที่เก็บรักษา ซึ่งหามาเพื่อบำรุงความสุขทางกายทางใจ แต่ไม่สามารถนำมาบำบัดเยียวยาพอมีความสุขได้บ้างเท่าที่ควร ไม่ทุกข์ร้อนจนไม่มีวันกำหนดปลดปล่อยเสียบ้าง

ปฏิบัติที่พระรูดงกรรมฐานท่านพยายามตะเกียกตะกายเพื่อความหลุดรอดด้วยวิธีต่างๆ ดังที่ท่านกำลังอ่านอยู่ขณะนี้ นอกจากเกี่ยวกับกิเลสตัวอุบาทว์เหล่านี้เป็นเหตุให้ท่านต้องทนทุกข์ทรมานด้วยข้อปฏิบัติเพื่อกำจัดมันแล้ว ก็ยังมองไม่เห็นว่าคุณทำเพื่ออะไร ที่พอทราบและมาลงนี้ก็ล้วนแต่อุบายวิธีท่านผู้หวังเล็ดลอดจากบ่วงมารที่กล่าวมา ท่านพยายามเลือกคลานตามสติกำลังความสามารถของแต่ละท่าน ดังที่เห็นความแตกต่างกันในวิธีดำเนิน องค์หนึ่งหนักไปในทางหนึ่ง องค์ที่กำลังพรรณนาเรื่องท่านยังไม่จบ คือองค์ชอบนั่งสมาธินานๆ เป็นเวลาหลายชั่วโมงเพื่อรู้แจ้งทุกขเวทนาในกายในใจ แต่เผชิญมีเรื่องกิเลสทั่วโลกเข้ามายุ่งในวงการ จึงได้หยิบยกขึ้นแสดงพอหายเพื่อบ้างตามนิสัยคนมักเพ้อ แล้วจึงได้ย้อนกลับมาแสดงเรื่องท่านต่อไปอีก หวังว่าท่านผู้อ่านคงทราบคนมีนิสัยเลยขอบเขตได้ดีและให้อภัยตามเคย

เท่าที่ทราบมาในวงปฏิบัติ พระรูดงค้ที่ท่านชอบฝึกทรมานตนด้วยการนั่งนานๆ นั้น รู้สึกมีมากองค์เช่นเดียวกับวิธีอื่น มีการผ่อนอาหารหรืออดอาหารเป็นต้น โดยท่านให้เหตุผลว่าการนั่งนานมิได้นั่งเพื่อต่อสู้กับทุกขเวทนาแบบตื้อที่ไม่ใช้หัวคิดปัญญา แต่นั่งด้วยการใช้หัวสู้ด้วยหัว คือสติปัญญาเป็นต้น หัวคิดปัญญาเพื่อรู้แจ้งเวทนาทั้งหลายอันเป็นหลักสังขารซึ่งมีอยู่ในกายในจิต การกำหนดทุกขเวทนาด้วยวิธีเปลี่ยนอิริยาบถต่างๆ นั้น ท่านว่าเมื่อพิจารณาแล้วเป็นเรื่องเรากลัวทุกข์ต่างหาก มิใช่เรื่องสู้เพื่อรู้ทุกข์ เพราะอิริยาบถปิดบังทุกข์ไม่สามารถมองเห็นทุกข์ได้อย่างประจักษ์พอเชื่อตัวเองได้ในคราวจำเป็น การรู้เห็นความจริงในสังขารมีทุกข์เป็นต้นนั้น รู้เห็นด้วยการต่อสู้ในเวลาหนึ่ง

รู้ดีกว่ารู้เห็นอย่างถึงเหตุถึงผลถึงจิตถึงใจจริงๆ เป็นที่แน่ใจและเชื่อตัวเอง
ได้ทั้งปัจจุบันและอนาคต ไม่สะทกสะท้านหวั่นไหวต่อทุกขเวทนาแม้จะ
มีความกล้าหาญเพียงไรในเวลานั้น ตลอดวาระสุดท้ายคือความตาย
ที่เคยหวาดกลัวมาประจักษ์ก็ไม่มีกลัว เพราะการกลัวตายกับกลัวทุกข์
ขึ้นอยู่กับจิตอันเดียวกัน ซึ่งเป็นการฝืนความจริงอันเกิดจากการพิจารณา
ไม่รอบคอบตามหลักความจริง เมื่อพิจารณารอบคอบจนเห็นความจริงใน
ทุกข์และความจริงในคำว่าเกิดว่าตายอย่างถึงใจแล้ว จะกลัวลมกลัวแล้ง
ไปหาประโยชน์อะไร เพราะตามธรรมชาติของธาตุสี่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ
ประชุมกันในร่างกายและสภาพของใจแล้ว ต่างก็เป็นธาตุตั้งเดิมและเป็น
ของไม่ตายด้วยกัน เป็นเพียงเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยเท่านั้น คือ
ธาตุสี่เมื่อสลายจากส่วนผสมแล้ว ก็ลงไปสู่ธาตุเดิมของตนอยู่เท่านั้น
มิได้ฉิบหายไปในไหน ส่วนใจก็เป็นใจอยู่ตามเดิม ทั้งที่อาศัยอยู่ในร่างคน
ร่างสัตว์ชนิดต่างๆ ในสามภพ ทั้งที่ไม่มีอาศัยอยู่ในร่างใดๆ เช่น ใจของ
พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระชีนาสพทั้งหลาย ที่เป็นใจ
บริสุทธิ์ล้วนๆ แล้ว จึงไม่ควรจะกลัวที่หาเหตุผลกลไกอะไรมิได้ ซึ่งเป็น
เรื่องก่อความจิตใจให้ฟุ้งเพื่อขุ่นมัวไปเปล่าๆ เพราะความคิดนั้นเป็นสาเหตุ
การรู้เห็นสังขารในขณะนั่งพิจารณาต่อสู้อันด้วยสติปัญญาอัน ทำให้
เกิดความรู้เห็นผลรวดเร็วพิศธรรมดาที่ควรจะเป็น เมื่อได้รู้เห็นแล้ว
เป็นเครื่องฝังใจและยืนยันในตัวอย่างมั่นคงตลอดไป แม้จะไม่สามารถ
พิจารณาเห็นความจริงดังที่เคยเห็นแล้วทุกๆ ครั้งไปก็ตาม แต่สิ่งที่เคยรู้
เห็นแล้วย่อมไม่กลับกลายเป็นอื่น คงเป็นความจริงอยู่ภายในใจตลอดไป
นอกจากจะทำให้ชำนาญและกว้างขวางในความจริงส่วนละเอียดยิ่งๆ
ขึ้นไป จนรู้เท่าและปล่อยวางได้โดยสิ้นเชิงเท่านั้น ฉะนั้น การพิจารณา

ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นในเวลาหนึ่งนานๆ ก็ดี ในเวลาเจ็บไข้ได้ทุกข์ก็ดี จึงเป็นทางให้รู้เห็นสังขารอย่างเปิดเผยได้โดยไม่มีปัญหาสำหรับท่านที่เป็นนักต่อสู้ด้วยสติปัญญาจริงๆ แต่ทุกขเวทนาทั้งหลายย่อมไม่เกิดประโยชน์แก่รายที่ท้อแท้อ่อนแอแบบนั้นให้ทุกข์หายไปตามใจชอบ โดยมีได้พิจารณาเพื่อหาทางออกอะไรเลย ทุกข์ยังจะเป็นภัยแก่ผู้นั้นเพิ่มขึ้นโดยลำดับที่คิดฝืนความจริง ดังนั้น ทุกข์แม้จะเป็นของมีอยู่ในคนและสัตว์ทั่วหน้ากัน จึงไม่ค่อยมีใครสามารถถือเอาประโยชน์จากทุกข์นั้นได้ โดยมากก็มักคว้าเอาทุกข์ที่ไม่พึงปรารถนานั้นๆ มาเผาตนเองด้วยความคิดฝืนธรรมแทนที่จะพิจารณาเพื่อนำทุกข์สมุทัยออกจากกายจากใจตามส่วนที่ควรแก่ฐานะดังที่ศาสนาสอนไว้

พระชุตติกรรมฐานท่านมีความรู้ความเห็นผิดกับคนทั้งหลายอยู่มาก ดังปฏิปทาที่นำมาลงเป็นเรื่องเป็นแขนงตามที่ท่านเคยดำเนินมา นับว่าเป็นสิ่งที่น่าคิดอยู่มาก ทั้งนี้จะว่าเป็นความคิดเห็นและการปฏิบัติที่ออกนอกกลุ่มนอกทางก็ไม่ถนัดใจ เพราะหลักปฏิบัติที่ท่านดำเนินนั้นเข้ากับหลักความจริงคือสังขารได้อย่างสนิท ไม่มีที่น่าต้องติ จะว่าปฏิบัติเพื่อความรอดตัวเยอหยิ่งก็ไม่ใช่ เพราะท่านมิได้มีเจตนาเกี่ยวกับเรื่องภายนอก แต่เป็นเจตนาเพื่อฝึกกรรมฐานโดยเฉพาะเท่านั้น แม้ผลที่ได้รับก็ถูกตามความมุ่งหมายของธรรม คือรู้สังขารอันเป็นหลักใหญ่ของศาสนา ท่านอาจารย์มั่นเองซึ่งเป็นอาจารย์ของพระกรรมฐานสายนี้ ท่านก็ดำเนินแบบนี้ และอบรมสั่งสอนสานุศิษย์ตามที่ท่านเคยดำเนินมา มีการสอนให้แก่นักต่อสู้เพื่อรู้ทุกขเวทนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นต้น สำหรับผู้เขียนเองไม่มีสติปัญญาสามารถจะนำปฏิปทาแ่งต่างๆ ของท่านมาวินิจฉัย เป็นเพียง

คิดไปตามประสาว่า ถ้าเรามีความอาจหาญสามารถต่อต้านกับกิเลส
กองทุกขีในชั้นนี้ในจิตของตนได้อย่างท่าน ป่านี้น่าจะพ้นทุกข์ไปถึงไหนแล้ว
คงไม่เป็นคนงุ่มง่ามทรมานความคิดไหวพริบปัญญาดังที่เป็นอยู่เวลานี้
ซึ่งน่ารำคาญตัวเองเหลือประมาณ การพูดการเขียนเรื่องของท่านผู้อื่นนั้น
เมื่อทราบเรื่องของท่านย่อมนพพูดพ้อเขียนได้ แต่สำคัญที่เป็นคน
จนปัญญาของตัวแบบพูดไม่ออกเขียนไม่ให้ใครฟังใครอ่านไม่ได้ จึงได้แต่
นำเรื่องท่านผู้อื่นมาเขียนลงให้ท่านผู้อ่านทราบซึ่งอาจเป็นประโยชน์บ้าง
เท่านั้น เพราะคนเราต่างมีนิสัยวาสนาลึกลับอยู่ภายในไปคนละแ่ง
คนละทาง ท่านจึงสอนไม่ให้ประมาทกัน ท่านผู้อ่านทั้งหลายทั้งหลาย
ทั้งชายย่อมมีวาสนาบุญญาภิสมภารมาก หรือมากกว่าพระรูดงค์ที่เป็น
เจ้าของเรื่องและผู้เขียนราวฟ้ากับดินราวหินกับเพชร แต่ใครก็ไม่อาจ
ทราบได้ เท่าที่ตะเกียกตะกายเขียนนี้ก็โดยคิดไปทำนองมหาเศรษฐี
มีเงินเป็นล้านๆ ย่อมไม่อาจแยกตนออกจากคนใช้ในบ้านได้ จำต้อง
ติดต่อกันอยู่เรื่อยไปในกิจการต่างๆ ทั้งที่ตนก็เป็นเศรษฐี นี่ก็คิดว่า
คนนั้นได้เรื่องหนึ่งคนนี้ได้เรื่องหนึ่ง มาเล่าสู่กันฟังเพื่อถือเอาประโยชน์
ตามที่เห็นควร เช่นเดียวกับเศรษฐีถือเอาประโยชน์จากคนใช้ในบ้านจะนั้น
ท่านที่อ่านและถือเอาประโยชน์จากวิธีการที่พระท่านปฏิบัติต่อกิเลส
ของตนก็น่าจะได้รับประโยชน์บ้างพอควร เพราะกิเลสชนิดต่างๆ ที่มีอยู่
กับพระย่อมเป็นชนิดเดียวกันกับที่มีอยู่ในมนุษย์หญิงชายทั่วไป เราจึง
พอมิทางคิดดัดแปลงแก้ไขกิเลสชนิดโลดๆ โผนๆ ชอบโดนเรื่องนั้น
ชอบชนเรื่องนี้อยู่เสมอ ให้อยู่ในความพอดีงามตาเย็นใจได้บ้าง ไม่เป็น
กิเลสที่แสนงอนเอาใจยากดังที่เคยเป็นอยู่ ซึ่งโดยมากมักคล้อยตาม
มันแทบทุกกรณี จนมันได้ใจและกลายเป็นกิเลสที่เอาแต่ใจตัวและพา

ประพุดตีฝ่าฝืนต่างๆ โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายอันจะเกิดขึ้นแก่ตน และครอบครัว ตลอดจนงานต่างๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบให้กลายเป็น ความเสียหายจนไม่มีประมาณพอแก้ไขได้ การฝืนกิเลสโดยชอบธรรม แม้จะน้อยเพียงไรย่อมไม่เป็นความเสียหาย นอกจากจะเกิดประโยชน์ไป โดยลำดับ จนกลายเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลแก่ตนและบ้านเมือง เท่านั้น ผิดกับกิเลสฝืนเราและเรากล้อยตามกิเลสเป็นไหนๆ มันฝืนได้มาก และคล้อยตามมันมากเพียงไร เราย่อมต้องเป็นฝ่ายเสียเปรียบมันมาก เพียงนั้น การปล่อยให้มันฝืนมากและปล่อยให้มันมากไปยิ่งนับวัน เสียเปรียบมาก จนกลายเป็นคนหมดคุณค่าสาระสำคัญในตัวโดยไม่รู้สึกร ว่าจะรู้ตัวก็ก้าวเข้าขั้นสุดวิสัย ซึ่งนำเสียดายอย่างยิ่งที่เป็นคนทั้งคนแต่ ยอมปล่อยให้ตนเป็นสะพานทอดให้กิเลสชนิดต่างๆ ไต่ข้ามศีรษะเหยียบย่ำ ไปมาราวกับสัตว์ที่ตายแล้ว ผู้เขียนเพียงคิดเรื่องกิเลสเอาไรต์เอาเปรียบ เราเท่านั้นก็นึกโมโหขึ้นมา โดยลืมนึกไปว่าความโมโหก็คือกิเลสตัวหนึ่ง ซึ่งกำลังไต่ข้ามศีรษะเหยียบย่ำไปมาอยู่เช่นกัน แต่การนึกโมโหเพื่อจะ เอาไรต์เอาเปรียบเอาชัยชนะกิเลสซึ่งเราเคยแพ้มันมานานนั้น รู้สึกจะไม่ เป็นกิเลสชนิดที่ทำให้คนให้เสีย หากความโมโหให้กิเลสเพื่อแก้แค้นกิเลส ของตัวกลับเป็นการเพิ่มพูนกิเลสให้มากมุนขึ้นแล้ว ก็คงไม่มีท่านผู้ใด ผ่านพ้นทุกข์ไปได้ เพราะความเป็นคนใจจืดไม่มีมานะฮึดฮัดสู้กับมัน บ้างเลย ตามสัญญาตญาณแห่งการต่อสู้ต่างๆ ไป ทุกคนทั้งสัตว์ย่อมมีมานะ หรือความโมโหเข้าสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง จึงมีกำลังใจประกอบงานนั้นๆ จนสำเร็จลุล่วงไปได้ เพียงเขาเล่นกีฬากันยังมีมานะหรือความโมโห เข้าช่วยสนับสนุนจนวาระสุดท้าย ส่วนจะแพ้หรือชนะไม่สำคัญเพราะเป็น คนละเรื่อง

พระธุดงค์บางท่านเล่าว่า ความโกรธแค้นระหว่างกิเลสกับท่านรู้สึก จะไม่ผิดอะไรกับเขาทำสงครามกัน มันมานะมันเคียดแค้นจนเห็นได้ชัดจริงๆ เวลาสู้กับกิเลสตัวสำคัญในคราวสำคัญจนไม่ยอมลดราวาศอก ให้กันเอาเลย กิเลสก็เก่งไปทางหนึ่งที่ชอบเอาชนะเวลาเราเพลอตัวเราก็เก่งไปทางหนึ่งที่ชอบเพลอตัวให้มันอยู่เสมอ ทั้งที่ตั้งท่าไม่ให้เพลอ ก็ยังเพลอให้มันจนได้ ตอนรู้สึกตัวว่าเพลอให้กิเลสเอาของดีไปกินเกือบหมดแล้วนี่แล มานะมันก็ขึ้น ความโมโหก็เกิด ความเพียรที่ได้รับ การสนับสนุนจากมานะกับความโมโหก็แรงใหญ่ จนไม่รู้จักเป็นจักตาย ไม่รู้จักสุขและทุกข์อะไรเลยเวลานั้น มีแต่ฟาดฟันหันแหลกกันจนสุดฝีมือของสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ที่มีอยู่ กว่าที่จะเอาชนะมันได้แต่ละทอด เราแทบตายไปก่อนให้มันเป็นผู้เผาศพเราก็ยังมีในบางครั้ง เพราะความเพียรกล้า หวังเอาชนะกิเลสเป็นทอดๆ ไป ท่านว่า ผมเอง ถ้าไม่มีมานะความโมโหเข้าช่วย รู้สึกทำอะไรไม่ค่อยเป็นขึ้นเป็นอัน ยิ่งการรบกับกิเลสความลามกของตัวด้วยแล้ว จะทำเล่นๆ แบบคนไม่มีหัวใจนั้นไม่ได้ แม้จะเดินจงกรมเกือบตลอดคืนก็ไม่เห็นมีผลพอเป็นที่ระลึกบ้างเลย แต่ถ้าทำแบบนักต่อสู้อันมีมานะหรือความโมโหอย่างใดอย่างหนึ่งเข้าสนับสนุนแล้ว ความเพียรนั้นเป็นความเพียรที่เห็นประจักษ์ใจชนิดจำไม่ลืมในชีวิต แม้ความรู้เห็นนั้นจะไม่ติดต่อกันตลอดไป จึงได้อาศัยวิธีนี้ช่วยตัวเองตลอดมา พอธรรมสองข้อนี้ห่างจากตัวบ้าง กิเลสขยับตัวเข้ามาทันที จำต้องจับธรรมนี้แนบกับตัวอยู่ตลอดเวลา จนสงครามระหว่างเรากับกิเลสตัดสินกันลงอย่างเด็ดขาดแล้ว โดยฝ่ายเราเป็นฝ่ายชนะทุกประตุนั้นแล จึงจะพอผ่อนคลายตัวลงได้ ผู้เขียนเป็นคนมีนิสัยดีก็จึงเรียนถามท่านว่า เวลานี้ได้ตัดสินกันแล้วหรือยัง ฝ่ายไหนเป็นฝ่ายชนะ

ทุกประตุละ ท่านยิ้มและตอบว่า การต่อสู้กับกิเลสทุกชนิดด้วยวิธีต่างๆ นั้น เราพูดกันได้ แต่การชนะนั้น เราคอยฟังกันไปก็แล้วกัน ผมเชื่อแน่ว่าลงได้ ทำงานแล้ว ผลต้องปรากฏไปตามลำดับของงานที่ทำ นับแต่ส่วนเล็กไป ถึงส่วนใหญ่และใหญ่สุด ผมเชื่อพระพุทธเจ้าว่าไม่เคยตรัสเป็นสองกับ คำหลอกลวง ตรัสคำใดคำนั้นต้องเป็นคำจริงเสมอมา จึงเชื่อการกระทำของ ตัวว่าผลต้องเป็นของตัวแน่นอน นับแต่หยาบถึงละเอียดและละเอียดสุด ว่าจะต้องได้ครองในวันหนึ่งถ้าไม่ได้ครองเวลานี้ ผู้ถาม : เวลานี้ท่านครองบ้าง หรือยัง ตอนนี้อย่างไรไม่ตอบเลย มีแต่ยิ้ม

เท่าที่ทราบมาก็พอจับเงื่อนไขสาระสำคัญได้ว่า ความมุนะ และ ความโมโหให้กับกิเลสที่มีอยู่ในตน แล้วทำการแก้ไขหรือแก้แค้นกัน ด้วยวิธีต่างตามอุบายของมรรคคือสติปัญญา ธรรมทั้งสองนี้น่าจะ กลายเป็นธรรมคือทางมรรคอันเป็นฝ่ายแก้ มานะกับความโมโหนี้ ก็ไม่เป็นกิเลส ถ้าเทียบก็เท่ากับหนามยอกเอาหนามบ่ง ปกติของหนาม เวลาปักคนก็ต้องเจ็บปวด เวลามาบ่งหนามออกจากเท้าก็เป็นประโยชน์ มานะกับความโมโหถ้านำไปใช้ในทางผิดก็เป็นกิเลสและเกิดโทษได้ตาม ส่วนของมัน เมื่อนำมาใช้ในทางที่ถูกก็เป็นธรรมและเป็นคุณประโยชน์ ตามส่วนเช่นเดียวกัน ดังพระรูดงค์ท่านใช้เป็นธรรมโอสถแก่กิเลสชนิด ต่างๆ ประจำความเพียรท่านเสมอมา ข้อนี้ผู้เขียนเห็นด้วยอย่างจริงใจ ทั้งนี้ พอทราบได้จากวิธีการฝึกกรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงสละทุกอย่าง เพื่อเอาชนะกิเลสทั้งหมด แม้พระชนมชีพก็ไม่ทรงอาลัยเสียดาย และ พระสาวกที่ดำเนินตามปฏิปทาที่ประทานไว้ด้วยการฝึกกรรมโดย วิธีต่างๆ กัน ซึ่งล้วนเป็นวิธีที่ต้องมุนะอย่างแรงกล้า ฝ่าฝืนอุปสรรค

นานาประการอันเป็นเรื่องของกิเลสชนิดต่างๆ หวานล่อมไว้ ซึ่งดีไม่ดี อาจติดกับมันได้ไปไม่รอด แต่ท่านพยายามฝ่าฝืนจนผ่านพ้นไปได้ด้วยความมานะ ซึ่งบางครั้งอาจมีความโมโหให้ตัวเองหรือกิเลสของตัวแทรกขึ้นมาในวงความเพียรก็ได้ อันเป็นเครื่องสนับสนุนให้ความเพียรกล้าเพื่อความสนใจที่มุ่งหมาย ตลอดครูอาจารย์เป็นลำดับมาถึงนักปฏิบัติทั้งหลาย ผู้สนใจในธรรม จำต้องนำธรรมทั้งสองนี้มาใช้อย่างหลักไม่ผัน เพราะเป็นธรรมเพิ่มพลังทางใจได้ดี

การฝึกปรือตนด้วยอุบายวิธีต่างๆ ที่เห็นว่าควรแก่การถอดถอนกิเลสบาปธรรมทั้งหลายได้ ย่อมต้องมีธรรมทั้งสองนี้เป็นเครื่องสนับสนุนไปทุกระยะกาล เพื่อใจจะได้มีความอาจหาญและต้านทานกับสิ่งที่เป็นข้าศึกภายในเต็มความสามารถ ไม่อ่อนแอทอดลอยในเวลาเข้าสู่ตาดจนซึ่งมักมีอยู่เสมอในวงความเพียร เช่นเดียวกับการเดินทางเข้าดงหน่าป่าทึบ จำต้องประสพกับเหตุการณ์ที่มีอยู่ตามรายทางเป็นระยะๆ จนกว่าจะผ่านพ้นไปได้ ผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสภายในใจก็เท่ากับผู้กำลังเดินทางไปตามดงหน่าป่าทึบที่เต็มไปด้วยกิเลสชนิดต่างๆ ทั้งชนิดน่ากลัว ทั้งชนิดน่ากลัว ทั้งชนิดน่ารัก ทั้งชนิดน่าชิง น่าเกลียด น่าโกรธ น่าร้องไห้ นำหัวเราะ นำอิดหนาระอาใจ นำกระหึ่มยืมย่อง จนพรรณนาไม่จบ ดังท่านว่า กิเลสพันห้าตัณหาร้อยแปด ซึ่งช่องสุขเรียงรายดาดาชขวางหน้าปฏิบัติ ขอบปฏิบัติ อันเป็นเส้นทางผ่านไปไม่มีเว้นระยะที่ผู้เดินทางจะพอหายใจได้บ้างเลย กิเลสทั้งมวลที่พรรณนาไม่จบสิ้นลงได้นี้ ล้วนมีอยู่ในตัวสัตว์โลก เต็มไปหมด ไม่ปรากฏรายไต่ว่าจะไม่มีสิ่งรกรุงรังเหล่านี้ช่องสุขอยู่เลย ผู้เดินทางสายนี้ต้องใช้สติปัญญา ศรัทธา ความเพียร เป็นเครื่องบุกเบิก

พอผ่านไปได้เป็นระยะๆ โดยมีความมุมานะเป็นต้นช่วยสนับสนุน ถ้าเป็น
รถยนต์ก็เท่ากับเกียร์ช่วยให้รถมีกำลังบุกตมบุกโคลนจนผ่านพ้นไปได้
ความมุมานะนี้ ไม่ว่าจะทางโลกทางธรรม ผู้หวังพึ่งตัวเองเพื่อความอยู่รอด
ปลอดภัย ไม่ประสงค์เป็นคนขัดสนจนมุมเพราะความทุกข์ร้อนต่างๆ
อันจะเกิดจากความขาดแคลนกันดาร หรือเกิดเพราะกิเลสชนิดต่างๆ
ทั้บถมหัวใจ จำต้องได้นำมาใช้ในกิจการต่างๆ เพื่อสำเร็จผลตามความ
มุ่งหมายเป็นตอนๆ ไป ยิ่งผู้ตั้งรายรับไว้สูงก็ยิ่งทุ่มเทกำลังทุกด้านลงชนิด
ไม่คำนึงถึงเป็นถึงตายกันเลย มุ่งจะให้งานนั้นๆ สำเร็จตามใจหวังโดย
ถ่ายเดียว ดังพระรูดงค์ท่านฝึกทรมานตนด้วยวิธีต่างๆ ตามที่เขียนผ่านมา
ล้วนเป็นความหมายมั่นปั้นมือเพื่อมหาสมบัติคือมรรคผลนิพพาน
เป็นหลักชัยไว้ทุกข์ความกังวลน้อยใหญ่ทั้งสิ้น จึงกล้าเสี่ยงต่อความทุกข์
ความเป็นความตายไม่เสียดายชีวิต เช่น ท่านเดินเข้าไปหาเสียงเสือที่
กำลังชู่คำรามกระหึ่มๆ อยู่อย่างน่ากลัว ถ้าเป็นเราๆ ท่านๆ ก็น่ากลัวจะ
สิ้นลมหายใจเสียก่อน ทั้งที่เสือยังมีได้เข้ามาถึงตัวเลย ส่วนท่านผู้กล้าตาย
เพื่อธรรมอันเลิศ ยังอุตส่าห์เดินไปหาเสือได้อย่างน่าชมเชย ซึ่งนับจำนวน
เป็นร้อยๆ คน จะหาสักคนก็น่ากลัวจะหาไม่เจอ เมื่อเทียบเราเทียบท่าน
ที่ตกอยู่ในสภาพเช่นนั้น ท่านจึงควรเป็นผู้ได้รับคำยกย่องชมเชยและ
เทิดทูนอย่างถึงใจว่าเป็นเลือดเนื้อแห่งนักรบของศากยบุตรพุทธชินโรศ
ผู้กล้าตายในสงครามจริงๆ สมกับคำเปล่งวาจาถึงพระองค์ว่าเป็นสธณะ
นับแต่วันเริ่มบวช

ผู้กล้าตายถวายชีวิตเพื่อพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา ด้วยใจจริง
เป็นบุคคลที่หาได้ยากและเป็นพระที่หาได้ยาก สมกับธรรมเป็นธรรมชาติ

ที่เกิดได้ยากมาดั้งเดิม ผู้เพาะธรรมเพื่อให้เกิดในนิสัยสันดานชนิด
ประจักษ์ใจนั้น จึงมักเป็นผู้กล้าเสียสละทุกอย่าง แม้ชีวิตก็ยอมสละได้
ดังท่านที่เดินเที่ยวกลางภูเขานในเวลาค่ำคืน ท่านที่เดินจงกรมแข่งกับเสียง
เลื้อยกระหึ่มรอบบริเวณที่พักในกลางคืน ท่านที่ไปนั่งทำสมาธิภาวนาอยู่
หน้าแหวนชั้นๆ ลึกๆ ท่านที่ไปนั่งภาวนาอยู่ทางเลื้อยเดินขึ้นลงจากถ้ำเลื้อย
ในเวลากลางคืน ท่านที่ไปนั่งภาวนาอยู่หินดานกลางภูเขานในเวลากลางคืน
ท่านที่เดินจงกรมทั้งที่เลื้อยโคร่งใหญ่มานั่งดูอยู่ไม่ห่างไกลเลย ท่านที่
กำลังนั่งภาวนาอยู่ในมุ้งทั้งที่เลื้อยแอบเข้ามาดูจนถึงมุ้ง ท่านที่ภาวนาแต่
หัวค้ำจนสว่าง ท่านที่อดอาหารภาวนาเป็นเวลาหลายๆ วันไม่ฉัน ท่านที่
เดินจงกรมแต่หัวค้ำจนสว่าง ท่านที่พยายามภาวนาอยู่ด้วยอิริยาบถสาม
คือ ยืน เดิน นั่ง ไม่นอนเป็นคืนๆ และในบรรดาความเพียรที่ท่าน
พยายามทำอย่างเด็ดๆ เผ็ดๆ ร้อนๆ ไม่กลัวความทุกข์ความตายเหล่านี้
ถ้าไม่มีความมูมานะแบบเอาชีวิตเข้าแลก จะสามารถฝืนความทุกข์ความ
ทรมาณไปได้อย่างไร ต้องล้มเหลวไปอย่างไม่เป็นท่าแน่นอน แต่เพราะ
ความเพียรแบบมูมานะเอาตายสู้นี้แล แทนที่ท่านจะเป็นทุกข์หรือล้ม
ละลายไป แต่กิเลสเป็นฝ่ายล้มละลายหายซากไปจากใจไม่มีเหลือ
กลายเป็นใจที่บริสุทธิ์ขึ้นมาล้วนๆ เหนือสิ่งที่เคยกดถ่วงใดๆ ดังนั้น
ความมานะก็ดี ความโมโหเคียดแค้นให้กับกิเลสของตัวก็ดี จึงเป็นบาทฐาน
และกำลังช่วยให้งานที่ทำเสร็จลงได้โดยปราศจากอุปสรรค นักปราชญ์
ท่านจึงชมเชยผู้เอาชนะตนว่าเยี่ยมกว่าเอาชนะผู้อื่นหรือสิ่งอื่นเป็นไหนๆ
ดังบทธรรมว่า *อตตฺตา หเว ชิตํ เสยฺโย* ชำนาญตนนั้นแลประเสริฐสุด
ด้วยเหตุนี้ความมูมานะกับความโมโหให้กิเลสของตัว จึงเป็นบุพพประโยชน์
ที่จะให้ถึงความเป็นผู้ชนะตนโดยสมบูรณ์

เมื่อพรรณนาความมุมนะและความโมโหมายืดยาว ก็คิดอยากจะนำเรื่องของพระชฎงคกรรมฐานท่านหนึ่งซึ่งเป็นลูกศิษย์รุ่นกลางของท่านอาจารย์มั่นมาลงให้ท่านได้อ่านบ้าง พอเป็นเรื่องประกอบกับธรรมบทว่า ความมุมนะกับความโมโหให้กับกิเลสของตัว เพราะท่านอาจารย์องค์นี้รู้สึกมีนิสัยหนักไปในธรรมสองบทนี้มาประจำปฏิบัติทา จนถึงสมัยปัจจุบันคือทุกวันนี้ แต่ขอเรียนให้ท่านผู้อ่านทราบไว้ก่อนว่า ท่านเป็นพระสำคัญองค์หนึ่งในเวลานี้และยังมีชีวิตอยู่ พอเอ่ยชื่อท่านเท่านั้น ใครก็ทราบกันแทบทั่วประเทศไทย แต่ขอสงวนนามดังที่เคยเรียนแล้ว เพราะเป็นปฏิปทา รวมพระชฎงคทั้งหลายที่ไม่ประสงค์ออกนามท่าน ท่านอาจารย์องค์นี้มีนิสัยเด็ดเดี่ยวเอาจริงเอาจังมากมาตั้งแต่เป็นฆราวาส เวลาบวชจึงมีนิสัยนั้นติดตัวมาด้วย ยิ่งบวชในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาจริง และสั่งสอนคนให้ทำจริงในสิ่งที่ควรด้วยแล้ว ท่านยิ่งรู้สึกซาบซึ้งในหลักธรรมมากขึ้นโดยลำดับ ก่อนบวชทราบว่าท่านเคยมีครอบครัวมาก่อน แต่เกิดความเบื่อหน่ายในสังสารวัฏ มุ่งจะบำเพ็ญตนให้ถึงพระนิพพานในชาติปัจจุบัน ถ้าไม่ตายเสียในระหว่าง ฉะนั้น พอบวชแล้วจึงเที่ยวเสาะแสวงหาครูอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญทางจิตตภาวนา ตอนก่อนปฏิบัติกรรมฐาน ก็ทราบว่าท่านเคยได้รับอารมณ์เขย่าก่อกวนใจนานาประการที่จะให้เป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญจากคนทั้งหลายทั้งเป็นพระทั้งเป็นฆราวาสว่า เวลานี้มรรคผลนิพพานหมดเขตหมดสมัยไปนานแล้ว ใครจะบำเพ็ญถูกต้องดั่งตามพระธรรมวินัยเพียงไร ก็ไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จตามใจหวังได้บ้าง ว่าการบำเพ็ญภาวนาทำให้คนเป็นบ้า ถ้าใครอยากเป็นบ้าก็ออกบำเพ็ญภาวนา ถ้าใครยังอยากเป็นคนดีเหมือนชาวบ้านเขา ก็ไม่ควรออกกรรมฐานเพื่อความเป็นบ้าบ้าง ว่าสมัยนี้เขาไม่มีพระชฎงคกรรมฐานกันหรอก นอกจาก

พระอุดมกรรมฐานที่จำหน่ายตะกรุด คาถาวิชาอาคมของคลังต่างๆ เช่น พวกเสน่ห์ยาแฝด อยู่ยงคงกระพันชาตรี ดุฤกษ์ยามยามตี ดูชาตาราตีเท่านั้น ส่วนพระอุดมกรรมฐานที่ดำเนินตามทางพระอุดมคัมภีร์ไม่มีแล้วสำหรับทุกวันนี้ อย่าไปทำให้เสียเวลาและเหนื่อยเปล่าเลย สู้อยู่สบายอย่างนี้ไม่ได้บ้าง บรรดาอุปสรรคที่กีดขวางทางออกบำเพ็ญอุดมคัมภีร์ในเวลานั้น รู้สึกมีมากมาย สำหรับท่านเองไม่ยอมฟังเสียงใคร แต่ไม่คัดค้านให้เป็นความกระเทือนใจกันเปล่าๆ ไม่เกิดประโยชน์อะไรทั้งสองฝ่าย ในความรู้สึกที่ฝังลึกอยู่ภายในท่านมีว่า คนเหล่านี้และพระอาจารย์เหล่านี้มิได้เป็นเจ้าของศาสนา มิได้เป็นเจ้าของมรรคผลนิพพาน และมิได้เป็นผู้มีอำนาจทำผู้อื่นให้เป็นบ้าเป็นบอได้พอจะเชื่อถือได้ เราเชื่อพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวกับพระธรรมและพระสงฆ์สาวกอรหันต์เท่านั้น ว่าเป็นผู้ประเสริฐในโลกทั้งสาม ท่านที่พูดหวานล้อมกีดกันไม่ให้เราออกกรรมฐานด้วยอุบายต่างๆ นี้ มิใช่ผู้วิเศษวิโสอะไรเลย เพียงมองดูกิริยาท่าทางที่แสดงออกก็พอทราบได้ว่าเป็นนักปราชญ์หรือเป็นคนพาลมีสันดานเป็นอย่างไรบ้าง ฉะนั้น คำกีดกันหวงห้ามใดๆ ที่แสดงออกจึงไม่เป็นสิ่งที่เราจะนำมาวินิจฉัยให้เสียเวลา เราจะต้องออกปฏิบัติกรรมฐานโดยถ่ายเดียวในไม่ช้านี้ และจะค้นหาความจริงตามหลักธรรมที่ประทานไว้จนสุดกำลังความสามารถ ขาดดินสิ้นซาก พระกรรมฐานคือตัวเราเอง ตายก็ยอมถวายชีวิตไว้กับพระธรรมดวงเลิศ เมื่อพร้อมแล้วท่านก็ออกเดินธุดงค์ในท่ามกลางประชาชน และครูอาจารย์ทั้งหลายที่กำลังชุมนุมกันอยู่ในวัดเวลานั้น เวลาจะไปท่านพูดสั่งเสียด้วยความจริงใจเพื่อเป็นการแก้ปัญหาต่างๆ ที่คัดค้านโดยปริยายว่า เมื่อกระผมและอาตมาไปแล้ว ถ้าสอนตัวเองไม่ได้เต็มภูมิจิต ภูมิธรรมตราบไต่ จะไม่มาให้ท่านทั้งหลายเห็นหน้าตราบนั้น จะหวังตาย

เพื่อความรู้ความเห็นแจ้งในธรรมเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่นแน่นอน กรุณาช่วยจำคำนี้ไว้ด้วย หากยังมีวาสนาได้กลับมาพบหน้ากันอีกจะลืมไปเสีย การที่เราจะมีโอกาสได้พบเห็นกันในอนาคต จึงมีอยู่เพียงอย่างเดียวดังที่เรียนแล้ว ท่านว่าขณะที่ผู้คนส่วนมาก ทั้งพระอาจารย์ใหญ่ๆ ทั้งฆราวาสที่ชาวบ้านเคารพนับถือกันว่าเป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิต พุดคัดค้านกีดกันอยู่นั้น ใจเราเหมือนจะกัดเพชรทั้งก้อนให้แหลกเป็นผุยผงไปในนาทีเดียว และเหมือนจะเหาะเหินเดินไปทางอากาศให้เขาดูในเวลานั้น รู้สึกมันมานะมันกระหยิ่มยิ้มย่องอยู่ภายในใจราวกับจะออกแสงแจ่มจ้าพุ่งออกมาให้คนทั้งหลายเหล่านั้นเห็นเสียที ซึ่งเป็นลักษณะประกาศตนว่า “นี่ไงล่ะ แสงเพชรอยู่ในใจข้านี้ไงล่ะ พวกกันเห็นหรือยัง จะพวกนั้นมาประมาทข้าว่า จะไปเป็นบ้าลูปคล่าอะไรต่างๆ นั้นหรือ ใจข้ากับใจท่านทั้งหลายมันมิได้เป็นใจดวงเดียวกัน พอจะกวาดรวบเข้ามามั่วสุมชุมนุมกันตายแบบไม่มีคุณค่าราวกับหมาตายอย่างไรกัน ข้ายังไม่พอใจจะตายตามแบบที่ท่านทั้งหลายจะพาตายอยู่เวลานี้ ข้าประสงค์จะตายแบบพระพุทธเจ้าพาตาย ซึ่งไม่มีเชื้อแห่งภพเหลือหลงอยู่เลย ตายแบบนี้ข้าเคยตายมาแล้วจนไม่สามารถจะพรรณนาปาฐาของตนได้ แม้ไม่รู้ด้วยญาณ ข้าก็เชื่อพระพุทธเจ้าผู้ทรงญาณอันเอก ไม่มีใครเสมอเหมือน” เสร็จแล้วก็ลาพระอาจารย์นักปราชญ์ทั้งหลายออกเดินทางท่ามกลางประชาชนจำนวนมาก มุ่งหน้าไปทางพระธาตุพนม เดินบุกป่าฝ่าดงไปด้วยเท้าตามทางลัดทางเกวียน เพราะสมัยนั้นถนนไม่มีแม้แต่รูปร่าง นอกจากทางคนเดินเท้าและทางเกวียนเท่านั้น ในดงใหญ่นั้นข้างก็ชุมเลือกก็มาก ลัดวป่าชนิดต่างๆ มีเต็มไปทุกหนทุกแห่ง เพราะไม่มีบ้านผู้บ้านคนมากเหมือนสมัยทุกวันนี้ ซึ่งไปที่ไหนมีเต็มไปด้วยผู้คนบ้านเรือน ป่าก็ป่าจริงๆ ถ้าเดิน

ผิดทางก็มีหวังอดข้าวหรืออาจตายได้ เนื่องจากไม่พบบ้านพบเรือนคน
ที่ไหนเลย แม้เดินทางตั้งวันก็แทบจะไม่เจอบ้านคน อุตส่าห์เดินบุกป่าฝ่าดง
มาจนถึงพระธาตุพนม ลุถึงอุตร หนองคาย เพื่อตามหาท่านอาจารย์มั่น
ซึ่งทราบว่าท่านจำพรรษาอยู่ที่อำเภอท่าบ่อ ได้พักอบรมกับท่านชั่วระยะ
เท่านั้น ท่านก็หนีจากเราไปทางเชียงใหม่หายเงียบไปเลย คราวนั้น
ก็นับว่าเป็นคนลึนท่าไปพักหนึ่ง เพราะไม่มีครูอาจารย์ให้โอวาทสั่งสอน
พอทราบข่าวว่าท่านอาจารย์มั่นไปพักบำเพ็ญเพียรอยู่ที่เชียงใหม่
จึงพยายามตามหลังท่านไปโดยการเที่ยวธุดงค์กรรมฐานไปเรื่อยๆ ตาม
ลำแม่น้ำโขง จนลุดถึงเชียงใหม่ และเที่ยวบำเพ็ญอยู่ตามอำเภอต่างๆ
ด้วยความสงบสุข ที่ที่ท่านพักบำเพ็ญแต่ละแห่งนั้น ล้วนเป็นป่าเป็นเขา
และห่างไกลจากหมู่บ้านมาก ท่านอาจารย์มั่นเองก็เที่ยวอยู่ตามแถบนั้น
เช่นกัน แต่ตามท่านไม่พบอย่างง่ายๆ เพราะท่านชอบปลีกตัวจากหมู่คณะ
อยู่เสมอ ไม่ยอมให้ใครพบอย่างง่ายดาย ท่านก็พยายามตามท่านอย่าง
ไม่ลดละจนได้พบ และได้ฟังการอบรมจากท่านจริงๆ แต่ท่านไม่ค่อย
ให้ใครอยู่ด้วย ท่านชอบอยู่เฉพาะองค์เดียว ท่านว่า ท่านก็พยายาม
ไปอยู่ในแถวใกล้เคียงท่าน พอไปมาหาสู่เพื่อรับโอวาทได้ในคราวจำเป็น
เมื่อเข้าไปเรียนศึกษาข้อธรรมข้อธรรม ท่านก็เมตตาสั่งสอนอย่างเต็มภูมิ
ไม่มีปิดบังลึกลับ แต่ไม่ค่อยให้ใครอยู่ด้วย ท่านว่า ท่านก็พอใจที่ท่านเมตตา
สั่งสอนในเวลาจำเป็นเข้าไปเรียนถาม เมื่อหมดข้อข้องใจแล้วก็กราบลา
ท่านไปบำเพ็ญตามลำพัง มีการเข้าๆ ออกๆ อยู่เสมอ เมื่ออยู่นานไป
บางปีท่านก็เมตตาให้เข้าไปจำพรรษาด้วย รู้สึกดีใจเหมือนตัวจะลอย
ที่พยายามมาหลายปีเพิ่งสำเร็จ จากนั้นก็ได้จำพรรษากับท่านเรื่อยมา
การบำเพ็ญทางจิตตภาวนารู้สึกได้กำลังขึ้นเป็นลำดับ ตอนไปอยู่ที่

เชียงใหม่แล้ว พร้อมกับได้ครูอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญคอยแนะนำสั่งสอน ใจจึงเหมือนจะเหาะจะบินด้วยอำนาจแห่งความอึดเิบในธรรมที่ปรากฏ อยู่กับใจ ไม่มีความอับเฉาเศร้าใจเพราะความเป็นลุ่มๆ ดอนๆ ของใจ เหมือนพักอยู่ที่อื่นๆ ใจนับวันเจริญขึ้นโดยลำดับทั้งด้านสมาธิและด้าน ปัญญา มีความเพลิดเพลินในความเพียรทั้งกลางวันและกลางคืนไม่มี เวลาอึดพอ

ช่างใหญ่เข้ามาหาท่านในเวลากลางคืนยามดึกสงัด

คืนวันหนึ่งในพรรษา ทราบว่าท่านจำพรรษาอยู่ด้วยกัน ๒ องค์ เวลา ดึกสงัด ท่านกำลังนั่งภาวนาอยู่ในกุฏิเล็กๆ ขณะนั้นช่างใหญ่เชือกหนึ่ง ที่เจ้าของเขาปล่อยให้เที่ยวหากินตามลำพังในป่าเขาแถบนั้น ไม่ทราบว่า มาจากที่ไหน เดินตัวมเตี้ยมเข้ามาในบริเวณด้านหลังกุฏิท่าน และเดินตรง เข้ามาหากุฏิท่าน แต่เผชิญกุฏิด้านหลังมีม้านหินใหญ่ก้อนหนึ่งบังอยู่ ช่างจึงไม่สามารถเข้ามาถึงตัวท่านได้ พอมันเข้ามาถึงหินก้อนนั้นแล้วก็เอา วงสอดเข้ามาในกุฏิจนถึงกลดและมุ้งบนศีรษะท่านที่กำลังนั่งภาวนาอยู่ เสียงสุดลมหายใจดมกลืนท่านดังฟุดฟาดๆ จนกลดและมุ้งไหวไหวไปมา และเย็นไปถึงศีรษะท่าน องค์ท่านเองก็นั่งภาวนาบริกรรมพุทโธๆ อยู่อย่าง ผากจิตผากใจ ผากเป็นผากตายกับพุทโธจริงๆ ไม่มีที่อาศัย ช่างใหญ่ ตัวนั้นก็ยืนนิ่งอยู่ที่นั้นไม่ยอมหนีไปไหนเป็นเวลา ๒ ชั่วโมงเศษๆ และ คงยืนดักนั่งอยู่ท่านองนั้นราวกับจะคอยตะครุบท่านให้แหลกไปใน เวลานั้น นานๆ จะได้ยินเสียงลมหายใจและสุดกลืนท่านอยู่นอกมุ้งครั้งหนึ่ง แล้วเงียบไป จากนั้นก็เดินกลับออกไปทางด้านตะวันตกกุฏิ แล้วเอางวง

ล้วงเข้าไปในตะกร้ามะขามเปรี้ยวที่ข้างต้นไม้ ซึ่งโยมเขาเอามาไว้เพื่อ
ขัดฝาบาตรออกมากิน เสียงเคี้ยวดังกรวมๆ อย่างเอร็ดอรร้อย ท่านจึง
นึกว่าที่นี้มะขามสำหรับขัดฝาบาตรเราคงเกลี้ยงไม่มีเหลือแน่นอน ถ้าลง
เจ้าท้องใหญ่พุ่งหลวงได้คว้าถูกมือแล้ว เมื่อมันกินมะขามเปรี้ยวในตะกร้า
หมดแล้วก็ต้องเดินเข้ามาหาเรา คราวนี้ต้องเข้าถึงตัวและบดขยี้เรา
แหลกไปอย่างแน่นอน อย่างไรก็ตามเลยเราควรออกไปพูดกับมันให้รู้เรื่อง
กันเสียบ้างเพราะสัตว์พรรคนี้มันรู้ภาษาคนได้ดี เนื่องจากมันเคยอยู่กับคน
มานาน เวลาเราออกไปพูดกับมันด้วยดีให้รู้เรื่องแล้ว มันคงฟังเสียงเรา
น่าจะไม่มีฝืนคือทะเล็งเข้ามา หากมันฝืนทะเล็งพรวดพราดเข้ามาจะฆ่าเรา
ก็ยอมตายเสียเท่านั้น แม้เราไม่ออกไปพูดกับมันแต่เวลามันกินมะขาม
หมดแล้ว ก็ต้องเข้ามาหาเราจนได้ ถ้ามันจะฆ่าก็ต้องตาย หนีไม่พ้น
แน่นอน เพราะเป็นเวลาค่ำคืน ตาก็มองไม่เห็นหนอะไรด้วย พอตกลงใจแล้ว
ท่านก็ออกจากกุฏิเล็กมายืนแอบโคนต้นไม้น้ำกุฏิ แล้วพูดกับมันว่า
พี่ชาย น้องขอพูดด้วยสักคำสองคำ ขอพี่ชายจงฟังคำของน้องจะพูด
เวลานี้ พอได้ยินเสียงท่านพูดขึ้น มันก็หยุดนิ่งเงียบราวกับสัตว์ไม่มีหัวใจ
จากนั้นท่านก็เริ่มมธุภาษิตกับมันว่า พี่ชายเป็นสัตว์ของมนุษย์นำมาเลี้ยง
ไว้ในบ้านเป็นเวลานานจนเป็นสัตว์บ้าน ความรู้สึกทุกอย่างตลอดภาษามนุษย์
ที่เขาพูดกันและพร่ำสอนพี่ชายตลอดมานั้น พี่ชายรู้ได้ดีทุกอย่าง
ยิ่งกว่ามนุษย์บางคนเสียอีก ดังนั้น พี่ชายควรจะรู้ขนบธรรมเนียมและ
ข้อบังคับของมนุษย์ ไม่ควรทำอะไรตามใจชอบ เพราะการทำบางอย่าง
แม้จะถูกใจเรา แต่เป็นการขัดใจมนุษย์ก็ไม่ใช่ของดี เมื่อขัดใจมนุษย์แล้ว
เขาอาจทำอันตรายเราได้ ดีไม่ดีอาจถึงตายก็ได้ เพราะมนุษย์เป็น
สัตว์ฉลาดแหลมคมกว่าบรรดาสัตว์ที่อยู่ร่วมโลกกัน สัตว์ทั้งหลายจึง

กลัวมนุษย์มากกว่าสัตว์ด้วยกัน ตัวพี่ชายเองก็อยู่ในบังคับของมนุษย์ จึงควรเคารพมนุษย์ผู้ฉลาดกว่าเรา ถ้าถือดีต่อเขา อย่างน้อยเขาก็ดี เขาเอาขอสับลงที่ศีรษะพี่ชายให้ได้รับความเจ็บปวด มากกว่านั้นเขาฆ่าให้ตาย พี่ชายจงจำไว้อย่างใดสิ่งหนึ่งสอนด้วยความเมตตาอย่างยั่งยืนต่อไปนี้ พี่ชายจงรับศีลห้า น้องเป็นพระ จะให้ศีลห้าแก่พี่ชาย จงรักษาให้ดี เวลาตายไปจะได้ไปสู่ความสุข อย่างต่ำก็มาเกิดเป็นมนุษย์ผู้มีบุญมีคุณธรรมในใจ ยิ่งกว่านั้นก็ไปเกิดบนสวรรค์หรือพรหมโลกสูงขึ้นไปเป็นลำดับ ดีกว่ามาเกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉาน เช่น เป็นช้าง เป็นม้า ให้เขาจับขี่ เชี่ยน蹄และขนไม้ขนฟืน ซึ่งเป็นความลำบากทรมานจนตลอดวันตายก็ไม่ได้ปล่อยวางภาระหนักดังที่เป็นอยู่เวลานี้

พี่ชายจงตั้งใจฟังและตั้งใจรับศีลด้วยเจตนาจริงๆ คือ ข้อที่หนึ่ง *ปาณาณ* อย่าฆ่าคนฆ่าสัตว์ให้เขาตายด้วยกำลังการกระทำของตน และอย่าเบียดเบียนคน เบียดเบียนสัตว์ด้วยกัน มันเป็นบาป ข้อสอง *อทินนา* อย่าลักขโมยของที่มีเจ้าของหวงแหน เช่น มะขามในตะกร้าที่พี่ชายเคี้ยวกินอยู่เมื่อกี้ ซึ่งคนเขาเอามาให้น้องซัดฝาบาตร แต่น้องไม่ให้พี่ชายเป็นบาปเป็นกรรมอะไรหรอก เพียงบอกให้ทราบว่าเป็นของมีเจ้าของ ถ้าเขาไม่ให้อย่ากิน อย่าเหยียบย่ำทำลาย มันเป็นบาป ข้อสาม *กาเม* อย่าเสพสัตว์ที่เขาหวงแหน มันเป็นบาป ถ้าจะเสพก็ควรเสพเฉพาะสัตว์ตัวไม่มีคู่ ไม่มีเจ้าของ จึงไม่เป็นบาป ข้อสี่ *มสุกา* อย่าโกหกหลอกลวง กิริยาแสดงออกให้ตรงต่อความจริง อย่าแสดงเป็นกิริยาที่หลอกลวงให้ผู้อื่นหลงเชื่อ มันเป็นบาป ข้อห้า *สุรา* อย่ากินของมีนเมา มีสุราเมรัย เป็นต้น กินแล้วเป็นบาป ตายไปตกนรกทนต์ทุกข์

ทรมานเป็นเวลานานตั้งกัตั้งกัป้กว่าจะหมดกรรมขึ้นจากนรก แม้พ้นจากนรกขึ้นมาแล้ว ยังมีเศษแห่งกรรมชั่วติดตัวมาอีก มาเสวยชาติเป็นเปรต เป็นผี เป็นสัตว์เดียรัจฉาน ทรมานตามวิบากของตนที่เคยทำมากกว่าจะได้มาเกิดเป็นคนจึงแสนลำบากเพราะกรรมชั่วกดถ่วงไว้ พี่ชายจึงจำไว้ให้ดีและทำตามคำที่น้องสั่งสอนนี้ จะได้พ้นจากกำเนิดของสัตว์ไปเกิดเป็นมนุษย์ เทวบุตร เทวดา ในชาติต่อไปโดยไม่สงสัย เอาละน้องสั่งสอนเพียงเท่านี้ หวังว่าพี่ชายจะยินดีทำตาม ตอนนี้ไปขอให้พี่ชายจงไปเที่ยวหาอยู่หากินตามสบายเป็นสุขกายสุขใจเถิด น้องก็จะได้เริ่มบำเพ็ญภาวนาต่อไป และอุทิศส่วนกุศลแผ่เมตตาให้พี่ชายเป็นสุขๆ ทุกวันเวลาไม่ลดละเมตตา เอ้า พี่ชายไปได้แล้วจากที่นี่

เป็นที่น่าประหลาดใจเหลือจะกล่าว ขณะที่ท่านกำลังให้โอวาทสั่งสอนอยู่นั้น ช่างใหญ่ตัวนั้นยืนนิ่งราวก้อนหิน ไม่กระดุกกระดิกอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งแม้แต่น้อยเลย ยืนนิ่งฟังท่านอธิบายจนจบ พอท่านให้ศีลให้พรสิ้นสุดลงและบอกให้ไปได้ มันจึงเริ่มเคลื่อนไหวอวัยวะเสียงปึงปึงๆ ราวกับฟ้าดินจะถล่มไปด้วยในขณะที่มันเริ่มหันหลังกลับตัวออกจากที่นั่นหนีไป และไปแบบรู้เรื่องราวกับคำสั่งเสียทุกอย่างจริงๆ คิดดูแล้วน่าสงสารมากที่กายเป็นสัตว์แต่ใจเป็นมนุษย์ รู้ดีรู้ชั่วในคำสั่งสอนไม่ดื้อดึงฝ่าฝืน สมเป็นสัตว์ใหญ่มีกำลังมาก แต่กลับอ่อนโยนด้วยใจที่ระลึกไว้ในคำผิตถูกชั่วดีทุกอย่าง พอพระท่านว่าที่นี่พี่ชายไปได้แล้วเท่านั้น ก็หมุนตัวกลับไปเลยในทันที เวลาฟังคำสั่งสอนก็ตั้งใจฟังเสียจนแทบไม่หายใจ เหมือนคนฟังเทศน์พระด้วยความเคารพธรรมฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าคิดและอัศจรรย์ทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายผู้สั่งสอนช่างก็ช่างมีอุบาย

แบบคาย เลือกเฟ้นคำแปลกๆ มาสอนได้อย่างจับใจไพอเพราะ ไม่เพียงแต่ข้างเป็นสัตว์จะสนใจฟัง แม้มนุษย์เราถ้าได้ฟังในขณะนั้นก็คงเคลิบเคลิ้มหลงใหลอย่างไม่มีปัญหา เพราะเป็นคำมธุราษิตที่หาฟังได้ยาก ไม่มีใครอาจพูดได้อย่างนั้น ฝ่ายข้างใหญ่ก็สนใจฟังด้วยความสนิททิดใจ ไม่กระดุกกระดิกอว้วะระกระทั่งหูหาง จนพระท่านเทศน์จบกัณฑ์และบอกให้ไป จึงยอมไปเที่ยวหากินตามประสาสัตว์ที่แสนดีหายาก จึงทำให้คิดซึ่งในใจเพิ่มเข้าไปอีกว่า ไม่ว่าสัตว์ว่ามนุษย์ ถ้าได้ประสบสิ่งที่ต้องใจแล้ว ย่อมทำให้หูแจ้งตาสว่างไปได้เหมือนไม่มีกลางคืน ใจซาบซ่านไปด้วยปีติความพอใจโยดีในปิยวาจาที่แสนมีรสชาติซึ่งปรารณามานาน แม้จะรับประทานไปมากเพียงไรก็ไม่มีวันอิมวันพอ เพราะเป็นสิ่งที่มิคุณค่ามาก แก่จิตใจ

ท่านอาจารย์องค์นี้ท่านช่างพูดช่างยอ พุดยอเสียดจนข้างใหญ่ตัวนั้นเคลิ้มหลับไปด้วยคำอ่อนหวานที่มีรสซึ่งฝงอยู่ภายใน เช่นคำว่า “พี่ชายที่มีกำลังมาก ส่วนน้องเป็นผู้น้อย ไม่มีเรี่ยวแรงเหมือนพี่ชาย น้องกลัวพี่ชายมาก” ฟังแล้วซึ่งสุดจะกล่าว จนข้างใหญ่หลับทั้งยืนลิ้มสนใจเสียดทุกอย่าง แม้มะขามเปรี้ยวที่ได้หลงเคี้ยวกลืนเข้าไปบ้างแล้ว ก็อยากจะคายออกมาใส่ตะกร้าให้น้องชายผู้นำรังกนำสงสารเสียดลิ้น ไม่อยากให้ติดปากติดท้องไปเสียดเลย จะเสียดักดีศรีของข้างตัวใหญ่มีกำลังและแสนรู้ประหนึ่งตุ้มคลเคลื่อนที่ได้ พอได้รับคำสั่งสอนเต็มพุงแล้ว ก็ไปเที่ยวหากินตามลำพัง มิได้มาเกี่ยวข้องรบกวนพระท่านอีกเลย กระทั่งท่านออกพรรษาแล้วเที่ยวไปที่อื่น ก็ไม่ปรากฏว่ามันกลับมารบกวนท่านอีก จึงนำอัศจรรยใจสัตว์ตัวแสนรู้ องค์ท่านเองก็ออกเที่ยวไปตาม

อัยยาศัยเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป ท่านรู้สึกเป็นพระกรรมฐานที่อาจหาญเด็ดเดี่ยวมากประจำนิสัย ทำอะไรทำจริง ท่านพักอยู่ในภูเขาได้ให้โยมทำทางเดินจงกรมไว้สามสาย สายหนึ่งเพื่อเดินบูชาพระพุทธเจ้า สายที่สองเดินบูชาพระธรรม สายที่สามเดินบูชาพระสงฆ์สาวกท่านท่านเดินจงกรมทั้งสามสายนี้ตามเวลาเป็นประจำไม่ให้ขาดได้ พอฉันเสร็จก็เริ่มเดินจงกรมสายพุทธบูชา จนถึงเที่ยงวันท่านจึงหยุดพัก พอบ่าย ๒ โมงก็เริ่มลงเดินสายธรรมบูชา จนบ่าย ๔ โมงถึงเวลาปิดกวาดสรงน้ำจึงหยุด เมื่อทำข้อวัตรทุกอย่างเสร็จแล้วก็เริ่มลงเดินสายสังฆบูชาไปจนถึง ๔-๕ โมงจึงเข้าที่พักภาวนา หลังจากนั้นก็พักจำวัด พอตื่นขึ้นมา ก็เริ่มเข้าที่ท่าสมาธิภาวนาจนสว่าง ถัดจากนั้นก็ลงเดินจงกรมต่อไป จนถึงเวลาออกบิณฑบาตค่อยหยุดเดิน บางคืนท่านนั่งภาวนาจนตลอดสว่างโดยไม่ลุกจากที่นั่งเลยก็มี คืนที่ท่านนั่งภาวนาตลอดรุ่ง ใจรู้สึกสว่างไสวแม้ออกจากสมาธิภาวนามาแล้วในเวลาปกติ ขณะนั่งภาวนาตลอดรุ่งนั้นปรากฏว่าโลกธาตุได้ดับหายไปจากความรู้สึกโดยสิ้นเชิง แม้กายตัวเองก็ไม่ปรากฏว่ามีอยู่เลยเวลานั้น เป็นความอัศจรรย์อย่างยิ่ง นับแต่ขณะนั่งพิจารณาทุกขเวทนาจนดับไปด้วยการพิจารณา จิตได้หยั่งลงสู่ความสงบอย่างละเอียดแนบแน่น ขณะนั้นปรากฏจำเพาะความรู้เพียงอันเดียวที่ทรงตัวอยู่ด้วยความสงบสุขละเอียดอ่อนจนบอกไม่ถูก ไม่มีอารมณ์ใดแม้ส่วนละเอียดปรากฏขึ้นภายในจิต จึงเป็นเหมือนโลกธาตุดับไปพร้อมกับอารมณ์ที่ดับไปจากจิต จนกว่าถอนขึ้นมา อารมณ์ที่เคยปรุงจิตจึงค่อยๆ ปรากฏตัวขึ้นกับจิตทีละเล็กทีละน้อย จากนั้นก็ทำความเพียรต่อไปตามธรรมดา ขณะที่จิตรวมตัวลงสู่ความสงบแม้เป็นเวลาหลายชั่วโมง ก็ไม่รู้สึกว่านานตามเวลาที่ผ่านไป คงเป็นเอกจิตเอกธรรมอยู่จำเพาะใจเพียง

ดวงเดียวไม่มีสองกับสิ่งใด เวลาจิตตอนขึ้นมา จึงรู้ว่าจิตรวมสงบอยู่ เป็นเวลาเท่านั้นชั่วโง่ เท่านั้นชั่วโง่ ถ้าคืนใดจิตภาวนาสะดวงสงบลง ได้ง่าย คืนนั้นแม้จะนั่งจนตลอดรุ่งก็เท่ากับนั่งราว ๒-๓ ชั่วโมงเท่านั้น ไม่ทำการกดถ่วงเนิ่นนานอะไรเลย ท่านว่า ท่านอาจารย์องค์นี้ชอบเผชิญอันตรายเกี่ยวกับช้างมากกว่าอย่างอื่น ท่านว่าพอผ่านอันตรายจากคราวนั้นมาแล้วไม่นานนักเลย ก็ไปเจอกับช้างใหญ่ตัวหนึ่งเข้าอีก ที่แม่ปาง จังหวัดลำปาง แทบเอาตัวไม่รอดคราวนี้ ตัวนี้เป็นช้างป่าจริงๆ มิได้เป็น ช้างบ้านที่เขาเลี้ยงไว้เหมือนคราวที่แล้วนั้น คือ ตอนกลางคืนท่านกำลัง เดินจงกรมอยู่ ได้ยินเสียงมันเดินบุกป่าฝ่าดง และเสียงไม้หักดังบึงปังๆ มาตลอดทาง โนมหน้ามุ่นมายังท่านและเดินใกล้เข้ามาทุกที จะหลบหลีก ปลีกหนีไปไหนก็ไม่ทัน จึงตัดสินใจว่าธรรมดาช้างป่าทั้งหลายมักกลัว แสงไฟ ท่านจึงรีบออกจากทางจงกรม ไปเอาเทียนไขในที่พักมาจุด ทีละหลายๆ เล่มปักเสียบรอบไว้ตามสายทางเดินจงกรมยาวเหยียดเขียว คนเรามองดูแล้วสว่างไสวงามตาเย็นใจ แต่ช้างมันจะมองไปในแง่ไหนนั้น เราทราบไม่ได้ พอจุดเทียนปักเสียบไว้เสร็จเท่านั้นช้างก็เดินมาถึงที่นั่นพอดี ขณะนั้นท่านเองไม่มีทางหลบหลีกปลีกตัว มีแต่ตั้งสัตยาธิษฐาน ขอบันดาลคุณพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ จงช่วยคุ้มครองป้องกัน อย่าให้ช้างใหญ่ตัวนี้ทำอันตรายแก่ข้าพระพุทธเจ้าได้ พออธิษฐานจบลง ช้างก็เข้ามาถึงที่นั่นพอดี และหยุดยืนกางหูตัวฝั่งอยู่ไม่กระดุกกระดิก อวัยวะส่วนใดๆ ณ ช้างทางจงกรมห่างจากท่านประมาณวาเศษ ท่ามกลาง ไฟกำลังสว่างไสวอยู่รอบตัวท่านเวลานั้น ซึ่งมองเห็นช้างได้ถนัดชัดเจน ท่านว่าช้างตัวนั้นใหญ่เท่าภูเขาถูดย่อมๆ นี้เอง ท่านเองก็เดินจงกรมไป มาอยู่อย่างไม่สนใจกับมันเลย ทั้งที่กลัวมันอย่างเต็มที่ ใจเหมือนกับ

ขาดลมหายใจไปแล้วแต่ขณะมองเห็นมันเดินเข้ามาหาอย่างผິงผายที่แรก มีเพียงความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับองค์พุทโธอย่างเหนียวแน่นที่นุ่มมา ระลึกเป็นองค์ประกันชีวิตเท่านั้น นอกนั้นไม่คิดเห็นอะไรเลย แม้ช้าง ทั้งตัวที่ใหญ่เท่าภูเขาทั้งลูกมายืนอยู่ข้างทางจงกรม ก็ไม่ยอมส่งจิตออกไปหามัน กลัวจิตจะพราวจากพุทโธซึ่งเป็นองค์สรณะอันประเสริฐสุดใน เวลานั้น พุทโธกับจิตกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนใจหายกลัว เหลือแต่ความรู้กับคำบริกรรมพุทโธซึ่งกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ช้างก็คง ยืนดูท่านอยู่แบบภูเขาน้ำไม่ยอมกระดุกกระดิกตัวเลยขณะนั้น หูกางผึ งราวกับจะแผ่เมตตาให้ไม่ยอมรับ เพราะลักษณะท่าทางที่มันเดินเข้ามาหา ท่านที่แรก เหมือนจะเข้ามาขยี้ขย่ำอย่างไม่มีรีรอแม้ชั่ววินาทีหนึ่งเลย แต่พอมาถึงที่นั่นแล้วกลับยืนตัวแข็งทื่อราวกับสัตว์ไม่มีหัวใจ พอจิตกับ พุทโธเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ท่านก็หายกลัว มิหนำยังกลับ เกิดความกล้าหาญขึ้นมา สามารถจะเดินเข้าไปหามันได้อย่างไม่สะทก สะท้านอะไรทั้งสิ้น แต่มาคิดอีกแง่หนึ่งว่า การเดินเข้าไปหามันซึ่งเป็น สัตว์ร้ายอาจเป็นฐานะแห่งความประมาทอวดดีก็ได้ เป็นสิ่งไม่ควรทำ จึงเป็นเพียงเดินจงกรมแข่งกับการยืนของมันอย่างองอาจกล้าหาญราวกับ ไม่มีอันตรายใดๆ จะเกิดขึ้นในที่นั้น นับแต่ขณะช้างตัวนั้นเดินเข้ามา ยืนอยู่ที่นั่นเป็นเวลาชั่วโมงเศษๆ ไฟเทียนไขชนิดดีๆ ยาวๆ ที่จุดไว้บางเล่ม ก็หมดไป บางเล่มก็จวนจะหมดมันจึงได้กลับหลังหัน แล้วเดินกลับ ออกไปทางเก่าและเที่ยวหากินในแถบบริเวณนั้น เลี้ยงหักไม้กินเป็น อาหารสนั่นป่าไปหมด

ท่านได้เห็นความอัศจรรย์ของจิตและของพุทโธประจักษ์ใจใน คราวนั้นเป็นครั้งแรก เพราะเป็นคราวจำเป็นจริงๆ ไม่สามารถจะหลบหลีก

ปลีกตัวไปที่ไหนให้พ้นได้ นอกจากต้องสู้ด้วยวิธีนั้นเท่านั้น แม้อย่างยอม
โดยไม่มีทางเลือกได้ นับแต่ขณะนั้นมาแล้ว ทำให้เกิดความมั่นใจว่า
เป็นเรื่องอะไรก็ตาม ถ้า “จิต กับ พุทโธ” เป็นต้น ได้เข้ากันสนิทสนม
กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยหลักธรรมชาติแล้ว ไม่สามารถทำ
อันตรายได้อย่างแน่นอน นี่เป็นความเชื่ออย่างสนิทใจตลอดมา ท่านว่า
ช่างตัวนั้นก็เป็ลสัตว์ที่แปลกอยู่มาก เวลาเข้ามาถึงที่นั่นแล้วแทนที่จะ
แสดงอาการอย่างไรก็ไม่แสดง คงยืนนิ่งหูกางอยู่อย่างสงบ แลดูท่าน
เดินจงกรมกลับไปกลับมาอย่างไม่เบื่อ พอดูเต็มตาแล้วก็กลับหลังหันคืน
ทางเก่า แล้วเที่ยวหากินไปเรื่อยๆ แบบทองไม่รู้ร้อน แล้วหายเงียบไปเลย
ซึ่งเป็นสัตว์ที่น่ารักอีกตัวหนึ่ง ไม่ด้อยกว่าตัวที่ผ่านมาแล้วซึ่งเป็นสัตว์
บ้านที่รู้ภาษาคนได้ดี สำหรับตัวหลังนี้ เป็นสัตว์ป่ามาแต่กำเนิด ซึ่งมีอายุ
ไม่ต่ำกว่าร้อยปี ไม่อาจรู้ภาษาคนได้ ท่านจึงไม่ได้พูดอะไรกับมัน เป็นแต่
เดินจงกรมเฉยอยู่เท่านั้น ตัวหลังนี้ไม่มีลูกพรวนแหวนคอเหมือนตัวนั้น
ทั้งชาวบ้านก็บอกว่าเป็นช่างป่า และเคยเป็นนายโฆลงมานาน เฉพาะ
คราวนี้ ทำไมจึงมาเที่ยวตัวเดียวก็ไม่ทราบ อาจจะพราวจากโฆลงมา
ชั่วคราวก็ได้ ดังนี้ แม้ช่างตัวนั้นหนีไปแล้ว ท่านยังเดินจงกรมต่อไปด้วย
ความอัศจรรย์ใจ และเห็นคุณของช่างตัวนั้นที่มาช่วยให้จิตท่านได้เห็น
ความอัศจรรย์ในธรรมชาติเกี่ยวกับความกลัวความกล้า แต่คราวนี้ช่างมา
ช่วยเสริมให้รู้เรื่องนี้ได้อย่างประจักษ์ใจหมดทางสงสัย ช่างตัวนั้นจึงเป็น
เหมือนช่างเทพบุตร หรือช่างเทพบันดาล ก็น่าจะไม่ผิด เพราะธรรมดา
ช่างในป่าซึ่งไม่คุ้นเคยและให้ภัยแก่ผู้ใด นอกจากจะสู้ไม่ไหวจริงๆ แล้ว
จึงรีบวิ่งหนีเอาตัวรอดเท่านั้น แต่ช่างตัวนี้ตั้งหน้าตั้งตาเดินมาหาเราอย่าง
อิสระ มิได้ถูกบังคับขับไล่ด้วยวิธีใดๆ จากผู้ใด และเดินมาหาเราทั้งที่ไฟ

ก็ตามสว่างอยู่รอบด้าน แทนที่มันจะตรงเข้าขยี้ขยำเราให้แหลกเป็นจุณ วิญญาณไปด้วยกำลังก็ไม่ทำ หรือจะตื่นตกใจกลัวไฟริบวิ่งหัวซุกหัวป่าเข้าป่าไป ก็ไม่ไป เมื่อเดินองอาจชาติอาชาไนยเข้ามาถึงที่เราอยู่แล้ว ยังกลับยืนที่อดูเราอยู่เป็นเวลาตั้งชั่วโมงเศษๆ จึงหนีไปแบบธรรมดา มิได้กล้ามิได้กลัวอะไรทั้งสิ้น จึงเป็นสัตว์ที่น่าคิดพิศวงงงงันอยู่ไม่ลืมจนบัดนี้ จากคราวนั้นมาแล้ว จะไปเที่ยวหรือพักอยู่ในที่เช่นไร ก็ไม่คิดกลัว เพราะเชื่อธรรมอย่างถึงใจแต่บัดนั้นเป็นต้นมา สมกับธรรมบทว่า “พระธรรมย่อมรักษา ผู้ปฏิบัติ” ไม่ปล่อยให้ตายจมน้ำแบบขอนแก่น

ความรู้เรื่องของจิตของธรรมอย่างถึงใจ ย่อมรู้กันในเวลาคับขัน ถ้าไม่คับขัน จิตมักเล่นตัวยั่วเราด้วยกิเลสชนิดต่างๆ ไม่มีประมาณจนตามแก้ไม่ทัน ยอมให้มันข้ามศีรษะไปต่อหน้าต่อตา ประหนึ่งไม่มีความสามารถหักห้ามตามแก้มันให้หลุดไปได้เลย พอเวลาเข้าที่คับขันจนมุมจริงๆ กำลังของจิตของธรรมไม่ทราบว่าจะมาจากไหน ใจก็หมอบและยอมเชื่อเราเชื่อธรรม ไม่ฝ่าฝืน กำหนดบังคับให้อยู่อย่างไร หรือกับธรรมบทใดก็อยู่อย่างนั้นไม่ฝ่าฝืน คงจะเป็นเพราะความกลัวตายก็เป็นได้ถ้าฝ่าฝืน จึงกลายเป็นจิตที่วอนอนสอนง่ายไม่ดื้อดึงในเวลาเช่นนั้น น่าจะเป็นเพราะเหตุนี้ที่พระอริยสงฆ์ธรรมฐานท่านชอบเข้าแต่ป่าแต่เขาทั้งที่กลัวตาย และใจหนึ่งไม่อยากจะเข้า สำหรับจิตผมเป็นเช่นนี้ ส่วนจิตของท่านผู้อื่นนั้นไม่ทราบได้ แต่ถ้าตั้งใจฝึกให้ถึงเหตุถึงผลจริงๆ ก็น่าจะเหมือนๆ กัน เพราะจิตเป็นที่สถิตอยู่แห่งธรรมและกิเลส ที่ทำให้มีความรู้สึกล้ำ รู้สึกลึก รู้สึกลึกลับ รู้สึกลึกลับ ชั่ว ต่างๆ เช่นเดียวกัน การฝึกฝนที่ถูกรับเหตุผลซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของธรรม จึงสามารถทำให้กิเลสชนิดต่างๆ ยอมจำนนและ

สิ้นสูญไปจนไม่เหลือเป็นเชื้ออีกต่อไป ผมเองซึ่งมีนิสัยหยาบ จึงมักเชื่อต่อการทรمانชนิดหยาบๆ เพื่อให้ทันกับกิเลสซึ่งเป็นธรรมชาติหยาบที่มีอยู่ในตน ดังคราวช่างใหญ่เดินเข้ามาหาขณะกำลังเดินจงกรมอยู่ เป็นขณะที่ได้เห็นกิเลสและธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างชัดเจนภายในใจ เพราะปกติจิตที่มีกิเลสเป็นเจ้าอำนาจครองใจ รู้สึกฝึกทรมานยาก ดีไม่ดีเราผู้จะฆ่ามันให้ฉิบหายสิ้นซากไป แต่กลับจะตายก่อนมัน เพราะความเหนียวแน่นแก่นอาสวะที่เกาะกินเรามานานเลียด้วยซ้า แต่พอเข้าตาจน และได้ช่างใหญ่มาช่วยเท่านั้น กิเลสตัวดีต่อต้านทานความเพียรเก่งๆ ไม่ทราบหายหน้าไปไหน ใจก็บอกร่าง สั่งให้อยู่อย่างไรและให้อยู่กับธรรมบทใด ก็ยอมรับทันทีทันใดราวกับน้ำมันเครื่องหล่อลื่น ไม่ฝืนฝืนดังที่เคยเป็นมาเลย พอกิเลสขยายตัวออกจากใจ ธรรมที่เตรียมพร้อมอยู่แล้วในขณะเดียวกัน ก็แสดงความสว่างไสวและความองอาจกล้าหาญต่อทุกสิ่งขึ้นมาภายในใจทันทีให้เห็นได้ชัดอย่างที่กระหายมานาน ความกลัวตายไม่ทราบหายหน้าไปไหน จึงทำให้เห็นได้ชัดว่าความกลัวก็คือกิเลสตัวเคยออกหน้าออกตามานานเราดีๆ นี่เอง พอความกลัวซึ่งเป็นเครื่องกดถ่วงดวงใจดับลงไปแล้ว แม้จะไม่ดับไปโดยสิ้นเชิง แต่ก็ทำให้เห็นโทษของมันอย่างประจักษ์ในขณะนั้น วาระต่อไปถึงจะเกิดขึ้นมาอีกตามความมีอยู่ของมัน ก็ยังพอให้เราระลึกรู้ได้บ้างว่า “ความกลัวนี้มีใช้หน้ามิตรมงคลของเรา แต่เป็นหน้าศัตรูที่เคยมาในรูปร่างแห่งมิตรต่างหาก” จึงไม่ทำให้ใจเชื่อชนิดติดจมในมันเหมือนที่แล้วๆ มา และพยายามกำจัดมันออกทุกวาระแห่งความเพียร จนสภาพแห่งศัตรูที่มาในสภาพแห่งมิตรเหล่านี้สูญสิ้นไปจากใจนั้นแล จึงจะนอนใจและอยู่เป็นสุข หายกังวลโดยประการทั้งปวงได้ ตามความรู้สึกของผมว่า คนเรา

ถ้าหวังพึ่งธรรม สนใจในธรรม รักใคร่ใฝ่ใจในธรรมปฏิบัติตามธรรมจริง ตามที่พระองค์ประทานไว้ด้วยความแน่วพระทัยและพระเมตตาจริงๆ คำว่ารู้ธรรมเห็นธรรมชั้นต่างๆ ดังพุทธบริษัทครั้งพุทธกาลรู้เห็นกัน จะไม่เป็นปัญหาที่สุดเอื้อตามความคาดคิดอะไรเลย จำต้องรู้เห็นกันได้ ธรรมดาๆ เหมือนท่านที่รู้เห็นกันมาแล้วในครั้งพุทธกาลนั้นแล ที่กาลสถานที่ และบุคคลสมัยนี้ขัดกับครั้งพุทธกาลโดยทางมรรคทางผลอยู่เวลานี้ ก็เพราะเราเองทำตัวให้ขัดกับทางดำเนินของตัวเอง โดยต้องการผล แต่มิได้สนใจกับเหตุ คือวิธีดำเนินว่าถูกหรือผิดประการใดบ้าง จะควร ดัดแปลง กาย วาจา ใจ ให้ตรงต่อธรรม คือทางดำเนินเพื่อมรรคผล นิพพานอย่างไรบ้าง ถ้ามีการทดสอบตนกับธรรมอยู่เสมอเพื่อความมุ่งหมาย จะสำเร็จตามใจบ้าง อย่างไรต้องสำเร็จในขั้นใดขั้นหนึ่งแน่นอนตาม กำลังสติปัญญาของตน เพราะครั้งพุทธกาลกับสมัยนี้ก็เป็นสมัยที่กิเลส จะพึงแก้ด้วยธรรมและหายได้ด้วยธรรมเช่นเดียวกัน ดังโรคนานาชนิด ในสมัยต่างๆ ที่หายได้ด้วยยาที่ถูกกับโรคตลอดมาฉะนั้น ผมเองเชื่อ อย่างนี้มานานแล้ว ยิ่งปฏิบัติมานานเพียงไรก็ยิ่งเชื่ออย่างฝังใจถอนไม่ขึ้น เพียงนั้น และยังได้ฟังคำที่ท่านอาจารย์มั่นสั่งสอนอย่างถึงใจสมัยที่อยู่ กับท่าน ความเชื่อมั่นก็ยิ่งฝังใจลึกลงจนกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับใจ โดยท่านสอนว่า การดูกิเลสและแสวงธรรม ท่านทั้งหลายอย่ามองข้ามใจ ซึ่งเป็นที่อยู่ของกิเลส และเป็นที่สถิตอยู่แห่งธรรมทั้งหลาย กิเลสก็ดี ธรรมก็ดี มิได้อยู่กับกาลสถานที่ใดๆ ทั้งสิ้น แต่อยู่ที่ใจ คือเกิดขึ้นที่ใจ เจริญขึ้นที่ใจ และดับลงที่ใจดวงรู้ๆ นี้เท่านั้น การแก้กิเลสที่อื่นและแสวง ธรรมที่อื่น แม้จนวันตายก็ไม่พบสิ่งดังกล่าว ตายแล้วเกิดเล่าก็จะพบ แต่กิเลสที่เกิดจากใจ ซึ่งกำลังเสวยทุกข์เพราะมันนี้เท่านั้น แม้ธรรม

ถ้าแสวงหาที่ใจก็จะมีวันพบโดยลำดับของความพยายาม สถานที่กาลเวลานั้นเป็นเพียงเครื่องส่งเสริมและเครื่องกดถ่วงกิเลสและธรรมให้เจริญขึ้นและเสื่อมไปเท่านั้น เช่น รูป เสียง เป็นต้น เป็นเครื่องส่งเสริมกิเลสที่มีอยู่ในใจให้เจริญยิ่งขึ้น และการเข้าบำเพ็ญในป่าในเขา ก็เพื่อส่งเสริมธรรมที่มีอยู่ในใจให้เจริญยิ่งขึ้นเท่านั้น กิเลสแท้ธรรมแท้อยู่ที่ใจ ส่วนเครื่องส่งเสริมและกดถ่วงและธรรมนั้น มีอยู่ทั่วไปทั้งภายในภายนอก ฉะนั้นท่านจึงสอนให้หลบหลีกปลีกตัวจากสิ่งยั่วยวนกวนใจ อันจะทำให้กิเลสที่มีอยู่ภายในกำเริบลำพอง มี รูป เสียง เป็นต้น และสอนให้เที่ยวอยู่ในที่วิเวกสงัด เพื่อกำจัดกิเลสชนิดต่างๆ ด้วยความเพียรได้ง่ายขึ้น อันเป็นการย่นวิญญูะภายในใจให้สั้นเข้า ด้วยเหตุนี้การแสวงหาที่อยู่อันเหมาะสมเพื่อความเพียรสำหรับนักบวชผู้หวังความพ้นทุกข์ภายในใจ จึงเป็นความชอบยิ่งตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าผู้ทรงเห็นภัยประจักษ์พระทัยประทานไว้เพื่อหมู่ชน เพราะการอยู่ในที่ธรรมดากับการอยู่ในที่แปลกๆ เปลี่ยวๆ ความรู้สึกในใจดวงเดี่ยวนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานที่ที่อยู่เสมอ ไม่นั่นอน ยิ่งพอทราบวาจิตมีอาการชินชาต่อสถานที่เท่านั้น ผู้เป็นนักสังเกตตัวเองจะทราบได้ทันที และรีบเปลี่ยนแปลงโยกย้ายสถานที่เพื่อความเหมาะสม ไม่นั่นอนใจ อันเป็นการเปิดโอกาสให้กิเลสสั่งสมกำลังเพื่อทำลายตนโดยไม่รู้สีก การแก้เหตุการณ์ด้วยความไม่ประมาทได้ทันทั่วทั้งที่ กิเลสยอมไม่มีโอกาสก่อตัวและสั่งสมกำลังขึ้นทำลายจิตและธรรมซึ่งมีอยู่ภายในใจดวงเดียวกันได้ และมีทางก้าวหน้าไม่เสื่อมคลาย ผู้ปฏิบัติเพื่อความเห็นภัยต้องเป็นผู้มีสติระลึกรู้อยู่กับใจตลอดเวลาไม่พลั้งเผลอได้เป็นการดี ความไม่พลั้งเผลอนั้นแล คือทำนบเครื่องป้องกันกิเลสต่างๆ ที่ยังไม่เกิดไม่ให้มีโอกาสเกิดขึ้นได้ที่มืออยู่ซึ่ง

ยังแก็ไม่หมดก็ไม่กำเริบลำพอง และทำความพยายามกำจัดปิดเป่าด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียร ไม่ลดละท้อถอย สถานที่ใดจิตกลัว และมีสติระวังตัวดี สถานที่นั้นคือป่าช้าเผาผลาญกิเลสทั้งมวลด้วยตปธรรม คือความเพียร มีสติปัญญาเป็นเครื่องมือเผาผลาญทำลาย คำว่ามานก็ดี สมาริก็ดี ปัญญาที่ดี วิมุตติหลุดพ้นก็ดี และคำว่ากิเลสเสื่อมอำนาจก็ดี กิเลสตายไปโดยลำดับไม่กำหนดสถานที่เวลานาทีก็ดี หรือกิเลสตายไปจนหมดสิ้นภายในใจก็ดี จะปรากฏประจักษ์กับใจในสถานที่บำเพ็ญอันถูกต้องเหมาะสมของผู้มีความเพียรเป็นไปด้วยความรอบคอบนั้นแล ไม่มีที่อื่นเป็นที่เกิดและดับของกิเลสทั้งมวล โปรดทราบไว้อย่างถึงใจว่า *ธรรมเจริญ ณ ที่ใด กิเลสย่อมเสื่อมและดับสูญไป ณ ที่นั้น* คำว่า “ที่ใด” นักปฏิบัติทั้งหลายพึงทราบว่าเป็นที่ใจดวงเดียวเท่านั้น ฉะนั้น จงพากันทำหั้นพันฝ่าฆ่ากิเลสด้วยความกล้าตายในสนามรบ คือที่ใจ โดยอาศัยสถานที่เหมาะสมเป็นเครื่องหนุนกำลังเพื่อชัยชนะเอาตัวรอดเป็นยอดคน ด้วยประโยคแห่งความเพียรของตนเถิด อย่าหันเหเรวว่ากิเลสกองทุกข์จะมีอยู่ในที่อื่นใด นอกจากมีอยู่ในใจดวงเดียวนี้เท่านั้น *เท่าที่ปฏิบัติมาแต่ขั้นเริ่มแรก ซึ่งเป็นไปด้วยความตะเกียกตะกายและลูบๆ คลำๆ เพราะขาดครูอาจารย์ผู้อบรมสั่งสอนโดยถูกต้อง จนได้มาเป็นครูอาจารย์สั่งสอน หมู่คณะ ก็มีได้เห็นกองทุกข์และความแปลกประหลาด พร้อมกับความอัศจรรย์เกินคาดทั้งหลายที่ไม่เคยรู้เคยเห็นมาก่อนแสดงขึ้น ณ ที่แห่งใดเลย นอกจากแสดงขึ้นที่ใจดวงเดียวซึ่งเป็นที่สถิตอยู่แห่งธรรม และกิเลสทั้งหลายนี้เท่านั้น และมีทุกข์กับสมุทัยที่มีอยู่ในใจของเราของท่านแต่ละรายนี้เท่านั้น เป็นสิ่งที่มีอำนาจมากเหนือสิ่งใดๆ ในโลกทั้งสามที่สามารถปิดกั้นทางเดินเพื่อมรรคผลนิพพานได้อย่างมิดชิด แม้เครื่องมือ*

ทำการขุดค้นบุกเบิกทุกซ์ สมุทัย เพื่อมรรคผลนิพพานให้ปรากฏขึ้นอย่างเปิดเผย ก็ไม่มีอะไรในสามโลกที่สามารถยิ่งไปกว่านิโรธกับมรรคซึ่งมีอยู่ในใจดวงเดียวกันนี้ เรื่องมีอยู่เพียงเท่านี้ อย่าไปสนใจคิดถึงกาลสถานที่หรือบุคคลใดๆ ว่าเป็นภัยและเป็นคุณให้เสียเวลา และล่าช้าไปเปล่า โดยไม่เกิดประโยชน์อะไร ยิ่งกว่าการคิดเรื่องกิเลสกับธรรมซึ่งมีอยู่ที่ใจ จะผิดพระประสงค์ความมุ่งหมายของศาสดาผู้ประทานธรรมสอนโลก ด้วยความถูกต้องแม่นยำตลอดมา นี่เป็นใจความโอวาทที่ท่านอาจารย์มั่น สั่งสอนอย่างถึงเหตุถึงผลสมัยอยู่กับท่านที่เชียงใหม่ จำได้อย่างฝังใจ ไม่เคยหลงลืมจนบัดนี้ ท่านว่า

บางครั้งท่านอาจารย์องค์นี้เกิดความสงสัย เรียนถามท่านอาจารย์มั่น ท่านยังดูเอา โดยท่านว่าถามเอาตามความชอบใจของตน มิได้เล็งดูหลักธรรมคือความจริงควรจะเป็นอย่างไรบ้าง ความสงสัยที่เรียนถามนั้น มีว่า ในครั้งพุทธกาลตามประวัติว่ามีผู้สำเร็จมรรคผลนิพพานมากและรวดเร็วกว่าสมัยนี้ซึ่งไม่ค่อยมีท่านผู้ใดสำเร็จกัน แม้ไม่มากเหมือนครั้งโน้น หากมีการสำเร็จได้ก็รู้สึกจะช้ากว่ากันมาก ท่านย้อนถามทันทีว่า ท่านทราบได้อย่างไรว่าสมัยนี้ไม่ค่อยมีท่านผู้ใดสำเร็จมรรคผลกัน แม้สำเร็จได้ก็ช้ากว่ากันมากดังนี้ ท่านเรียนตอบท่านว่า ก็ไม่ค่อยได้ยินว่าใครสำเร็จเหมือนครั้งโน้น ซึ่งเขียนไว้ในตำราว่าสำเร็จกันครั้งละหลายๆ แต่ละครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรด ตลอดการบำเพ็ญโดยลำพังในที่ต่างๆ ก็ทราบว่าท่านสำเร็จโดยรวดเร็วและง่ายดายจริงๆ น่าเพลินใจด้วยผลที่ท่านได้รับ แต่มาสมัยทุกวันนี้ทำแทบล้มแทบตายก็ไม่ค่อยปรากฏผลเท่าที่ควรแก่เหตุบ้างเลย อันเป็นสาเหตุให้ผู้บำเพ็ญท้อใจและอ่อนแอ

ต่อความเพียร ท่านอาจารย์มั่นถามท่านว่า ครั้งโน้นในตำราท่านแสดงไว้ ด้วยหรือว่าผู้บำเพ็ญล้วนเป็นผู้สำเร็จอย่างรวดเร็วและง่ายดายทันใจ ทุกรายไป หรือมีทั้งผู้ปฏิบัติลำบากทั้งรู้ได้ช้า ผู้ปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็ว ผู้ปฏิบัติสะดวกแต่รู้ได้ช้า และผู้ปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็ว อันเป็นไปตาม ประเภทของบุคคลที่มีภูมิอุปนิสัยวาสนาที่ยิ่งหย่อนต่างกัน ท่านเรียนตอบว่า มีแบ่งภาคไว้ต่างๆ กันเหมือนกัน มิได้มีแต่ผู้สำเร็จอย่างรวดเร็วและ ง่ายดายอย่างเดียว ส่วนผู้ปฏิบัติลำบากทั้งสำเร็จได้ช้า และปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็วก็มี แต่รู้สึกผิดกับสมัยทุกวันนี้อยู่มาก แม้จะมีแบ่งประเภท บุคคลไว้ต่างกันเช่นเดียวกับสมัยนี้ ท่านอาจารย์อธิบายว่า ชื่อนี้ขึ้นอยู่กับ ผู้แนะนำถูกต้องแม่นยำผิดกัน ตลอดอำนาจวาสนาระหว่างพระพุทธรเจ้า กับพระสาวกและพวกเราผิดกันอยู่มากจนเทียบกันไม่ได้ อีกประการหนึ่ง ความสนใจธรรมต่างกันมากสำหรับในสมัยนี้กับสมัยพุทธกาล แม้พื้นเพ นิสัยก็ผิดกันกับครั้งนั้นมาก เมื่ออะไรๆ ก็ผิดกัน ผลจะให้เหมือนกัน ย่อมเป็นไปได้ เราไม่ต้องพูดถึงเรื่องผู้อื่นสมัยอื่นให้เย็นเยื่อไปมาก แม้ตัวเราเองยังแสดงความหยาบกระທးທးທးตนเองอยู่ตลอดเวลา ทั้งที่เป็นนักบวชและนักปฏิบัติ ซึ่งกำลังเข้าใจว่าตัวประกอบความเพียร อยู่เวลานั้น ด้วยวิธีเดินจงกรมอยู่บ้าง นั่งสมาธิภาวนาอยู่บ้าง แต่นั่น เป็นเพียงกิริยาแห่งความเพียรทางกาย ส่วนใจมิได้เป็นความเพียรไป ตามกิริยาเลย มีแต่ความคิดสังสมกิเลสความกระທးທးທးใจอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่เข้าใจว่าตนกำลังทำความเพียรด้วยวิธีนั้นๆ ดังนั้น ผลจึงเป็น ความกระທးທးທးທးใจโดยไม่เลือกกาลสถานที่ แล้วก็มาเหมาเอาว่า ตนทำความเพียรรอดตายไม่ได้รับผลเท่าที่ควร ความจริงตนเดินจงกรม นั่งสมาธิสังสมยาพิษทำลายตนโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวต่างหาก มิได้ตรงความจริง

ตามหลักแห่งความเพียรเลย ฉะนั้น ครั้งพุทธกาลที่ท่านทำความเพียรด้วยความจริงจั่งหวังพันทุกข์จริงๆ กับสมัยที่พวกเราทำเล่นราวเด็กกับตุ๊กตา จึงนำมาเทียบกันไม่ได้ ขึ้นเทียบไปมากเท่าไรยิ่งเป็นการขายกิเลสความไม่เป็นที่มาของตัวมากเพียงนั้น ผมแม้เป็นคนในสมัยทำเล่นๆ ลวงๆ ตัวเองก็ไม่เห็นด้วย คำพูดดูถูกศาสนาและดูถูกตัวเองดังที่ท่านว่ามานั้น ถ้าท่านยังเห็นว่าตัวยังพอมีสารคุณอยู่บ้าง ท่านลองทำตามแบบที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้โดยถูกต้องดูซิ อย่าทำตามแบบที่กิเลสพาดุลากไปอยู่ทุกวี่ทุกวันทุกเวลา แม้ขณะกำลังเข้าใจว่าตนกำลังทำความเพียรอยู่ มรรคผลนิพพานที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เป็นสมบัติกลาง จะเป็นสมบัติอันพึงใจท่านในวันหนึ่งแน่นอน โดยไม่มีคำว่ายากลำบากและสำเร็จได้เข้ามาเป็นอุปสรรคได้เลย ขนาดที่พวกเราทำความเพียรแบบกระดุกจะหลุดออกจากกัน เพราะความขี้เกียจอ่อนแออยู่เวลานี้ ผมเข้าใจว่าเหมือนคนที่แสนโง่และขี้เกียจ เอาสิ่งอันเล็กน้อยเท่านี้วิ่งมือไปเจาะภูเขาทั้งลูก แต่หวังให้ภูเขานั้นทะลุในวันเวลาเดียว ซึ่งเป็นที่น่าหัวเราะของท่านผู้ฉลาดปราดเปรื่องด้วยปัญญาและมีความเพียรกล้าเป็นไหนๆ พวกเราลองคิดดู ประโยคแห่งความเพียรของท่านผู้เป็นศากยบุตรพุทธสาวกในครั้งพุทธกาลท่านทำกัน กับความเพียรของพวกเราที่ทำแบบเอาฝ่ามือไปแตะแม่น้ำมหาสมุทร ซึ่งสุดท้ายน่าสมเพชเวทนาเหลือประมาณ แต่หวังพระนิพพานด้วยความเพียรเท่าฝ่ามือนั้น ลองคิดดู กิเลสเท่ามหาสมุทร แต่ความเพียรเท่าฝ่ามือนั้นมันห่างไกลกันขนาดไหน คนสมัยฝ่ามือแตะมหาสมุทร ทำความเพียรเพียงเล็กน้อยแต่ความหมายมันป็นมือว่าจะข้ามโลกสงสาร เมื่อไม่ได้ตามใจหวัง ก็หาเรื่องตำหนิศาสนาและกาลสถานที่ ตลอดคนสมัยนั้นสมัยนี้ ไม่ละอายการประกาศความไม่เป็นที่

ของตัวให้นักปราชญ์ท่านหัวเราะด้วยความอ่อนใจว่า เราเป็นผู้หมดความสามารถโดยประการทั้งปวง การลงทุนแต่เพียงเล็กน้อยด้วยความเสียหายเร็วแรง แต่ต้องการผลกำไรล้นโลกล้นสงสารนั้น เป็นทางเดินของโมฆบุรุษ สตรี ผู้เตรียมสร้างป่าช้าไว้เผาศพ และนอนจมอยู่ในกองทุกข์ ไม่มีวันลดหย่อนผ่อนนวัฏฏะว่าจะผ่านพ้นไปได้เมื่อไร คำถามของท่านที่ถามผมเป็นเชิงชมเชยศาสนธรรม ชมเชยกาลสถานที่และบุคคลในครั้งพุทธกาล แต่ตำหนิศาสนธรรม ตำหนิกาลสถานที่และบุคคลในสมัยนี้ จึงเป็นคำชมเชยและติเตียนของโมฆบุรุษ สตรี ที่ปิดกั้นทางเดินของตนจนหาทางเล็ดลอดปลอดจากภัยไปไม่ได้ และเป็นคำถามของคนลึนท่า เป็นคำถามของคนผู้ตัดหนามกั้นทางเดินของตัว มิได้เป็นคำถามเพื่อช่วยบุกเบิกทางเดินให้เตียนโล่งพอมีทางปลอดโปร่งโล่งใจ เพราะความสนใจปลดเปลื้องตนจากกิเลสด้วยสวากขาตธรรมอันเป็นมัชฌิมา ที่เคยให้ความเสมอภาคแก่สัตว์โลกผู้สนใจปฏิบัติตามโดยถูกต้องตลอดมาแต่อย่างใดเลย

ถ้าท่านจะมีสติปัญญาเปลื้องตนพอเป็นที่ชมเชยบ้าง แม้โดยการเทียบเคียงว่า โรคทุกชนิดไม่ว่าชนิดร้ายแรงหรือชนิดธรรมดา เมื่อสนใจรักษาและโรคถูกภัย ย่อมมีทางสงบและหายได้ด้วยกัน แต่ถ้ามิได้สนใจรักษา โรคย่อมกำเริบและเป็นอันตรายได้ นอกจากโรคหวัดหรือโรคเล็กๆ น้อยๆ ตามผิวหนัง ซึ่งบางชนิดไม่รักษาก็มีทางหายได้ตามกาลของมัน โรคกิเลสซึ่งมิใช่โรคหิด โรคเหา โรคกลาก โรคเกาต์ ปอจะหายไปเอง ต้องรักษาด้วยยา คือธรรมในทางความเพียร ตามแบบของศากยบุตร พุทธสาวกที่ท่านทำกัน จะเป็นกิเลสชนิดร้ายแรงหรือไม่เพียงไร ก็จำต้อง

สงบและหายใจได้ไม่มีทางสงสัย ท่านคิดเพียงเท่านี้ผมก็พอเบาใจ และ
ชมเชยว่าท่านก็เป็นผู้มีความคิดแบบคายนางผู้หนึ่งที่จะพอเชื่อความ
สามารถของตัวได้ว่าจะเป็นผู้ข้ามโลกสงสารได้ และเชื่อความสามารถ
ของพระพุทธเจ้าและศาสนธรรมว่าเป็นผู้ตรัสรู้ธรรมด้วยพระปริชาสามารถ
ทรงประกาศศาสนธรรมไว้โดยชอบ และเป็นนियานิกธรรมนำสัตว์ให้
ข้ามพ้นได้จริง ไม่ตำหนิติเตียนตนว่ามีกิเลสหนา ทำให้รู้ธรรมได้ช้า
โดยไม่สนใจแก้ไข ไม่ติเตียนพระพุทธเจ้าว่าทรงประกาศสอนธรรม
ไม่เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ติเตียนพระธรรมว่าไร้สมรรถภาพหรือเรียวแหลม
ไม่สามารถแก้กิเลสของสัตว์ในสมัยนี้ได้เหมือนครั้งพุทธกาล

ท่านอาจารย์มั่นว่า ท่านมิได้ปฏิเสธเกี่ยวกับกิเลสของคนที่มีหนาบาง
ต่างกัน และยอมรับว่าคนในพุทธสมัยมีความเบาบางมากกว่าสมัยปัจจุบัน
แม้การอบรมสั่งสอนก็ง่ายผิดกับสมัยนี้อยู่มาก ประกอบกับผู้สั่งสอนใน
สมัยนั้นก็เป็นผู้รู้ยิ่งเห็นจริงเป็นส่วนมาก มีพระศาสดาเป็นพระประมุข
ประธานแห่งพระสาวกในการประกาศสอนธรรมแก่หมู่ชน การสอนจึง
ไม่ค่อยผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากความจริง ทรงถอดออกมาจากพระทัย
และใจที่บริสุทธิ์ล้วนๆ หยิบยื่นให้ผู้ฟังอย่างสดๆ ร้อนๆ ไม่มีธรรม
แปลกลปอมเคลือบแฝงออกมาด้วยเลย ผู้ฟังก็เป็นผู้มุ่งต่อความจริง
อย่างเต็มใจ ซึ่งเป็นความเหมาะสมทั้งสองฝ่าย ผลที่ปรากฏเป็นขั้นๆ
ตามความคาดหมายของผู้มุ่งความจริง จึงไม่มีปัญหาที่ควรขัดแย้งได้
ว่าสมัยนั้นคนสำเร็จมรรคผลกันทีละมากๆ จากการแสดงธรรมแต่ละครั้ง
ของพระศาสดาและพระสาวก ส่วนสมัยนี้ไม่ค่อยมีใครสำเร็จได้ คล้ายกับ
คนไม่ใช่คน ธรรมไม่ใช่ธรรม ผลจึงไม่มี *ความจริงคนก็คือคน ธรรมก็คือ*

ธรรมอยู่นั่นเอง แต่คนไม่สนใจธรรม ธรรมก็เข้าไม่ถึงใจ จึงกลายเป็นว่า คนก็สักว่าคน ธรรมก็สักว่าธรรม ไม่อาจยังประโยชน์ให้สำเร็จได้ แม้คน จะมีจำนวนมากและแสดงให้เห็นทั้งพระไตรปิฎก จึงเป็นเหมือนเทน้ำใส่ หลังกหมา มันสลัดออกเกลี้ยงไม่มีเหลือ ธรรมจึงไม่มีความหมายในใจ ของคน เหมือนน้ำไม่มีความหมายบนหลังกหมาฉะนั้น ท่านถามอาจารย์ อดิเรกนั้นว่า ท่านเล่า เวลาใจเป็นเหมือนหลังกหมาหรืออย่างไรกันแน่ จึงมัก ทำหนีแต่ธรรมโดยถ่ายเดียวว่าไม่ยังผลให้เกิดขึ้นแก่ตนเพื่อสำเร็จมรรค ผลนิพพานง่ายๆ เหมือนครั้งพุทธกาล โดยไม่คำนึงใจตัวเอง ซึ่งกำลัง สลัดปัดธรรมออกจากใจยิ่งกว่าหมาสลัดน้ำออกจากหลังของมัน ถ้าย้อน มาคิดถึงความบกพร่องของตนบ้าง ผมเข้าใจว่าธรรมจะมีที่ซึมซาบและ สติตอยู่ในใจได้บ้าง ไม่ไหลผ่านไปๆ ราวกับลำคลองไม่มีแ่งเก็บน้ำดังที่ เป็นอยู่เวลานี้ คนสมัยพุทธกาลมีกิเลสบางหรือหนา ก็เป็นคุณและโทษของ คนสมัยนั้นโดยเฉพาะ มิได้มาทำความลำบากหนักใจให้แก่คน คนสมัยนี้ ซึ่งมีกิเลสชนิดใดก็ก่อความเดือดร้อนให้แก่กันเองแทบจะไม่มีโลกให้อยู่ ถ้าไม่สนใจแก้ไขพอให้โลกว้างจากการวางเพลิงเผากันบ้าง การดำเนินดิชม ไครและสมัยใดก็ตามย่อมไม่เกิดประโยชน์ทั้งสิ้น ถ้าไม่สนใจดำเนินดิชม ตัวเองผู้กำลังก่อไฟเผาตัวและผู้อื่นให้เดือดร้อนอยู่ด้วยเวลานี้ อันเป็น การพราดไฟระคะ โทสะ โมหะ ออกจากกันและกันที่เกี่ยวเนื่องกันอยู่ พอมีทางก้าวเดินเข้าสู่ความสงบสุขได้บ้าง ไม่ร้อนระอุด้วยไฟเหล่านี้จน เกินตัว สัมกับโลกมนุษย์อันเป็นแดนของสัตว์ผู้ฉลาดกว่าสัตว์อื่นๆ บรรดา ที่อยู่ร่วมโลกกัน ดังนี้

ท่านว่า ท่านอาจารย์มั่นเช่นใหญ่เกี่ยวกับปัญหาโลกแตกของเราที่ เรียนถาม แม้ไม่เรียนมากมายนัก แต่เวลาท่านหยิบยกออกมาคล้ายกับ

ปัญหานี้เป็นเลี่ยนหนามแก่พระศาสนาและท่านตลอดตัวเราเองแบบจะ
เยียวยาไม่ได้ เรารู้สึกเห็นโทษของตัว และเกิดความไม่สบายใจหลายวัน
ทั้งที่ความจริงเราก็มิได้สงสัยว่าสมัยนี้จะไม่มีผู้สามารถบรรลุนิพพานได้
ท่านเลยสับเขกเอาเลีย นับว่าพอดีกับคนปากไวอยู่ไม่สุข แต่ก็ดีอย่างหนึ่ง
ที่ได้ฟังธรรมท่านอย่างถึงใจ เท่าที่ผมเล่ามานี้ ยังไม่ถึงเลี่ยนหนึ่งแห่งธรรม
ลึกซึ้งและเผ็ดร้อนที่ท่านแสดงนั่นเลย นั่นยิ่งลึกซึ้งและเผ็ดร้อนยิ่งกว่า
มหาสมุทรสุดสาครและไฟในนรก แม้เรื่องผ่านไปแล้ว ท่านยังใส่ปัญหาผม
อย่างเหน็บแนมเรื่อยมา บางครั้งยังยกปัญหานั้นมาประจานผมต่อหน้า
ที่ประชุมอีกด้วยไม่ให้เสร็จสิ้นลงง่ายๆ ว่า มิฉฉาทิฐิบ้าง เทวทัตทำลาย
ศาสนาบ้าง แหกไปหมดไม่มีชิ้นดีเลย จนทำให้หมู่เพื่อนสงสัยมาถามก็มี
ว่าเป็นดังที่ท่านว่าจริงๆ หรือ ผมต้องได้ชี้แจงให้ท่านทราบ ว่า ผมมิได้เป็นไป
ตามปัญหาที่เรียนถามท่าน เป็นแต่อุบายเพื่อฟังธรรมท่านเท่านั้น ปกติถ้า
ไม่มีอุบายแปลกๆ ขึ้นเรียนถามท่านไม่เทศน์ให้ฟัง แต่การยกอุบายขึ้น
เรียนถามนั้น ผมเองก็โง่ไปโอดไปคิดว่าเอาค้อนมาให้ท่านตีหัวเอา แทนที่
จะยกอุบายอันราบรื่นดีงามขึ้นเรียนถาม และฟังท่านอธิบายพอหอมปาก
หอมคอ

ตามปกติก็เป็นดังท่านอาจารย์องค์นี้เล่าให้ฟัง ถ้าไม่มีอะไรแปลกๆ
เรียนถาม ท่านก็พูดไปธรรมดา แม้เป็นธรรม ก็เป็นไปอย่างเรียบๆ ไม่ค่อย
ถึงใจนัก เมื่อเรียนถามปัญหาชนิดแปลกๆ รู้สึกท่านคึกคัก และเนื้อธรรม
ที่แสดงออกเวลานั้นก็เหมาะสมกับความต้องการ ดังที่เคยเรียนแล้วใน
ประวัติท่าน ความจริงท่านก็มิได้สงสัยท่านอาจารย์องค์นี้ว่าเห็นผิดไปต่างๆ
ดังที่ท่านดูค่าชู้เชื้อ แต่เป็นอุบายของท่านผู้ฉลาดในการแสดงธรรม

ย่อมมีการพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงไปต่างๆ เพื่อปลุกประสาทผู้ฟังให้ได้
ข้อคิดเป็นคติเตือนใจไปนานๆ บ้าง ไม่เช่นนั้นก็จะพากันนอนกอดความง
ไม่สนใจคิดอะไรกันบ้างเลย และจะกลายเป็นกบเผือกอับอยู่เปล่าๆ
พอถูกท่านสับเขกเสียบ้าง ดูเหมือนหูตึงตาสว่างขึ้นได้บ้าง นิสัยพระรุดงค-
กรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นชอบขู่เข็ญสับเขกอยู่เสมอ จึงพอได้สติ
ปัญญาขบคิดบ้าง ถ้าแสดงไปเรียบๆ ฟังไปเงียบๆ ไม่มีที่สะดุดจุดใจให้
ตื่นเต้นตกใจและกลัวบ้าง ใจคอยแต่จะหลับใน ไม่ค่อยได้อุบายพอเป็น
เครื่องส่งเสริมสติปัญญาบ้างเลย ก็เลศชนิดต่างๆ ที่คอยจะแฉงหน้า
อยู่แล้ว มักได้โอกาสออกเพ่นพ่านก่อแค้นและรังควานใจ เพราะอุบาย
ไม่ทันกับความฉลาดของมัน เมื่อได้รับอุบายแปลกๆ จากท่านเพราะการ
เรียนถามปัญหาเป็นสาเหตุ สติปัญญาก็รู้สึกคึกคักแพรวพราวขึ้นบ้าง
ตั้งแต่วันที่ท่านอาจารย์องค์นี้เรียนถามท่านอาจารย์มั่น แม้จะผิดบ้างถูกบ้าง
จึงอยู่ในข่ายที่ควรได้รับประโยชน์จากปัญหาธรรมนั้นๆ ตามสมควรดังที่
เคยได้รับเสมอมา

ท่านว่า ปีจำพรรษากับท่านอาจารย์มั่นปีแรกที่เชียงใหม่ เกิดความปีติ
ยินดีอย่างบอกไม่ถูก สมที่พยายามติดตามท่านมาหลายปี แม้จะได้ฟัง
โอวาทท่านบ้างในที่ต่างๆ ก็เพียงชั่วระยะไม่จุใจ เดี่ยวก็ถูกท่านขับไล่หนีไป
คนละทิศละทาง เมื่อสบโอกาสวาสนาช่วยได้จำพรรษากับท่านจริงๆ
ในพรรษานั้นจึงดีใจมาก และเร่งความเพียรใหญ่แทบไม่ได้หลับนอน
บางคืนประกอบความเพียรตลอดรุ่ง คืบวันหนึ่งจิตสงบรวมลงอย่างเต็มที่
ไปพักใหญ่จึงถอนขึ้นมา เกิดความอัศจรรย์ในความสว่างไสวของใจซึ่ง
ไม่เคยเป็นถึงขนาดนั้นมาก่อน ทำให้เพลิดเพลिनในธรรมจนสว่างคาตา

ไม่ได้หลับนอนเลยในคืนวันนั้น พอตื่นเช้าได้เวลาเข้าไปทำข้อวัตรอุปัฏฐาก ท่านอาจารย์มั่น และชนบริวารท่านลงมาที่ฉัน พอท่านออกจากที่ภาวนา ตาท่านจับจ้องมองดูท่านอาจารย์องค์นี้จนผิตสังเกต ท่านเองรู้สึก กระดากอายและกลัวท่านว่าตนทำผิดอะไรไปหรืออย่างไร ลักประเดี๋ยวจึงพูดออกมาว่า ท่านขานนี้ภาวนาอย่างไร คืนนี้จิตจึงสว่างไสวมาก ผิดกับที่เคยเป็นมาทุกๆ คืนนับแต่มาอยู่กับผม ต้องอย่างนี้จึงสมกับ ผู้มาแสวงธรรม ที่นี้ท่านทราบหรือยังว่าธรรมอยู่ที่ไหน คืนนี้สว่างไสวอยู่ที่ไหนล่ะท่าน สว่างอยู่ที่ใจครับผม ท่านเรียนตอบ ทั้งกลัวทั้งอายแทบ ตัวสั่นที่ไม่เคยได้รับคำชมเชยแถมคำซักถามเช่นนั้น แต่ก่อนธรรมไปอยู่ที่ไหนเล่า ท่านจึงไม่เห็น นั่นแลธรรม ท่านจงทราบเสียแต่บัดนี้เป็นต้นไป ธรรมอยู่ที่ใจนั่นแล ต่อไปท่านจงรักษาระดับจิตระดับความเพียรไว้ให้ดี อย่าให้เสื่อมได้ นั่นแลคือฐานของจิต ฐานของธรรม ฐานของความเชื่อมั่นในธรรม และฐานแห่งมรรคผลนิพพานอยู่ที่นั่นแล จงมั่นใจและเข้มแข็ง ต่อความเพียรถ้าอยากพ้นทุกข์ การพ้นทุกข์ต้องพ้นที่นั่นแน่นอน ไม่มีที่อื่นเป็นที่หลุดพ้น อย่าลุ่มลุ่มทำให้เสียเวลา เรามิใช่คนตาบอดพอจะ ลุ่มลุ่ม คืบนี้ผมส่งกระแสจิตไปดูท่าน เห็นจิตสว่างไสวทั่วบริเวณ กำหนดจิตส่งกระแสไปที่ไรเห็นเป็นอย่างนั้นอยู่ตลอดจนสว่าง เพราะคืนนี้ ผมมิได้พักผ่อนเลย เข้าสมาธิภาวนาไปบ้าง ต้อนรับแขกเทพบ้าง กำหนดจิตดูท่านบ้าง เรื่อยมาจนสว่างโดยไม่รู้สึกรู้หา พอออกจากที่จึงต้องมาถามท่าน เพราะอยากทราบเรื่องของหมู่คณะมานาน สบายไหม อัจฉริยะใหม่ที่นี่ ท่านถาม ท่านเล่าว่าท่านนิ่งไม่กล้าเรียนตอบท่าน เพราะท่านดูตบตบอดเรา จนหมดแล้วจะเรียนตอบเพื่อประโยชน์อะไร นับแต่วันนั้นมายังกลัวและ ระวังท่านมากขึ้น แม้แต่ก่อนก็เชื่อท่านว่ารู้จิตใจคนอย่างเต็มที่ ไม่มีทาง

สงสัยอยู่แล้ว ยิ่งมาโดนเข้าคั้นนั้นก็ยิ่งเชื่อยิ่งกลัวท่านมากจนพูดไม่ถูก นับแต่วันนั้นเป็นต้นมา ท่านตั้งหลักใจได้อย่างมั่นคงและเจริญยิ่งขึ้น โดยลำดับไม่มีเสื่อมถอยเลย ท่านอาจารย์มั่นก็จิตใจเราอยู่เสมอ เผลอตัวไม่ได้เป็นโดนท่านดูทันที และดูเร็วยิ่งกว่าแต่ก่อน การที่ท่านช่วยชี้ช่วยเตือนเรื่อยมานั้น ความจริงท่านช่วยรักษาจิตรักษาธรรมให้เรากลัวจะเสื่อมไปเสีย นับแต่นั้นมาก็ได้จำพรรษากับท่านเรื่อยมา พอออกพรรษาแล้วก็ออกเที่ยวบำเพ็ญในที่ต่างๆ ที่เห็นว่าสะดวกแก่ความเพียร ท่านอาจารย์เองก็ไปอีกทางหนึ่งโดยลำพัง ท่านไม่ชอบให้พระติดตามต่างองค์ต่างแยกกันไปตามอัธยาศัย เมื่อเกิดข้อข้องใจค่อยไปเรียนถามเพื่อท่านชี้แจงแก้ไขให้เป็นพักๆ ไป ความเพียรทางใจท่านอาจารย์องค์นี้นับวันเจริญก้าวหน้า สติปัญญาค่อยแตกแขนงออกไปโดยสม่ำเสมอ จนกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับใจ อิริยาบถต่างๆ เป็นอยู่ด้วยความเพียร มีสติกับปัญญาเป็นเพื่อนสองในการประกอบความเพียร จิตใจรู้สึกอาภายาญชาญชัยไม่หวั่นเกรงต่ออารมณ์ที่เคยเป็นข้าศึก และแนใจต่อทางพันทุกขีไม่สงสัยแม้ยังไม่หลุดพ้น

เย็นวันหนึ่ง เมื่อปิดกวาดเสร็จ ท่านออกจากที่พักไปสรงน้ำ ได้เห็นข้าวในไร่ข้าวเขากำลังสุกเหลืองอร่าม ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาในขณะนั้นว่า ข้าวมันงอกขึ้นมาเพราะมีอะไรเป็นเชื้อพาให้เกิด ใจที่พาให้เกิดตายอยู่ไม่หยุด ก็น่าจะมีอะไรเป็นเชื้ออยู่ภายในเช่นเดียวกับเมล็ดข้าว เชื่อนั้นถ้าไม่ถูกทำลายเสียที่ใจให้สิ้นไป จะต้องพาให้เกิดตายอยู่ไม่หยุด ก็อะไรเป็นเชื้อของใจเล่า ถ้าไม่ใช่กิเลสอวิชชา ตัณหา อุปาทาน คิดทบทวนไปมา โดยถืออวิชชาเป็นเป้าหมายแห่งการวิพากษ์วิจารณ์ พิจารณาย้อนหน้า

ถอยหลังอนุโลมปฏิโลมด้วยความสนใจอยากรู้ตัวจริงแห่งอวิชา นับแต่
หัวคําจนตึก ไม่ลดละการพิจารณาระหว่างอวิชากับใจ จวนสว่างจึงตัดสิน
ใจก้นลงได้ด้วยปัญญา อวิชาขาดกระเด็นออกจากใจไม่มีอะไรเหลือ
การพิจารณาข้าวก็มายุติกันที่ข้าวสุกหมดการงอกอีกต่อไป การพิจารณา
จิตก็มายุติกันที่อวิชาดับ กลายเป็นจิตสุขขึ้นมาเช่นเดียวกับข้าวสุก
จิตหมดการก่อกำเนิดเกิดในภพต่างๆ อย่างประจักษ์ใจ สิ่งที่เหลือให้ชม
อย่างสนใจคือความบริสุทธิ์แห่งจิตล้วนๆ ในกระท่อมกลางเขา มีชาวป่า
เป็นผู้อุปฐากดูแล ขณะที่จิตผ่านดงหน่าป่ากิเลสวัฏฏ์ไปได้แล้ว เกิดความ
อัศจรรย์อยู่คนเดียวตอนสว่าง พระอาทิตย์ก็เริ่มสว่างบนฟ้า ใจก็เริ่ม
สว่างจากอวิชาขึ้นสู่ธรรมอัศจรรย์ถึงวิมุตติหลุดพ้นในเวลาเดียวกันกับ
พระอาทิตย์อุทัย ช่างเป็นฤกษ์งามยามวิเศษเอาเสียจริงๆ

พอฤกษ์งามยามมหาอุดมมงคลผ่านไปแล้ว ก็ได้เวลาออกบิณฑบาต
ท่านเริ่มออกจากที่หมามงคล มองดูกระท่อมเล็กที่ให้ความสุขความอัศจรรย์
และมองดูทิศทางต่างๆ ขณะนั้นปรากฏอะไรๆ ก็กลายเป็นมหาอุดมมงคล
ไปกับใจดวงอัศจรรย์โดยสิ้นเชิง ทั้งที่สิ่งทั้งหลายก็เป็นอยู่โดยธรรมดา
ของตนๆ นั้นแล ขณะไปบิณฑบาตใจก็อิมธรรม มองเห็นชาวป่าชาวเขา
ที่เคยอุปฐากดูแลท่านมา รวากับเป็นชาวฟ้ามาจากบนสวรรค์กันทั้งสิ้น
จิตระลึกถึงบุญถึงคุณที่เขาเคยมีแก่ตนอย่างเหลือสิ้นพันที่จะพรรณาคุณ
ให้จบสิ้นลงได้ เกิดความเมตตาสงสารชาวป่าแดนสวรรค์เป็นประมาณ
อดที่จะแผ่เมตตาจิตอุทิศส่วนกุศลแก่เขามีได้ ตลอดสายทางที่ผ่านมา
จนถึงบริเวณที่พักอันแสนสำราญ ขณะจัดอาหารทิพย์ของชาวเขาลง
ในบาตร ใจก็อิมธรรม ไม่คิดสัมผัสกับอาหารที่เคยดำรงและให้ความผาสุก

แก้อัตภาพมาแต่อย่างใด แต่ก็ฉันไปตามธรรมเนียมที่ธาตุกับอาหารเคยอาศัยกันมา ท่านเล่าว่านับแต่วันเกิดมาก็เพิ่งมาเห็นชีวิตธาตุชั้นกับจิตใจปรองดองสดชื่นต่อกันเหลือจะพรรณนาให้ถูกต้องกับความจริงได้ในเช้าวันนั้นเอง เป็นความอัศจรรย์และพิเศษผิดคาดผิดหมาย และกลายเป็นประวัติสำคัญของชีวิตอย่างประทับใจตลอดมา

นับแต่ขณะโลกธาตุไหวฟ้าดินถล่ม วัฏจักรภายในจิตจมหายไปแล้ว ธาตุชั้นและจิตใจทุกส่วนต่างอันต่างเป็นอิสระไปตามธรรมชาติของตน ไม่ถูกจับจองกีดขวางจากฝ่ายใด อินทรีย์ห้า อายตนะหก ทำงานตามหน้าที่ของตนจนกว่าธาตุชั้นจะหาไม่ โดยไม่มีการทะเลาะวิวาทกระทบกระเทือนกันดังที่เคยเป็นมา (การทะเลาะ ท่านหมายถึงความไม่ลงรอยระหว่างสิ่งภายในกับภายนอกสัมผัสกัน ทำให้เกิดความยินดียินร้ายกลายเป็นความสุขทุกข์ขึ้นมา และเกี่ยวโยงกันไปเหมือนลูกโซ่ไม่มีวันจบสิ้นลงได้) คดีต่างๆ ภายในจิตที่มีมากและวุ่นวายยิ่งกว่าคดีใดๆ ในโลก ได้ยุติลงอย่างราบคาบ นับแต่ขณะกาลสถิตยुติธรรมได้สร้างขึ้นภายในใจโดยสมบูรณ์แล้ว เรื่องก่อกวนลวนลามต่างๆ ไม่มีประมาณซึ่งเคยยึดจิตเป็นสนามเต็นรำและทะเลาะวิวาทบาดหมางไม่มีเวลาสงบลงได้ เพราะอวิชชาค้นหาเป็นหัวหน้าบังการบัญชางานให้โกลาหลวุ่นวายร้อยแปดพันประการนั้น ได้สงบลงอย่างราบรื่นชื่นใจ กลายเป็นโลกร้างว่างเปล่าภายในจิตที่ผลติวิชาธรรมอันบวรขึ้นเสวยเมืองจิตราชแทนอธรรม กิจนอกการภายในได้เป็นไปโดยธรรมชาติความสม่ำเสมอ ไม่มีอริชฌาคีคัฏฐุมาก่อกวนวุ่นวาย ตาเห็น หูได้ยิน จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสเย็นร้อนอ่อนแข็ง ใจรับทราบอารมณ์ต่างๆ เป็นไปโดยธรรมชาติ ไม่อาจเอื้อม

ปีนเกลียวยุแห่แปรรูปคดีให้ผิดเป็นถูก ผูกเป็นแก้ แยกเป็นดี ผิดเป็นคน พระเป็นเปรต เปรตกลับเป็นคนดี ดังที่เจ้าอธรรมมีอำนาจบัญชางานมา แต่เก่าก่อน นั่งอยู่สบาย แม้เป็นหรือตายก็มีความสุข นี่คือท่านผู้นิรทุกข์ นิรภัยแท้ ปราศจากเครื่องร้อยรัดโดยประการทั้งปวง ซึ่งเป็นคำท่านอุทาน ในใจท่านเวลานั้น

ท่านอาจารย์องค์นี้ก็เป็นอีกองค์หนึ่งที่เป็นลูกศิษย์ท่านอาจารย์มั่น ซึ่งเปลื้องทุกข์สิ้นภัยออกจากใจได้ที่จังหวัดเชียงใหม่ ท่านเล่าว่าสถานที่ บำเพ็ญจนถึงความสิ้นทุกข์ภายในก็ดี กระทบกุฎีเล็กๆ พอหมกตัว ทำความเพียรและพักผ่อนกายก็ดี สถานที่เดินจงกรมก็ดี สถานที่นั่งสมาธิภาวนาในกลางวันและกลางคืนก็ดี หมู่บ้านเป็นที่โคจรบิณฑบาต พอยังอัธยาศัยให้เป็นไปในละแวกนั้นก็ดี รู้สึกเป็นที่ซาบซึ่งประทับใจ ผิดที่ทั้งหลายอย่างบอกไม่ถูก และฝังใจตลอดมาจนทุกวันนี้มิได้จืดจาง ร้างเลื่อนไปเลย นับแต่ขณะที่วิภูจักรได้ถูกคว่ำลงจากใจเพราะความเพียร สิ้นหารแล้ว สถานที่นั้นได้กลายเป็นที่บรมสุขในอิริยาบถทั้งหลายตลอดมา ราวได้เข้าเฝ้าพระศาสดาในสถานที่ตรัสรู้และที่ทรงบำเพ็ญเพียรในที่ต่างๆ โดยตลอดทั่วถึงจนนั้น หายสงสัยในพระพุทธเจ้าแม้ทรงปรินิพพานไปนาน ตามกาลของสมมุติ ประหนึ่งประทับอยู่บนดวงใจเราทุกขณะ มิได้ทรง จากไปตามกาลแห่งปรินิพพานเลย หายสงสัยในพระธรรมว่ามากน้อย ลึกตื้น หยาบละเอียด ที่ประทานไว้แก่มวลสัตว์ ปราภฏว่าพระธรรม เหล่านั้นสถิตอยู่ในใจดวงเดียว และใจดวงเดียวบรรจุธรรมไว้อย่าง พร้อมมูลไม่มีอะไรบกพร่อง หายสงสัยในพระสงฆ์สาวกองค์สุปฏิปันโน ผู้บริสุทธ์ ทั้งสามรัตนันนี้ได้เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ภายในใจมีความเป็นอยู่ด้วย พุทธะ ธรรมะ และสังฆะ องค์บริสุทธิ์
รวมกันเป็นธรรมแห่งเดียว มีความสบายหายห่วงนับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา
ไม่มีเครื่องกีดขวางลวงใจ อยู่ในอิริยาบถใดก็เป็นตัวของตัวไปตาม
อิริยาบถนั้นๆ ไม่มีสิ่งกีดขี่หรือแอบแทรกขบแบ่งกินแบ่งใช้เหมือนแต่ก่อน
ที่อยู่กับนักขาทานโดยไม่รู้สีกตัว เดียวขอนั้นเดี่ยวขอนี้อยู่ทุกอิริยาบถ
คำว่าขอนั้นขอนี้ นั้น ท่านหมายถึงกิเลสตัวบกพร่องขาดแคลนไม่มีเวลา
อิมพอประจํานิสัยของมัน เมื่อมีอำนาจตั้งบ้านเรือนบนหัวใจคนและ
สัตว์แล้ว จึงต้องทำการบังคับหรือขอยุ่ไม่ถอย ซึ่งเป็นงานประจํานิสัย
ของมัน โดยขอให้คิดอย่างนั้น ขอให้พูดอย่างนี้ ขอให้ทำอย่างโน้น
ตามอำนาจของมันอยู่ไม่หยุด ถ้าไม่มีธรรมไว้ปิดกั้นความร่วไหลจากการ
บังคับ และการขอเอาอย่างดีด้านของเหล่ากิเลส จึงมักแบ่งหรือเสีย
ให้มันเอาไปกินจนหมดตัว ไม่มีความดีติดตัวพอเป็นเครื่องสืบภพต่อชาติ
เป็นคนดีมีศีลธรรมต่อไปได้ เกิดภพใดชาติใดก็ล้วนแต่เกิดผิดที่ผิดฐาน
ไม่มีความสำราญบานใจได้บ้างพอควรแก่ภพกำเนิดที่อุตสาห์เกิดกับเขา
ทั้งชาติ ที่ท่านเรียกว่าขาดทั้งทุนสูญทั้งดอกนั้น ก็คือผู้ประมาทนอนใจ
แบ่งให้แต่กิเลสเป็นเจ้าบ้านครองจิตใจ ไม่มีการป้องกันฝ่าฝืนมันบ้างเลย
มันจึงบังคับเอาแบ่งเอาจนไม่มีอะไรเหลือติดตัวดังกล่าวแล้ว ท่านผู้หมด
หนี้สิ้นความพะรุงพะรังทางใจแล้ว จึงอยู่เป็นสุขทุกๆ อิริยาบถในชั้น
ที่กำลังครองตัวอยู่ เมื่อถึงเวลาแล้วก็ปล่อยวางภาระในชั้น เหลือแต่
ความบริสุทธิ์พุทธโธเป็นสมบัติทั้งดวง นั่นแลคือความสิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง
ตลอดกาลซึ่งเป็นความสิ้นอย่างอัศจรรย์ และเป็นกาลอันมีคุณค่า
มหาศาล ไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือนในไตรภพ ผิดกับความเป็นของสมมุติ
ทั้งหลายที่ต่างปรารถนาความเกิดเป็นส่วนมากและออกหน้าออกตา มิได้

สนใจในทุกๆที่จะติดตามมาพร้อมกับความเกิดขึ้นๆ บ้างเลย ความจริง การเกิดกับความทุกข์นั้นแยกกันไม่ออก แม้ไม่มากก็จำต้องมีจนได้ นักปราชญ์ท่านจึงกลัวความเกิดมากกว่าความตาย ผิดกับพวกเราที่กลัวความตายซึ่งเป็นผลมากกว่ากลัวความเกิดที่เป็นต้นเหตุ อันเป็นความกลัวที่ฝืนคติธรรมดาอยู่มาก ทั้งนี้เพราะไม่สนใจติดตามร่องรอยแห่งความจริง จึงฝืนและเป็นทุกข์กันอยู่ตลอดมา ถ้าปราชญ์ท่านมีกิเลสประเภทพาคนให้หัวเราะเยาะกันแล้ว ท่านคงอดไม่ได้ อาจปล่อยออกมาอย่างเต็มที่สนใจท่านที่ได้เห็นคนแทบทั่วโลก ตั้งหน้าตั้งตาฝืนความจริงกันอย่างไม่มองหน้ามองหลังเพื่อหาหลักฐานความจริงกันบ้างเลย แต่ท่านเป็นปราชญ์สมชื่อสมนามจึงมิได้ทำแบบโลกๆ ที่ทำกัน นอกจากท่านเมตตา สงสารและช่วยอนุเคราะห์สั่งสอน ส่วนที่ลึกลับวิสัยก็ปล่อยไปด้วยความหมดหวังจะช่วยได้

ท่านอาจารย์องค์นี้เป็นผู้ผ่านพ้นภัยพิบัติสารพัดที่เคยมีในสงสาร บัดนี้ท่านถึงสอุปาทิเสสนิพพานในสถานที่มีนามว่า “โหล่งซอด” แห่งอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ในราวพรรษาที่ ๑๖ หรือ ๑๗ ผู้เขียนจำไม่ถนัด จำได้แต่เป็นฤดูเริ่มเก็บเกี่ยวตอนออกพรรษาแล้ววิเศษๆ ท่านเล่าให้ฟังอย่างถึงใจในเวลาสนทนาธรรมกัน ซึ่งเริ่มแต่ ๒ ทุ่ม ถึง ๖ ทุ่มเศษ ไม่มีใครมาเกี่ยวข้องรบกวนให้เสียเวลาในขณะนั้น การสนทนาธรรมจึงเป็นไปด้วยความราบรื่นทั้งสองฝ่าย จนถึงจุดสุดท้ายแห่งธรรมซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการปฏิบัติ โดยเริ่มสนทนาแต่ต้นจากแม่ ก.ไก่ ก.กา สระอะ สระอา คือการฝึกหัดขั้นเริ่มแรกที่คละเคล้าไปด้วยทั้งความลุ่มลุกคลุกคลาน ทั้งความลุ่มความเหลว ทั้งความดีความเลว

ลับปนกันไป ทั้งความดีใจเสียใจอันเป็นผลมาจากความเป็นลุ่มๆ ดอนๆ ของการปฏิบัติที่เพิ่งฝึกหัดในเบื้องต้น จนถึงสุดท้ายปลายแดนแห่งจิตแห่งธรรมของแต่ละฝ่าย ผลแห่งการสนทนาจากท่านเป็นที่พอใจอย่างยิ่ง เมื่อได้โอกาสจึงได้อารณานำลงในปฏิปทาของพระรัตนตรัย สบายท่านอาจารย์มั่น เพื่อท่านผู้อ่านที่สนใจใคร่ธรรมจะได้นำมาพิจารณา ไตร่ตรอง และคัดเลือกเอาเท่าที่ควรแก่จริตนิสัยของตนๆ ผลอันพึงหวังจากการเลือกเฟ้นคงเป็นความราบรื่นดีงามตามความพยายามของแต่ละท่าน เพราะพระอาจารย์องค์นี้ท่านเป็นพระที่พร้อมจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่โลกผู้เข้าไปเกี่ยวข้องอยู่เสมอไม่มีความบกพร่อง ทั้งมารยาท การแสดงออกทางอาการ ทั้งความรู้ทางภายในที่ฝังเพชรน้ำหนึ่งไว้อย่าง ลึกลับยากจะค้นพบได้อย่างง่ายดาย ถ้าไม่รอดตายก็ไม่อาจรู้ได้ เฉพาะองค์ท่านผู้เขียนลอบขโมยถวายนามท่านว่า “เพชรน้ำหนึ่ง” ในวงกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นมาเกือบ ๓๐ ปีแล้ว โดยไม่กระดากอายคนจะหาว่าบ้าเลย เพราะเกิดจากศรัทธาของตัวเอง เวลานี้ท่านยังมีชีวิตอยู่และให้ความเมตตาอบอุ่นแก่พระเถระจำนวนมาก ตลอดประชาชนในภาคต่างๆ แห่งประเทศไทย พวกกันไปกราบไหว้บูชาฟังการอบรมกับท่านเสมอมิได้ขาด ทางวัดเห็นความลำบากในองค์ท่านเพราะเข้าวัยชราแล้ว จำต้องจัดให้มีกาลเวลาที่ควรเข้ากราบเยี่ยมรับการอบรม และเวลาพักผ่อนพอสมควรเพื่อทำประโยชน์แก่โลกไปนาน ไม่หักขาดสะบั้นลงในระหว่างที่อายุยังไม่ถึงกาลที่ควรจะเป็น โดยมากการต้อนรับขับสู้กันระหว่างพระผู้เป็นครูอาจารย์กับประชาชนจำนวนมากที่มาจากที่ต่างๆ ประกอบนาจิตตั้งด้วยแล้ว พระอาจารย์องค์นั้นๆ มักจะเป็นฝ่ายบอบช้ำอยู่เสมอทุกเวลานาทีที่มีผู้ไปเกี่ยวข้องซึ่งส่วนมาก

ก็หวังให้ได้อย่างใจของตัว ไม่คำนึงถึงความลำบากและหน้าที่การงานของ
ท่านที่ทำประจำวันเวลาบ้างเลย จึงมักถูกรบกวนยิ่งกว่าน้ำบึงน้ำบ่อเสียอีก
หากไม่สนใจหวังบ้าง ก็ทำให้เกิดความขุ่นมัวภายในว่า ท่านรังเกียจถือตัว
ไม่ให้การต้อนรับขับสู้สมกับเพศที่บวชมาเพื่อชำระกิเลสประเภทถือตัว
และขัดใจคน นอกจากนั้นก็ตั้งข้อรังเกียจขึ้นภายในและระบายออกในที่
ต่างๆ อันเป็นทางให้เกิดความเสื่อมเสียตามๆ กันมาไม่มีสิ้นสุด พระที่
ควรเคารพเลื่อมใสและเป็นประโยชน์แก่ประชาชน ก็อาจกลายเป็นพระ
ที่มีคดีติดตัวโดยไม่มีศาลใดกล้าตัดสินลงได้ ความจริงพระบวชมาก็เพื่อ
ทำประโยชน์แก่ตนและแก่โลกเต็มความสามารถไม่นั่งนอนใจ เวลาหนึ่ง
ทำงานอย่างหนึ่ง อีกเวลาหนึ่งทำงานอย่างหนึ่ง ไม่ค่อยมีเวลาว่างในวันคืน
หนึ่งๆ ทั้งจะเจียดเวลาไว้สำหรับโลก ทั้งจะเจียดไว้สำหรับพระเณรใน
ปกครองและทั่วไปที่มาเกี่ยวข้อง ทั้งจะเจียดไว้สำหรับธาตุขันธ์และจิตใจ
ให้จรัสไปนานเพื่อทำประโยชน์แก่โลกสืบไป วันคืนหนึ่งๆ กายกับใจ
หมุ่นตัวเป็นกงจักร ไม่มีเวลาพักผ่อนหย่อนกายหย่อนใจบ้างเลย คิดดูแล้ว
แม้แต่เครื่องใช้สอยต่างๆ เช่นรถยนต์เป็นต้น ยังมีเวลาพักเครื่องหรือ
เข้าโรงซ่อมแก้ไขส่วนบกพร่องให้สมบูรณ์เพื่อทำประโยชน์ต่อไป
ไม่เช่นนั้นก็ฉิบหายบรลัยไปในไม่ช้า พระก็มีใช้พระอิฐพระปูนที่ต้อง
ถูกโยนขึ้นบนตึกนั้นร้านนี้เพื่อการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนต่างๆ สุดแต่
นายช่างเห็นสมควรจะโยนขึ้น ณ ที่แห่งใด เมื่อเป็นเช่นนี้จำต้องมีเมื่อยหิว
อ่อนเพลีย และมีการพักผ่อนหย่อนภาระที่ตึงเครียดมาตลอดเวลา พอได้
มีเวลาเบากายสบายจิตบ้าง โดยมากญาติโยมเข้าหาพระ มักจะนำนิสัย
และอารมณ์ตามชอบใจเข้าไปทับถมรบกวนพระให้ท่านอนุโลมทำตาม
โดยมิได้คิดคำนึงว่าผิดหรือถูกประการใด เพราะนิสัยเดิมมิได้เคยสนใจ

ในเหตุผลผิดถูกดีชั่วเท่าที่ควรมาก่อน เมื่อเกิดความต้องการประสงค์ใน
แง่ใดและจะให้ท่านช่วยเหลือในแง่ใด จึงไม่ค่อยคิดนึกว่าพระกับฆราวาส
มีจารีตประเพณีต่างกัน คือพระท่านมีหลักธรรมวินัยเป็นเครื่องประพฤติดำเนิน
จารีตประเพณีของพระก็คือพระธรรมวินัยเป็นเครื่องแสดงออก
ซึ่งจำต้องคำนึงความผิดถูกชั่วดีอยู่ตลอดเวลาว่าสิ่งนี้ควรหรือไม่ควร
เป็นต้น ส่วนฆราวาสไม่ค่อยมีธรรมวินัยประจำตัวเป็นหลักปฏิบัติ โดยมาก
จึงมักถือความชอบเป็นความประพฤติ เมื่อนำเข้าไปเกี่ยวข้องกับพระ
ฝ่ายพระจึงมักถูกรบกวนและทำลายโดยไม่มีเจตนา หรือถูกทำลายทางอ้อม
อยู่เสมอ เช่น ไปขอให้ท่านบอกเบอร์ซึ่งเป็นการขัดต่อพระธรรมวินัย
ของพระ ไปขอให้ท่านทำเสน่ห์หยาแฝดอันเป็นการทำให้หญิงกับชายรัก
ชอบกัน ไปขอให้ท่านบอกฤกษ์ยามดีเพื่อโชคลาภร่ำรวย หรือเพื่ออะไร
ร้อยแปดพรรณนาไม่จบ ให้ท่านดูดวงชาตาราตี ทำนายทายทัก ให้ท่าน
บอกคาถาอาคมเพื่ออยู่ยงคงกระพันชาติริ ยิงฟันไม่ออก แทะงไม่เข้า
ทุบตีไม่แตก ไปขอให้ท่านรดน้ำมนต์เพื่อสะเดาะเคราะห์เช้ญเวรภัยร้ายดี
ต่างๆ เหล่านี้ ซึ่งเป็นการขัดต่อจารีตประเพณีคือพระธรรมวินัยของพระ
ที่จะอนุโลมได้ ยิ่งครูอาจารย์ที่ประชาชนเคารพนับถือก็ยิ่งได้รับความ
กระทบกระเทือนด้วยเรื่องดังกล่าวและเรื่องอื่นๆ ในทำนองเดียวกัน
มากมายจนไม่อาจพรรณนาได้ในวันหนึ่งๆ เฉพาะพระธุดงค์ที่ท่านมุ่งอรรถ
มุ่งธรรม มุ่งความหลุดพ้นในสายท่านอาจารย์มั่น ท่านมิได้สนใจกับสิ่ง
พรรณนี้ ท่านถือว่าเป็นข้าศึกต่อการดำเนินโดยชอบธรรม และเป็นการ
ส่งเสริมคนให้หลงทางผิดมากขึ้น หากเข้าอาจเป็นการทำลายพระและ
พระศาสนาอย่างออกหน้าออกตากี้ได้ เช่น เขาให้นามว่าพระบัตร์พระเบอร์
ศาสนาบัตร์เบอร์ พระเสน่ห์หยาแฝด ศาสนาเสน่ห์หยาแฝด เป็นต้น ซึ่งทำให้

พระและศาสนามีมุมมองและเลื่อมคุณภาพลงโดยลำดับอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ที่ผลนั้นสืบเนื่องมาจากการกระทำดังกล่าว การกล่าวทั้งนี้มิได้คิดตำหนิ ท่านสาธุชนทุกๆ ไป และมีได้คิดตำหนิท่านผู้เข้าหาพระโดยชอบธรรม เป็นเพียงเรียนเผด็จเพื่อทราบวิธีปฏิบัติต่อกันระหว่างพระกับประชาชน ซึ่งแยกกันไม่ออกแต่ไหนแต่ไรมา จะได้ปฏิบัติต่อกันโดยสะดวกราบรื่น สมกับต่างฝ่ายต่างหวังดีและพึงเป็นพึ่งตายกันตลอดมา และต่างฝ่ายต่าง หวังเชิดชูพระศาสนาด้วยกัน

สิ่งที่ชาวพุทธเราควรทราบอย่างยิ่ง คือวัดเป็นสถานที่สำคัญในวง พุทธศาสนาและพุทธบริษัท ซึ่งน่าจะอดคิดเป็นสิริมงคลอย่างใดอย่างหนึ่ง ขึ้นมาภายในใจไม่ได้ ขณะที่เดินเข้าวัดหรือเดินผ่านวัด เพราะคำว่า “วัด” เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์มาแต่โบราณกาล โดยไม่นิยมว่าเป็นวัดบ้าน หรือวัดป่า เนื่องจากวัดเป็นที่รวมจิตใจและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ตลอด เจตนาดีสูงส่งของพุทธบริษัทไม่มีประมาณไว้โดยไม่มีทางรั่วไหล แม้วัดจะ ชำรุดทรุดโทรมหรือสวยงามเพียงไร ใจท่านผู้นับถือพระพุทธานุภาพ ทุกๆ ไปย่อมมีความเคารพอยู่อย่างสม่ำเสมอ ด้วยเหตุนี้ชาวพุทธ ผู้ก้าวเข้าไปในวัดใดจะเป็นกรณีใดก็ตาม จึงควรระวังสำรวมอินทรีย์ ด้วยดี ให้อยู่ในความดีงามพอสมควร ตลอดการนุ่งห่มต่างๆ ควรสนใจ เป็นพิเศษ สมกับเราเป็นลูกชาวพุทธก้าวเข้าไปในสถานที่อันสูงศักดิ์ ที่ได้รับสถาปนายกย่องมาจากพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาแห่งโลกทั้งสาม เฉพาะวัดป่าต่างๆ พระท่านเป็นเหมือนพระลิงพระค่าง ไม่ค่อยมีโอกาส วิชาสนาได้เห็นได้ชมบ้านเมืองที่เจริญแล้วด้วยวัตถุและวัฒนธรรมนำสมัย เมื่อเห็นท่านผู้นำยุคแต่ต่างตัวหันสมัยเข้าไปในวัด ท่านรู้สึกหวาดเสียวใจ

พิกุลคล้ายจะเวียนศีรษะและเป็นไข้ในเวลานั้น ทั้งนี้อาจเป็นความตื่น
ตกใจที่ไม่เคยพบเห็นเพราะความเป็นป่าก็สันนิษฐานยาก เพราะปกติท่าน
ก็เป็นป่าอยู่แล้ว แต่พอมาเจอสิ่งแปลกตาล่าธรรมเข้า จึงแสดงความวิปริต
จิตแปรปรวนชวนให้สลัดสังเวชขึ้นมา โดยมากพระธุดงค์ป่าๆ ท่านพูด
ในทำนองเดียวกันซึ่งน่าเห็นใจสงสาร แม้จะมีผู้อธิบายเรื่องความเจริญ
ของบ้านเมืองทั้งด้านวัตถุและวัฒนธรรมให้ท่านฟังว่าเป็นสิ่งเจริญ
ทัดเทียมกันหมดเวลานี้ ทั้งนอกและในประเทศ ทั้งในเมืองและบ้านนอก
ทั้งวัดบ้านและวัดป่า ทั้งในที่ธรรมดาและในป่าในเขา แต่ท่านไม่ยอมเชื่อ
มีแต่ความขยะแขยงและหวาดกลัวสลัดสังเวชเอาท่าเดียว จนผู้ชี้แจง
ให้ฟังหมดปัญญา ไม่มีทางทำให้ท่านหายตกใจหวาดเสียวได้ จึงนำสงสาร
ที่ท่านเป็นป่าเถื่อนและห่างความเจริญเอาเสียจริงๆ

วัดท่านอาจารย์องค์นี้อยู่ในป่าในภูเขา เป็นทำเลบำเพ็ญภาวนาดีมาก
เต็มไปด้วยหินผาป่าไม้่น่ารื่นรมย์ ทราบว่าท่านพยายามหลบหลีกบรรดา
สิ่งดังกล่าวมาก ถ้าจะว่าท่านเป็นป่าเถื่อนเหมือนพระธุดงค์ทั้งหลาย
ก็ไม่อาจตำหนิได้ลงคอ เพราะท่านมีคุณธรรมสูงมาก พันทางที่น่าตำหนิ
เสียแล้วในความรู้สึกของผู้เขียน จึงเพียงสันนิษฐานว่าท่านอาจมีนิสัย
ระวังตัวกลัวภัยในป่าติดตัวมา แม้มีคุณธรรมสูงสุดแล้วก็ยังละนิตยนั้น
ไม่ขาด อาจเป็นตามธรรมชาติที่ท่านแสดงไว้ว่า นิสัยดั้งเดิมพระสาวกทั้งหลาย
ละไม่ขาด นอกจากพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวที่ทรงละพระนิตย
พร้อมกับवासนาได้โดยเด็ดขาดสิ้นเชิง ท่านอาจารย์องค์นี้ เวลามีคน
เข้าไปพลุกพล่านไม่เข้าเรื่องเข้าราวมากๆ ท่านจะปลีกตัวหนีไปอยู่ตามป่า
ตามซอกหินบนภูเขาโน้นจนกว่าเรื่องสงบลง ตอนเย็นๆ หรือค่ำมืดถึงจะ

กลับลงมาที่พัก เมื่อถูกถามว่าทำไมท่านจึงหลบหลีกปลีกตัวออกไปอยู่ในที่เช่นนั้นเล่า? ท่านก็ให้เหตุผลว่า *ธรรมเรามีน้อย ผู้กำลังของโลกที่เชี่ยวชาญไม่ไหว จำต้องหลบหลีกไป ชื่นอยู่ต่อไปธรรมต้องแตกทลาย ที่ไหนจะพอประคองตัวได้ก็ควรคิดเพื่อตัวเอง แม้ไม่มีวาสนาพอจะเพื่อผู้อื่นได้ดังนี้* แต่เท่าที่ทราบมาท่านมีความเมตตาอนุเคราะห์ประชาชนอยู่มากตามปกตินิสัย ที่ท่านปลีกตัวหลบหลีกไปในบางกรณีนั้น น่าจะเหลืออดเหลือทนดังท่านว่า ที่ฝ่ายทำลายโดยไม่มีเจตนาหรือมีก็ไม่อาจทราบได้ซึ่งมีจำนวนมากและโดนอยู่เสมอ แต่ฝ่ายพยายามประคองรักษาศีลธรรมความดีงามไว้มีจำนวนน้อย ด้านทานน้ำหนักรู้ไม่ไหว ก็จำต้องได้รับความลำบากเป็นธรรมดา ส่วนมากประชาชนเป็นฝ่ายสังเกตพระมากกว่าจะสังเกตตัวเอง เวลาเข้าไปในสถานที่ควรเคารพนับถือจึงมักสะดุดหูสะดุดตาน่าคิดสำหรับท่านผู้มีความสังเกตเกี่ยวกับการปล่อยตัวไม่ปล่อยตัวไม่สำรวมที่เคยเป็นนิสัยมา โดยมีได้สนใจว่าใครจะสังเกตหรือมีอะไรกับตนเองบ้าง จึงลำบาก

เวลาท่านไม่สบายอยู่ในป่าอยู่ในเขา ท่านไม่ค่อยสนใจกับหยูกยาอะไรเลยยิ่งไปกว่าการระงับด้วยธรรมโอสถ ซึ่งได้ผลทั้งทางร่างกายและจิตใจไปพร้อมๆ กัน และยึดเป็นหลักใจระลึกไว้ได้นานกว่าธรรมดา ท่านเคยระงับไข้ด้วยวิธีกาณานาหลายครั้งจนเป็นที่มั่นใจต่อการพิจารณาเวลาไม่สบาย เริ่มแต่จิตเป็นสมาธิคือมีความสงบเย็นใจ เวลาเป็นไข้ที่ไรท่านต้องตั้งหน้าสู้ตายกับการภาวนาด้วยความมั่นใจที่เคยเห็นผลประจักษ์มาแล้ว แรกๆ ได้อาศัยท่านอาจารย์มั่นคอยให้อุบายเสมอในเวลาเป็นไข้โดยยกเรื่องท่านขึ้นเป็นพยานว่าท่านจะได้กำลังใจสำคัญๆ ที่ไร ต้องได้จาก

การเจ็บป่วยแทบทั้งสิ้น เจ็บหนักป่วยหนักเท่าไร สติปัญญายิ่งหมუნตัวดี และรวดเร็วไปกับเหตุการณ์นั้นๆ ที่เกิดขึ้นในเวลาเจ็บป่วย โดยไม่ต้องถูกบังคับให้พิจารณา และไม่สนใจกับความหายหรือความตายอะไรเลย นอกจากจะพยายามให้รู้ความจริงของทุกขเวทนาทั้งหลายที่เกิดขึ้นและโหมเข้ามาในเวลานั้น ด้วยสติปัญญาที่เคยฝึกหัดอยู่เป็นประจำจนชำนาญ บางครั้งท่านอาจารย์มันมาเตือนขณะเป็นไข้เป็นเชิงปัญหาหนึ่งๆ ว่า ท่านเคยคิดไหมว่าท่านเคยทุกข์ก่อนจะตาย ทุกข์มากยิ่งกว่าทุกข์ที่กำลังเป็นอยู่ในขณะนี้ในภพชาติที่ผ่านมา มา เพียงทุกข์ในเวลาเป็นไข้ธรรมดา ซึ่งโลกๆ เขามีได้เรียนธรรม เขายังพออดพอกทนได้ บางรายเขายังมีสติดี มีมรรยาทงามกว่าพระเราเสียอีก คือเขาไม่แสดงอาการทรมานทรมายกระสับกระส่ายร้องครางทึงเนื้อทึงตัวเหมือนพระบางองค์ที่แยๆ ซึ่งไม่น่าจะมีในวงพุทธศาสนาเลย และไม่น่าจะมีจะทำศาสนาให้เบื่อนเประอะไปด้วย แม้เจ็บมากทุกข์มาก เขายังมีสติควบคุมมรรยาทให้อยู่ในความพอดีงามตาได้อย่างน่าชม ผมเคยเห็นฆราวาสป่วยมาแล้ว โดยลูกๆ เขามา นิมนต์ผมเข้าไปเยี่ยมพ่อเขาเวลาจนตัวจะไปไม่รอด พ่อเขาอยากพบเห็น และกราบไหว้ในวาระสุดท้ายพอเป็นขวัญใจระลึกได้เวลาจะแตกดับจริงๆ ขณะเราเข้าถึงบ้าน พ่อเขาพอมองเห็นเรากำลังก้าวเข้าไปที่เตียงนอน เท่านั้น ทั้งที่กำลังป่วยหนัก ปกติลูกนั่งคนเดียวไม่ได้ ต้องช่วยพยุงกัน แต่ขณะนั้นเขายังสามารถพรวดพราดลุกขึ้นคนเดียวได้ด้วยสีหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใสเต็มที่ ไม่มีอาการไข้และป่วยหนักใดๆ ปรากฏเหลืออยู่พอให้ทราบได้ว่าเขาป่วยหนักเลย ทั้งกราบทั้งไหว้ด้วยความรื่นเริงบันเทิงใจ ในจิตใจและมรรยาทที่อ่อนน้อมสวยงาม จนใครๆ ในบ้านเกิดพิศวงงงกันไปตามๆ กันว่าเขาลุกขึ้นมาโดยลำพังคนเดียวได้อย่างไร เมื่อปกติ

แม้จะพลิกตัวเปลี่ยนการนอนท่าต่างๆ ก็ได้ช่วยกันอย่างเต็มที่ไม่มีเต็มมือ เพราะความระมัดระวังกลัวจะถูกกระทบกระเทือนมาก และอาจสลบหรือตายไปเสียในขณะนั้น แต่พอเห็นท่านเข้ามา กลับเป็นคนใหม่ขึ้นมา จากคนไข้ที่จวนจะตายอยู่แล้ว จึงอัศจรรย์ไม่เคยเห็นดังนี้ และชาวบ้านพูดกับผมว่า เขาตายไปหลังจากเวลาที่ผมออกมาไม่นานนักเลย ด้วยความมีสติตลอดเวลานั้นลมหายใจ และไปอย่างสงบประสพสุคติไม่ผิดพลาด ส่วนท่านเองไม่เห็นเป็นไข้หนักถึงขนาดนั้น ทำไมนอนใจไม่พิจารณาหรือมันหนักด้วยความอ่อนแอที่บวมจิตใจ จึงทำให้ร่างกายอ่อนเปื่อยไปด้วย พระกรรมฐานถ้าขึ้นเป็นกันลักษณะนี้มากๆ ศาสนาต้องถูกตำหนิกรรมฐานต้องล่มจม ไม่มีใครสามารถทรงไว้ได้เพราะมีแต่คนอ่อนแอกรรมฐานอ่อนแอ คอยแต่ขึ้นเขียงให้กิเลสมันสับเอายำเอา สติปัญญาพระพุทธเจ้าท่านมิได้ประทานไว้สำหรับคนขี้เกียจอ่อนแอ โดยนอนเฝ้า นั่งเฝ้าไข้อยู่เฉยๆ ไม่คิดค้นพิจารณาด้วยธรรมดังกล่าวเลย การหายใจหรือการตายของผู้อ่อนแอไม่เป็นประโยชน์อะไรเลย สู้หนูตายตัวเดียวก็ไม่ได้ ท่านอย่านำลัทธิและวิชาหมูนอนคอยเขียงอยู่เฉยๆ มาใช้ในวงศาสนาและวงพระกรรมฐาน ผมอายุฆราวาสผู้เขาดีกว่าพระ และอายุหนูตัวที่ตายแบบเรียบๆ ซึ่งดีกว่าพระที่เป็นไข้แล้วอ่อนแอและตายด้วยความไม่มีสติปัญญารักษาตัว ท่านลองพิจารณาดูซิว่าสังขารมีทุกขสังขัตเป็นต้น ที่ปราชญ์ท่านว่าเป็นธรรมของจริงสุดส่วนนั้น จริงอย่างไรบ้าง และจริงอยู่ที่ไหนกันแน่ หรือจริงอยู่ที่ความประมาทอ่อนแออย่างที่พากันเสริมสร้างอยู่เวลานี้ นั่นคือการเสริมสร้างสมุทัยที่บวมจิตใจให้โง่หัวไม่ขึ้นต่างหาก มิได้เป็นทางมรรคเครื่องนำให้หลุดพ้นแต่อย่างใดเลย ผมที่กล้ายืนยันว่าเคยได้กำลังใจในเวลาป่วยหนักนั้น ผมพิจารณาทุกขที่

เกิดกับตัวจนเห็นสถานที่เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปของมันเป็นอย่างชัดเจนด้วยสติปัญญาจริงๆ จิตที่รู้ความจริงของทุกข์แล้วก็สงบตัวลง ไม่แสดงการถ่ายแสแปรสภาพไปเป็นอื่น นอกจากดำรงตนอยู่ในความจริงและเป็นหนึ่งอยู่เพียงดวงเดียว ไม่มีอะไรมารบกวนลวนลามเท่านั้น ไม่เห็นความแปลกปลอมใดๆ เข้ามาเคลือบแฝงได้เลย ทุกขเวทนาก็ดับสนิทลงในเวลานั้น แม้ไม่ดับ ก็ไม่สามารถทับจิตใจเราได้ คงต่างอันต่างจริงอยู่เพียงเท่านั้น นี่แหละที่ว่าสัจธรรมเป็นของจริงสุดส่วน จริงอย่างนี้เองท่าน คือท่านอยู่ที่จิตดวงมีสติปัญญารอบตัวเพราะการพิจารณา มิใช่เพราะอ่อนแอ เพราะนั่งทับนอนทับสติปัญญาเครื่องมือที่พันกันกับการแก๊กิเลสอยู่เฉยๆ

ผมจะเปรียบเทียบให้ท่านฟัง หินนั้นปาหัวคนก็แตก ทับหัวคนก็ตายได้แต่นำมาทำประโยชน์เช่นเป็นหินลับมีดหรืออะไรๆ ก็ได้ ตามแต่คนโง่จะนำมาทำลายสังหารตน หรือคนฉลาดจะนำมาทำเป็นหินลับมีดหรืออื่นๆ เพื่อประโยชน์แก่ตนตามต้องการ สติปัญญาก็เช่นกัน จะนำไปใช้ในทางผิดคิดไตร่ตรองในทางไม่ชอบ ฉลาดประกอบอาชีพในทางผิด เช่นฉลาดหาอุบายฉกฉลักปล้นจี้เขาเร็วยิ่งกว่าลิงจอนตาไม้ทั้น ก็ย่อมเกิดโทษเพราะนำสติปัญญาไปใช้ในทางที่ผิด จะนำสติปัญญามาใช้เป็นการอาชีพในทางที่ถูก เช่น คิดปลูกบ้านสร้างเรือน เป็นช่างไม้ช่างเขียน ช่างแกะลวดลายต่างๆ เป็นต้น หรือจะนำมาใช้แก๊กิเลสตัดหน้าหัวเหินยวแน่นอน แก่นวิญญูะที่พาให้เวียนเกิดเวียนตายอยู่ไม่หยุดจนหมดสิ้นไปจากใจกลายเป็นความบริสุทธิ์ถึงวิมุตติพระนิพพานทั้งเป็นในวันนี้เดือนนี้ปีนี้ชาตินี้ ก็ไม่เหลือวิสัยของมนุษย์จะทำได้ ดังที่ท่านผู้ฉลาดทำได้กันมาแล้วแต่ต้นพุทธกาลจนถึงปัจจุบันคือวันนี้ ปัญญาอย่าอ้อมอำนวยประโยชน์ให้แก่

ผู้สนใจใคร่ครวญไม่มีทางสิ้นสุด เพราะสติกับปัญญาไม่เคยจนตรอก หลอกตัวเองแต่ไหนแต่ไรมา พอจะทำให้กลัวว่าตนจะมีสติปัญญามากเกินไป จะกลายเป็นคนดีชานผลาญธรรม ประคองตัวไม่รอด และจอดจมในกลางคัน สติปัญญานี้ ปราชญ์ท่านชมว่าเป็นสิ่งที่เยี่ยมยอดอย่างออกหน้าออกตาแต่ดีก็ดำบรรพ์มาไม่เคยถ้าสมัย ท่านจึงควรคิดค้นสติปัญญาขึ้นมาเป็นเครื่องป้องกันและทำลายข้าศึกที่อยู่ภายในให้สิ้นซากไป จะเห็นใจดวงประเสริฐว่ามีอยู่กับตัวแต่ไหนแต่ไรมา การสอนท่านด้วยธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นธรรมที่ผมเคยพิจารณาและได้ผลมาแล้ว มิได้สอนแบบลุ่มเดาเกาหาที่ค้นไม่ถูก แต่สอนตามที่รู้ที่เห็นที่เคยเป็นมาไม่สงสัย ใครที่อยากพ้นทุกข์แต่กลัวทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตนไม่ยอมพิจารณา ผู้นั้นไม่มีวันพ้นทุกข์ไปได้ เพราะทางไปนิพพานต้องอาศัยทุกข์กับสมุทัยเป็นที่เหยียบย่างไปด้วยมรรคเครื่องดำเนิน พระพุทธเจ้าและพระสาวกอรหันต์ทุกๆ พระองค์ท่านสำเร็จมรรคผลนิพพานด้วยสังขธรรมสี่กัณฑ์ทั้งนั้น ไม่ยกเว้นแม้องค์เดียวว่าไม่ได้ผ่านสังขธรรมสี่โดยสมบูรณ์ ก็เวลานี้มีสังขจะใดบ้างที่กำลังประกาศความจริงของตนอยู่ในกายใจท่านอย่างเปิดเผย ท่านจงพิจารณาสังขะนั้นด้วยสติปัญญาให้รู้แจ้งตามความจริงของสังขะนั้นๆ อย่างนั่งเฝ้านอนเฝ้ากันอยู่เฉยๆ จะกลายเป็นโมฆบุรุษในวงสังขธรรมซึ่งเคยเป็นของจริงมาดั้งเดิม ถ้าพระรัตนตรัยของเราไม่สามารถอาจรู้ความจริงที่ประกาศอยู่กับตนอย่างเปิดเผยได้ ก็ไม่มีใครจะสามารถอาจรู้ได้ เพราะวงพระกรรมฐานเป็นวงที่ใกล้ชิดสนิทกับสังขธรรมอยู่มากกว่าวงอื่นๆ ที่ควรจรรู้จะเห็นได้ก่อนใครหมด วงนอกจากนี้แม้จะมีสังขธรรมประจำกายประจำใจด้วยกันก็จริง แต่ยังห่างเหินต่อการพิจารณาอันเป็นทางรู้แจ้งผิดกันเนื่องจากเพศและโอกาสที่จะอำนวยต่างกัน เฉพาะพระรัตนตรัย

ซึ่งพร้อมทุกอย่างแล้วในการดำเนิน และเดินก้าวเข้าสู่ความจริงที่ประกาศ
อยู่กับตัวตลอดเวลา ถ้าท่านเป็นเลือดนักรบสมนามที่ศาสดาทรงขนานให้ว่า
ศากยบุตรพุทธชิโนรสจริงๆ แล้ว ท่านจงพยายามพิจารณาให้รู้แจ้งลึกลง
คือทุกขเวทนาที่กำลังประกาศตัวอยู่อย่างโจ่งแจ้งเปิดเผยในกายในใจท่าน
เวลานี้ อย่าให้ทุกขเวทนาและกาลเวลาผ่านไปเปล่า ขอให้ยึดความจริง
จากทุกขเวทนาขึ้นสู่สติปัญญา และตีตราประกาศฝังใจลงอย่างแน่นหนา
แต่บัดนี้เป็นต้นไปว่า ความจริงสี่อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศไว้ตลอด
มานั้น บัดนี้ทุกขลัสได้แจ้งประจักษ์กับสติปัญญาเราแล้วไม่มีทางสงสัย
นอกจากจะพยายามเจริญให้ความจริงนั้นๆ เจริญยิ่งขึ้นโดยลำดับจนหาย
สงสัยโดยสิ้นเชิงเท่านั้น ถ้าท่านพยายามดังที่ผมสั่งสอนนี้ แม้ใช้ในกาย
ท่านจะกำเริบรุนแรงเพียงไร ท่านเองจะเป็นเหมือนคนมิได้เป็นอะไร คือ
ใจท่านมิได้ไหวหวั่นสั่นสะเทือนไปตามอาการแห่งความสุขความทุกข์ที่
เกิดขึ้นในกายนั้นเลย มีแต่ความภาคภูมิใจที่สัมผัสสัมพันธ์กับความที่
ได้รู้แล้วเห็นแล้วโดยสมำเสมอ ไม่แสดงอาการลุ่มๆ ดอนๆ เพราะใช้กำเริบ
หรือใช้สงบตัวลงแต่อย่างใด นี่แลคือการเรียนธรรมเพื่อความจริง
ปราชญ์ท่านเรียนกันอย่างไร ท่านมิได้ไปปรุงแต่งเวทนาต่างๆ ให้เป็นไป
ตามความต้องการ เช่น อยากให้เป็นอย่างนั้น อยากให้เป็นอย่างนี้ตาม
ชอบใจ ซึ่งเป็นการสั่งสมสมุทัยให้กำเริบรุนแรงยิ่งขึ้น แทนที่จะเป็นไป
ตามใจชอบ ท่านจงจำไว้ให้ถึงใจพิจารณาให้ถึงอรรถถึงธรรม คือความจริง
ที่มีอยู่กับท่านเอง ซึ่งเป็นฐานะที่ควรรู้ได้ด้วยตนเองแต่ละรายๆ ผมเป็น
เพียงผู้แนะอุบายให้เท่านั้น ส่วนความเก่งกาจอาจหาญหรือความล้มเหลว
ใดๆ นั้นขึ้นอยู่กับผู้พิจารณาโดยเฉพาะ ผู้อื่นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย
เอานะท่าน จงทำให้สมหน้าสมตาที่เป็นลูกศิษย์มีครูสั่งสอน อย่างอนเป็น

ที่เช็ดทำให้กิเลสชั้นย่ำยี่ตีแผ่ได้ จะแย่งและเดือดร้อนในภายหลัง จะว่า
ผมไม่บอก

ท่านเล่าว่า พอท่านเทศน์ให้เราแบบพายุบุแคมอยู่พักใหญ่แล้วก็
หนีไป เราเองรู้สึกตัวจะลอยเพราะความปีติยินดี และตื่นตันในโอวาทที่
ฉลาดแหลมคม และออกมาจากความเมตตาท่านล้วนๆ ไม่มีอะไรจะมี
คุณค่าเสมอเหมือนได้ในเวลานั้น พอท่านไปแล้วเท่านั้น เราเองก็น้อม
อุบายที่ท่านเมตตาสั่งสอนเข้าพิจารณาแก้ทุกขเวทนาที่กำลังแสดงตัว
อยู่เต็มความสามารถ โดยไม่มีความย่อท้ออ่อนแอแต่อย่างใดเลย ขณะ
พิจารณาทุกขเวทนาหลังจากท่านไปแล้ว ราวกับท่านนั่งคอยดูและคอย
ให้อุบายช่วยเราอยู่ตลอดเวลา ยิ่งทำให้มีกำลังใจที่จะต่อสู้กับทุกข์มากขึ้น
ขณะพิจารณานั้น ได้พยายามแยกทุกข์ออกเป็นชั้นๆ คือแยกกายและ
อาการต่างๆ ของกายออกเป็นชั้นหนึ่ง แยกสัญญา ที่คอยมันหมาย
หลอกลวงเราออกเป็นชั้นหนึ่ง แยกสังขารคือความคิดปรุงต่างๆ ออกเป็น
ชั้นหนึ่ง และแยกจิตออกเป็นพิเศษส่วนหนึ่ง แล้วพิจารณาเทียบเคียง
หาเหตุผลต้นปลายของตัวทุกข์ที่กำลังแสดงอยู่ในกายอย่างซุลมุนวุ่นวาย
โดยมิได้มีกำหนดว่าทุกข์จะดับเราจะหาย หรือทุกข์จะกำเริบเราจะตาย
แต่สิ่งที่หมายมั่นปั้นมือจะารู้ตามความมุ่งหมายเวลานั้น คือความจริง
ของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น เฉพาะที่อยากรู้มากในเวลานั้นคือทุกข์ลึกลง
เป็นอะไรกันแน่ ทำไมจึงมีอำนาจมาก สามารถทำจิตใจของสัตว์โลกให้
สะเทือนหวั่นไหวได้ทุกตัวสัตว์ ไม่ยกเว้นว่าเป็นใครเอาเลย ทั้งเวลาทุกข์
แสดงขึ้นธรรมดาเพราะความกระทบกระเทือนจากเหตุต่างๆ ทั้งแสดงขึ้น
ในวาระสุดท้ายตอนจะโยกย้ายภพภูมิไปสู่โลกใหม่ภูมิใหม่ สัตว์ทุกถ้วนหน้า

รู้สึกหัวน้เกรงกันนักหนาไม่มีรายไ้หาญสู้หน้ากล้าเผชิญ นอกจากทน
อยู่ด้วยความหมดหนทางเท่านั้น ถ้าสามารถหลบหลีกได้ ก็น่าจะหลบไป
อยู่คนละมุมโลก เพราะความกลัวทุกข์ตัวเดียวนี้เท่านั้น เรายเองก็นับเข้า
ในจำนวนสัตว์โลกผู้ซี้ซลาดหวาดกลัวทุกข์ จะปฏิบัติตัวอย่างไรกับทุกข์
ที่กำลังแสดงอยู่นี้ จึงจะเป็นผู้องอาจกล้าหาญด้วยความจริงเป็นพยาน
เอาละ เราต้องสู้กับทุกข์ด้วยสติปัญญาตามทางศาสดาและครูอาจารย์
สั่งสอนไว้ เมื่อสักครุ่นี้ท่านอาจารย์มั่น ท่านก็ได้เมตตาสั่งสอนอย่างถึงใจ
ไม่มีทางสงสัย ท่านสอนว่าให้สู้ด้วยสติปัญญา โดยแยกแยะชั้นน้ันๆ
ออกดูอย่างชัดเจน ก็เวลานี้ทุกขเวทนาเป็นชั้นน้ันอะไร เป็นรูป เป็นสัญญา
เป็นสังขาร เป็นวิญญาณ และเป็นจิตได้ไหม? ถ้าเป็นไม่ได้ ทำไมเราจึง
เหมาเอาทุกขเวทนาว่าเป็นเรา เป็นเราทุกข์ เราจริงๆ คือทุกขเวทนานี้ละหรือ
หรืออะไรกันแน่ ต้องให้ทราบความจริงกันในวันนี้ ถ้าเวทนาไม่ดับ และ
เราไม่รู้แจ้งทุกขเวทนาด้วยสติปัญญาอย่างจริงใจ แม้จะตายไปกับที่น้ัน
ภวานานี้เราก็ยอม แต่จะไม่ยอมลุกจากที่ให้ทุกขเวทนาหัวเราะเย้ยหยัน
เป็นอันขาด นับแต่ขณะนั้นสติปัญญาทำการแยกแยะห้าห้ันกันอย่าง
เอาเป็นเอาตายเข้าว่า ระหว่างสงครามของจิตกับทุกขเวทนาต่อสู้กันอยู่
เวลานั้นกินเวลาห้าชั่วโมง จึงได้รู้ความจริงจากชั้นน้ันแต่ละชั้นน้ันได้ เฉพาะ
อย่างยังรู้เวทนาชั้นน้ันอย่างชัดเจนด้วยปัญญา ทุกขเวทนาดับลงในทันที
ที่พิจารณารอบตัวเต็มที ท่านว่า ท่านได้เริ่มเชื่อสัจธรรมมีทุกขสัจ เป็นต้น
ว่าเป็นของจริงแต่บัดนั้นมาอย่างไม่หัวน้ันไหว แต่นั้นมาเวลาเกิดเจ็บไข้ได้
ป่วยต่างๆ ขึ้นมา ใจมีทางต่อสู้กันเพื่อชนะทางสติปัญญา ไม่อ่อนแอ
ปวกเปียก ใจมักได้กำลังในเวลาเจ็บป่วยเพราะเป็นเวลาเอาจริงเอาจัง
เอาเป็นเอาตายกันจริงๆ ธรรมที่เคยถือเป็นของเล่นโดยไม่รู้สึกรู้ตัวมา

ประจํานิสัยปลุกชนในเวลารธรรมดาไม่จนตรอก ก็แสดงความจริงให้เห็นชัด
ในเวลานั้น ขณะพิจารณาทุกขเวทนารอบแล้วทุกข์ดับไป ใจก็รวมลงถึง
ฐานของสมาธิ หมดปัญหาต่างๆ ทางกายทางใจไปพักหนึ่ง จนกว่าจิต
ถอนขึ้นมา ซึ่งกินเวลาหลายชั่วโมง มีอะไรค่อยพิจารณากันต่อไปอีกด้วย
ความอาจหาญต่อความจริงที่เคยเห็นมาแล้ว

ท่านว่าเมื่อจิตรวมลงถึงฐานสมาธิเพราะอำนาจการพิจารณาแล้ว
ใช้ได้หายไปแต่บัดนั้นไม่กลับมาเป็นอีกเลย จึงเป็นที่น่าประหลาดใจว่า
เป็นไปได้อย่างไร ข้อนี้สำหรับผู้เขียนเชื่อทั้งร้อยไม่คัดค้าน เพราะเคย
พิจารณาแบบเดียวกันนี้มาบ้างแล้ว ผลก็เป็นแบบเดียวกับที่ท่านพูดให้
ฟังไม่มีผิดกันเลย จึงทำให้สนิทใจตลอดมาว่าธรรมโอสธสามารถรักษา
โรคได้อย่างถึกลับ และประจักษ์กับท่านผู้ปฏิบัติที่มีนิสัยในทางนี้ โดยมาก
พระรุดงคกรรมฐานท่านชอบพิจารณาเยียวยาธาตุนั้นของท่าน เวลาเกิด
โรคเกิดภัยไข้เจ็บอย่างเจียบๆ โดยลำพัง ไม่ค่อยระบายให้ใครฟังง่ายๆ
นอกจากวงปฏิบัติด้วยกันและมีนิสัยคล้ายคลึงกัน ท่านจึงสนทนากัน
อย่างสนิทใจ ที่ว่าท่านบำบัดโรคด้วยวิธีภาวนานั้น มิได้หมายความว่า
บำบัดได้ทุกชนิดไป แม้ท่านเองก็ไม่แน่ใจว่าโรคชนิดใดบำบัดได้และโรค
ชนิดใดบำบัดไม่ได้ แต่ท่านไม่ประมาทในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวท่าน
ถึงร่างกายจะตายไปเพราะโรคในกาย แต่โรคในจิตคือกิเลสอาสวะต่างๆ
ก็ต้องให้ตายไปด้วยอำนาจธรรมโอสธท่านบ้างเหมือนกัน ฉะนั้น การ
พิจารณาโรคต่างๆ ทั้งโรคในกายและโรคในใจ ท่านจึงมิได้ลดละทั้งสองทาง
โดยถือว่าเป็นกิจจำเป็นระหว่างขั้นนี้กับจิต จำต้องพิจารณาและรับผิดชอบ
กันจนวาระสุดท้าย

พระอาจารย์องค์นี้ท่านชอบรักษาไข้ด้วยธรรมโอสถตลอดมา ครั้งหนึ่งท่านพักอยู่ภูเขาสลับจังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นที่ชุมนุมด้วยไข้มาลาเรีย หลังจากฉันเสร็จวันนั้นก็เริ่มไข้จับสั่นขึ้นในทันทีทันใด ผ่าห่มก็ผื่นก็มีแต่หนักตัวเปล่าๆ หากความอุ่นไม่มีเลย ท่านจึงสั่งให้งดการบำบัดหนาวทางภายนอก จะบำบัดทางภายในด้วยธรรมดังที่เคยได้ผลมาแล้ว และสั่งให้พระหลีกจากท่านไปให้หมด และให้รอนกว่ามองเห็นบานประตูกระต๊อบกุฎิเล็กๆ เปิดเมื่อไรค่อยมาหาท่าน เมื่อพระไปกันหมดแล้ว ท่านก็เริ่มภาวนาพิจารณาทุกขเวทนาดังที่เคยพิจารณามา ทราบว่าเริ่มแต่แก่นาฬิกา คือสามโมงเช้าจนถึงบ่ายสามโมงจึงลงกันได้ ไข้ก็สร้างและหายไปแต่บัดนั้น จิตก็รวมลงถึงฐานและพักอยู่ราวสองชั่วโมงเศษ จนร่วมหกโมงเย็นจึงออกจากที่สมาธิภาวนาด้วยความเบากายเบาใจ ไม่มีอะไรมารบกวนอีกเลย ไข้ก็หายขาด จิตก็ปราดเปรื่องลือเลื่องในองค์ท่านและอยู่ด้วยวิหารธรรมเรื่อยมาจนปัจจุบัน

ท่านเป็นพระที่อาจหาญเฉียบขาดทางความเพียรมาก ยากจะหาผู้เสมอได้องค์หนึ่ง แม้อายุจะก้าวเข้าวัยชราภาพแล้ว แต่การทำความเพียรยังเก่งกล้าสามารถเสมอมามิได้ลดละ เดินจงกรมแต่ครั้งตั้งห้าหกชั่วโมงจึงหยุดพัก แม้แต่พระหนุ่มๆ ยังสู้ท่านไม่ได้ นี่แลความเพียรของปราชญ์ท่านต่างกับพวกเราอยู่มาก ซึ่งคอยแต่จะคว้าหาหมอนเอาทำเดียวประหนึ่งหมอนเป็นสิ่งประเสริฐเลิศกว่ามรรคผลนิพพานเป็นไหนๆ คิดดูแล้วน่าอัปอายตัวเองที่เก่งในทางไม่เป็นสาระ

ที่แปลกอยู่อย่างหนึ่ง คือเวลาท่านนึกถึงอะไร สิ่งนั้นมักจะมาตามความรำพึงนึกคิดท่านเสมอ เช่น นึกถึงช้างว่าหายหน้าไปไหนเป็นปีๆ แล้ว

ไม่เห็นผ่านมาทางนี้บ้างเลย หรือถูกนายพรานยิงตายเสียแล้ว พอตกลงกลางคืนดึกๆ ช้างตัวนั้นก็มาหาจริงๆ และเดินตรงเข้ามายังกุฏิที่ท่านพักอยู่ มายืนลูบคลำสิ่งต่างๆ ในบริเวณกุฏิท่านพอให้ทราบว่าเขามาหา แล้วก็กลับเข้าไปเข้าเขาและหายเงียบไปเลย ไม่กลับมาอีก เวลารำพึงนึกถึงเสือก็เหมือนกัน ว่าเสือที่เคยเดินผ่านมานี่บ่อยๆ บัดนี้หายหน้าไปไหนนานแล้ว ไม่เห็นมาอีก หรือถูกเขาฆ่าตายกันหมดแล้ว เพียงนึกถึงเสือตอนกลางวัน แต่พอตกลงกลางคืน เสือก็มาเที่ยวเล่นผ่านภายในวัด และบริเวณที่ท่านพักอยู่จริงๆ พอเป็นนิมิตให้ท่านทราบว่าเขาอยู่ยังไม่ตายดังที่วิตกกังวล แล้วก็หนีไปไม่มาซักๆ ซากๆ อีกเลย ท่านเล่าว่าตอนนึกถึงสัตว์ต่างๆ รู้สึกแปลกอยู่มากผิดธรรมดา พอนึกถึงที่ไร ถึงสัตว์ชนิดไร สัตว์ชนิดนั้นมักจะมาหาท่านแทบทุกครั้งทีนึกถึงเขา คล้ายกับมีอะไรไปบอกข่าวให้สัตว์นั้นๆ ทราบและให้มาหาท่าน พระวิเศษทางภายในอย่างท่านคงมีเทพาอารักษ์คอยให้อารักขา และคอยอำนวยความสะดวกตามความคิดเห็นต่างๆ อยู่เสมอ พอคิดอะไรขึ้นมาจึงมักมีเครื่องสนองตอบทางความคิดเสมอมา ถ้าไม่มี ทำไมจะมีอะไรมาหาท่านตรงตามความคิดเสียทุกครั้งเช่นนั้น อย่างเราๆ ท่านๆ คิดคนละก็พันเรื่องและก็ร้อยก็พันหน ก็ไม่เห็นมีอะไรมาตอบสนองความนึกคิดความต้องการบ้างเลย พอให้ทราบที่เราก็มีอะไรดีๆ พอตัวผู้หนึ่งทีควรได้รับความเทิดทูนอย่างท่าน นอกจากคิดลมๆ แล้งๆ ไปพอให้กวนใจได้รับความลำบากทรมานเปล่าๆ เท่านั้น ไม่เห็นมีอะไรพอเป็นขึ้นดีแฝงมาบ้างเลย จึงนำอับอายความคิดของตัวที่ชนแต่กองทุกข์มาให้วันละก็ร้อยก็พันเรื่อง จนสมองที่อึดอัดกำลังที่จะทำงานต่อไป

พระอาจารย์องค์นี้ท่านมีลูกศิษย์มากมาย ทั้งพระเณรและฆราวาส จากภาคต่างๆ ของเมืองไทย มาศึกษาอบรมศีลธรรมกับท่านเสมอมิได้ขาด แต่ทุกวันนี้ท่านพยายามรักษาความสงบเฉพาะองค์ท่านมากกว่าปกติที่เคยเป็นมา เพื่อวิบากขั้นธจะได้อิสต์ต่อกันไปเท่าที่ควร และเพื่อทำประโยชน์แก่โลกที่ควรได้รับซึ่งมีอยู่มากมาย ปกติหลังจากฉันเสร็จแล้ว ท่านเริ่มเข้าทางจงกรมทำความเพียรราวหนึ่งถึงสองชั่วโมง แล้วออกจากทางจงกรมเข้าห้องพักและทำภาวนาต่อไปจนถึงบ่ายสองโมง ถ้าไม่มีธุระอื่นๆ ก็เข้าทางจงกรม ทำความเพียรต่อไปจนถึงเวลาปิดกวาดลานวัด ท่านถึงจะออกมาจากที่ทำความเพียร หลังจากสร้งน้ำเสร็จก็เข้าทางจงกรม และเดินจงกรมทำความเพียรต่อไปถึงสี่หรือห้าทุ่มจึงหยุด แล้วเข้าที่สวดมนต์ภาวนาต่อไป จนถึงเวลาจำวัดแล้วพักผ่อนร่างกาย ราวสามนาฬิกาคือเก้าทุ่มเป็นเวลาตื่นจากจำวัด และทำความเพียรต่อไปจนถึงเวลาโคจรบิณฑบาต จึงออกบิณฑบาตมาฉันเพื่อบำบัดกายตามวิบากที่ยังครองอยู่ นี่เป็นกิจวัตรประจำวันที่ท่านจำต้องทำมิให้ขาดได้ นอกจากมีธุระจำเป็นอื่น อย่างอื่น เช่น ถูกนิมนต์ไปในที่ต่างๆ ก็มีขาดไปบ้าง ท่านผู้มีคุณธรรมสูงขนาดนี้แล้ว ท่านไม่หวังความสุขรื่นเริงจากอะไรยิ่งกว่าความสุขรื่นเริงในธรรมภายในใจโดยเฉพาะ ท่านมีความเป็นอยู่อันสมบูรณ์ด้วยธรรมภายใน อยู่ในท่าอิริยาบถใดใจก็มีความสุขเสมอตัว ไม่เจริญขึ้นและเสื่อมลงอันเป็นลักษณะของโลกที่มีความเจริญกับความเสื่อมเป็นของคู่กัน ทั้งนี้เพราะท่านมีใจดวงเดียวที่บริสุทธิ์สุดส่วน มีธรรมแท้เพียงเป็นเอกภาพไม่มีสองกับอะไรพอจะเป็นคู่แข่งดีแข่งเด่น จึงเป็นความสงบสุขที่หาอะไรเปรียบมิได้ จิตที่มีความบริสุทธิ์เต็มภูมิ เป็นจิตที่มีความสงบสุขอย่างพอตัว ไม่ต้องการอะไรมาเพิ่มเติมส่งเสริมให้เป็นความกระเพื่อมกังวล

เปล่าๆ ไม่เกิดประโยชน์แก่จิตดวงนั้นเลยแม้แต่น้อย ท่านที่ครองจิตดวงนี้จึงชอบอยู่คนเดียว ไม่ชอบความเคลื่อนไหววุ่นวาย เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องรบกวนความสงบสุขในหลักธรรมชาติที่เป็นอยู่อย่างพอดีให้กระเพื่อมรับทราบทางทวารต่างๆ ท่านจึงชอบปลีกเร้นอยู่ตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการเหมาะกับจริตนิสัยที่สุด แต่ผู้ไม่เข้าใจตามความจริงของท่านก็มักคิดไปต่างๆ ว่า ท่านไม่ต้อนรับแขกบ้าง ท่านรังเกียจผู้คนบ้าง ท่านหลบหลีกเอาตัวรอดแต่ผู้เดียว ไม่สนใจอบรมสั่งสอนประชาชนบ้าง ความจริงก็เป็นดังที่เรียนมานั่นเอง การอบรมสั่งสอนคนจะหาใครที่อบรมด้วยความบริสุทธิ์ใจและเต็มไปด้วยความเมตตา ไม่สนใจกับอามิสหรือสิ่งตอบแทนใดๆ เหมือนท่าน รู้ลึกลับจะหายากมาก เพราะการอบรมสั่งสอนคนทุกชั้นทุกเพศทุกวัย ท่านสอนด้วยความรู้จริงเห็นจริงจริงๆ และมุ่งประโยชน์แก่ผู้รับด้วยความเมตตาหาที่ตำหนิไม่ได้ นอกจากที่ไปรบกวนท่านแบบนอกกลุ่มนอกทางดังที่เขียนผ่านมาแล้วเท่านั้น จึงไม่อาจต้อนรับและสั่งสอนได้ทุกรายไป เพราะสุคติวิสัยของพระจะทำไปนอกกลุ่มนอกทางตามคำขอร้องเสียทุกอย่างของผู้ไม่มีขอบเขตความพอดี ท่านเองก็พลอยได้รับความลำบากและเสียหายไปด้วยที่น่าสงสาร

การจำพรรษา บางปีท่านจำที่ภูเขาค้อคนเดียว โดยอาศัยชาวไร่เพียงสองสามครอบครัวเป็นที่โคจรบิณฑบาต ท่านว่าเป็นความผาสุกเย็นใจอย่างยิ่งในชีวิตของนักบวชเพื่อปฏิบัติธรรม วันคืนหนึ่งๆ เต็มไปด้วยความเพียร ไม่มีภารกิจการใดๆ เป็นเครื่องกังวล เวลาเป็นของความเพียรเป็นของตัวทุกๆ อริยาบถ จิตใจกับธรรมเป็นของตัวในอริยาบถทั้งปวง ไม่มีอะไรมาแบ่งสันปันส่วนพอให้เบาบางลงจากปกติเดิม

วัน คีน เดือน ปี ของนักบวชผู้มีราตรีเดียวไม่ยุ่งเกี่ยวกับอะไรนี้ เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากจนหาอะไรเทียบมิได้ ท่านว่าตอนท่านจำพรรษาองค์เดียวที่ภูเขาแห่งหนึ่งเขตจังหวัดสกลนครกับกาฬสินธุ์ต่อกัน ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านราวสามสี่ร้อยเส้น ที่นั้นมีสัตว์ป่าชุกชุมมาก เช่น เสือ ช้าง กระตัง วัวแดง อีเก้ง หมู กวางต่างๆ เวลากลางคืนจะได้ยินเสียงสัตว์เหล่านี้ร้องกังวานป่า และเที่ยวหากินมาไกลๆ บริเวณที่ท่านพักอยู่แทบทุกคืน บางครั้งแทบมองเห็นตัวมัน เพราะมาใกล้ๆ ที่อยู่ท่านมาก ท่านเองรู้สึกเพลิดเพลินไปกับสัตว์เหล่านี้ด้วยความเมตตาสงสารเขา

ปีท่านเข้าไปจำพรรษาอยู่องค์เดียวในภูเขาภูนี้ แต่จำไม่แน่ว่าเป็น พ.ศ. เท่าไร จำได้แต่เพียงว่าท่านจำพรรษาที่นั่นหลังจากท่านอาจารย์มั่นมรณภาพแล้วไม่นานนัก ท่านว่าในพรรษานั้นเวลาทำสมาธิภาวนา ปรากฏว่าท่านอาจารย์มั่นมาเยี่ยมและแสดงสัมโมทนีธรรมให้ฟังเสมอตลอดพรรษา การทำข้อวัตรในบริเวณถ้ำที่พักจำพรรษา ตลอดการจัดบริหารต่างๆ ไม่ถูกต้องประการใด ท่านได้ตั้งเดือนอยู่เสมอ พรรษานั้นจึงเป็นเหมือนอยู่กับองค์ท่านอาจารย์มั่นตลอดเวลา ท่านมาแสดงประเพณีของพระธุดงค์ผู้มุ่งต่อความหลุดพ้นให้ฟังว่า ธุดงค์วัตรต่างๆ ควรรักษาให้ถูกต้องตามที่พระพุทธองค์ประทานไว้ อย่าให้เคลื่อนคลาด และยกธุดงค์วัตรสมัยที่ท่านพาหมู่คณะปฏิบัติเวลามีชีวิตอยู่ขึ้นแสดงซ้ำอีกเพื่อความแน่ใจว่าที่ผมพาหมู่คณะดำเนินตลอดวันสิ้นอายุของผม ก็เป็นธุดงค์วัตรที่แน่ใจอยู่แล้วไม่มีสงสัย จึงควรเป็นที่ลงใจและปฏิบัติตามด้วยความเอาใจใส่ และอย่าเพิ่งเข้าใจว่าศาสนาเป็นสมบัติของพระพุทธเจ้าและเป็นสมบัติของพระสาวกองค์หนึ่งองค์ใด แต่เป็นสมบัติของผู้รักใคร่สนใจปฏิบัติทุกๆ คน

ที่มุ่งประโยชน์จากศาสนา พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายท่านไม่ทรงมีส่วนอะไรกับศาสนาที่ประทานไว้สำหรับโลกเลย อย่าไปเข้าใจว่าพระองค์และสาวกทั้งหลายจะพลอยมีส่วนดีและมัวหมองไปด้วย จะปฏิบัติผิดหรือถูกประการใดก็เป็นเรื่องของเราเป็นรายๆ ไป มิได้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ท่านมาปฏิบัติอยู่ที่นี้ก็เป็นความมุ่งหมายของท่าน โดยเฉพาะ การปฏิบัติผิดหรือถูกจึงเป็นเรื่องของท่านเองโดยเฉพาะเช่นกัน ฉะนั้น จึงทำความระมัดระวังการปฏิบัติเพื่อความอยู่สบายในทิฏฐธรรม ท่านเองก็กำลังจะเป็นอาจารย์ของคนจำนวนมาก จึงควรทำกุศลที่ถูกต้องตั้งงามไว้เพื่อเป็นสิริมงคลแก่กุศลบุตรสุดท้ายภายหลัง ผู้ดำเนินตามจะไม่ผิดหวัง ความเป็นอาจารย์คนนั้นสำคัญมาก จึงควรพิจารณาด้วยดี อาจารย์ผิดเพียงคนเดียวอาจพาให้คนอื่นฯ ผิดไปด้วยเป็นจำนวนมากมาย อาจารย์ทำถูกเพียงคนเดียว ก็สามารถนำผู้อื่นให้ถูกด้วยไม่มีประมาณเช่นเดียวกัน ท่านควรพิจารณาเกี่ยวกับความเป็นอาจารย์หม่มากให้รอบคอบ เพื่อคนอื่นจะมีทางเดินโดยสะดวกราบรื่นไม่ผิดพลาด เพราะความยึดเราเป็นอาจารย์สั่งสอน คำว่า “อาจารย์” ก็คือผู้ฝึกสอนหรืออบรมกิริยาความเคลื่อนไหวที่แสดงออกแต่ละอาการ ควรให้ผู้อาศัยยึดเป็นหลักดำเนินได้ ไม่เป็นกิริยาที่แสดงออกจากความผิดพลาด เพราะขาดการพิจารณาไตร่ตรองก่อนแสดงออกมา พระพุทธเจ้าที่ว่าทรงเป็นศาสดาสอนโลกนั้น มิได้เป็นศาสดาเพียงเวลาแสดงธรรมให้พุทธบริษัทฟังเท่านั้น แต่ทรงเป็นศาสดาอยู่ทุกอิริยาบถ ทรงสี่หไสยาสน์คือนอนตะแคงข้างขวาก็ดี ประทับนั่งก็ดี ประทับยืนก็ดี เสด็จไปในที่ต่างๆ แม้ที่สุดเสด็จภายในวัดก็ดี ล้วนเป็นศาสดาประจำพระอาการทุกอิริยาบถ พระองค์ไม่ทรงทำให้ผิดพลาดจากความเป็นศาสดาเลย ผู้มีสติ

ปัญญาชอบวินิจฉัยไตร่ตรองอยู่แล้ว ย่อมยึดเป็นคติตัวอย่างเครื่องพรั
สอนตนได้ทุกๆ พระอาการที่ทรงเคลื่อนไหว อย่าเข้าใจว่าพระองค์จะ
ทรงปล่อยปละมรรยาทเหมือนโลกทั้งหลายที่ชอบทำกิริยาต่างๆ จาก
คนๆ เดียวในสถานที่ต่างๆ อยู่ที่หนึ่งประพฤติตัวอย่างหนึ่ง ไปอยู่ที่หนึ่ง
ประพฤติดูอีกอย่างหนึ่ง ไปอยู่ในที่อีกแห่งหนึ่งแสดงกิริยาอาการ
อย่างหนึ่ง เป็นลักษณะแปรตผีทั้งเป็นคนดีทั้งเป็นคนชั่วทั่วทุกทิศ ไม่มี
ประมาณให้พอยึดเป็นหลักได้ทั้งตัวเองและผู้อื่น ส่วนพระพุทธเจ้ามิได้
เป็นอย่างไรดั่งกล่าวมา แต่ทรงเป็นศาสดาอยู่ทุกพระอิริยาบถตลอด
วันนิพพาน แต่ละพระอาการที่แสดงออก ทรงมีศาสดาประจำมิได้
บกพร่องเลย ใครจะยึดเป็นสรณะคือหลักพึ่งพิงเพื่อดำเนินตามเมื่อไรก็ได้
เมื่อนั้น โดยไม่เลือกว่าเป็นพระอิริยาบถหรือพระอาการใด จึงสมพระนาม
ว่าเป็นศาสดาของโลกทั้งสาม แม้ขณะจะเสด็จนิพพานก็ทรงสีหไสยาสน์
นิพพาน มิได้นอนทิ้งเนื้อทิ้งตัวกลัวความตายร้ายมนต์บ่นเพื่อไปต่างๆ
ดั่งที่โลกเป็นกันมาประจำแผ่นดิน แต่ทรงสีหไสยาสน์นิพพาน ส่วนพระทัย
ก็ทรงทำหน้าที่นิพพานอย่างองอาจกล้าหาญ ราวกับจะทรงพระชนม์อยู่
กับโลกตั้งกัปตั้งกัลป์ ความจริงคือทรงประกาศความเป็นศาสดาในวาระ
สุดท้ายด้วยการเข้าฌานและนิโรธสมาบัติ ทรงลอยเข้าลอยออกจนควร
แก่กาลแล้ว จึงเสด็จปรินิพพานไปแบบศาสดาโดยสมบูรณ์ ไม่ทรงเหยื่อ
กับสิ่งใดๆ ในสามภพ นั้นแลศาสดาของโลกทั้งสาม ท่านทรงทำตัวอย่าง
เป็นแบบฉบับของโลกตลอดมาแต่ขณะตรัสรู้จนวันเสด็จปรินิพพาน
ไม่ทรงลดละพระอาการใดๆ จากความเป็นศาสดาให้เป็นกิริยาอย่างคน
สามัญธรรมดาทำกัน ทรงปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์จนวาระสุดท้าย จึงควร
น้อมนำตัวอย่างของศาสดามาปฏิบัติดำเนิน แม้ไม่สมบูรณ์ตามแบบ

ศาสดาทุกๆ กระเบียด แต่ก็ยังอยู่ในเกณฑ์ของลูกศิษย์ที่มีครูสั่งสอนบ้าง ไม่แว้งคว้างเหมือนเรือที่ลอยล้าอยู่กลางทะเลซึ่งมีพายุจัดไม่ได้ทอดสมอ การปฏิบัติของนักบวชที่ไม่มีหลักยึดอย่างถูกต้องตายตัวนั้น ย่อมไม่มีจุดหมายว่าจะถึงฝั่งแห่งความปลอดภัย หรือจะเป็นอันตรายด้วยภัยต่างๆ ไม่มีอะไรเป็นเครื่องตัดสินได้ เช่นเดียวกับเรือไม่มีหางเสือบังคับ ย่อมไม่สามารถแล่นไปถึงที่หมายได้ และยังอาจลอยไปตามกระแสน้ำและเป็นอันตรายได้อย่างง่ายดาย ฉะนั้น หลักธรรมวินัยมีจุดคงที่ตรึงเป็นต้น คือหางเสือของการปฏิบัติเพื่อให้ถึงที่ปลอดภัย จงยึดให้มั่นคงอย่าโยกคลอน หวั่นไหว ผู้คอยดำเนินตามซึ่งมีจำนวนมากที่ยึดเราเป็นเยี่ยงอย่างจะ หลวไหลไปตาม จุดคงที่ตรึงคือปฏิบัติทำอันตรงแนวไปสู่จุดหมาย โดยไม่มี ปฏิบัติใดเสมอเหมือน ขอแต่ผู้ปฏิบัติจงใช้สติปัญญา ศรัทธา ความเพียร พยายามดำเนินตามเถิด ธรรมที่มุ่งหวังย่อมอยู่ในวิสัยของจุดคงที่ที่ประทานไว้ จะพาให้เข้าถึงอย่างไม่มีปัญหาแลอุปสรรคใดๆ กิดขวางได้ เพราะจุดคงที่ตรึง เป็นทางเดียวที่พาให้พ้นทุกข์ไม่เป็นอย่างอื่น จึงไม่ควรทำความเคลือบ แคลงสงสัย และธรรมนี้เป็นที่รวมปฏิบัติเครื่องดำเนินเข้าสู่ความ ดับทุกข์ทั้งหลายด้วย พระที่มีความรักชอบในจุดคงที่ตรึง คือผู้มีความ รักชอบและจงรักภักดีต่อพระศาสดาผู้เป็นบรมครู พระผู้มีจุดคงที่ตรึงเป็น เครื่องดำเนินคือผู้มีฝั่งมีฝ้า มีศาสดาเป็นสรณะในอิริยาบถทั้งปวง อยู่ที่ใด ไปที่ใดมีธรรมคอยคุ้มครองรักษาแทนศาสดา ไม่ว่าเหวไร่ร้อนคลอนแคลน มีหลักใจเป็นหลักธรรม มีหลักธรรมเป็นดวงใจ หายใจเข้าหายใจออก เป็นธรรมและกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับใจ ผู้นี้คือผู้มีราตรีอยู่ กับธรรมไม่หวั่นไหวเอนเอียง สำหรับท่านเองไม่มีอะไรวิตกกังวล แต่ผู้ เกี่ยวเนื่องกับท่านมีมากมาย จึงควรเป็นห่วงห่มุ่คณะและประชาชนที่คอย

เดินตามหลังบ้าง เขาจะได้มีความอบอุ่นในปฏิปทาที่ยึดจากท่านไปเป็น
เครื่องดำเนินว่าเป็นความถูกต้องแม่นยำไม่มีผิดพลาดดังนี้ ท่านสอนผม

ท่านเล่าว่า เพียงนอนตื่นผิดเวลาบ้างเล็กน้อย ท่านยังมาเตือนว่า
อย่าเชื่อตัวเองยิ่งกว่าธรรม ตัวเองคือวิญญะ ธาตุชั้นนี้เป็นผลของวิญญะมา
ดั้งเดิม ควรอนุโลมให้เขาเท่าที่อนุโลมได้ อย่าปล่อยตามชั้นจันเกินไป
ผิดวิสัยของพระที่เป็นเพศไม่นิ่งนอนใจ การหลับนอนของนักปราชญ์
ท่านเพียงเพื่อบรรเทาธาตุชั้นไปชั่วระยะเท่านั้น ไม่ได้หวังความสุขความ
สำราญอะไรจากการระงับความอ่อนเพลียทางธาตุชั้นนั้นเลย พระนอน
ตามแบบพระจริงๆ ต้องระวังตัวเพื่อจะตื่น เหมือนแม่เนื่อนอน ซึ่งมีสติ
ระวังตัวดีกว่าปกติเวลาเที่ยวหากิน คำว่า *จำวัด* ก็คือความระวังตั้งสติ
หมายใจจะลุกตามเวลาที่กำหนดไว้ต่อนก่อนนอน มิได้นอนแบบชายทอด
ตลาดดั่งสินค้าที่หมดราคาแล้ว ตามแต่ลูกค้าจะให้ในราคาเท่าไรตามความ
ชอบใจของตน พระที่นอนปล่อยตัวตามใจชอบมิใช่พระศากยบุตรพุทธบริษัท
ผู้รักษาศาสนาให้เจริญในตนและผู้อื่น แต่เป็นพระประเภทชายทอดตลาด
ตามยถากรรมจะตีราคาเอาเอง การจำวัดของพระที่มีศีลวัตร ธรรมวัตร
ต้องมีกำหนดกฎเกณฑ์บังคับตัวในเวลาก่อนหลับ และระวังตัวอยู่ตามวิสัย
ของพระผู้กำลังจำวัดคือหลับนอน พอรู้สึกตัวต้องรีบลุกขึ้นทันทีไม่ช้าชาก
อันเป็นลักษณะคนขี้เกียจนอนตื่นสาย และตายจมอยู่ในความประมาท
ไม่มีวันรู้สึกตัว การนอนแบบนี้เป็นลัทธิของสัตว์ตัวไม่มีความหมายใน
ชีวิตของตัว และเป็นนิสัยของคนเกียจคร้านผลาญสมบัติไม่มีงอกเงย
ขึ้นมาได้ ไม่ใช่ทางของศาสนา จึงไม่ควรส่งเสริม จะกลายเป็นกาฝากขึ้นมา
ในวงศาสนาและพระธุดงค์ทั้งหลายซึ่งเป็นเรื่องทำลายตัวเอง ดังกาฝาก

ทำลายต้นไม้ที่มันอาศัยนั้นแล ท่านควรขบคิดคำว่า จำวัด กับคำว่า นอน ซึ่งเป็นคำทั่วไป เทียบกันดูจะเห็นว่าผิดกัน และมีความหมายต่างกัน อยู่มากระหว่างคำว่า จำวัด ของพระศาสดายุตร กับคำว่า นอน ของคน และสัตว์ทั่วไป ดังนั้น ความรู้สึกของพระศาสดายุตรที่จะปลงใจจำวัด แต่ละครึ่ง จึงควรมีความสำคัญติดตัวในขณะนั้นและเวลาอื่นๆ จะสมชื่อว่าผู้ประคองสติผู้มีปัญญาคิดอ่านไตร่ตรองในทุกกรณี ไม่สักว่าคิด สักว่าพูด สักว่าทำ สักว่านอน สักว่าตื่น สักว่าฉัน สักว่าอิม สักว่ายิม สักว่าเดิน สักว่านั่ง ซึ่งเป็นอาการปล่อยตัวเกินเพศเกินภูมิของพระศาสดายุตรที่ไม่สมควรอย่างยิ่งในวงปฏิบัติ โดยมากมักเข้าใจกันว่า พระพุทธเจ้าและสาวกอรหันต์ทั้งหลายนิพพานไปแล้ว สบายสูญไปแล้ว ไม่มีความหมายอะไรเกี่ยวกับท่านและตนเองเสียแล้ว ก็พระธรรมอันเป็น ฝ่ายเหตุที่สอนกันให้ปฏิบัติอยู่เวลานี้ เป็นธรรมของท่านผู้ใดขุดค้นขึ้นมา ให้โลกได้เห็นและได้ปฏิบัติตามเล่า? และพระธรรมตั้งตัวอยู่ได้อย่างไร ทำไมจึงไม่สบายสูญไปด้วยเล่า? ความจริงพุทธะกับสังฆะก็คือใจดวงบริสุทธิ์ ที่พ้นวิสัยแห่งความตายและความสบายอยู่แล้วโดยธรรมชาติ จะให้ตาย ให้สบายให้หมดความหมายไปได้อย่างไร เมื่อธรรมชาตินั้นมิได้เป็นไป กับสมมุติ มิได้อยู่ใต้อำนาจแห่งความตาย มิได้อยู่ใต้อำนาจแห่งความ สบายสูญ มิได้อยู่ใต้อำนาจแห่งการหมดความหมายใดๆ พุทธะจึงคือพุทธะ อยู่โดยดี ธรรมะจึงคือธรรมะอยู่โดยดี และสังฆะจึงคือสังฆะอยู่โดยดี มิได้สิ้นสะเทือนไปกับความสำคัญใดๆ แห่งสมมุติที่เสกสรรทำลายให้ เป็นไปตามอำนาจของตน ฉะนั้น การปฏิบัติด้วยธรรมานุธรรมะจึงเป็น เหมือนเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ตลอดเวลาที่มีธรรมา- นุธรรมะภายในใจ เพราะการรู้พุทธะ ธรรมะ สังฆะ โดยหลักธรรมชาติ

จำต้องรู้ขึ้นที่ใจ ซึ่งเป็นที่สถิตแห่งธรรมอย่างเหมาะสมสุดส่วน ไม่มี
ภาชนะใดยิ่งไปกว่า ดังนี้

นี่เป็นโอวาทที่ท่านอาจารย์มั่นมาเตือนท่านในสมาธิภาวนา ในเวลา
ท่านเห็นว่าท่านอาจารย์องค์นี้อาจทำอะไรผิดพลาดไปบ้าง เช่น การปฏิบัติ
ถูกต้องหรือไม่ถูกเป็นบางข้อหรือบางประการ และการจำวัดตื่นผิดเวลา
ความจริงท่านว่าท่านอาจารย์มั่นมิได้เตือนด้วยความมั่นใจว่าท่านทำผิด
โดยถ่ายเดียว แต่ท่านเตือนโดยเห็นว่าท่านอาจารย์องค์นี้จะมีส่วน
เกี่ยวข้องกับหมู่คณะทั้งพระเณรและประชาชนจำนวนมากในวาระต่อไป
ท่านจึงเตือนไว้เพื่อท่านอาจารย์องค์นี้จะได้ตระหนักในข้อวัตรต่างๆ ต่อไป
ด้วยความเข้มแข็ง เพื่อถ่ายทอดแก่บรรดาประชาชนพระเณรที่มาอาศัย
พึ่งร่มเงาจะได้ของดีไปประดับตัว ดังองค์ท่านอาจารย์มั่นเคยพาหมู่คณะ
ดำเนินมาแล้ว ท่านว่าการวางบริวาร เช่น บาตร กาน้ำ สบง จีวร หรือ
บริวารอื่นๆ ที่ใช้ในสำนัก ต้องวางหรือเก็บให้เป็นระเบียบเรียบร้อย
เช่น ผ้าเช็ดเท้า เป็นต้น ถ้าเห็นไม่สะอาดควรแก่การใช้สอย ต้องเก็บ
ไปซักฟอกให้สะอาดจึงนำมาใช้อีก หลังจากใช้แล้วต้องพับเก็บไว้เป็นที่
เป็นฐาน ไม่ทิ้งระเกะระกะ ถ้าวันใดเกิดเปลวขึ้นมาเพราะธูระอย่างอื่น
มาแทรก พอตกกลางคืนเวลาทำสมาธิภาวนา จะปรากฏเห็นท่านอาจารย์มั่น
มาเตือนและแสดงธรรมให้ฟังจนได้ ท่านพักอยู่ถ้ำดังกล่าวในพรรษานั้น
เพียงองค์เดียว กลางคืนจะปรากฏท่านอาจารย์มั่นมาเยี่ยมเสมอโดยทาง
นิมิตภาวนา แม้กลางวันเจียบๆ เวลานั่งภาวนาในบางวัน ยังเห็นท่าน
มาเยี่ยมเช่นเดียวกับกลางคืน ท่านว่าท่านสนุกเรียนถามปัญหาต่างๆ กับ
ท่านจนเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้ง เพราะท่านอธิบายแก้ปัญหาได้คล่องแคล่ว

ว่องไวมาก และได้ความชัดเจนหายสงสัยทุกๆ ข้อไป ปัญหาบางอย่าง
เพียงแต่รำพึงสงสัยตามลำพังโดยมิได้นึกถึงท่านเลย พอตกกลางคืนเข้าที่
ภาวนา ท่านก็มาอธิบายให้ฟังเสียแล้ว โดยยกข้อที่เราสงสัยขึ้นอธิบายให้
เราฟังราวกับได้เรียนท่านไว้แล้ว ท่านว่าแปลกและอัศจรรย์มาก แต่พูด
ให้ใครฟังไม่ได้ เดียวเขาหาว่าเป็นกรรมฐานบ้า แต่ธรรมเครื่องแก้กิเลส
ชนิดต่างๆ โดยมากย่อมเกิดจากทางสมาธิภาวนาโดยลำพัง และเกิดจาก
ทางนิมิตมีท่านอาจารย์มั่นเป็นต้น มาเตือนให้อุบายและแสดงธรรม
สั่งสอนโดยสม่ำเสมอ อันเป็นการส่งเสริมสติปัญญาให้คิดอ่านไตร่ตรองมิ
ให้ประมาท ท่านว่าพรรษาที่จำอยู่ในถ้ำแห่งดงหนานป่าเปลี่ยวนี้ ทำให้เกิด
อุบายต่างๆ ที่แสดงขึ้นทั้งภายในภายนอกมากมายตลอดเวลาทั้งกลางวัน
กลางคืน ผิดที่ทั้งหลายอยู่มาก เป็นผู้มีราตรีเดียวด้วยความรื่นเริงอยู่กับ
ธรรมในอิริยาบถต่างๆ ยืน เดิน นั่ง นอน เต็มไปด้วยธรรมปีติ ระหว่าง
สันติธรรมที่มีเป็นฐานเดิมประจำความบริสุทธิ์ และธรรมประเภทต่างๆ
ที่ผ่านเข้ามาสัมผัสกับใจ แล้วแสดงความหมายไปในแง่ต่างๆ กัน ทำให้กาย
และจิตชุ่มชื่นรื่นเริง เหมือนต้นไม้ที่ได้รับการหล่อเลี้ยงด้วยปุ๋ยและน้ำมี
อากาศเป็นที่เหมาะสมคอยชลโสมให้ลำต้นกิ่งก้านสาขาดอกใบของมัน
สดชื่นอยู่ตลอดเวลาฉะนั้น ท่านว่าคนเราเมื่อจิตมีราตรีเดียวกับธรรม
ความสงบร่มเย็น ไม่ว่าจะชุ่มชื่นมัวมัวสุขกับสิ่งใดแล้ว ก็มีความสุขอยู่ในโลก
แห่งชั้นนี้เอง ไม่จำต้องดิ้นรนหาความสุขในที่อื่นภพอื่น ซึ่งเป็นการ
วาดภาพหลอกตัวเองให้เกิดความทะเลเหวอะหายเสริมตัณหาสมุทัยอัน
เป็นเชื้อแห่งทุกข์เข้ามาเผาผลาญตัวเองให้เกิดความทุกข์ลำบากไปเปล่าๆ
เพราะความสุขที่รู้อยู่เห็นอยู่เป็นอยู่กับใจนั้น เป็นความสุขที่พอกับตัวแล้ว
โลกนี้ทั้งโลกและโลกอื่นๆ ไม่มีประมาณในสงสารราวกับไม่มีอยู่ สิ่งที่มี

และเด่นชัดประจักษ์ก็คือใจกับธรรมที่ปรากฏครอบโลกธาตุ ไม่มีขอบเขต
เหตุผลพอจะนำมาเทียบมาวัดได้ เพราะจิตกับอัจฉริยธรรมที่ครอบกันอยู่
มิใช่สมมุติ จึงไม่เป็นฐานะจะนำมาเทียบกัน

พอออกพรรษาแล้ว คณะศรัทธาญาติโยมที่เคยอุปฐากรักษาท่าน
ก็พากันไปอาราธนานิมนต์ท่านลงมา และอาราธนาท่านให้โปรดเมตตา
สั่งสอนตามหมู่บ้านแถบอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ท่านจำต้อง
ลงมาทั้งที่อ้ายเสียดายสถานที่แห่งนั้น ไม่คิดจะจากไปไหนง่ายๆ เมื่อ
ลงมาอบรมสั่งสอนชาวบ้านพอสมควรแล้ว ได้โอกาสท่านก็ออกเที่ยว
รุดงกรรมฐานไปตามอธยาศัย โดยข้ามไปทางฝั่งแม่น้ำโขงของประเทศ
ลาวบ้าง ข้ามมาฝั่งไทยเราบ้าง แล้วเที่ยวบำเพ็ญอยู่แถบอำเภอบึงกาฬ
อำเภอโพธิ์พิสัย ซึ่งมีป่ามีเขามาก ที่นั่นเรียกว่าดงหม้อทอง และมีทำเลดี
เหมาะกับการบำเพ็ญอยู่หลายแห่ง มีหมู่บ้านที่ไปตั้งใหม่อยู่ไม่กี่หลังคาเรือน
เขาอาราธนาท่านให้อยู่จำพรรษาเพื่อโปรดเขา ซึ่งเป็นสถานที่สงบกับ
อธยาศัย ท่านจึงตกลงจำพรรษาที่นั่น ตอนท่านพักบำเพ็ญธรรมอยู่ใน
ภูเขาเขตอำเภอโพธิ์พิสัยนั้น ท่านว่าท่านเพลิดเพลिनรีนเรียงไปกับสัตว์ป่า
ชนิดต่างๆ ด้วยความเมตตาเขามาก มีไก่อ่า ไก่อ่า นกนานาชนิด มีนกเงือก
นกยูง เป็นต้น และเม่น อีเห็น อีแก้ง หมู กวาง ลิง ค่าง บ่าง ชะนี
หมาป่า เสือโคร่ง เสือดาว ช้าง กระตัง วัวแดง ซึ่งแต่ละชนิดมีมากมาย
ผิดกับที่ทั้งหลาย เทียวมาเป็นฝูงๆ โขลงๆ ทั้งกลางวันกลางคืนจะได้ยิน
เสียงสัตว์เหล่านั้นส่งเสียงร้องลั่นสนั่นป่าตามวาระของเขาอยู่เสมอ
บางวันเวลาออกไปบิณฑบาต ก็ยังพบเสือโคร่งใหญ่เดินฉากรหน้าท่านไป
อย่างสวยงามน่าดูโดยไม่ห่างไกลท่านเลย ด้วยความมองอาจและสง่า

ผ่าเผยตามนิสัยของมัน ท่านว่าขณะที่มันเดินจากหน้าท่านไปซึ่งเป็นที่โล่งพอสมควร ดูการก้าวเดินของมันรู้สึกสวยงามมาก ขณะที่พบกันที่แรกมันชำเลื่องดูท่านนิดเดียวก็เดินต่อไปโดยไม่มองกลับมาดูท่านอีกเลย ดูลักษณะท่าทางมันก็ไม่กลัวท่านนัก แต่อาจจะวังตัวอยู่ภายในตามนิสัยของสัตว์ที่มีสติดีและมีความระวังตัว ไม่ค่อยพลั้งเผลอให้กับอะไรง่ายๆ เฉพาะท่านเองก็ไม่นึกกลัวมัน เพราะเคยได้เห็นมันมาบ้างและเคยได้ยินเสียงมันอยู่เสมอจนชินชาไปเสียแล้วเวลาพักอยู่ในที่ต่างๆ เรื่อยมาซึ่งโดยมากมักมีสัตว์พรรณนี้ประจำอยู่เสมอในที่บำเพ็ญนั้นๆ จึงไม่นึกกลัว

คืนวันหนึ่ง ท่านกำลังนั่งอบรมกรรมฐานแก่พระที่จำพรรษาด้วยกันราวสามสี่องค์ ท่านว่าได้ยินเสียงนักร้องโตะสามตัวลยพาดกลอนดังกระหึ่มๆ ขึ้นข้างๆ บริเวณที่พักแห่งละตัว จากนั้นก็ได้ยินเสียงคำรามขู่เข็ญกันบ้าง เสียงกัดกันบ้าง แล้วก็เงียบหายไป เดียวก็ได้ยินเสียงขู่เข็ญและกัดกันขึ้นอีกข้างๆ ที่พักนั้นแล ที่แรกได้ยินเสียงมันเล่นและกัดกันอยู่ข้างนอกบริเวณที่พัก นึกว่าจะพากันหนีไปที่อื่นหายเงียบไปแล้ว เพราะเสียงสงบเงียบไปพักหนึ่ง แต่ที่ไหนได้จากการหายเงียบไปได้พักหนึ่งเท่านั้น ประมาณสามทุ่มก็ซึกซวนกันเข้ามาอยู่ใต้ถุนบรรณศาลาเล็กๆ ที่พระกำลังนั่งสมาธิฟังการอบรมธรรมอยู่ ซึ่งสูงประมาณเมตรกว่านิดหน่อยเท่านั้น และส่งเสียงกระหึ่มคำราม และกัดกันอยู่ใต้ถุนศาลาเล็กๆ นั้น จนท่านต้องตะโกนบอกว่า เฮ้ย สามสหาย อย่าพากันส่งเสียงอื้ออึงนักซิ พระท่านกำลังเทศน์และฟังธรรมกัน เดียวเป็นบาปตกนรก หลุมฉิบหายกันหมดนะจะว่าไม่บอก เพราะที่นี้ไม่ใช่ที่เอ็ดตะโรโฮเฮกันนี่นา จงพากันไปเที่ยวร้องครางที่อื่น ที่นี้เป็นวัดของพระที่ท่านชอบ

ความสงบ ไม่เหมือนพวกแก ไปเสีย พวกมันไปร้องที่อื่นตามสบาย ไม่มีใคร ไปยุ่งกับพวกแกหรอก ที่นี่เป็นที่ของท่านอยู่บำเพ็ญธรรม ท่านจึงห้ามไม่ให้พวกแกส่งเสียงอ้ออิงนั้ก พอได้ยินเสียงของท่านร้องบอก ก็พากันสงบอารมณ์ไปพักหนึ่ง แต่ยังพอได้ยินเสียงเกี่ยวพาราตีกันซุบซิบอื้ออึงเบาๆ อยู่ใต้ถุนศาลา อันเป็นลักษณะบอกกันว่าพวกเราย่าส่งเสียงดังกันนักซิ พระท่านรำคาญและร้องบอกมานั้นไงละ ทำเสียงเบาๆ หน่อยเถอะเพื่อน เดี่ยวเป็นบาปซึกลากขึ้นหัว เขาไปพักหนึ่ง ต่อไปก็มีเสียงครวญคราง ชู่เชื้ญและกั้ดกันขึ้นอีก ไม่ยอมหนีไปที่อื่นตามคำท่านบอก และพากันเหมาใต้ถุนบรรณศาลาเป็นที่เล่นสนุกกัน ตั้งแต่หัวค่ำจนสองยามคือ หกทุ่มจึงพากันหนีไป พระนั่งทำสมาธิภาวนากันบนศาลาหลังจากฟัง การอบรมธรรมแล้ว เลื่อโคร่งใหญ่สามตัวก็ส่งเสียงชู่เชื้ญคำรามและ กั้ดกันอยู่ใต้ถุนศาลาจนถึงหกทุ่มจึงเลิกจากกันไป พระก็ลงไปที่พักของตน เลื่อก็เข้าป่าไป คินนั้นเป็นความประหลาดเป็นพิเศษนับแต่ที่เยาวุธุดงค- กรรมฐานมาหลายปีและเคยเที่ยวไปสถานที่ต่างๆ หลายแห่งหนตำบล หมูบ้านและป่าเขาต่างๆ แต่ไม่เคยมีสัตว์เลื่อมาตีสนิทมิตรรักกับพระ รวากับเคยเป็นเพื่อนสนิทมิตรสหายผู้ฝากเป็นฝากตายกันมานาน เพิ่งมาพบในคืนวันนั้นเอง ตามปกติเลื่อเป็นสัตว์กลัวคนตามสัญชาตญาณ แม้จะเป็นสัตว์ที่มีอำนาจทำให้คนขยาดครันคร้ามอยู่บ้างกว่าสัตว์อื่นๆ แต่เลื่อย่อมกลัวและหลบซ่อนคนมากกว่าคนจะกลัวเลื่อและหาที่หลบ ซ่อน แต่เลื่อสามตัวนั้นนอกจากไม่กลัวคนแล้ว ยังพากันมาแอบยัดเอา ใต้ถุนศาลาหลังเล็กที่พระยังชุมนุมกันอยู่ข้างบนเป็นที่เล่นสนุก โดยไม่คิด กลัวพระซึ่งเป็นคนเหมือนมนุษย์ทั้งหลายเลย จึงเป็นเรื่องอัศจรรย์ที่สัตว์ ไม่เคยรู้เรื่องกับศีลธรรมเหมือนมนุษย์ทั้งหลาย แต่กิริยาที่เขามาตีสนิทสนม

กับพระนั้น ราวกับเขาก็เป็นผู้หนึ่งที่ทราบศีลธรรมดี และปฏิบัติศีลธรรม เช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลายด้วย จึงไม่แสดงท่าทางให้พระท่านกลัว นอกจากเขาแสดงต่อพวกเขาเอง ซึ่งก็ทราบกิริยาท่าทางของกันและกัน อยู่แล้ว ท่านว่า ฟังท่านเล่าแล้วชนลูกกลัวบ้าอยู่คนเดียวทั้งที่เรื่องก็ผ่านไปนานแล้ว เรื่องของคนไม่เป็นท่าก็เป็นอย่างนี้เอง แม้ท่านแสดงเรื่องต่างๆ อันเป็นคติธรรมให้ฟังก็ตาม แต่คนไม่เป็นท่าย่อมไม่ยอมฟังเพื่อยึดเป็นคติ ได้เลย แต่จะดันไปเฉพาะเส้นทางสายไม่เป็นท่าของตนนั้นแล ดังผู้เขียน แสดงความกลัวที่น่าอับอายต่อหน้าท่านในเวลาฟังคำบอกเล่านั้นแล นอกจากนั้นยังมาประกาศขายความซื่อสัตย์ของตัวเองในหนังสือให้ท่าน ผู้อ่านหัวเราะเข้าอีก ซึ่งนับว่าเลวพอใช้ อ่านแล้วกรุณาระวังอย่าให้เรื่อง ทำนองนี้แทรกสิงเข้าไปสู่จิตใจได้ จะกลายเป็นคนซื่อสัตย์ไม่เป็นท่าไปอีกหลายคน

ท่านเล่าว่า คืบวันนั้นพระที่นั่งฟังการอบรมและทำสมาธิภาวนาต่อไป หลังจากการอบรมแล้ว ต่างมีความตื่นเต็นตกใจและตาตั้งหูกางไปตามๆ กัน ที่ได้ยินอาจารย์ใหญ่ทั้งสามตัวมาให้การอบรมช่วยท่านอาจารย์อยู่ที่ใต้ถุน ในลักษณะแผลงฤทธิ์เกี่ยวกับความสนุกของเขา ทำเอาพระนั่งภาวนา กลัวตัวแข็งไปตามๆ กัน จิตไม่อาจส่งไปนอกกลุ่มนอกทางได้ เพราะกลัว อาจารย์ใหญ่ทั้งสามจะพากันโดดขึ้นมาให้โหวทบนศาลาเล็กด้วยท่าทางต่างๆ แต่ก็ดีและน่าชมสัตว์สามตัวที่ไม่แสดงโลดโผนเกินกว่าเหตุ อุตริโดด ขึ้นบนศาลาในเวลานั้น ยังรู้จักฐานะของตัวเองของท่านบ้าง ไม่ก้าวก่ายหน้าที อันควรแก่ภาวะของตน แสดงเพียงเบาๆ พอหอมปากหอมคอแล้ว ก็เลิกกรากันไป นับแต่วันนั้นผ่านไปแล้วก็ไม่เห็นเขากลับมาอีกเลย

ส่วนสถานที่และบริเวณที่พระอาศัยอยู่นั้น ก็คือทำเลเที่ยวของสัตว์
จำพวกนี้และสัตว์อื่นๆ เราดีๆ นี่เอง ไม่เว้นแต่ละคืนต้องมีจำพวกใด
จำพวกหนึ่งเข้ามาจนได้ เพราะที่นั่นเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าทุกจำพวก
เนื่องจากป่าและเขาแถบนั้นกว้างขวางมาก คนเดินผ่านเป็นวันๆ ก็ไม่พบ
สัตว์ชนิดต่างๆ ดังที่เขียนผ่านมาก็มีมาก พวกช้างเป็นโขลงๆ หมูป่า
เป็นฝูงๆ ซึ่งแต่ละโขลงละฝูงมีจำนวนมากมายและไม่สู้จะกลัวผู้คน
มากนัก ปีท่านจำพรรษาที่นั่น อุบายต่างๆ เกิดขึ้นโดยสมำเสมอ และ
ต้องคอยเตือนพระเสมอไม่ให้ประมาทในการรักษาธุดงค์วัตร เพราะอยู่
ในท่ามกลางสิ่งทีควรระวังหลายอย่างต่างๆ กัน โดยอาศัยธุดงค์วัตร
เป็นเส้นชีวิตจิตใจ มีธรรมวินัยเป็นที่ฝากเป็นฝากตาย ใจจึงอยู่เป็นสุข
ไม่หวาดเสียวสะดุ้งกลัวต่างๆ การขบฉันก็น้อย เพียงเหยี่ยวยาธาตุชั้น
ไปวันๆ เท่านั้น เพราะศรัทธาญาติโยมมีน้อย และเป็นบ้านเพิ่งตั้งใหม่
มีไม่กี่หลังคาเรือน ยังไม่เป็นหลักฐานมั่นคง และเป็นความมุ่งหมายของ
ท่านผู้หนักแน่นในธรรมจะพึงฝึกฝนอดทนเพื่อธรรมความอยู่สบายทาง
ภายใน จึงไม่กังวลกับที่อยู่อาศัย อาหารบิณฑบาตให้มากไป อันจะเป็น
อุปสรรคต่อความเพียร ยาแก้ไขก็ถือความอดทนต่อสู้ด้วยความเพียร
ทางสมาธิภาวนา โดยถือเอาสัตว์ป่าชนิดต่างๆ เป็นเพื่อนและสักขีพยานว่า
เขาก็มิได้เกิดมากับหยุกยาชนิดต่างๆ และคลอดที่โรงพยาบาล มีหมอ
และนางพยาบาลคอยรักษาผดุงครรภ์ แต่เขายังเป็นสัตว์ชนิดต่างๆ สืบต่อกัน
มาได้เต็มป่าเต็มเขา โดยไม่แสดงความโศกเศร้าเสียใจว่าตนขาดการ
บำรุงรักษาด้วยหมอด້วยยาและนางพยาบาลตลอดเครื่องบำรุงต่างๆ
ส่วนพระเป็นมนุษย์ชาติและเป็นศากยบุตรพุทธชาติ ศาสดาองค์คือ
พระนามสะเทือนทั่วไตรภพว่าเป็นผู้ทรงเรียนจบคัมภีร์ไตรภูมิด้วย

พระขันติ วิริยะ พระปัญญาปรีชาสามารถในทุกทาง ไม่มีคำว่าจนตรอก
อ่อนแอที่อดอย แต่พระเราจะมาอดยหลังหลังน้ำตาเพราะความทุกข์
ลำบากเพียงการเจ็บไข้ได้ป่วยอันเป็นของธรรมดาแห่งชั้นนี้ ก็ต้อง
เป็นผู้ขาดทุนล่มจม จะนำตนและศาสนาไปไม่ตลอด นอกจากต้องเป็น
ผู้อาจหาญอดทนต่อสภาพความมีความเป็นความสัมผัสทั้งหลายด้วยสติ
ปัญญาหยั่งทราบไปตามเหตุการณ์ที่มาเกี่ยวข้องกับท่านั้น ไม่มีทางเพื่อ
เอาตัวรอดหวังจอดในที่ปลอดภัยได้ จิตเมื่อได้รับการอบรมในทางที่ถูก
ย่อมมีความรื่นเริงในธรรม พอใจประคองตนไปตามวิถีแห่งมรรคและผล
ไม่มีการปลีกแะ ไม่สร้างความอับจนไว้ทับถมตัวเอง ปฏิปทาก็สม่ำเสมอ
ไม่ทอดยน้อยใจว่าตนขาดที่พึ่งทั้งภายในภายนอกใน มีใจกับธรรมเป็น
เครื่องชโลมหล่อเลี้ยงให้เกิดความอบอุ่นเย็นใจ อยู่ที่ใดไปที่ใดก็เป็น
สุคติ แบบลูกศิษย์ตถาคต ไม่แสดงความอดอยากขาดแคลนในทางใจ
พระพุทธรูปธรรมฐานที่มุ่งต่อธรรมท่านไปและอยู่โดยอาการอย่างนี้ ท่านจึง
อยู่ได้ไปได้ ยอมอดยอมทนความลำบากหิวโหยได้อย่างสบายหายห่วง
กับสิ่งทั้งปวง มีธรรมเป็นอารมณ์ของใจ

เรื่องสัตว์ต่างๆ ที่ชอบมาอาศัยพระ ท่านผู้อ่านกรุณาคิดว่าจะเป็นความ
จริงได้เพียงไรบ้าง แต่ก่อนคิดเรื่องสัตว์ป่า กรุณาคิดเรื่องสัตว์บ้านก่อน
ที่ชอบเข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านของท่านผู้มีเมตตาจิต และเข้าไปอาศัยวัด
พออยู่รอดปลอดภัยไปในวันหนึ่งๆ สุนัขและนก เป็นต้น ที่ชอบเข้าไป
อาศัยวัดบางวัดจนแทบไม่มีที่และต้นไม้ให้สัตว์เหล่านี้อาศัยเพราะมีมา
มากด้วยกัน อันดับต่อไปค่อยคิดไปถึงสัตว์ป่าชนิดต่างๆ ที่มักเข้าไป
เที่ยวป่วนเบียนและอาศัยอยู่ตามสถานที่ และวัดที่พระพุทธรูปท่านพักอยู่

ดั่งที่เขียนผ่านมามากพอ ดู ทั้งประวัติท่านอาจารย์มั่นและปฏิบัติ
พระธุดงค์สายของท่านอาจารย์มั่น ซึ่งมีเรื่องสัตว์มาอาศัยพระลงแฝง
มาเสมอๆ ตามประสบการณ์ที่ได้รับทราบมาเป็นความจริง จึงเป็นเรื่อง
น่าคิดในแง่ธรรมอันเป็นหลักธรรมชาติให้ความร่มเย็น และเป็นธรรมแก่
สัตว์โลกทุกชาติทุกภาษา โดยที่สัตว์ทุกๆ จำพวกไม่จำเป็นต้องทราบว่า
ธรรมคืออะไรก็ตาม แต่สิ่งที่แสดงออกให้สัตว์ยินดีรับกันทั่วโลกไม่มี
ใครรังเกียจนั่นคือธรรมโดยธรรมชาติ ธรรมนั้นแสดงอาการความสุข
ความร่มเย็น ความไว้วางใจ ความมีแกลใจ ความเมตตา ความเอ็นดูสงสาร
ความมาเกิดอยู่เกิดไม่เป็นภัยแน่นอน เป็นต้น การแสดงออกแห่งกระแส
ธรรมเพียงเท่านั้น สัตว์ทุกจำพวกชอบและยอมรับกันทันที โดยไม่ต้องมี
โรงเรียนไว้สอนเขาเลย เพราะจิตใจกับกระแสธรรมเป็นของคู่ควรกัน
ยิ่งกว่าอำนาจราชศักดิ์ใดๆ ซึ่งเป็นสิ่งปรุงแต่งและเสริมกันขึ้น ย่อมสลาย
ไปตามเหตุการณ์ไม่แน่นอน ดั่งนั้น สัตว์แม้จะไม่เคยทราบว่าธรรมคือ
อะไรก็ตาม แต่สิ่งที่ชอบและยอมรับโดยธรรมชาติ สัตว์ย่อมแสวงหาเอง
ดังสุนัขเข้าไปอาศัยวัด สัตว์ป่าเข้าไปอาศัยพระธุดงค์ เพราะธรรมคือ
ความเย็นความไว้วางใจ เป็นต้น ที่สัตว์เข้าใจว่ามีอยู่ในที่นั้น จึงเสาะ
แสวงหาไปตามประสา แม้แต่ผู้ไม่เคยสนใจกับธรรมเลย ยังรู้จักสถานที่ที่
ไม่มีภัยและชอบไปเที่ยวสนุกเฮฮาในที่เช่นนั้นแต่โบราณกาลมาถึงปัจจุบัน
เพราะไปทำที่อื่นไม่ปลอดภัยเหมือนที่เช่นนั้น เพียงเท่านั้นก็พอทราบได้ว่า
ธรรมและสถานที่ผู้บำเพ็ญธรรมเป็นที่ไว้วางใจแก่สัตว์และมนุษย์ทั่วไป
จึงไม่ค่อยระแวงระวังกัน และบางรายบางพวกไม่ระวังเสียจนปล่อยตัว
เลยเถิด โดยไม่คิดถึงหัวใจมนุษย์ด้วยกันและพระศาสนาซึ่งเป็นสมบัติ
ของประเทศบ้างเลย แม้ผู้ปฏิบัติธรรมเหล่านั้นก็ย่อมทราบความดีความชั่ว

คนดีคนชั่ว สัตว์ดีสัตว์ชั่ว ได้เช่นมนุษย์ทั่วไป จึงควรคิดและเห็นใจผู้อื่น ที่รักสงวนสมบัติของตนบ้าง ไม่ปล่อยให้ร้อยเปอร์เซ็นต์ไปเสียทีเดียวในที่ ทุกสถาน ยังจะพอมีเขตแดนแห่งมนุษย์และสัตว์เป็นที่อยู่อาศัยคนละวรรค ละตอนบ้าง ไม่คะละเคล้ากันไปเสียหมดจนไม่อาจทราบได้ว่าใครเป็นใคร เพราะอะไรๆ ก็แบบเดียวกันเสียสิ้น

ท่านอาจารย์องค์นี้ชอบเที่ยวหาที่วิเวกและเปลี่ยนที่ทำความเพียร อยู่เสมอ ปกติก็ชอบเที่ยวธุดงค์ไปตามป่าตามเขาอยู่แล้ว แล้วยังชอบ เที่ยวเปลี่ยนที่ทำความเพียรอยู่เรื่อยๆ เช่น ไปพักอยู่ที่นั่นเป็นปกติแล้ว แต่เวลาเข้าไปทำความเพียรอยู่ที่หนึ่ง ตอนบ่ายๆ หรือเย็นก็เปลี่ยนไปทำ อีกแห่งหนึ่ง กลางคืนก็เที่ยวไปทำความเพียรอยู่อีกแห่งหนึ่งในแถบที่ท่าน พักอยู่นั้นแล เปลี่ยนทิศทางบ้าง ไปใกล้บ้าง ไกลบ้าง ไปอยู่ในถ้ำอื่น จากถ้ำเดิมบ้าง ขึ้นไปอยู่บนหลังเขาบ้าง ตามหินดานบ้าง ดึกๆ จึงกลับ ที่พัก ท่านให้เหตุผลสำหรับนิสัยท่านว่า เวลากำลังชุลมุนวุ่นวายกับการ แก้กิเลส การเปลี่ยนอุบายต่างๆ เช่นนั้น ปัญญามักเกิดขึ้นเสมอ กิเลส ตั้งตัวไม่ติดเพราะถูกอุบายของสติปัญญาดีต้อนในท่าต่างๆ ให้หลุดลอย ไปเป็นพักๆ ถ้าอยู่ในที่แห่งเดียวทำให้ชินต่อสถานที่ แต่กิเลสมิได้ชิน กับเรา มันสั่งสมตัวขึ้นเสมอไม่ว่าเราจะชินกับอะไรหรือไม่ก็ตาม เราจำต้อง พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงอุบายและสถานที่อยู่เสมอ เพื่อทันกับกลมารยา ของกิเลสที่ปักหลักสั่งสมตัวเอง และต่อสู้กับเราไม่มีเวลาพักผ่อนตัว ตลอดเวลา ถ้าเว้นบ้างก็เพียงเวลาหลับสนิทเท่านั้น นอกนั้นเป็นเวลา ทำงานของมันเสียสิ้น ดังนั้น การทำความเพียรจะลดหย่อนอ่อนข้อและ ผัดเพี้ยนเลื่อนเวลาอยู่ จึงทำให้กิเลสตัวขยันหัวเราะเอา การเปลี่ยนสถานที่ และอุบายอยู่เสมอจึงพอมองเห็นความแพ้ความชนะกับกิเลสบ้าง ไม่ปล่อย

ให้มันรับเหมาเป็นเจ้าของแต่ผู้เดียว ดังนี้ เหตุผลของท่านก็น่าฟังและเป็นคติได้ดีสำหรับผู้ไม่สนใจให้กิเลสขึ้นเหยียบย่ำทำลายเอาทุกๆ กรณีที่จิตไหวตัว ท่านชอบเที่ยวไปทางภูสิงห์ ภูวู ภูลังกา และดงหม้อทอง เขตอำเภอเซกา อำเภอพนพิสัย จังหวัดหนองคาย และอำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม แถบนั้นมีเขามาก เช่น ภูสิงห์ ภูวู และภูลังกา ซึ่งล้วนเป็นทำเลดีๆ เหมาะแก่การบำเพ็ญธรรมอย่างยิ่ง แต่ห่างไกลหมู่บ้านมาก ทัศนภาพไม่ถึง ต้องมีคนผลัดเปลี่ยนกันขึ้นส่งอาหาร ที่ดังกล่าวเหล่านี้เป็นที่ชุมนุมของสัตว์ป่านานาชนิด มีเสือ ช้าง กระทิง วัวแดง เป็นต้น พอตกบ่าๆ และเย็น จะได้ยินเสียงสัตว์เหล่านี้ร้องสนั่นหวั่นไหวไปทั่วทั้งป่า ผู้ไม่สละตายจริงๆ ยากจะอยู่ได้ เพราะเสือชุมมากเป็นพิเศษ และไม่คอยกลัวคนด้วย บางคืนพระท่านเดินจงกรมทำความเพียรไปมาอยู่ มันยังแอบมาหมอบดูท่านได้โดยไม่กลัวท่านเลย แต่ไม่ทำอะไร มันอาจสงสัยแล้วแอบด้อมเข้ามาดูก็ได้ พอท่านได้ยินเสียงผิดสังเกตนึกประหลาดใจ ส่งไฟฉายไปดู ยังเห็นเสือโคร่งใหญ่โดดออกไปต่อหน้าต่อตาก็ยังมี แม้เช่นนั้นท่านก็ยังเดินจงกรมทำความเพียรต่อไปได้ ไม่คิดกลัวว่าเสือจะโดดมาคาบเอาไปกินเลย ทั้งนี้เพราะความเชื่อธรรมมากกว่าความกลัวเสือ จึงพอดทนทำความเพียรต่อไปได้ บางวันพอตกเย็น พระท่านก็ขึ้นบนไหล่เขา แล้วมองลงไปดูโขลงช้างใหญ่ซึ่งกำลังพากันออกเที่ยวตามหินดานอันกว้างยาวเป็นกิโลๆ สามารถมองเห็นช้างทั้งโขลงได้อย่างชัดเจนทั้งตัวเล็กๆ และตัวใหญ่ ซึ่งกำลังเริ่มจะพากันออกเที่ยวหากิน ท่านว่าเวลาดูช้างทั้งโขลงใหญ่ๆ ที่กำลังหยอกเล่นกันอย่างเปลือยเปลือยเช่นนั้น ทำให้เพลินดูมันจนจำไม่รู้ตัวก็มี เพราะสัตว์พรรณนี้ชอบหยอกเล่นกันเหมือนมนุษย์เรานี่เอง

ท่านอาจารย์องค์นี้มีความเด็ดเดี่ยวมากดังที่เขียนผ่านมาแล้ว การนั่งภาวนาตลอดสว่างท่านทำได้สบายไม่มีอะไรเป็นอุปสรรคก็การนั่งภาวนาแต่หัวค่ำยันสว่างนั้นมีชั่วโมงเป็นงานเล็กน้อย ถ้าไม่เป็นผู้มีใจกล้าหาญกัดเหล็กกัดเพชรจริงๆ จะทำไม่ได้ จึงขอชมเชยอนุโมทนาท่านอย่างถึงใจ ดังนั้น ท่านจึงสามารถเป็นอาจารย์สั่งสอนคณะสาธุศิษย์ให้ได้รับความร่มเย็นเรื่อยมาจนปัจจุบันนี้ ท่านเป็นที่แน่ใจในองค์ท่านเอง ร้อยเปอร์เซ็นต์ว่าเป็นผู้สิ้นภพสิ้นชาติอย่างประจักษ์ใจทั้งที่ยังครองชั้นอยู่ ปล่อยชั้นเมื่อไรก็เป็น *ปรม์ สุขิ* ล้วนๆ เมื่อนั้น หมดความรับผิดชอบกังวลโดยสิ้นเชิง การเขียนประวัติย่อของท่านอาจารย์องค์สำคัญองค์หนึ่งในบรรดาลูกศิษย์ของท่านอาจารย์มันก็ขอยุติลง กรุณาสังเกตตามที่เขียนมานี่ก็คือองค์ใดแน่ ปัจจุบันท่านยังมีชีวิตอยู่และเป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชนพระเถรจำนวนมาก แต่ผู้เขียนไม่อาจจะรบกวนท่าน เกรงจะเป็นการกระทบกระเทือนในองค์ท่าน เพราะท่านพ้นจากโลกามิสใดๆ ทั้งสิ้นแล้ว ครองแต่ธรรมที่บริสุทธิ์กับชั้นห้าเครื่องก่อกวนวุ่นวายอยู่ตลอดเวลาเท่านั้น ไม่มีทางสงสัยท่านว่าจะเป็นอื่น ขอความสวัสดีมงคลจงเกิดมีแต่ท่านผู้อ่านประวัติของท่านผู้ศรัทธาโดยทั่วกัน ถ้าไม่ลดละความเพียรพยายามในการบำเพ็ญตน วันหนึ่งเราท่านต้องได้ชมธรรมสมบัติบริสุทธิ์ที่พึงใจอย่างท่านแน่นอนภายในใจท่านเอง สมกับธรรมเป็นสมบัติของทุกคนผู้ปฏิบัติเป็นสามิจิกรรม

ท่านอาจารย์มันผู้รู้เห็นธรรมประจักษ์ใจด้วยปฏิบัติอันราบรื่นดีงาม ที่ควรเรียกว่ามัชฌิมาปฏิบัติได้อย่างเต็มปากเต็มใจองค์หนึ่งในสมัยปัจจุบัน แต่มิได้เขียนวิธีเดินจงกรมที่ท่านเคยดำเนินมาลงในประวัติท่าน

ว่าท่านทำอะไร กำหนดทิศทางอย่างไรบ้างหรือไม่ ทางจงกรมสำหรับเดินทำความเพียรในท่าเดินสั้นและยาวเพียงไร ก่อนจะเริ่มทำความเพียรในท่าเดินท่านทำอะไร ผู้เขียนลืมนลงไว้ขณะที่เขียนประวัติท่าน จึงขอนำมาเขียนลงในปฏิปทาสายของท่าน เพื่อท่านผู้สนใจจะได้ยึดเป็นหลักฐานต่อไป ความจริงพระธรรมวินัยเป็นแบบฉบับของมัชฌิมาปฏิปทาสำหรับท่านผู้สนใจดำเนินตามอย่างถูกต้องตายตัวก็มีอยู่แล้ว ดังนั้นท่านอาจารย์มั่นจึงยกแบบฉบับนั้นเป็นเครื่องดำเนินอย่างหาที่ต้องติมิได้ ทั้งอิริยาบถธรรมดาและอิริยาบถแห่งความเพียรในท่าต่างๆ แต่จะอธิบายวิธีเดินจงกรมก่อนวิธีอื่น ทิศทางและความสั้นยาวของทางสำหรับเดินจงกรมมีดังนี้ ทางเดินจงกรมตามที่ท่านกำหนดรู้ไว้และปฏิบัติตามเรื่อยมานั้นมีสามทิศด้วยกัน คือ ตรงไปตามแนวตะวันออก-ตะวันตก หนึ่ง ไปตามแนวทิศตะวันตกเฉียงใต้ หนึ่ง และไปตามแนวตะวันออกเฉียงเหนือ หนึ่ง การเดินจงกรมก็เดินไปตามแนวทั้งสามที่กำหนดไว้ในแนวใดแนวหนึ่ง ความสั้นยาวของทางจงกรมแต่ละสายนั้น ท่านว่าตามแต่ควรสำหรับรายนั้นๆ ไม่ตายตัว กำหนดเอาเองได้ตามสมควร แต่อย่างสั้นท่านว่าไม่ควรให้สั้นกว่าสิบก้าวสำหรับเวลาอยู่ในที่จำเป็นหาทางเดินมิได้ ทางจงกรมขนาดธรรมดายาวราวยี่สิบก้าว ขนาดยาวราวยี่สิบห้าถึงสามสิบก้าว เป็นความเหมาะสมทุกๆ ไป เฉพาะทิศทางท่านถือเป็นแบบฉบับและปฏิบัติตามนั้นจริงๆ ไม่ให้เคลื่อนคลาดในเมื่อไม่จำเป็นจริงๆ และสั่งสอนพระเณรให้ปฏิบัติตามนั้นด้วย บางครั้งท่านเห็นพระเดินจงกรมผิดทิศทาง ท่านยังเรียกมาดุคำสั่งสอนเอาบ้างว่า ที่สั่งสอนหมู่คณะจะเป็นทางธรรมก็ดี ทางวินัยก็ดี ได้สอนตามแบบฉบับเรื่อยมาไม่เคลื่อนคลาด แม้การเดินจงกรมซึ่งเป็นทางธรรมก็มีแบบฉบับไปตามธรรมเช่นกัน การเดินจงกรม

ในครั้งพุทธกาลท่านมีกำหนดทิศทางกันอย่างไรบ้างหรือไม่ ได้ทราบว่า มีทิศทางอยู่สาม ดังที่เคยอธิบายให้ฟังเสมอมา หมู่คณะจึงไม่ควร ถือว่าเป็นเรื่องไม่สำคัญแล้วไม่สนใจปฏิบัติตาม ก็แสดงว่าไม่ได้ตั้งใจ มาศึกษาด้วยความสนใจ แม้สิ่งอื่นๆ ก็จะเห็นว่าเป็นของไม่สำคัญดังที่เป็นมาแล้วและผ่านไปๆ โดยไม่เห็นอะไรสำคัญ ความเป็นทั้งนี้จึงส่อให้เห็นความไม่สำคัญของผู้มาอบรมศึกษาอย่างเต็มตาเต็มใจ เวลาออกจากที่นี่ไปก็ต้องนำลัทธินิสัยความไม่มีอะไรสำคัญนี้ไปใช้ กลายเป็นเรื่องไม่สำคัญในตัวของผู้ปฏิบัติไปเสียสิ้น การมาอยู่กับครูอาจารย์ที่เราเคารพนับถือ ยังไม่เห็นความสำคัญในคำตักเตือนสั่งสอนอยู่แล้ว ก็เท่ากับจะเริ่มสร้างสิ่งทำลายตนขึ้นในเวลาเดียวกัน นี่แลเป็นสิ่งที่ไม่ทำให้สนิทตายใจกับหมู่คณะที่มาอาศัยว่าจะได้สิ่งที่เป็นสาระอะไรบ้าง ไปเป็นหลักข้อปฏิบัติในกาลต่อไป เห็นมีแต่ความไม่สำคัญไปเสีย ความจริงธรรมที่นำมาสั่งสอนหมู่คณะทุกๆ แขนงได้พิจารณากลั่นกรองแล้ว กลั่นกรองเล่าจนเป็นที่แน่ใจ มิได้สอนด้วยความพรวดพราด หลุดปาก ก็พูดออกมาทำนองนั้น แต่สอนด้วยความพิจารณาแล้วทั้งสิ้น ทั้งส่วนหยาบ ส่วนละเอียด การกำหนดทิศทางเดินจงกรมเคยได้อธิบายให้หมู่คณะฟัง มาหลายครั้งแล้วจนน่ารำคาญทั้งผู้สอนผู้ฟัง แทนที่จะพากันพิจารณาตามบ้างพอเป็นพยานแห่งการมาศึกษา แต่ทำไมความฝ่าฝืนจึงโผล่ขึ้นมาอย่างไม่อายครูอาจารย์และใครๆ ที่อยู่ด้วยกันบ้าง การพิจารณาทิศทางของความเพียรทำต่างๆ นี้ ผมเคยพิจารณามานานและทราบมานานแล้ว จึงกล้านำมาสั่งสอนหมู่คณะด้วยความแน่ใจ เมื่อเห็นความฝ่าฝืนจึงทำให้อดสดลสังเวชใจไม่ได้ว่า ต่อไปจะเห็นแต่ของปลอมเต็มวัด เต็มวาเต็มศาสนาและเต็มพระเถรเถรชี่พุทธบริษัท เพราะความชอบใจ

ความสะดวกใจพาให้กันไป มิใช่ความไตร่ตรองดูเหตุดูผลด้วยดีพาให้
เป็นไป ศาสนานั้นจริงไม่มีที่ต้อติ แต่ศาสนาจะถูกต้อติเพราะผู้ปฏิบัติ
ดิ่งศาสนาเป็นเครื่องมือของกิเลสที่มีเต็มหัวใจ ผมนะกลัวตรงนี้เอง
เพราะเห็นอยู่กับตาดังที่ว่าอยู่ขณะนี้แล ดังนี้ ซึ่งผู้เขียนได้เห็นท่าน
เรียกพระมาดุด่าสั่งสอนอย่างเข้มข้นด้วยตาตัวเอง จึงจำไม่ลืมตลอดมา
เมื่อมีโอกาสจึงได้นำมาลงไว้บ้าง ฉะนั้น ทางเดินจงกรมเฉพาะท่าน
อาจารย์มั่น ท่านมีแบบฉบับจริงๆ ดังกล่าวมา

ท่านอาจารย์มั่นกำหนดรู้ทิศทางของทางเดินจงกรม

การกำหนดรู้ทิศทางของสายทางเดินจงกรม ท่านอาจารย์มั่นกำหนด
ดูตามอริยประเพณีในครั้งพุทธกาล ท่านทราบว่ามีกำหนดกฎเกณฑ์มาแต่
ดั้งเดิม ท่านเองจึงได้ปฏิบัติตามแบบนั้นเรื่อยมา การเดินจงกรมจะครองผ้า
ก็ได้ ไม่ครองก็ได้ ตามแต่สถานที่ควรปฏิบัติอย่างไรเหมาะ ทั้งทิศทาง
ของสายทางสำหรับเดินจงกรม ทั้งวิธีเดินจงกรม ทั้งการครองผ้าหรือ
ไม่ครองในเวลาเดินจงกรม ทั้งขณะยืนรำพึงที่หัวจงกรม เวลาจะทำ
ความเพียรในท่าเดินจงกรม ท่านอาจารย์มั่นกำหนดดูตามอริยประเพณี
ทราบโดยละเอียดและได้ปฏิบัติตามที่กำหนดทราบแล้วเรื่อยมา คือการ
เดินจงกรมท่านสอนให้เดินไปตามตะวันหรือเยื้องตะวันไปทางทิศเหนือ
หรือทิศใต้ ท่านว่าการเดินตามตะวันเป็นที่หนึ่ง เยื้องตะวันทั้งสองสาย
เป็นอันดับรองลงมา ส่วนการเดินตัดตะวันหรือไปตามทิศเหนือทิศใต้
ไม่เห็นท่านเดินเลย นอกจากไม่เห็นท่านเคยเดินแล้ว ยังได้ยินท่านว่า
ไม่ควรเดินด้วย แต่จะเพราะเหตุไรนั้น ลืมคำอธิบายท่านเสียสิ้น

วิธีเดินจงกรมภาวนา

การเดินจงกรมกลับไปกลับมา ไม่ช้านักไม่เร็วนัก พองามตาม
มรรยาตามเยี่ยงอย่างประเพณีของพระผู้ทำความเพียรทำเดินใน
ครั้งพุทธกาล เรียกว่า เดินจงกรมภาวนา เปลี่ยนจากวิธีนั่งสมาธิภาวนามา
เป็นเดินจงกรมภาวนา เปลี่ยนจากเดินมายืน เรียกว่ายืนภาวนา เปลี่ยนจาก
ยืนมาเป็นท่านอน เรียกว่าท่าสี่เหลี่ยมไสยาสน์ภาวนา เพราะตั้งใจว่าจะภาวนา
ด้วยอิริยาบถนอนหรือสี่เหลี่ยมไสยาสน์ การทำความเพียรในท่าใดก็ตาม
แต่ความหมายมั่นปั้นมือก็เพื่อชำระกิเลสตัวเดียวกันด้วยเครื่องมือชนิด
เดียวกัน มิได้เปลี่ยนเครื่องมือคือธรรมที่เคยใช้ประจำหน้าที่และนิสัยเดิม
ก่อนเดินจงกรมพึงกำหนดหนทางที่ตนจะพึงเดินสั้นหรือยาวเพียงไรก่อน
ว่าเราจะเดินจากที่นี่ไปถึงที่นั่นหรือถึงที่โน้น หรือตกแต่งทางจงกรมไว้
ก่อนเดินอย่างเรียบร้อย สั้นหรือยาวตามต้องการ วิธีเดินจงกรม ผู้จะเดิน
กรุณาไปยืนที่ต้นทางจงกรมที่ตนกำหนดหรือตกแต่งไว้แล้วนั้น พึงยกมือ
ทั้งสองขึ้นประนมไว้เหนือระหว่างคิ้ว ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย คือ
พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ที่ตนถือเป็นสรณะคือที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยว
ของใจ และระลึกถึงคุณของบิดามารดาอุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดท่าน
ผู้เคยมีพระคุณแก่ตน จบลงแล้วรำพึงถึงความมุ่งหมายแห่งความเพียร
ที่กำลังจะทำความตั้งใจเพื่อผลนั้นๆ เสร็จแล้วปล่อยมือลง เอามือขวา
ทับมือซ้ายทาบกันไว้ใต้สะดือตามแบบพุทธรำพึง เจริญพรหมวิหาร ๔
จบแล้ว ทอดตาลงเบื้องต่ำ ทำสำรวม ตั้งสติกำหนดจิตและธรรมที่เคย
นำมาบริกรรมกำกับใจหรือพิจารณาธรรมทั้งหลายตามแบบที่เคยภาวนา
มาในท่าอื่นๆ เสร็จแล้วออกเดินจงกรมจากต้นทางถึงปลายทางจงกรม

ที่กำหนดไว้ เดินกลับไปกลับมาในท่าสำรวม มีสติอยู่กับบทธรรมหรือ
สิ่งที่พิจารณาโดยสม่ำเสมอ ไม่ส่งจิตไปอื่นจากงานที่กำลังทำอยู่ในเวลานั้น
การเดิน ไม่เพียงเดินไกวแขน ไม่เพียงเดินเอามือขัดหลัง ไม่เพียงเดินเอามือ
กอดอก ไม่เพียงเดินมองโน้นมองนี่อันเป็นท่าไม่สำรวม การยืนกำหนดรำพึง
หรือพิจารณาธรรมนั้น ยืนได้โดยไม่กำหนดว่าเป็นหัวทางจงกรมหรือย่าน
กลางทางจงกรม ยืนนานหรือไม่ ตามแต่กรณีที่ควรหยุดอยู่หรือก้าวต่อไป
เพราะการรำพึงธรรมนั้นมีความลึกตื่นหยาบละเอียดต่างกันที่ควรอนุโลม
ตามความจำเป็น จนกว่าจะเข้าใจแจ่มแจ้งแล้วก้าวเดินต่อไป บางครั้ง
ต้องยืนพิจารณาร่วมชั่วโมงก็มีถึงจะเข้าใจแจ่มแจ้งแล้วก้าวเดินต่อไป
การเดินกำหนดคำบริกรรมหรือพิจารณาธรรมไม่นับก้าวเดิน นอกจากจะ
ถือเอาก้าวเดินนั้นเป็นอารมณ์แห่งความเพียรก็นับก้าวได้ การทำความ
เพียรในท่าใด สติเป็นสิ่งสำคัญประจำความเพียรทำนั้นๆ การขาดสติไป
จากงานที่ทำเรียกว่าขาดความเพียรในระยะนั้นๆ ผู้บำเพ็ญพึงสนใจสติ
ให้มากเท่ากับสนใจต่อธรรมที่นำมาบริกรรม การขาดสติ แม้คำบริกรรม
ภาวนาจะยังติดต่อกันไปเพราะความเคยชินของใจก็ตาม แต่ผลคือ
ความสงบของจิตจะไม่ปรากฏตามความมุ่งหมาย

การเดินจงกรมจะเดินเป็นเวลานานหรือไม่เพียงไร ตามแต่จะ
กำหนดเอง การทำความเพียรในท่าเดินก็ดี ทำยืนก็ดี ทำนอนก็ดี ทำนั่ง
ก็ดี อาจเหมาะกับนิสัยในบางท่านที่ต่างกัน การทำความเพียรในท่าต่างๆ นั้น
เพื่อเปลี่ยนอิริยาบถไปในตัวด้วย ไม่เพียงมุ่งกำจัดกิเลสโดยถ่ายเดียว
เพราะธาตุขันธ์เป็นเครื่องมือทำประโยชน์จำต้องมีการรักษา เช่น การเปลี่ยน
อิริยาบถท่าต่างๆ เป็นความเหมาะสมสำหรับธาตุขันธ์ที่ใช้งานอยู่เป็นประจำ

ถ้าไม่มีการรักษาด้วยวิธีต่างๆ ธาตุชั้นนี้ต้องกลับมาเป็นข้าศึกแก่เจ้าของ จนได้ คือต้องพิกลพิการไปต่างๆ สุดท้ายก็ทำงานไม่ถึงจุดที่มุ่งหมาย

พระครูองค์ท่านถือการเดินจงกรมเป็นงานประจำชีวิตจิตใจจริงๆ โดยมากท่านเดินครั้งละหนึ่งชั่วโมงขึ้นไป ตอนเช้าหลังจั่งหันแล้วท่านเริ่มเข้าทางจงกรม กว่าจะออกมาก็ ๑๑ นาฬิกา หรือเที่ยง แล้วพักเล็กน้อย บ่ายหนึ่งหรือสองโมงก็เข้าทางและเดินจงกรมต่อไปอีกจนถึงเวลา บัดกวาดที่พัก อาบน้ำ เสร็จแล้วเข้าเดินจงกรมอีกจนถึงหนึ่งถึงสองทุ่ม ถ้าไม่ใช่หน้าหนาว ก็เดินต่อไปจนถึงสี่ถึงห้าทุ่ม ถึงจะเข้าที่พักทำสมาธิ ภาวนาต่อไป อย่างไรก็ตามการเดินจงกรมกับนั่งสมาธิ ท่านต้องเดินนาน นั่งนานเสมอเป็นประจำไม่ว่าจะพักอยู่ในที่เช่นไรและฤดูใด ความเพียร ท่านเสมอตัวไม่ยอมลดหย่อนผ่อนตัวให้กิเลสพ่นพ่นก่อกวนทำความรำคาญแก่ใจท่านนัก ท่านพยายามทำห้อยู่ทุกอิริยาบถจึงพอเห็นผล จากความเพียรบ้าง ต่อไปก็เห็นผลไปโดยลำดับ ชั้นเริ่มแรกที่ฤทธิ์กิเลส กำลังแข็งแรงนี้ลำบากอยู่บ้าง ดีไม่ดีถูกมันจับมุดลงหมอนสลบครอกไป ไม่รู้สึก กว่าจะรู้สึกตัวขึ้นมามันเอาเครื่องในไปกินจนอิมและหนีไปเที่ยว รอบโลกได้หลายทวีปแล้ว จึงจะจ้วงเจียดตื่นขึ้นมาและบ่นให้ตัวเองว่า เผลอตัวหลับไปจิบหนึ่ง วันหลังจะเร่งความเพียรให้เต็มที่ วันนี้ความ โง่งวงทำพิษจึงทำให้เสีย ความจริงคือกิเลสทำพิษนั่นเอง วันหลังยังไม่มองเห็นหน้ามันเลย ถูกมันจับมัดเข้าอีกแต่ไม่เข็ด เจ็บก็เจ็บแต่ไม่เข็ด คือกิเลสเหมือนคนนี่แล นักภาวนาเคยถูกมันมัดมาพอแล้ว บ่นกันยุ่งว่า ลวดลายไม่ทันสมัย สมกับมันเคยเป็นอาจารย์ของคนและสัตว์ทั้งโลก มาเป็นเวลานาน ตอนเริ่มฝึกหัดความเพียรที่แรกนี้แลตอนกิเลสโมโห

พยายามบีบบังคับหลายด้านหลายทาง พยายามทำให้ชี้แจงบ้าง ทำให้เจ็บที่นั่นปวดที่นี่บ้าง ทำให้วังเหงาหวานอนบ้าง ทำหาเรื่องว่ายุ่งไม่มีเวลา ภาวนาบ้าง จิตกระวนกระวายนั่งภาวนาไม่ได้บ้าง บุญน้อยวาสนาน้อย ทำไม่ได้มากนั่งไม่ได้นานบ้าง ทำให้คิดว่ามัวแต่นั่งหลับตาภาวนาจะไม่แยไป ละหรือ อะไรๆ ไม่ทันเขา รายได้จะไม่พอกับรายจ่ายบ้าง รวกับว่าก่อน แต่ยังไม่ได้ฝึกหัดภาวนาเคยมีเงินเป็นล้านๆ พอจะเริ่มภาวนาเข้าบ้าง ตัว “เริ่มจะ” เอาไปกินเสียหมด ยิ่งถ้าได้ภาวนาเข้าจริงๆ ตัวกิเลสจะไม่ต้องใหญ่ปากกว้างยิ่งกว่ายักษ์ใหญ่เอาไปกินหมดละหรือ พอถูกกิเลส เท่านั้นเข้าเกิดคันคายเจ็บปวดระบมไปทั้งตัว สุดท้ายยอมให้มันพาเถลไถล ไปทางที่เข้าใจว่าไม่มียักษ์มีมาร แต่เวลากลับกระเป่ามีเท่าไรเรียกขโมย ไม่ทราบอะไรมาเอาไป คราวนี้ไม่บ่นเพราะไม่รู้จักตัวผู้มาขโมย ไม่ทราบว่าเป็นใคร เพราะกระเป่าก็ติดอยู่กับตัว ไม่เปลือไพลางทิ้งไว้ที่ไหนพอขโมย จะมาลักไปได้ เป็นอันว่าเรียบตามเคยโดยไม่รู้จักต้นสายปลายเหตุ วันหลัง ไปใหม่ก็เรียบกลับมาอีก แต่จับตัวขโมยไม่ได้ นี่แลทางเดินของกิเลส มันชอบเดินแถมสูงๆ อย่างนี้แล จึงไม่มีใครจับตัวมันได้ง่ายๆ แม้พระธุดงค์ ไม่มีสมบัติอะไรก็ยังถูกมันขโมยได้ คือขโมยสมาธิจิตจนไม่มีสมาธิ วิปัสสนาติดตัวนั้นแล ท่านเคยถูกมาแล้ว จึงได้รับเตือนพี่น้องชาวพุทธทั้งหลายโปรดพากันระวังตัวเวลาเริ่มเข้าวัดเข้าวาหาศีลหาธรรมหาสมาธิ ภาวนา กลัวว่ามันจะมาขโมยหรือแย่งเอาตัวไปต่อหน้าต่อตาแล้วจับตัวไม่ได้ไล่ไม่มีวันจนดังพระท่านถูกมาแล้ว ถ้าทราบไว้ก่อนบ้างจะพอมิทางระวังตัว ไม่สิ้นเนื้อประดาตัวไปเปล่าแบบไม่มีปี่มีขลุ่ยขับกล่อมให้อาณัติสัญญาณาว่ากิเลสมากอบโกยเอาของดีไปใช้ไปทานเสียจนหมดตัว

ท่านที่เริ่มฝึกหัดใหม่ กรุณากำหนดเวลาในการเดินจงกรมเอาเอง แต่กรุณากำหนดเพื่อไว้บ้าง เวลาที่เหลือตัวร้อยเล่มที่พันลงมาแอบขโมยเอาสิ่งของ จะได้เหลือคำภาวนาติดตัวไว้บ้าง ขณะเดินจงกรมพึงกำหนดสติกับคำบริกรรมให้กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ปรองคองความเพียรด้วยสติสัมปชัญญะ มีใจแน่วแน่ต่อธรรมที่บริกรรม เช่น กำหนดพุทโธให้จิตรู้อยู่กับพุทโธทุกระยะที่ก้าวเดินไปและลอยกลับมา ชื่อว่าผู้มีความเพียรในท่านั้นๆ ไม่ขาดวรรคขาดตอนไปในระหว่างตามที่ตนเข้าใจว่าบำเพ็ญเพียรผลคือความสงบเย็น ถ้าจิตไม่เผลottedตัวไปสู่อารมณ์อื่นในระหว่างเสียก่อนผู้ภาวนาต้องหวังได้ครองความสุขใจในขณะนั้นหรือขณะใดขณะหนึ่งแน่นอน ข้อนี้กรุณเชื่อไว้ก่อนก็ได้ว่า พระพุทธเจ้าและครูอาจารย์ที่ท่านสอนจริงๆ ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ ท่านไม่โกหกให้เสียเวลาและเปล่าประโยชน์แน่นอน ก่อนท่านจะได้ธรรมมาสั่งสอนประชาชน ท่านก็คือผู้ล้มลุกคลุกคลานมาด้วยความลำบากทรมานผู้หนึ่งก่อนเราผู้กำลังฝึกหัด จึงไม่ควรสงสัยท่านว่าเป็นผู้ล้างมือคอยเปิบมาก่อนทำเดี่ยวโดยไม่ลงทุนลงรอนมาก่อน ทุนของพระพุทธเจ้าก็คือความสลับไสไปสามหน ทุนของพระสาวกบางองค์ก็คือฝ่าเท้าแตกและเสียจักขุไปก็มีต่างๆ กัน แต่ได้ผลที่พึงใจทั้งเลิศทั้งประเสริฐทั้งอัศจรรย์เหนือโลก เป็นเครื่องสนองตอบแทนสิ่งที่เสียไปเพราะความเพียรอันแรงกล้าเหล่านั้นๆ ท่านข้ามโลกไปได้โดยตลอดปลอดภัยไร้ทุกข์ทั้งมวล ทั้งนี้เพราะการยอมเสียสละสิ่งที่โลกรักสงวนกัน ถ้าท่านยังมีหวังหวงหวางความทุกข์ความลำบากอยู่ ก็คงต้องงมทุกข์บุกโคลนโดนวิฎฐะอยู่เช่นเราทั้งหลายนี้แล จะไม่มีใครแปลกต่างกันในโลกมนุษย์ เราจะเอาแบบไหนดีวิธีใดบ้าง จึงจะหลุดพ้นจากสิ่งไม่พึงปรารถนาทั้งหลายที่มีเกลื่อนอยู่ในท่านในเราเวลานี้ ควรฝึกหัด

คิดอ่านตัวบ้างในขณะที่พอคิดได้อ่านได้ เมื่อเข้าสู่ที่คับขันและสุดความสามารถจะตื่นรนได้แล้ว ไม่มีใครสามารถเข้าไปนั่งทำบุญให้ท่านรักษาศีลทำสมาธิภาวนาอยู่ในกองฟืนกองฟอนในเตาแห่งเมรุได้ เห็นมีแต่ไฟทำงานแต่ผู้เดียว จนร่างกายเป็นเถ้าเป็นถ่านไปถ่ายเดียวเท่านั้น เราเคยเห็นอยู่ต่อหน้าต่อตาด้วยกัน ซึ่งควรสลัดสังเวชและน่าฝังใจไปนาน

การเดินจงกรมนั่งสมาธิภาวนาคือการก่อกองหาสิ่งที่เป็นสารคุณในตัวเรา ซึ่งเป็นงานสำคัญและมีผลเกินคาดยิ่งกว่างานอื่นใด จึงไม่ควรยอมให้กิเลสตัณหาวิชชามาหลอกเล่นให้เห็นเป็นงานล่อลวงลุ่มจมปนปี้ไม่มีขึ้นดี ความจริงก็คือตัวกิเลสเสียเองนั่นแลเป็นผู้ทำคนและสัตว์ให้ฉิบหายปนปี้เรื่อยมา ถ้าหลงกลอุบายมันจนไม่สำนึกตัวบ้าง การก่อกองจิตด้วยสมาธิภาวนาก็คือการก่อกองตัวเราออกเป็นสัดเป็นส่วนเพื่อทราบว่อันไหนจริงอันไหนปลอม อันไหนจะพาให้เกิดทุกข์ อันไหนจะพาให้เกิดสุข อันไหนจะพาไปนรก อันไหนจะพาไปสวรรค์ และอันไหนจะพาไปนิพพานสิ้นทุกข์ทั้งมวลนั่นเอง

ความจำเป็นที่เราทุกคนจะต้องเผชิญนี้มีไช่งานของพระพุทธเจ้า มีไช่งานของพระสาวกองค์ใด และมีไช่งานของศาสนาจะพึงโฆษณาให้คนเชื่อและนับถือเพื่อหวังผลจากการนั้น ธรรมประเสริฐตามดวงที่กล่าวถึงนั้นเป็นความสมบูรณ์ตลอดกาลอยู่แล้ว ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียจากใครและอะไรแม้แต่น้อย งานนั้นจึงตกเป็นงานของเราของท่านผู้ต้องเผชิญกับความจำเป็นอยู่เฉพาะหน้า จะพึงแสวงหาทางหลบหลีกปลีกตัวเต็มสติกำลังความสามารถของแต่ละรายเพื่อแคล้วคลาดไปได้เป็นพักๆ มิใช่จะนั่งนอนคอยสิ่งน่ากลัวทั้งหลายอยู่โดยไม่คิดอ่านอะไรบ้างเลย ราวกับ

หมุ่คอยขึ้นเขียงด้วยความเพลิดเพลินในแกลบรำเพราะเห็นแก่ปากแก่
ท้องเพียงเท่านั้น เพราะชาติมนุษย์กับชาติสัตว์ตัวไม่รู้จักคิดอ่านไตร่ตรอง
อะไรเลยนั้น ผิดกันลิบลับราวกับฟ้ากับดิน ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะปล่อยให้
ร่างกายจิตใจไปทำหน้าที่ระคนคละเคล้ากันกับสัตว์ที่ไม่มีความหมายใน
สารคุณอะไร นอกจากกระเทียมและหัวหอมที่เป็นของคู่ควรกันกับสัตว์
เหล่านั้นเท่านั้น

การกล่าวทั้งนี้มิได้มุ่งติเตียนทำลายท่านสุภาพชนทั้งหลายด้วย
อรรถธรรมที่กล่าวมา แต่กล่าวมาเพื่อช่วยพยุ่งส่งเสริมจิตใจกายวาจา
ที่กำลังถูกลังลามกตกโคลนมาทำหน้าที่เป็นนายเขียงลับย่ำเป็นอาหาร
อันร่อยของมันต่างหาก เพื่อสติปัญญาจะได้สะดุดตัวทราบว่าเป็นเวลา
เราตกอยู่ในสภาพเช่นไร จึงพยายามด้วยอุบายที่เห็นว่าจะพอเป็นเครื่อง
ช่วยให้พ้นภัยจากมันบ้างสมเป็นพุทธศาสนิกชน ทางที่พอจะทราบได้ก็คือ
การหัดอ่านตัวเองด้วยสมาธิภาวนา ซึ่งเป็นอุบายที่ควรทราบได้ง่ายกว่า
วิธีอื่น เพราะกิจนี้อยู่กับตัวทำหน้าที่อยู่ในตัว และคิดอ่านเรื่องของ
สัตว์โลกไปในตัวโดยตรง ผิดกับถูก ดีกับชั่ว สุขกับทุกข์ ก็มีอยู่กับตัว
เมื่ออ่านบ่อยๆ ก็ค่อยทราบไปเอง เมื่อทราบตัวเองก็ต้องทราบเรื่องทุกข์
ที่เกิดกับตัว จิตใจก็นับวันจะเด่นดวงและมีคุณค่าขึ้นราวกับสินค้าขึ้น
ราคานั้นแล ใครหัดคิดหัดอ่านตัวเองมากๆ ผู้นั้นจะทราบหนทางหลบหลีก
ปลีกทุกข์ไม่หมกกันไปตลอดกาลดังที่เคยเป็นมา ความเห็นภัยในทุกข์
ที่มีอยู่กับตัวก็นับวันจะเห็นไปโดยสม่ำเสมอ มีหนทางหลบหลีกภัย
ไปเรื่อยๆ พ้นไปได้โดยลำดับ การเห็นทุกข์ก็เห็นอยู่กับตัวไปทุกระยะ
ที่ทุกข์เกิดขึ้น แม้การพ้นทุกข์ก็ทราบว่าเป็นอยู่กับตัวด้วยกำลังสมาธิ

สติปัญญา พุดถึงความทุกข์ ความเป็นความตาย และภพชาติที่จะเผชิญกัน
มากน้อยเพียงไรก็ไม่วิตกกังวล เพราะได้ประมวลมารู้เห็นในชั้นนี้เฉพาะหน้า
ที่รวมรับรู้อยู่กับดวงใจเดียวที่กำลังฝึกซ้อมตัวอยู่ขณะนี้แล้ว ยังเป็นอยู่
ก็เย็นใจเพราะคุณธรรมอยู่กับตัว แม้ตายไปก็มีสุคติเป็นที่อยู่สบาย นี่คือ
ผลของการทำสมาธิเดินจงกรมภาวนา สามารถยังผู้บำเพ็ญให้เกิดความ
รื่นเริงอาจหาญได้ผิดคาดผิดหมาย จึงเป็นกิจที่ควรทำเพื่อตัวเราเองไม่ควร
ประมาท ซึ่งอาจเป็นภัยอย่างคาดไม่ถึง

การกำหนดจิตตั้งสติในเวลาเดินจงกรมกรุณาทำเป็นล่ำเป็นสัน
สมที่เจตนามุ่งหน้าหาของดี การเดินจงกรมภาวนาเป็นการแสวงหาของดี
ที่ถูกทาง ไม่มีข้อควรตำหนิ นักปราชญ์ชมเชยกันทั่วโลก ควรพยายาม
ทำจิตใจให้สงบในเวลานั้นจนได้ อย่าสักแต่ว่าทำ จะเห็นความประเสริฐ
อัศจรรย์ของตัวเอง คือจิตที่ถูกห่อหุ้มด้วยของเศษเดนทั้งหลาย จนขาด
ความสนใจว่าสิ่งที่ถูกห่อหุ้มห่อหุ้มนั้นไม่สำคัญ ยิ่งกว่าสิ่งเศษเดนที่ห่อหุ้ม จึงมัก
พากันหลงไปกับสิ่งนั้นจนลืมสำนึกตัว ความจริง พระพุทธ พระธรรม
พระสงฆ์ ที่กระเดื่องเลื่องลือในไตรภพตลอดมานั้น ก็ออกจากใจที่เป็น
ทั้งเหตุและผลอัศจรรย์ดังกล่าวมา คือใจดวงหลุดลอยจากของเศษเดน
ทั้งหลายออกมาแล้วนั่นแลที่มีพระนามว่าพระพุทธบ้าง พระสงฆ์บ้าง
ตามอาการของผู้ทรง เมื่อปราศจากผู้ทรงแล้วก็เป็นธรรมล้วนๆ ไม่มีคำว่า
จิตว่าพระพุทธเจ้าอันเป็นสมมุติขั้นสูงสุดอยู่ในนั้นอีกเลย เหลือแต่คำว่า
“ธรรม” พระนามนี้ก็เป็สมมุติขั้นสูงสุดอีกพระนามหนึ่ง แต่จำต้องทรง
พระนามนี้ไว้เป็นหลักใหญ่ของโลกผู้หวังพึ่งธรรม จนกว่าได้บรรลุถึงความ
ไม่หวังพึ่งสิ่งใดแล้ว คำว่าธรรมกับผู้นั้นก็ทราบกันเองไม่มีทางสงสัยแม้

ไม่เคยทราบมาก่อน ดังนั้นคำว่า “จิต” ทั้งจิตท่านจิตเราย่อมเป็น เช่นเดียวกันทั้งโลก แต่สิ่งที่ทำให้จิตผิดกันไปต่างๆ จนคาดไม่ออกบอก ไม่ถูก มองไม่เห็น พิสูจน์ไม่ได้ในสังคมสามัญของคนมีกิเลส นั้น เพราะ สิ่งแวดล้อมทั้งหลายซึ่งมีมากและต่างๆ กันจนพรรณนาไม่จบเข้าเกี่ยวข้องกับ พัวพัน จิตที่ถูกสิ่งเหล่านั้นปกคลุมคละเคล้าจนเป็นอันเดียวกันจึงเป็นจิต ที่ผิดกันมาก จนไม่อาจทราบได้ว่าจิตนั้นมีความหนาบางจากสิ่งดังกล่าว มากน้อยเพียงไร และพิสูจน์ไม่ได้ว่าจิตของผู้นั้นเดิมมาจากภพชาติ อะไรบ้าง มีอะไรปกคลุมหุ้มห่อมากที่สุด บรรดาที่มีนามว่ากิเลสหรือของ เศษเดนแห่งท่านผู้วิเศษทั้งหลาย ท่านผู้ใดพยายามชำระแก้ไขสิ่งดังกล่าว ออกได้มากน้อยเพียงไร ย่อมได้รับความสุขมากน้อยตามเหตุที่ชำระได้ ถึงขั้นบริสุทธิ์ก็เป็นผู้สิ้นทุกข์ทางใจในท่ามกลางแห่งชั้นที่กำลั้งครองอยู่ ดังพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่านที่ตรัสรู้และบรรลุนิพพานแล้ว ย่อมทรง เสวยและเสวยวิมุตติสุขในขณะนั้นโดยไม่อังกาลสถานที่เลย ขอแต่ กิเลสที่เป็นตัวข้าศึกแก่จิตใจได้สิ้นสูญไปก็พอแล้ว ฉะนั้น จึงมีเพียงกิเลส อย่างเดียวกันทางมรรคผลนิพพานไม่ให้จิตบรรลุนิพพานได้ นอกนั้นไม่มีอะไร หรือผู้ใดมีอำนาจกันทางได้ การสอนธรรมจึงสอนลงที่จิตซึ่งเป็นที่ช่องสุ่ม ของกิเลสทั้งมวล ด้วยธรรมเนียมปฏิบัติ คือ ศิล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักใหญ่ ในบรรดาธรรมแก้ไขขบูกเบิก

การเดินจงกรม จึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะสามารถทำกิเลสให้หลุดลอย ออกจากใจได้เช่นวิธีทั้งหลาย มีการนั่งสมาธิภาวนา เป็นต้น จึงควรสนใจ ฝึกหัดทำแต่บัดนี้เป็นต้นไป เช่นเดียวกับงานทางโลกอันเป็นงานอาชีพ และงานเพื่อเกียรติแห่งสังคมนุชย์ที่นิยมกัน ส่วนงานคือการทำความคิด

มีการเดินจงกรมเป็นต้นดังกล่าวมา เป็นงานพยุงตนทั้งภายในและ
ภายนอก และเป็นงานพยุงเพื่อนมนุษย์และสัตว์ในโลกอีกด้วยตามแต่
กำลังความดีของแต่ละท่านละคนจะแผ่ความสุขให้โลกได้รับมากน้อย
เพียงไร เช่น พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ทรงทำความร่มเย็นแก่โลกทั้งสาม
ได้มากมามาก ไม่มีท่านผู้ใดกล้าเป็นคู่แข่งได้ พระอรหันต์แต่ละองค์
ทำความร่มเย็นให้แก่โลกได้มากพอประมาณ รองพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ลงมา และมากกว่าสามัญชนทำต่อกัน สุภาพชนถ้าเป็นผู้ใหญ่มีอำนาจ
วาสนามาก ก็ทำประโยชน์แก่ประชาชนราษฎรได้มาก ราษฎรเคารพนับถือ
และยกย่องเป็นพ่อพระแม่พระผู้หนึ่ง และรักมากกว่ากับพ่อแม่ของตนจริงๆ
ยังมีผู้ใหญ่เป็นคนดีจำนวนมากเพียงไร ก็เป็นการแสดงออกแห่งความ
เจริญรุ่งเรืองของหมู่ชนมากเพียงนั้น ศาสนาและผู้ประกาศสอนธรรมการ
สงเคราะห์โลกด้วยวิธีต่างๆ โดยไม่คิดค่าตอบแทนในทางอามิสและสินจ้าง
รางวัลใดๆ ชื่อว่าผู้สร้างความกระหึ่มปรี้มด้วยความเมตตาวิหารธรรม และ
จงรักภักดีแก่ประชาชนได้รับไม่มีวันจืดจางอิมพอ หลับและตื่น เขาย่อม
ระลึกบูชาเป็นขวัญตาขวัญใจอยู่ตลอดเวลา ไปที่ไหนไม่เป็นภัยแก่โลก
นอกจากสร้างบุญสร้างคุณแก่ผู้อื่นให้เต็มตื่นไปด้วยความปีติยินดีโดย
ทั่วกันถ่ายเดียวเท่านั้น ศาสนากับผู้สงเคราะห์โลกด้วยธรรมและอามิส
จึงเป็นเหมือนนายแพทย์และนางพยาบาลที่มีความสงสารเมตตาเทียว
แจกยา และรักษาโรคให้หมู่ชนผู้จำเป็นที่ชีวิตอยู่กับยาและหมอ แม้เขา
หายโรคแล้วแต่บุญคุณที่เขาระลึกต่อหมอผู้มีคุณนั้นจะไม่มีวันลืมเลย
นี่แลอำนาจของความดี ไม่เลือกชาติชั้นวรรณะ ย่อมมีความปรารถนา
ทั่วหน้ากัน ความดีและศาสนาจึงมิได้เป็นของล้ำมัยดังที่บางคนเข้าใจ
ทั้งที่เขาก็ยังหวังพึ่งผู้อื่นอยู่ด้วยความกระหายต่อความเมตตาอารีของ

ท่านผู้ใจบุญทั้งหลาย อันมีศาสนาเป็นแหล่งผลิตคนดี เพราะศาสนาเป็นแหล่งแห่งความดีทั้งหมด ถ้ามีใช้คนดี จะนำศาสนาออกสอนโลกไม่ได้แน่นอน หลักศาสนาอย่างน้อยก็คือหัวใจของคนดีนั้นแล ยิ่งกว่านั้นก็คือหัวใจของท่านที่บริสุทธิ์วิมุติธรรมทั้งดวง ดังศาสดาของศาสนาพุทธเป็นต้น จะเป็นใครอื่นมาจากที่ไหนที่จะมีแก้ไขและความสามารถ ใครบ้างที่มีแก้ไขเสียสละเพื่อหมู่ชนเหมือนหัวใจของเจ้าของศาสนาผู้นำธรรมออกสอนโลก ดังพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ทรงเสียสละเต็มพระทัยแล้ว และพระสาวกอรหันต์ของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ที่ทำประโยชน์แก่หมู่ชน ถ้าไม่ใช่ท่านผู้มีใจชาวสะอาดปราศจากความเห็นแก่ตัวแล้ว จะยอมเสียสละทุกอย่างเพื่อโลกไม่ได้เลย ข้อนี้น่าเชื่อเหลือเกิน แม้ไม่มีใครเชื่อด้วยก็ยอมโง่เชื่อคนเดียว เพราะเราท่านเกิดมาในโลกนี้ก็นานพอจะทราบความคับแคบ ความกว้างขวาง ความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ผู้อื่น เพื่อนฝูงที่เป็นมนุษย์ด้วยกันได้ดี เพราะต่างก็อยู่โลกอันเดียวกัน ความทุกข์สุขดิบเกี่ยวเนื่องกันอยู่ทุกวันเวลาอย่างแยกไม่ออก จะไม่ทราบเรื่องของกันนั้นเป็นไปไม่ได้ ต้องทราบแน่นอน คนที่เบียดเบียนเกลียดชังกันก็เพราะทราบเรื่องของกัน คนที่รักชอบชอบใจตายใจเชื่อสนิทต่อกันก็เพราะทราบเรื่องของกัน การแสดงออกแห่งศาสนาของศาสดาแต่ละองค์ซึ่งเป็นการสะท้อนโลกธาตุ เพราะการปลุกปลอบใจสัตว์ทั้งหลายให้ตื่นจากหลับที่เคยจมอยู่ในกองกิเลสทั้งหลายให้ฟื้นตื่นตัวด้วยธรรมจักรที่หมุนไปด้วยอริยสัจของจริงอันประเสริฐ ทำไมจะทราบไม่ได้ว่าบุคคลเช่นไรเป็นผู้ประกาศ และประกาศด้วยอหยาศัยที่สัมปยุตด้วยอะไร ถ้าไม่สัมปยุตด้วยพระเมตตาตามหาคุณล้นโลกแล้ว ผู้เขียนก็ไม่ทราบจะเรียนอย่างไรจึงจะสมใจของท่านผู้อ่านทั้งหลาย ถ้าท่านเป็นเสมือนเราๆ ท่านๆ

ที่จุดค้นดูในตัวใจเห็นแต่ความคับแคบตีบตัน ความเห็นแก่ตัวแบบเข้ากับใครไม่ได้นี้แล้ว ศาสนาและศาสดาจะไม่มีวันอุบัติขึ้นมาให้โลกได้ กราบไหว้บูชาเป็นขวัญตาขวัญใจได้เลย เท่าที่โลกยังเป็นโลกและมีคนดี คนชั่วสลับปนกันอยู่ ไม่สูญสูญปราชญ์ราชบัณฑิตไปจากพันธุ์มนุษย์ ก็เพราะอาศัยร่มเงาแห่งใจที่ขาวสะอาดของท่านผู้ไม่เห็นแก่ตัวกลัวคนอื่นจะดีกว่า มาชุบเลี้ยงชโลมไว้ด้วยด้วยศาสนธรรมนั่นเอง จึงพอมีคนดีไว้ประดับโลก การเกิดมาเป็นมนุษย์จึงไม่ควรคิดเอาง่ายๆ ว่าเป็นภพที่เกิดได้ง่ายและตายยาก แต่อาจเป็นภพที่เกิดง่ายตายง่าย และเกิดยากตายง่ายเช่นเดียวกับสัตว์ทั่วไป เพราะชีวิตเป็นอยู่กับธาตุขันธ์เหมือนกัน ลมหายใจหยุดหมดความสืบทอดก็คือคนตายสัตว์ตายนั้นแล จะเรียกอย่างไรให้ยิ่งกว่านั้นไปอีกได้ จะมีความเที่ยงทนถาวรที่ไหนพอจะประมาทนอนใจไม่คิดอ่าน เรื่องของตัวเองเป็นสุคตินิสัยสืบทอดไปในอนาคต

วิธีนั่งสมาธิภาวนา

การกล่าววิธีเดินจงกรมมาก็มากพอควร จึงขอเริ่มอธิบายวิธีนั่งสมาธิภาวนาต่อไปพอเป็นหลักฐานของผู้เริ่มฝึกหัด เพราะงานทุกแขนงทุกชนิดย่อมมีแบบฉบับเป็นเครื่องดำเนิน งานสมาธิภาวนาก็จำต้องมีแบบฉบับเป็นหลักเกณฑ์ วิธีนั่งสมาธิภาวนาท่านสอนไว้ว่า พึงนั่งขัดสมาธิ คือนั่งขัดสมาธิตามแบบพระพุทธรูปองค์แทนศาสดา เอาขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย วางมือทั้งสองไว้บนตักหรือบนสมาธิ ตั้งกายให้ตรง ธรรมดา อย่าให้ก้มหน้าเงยหน้า อย่าให้เอียงซ้ายเอียงขวาจนผิดธรรมดา ไม่กอดหรือเกร็งอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งอันเป็นการบังคับกายให้ลำบาก

ปล่อยวางอวัยวะทุกส่วนไว้ตามปกติธรรมดา แต่เวลาทำหน้าที่ภาวนาต่อไปแล้ว กรุณาทำความสนใจกับหน้าที่นั้นอย่างเดียว ไม่พึงกลับมาทำ ความกังวลรักษาทำสมาธิที่กำหนดไว้เดิม โดยเกรงทำนองนั้นจะเคลื่อนจาก อากาโรเดิม เป็นการก้มเกินไปหรือเงยเกินไป เอียงซ้ายเกินไป เอียงขวาเกินไป ซึ่งเป็นการกังวลกับอาการทางกายมากกว่าทางจิต สมาธิภาวนา จะดำเนินไปไม่สะดวก ดังนั้น พอเริ่มต้นทางจิตตภาวนาแล้ว จึงไม่ควร เป็นกังวลกับทางกาย ตั้งหน้าทำงานทางจิตต่อไปจนถึงวาระสุดท้ายแห่ง การออกจากที่สมาธิภาวนา การเริ่มต้นทางจิตตภาวนาพึงตั้งความรู้สึก คือจิตลงเฉพาะหน้าที่เรียกว่าปัจจุบันธรรม อันเป็นทางรู้ความเคลื่อนไหว ของจิตของธรรมารมณ์ต่างๆ ดีชั่วได้ดีในเวลานั้นมากกว่าเวลาอื่นๆ คือ ตั้งจิตลงเฉพาะหน้า มีสติ คือความระลึกรู้อยู่กับใจอันเป็นการเตือนตน ให้รู้ว่าจะเริ่มทำงานในขณะนั้น กรุณาระวังไม่ให้จิตส่งออกไปสู่อารมณ์ ต่างๆ ทั้งอดีต อนาคต ทั้งดีและชั่ว ที่นอกจากงานบริกรรมภาวนาซึ่งกำลัง ทำอยู่ในเวลานั้น

วิธีตั้งสติเฉพาะหน้า จิตเป็นผู้รู้โดยธรรมชาติเท่านั้น ไม่มีความ แยกกายใคร่ครวญในตัวเอง เป็นเพียงรู้คิด รู้นึก รู้เห็น รู้ร้อน จากสิ่ง สัมผัสต่างๆ เท่านั้น ไม่มีความแยกกายใคร่ครวญ ไม่รู้การพินิจพิจารณา และตัดสินใจอะไรถูกอะไรผิดลงไปได้ คือ ไม่รู้จักผิดถูกชั่วดีโดยลำพัง ตนเอง จึงต้องอาศัยสติและปัญญาตัวรู้ตัววินิจฉัยใคร่ครวญกำกับรักษา เพราะสติปัญญามีอำนาจเหนือจิต สามารถรู้เท่าทันจิตที่คิดไปในอารมณ์ ต่างๆ ได้ดี ฉะนั้นพึงกำหนดเอาสติ คือความระลึกรู้ชนิดหนึ่งที่มีอำนาจเหนือจิตนั้นมาไว้เฉพาะหน้า ทำหน้าที่กำหนดรู้และรักษาจิตไม่ให้ส่งไปอื่น

จากอารมณ์ที่ภาวนา การมีสติรักษาจิตอยู่ทุกระยะนั้น สติสัมปชัญญะ จะพึงเป็นสมบัติที่ควรได้รับในวาระนั้นหรือวาระต่อไปแน่นอน การภาวนา ด้วยบริกรรมกับธรรมบทใดบทหนึ่งนั้น พึงให้เป็นไปตามจริต ไม่ควรฝืน ธรรมบทใดเป็นที่สบายใจในเวลานั้น พึงนำธรรมบทนั้นมาบริกรรมภาวนา สืบต่อไปดังที่เคยอธิบายมาแล้ว

วิธีนี้คือ**คำบริกรรมภาวนา** การนึกคำบริกรรมภาวนานั้น จะนึกกับ ธรรมบทใดบทหนึ่งตามนิสัยชอบดังกล่าวแล้วก็ได้ เช่น พุทฺโธ ธัมโม สังโฆฯฯ ๓ จบ แล้วกำหนดเอาเพียงบทเดียวติดต่อกันไปด้วยความ มีสติ แต่จะกำหนดธรรมบทใดก็ตามนอกจากสามบทนี้ ก่อนจะเจริญ ธรรมบทนั้นๆ ทุกครั้ง ควรเจริญรำลึกธรรมสามบท คือ พุทฺโธ ธัมโม สังโฆ ๓ ครั้ง อันเป็นองค์พระรัตนตรัยก่อน จากนั้นค่อยบริกรรมบทที่ตน ต้องการต่อไป เช่น อานาปานสติ หรืออัญญ หรือตโจ เป็นต้น การที่ท่าน ให้มีคำบริกรรมภาวนาเป็นบทๆ กำกับใจในเวลานั้นหรือเวลาอื่น ก็เพื่อ เป็นอารมณ์เครื่องยึดของใจในเวลาต้องการความสงบ เพราะใจเป็นของ ละเอียดยตามธรรมชาติ ทั้งยังไม่สามารถพึงตัวเองได้ เนื่องจากจิตยังไม่ เป็นตัวของตัวโดยสมบูรณ์ดังพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่าน จำต้อง มีบทเป็นคำบริกรรมเพื่อผูกใจหรือเพื่อเป็นอารมณ์ของใจเวลานั้น การบริกรรมภาวนาในธรรมบทใดก็ตาม กรุณาอย่าคาดหมายผลที่จะพึง เกิดขึ้นในเวลานั้น เช่น ความสงบจะเกิดขึ้นในลักษณะนั้น นิมิตต่างๆ จะเกิดขึ้นในเวลานั้น หรืออาจจะเห็นนรกสวรรค์ขุมใดหรือชั้นใดในเวลานั้น เป็นต้น นั้นเป็นการคาดคะเนหรือดันเดาซึ่งเป็นการก่อความไม่สงบให้ แก่ใจเปล่าๆ ไม่เกิดประโยชน์อะไรจากการวาดภาพนั้นเลย และอาจ

ทำใจให้ทอดยหรือหวาดกลัวไปต่างๆ ซึ่งผิดจากความมุ่งหมายของการภาวนาโดยถูกทางที่ท่านสอนไว้ ที่ถูกควรตั้งจิตกับสติไว้เฉพาะหน้า มีคำบริกรรมเป็นอารมณ์ของใจเพียงอย่างเดียวเท่านั้น โดยมีใจกับสติสืบท่ออยู่กับคำบริกรรม เช่น พุทโธฯ สืบเนื่องกันไปด้วยความมีสติ และพยายามทำความรู้สึกตัวอยู่กับคำบริกรรมนั้นๆ อย่าให้จิตเผลอตัวไปสู่อารมณ์อื่น ระหว่างจิตสติกับคำบริกรรมมีความสืบท่อกลมกลืนกันได้เพียงไร ยิ่งเป็นความมุ่งหมายของการภาวนาเพียงนั้น ผลคือความสงบเย็นหรืออื่นๆ ที่แปลกประหลาดไม่เคยพบเคยเห็น อันจะพึงเกิดขึ้นให้ชมตามนิสสัยวาสนาในเวลานั้นจะเกิดขึ้นเอง เพราะอำนาจของการรักษาจิตกับคำบริกรรมไว้ได้ด้วยสตินั้นแล จะมีอะไรมาบังดาลให้เกิดขึ้นไม่ได้

ข้อควรสังเกตและระวังในขณะภาวนา โดยมากมักคิดและพูดกันเสมอว่าภาวนาคุณรศวรรค์ คุณกรรมคุณเวรของตนและผู้อื่น ข้อนี้ท่านที่มุ่งต่ออรรถธรรมสำหรับตัวจริงๆ กรุณาสังเกตขณะภาวนาว่า จิตได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับผูกพันกับเรื่องดังกล่าวเหล่านี้บ้างหรือไม่ ถ้ามีควรระวังอย่าให้มีขึ้นได้ สำหรับผู้ภาวนาเพื่อความสงบเย็นเห็นผลเป็นความสุขแก่ใจ โดยถูกทางจริงๆ เพราะสิ่งดังกล่าวเหล่านั้นมิใช่ของดีดังที่เข้าใจ แต่เป็นความคิดที่ริเริ่มจะไปทางผิด เพราะ *จิตเป็นสิ่งที่น้อมนึกเอาสิ่งต่างๆ ที่ตนชอบได้แม้ไม่เป็นความจริง นานไปสิ่งที่น้อมนึกนั้นอาจปรากฏเป็นภาพขึ้นมาราวกับเป็นของจริงก็ได้* นี้รู้สึกแกำยก แม้ผู้สนใจในทางนั้นอยู่แล้ว จนปรากฏสิ่งที่ตนเข้าใจว่าใช่และชอบขึ้นมาด้วยแล้ว ก็ยังทำความมั่นใจหนักแน่นขึ้นไม่มีทางลดละ จะไม่ยอมลงกับใครง่ายๆ เลย จึงได้เรียนเผด็จไว้ก่อนว่าควรสังเกตรระวังอย่าให้จิตนี้ก็น้อมไปในทางนั้น จะกลายเป็น

เป็นนักภวานาที่น่าทึ่งเรศเวทนา ทั้งที่ผู้นั้นยังทะนงถือความรู้ความเห็น
ของตัวเองว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องอยู่ และพร้อมจะสั่งสอนผู้อื่นให้เป็นไปในแนว
ของตนอีกด้วย จิตถ้าได้นึกน้อมไปในสิ่งใดแล้ว แม้สิ่งนั้นจะผิดก็ยิ่งเห็น
ว่าถูกต้องนั่นเอง จึงเป็นการลำบากและหนักใจแก่การแก้ไขอยู่ไม่น้อย
เพราะจิตเป็นของละเอียดมากยากที่จะทราบได้กับบรรดาอารมณ์ที่จิตเข้า
เกาะเกี่ยวว่าเป็นอารมณ์ดีหรือชั่วประการใด นอกจากท่านที่เชี่ยวชาญ
ทางด้านภวานาซึ่งเคยผ่านเหตุการณ์ต่างๆ มาแล้วอย่างโชกโชคน เช่น
อาจารย์มั่นเป็นต้นนั้น ท่านพอตัวเสียทุกอย่างไม่ว่าภายในภายนอก
ท่านคลี่คลายดูโดยละเอียดทั่วถึงไม่มีทางสงสัย จึงสมนามที่ท่านเป็น
อาจารย์หรือครูชั้นเอกในการสอนธรรมกรรมฐานแก่บรรดาศิษย์ ท่านผู้ใด
จะมีความรู้ความเห็นในด้านภวานามากน้อยทั้งภายในภายนอกมาเพียงไร
เวลาเล่าถวายท่านจบลงแล้ว จะได้ยินเสียงท่านแสดงออกด้วยความเข้มข้น
มั่นใจในความรู้ความเห็นของท่านเองอย่างจับใจและหายสงสัย ทั้งท่าน
ที่มาเล่าถวายและบรรดาศิษย์ที่แอบฟังอยู่ที่นั่น ทั้งเกิดความรื่นเริง
ในธรรมนั้นสุดจะกล่าว แม้ผู้นั้นจะยังสงสัยในบางแขนง ขณะท่านอธิบาย
จบลงแล้ว ได้แยกแยะเรียนความรู้ความเห็นของตนให้ท่านฟังซ้ำอีก
ท่านจะชี้แจงเหตุผลของสิ่งนั้นๆ ให้ฟังทันทีด้วยความมั่นใจที่ท่านเคยผ่าน
มาแล้ว ท่านจะว่าท่านองค์นั้นว่าท่านลงไปมกกองมูตรกองคูอยู่ทำไม
ผมเคยงมมาก่อนท่านแล้ว และล้างมือด้วยสิ่งซักฟอกต่างๆ ตั้งสามวัน
ก็ยังไม่หายกลิ่น และท่านยังขยันนำสิ่งนั้นมาทาตัวชโลมศีรษะโดยเข้าใจ
ว่าเป็นน้ำหอมอยู่หรือ นั่นคือกองมูตรคูที่เขาถ่ายมาได้สองสามวันแล้ว
ซึ่งกำลังส่งกลิ่นฉุนเต็มที ท่านอย่ากล้าหาญอดแค้นไปสุดดมเล่นเดี่ยว
น้ำในบ่อจะหมด แต่สิ่งที่ท่านนึกว่าหอมนั้นจะยังไม่หายกลิ่น จะว่าผม

ไม่บอก ผมเคยโดนมาแล้วจึงได้ขีดและขีดบอก กลัวท่านจะโดนเข้าไปอีก ถ้าไม่มีน้ำล้าง อาจร้ายกว่าผมที่เคยโดนมาทั้งที่มีน้ำล้างยังแยะและขีดอยู่จนปานนี้ ดังนี้ ซึ่งเป็นคำที่ออกกรสอย่างยิ่งสำหรับผู้เขียนซึ่งมีนิสัยหยาบ ท่านผู้มีนิสัยละเอียดอาจเกิดความขยะแขยงไม่น่าฟัง แต่การที่ท่านแสดงเช่นนั้น เป็นคำยืนยันอย่างหนักแน่นแม่นยำในใจ ทั้งทางผิดและทางถูกที่ท่านเคยผ่านมาให้ผู้มาศึกษาฟัง และหายสงสัยในสิ่งที่ตนยังเห็นว่าถูกว่าดีนั้น แล้วพยายามติดตามท่านด้วยความแนใจ จะไม่โดนกองมูตรกองคู่อีก ซึ่งร้ายกว่าคำที่ท่านชี้แจงให้ฟังที่คิดว่าเป็นคำหยาบเสียอีก การยกธรรมท่านมาแทรกบ้างก็เพื่อท่านนักรบธรรมทั้งหลายจะได้นำไปเป็นข้อคิดว่า ความรู้ทางด้านภาวานานี้ไม่สิ้นสุดอยู่กับผู้ใดที่พอจะยืนยันได้ทีเดียว โดยมีได้ไตร่ตรองหรือไต่ถามผู้รู้มาก่อนเสียก่อน นอกจากท่านที่ชำนาญมาอย่างเต็มภูมิแล้ว นั้นไม่นับเข้าในจำพวกที่กำลังเห็นกองมูตรคู่อุทที่ท่านตำหนิว่าเป็นของดี แล้วชื่นชมในความรู้ความเห็นของตน แม้ผู้เขียนเองก็เคยอวดเก่งในความหวังอิงของตนและถกเถียงท่านแบบตาแดงมาแล้ว จนไม่อาจนับได้ว่ากี่ครั้งก็หนเพราะทำอยู่เสมอ รู้ขึ้นมาอยู่เสมอและสำคัญตัวว่าถูกอยู่เสมอ คำถกเถียงท่านทุกประโยคที่ตนเข้าใจว่าถูกต้องดีแล้ว เหมือนยื่นไม้แต่ละชิ้นให้ท่านตีเอาๆ จนแทบศิโรราบไม่มีผมเหลือค้างอยู่นั้นแล จึงจะได้ความฉลาดอันแหลมคมและความดีจากปัญหาขุขุมไม้ไผ่ (ปัญหาฆ่าตัวเอง) ของตนที่ถือว่าถูกว่าดีมาจากที่ไหน นอกจากท่านตีเอาอย่างถนัดมือ แล้วก็ยื่นยาใส่แผลที่ถูกตีมาให้ไปใส่แผลเอาเองเท่านั้น จะได้ดีหรืออะไรมาจากความฉลาดหวังอิงนั้นเล่า ที่ว่าท่านยื่นยามาให้ไปใส่แผลเอาเองนั้น ได้แก่ท่านแก่ความรู้ความเห็นทางด้านภาวานาที่ตนสำคัญผิดไปนั้น แล้วเรากลับยอมเห็นตามท่าน กว่าจะ

ยอมลงได้ด้วยเหตุและผล ก็ถูกท่านเช่นเอาเจ็บพอเข็ดหลายที่เรียกว่า ถูกตีนั้นแล ฉะนั้น จึงเรียนไว้เพื่อทราบว่าคุณที่รู้แล้วกับคนที่ยังหลงอยู่ในกองกิเลสนั้นผิดกันอยู่มาก ถ้าไม่ใช่ผู้รู้มาแก้ความรู้ความเห็นผิดนั้น ปล่อยให้เฉพาะพวกที่เก่งๆ แก้กันเอง ที่นั่นจะต้องกลายเป็นเวทีมวย ฝึปากที่ไม่ยอมลงกันได้ แบบไม่มีใครกล้าจองตัวเข้าฟังด้วยได้แน่นอน เพราะกลัวจะไปเหยียบน้ำลายของนักมวยฝึปากบนเวทีเสียจนสิ้น และ เลอะไปทั้งตัวโดยไม่มีผลดีอะไรติดตัวมาบ้างเลย ทั้งนี้เพราะความรู้ ภายในจากการภาวนาเป็นความสลับซับซ้อนมาก ยากจะกำหนดได้ว่า อันไหนถูกอันไหนผิด ผู้ปฏิบัติที่ไม่มีครูอาจารย์คอยอบรมสั่งสอนต้อง ลูบคลำ ผิดก็คลำ ถูกก็คลำ คลำทั้งน้ำทั้งเนื้อ ทั้งเปลือกทั้งกระพี้ ทั้งรากแก้วรากฝอย ทั้งกิ่งทั้งใบเอาไปทำบ้านเรือน คือเครื่องอยู่ของจิต ที่ภาคภูมิใจด้วยไม้ทั้งต้น แล้วก็ชมว่าสวยงามเอาเองทั้งที่คนอื่นดูไม่ได้ การปฏิบัติภาวนาที่ไม่ใช้วิจารณ์ญาณก็เป็นทำนองนี้เหมือนกัน อะไรๆ ก็จะเหมาเอาเสียว่าถูกไปหมด เวลาระบายออกมาให้ผู้อื่นฟังกับปากกับ หูตัวเองซึ่งอยู่ใกล้ๆ แทะติดกัน ก็ไม่ยอมฟังว่าที่พูดไปนั้นถูกหรือผิด ประการใดบ้าง แต่จะเข้าใจว่าถูกและพูดฟุ้งไปที่เดียว ความเสียหายจึง ไม่เป็นอันเฉพาะผู้ไม่พิจารณาสำรวจให้รอบคอบและรู้จักประมาณเพียง เท่านั้น ยังมีส่วนแปดเปื้อนเลอะเลือนแก่งพระศาสนาอันเป็นจุดส่วนรวม อีกด้วย จึงควรสำรวจระวังไว้ให้มากเป็นการดี

ขณะนึกคำบริกรรมภาวนาที่เป็นความถูกต้อง ท่านนักภาวนาควร สนใจกับคำบริกรรมของตน โดยเฉพาะในขณะนั่งบริกรรมภาวนา ไม่ควร เป็นกังวลกับทำนองที่กำหนดไว้ถูกต้องแต่ต้นแล้ว คือขณะภาวนาที่กำลัง

ทำความเข้าใจจนจดจ่อกับงานที่ทำนั้น ภายอาจเอียงหน้าเอียงหลังเอียง ซ้ายเอียงขวาไปบ้าง เพราะขาดความสนใจกับกาย เวลานั้นมีความสนใจกับการภาวนาโดยเฉพาะ ดังนั้น แม้กายจะเอียงไปบ้างก็ตาม แต่จิตขออย่าให้เอียงไปจากอารมณ์ภาวนาเป็นการดี เพราะจุดสำคัญที่ต้องการจริงๆ อยู่กับภาวนา ถ้าจิตมากังวลกับกายอยู่เรื่อยๆ กลัวจะเอนหน้าเอียงหลัง ทำให้จิตหลุดตัวจากคำภาวนา ไม่อาจเข้าสู่ความละเอียดเท่าที่ควรได้ตามกำลังของตน เพื่อให้จิตได้ทำหน้าที่เต็มความสามารถของตนในเวลานั้น จึงไม่ควรกังวลกับกายภายนอก แต่ควรทำความเข้าใจต่อคำภาวนาอย่างเดียว จนจิตสงบและรู้เหตุรู้ผลของตนได้ตามความมุ่งหมาย แม้ขณะที่จิตสงบรวมลงสู่ภวังค์คือที่พักผ่อน ตัวหมดความรู้สึกกับสิ่งภายนอก มีกายเป็นต้นก็ตาม เวลาจิตถอนขึ้นมาแล้วเห็นกายเอนเอียงไปในลักษณะต่างๆ ก็ไม่ควรสงสัยข้องใจว่ากายนั้นไม่เที่ยงตรงตามที่กำหนดไว้ การกังวลทางกายและกังวลทางใจ นอกจากก่อความวุ่นวายให้แก่จิตที่ไม่รู้หน้าที่ของตนแล้ว ผลที่จะพึงได้รับเวลานั้นจึงไม่มีอะไรปรากฏยิ่งไปกว่า กายกับใจเกิดยุ่งกันในเวลาภาวนาโดยไม่รู้สึกรู้ตัว จึงควรทำความเข้าใจไว้แต่ขณะเริ่มลงมือภาวนา

ที่ตั้งฐานสูงต่ำแห่งอารมณ์ของจิต กรรมฐานบางประเภทอันเป็นอารมณ์ของจิตย่อมมีฐานเป็นตัวอยู่แล้ว เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน มีฐานเป็นของตัวอยู่โดยเฉพาะ ส่วนหนึ่งบางส่วนที่ถูกกำหนดเป็นฐาน ย่อมทราบว่ายูในที่เช่นไร สิ่งที่ถูกกำหนดนั้นๆ พึงทราบไว้ว่ามีอยู่ อารมณ์แห่งกรรมฐานในที่เช่นนั้นๆ สูงหรือต่ำประการใด สิ่งนั้นๆ มีฐานของตนที่เป็นอยู่ตายตัว เช่น ฟันมีอยู่ใน मुखทวาร ผมตั้งอยู่บนศีรษะมีส่วนสูงเป็น

ที่อยู่ นอกนั้น เช่น หนังสือ ผม ขน เอ็น กระดูก มีอยู่ในที่ทั่วไปตามแต่ จะกำหนดเอาอาการใดเป็นอารมณ์แห่งกรรมฐาน และอาการนั้นๆ ตั้งอยู่ในที่เช่นไร เวลากำหนดสิ่งนั้นๆ เป็นอารมณ์ตามฐานของตนที่ตั้งอยู่สูงหรือต่ำประการใด กรุณาทราบไว้ตามฐานของสิ่งนั้นๆ เวลากำหนดอาการใด อาการหนึ่งทีกล่าวมาเป็นอารมณ์ในขณะภาวนา พึงกำหนดเฉพาะอาการนั้นเป็นสำคัญกว่าความสูงหรือต่ำที่กำหนดไว้เดิม เช่นเดียวกับทำนั่งสมาธิที่เอนเอียงไปข้างไม่สำคัญ ความสูงหรือต่ำที่เราที่กำหนดไว้เดิมอย่างไร ก็ปล่อยตามสภาพเดิม อย่ายกกรรมฐานที่เคยกำหนดแล้วว่าอยู่ในที่เช่นนั้นมาตั้งใหม่เรื่อยๆ โดยเข้าใจว่าเคลื่อนจากที่เดิม ถ้ายกมาตั้งใหม่ตามความสำคัญของใจ จะทำให้เป็นกังวลไปกับฐานนั้นๆ ไม่เป็นอันกำหนดภาวนากับกรรมฐานบทนั้นได้อย่างถนัดชัดเจน เช่น กำหนดกระดูกศีรษะและเพ่งสิ่งนั้นเป็นอารมณ์ จนปรากฏเห็นเป็นภาพชัดเจน เหมือนกับดูด้วยตาเนื้อ แต่แล้วเกิดความสำคัญขึ้นว่ากระดูกศีรษะนั้นได้เคลื่อนจากฐานบนมาอยู่ฐานล่างซึ่งผิดกับความจริง แล้วกำหนดใหม่ตั้งนี้เป็นต้น ซึ่งเป็นการสร้างความลุ่มลุ่มล่ำส่ำให้แกใจอยู่เสมอ ไม่มีเวลาพิจารณาอาการนั้นๆ ให้แนบสนิทลงได้ ที่ถูกควรกำหนดอาการนั้นๆ ให้อยู่ในความรู้สึกหรือความเห็นภาพแห่งอาการนั้นๆ ด้วยความรู้สึกทางสติไปตลอดสาย แม้ภาพของอาการนั้นๆ จะแสดงอาการใหญ่ขึ้นหรือเล็กลงหรือแสดงอาการแตกสลายไป ก็ควรกำหนดรู้ไปตามอาการของมัน โดยไม่คำนึงถึงความสูงต่ำที่เคยกำหนดไว้เดิม การทำอย่างนี้จะทำให้จิตแนบสนิทและเกิดความสลัดสังเวชไปกับอาการที่กำหนด ซึ่งแสดงอาการแปรสภาพให้เห็นอย่างเต็มที่

การกำหนดลมหายใจและฐานที่ตั้งของลมก็เหมือนกัน เมื่อกำหนดลมที่แรกได้กำหนดไว้ในที่เช่นไร เช่น กำหนดที่ตั้งจุมุกเป็นต้น เวลาดูลมเพลिनไปด้วยความสนใจอาจเกิดความสงสัยขึ้นมาในเวลานั้นได้ว่า ลมได้เคลื่อนจากที่ตั้งจุมุกไปอยู่ในฐานอื่นเป็นต้น แล้วตั้งลมที่ตั้งจุมุกใหม่ดังนี้เรียกว่าก่อกวนตัวเองด้วยความสำคัญ จะไม่เกิดผลได้เลย เพราะความสงสัยมาแย่งเอาไปเสียหมด เพื่อความถูกต้องและหายกังวลในฐานต่างๆ จึงควรปฏิบัติตามที่กล่าวมาในอาการอื่นๆ คือพึงทำความรู้ชัดในกองลมที่ผ่านเข้าผ่านออกด้วยสติทุกระยะไปจนถึงที่สุดของลม แม้ฐานของลมจะปรากฏว่าสูงต่ำ หรือผิดฐานเดิมไปตามความเข้าใจก็ตาม จะไม่ทำให้การกำหนดนั้นเสียไปแม้แต่น้อยเลย ยิ่งจะทำให้จิตกับลมสนิทแนบต่อกันไปตลอดที่สุดของการภาวนาหรือที่สุดของลม

ลมหายใจดับไปในความรู้สึก ขณะภาวนาอานาปานสติในบางครั้งที่สุดของลมคือดับไป ที่สุดของใจคือรวมลงสนิท หมดความรับผิดชอบกับลม ตั้งอยู่เป็นเอกจิตคือมีอารมณ์เดียว เพียงรู้อย่างเดียวไม่เกี่ยวกับสิ่งใดต่อไปอีก ที่เรียกว่าจิตรวมสนิททางสมาธิภาวนา แต่ผู้ภาวนาอานาปานสติ เมื่อเข้าถึงลมละเอียดและลมดับไปในความรู้สึกขณะนั้นเกิดตกใจด้วยความคิดหลอกตัวเองว่า “ลมดับต้องตาย” เพียงเท่านั้นลมก็กลับมีมา และกลายเป็นลมหายไปตามเดิม จิตก็หายาบ สุดท้ายการภาวนาก็ไม่ก้าวไปถึงไหน คงได้เพียงขึ้นกลัวตายแล้วถอยจิตถอยลมขึ้นมาหาที่ที่ตนเข้าใจว่าจะไม่ตายนี้เท่านั้น การภาวนาแบบนี้มีมากภายในวงปฏิบัติ จึงได้เรียนไว้บ้าง เพราะอาจเกิดมีแก่ท่านที่ภาวนาอานาปานสติเป็นบางราย แล้วอาจเสียทำให้กับความหลอกลวงนี้ได้

การภาวนาเพื่อเห็นความจริงกับลมในอานาปานสติ กรุณากำหนดลม ด้วยสติจนถึงที่สุดของลมและของจิต จะเห็นความอัศจรรย์อย่างเด่นชัด ขณะผ่านความกลัวตายในระยะที่เข้าใจว่าลมดับไปแล้วด้วยความ กล้าหาญ คือ ขณะเจริญอานาปานสติไปถึงลมละเอียดและลมดับไปใน ความรู้สึกขณะนั้น โปรดทำความเข้าใจว่า แม้อลมจะดับไปจริงๆ ก็ตาม เมื่อความรู้สึกคือใจยังครองตัวอยู่ในร่างนี้ อย่างไม่ตายแน่นอน ลมจะดับก็จึงดับไป หรืออะไรๆ ในกายจะดับไปตามลม ก็จึงดับไปตาม ธรรมชาติของตน สำหรับใจผู้ไม่ดับไม่ตายไปกับสิ่งเหล่านั้น จะกำหนดดู ให้รู้ทุกอย่างบรรดาที่ผ่านเข้ามาในความรู้สึกขณะนี้ แต่จะไม่เป็นกังวล กับอะไรที่เป็นสภาพเกิดๆ ดับๆ เพียงเท่านี้จิตจะตัดความกลัวและกังวล ต่างๆ ที่เคยสั่งสมไว้ออกได้อย่างไม่คาดฝัน และสงบลงถึงฐานของสมาธิ โดยไม่มีอะไรมาคิดขวางได้เลย สิ่งที่เป็นอุปสรรคกีดขวางขณะลมจะดับ หรือขณะลมดับไป ก็มีเฉพาะความกลัวตายเท่านั้นเอง พอผ่านอุปสรรคนี้ ไปได้ด้วยอุบายดังกล่าวเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ครั้งต่อไปความกลัวหายหน้า ไปเลย ไม่อาจกลับมาหลอกได้อีก เราจึงพอมองเห็นเล่ห์เหลี่ยมของ กิเลสได้ชัดเจนนี้แล ครั้นแล้วเราก็ไม่เห็นตายดังความคาดคิด ก็ยิ่งทำให้เห็นตัวมารที่แสนปั่นเรื่องขึ้นหลอกได้ชัดเจน ฉะนั้น ท่านที่ภาวนา อานาปานสติ กรุณาจำหน้ามารตัวนี้ไว้ด้วยดี เวลาเจอกันในวันข้างหน้า จะได้ทราบวิธืหลบหลีกแก้ไข และดำเนินไปได้โดยสะดวกจนถึงฝั่งแห่ง ความปลอดภัยไร้ทุกข์ทั้งมวล ดังองค์ศาสดาท่านที่ทรงดำเนินธรรมบทนี้ มาก่อน จนได้ตรัสรู้และนิพพานด้วยธรรมบทนี้เป็นบาทฐาน

ภวังคจิต คำว่า *จิตตกภวังค์* บางท่านอาจไม่เข้าใจ จึงขออธิบายไว้บ้าง เล็กน้อย คำว่า *ภวังค์* แปลอย่างป้าๆ ตามนิสสัยที่ถนัดใจ จึงขอแปลว่า

องค์แห่งภพ หรือเรือนพักเรือนนอนของอวิชชามาตั้งแต่ติกดำบรรพ์
แสนกัปนับไม่ถ้วน คำว่า จิตตภวังค์ คือ อวิชชารวมตัวเข้าไปอยู่ในที่
แห่งเดียว ไม่ทำงานและไม่ใช้สมุนให้ออกเที่ยวล่าเมืองขึ้นตามสายทาง
ต่างๆ นั้นแล ทางออกทางเข้าของสมุนอวิชชา คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย
เมืองขึ้นของอวิชชา คือ รูป ร้อยแปด เสียง ร้อยแปด กลิ่น ร้อยแปด
รส ร้อยแปด เครื่องสัมผัส ร้อยแปด ซึ่งล้วนเป็นที่รักชอบของอวิชชา
ทั้งสิ้น สมุนของอวิชชา คือ รากะตัณหา โดยอาศัย สัตถุญา สังขาร วิญญาณ
เหล่านี้ เป็นเครื่องมือช่วยจัดการงานต่างๆ ให้เป็นไปตามความหวัง
ขณะที่จิตตภวังค์ด้วยกำลังของสมาธิ อวิชชาก็พักผ่อนไปชั่วระยะหนึ่ง
พอจิตถอนขึ้นมาก็เริ่มทำงานอีกตามหน้าที่ของตน แต่ไม่รุนแรงเหมือน
ที่ยังไม่ถูกหักแข็งหักขาจากสมาธิภาวนา ดังนั้น สมาธิภาวนาจึงเป็น
เครื่องมือตัดกำลังของอวิชชาได้ดี เพื่อปัญญาจะได้ทำการกวาดล้างไป
โดยลำดับ จนไม่มีอวิชชาเหลืออยู่ภายในใจ คำว่า ภวังคจิต นี้ เริ่มทราบได้
จากการภาวนาเมื่อจิตรวมสงบตัวลงไป พอถอนออกมา เรียกว่าจิตออก
จากภวังค์ และเริ่มยุ่งไปกับเรื่องร้อยแปดที่อวิชชาเป็นผู้บงการ ไม่มีวัน
สำเร็จเสร็จสิ้นลงไป ฉะนั้น จึงไม่มีงานใดจะยืดยาวจนสืบสาวราวเรื่อง
หาเหตุผลต้นปลายไม่ได้ เหมือนงานของอวิชชาที่แผ่กระจายไปทุกแห่ง
หนตำบลหมู่บ้านตลอดโลกสงสาร และกล้าได้กล้าเสียต่องานของตน
รักชังเกลียดโกรธ เป็นงานประจำของอวิชชาไม่มีรังเกียจ พอใจทั้งรัก
ทั้งชัง พอใจทั้งเกลียดทั้งโกรธ แม้จะมีความทุกข์ทรมานแก่ผู้รับใช้เพียงไร
อวิชชาเป็นไม่ยอมให้ล่อย ยุให้รักให้ชัง ให้เกลียดให้โกรธ จนผู้รับผล
เกิดความฉิบหายป่นปี้ไปเพราะสิ่งเหล่านี้ อวิชชาก็ไม่ยอมเห็นใจและ
สงสาร บังคับให้ทำงานผู้รับใช้แหลกลาญไปกับมัน นั้นแลคือความเป็น

ธรรมของอวิชาทุกๆ อวิชาที่มีอยู่ในใจสัตว์โลก งานที่อวิชาพาให้ทำนั้น ไม่มีวันสิ้นเสร็จสำเร็จเหมือนงานอื่นๆ นอกจากแตกแขนงกว้างขวาง ออกไปเรื่อยๆ ไม่มีวันเวลาเป็นกฎเกณฑ์ขอบเขตเท่านั้น *ผู้มีธรรมในใจ* เช่น ผู้มีสมาธิปัญญาบ้าง จึงพอเห็นโทษของอวิชาที่พาทำงานไม่หยุด ดังนั้น เมื่อจิตรวมลงสู่ภวังค์ที่เรียกว่าอวิชาพักงานชั่วคราว จึงปรากฏ มีความสุขสบายหายห่วงไปพักหนึ่ง ตอนที่จิตพักงานนี้แลที่พอเห็นโทษ แห่งความหมუნของตนที่มีอวิชาอยู่หลังฉาก ซึ่งความหมუნนั้นผิดธรรมดา ที่อยู่ในภวังค์มากมาย ขณะที่จิตถอนขึ้นมาใหม่ๆ ใจก็ยังคงมีความสงบเย็น อยู่ด้วยกำลังของสมาธิหล่อเลี้ยง จิตมีความสงบเพราะสมาธิมากเพียงไร ก็เห็นโทษแห่งความวุ่นวายของอวิชาเป็นเหตุมากเพียงนั้น ด้วยเหตุนี้ ผู้ปฏิบัติจึงมักติดสมาธิจนไม่สนใจจะแก้ด้วยวิธีใดๆ เพราะเป็นความสงบ เย็นมากพอให้ติดได้ สุดท้ายจิตกลับเห็นโทษแห่งความวุ่นวายเพราะ อวิชา แต่ก็ติดในสมาธิซึ่งเป็นบ้านพักเรือนนอนของอวิชาจนได้ เพราะ ไม่มีทางออกซึ่งเห็นว่าดีกว่านี้ นี่แลผู้ปฏิบัติจะเห็นคุณของสติปัญญาอย่าง ถึงใจ ก็มาเห็นตอนพยายามถอดถอนทำลายอวิชานี้แล เพราะนอกจาก สติกับปัญญาแล้ว ไม่มีเครื่องมือใดสามารถทำลายได้

ภวังคจิตจะสูญสิ้นไปได้เมื่อไร ภวังคจิตไม่มีวันสูญสิ้นไปโดยลำพัง เพราะเป็นแหล่งสร้างภพสร้างชาติสร้างกิเลสตัณหามานาน และทางเดิน ของอวิชาก็คือการสร้างภพชาติบนหัวใจสัตว์โลกอยู่ตลอดเวลา ไม่มีวัน เกียจคร้านและอิมพอ ผู้ปฏิบัติถ้ายังรักสงวนภวังคจิตและรักษานแห่ง สมาธิของตนอยู่ ไม่คิดหาทางขยับตัวเข้าสู่ปัญญาเพื่อสอดส่องดู ตัวอวิชาที่เปรียบเหมือนนางบังเงาอยู่ในจิต หรือในภวังคจิตในสมาธิ ก็เท่ากับเป็นสมุนของภพชาติอยู่เรื่อยไปไม่มีวันพ้นไปได้ ถ้าต้องการ

หลุดพ้น ก็ต้องสร้างสติปัญญาขึ้นกับใจจนคล่องแคล่วแกว่งกล้า สามารถทำลายภวังคจิตอันเป็นตัวภพชาตินั้นเสีย ภวังคจิตก็สลายหายซากไปเอง ผู้จะทราบภวังคจิตได้ ต้องเป็นผู้มีสมาธิอันมั่นคงและมีสติปัญญาอันแหลมหลัก เข้าเขตชายแห่งมหาสติมหาปัญญาอันนั้นแล นอกนั้นไม่สามารถทราบได้ แม้เรียนจบพระไตรปิฎก ก็ไม่พ้นจากความพอกเอาความรู้่อวิชาไว้อย่างเต็มพุงไปได้ เครื่องมืออันยอดเยี่ยมก็คือมหาสติมหาปัญญา นี้แลเป็นเครื่องสังหารทำลายภวังคจิตภวังคจิตภวังคจิต พระปาก็เขียนไปตามนิสัยป่านั้นเอง กรุณาอย่าได้ถือสาและยึดเป็นหลักเป็นเกณฑ์นักเลย เพราะพูดไม่มีแบบมีฉบับเป็นเครื่องยืนยันรับรอง เวลาปฏิบัติก็อยู่ในป่า เวลาเรียนก็เรียนในป่า ธรรมจึงเป็นธรรมป่า รวมแล้วมีแต่เรื่องป่า ไม่มีคำว่าคัมภีร์แฝงอยู่ข้างเลย

การอธิบายวิธีเดินจงกรมกับวิธีนั่งสมาธิก็ไม่ค่อยเป็นแถวเป็นแนว เนื่องจากความเกี่ยวโยงแห่งแขนงธรรมต่างๆ ที่ควรอธิบายมีสัมพันธ์กันเป็นตอนๆ จึงเขียนวกเวียนซ้ำซากไปตามความจำเป็น ผู้เริ่มฝึกหัดใหม่ อาจเป็นปัญหาและทำให้เกิดความรำคาญอยู่บ้าง แต่อาจเกิดผลในวาระต่อไป จึงขอสรุปวิธีการทั้งสองลงว่า ถ้าเห็นว่าการเดินจงกรมเหมาะกับนิสัย และได้รับความสงบหรือเกิดอุบายต่างๆ ขึ้นมากกว่าวิธีนั่งสมาธิ ก็ควรเดินมากกว่านั่ง ถ้าการนั่ง จิตได้รับผลมากกว่าก็ควรนั่งมากกว่าเดิน แต่ไม่ควรปิดทางของการเปลี่ยนอิริยาบถ ซึ่งเป็นความสำคัญสำหรับกายที่เป็นเครื่องมือทำงาน ทั้งสองนี้จะเป็นวิธีใดก็คือการทำลายกิเลสสิ่งพอกพูนภพชาติและกองทุกข์ทั้งมวลภายในใจอันเดียวกันนั้นแล กรุณาทำความสนใจกับจิตซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของโลกด้วย โลกกับเราจะอยู่ด้วยกันเป็นผาสุก ไม่อยู่ด้วยความเดือดร้อนนอนครางนัก เพราะจิต

ได้รับการอบรมพอ มีเครื่องป้องกันหลบซ่อนบ้าง ดีกว่าที่ไม่มีอะไรในตัวเลย เวลาดับขันธจะได้อาศัยพึ่งร่วมพึ่งเงาความดีภายในตัวที่สั่งสมไว้ สัตว์โลกเป็นไปกับกรรมดีกรรมชั่วและเสวยผลเป็นสุขบ้างทุกข์บ้างตลอดมา ไม่เคยมีสัตว์ตัวใดหรือผู้ใดหลีกเลี่ยงไปได้โดยไม่ยอมเสวยผลที่ไม่พึงปรารถนา แม้ในโลกมนุษย์เราก็รู้เห็นกันอยู่อย่างเต็มตาเต็มใจ ทั้งท่านและเราตลอดสัตว์ ซึ่งมีสุขบ้างทุกข์บ้างเจือปนกันไปเป็นคราวๆ ในรายหนึ่งๆ การอบรมความดีมีศีลสมาธิปัญญาเป็นต้น เพื่อเป็นเรือนใจ อันเป็นสิ่งที่ผู้บำเพ็ญจะพึงรู้เห็นในปัจจุบัน วันนี้ชาตินี้ไม่สงสัย เช่นเดียวกับสมัยพุทธกาล ส่วนขณะจิตที่รวมลงเป็นสมาธิซึ่งมีหลายขณะต่างๆ กันตามนิสสัยนั้น ไม่ขอแสดงไว้ ณ ที่นี้ เกรงว่าท่านที่เริ่มปฏิบัติจะคิดคาดหมายไปต่างๆ ซึ่งมีใช่ความจริงที่เป็นเองจากสมาธินิสัยของตน ที่อธิบายวิธีเดินจงกรมและนั่งสมาธิภาวนาที่ผ่านมา นี้ อธิบายเป็นกลางๆ นำไปปฏิบัติได้ทั้งพระและฆราวาส ส่วนผลคือความเป็นของจิตที่เกิดจากการเดินจงกรมหรือนั่งสมาธินั้น ส่วนใหญ่คือความสงบของจิต เวลารวมลงไปถึงที่แล้ว จิตเป็นหนึ่งมีอารมณ์เดียวกัน ส่วนย่อยที่อาจเป็นไปตามนิสสัยนั้น ผิดกัน ผู้ปฏิบัติจึงไม่ควรเป็นกังวลเมื่อได้ทราบจากเพื่อนฝูงเล่าให้ฟังว่า จิตเขาเป็นอย่างนั้น รู้อย่างนั้น เห็นอย่างนั้น และรู้เห็นนิमितต่างๆ อย่างนั้น โปรดถือหลักใหญ่คือความสงบ ขณะที่จิตรวมลงเป็นลำดับนี้เป็นหลัก รับรองผลของสมาธิโดยทั่วไป ท่านที่มีความเพียรพยายามอยู่แล้ว ไม่นิยมว่าเป็นนักบวชหรือสาธุชน ย่อมจะเห็นความอัศจรรย์ของจิตจากสมาธิภาวนาในวันหนึ่งแน่นอน ชาวที่เคยอ่านในประวัติของอริยสาวกทั้งหลาย จะกลายมาเป็นชาวของตนในวันหนึ่งจนได้ เพราะสิ่งที่เป็นกิเลสบาปกรรมและธรรมเครื่องแก้กิเลสนั้นมีอยู่กับทุกคนและทั้งครั้งโน้นครั้งนี้

ไม่ลำเอียง ผู้ปฏิบัติเป็นสามัคยกรรม ชอบในสมาธิวิธี ผลเป็นที่พอใจเหมือน
อริยสาวกในครั้งพุทธกาลได้รับ ตนจะพึงได้รับเช่นกัน ข้อสำคัญอย่าคาด
กาลสถานที่ว่าเป็นที่เกิดแห่งมรรคผลนิพพาน ยิ่งไปกว่าการปฏิบัติตน
ด้วยมรรคโดยชอบธรรมเถิด นี่แลเป็นเครื่องปลดเปลื้องกิเลสกองทุกข์
ทางใจออกได้โดยสิ้นเชิง และมรรคนี่แลคือธรรมแก่กิเลสโดยตรงเรื่อยมา
แต่ครั้งโน้นถึงครั้งนี้ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง กรุณานำมาแก้จิตซึ่งเป็นที่
เกิดที่อยู่แห่งกิเลสทั้งมวลให้เห็นประจักษ์ขึ้นกับใจ ว่าใจได้เปลี่ยนตัว
จากความเคยเป็นภษณะแห่งกิเลสทั้งหลาย มาเป็นภษณะแห่งธรรมโดย
ลำดับจนเป็นธรรมทั้งดวง ใจถ่วงได้เป็นธรรมทั้งดวงแล้ว อยู่ที่ไหนๆ
ก็อยู่เถิด ความเกิดทุกข์ทางใจจะไม่มีมาเยี่ยมมาผ่านอีกเลย นอกจาก
ธาตุชั้นอันเป็นเรือนของทุกข์โดยตรงอยู่แล้ว ชั้นก็เป็นชั้นและทุกข์
ก็เป็นทุกข์ไปตามเคย จนถึงวันสุดท้ายปลายแดนแล้วก็สิ้นซากจากความ
เป็นชั้นเป็นทุกข์ไปตามกัน คำว่าอวิชชาที่เคยเรื่องอำนาจบนหัวใจก็สิ้น
อำนาจขาดความหมายไป ในขณะที่จิตกลายเป็นธรรมทั้งดวงไปแล้ว นี่แล
งานของธรรมมีความสิ้นสุดยุติและหลุดพ้นไปได้ ไม่เหมือนงานของ
อวิชชาซึ่งแผ่กระจายไปทั่วโลกสงสารไม่มีประมาณและเวลาจบสิ้นลงได้
จึงพอนำผลมาเทียบกันดูว่างานหนึ่งไม่มีประมาณและเวลาจบสิ้นลงได้
แม้จะทำไปก็กลับก็กลับก็พาให้หมุนเวียนอยู่ตลอดไป แต่งานหนึ่งมีทาง
เสร็จสิ้นลงได้ ไม่ต้องวทวนชนทุกข์ให้แบกหามอยู่เรื่อยไป ทั้งสองงานนี้
ผู้เคยผ่านมาพอจะทราบผลที่ผิดกันเป็นคนละโลก ถ้าให้เลือกด้วยความ
เป็นธรรมจะเอางานไหน เพียงเท่านั้นก็พอมีทางออกได้ ไม่ติดจมอยู่กับ
งานวนเวียนนั้นจนลืมนึกถึงธรรมสมบัติเพื่อตนเองในกาลต่อไป

การออกจากสมาธิภาวนา เวลาจะออกจากที่ภาวนา พึงออกด้วยความมีสติระลึกรู้ใจ ถ้าจิตยังสงบอยู่ในภวังค์นั้น มิใช่ฐานะจะบังคับให้ถอนขึ้นมาแล้วออกจากที่ภาวนา แม้ถึงเวลาจะต้องไปทำงานการหรือออกบิณฑบาตก็ไม่ควรรบกวน ปล่อยให้รวมสงบอยู่จนกว่าจะถอนขึ้นมาเอง งานภายนอกแม้จำเป็นก็ควรพักไว้ก่อนในเวลาเช่นนั้น เพราะงานของภวังค์จิตสำคัญกว่ามากมายจนนำมาเทียบกันไม่ได้ หากไปบังคับให้ถอนขึ้นมาทั้งที่จิตยังไม่ชำนาญในการเข้าการออก จะเป็นความเสียหายแก่จิตในวาระต่อไป คือจิตจะไม่รวมสงบลงได้อีกดังที่เคยเป็นแล้ว จะเสียใจภายหลัง เพราะเรื่องทำนองนี้เคยมีเสมอในวงปฏิบัติ จึงควรระมัดระวังอย่าให้เรื่องซ้ารอยกันอีก การออกถ้าจิตรวมสงบอยู่ก็ต้องออกในเวลาที่จิตถอนขึ้นมาแล้ว หรือเวลาที่รู้สึกเหนื่อย ขณะออกก็ควรมีสติ ไม่ควรออกแบบพรวดพราดไร้สติสัมปชัญญะ ซึ่งเป็นธรรมประดับตัวตามกิริยาที่เคลื่อนไหว ก่อนออกควรนึกถึงวิธีทำที่ตนเคยได้ผลในขณะที่ทำสมาธิก่อนว่า ได้ตั้งสติกำหนดจิตอย่างไร นึกคำบริกรรมบทใด ช้าหรือเร็ว ขนาดใดใจจึงรวมสงบลงได้ หรือเราพิจารณาอย่างไรด้วยวิธีใด ใจจึงมีความแยกคายได้อย่างนี้ เมื่อกำหนดจดจำทั้งเหตุและผลที่ตนทำผ่านมาได้ทุกระยะแล้ว ค่อยออกจากสมาธิภาวนา การที่กำหนดอย่างนี้เพื่อวาระหรือคราวต่อไปจะทำให้ถูกต้องตามรอยเดิมและง่ายขึ้น

เฉพาะนักบวชที่เป็นนักปฏิบัติอยู่แล้ว แม้ออกจากสมาธิมาแล้ว สติที่เคยระลึกรู้ใจก็ไม่ควรปล่อยวางในอิริยาบถต่างๆ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน และทำข้อวัตรหรือทำงานอะไรอยู่ ก็ควรมีสติกำกับคำบริกรรม หรือมีสติสัมปชัญญะอยู่กับตัว ไม่ปล่อยใจให้ส่ายสไปตามอารมณ์ต่างๆ

ตามนิสัยของจิตที่เคยต่ออารมณ์ การมีสติอยู่กับคำบริกรรมหรือมีสติอยู่กับตัว กิริยาที่แสดงออกต่างๆ ทางกายวาจาอย่าอ้อมไม่ผิดพลาด และเป็นความงามไม่แสดงหุแสดงตาผู้อื่น แม้จะมีนิสัยเชิงช้าหรือรวดเร็ว ประการใด ก็อยู่ในกรอบแห่งความน่าดูน่าฟังและงามตา ขณะทำสมาธิภาวนาจิตก็สงบลงได้เร็ว เพราะสติเครื่องควบคุมใจและงานที่ตนกระทำอยู่กับตัว ถ้าเป็นสัตว์ก็อยู่ในความอารักขาจะจับมาใช้งานเมื่อไรก็ง่ายก็ยากก็ไม่ค่อยเกิดได้ง่ายเหมือนปล่อยไปตามยถากรรม จิตที่พยายามรักษาอยู่ตลอดเวลาแม้ไม่รวมสงบลงได้ตั้งใจหวัง ก็ไม่ค่อยเพียวก่อกรรมทำชั่วใส่ตัวเหมือนที่ปล่อยไปตามยถากรรม การรักษาจิตได้แทบทุกครั้งหรือได้ทุกเวลานั้น เป็นการบำรุงสติและจิตเพื่อควรแก่งานทางด้านสมาธิภาวนาและงานอื่นๆ ได้ดี งานใดก็ตามที่ผู้ทำทำด้วยความจงใจ มีสติจดจ่ออยู่กับงาน งานนั้นย่อมเป็นที่น่าดูไม่คอยผิดพลาด ตัวเองก็ไม่เป็นคนเผอเรอ เป็นคนหรือพระที่อยู่ในระดับ ไม่ลดฐานะและการทำงานให้เป็นของน่าเกลียด ที่ว่า “สติจำต้องปรารถนาในที่ทั้งปวง” นั้น ถูกต้องเหมาะสมอย่างยิ่งหาที่คัดค้านไม่ได้ ทั้งนี้เราจะเห็นความจำเป็นของสติในเวลาทำสมาธิภาวนา หรือการพิจารณาธรรมภาคทั่วไป สติจำต้องตามกิจการนั้นๆ อยู่ทุกระยะ จึงจะทราบเรื่องราวของจิตของธรรมได้ละเอียดลออสมความมุ่งหมาย ยิ่งผู้มีภูมิจิตภูมิธรรมสูงมากเพียงไร สติก็ยังเป็นธรรมจำเป็นทุกระยะโดยปราศจากไม่ได้เลย ปัญญาจะคมกล้าสามารถเพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับสติเป็นเครื่องพยุงส่งเสริม แม้ปัญญาจะก้าวขึ้นสู่ภูมิมหาปัญญา ก็เป็นการแสดงถึงสติว่าต้องก้าวขึ้นสู่ภูมิมหาสติเช่นเดียวกัน เพราะสติเป็นธรรมเครื่องนำทางของงานทุกชนิด คนเราธรรมดาสามัญเพียงขาดสติไปบ้างเป็นบางเวลา กิริยาที่แสดงออก

ไม่น่าดูเลย ยิ่งปล่อยให้ขาดไปมากแบบไม่สนใจเลยแล้ว ก็นับว่าจวนจะเข้า..แน่นอนไม่สงสัย

ด้วยเหตุนี้ นักปฏิบัติที่บรรลุนิพพานช้าหรือเร็วแม้จะต่างกันตามนิสัยวาสนา ก็ยังขึ้นอยู่กับสติปัญญาเป็นของสำคัญอยู่ด้วย ผู้เร่งรัดทางสติมาก สมารถก็ปรากฏได้เร็ว คิดอ่านทางปัญญาก็ไปได้เร็วผิดกัน เราคิดเพียงงานเขียนหนังสือก็พอทราบได้ คือถ้าวันใดสติเลื่อนลอยเพราะความคิดสับสนมาก วันนั้นเขียนหนังสือก็ผิดๆ ถูๆ ทั้งขีดทั้งฆ่ายุ่งไปหมด แต่ถ้าวันใดใจไม่ยุ่ง สติมีอยู่กับตัวบ้าง วันนั้นเขียนหนังสือก็ถูกดี ไม่ค่อยขีดฆ่าอะไรนักเลย ท่านที่มีชื่อเสียงกิตติศัพท์กิตติคุณในทางจิตทางธรรมโดยมากมักเห็นความสำคัญของสติ ท่านพยายามตั้งสติอยู่ตลอดมาไม่ยอมให้พลั้งเผลอไปได้ ยิ่งเวลาทำสมาธิภาวนาและพิจารณาธรรมทั้งหลายด้วยแล้ว สติกับปัญญาต้องกลมกลืนเป็นอันเดียวกันไปโดยตลอด ไม่ยอมให้ขาดวรรคขาดตอนได้ ผู้เช่นนั้นทำอะไรอยู่ที่ใด ก็คือผู้มีชาครธรรมเครื่องตั้งอยู่กับตัว เป็นผู้มีเครื่องป้องกันตัวอย่างแน่นหนามั่นคง ข้าศึกยากจะเข้าถึงได้ ภัยทางใจจึงไม่มี ผิดกับผู้ไม่มีสติ ซึ่งเป็นพวกกอบโกยทุกข์เป็นไหนๆ มีเท่าไรรับเหมาจนหมด

ท่านอาจารย์มั่นท่านสั่งสอนเน้นหนักทางสติมาก ไม่ว่าความเพียรในท่าใด อิริยาบถใด ไม่ว่าผู้เริ่มอบรมใหม่หรือเก่า ท่านเป็นต้องสอนสติตามไปกับโอวาทเพื่อภูมิจิตภูมิธรรมของผู้มาศึกษานั้นไม่ลดละเลย ท่านว่า ท่านเคยเห็นโทษแห่งความขาดสติและเห็นคุณในควมมีสติทั้งในระยะเริ่มต้นแห่งความเพียร ตลอดไปถึงที่สุดจุดหมายปลายทางมาแล้วว่าเป็นสิ่งสำคัญด้วยกันทั้งสองอย่าง ประมาทไม่ได้ โดยให้ความมั่นใจ

แก่นักปฏิบัติว่า นักปฏิบัติในเพศใดวัยใดก็ตาม ถ้าเป็นผู้สนใจกับสติ อยู่เสมอ ไม่ให้ขาดวรรคขาดตอนในอิริยาบถและอาการต่างๆ นักปฏิบัตินั้น จะพึงมีหวังได้ชมสมาธิสมาบัติมรรคผลนิพพานไม่พ่นมือไปได้ เริ่มแรก แต่การอบรม ขอให้สติเป็นพี่เลี้ยงรักษาเถิด ความรู้สึกตนและรู้สึก ผิดถูกชั่วดีที่เกิดกับตนและผู้อื่นนั้น อย่างไรก็ตามต้องทราบได้ตามลำดับ ที่สติอยู่กับตัว ไม่ยอมพลั้งเผลอปล่อยให้กิเลสหลุดลากและล้วงเอาของดี ไปกินเลีย ย่อมมีหวังแน่นอน โดยมากผู้ปฏิบัติธรรมกลายเป็นนักตำหนิ ธรรมว่าไม่ให้ผลเท่าที่ควร หรือไม่ให้ผลแก่ตนในเวลาบำเพ็ญนั้น เพราะ กิเลสตัวพาให้เผลอนั้นแลแอบมาทำหน้าที่ก่อนสติซึ่งเป็นผู้นำ และแอบ ทำหน้าที่แฝงไปกับจิต ทั้งเวลาประกอบความเพียรและเวลาธรรมดา จึงทำให้ผิดหวังไม่ได้ตั้งใจหมาย แล้วแทนที่จะตำหนิตัวผู้เสียทำให้กิเลส แต่กลับไปตำหนิธรรมว่าไร้ผลไปเสีย จึงมีแต่เรื่องขาดทุนโดยถ่ายเดียว ในข้อนี้เป็นเพราะผู้ปฏิบัติไม่สนใจสังเกตกิเลสตัวพาให้เผลอนั้นเป็น กัยต่อตนและความเพียร เจ้าตัวนี้จึงได้โอกาสออกหน้าออกตาอยู่กับ นักปฏิบัติ โดยผู้ไม่รู้สีกว่าตนได้ถูกมันลากจูงอยู่ตลอดเวลา ถ้าเป็น นักสังเกตอยู่บ้าง จะพอทราบได้ในช่วงระยะเวลาไม่ถึงนาทีเลย คือ ขณะเริ่มประกอบความเพียรด้วยท่าต่างๆ โดยเริ่มตั้งสติต่อความเพียร นั้นแล เป็นขณะที่จะทราบได้ว่าความตั้งสติกับความเผลอสติจะรบกันให้ ผู้ปฏิบัติดู และไม่นานเลยความเผลอสติอันเป็นฝ่ายกิเลสที่คอยจ้องจ้อง มองที่อยู่จะเป็นฝ่ายชนะ และหลุดลากจิตหายเงิบไปเลย จากนาที่นั้นก็มี แต่ร่างของนักปฏิบัติผู้ไม่มีสติทำความเพียรอยู่เปล่าๆ ถ้าเดินจงกรม ก็สักแต่กิริยาว่าเดิน ถ้านั่งสมาธิอยู่ ก็สักแต่กิริยาว่านั่ง ถ้ายืนเป็นท่า รำพึงธรรม ก็สักแต่กิริยาว่ายืนอยู่เท่านั้น เหมือนหุ่นหรือตุ๊กตาเราดีๆ นี้เอง

หาเป็นความเพียรตามองค์ของผู้บำเพ็ญอย่างแท้จริงไม่ เพราะสติที่เป็นองค์ความเพียรอันจะยังผลนั้นๆ ให้เกิด ได้ถูกกิเลสตัวเผอเรอเอาไปกินเสียสิ้นแล้ว เหลือแต่ร่างซึ่งเป็นเพียงกิริยาแห่งความเพียรอยู่เท่านั้น นี่แลกิเลสทำลายคนทำลายความเพียรของนักปฏิบัติ มันทำลายต่อหน้าต่อตาและทำเอาอย่างสดๆ ร้อนๆ ด้วยวิธีกล่อมให้หลับสนิทขณะกำลังทำความเพียรนั่นเอง ถ้าอยากทราบว่กิเลสประเภทต่างๆ มีความสามารถอาจเอื้อมเพียงไรย่อมจะทราบได้ทุกระยะ แม้ขณะเริ่มจะทำความเพียรก็ทราบได้ไม่ยากเย็นอะไรเลย แต่โดยมากไม่อยากทราบกัน อยากทราบแต่สมาธิสมาบัติมรรคผลนิพพานอย่างเดียว หากทราบไม่ว่าธรรมเหล่านี้จะปรากฏขึ้นมาได้เพราะอะไร ถ้าไม่ใช่เพราะสติกับปัญญาเป็นเครื่องมือบุกเบิกอันสำคัญ หากใช่เพราะความเผอเรอไม่ พอที่จะไม่สนใจระวังมัน อันเป็นตัวทำลายธรรมทั้งหลายที่ตนพึงประสงค์ ดังนี้

ท่านเทศน์บางครั้งผู้ฟังทั้งหลายอดหัวเราะอยู่ภายในไปตามๆ กัน ไม่ได้เพราะขบขัน ผู้เขียนจำได้เฉพาะความขบขัน ส่วนเนื้อธรรมที่ท่านแสดงชั้นๆ นั้นจำไม่ค่อยได้มาก ท่านว่าถ้าพากันสนใจทำความเพียรเหมือนคนมีชีวิตจิตใจอยู่กับตัวบ้างแล้ว ความเจริญทางใจก็พอจะมีทางออกเงยขึ้นได้ ไม่เหมือนคนเดินเข้าโลงผีทั้งเป็น ดังที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ แต่นี่มองไปทิศใดทางใดเห็นมีแต่เศษพระเศษเณร เหมือนเศษเหล็กเคลื่อนที่เดินไปมาตามทางจงกรมมุ่งง่ามตัวมเตี้ยม ไม่มีสติความรู้ลึกับตัวและปัญญาความแยบคายใดๆ บ้างเลย ถ้านั่งภาวนาก็นั่งอยู่เฉยๆ เหมือนเศษเหล็กที่เขากองทิ้งไว้ในร้านหรือในโรงงานต่างๆ นั้นแล แต่เศษเหล็กมันยังไม่แสดงความโยกเยกประหงกหน้าประหงกหลัง เหมือนคนกำลัง

จะตายอยู่ในท่าแห่งความเพียรให้เราดูพอรำคาญใจ ส่วนพระกรรมฐาน
นั่งสัปหงกงก้งจะล้มแหล่ไม่ล้มแหล่ จะตายแหล่ไม่ตายแหล่ พอให้
รำคาญในการเตรียมท่องกุสลามatica นั้นชิมันนำทุเรศนะ และบางครั้งก็
เป็นเวลากลางคืน ซึ่งเป็นเวลาเร่งกาหมาหลับนอนกันเสียแล้ว เพื่อเกิด
เป็นอะไรขึ้นมาในเวลานั้น ไม่ทราบว่าใครจะมาช่วยจัดการกุสลามaticaph
ให้ตามประเพณีที่มนุษย์นิยมกัน ถ้าเหตุเช่นนั้นเกิดขึ้นในเวลากลางวัน
ก็พอให้เร่งการรำคาญอีกแง่หนึ่ง คือเวลาเขาบินมาดูคิดว่าพอเป็นอาหาร
ได้แล้ว ก็ยังมีลมหายใจและมีอาการกระตุกกระตืออยู่ เห็นท่าไม่ได้การ
เขากลับ รีบพากันบินหนีไปและจับต้นไม้คอยดูอีกต่อไป บางทีมีหวัง
แล้วมองกลับมาดูสิ่งที่น่ารำคาญนั้นอีก พอเห็นราวกับว่าเรียบร้อยไป
แล้วคงจัดการได้ละทีนี้ เอ้า พอบินกลับมาดูเข้าจริงๆ กลับมีสติคืนมา
และแหงนหน้าขึ้นมองดูเขาจนพากันกลัวบินหนีไปด้วยความหมดหวัง
พอจะบินไปเที่ยวหากินที่อื่น อาการของนักภาวนาในร่างแห่งคนตาย
ครั้งนั้นก็เหมือนร้องเรียกเขาให้บินกลับมาอีกว่า “จัดการได้แล้วทีนี้
สำเร็จแล้ว” อยู่เรื่อยไป ซึ่งพอให้เขารำคาญกับพระเศษคนเคลื่อนที่อยู่
นั้นแล นี่คือนักปฏิบัติให้เร่งกาหมาป่าหมาบ้านรำคาญ ไม่ว่าจะเพียงเร่งกา
และหมาทั้งหลายจะรำคาญเลย แม้ผู้สอนก็อกจะแตกยิ่งกว่าสัตว์จำพวก
ที่คอยจะกินเนื้อกินหนังพระที่ตายทั้งเป็น เพราะไม่มีสติประคองตัวเสียอีก
ปฏิบัติแบบนี้คือแบบเตรียมการไม่หยุดแต่ไม่เกิดผล

พอเทศน์มาถึงจุดนี้ ท่านก็นิ่งไปพักหนึ่งราวกับจะกำหนดดูใจพระ
ใจเณรที่กำลังนั่งฟังว่าจะพากันคิดอย่างไรบ้าง พอเห็นแต่ละองค์ต่าง
นั่งเจียบ คงทั้งกลัวบ้างขบขันบ้างนั่นเอง เสียงท่านก็เริ่มขึ้นอีกครั้งกับ

ตอบคำสงสัยว่า ก็เตรียมกุสลามาทิกาพระตั้งเป็นอย่างไรละ คนตาย เขายังมีกุสลาบั้งสุกุล พระนั่งภาวนาหลับแบบตายตั้งเป็นจะไม่กุสลามาทิกาให้บุญ ก็จะไปทักนรกทั้งหมดละซิ แม้เวลาเดินจงกรมหรือนั่งภาวนาก็ทำท่าโยกหน้าโยกหลังเหมือนจะโดดลงนรกตั้งเป็นอยู่แล้ว เมื่อถึงเวลาเข้าจริงๆ จะโดดไปที่ไหน ถ้าไม่โดดลงนรกขุมนอนไม่ตื่นเล่า คำว่านรกขุมนอนไม่ตื่น พวกเราก็ไม่เคยได้ยินกันมาบ้างเลย แต่ท่านก็นำมาแสดงจนได้

พอเลิกจากประชุมแล้ว ต่างพากันออกมาแอบคุยกันรอบๆ สถาปนาสนุกไปพักหนึ่ง ก่อนจะเลิกพากันไปสถานที่ที่ทำความเพียรของตนอันเป็นสถานที่ที่ท่านว่า โรงพักศพของพระที่ตายครึ่งคองเตรียมรับกุสลาฯ แต่แปลกดังที่เคยเรียนแล้ว พระเณรไม่ว่าองค์ใด ไม่เคยแสดงอาการหงุดหงิดไม่พอใจในคำที่ท่านเทศน์ดูค่าเขียนตี้นั้นเลย มีแต่ต่างองค์ต่างฟังกันอย่างตั้งใจและเพลิดเพลินไปตามคำเทศน์ขบขันท่านเสียอีก ไม่อยากให้อจบลงง่ายๆ เลย ทั้งนี้คงเป็นเพราะความเชื่อมั่นในองค์ท่านว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ และมีจิตเต็มเปี่ยมด้วยเมตตาเป็นพื้นฐานและเหตุผลนั่นเอง จึงไม่มีท่านผู้ใดสนใจคิดวิพากษ์วิจารณ์ไปในแง่ต่างๆ แทนที่จะขยี้ขย้างต่อคำเทศน์ประเภทกุสลามาทิกานั้น แต่กลับได้สติระลึกเห็นโทษแห่งความพลอสติของตนไปตามๆ กัน องค์ท่านเองก็แสดงสุ้มเสียงและท่าทางน่ากลัวเฉพาะเวลานั้นเท่านั้น พอพ้นไปแล้วก็มีอาการภริยาธรรมดาเหมือนไม่เคยแสดงท่าทางอย่างนั้นมาก่อนเลย แม้พระที่ท่านเคยอยู่กับท่านมานานจนทราบนิสัยท่านได้ดีพอแล้ว หลังจากฟังเทศน์แบบนั้นมาแล้ว ท่านก็สนทนาปราศรัยกับท่านอย่างสนิทสนมธรรมดาๆ

เหมือนไม่มีอะไรเคยเกิดขึ้นเมื่อครู่ก่อนนั้นบ้างเลย นอกจากท่านที่เพิ่งไป
ฝึกหัดใหม่ที่ยังไม่เคยกับกรรมเครื่องตัดสันดานแบบนั้น จึงไม่ว่าท่าน
ว่าเรา เมื่อมาเจอเข้าอย่างจังๆ ก็ต้องมีอาการต่างๆ ทั้งจะผุดลุกผุดนั่ง
ทั้งจะปวดหนักปวดเบา ทั้งร้อนทั้งหนาว ไม่มีสติพอยับยั้งตั้งตัวได้ เหมือน
จับสุนัขโยนใส่เลือดตายเราดีๆ นี่เอง ได้ยินแต่เสียง “แหงก” คำเดียว
แล้วตัวก็แผ่นดินตายแบบไม่อาลัยชีวิตเอาเลย เห็นแต่อะไรๆ ที่ไม่คาดคิด
ของมันหลุดทิ้งเรียราดสาดกระจายเต็มอวัยวะเลือดทั้งตัวนั้นแล นั้นใครจะ
คิดว่าเป็นอะไรที่หลุดทะลักออกมาจากตัวมันลงกองเรียราดเต็มตัวเลือดที่
มันกลัวๆ นั้นเล่า? ส่วนตัวสุนัขเองนั้นแผ่นดินตายจนไม่มีที่ยับยั้งตั้งตัวได้

พระที่ไปอบรมกับท่านใหม่ๆ โดยมากมักเป็นทำนองจับสุนัขโยน
ใส่เลือดตายนั้นแล ไม่ค่อยจะมีสติยับยั้งตั้งตัวได้เท่าที่ควร ยืน เดิน นั่ง นอน
มีแต่ความกลัวว่าท่านจะดุๆ เอาทำเดี่ยว โดยมีได้คิดถึงเหตุผลกลไก
อะไรบ้างเลย ยิ่งกว่าสุนัขกลัวเลือดตายเสียอีก (คำว่าสุนัขกลัวเลือดนั้น
กลัวจริงๆ มีอะไรอยู่ในท้อง ต้องหลุดลอยออกหมด ไปแต่ตัวขณะที่
เจอเลือด แต่โดยมากสุนัขเจอเลือดวิ่งหนีไปไหนไม่เป็น ยืนตัวแข็ง ปล่อยให้
อะไรๆ ไหลออกจนหมดนั้นแล เพียงถูกจับโยนใส่เลือดที่ตายแล้วยังเป็น
ดังที่เรียนแล้ว ทั้งนี้เพราะสัญชาตญาณของสัตว์พรรณนี้กลัวกันแต่ไหน
แต่ไรมา ท่านที่เคยอยู่ตามแถบป่าที่มีเสือชุมย่อมทราบเรื่องสุนัขกับ
เลือดได้ดี แต่ท่านที่อยู่แต่ในเมืองหรือในกรุงเทพฯ มาแต่ต้นไม่อาจทราบได้
หรือไม่เชื่อว่าจะเป็นอย่างที่เขียนก็เป็นได้ แต่ความจริงก็เป็นอย่างนั้น)
เฉพาะท่านที่เคยอยู่อบรมกับท่านมานาน ท่านดุๆ ขู่เข็ญมากเพียงไร
ยังเป็นเหมือนเร่งยาแก้ไข้ให้หายรวดเร็วทันใจยิ่งขึ้น ไม่มีคนไข้ใดที่

โกรธแค้นให้หมอผู้เร่งยาเพื่อช่วยตัวเองให้หายจากโรคที่กำลังบีบบังคับ
อยู่จนหาทางรอดตัวไม่ได้ นอกจากจะเกิดความอบอุ่นและขอบคุณหมอว่า
ตนยังพอมีทางรอดตายได้เพราะความเมตตาอนุเคราะห์ของหมอเท่านั้น
นักปฏิบัติผู้เห็นภัยในความโง่เพราะกิเลสของตัวบีบบังคับทับถม ก็ย่อมมี
ความกระหึ่มยืมย่องต่อโอวาทหนักเบาเพื่อบรรเทาและแก้กิเลสของตัว
จากครูอาจารย์ผู้มีเมตตาจิตคิดอนุเคราะห์ด้วยอุบายต่างๆ อันเป็นทาง
ปลดเปลื้องเลียงกิเลสของทุกข์ไปได้ ไม่นอนจมล้มเหลว เพราะอำนาจ
กิเลสบีบบังคับทำลายโดยถ่ายเดียว

การฟังโอวาทท่าน ถ้าฟังอย่างผู้มุ่งธรรมจริงๆ ไม่สงวนตัว
นำกิเลสตัวทิฐิมานะเข้าไปด้านทานผลักดันธรรมที่ท่านแสดง เปิดใจฟัง
หยิ่งความรู้ไปตามเหตุตามผลจริงๆ แล้ว จะได้ฟังธรรมท่านอย่างถึงใจ
แก้กิเลสไปได้เป็นวรรคเป็นตอนประจักษ์ใจในขณะที่ฟังทุกๆ ระยะที่
ท่านแสดง ยังมีเรื่องทำให้ท่านสะดุดใจถือเป็นเหตุ จะเป็นเรื่องใดหรือเรื่อง
ของท่านผู้ใดก็ตามที่เป็นต้นเหตุยกขึ้นแสดงในเวลานั้น ยิงนำฟังผิดกับ
ที่ท่านแสดงธรรมดาอยู่มาก ผู้มุ่งกลัวท่านก็ได้กลัวเต็มภูมิที่อยากกลัว
แทบตั้งตัวไม่ติดนั่นแล ผู้มุ่งเอาเหตุผลธรรมก็ได้ผลเต็มความ
สามารถแห่งสติปัญญาของตน ธรรมที่ปรากฏขึ้นในเวลานั้นต้องไม่เหมือน
ครั้งใดๆ ที่เคยผ่านมา แต่เป็นธรรมที่เหมาะสมกับเหตุการณ์นั้นโดยเฉพาะ
และไม่มีการซ้ำรอยเดิมที่เคยแสดงมาแล้วด้วย เพราะนิสัยท่านอาจารย์มัน
แสดงธรรมโดยปกติก็ไม่ซ้ำรอยเก่าอยู่แล้ว นอกจากผ่านกันไปมาเท่านั้น
แม้แต่ภษิตเก่าที่เคยยกขึ้นแสดง เวลาแปลยังไม่ซ้ำกับที่ท่านเคยแปลไว้
เดิมเลย หากมีเลียงๆ เฉียดๆ กันไปพอให้เกิดอุบายแก่ผู้ฟังเราดีๆ นี้เอง

จึงอดชมเชยท่านแล้วเล่าไม่ได้ว่า สมกับที่ท่านพิจารณาองค์ท่านเองว่า “เป็นปฏิสัมภิทาอนุศาสน์จริงๆ” ผู้ที่เคยอยู่กับท่านนานเท่าไรยิ่งชอบฟังธรรมเด็ดเผ็ดร้อนจากท่านมากกว่าธรรมดา เพราะมีรสชาบซึ่งผิดกันอยู่มาก แต่ผู้ไม่เคยฟังก็ว่าท่านดุด่า แล้วกลัวจนลืมสนใจกับเหตุผลความจริงในเวลานั้น ผลที่ได้รับจากการฟังธรรมท่านในเวลาเดียวกันจึงต่างกันราวกับฟังเทศน์คนละกัณฑ์ เวลาท่านแสดงธรรมสอนพระในวงปฏิบัติใกล้ชิด ท่านแสดงอย่างถึงเหตุถึงผลจริงๆ ไม่มีการแบ่งรับแบ่งสู้ทั้งด้านสมาธิทุกชั้นปัญญาทุกภูมิและไตรลักษณ์ทั้งหลาย ท่านรื้อฟื้นบุกเบิกและเปิดเผยให้ฟังตามความมีความเป็นของสิ่งนั้นๆ อย่างถึงใจสมท่านเชี่ยวชาญทางจิตตภาวนาทุกภูมิจริงๆ แต่ผู้เขียนไม่อาจนำมาลงได้ทุกๆ ประโยคไป เพราะเป็นธรรมคู่ควรแก่ท่านผู้แสดงและท่านผู้ฟังโดยเฉพาะเท่านั้น เรียนได้แต่ว่าธรรมประเภท “สะเด็ดเผ็ดร้อน” เท่านั้นซึ่งกิเลสกลัวและหลังไหลออกเป็นกองๆ เพราะอำนาจตปธรรมเครื่องแผดเผาไหลออกจากอนุศาสนีปาฏิหาริยะท่าน เหมือนน้ำไหลไฟสว่างราวกับจะมองเห็น ปู่ ย่า ตา ยาย ครอบครัว ผัวเมีย ลูกเต้าหลานหลานของกิเลสชนิดต่างๆ แตกทัพดับสลายไม่เป็นขบวนไปในเวลานั้น ที่ว่าพระพุทธรเจ้าทรงแสดงธรรมจบลง พุทธบริษัทได้บรรลุมรรคผลธรรมวิเศษนับแต่อริยธรรมขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุดมีจำนวนเท่านั้นๆ นั้น ในสมัยปัจจุบัน ถ้ายกธรรมประเภทที่ท่านอาจารย์มั่นแสดงในวงพระปฏิบัติชนิดเปิดโลกธาตุ แม้เป็นเพียงธรรมย่อยๆ ของธรรมที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงก็ตาม ขึ้นเทียบเคียงกันเพื่อหามูลความจริงกันแล้ว ผู้เขียนก็อดเชื่อไม่ได้ ต้องเชื่อจริงๆ ท่านผู้ใดจะว่าหุเบาเชื่อง่ายก็กรุณาว่ากันไป ส่วนผู้เชื่อก็เชื่อไปดังที่เรียนแล้ว เพราะกิเลสก็เป็นของจริงในอริยสัจ ธรรมเครื่อง

แก๊กกีเลสก็เป็นของจริงในอริยสัจอันเดียวกัน เมื่อความจริงเข้าถึงความจริงเต็มที่แล้ว จำต้องแสดงผลเป็นของจริงออกมาได้ทุกกาลสถานที่บุคคลไม่เลือกหน้า พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงธรรมของจริง ท่านอาจารย์มั่นก็แสดงธรรมของจริง เพื่อแก๊กกีเลสอันเป็นของจริงมาทุกกาลทุกสมัยเช่นเดียวกัน การที่กิเลสหลุดลอยไปเพราะการแสดงธรรมชักฟอกของท่านผู้ใดก็ตาม จึงเป็นความชอบด้วยเหตุผล ไม่ควรจะมีอะไรมาเป็นอุปสรรคได้ เพราะกิเลสมิได้ขึ้นอยู่กับอะไร มรรคเครื่องแก๊กกีเลสก็ไม่ขึ้นอยู่กับอะไรเช่นกัน แต่ขึ้นอยู่กับกำลังสมกิเลสและการแก๊กกีเลสเท่านั้นเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับสิ่งหรือสถานที่สกปรก จะสะอาดได้ก็ขึ้นอยู่กับชำระล้างด้วยน้ำที่สะอาดเท่านั้น

ขณะฟังท่านอาจารย์มั่นแสดงธรรม เฉพาะท่านที่จิตเข้าสู่ภูมิปัญญาควรแก่การพิจารณาตามท่านได้แล้วนั้น เป็นความเห็นชัดระหว่างปัญญากับกิเลสปลดเปลื้องกัน โดยอาศัยธรรมท่านเป็นเครื่องบุกเบิก ผู้ฟังพิจารณาไปตาม ในขณะที่เดียวกันก็แก๊กกีเลสไปตามเป็นตอนๆ ฟังคราวนี้พิจารณาแก้ความสงสัยได้ขนาดนี้ ฟังคราวต่อไปพิจารณาต่อไปและแก๊กกีเลสได้ขนาดนั้น หลายครั้งต่อหลายคราวก็จำต้องผ่านพ้นดวงหน้าปากิเลสไปได้แล้วจะไม่ให้ท่านเชื่อว่าการฟังธรรมอาจบรรลุมรรคผลได้ ก็รู้สึกจะอวดกิเลสตัวเคยชอบอวดเกินไป เพราะปกติกิเลสไม่ชอบเหตุผล ชอบแต่ความอวดตัวยอตัวว่าเก่งทั้งที่ไม่เก่ง และทั้งที่ท่านผู้ฉลาดและยิ่งใหญ่กว่าตำหนิและสาปแช่งอยู่เสมอ ผู้ที่อยู่ในภูมิสมาธิความสงบ พอได้ฟังธรรมท่านใจก็สงบลงง่ายกว่าที่ทำโดยลำพังตนเอง เพราะธรรมท่านช่วยกล่อมเกลาในเวลานั้น การฟังธรรมจึงเป็นภาคปฏิบัติสำคัญแขนงหนึ่งในบรรดา

ความเพียร ส่วนผู้ไม่เคยปฏิบัติและไม่เคยฟังพอปรากฏผลมาบ้างเลย
เพียงจะตื่นเอาตามความคิดเห็นของตนไปคัดค้านนั้นก็คัดค้านได้
ถ้าจะตรงความจริงและเกิดประโยชน์ ความจริงแล้วมีช่องทางให้เกิดประโยชน์
แต่อย่างไร นอกจากจะสร้างมลทินให้แก่พระศาสนา และสร้างควมรำคาญ
ให้แก่ผู้อื่นที่ตั้งใจบำเพ็ญ ให้เกิดความเอือมระอาไปตามๆ กัน และหัวเราะ
อยู่ภายในเท่านั้นว่า “นักปราชญ์หัวกะทิที่สำเร็จด้วยการปฏิเสธและตื่นเอา”
มรรคผลนิพพานปิดทิ้งให้กาลสถานที่และบุคคลอื่นเอาไปครอง ตัวเอง
ดื่มแต่อารมณ์แห่งความปฏิเสธตื่นเอาที่ภูมิใจ

ที่อาจารย์ฝ่ายปฏิบัติถามลูกศิษย์หลังจากการแสดงธรรมจบลงว่า
“ฟังเทศน์ได้ความหรือเปล่า” นั้น หมายถึงได้ความสงบเย็นและ
ความแยกกายทางปัญญาตามภูมิจิตภูมิธรรมที่มีต่างกันในขณะที่ฟัง มิได้
หมายถึงการจดจำเนื้อธรรมที่ท่านแสดง แต่บทธรรมใดที่ตกค้างอยู่
ในความทรงจำ บทธรรมนั้นก็จำได้เอง ที่ผ่านไปแล้วก็ไม่จำเป็นต้องจดจำ
สำคัญที่ขณะฟังทำจิตให้ตั้งตัวมีความรู้สึกลอยเฉพาะหน้า ไม่พลั้งเผลอ
ไปกับอารมณ์อื่น มีสติกับจิตทำหน้าที่รู้ตัวอยู่ภายใน กระแสธรรม
ที่ท่านแสดงจะเข้ามาสัมผัสกับความรู้ที่ตั้งไว้ดีแล้วนั้น และได้ยิน
ชัดถ้อยชัดคำยิ่งกว่าการส่งจิตออกไปรับธรรมเสียอีก จิตกับกระแสธรรม
ที่สัมผัสรับรู้กันโดยสม่ำเสมอไม่ขาดวรรคขาดตอนนั้น คือ การกล่อมเกลา
จิตให้สงบตั้งมั่นลงเป็นสมาธิได้ในขณะฟัง อารมณ์อื่นไม่เข้ามายุ่ง หรือ
จิตไม่ส่งออกไปเกี่ยวข้องกับอารมณ์ภายนอกอันเป็นเครื่องก่อกวนใจ
ให้ขุ่นมัว มีเฉพาะจิตกับธรรมสัมผัสกันอยู่เท่านั้น จิตย่อมสงบตัว
ลงไปเอง ขณะจิตสงบไม่คิดปรุงอารมณ์ก่อกวนต่างๆ ย่อมทำให้ลืม

ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าและเวลาลำเวลาไปเอง กายก็เป็นเหมือนไม่มีเวลานั้น มีแต่ความสงบเย็นเป็นผลให้จิตได้ดื่มโอชารสแทนอารมณ์อื่น ขณะที่จิตกับธรรมกลมกลืนเป็นอันเดียวกันนั้น นั่งนานเพียงไรก็ไม่เกิดความเหน็ดเหนื่อยรำคาญ ถ้าความสงบนั้นไม่ถอนตัวขึ้นมาตราบใด กายก็ไม่มีทุกขเวทนามารบกวน อารมณ์ก็ไม่รบกวนใจตราบนั้น ใจกับธรรมอยู่ด้วยกัน มีแต่ความสงบเย็นไม่เคยเป็นข้าศึกต่อกันแต่ไหนแต่ไรมา แต่ถ้าอารมณ์อื่นปรากฏขึ้นเมื่อไรก็เกิดเป็นข้าศึกกันเมื่อนั้น กายก็เหน็ดเหนื่อยใจก็รำคาญ ความวุ่นงันมาก เนื้อหนังเส้นเอ็นทั่วอวัยวะส่วนต่างๆ ก็แสดงอาการเจ็บปวดรวดร้าวไปหมด รวากับจะผูกพันไปตามๆ กันในเวลานั้น เพราะกิเลสตัวชี้เกียดมักกวนและเที่ยวยุแหยมไปตามส่วนต่างๆ ของร่างกายให้เจ็บปวดรำคาญไปหมด สุดท้ายความเพียรก็แตกสามัคคีแผ่สองสสิ่งลงแบบไม่เป็นท่าเพราะมันจนได้ นี่แลเรื่องของกิเลส ไม่ว่าจะชนิดใดย่อมทำลายคนและสัตว์ได้เหมือนกันหมด ท่านจึงเรียกว่ามาร มีน้อยก็กวนน้อย ทำลายน้อย มีมากก็กวนมาก และทำลายมาก ผิดกับธรรมซึ่งเป็นเครื่องช่วยพยุงส่งเสริมเป็นไหนๆ ธรรมมีมากเพียงไรย่อมทำให้สงบเย็นเพียงนั้น ยังมีมากจนใจที่ดวงคนทั้งคนกลายเป็นธรรมทั้งแท่งแล้ว นั่นแลคือผู้ทรงธรรมทั้งแท่ง ผู้ทรงบรมสุขตลอดอนันตกาลที่ท่านถามว่าฟังเทศน์ได้ความไหน นั่นคือได้ความดังกล่าวมา นับแต่ความสงบสุขในขณะฟังเป็นลำดับไป และได้ความสว่างไสวทางปัญญา ละกิเลสได้เป็นระยะไปตามภูมิของตน เรียกว่าฟังเทศน์ได้ความ กระทั่งได้ความสุดสิ้นแห่งการละกิเลสและรู้แจ้งในธรรมทั้งหลายในขณะนั้น ท่านเรียกว่าได้ความทั้งสิ้น พระอรุณคกรรมฐานโดยมากท่านฟังธรรมได้ความ ท่านหมายเอาได้ความระหว่งใจกับธรรมสัมผัสกัน ปรากฏผลเป็นความสงบเย็นและ

เห็นแข็งขึ้นมาที่ใจ ส่วนการจดจำเนื้อธรรมจากการแสดงนั้น ท่านไม่ถือ เป็นกิจสำคัญยิ่งกว่าการกำหนดรู้ระหว่างธรรมกับใจสัมผัสกัน ท่านนั่ง ฟังเทศน์อยู่ด้วยกันจำนวนมากน้อยเพียงไรจึงเหมือนไม่มีคน ต่างองค์ ต่างนั่งกำหนดจดจ่อฟังอยู่ที่ใจของตนราวกับหัวต่อ ไม่มีการกระดุกตูกติก อันเป็นการเหนียวหน้ายรำคาญแต่อย่างใด ได้ยินเฉพาะเสียงอาจารย์ ผู้ให้ธรรมซึ่งแสดงด้วยความเข้มข้นราวกับฝนตกหนัก ทั้งลูกเห็บทั้งลมจัด พัดผันปั่นป่วน เหมือนกิเลสบาปกรรมทั้งหลายจะขาดทำลายกลายเป็น กระแสลมไปตามกระแสธรรมในเวลานั้น เพราะขณะที่ฟังอยู่ด้วยความ หายมั่นป็นมือ ไม่มีกิเลสตัวใดจะโผล่หน้าอ้าปากออกมาแสดงความ อวดดีกับสติปัญญาที่กำลังฟาดฟันหั่นแหลกกันอย่างสุดกำลังเวลานั้น มีแต่ธรรมล้วนๆ ทั้งภายนอกคือเสียงแห่งธรรม ทั้งภายในคือใจกับธรรม กลมกลืนเป็นอันเดียวกัน มีแต่ความรื่นเริงบันเทิงไปกับธรรมความสงบ เยือกเย็นที่รู้เห็นขึ้นกับใจเท่านั้น กว่าจะจบการแสดงธรรมแต่ละครั้ง กินเวลาสามสี่ชั่วโมง หลังจากการฟังธรรมผ่านไปแล้ว หากยังมีข้อข้องใจ ในบางตอนสำหรับบางราย ก็กราบเรียนถามท่านผู้เป็นอาจารย์ได้ช่วย ชี้แจงจนเป็นที่เข้าใจ แล้วค่อยเลิกไปที่พักของตนๆ จากนั้นต่างองค์ก็ เข้าทางเดินจงกรมต่อไป เพื่อคลายทุกข์ในร่างกายและระบายกิเลสออก จากใจด้วยอุบายต่างๆ ตามสติปัญญาของแต่ละท่านจะมีอุบายหนักไป ในทางใด กว่าจะออกจากทางเดินจงกรมเพื่อพักผ่อนก็กินเวลาหลาย ชั่วโมง วันที่มีการประชุมธรรม การพักผ่อนหลับนอนจำต้องเลื่อนออกไป พักดีกว่าปกติธรรมดาบ้าง เพราะวันนั้นถือเป็นกรณีพิเศษซึ่งมิได้มี ทุกวันไป บางท่านจึงประกอบความเพียรด้วยอิริยาบถสาม คือ ยืน เดิน นั่ง ตลอดสว่าง ไม่หลับนอน การไม่ยอมหลับนอนตลอดรุ่งของท่านมี

สองประการ คือ ไม่นอนเพราะความตะเกียกตะกายในความเพียร เพื่อบุชาธรรมที่ท่านอุตสาหะแสดงด้วยความเมตตาในธรรมทุกชั้นอย่าง ถึงใจ ฟังแล้วเกิดศรัทธาเพิ่มขึ้น ทำให้มีความอุตสาหะพยายามอยาก ให้เป็นไปตามที่ท่านเมตตาสั่งสอน หนึ่ง ไม่นอนเพราะความเต็มดำใน ธรรมท่าน และธรรมโอชาที่มีอยู่กับใจตัวเองเป็นเครื่องประสานกันหนึ่ง ส่วนความดุจดั่งธรรมภายในใจของแต่ละท่านนั้นต่างกันไปตามภูมิที่มี อยู่กับใจ บางท่านมีสมาธิอย่างอ่อน บางท่านมีอย่างกลาง บางท่านมี อย่างละเอียดแนบแน่น ซึ่งแต่ละชั้นก็เป็นธรรมปีติพอให้เกิดความดุจดั่ง รื่นเริงได้ตามภูมิของตน และบางท่านเริ่มฝึกหัดวิปัสสนาปัญญาอย่างอ่อน ไปตามขั้นสมาธิของตน บางท่านพิจารณาวิปัสสนาอย่างกลาง บางท่าน เจริญวิปัสสนาขั้นสูงขึ้นไป และบางท่านก็เจริญวิปัสสนาภูมิอัตโนมัติ คือ สติปัญญาที่หมุนตัวไปกับธรรมประเภทต่างๆ ที่มาสัมผัสใจ ไม่มีลดละ ปล่อยวาง ถ้าเป็นฝนก็ชนิดตกพรำทั้งวันและคืนไม่มีหยุด ถ้าเป็นน้ำก็ชนิด น้ำซับน้ำซึม ไหลรินอยู่ตลอดเวลาทั้งหน้าแล้งหน้าฝน *เมื่อเป็นวิปัสสนา ธรรมจึงให้นามตามนิสัยและสำนวนป่าว่า “สติปัญญาอัตโนมัติ”* หากจะ เรียกชื่อดังครั้งพุทธกาลท่านเรียกกันว่า มหาสติมหาปัญญา ก็ไม่น่าจะ บกพร่องทางคุณสมบัติ เพราะสติปัญญาขั้นนี้ทำหน้าที่เต็มภูมิอยู่ตลอด เวลา ไม่มีชะงักซักช้าและต้องถูกบังคับดูแลแต่อย่างใดเหมือนปัญญา ทั่วๆ ไป แต่เป็นสติปัญญาที่รู้จักการงานในหน้าที่ของตนโดยสมบูรณ์ อยู่แล้ว แต่จะให้นามว่าเป็นมหาสติมหาปัญญาแบบครั้งพุทธกาลท่าน วิสัยป่าไม่อาจเอือมตีเสมอได้ จึงหันมาใช้สติปัญญาอัตโนมัติแทน รู้สึก เหมาะสมกับภูมินิสัย ธรรมเหล่านี้แลที่พาให้พระธุดงค์ท่านเพลिनใน ความเพียรไม่ค่อยหลับนอนกัน ต่างท่านต่างเพลिनในธรรมตามภูมิของตน

องค์ที่เกิดความสงสัยแต่ไม่กล้าเรียนถามท่านได้ในเวลาปกติ เมื่อถึงวันประชุมจึงเป็นเหมือนจะเหาะเหินเดินอากาศได้ เพราะความดีใจที่จะได้ฟังการบุกเบิกส่งเสริมตามจุดที่ตนกำลังพิจารณา และตอนที่กำลังสงสัยเพื่อผ่านไปเป็นพักๆ ต่างก็ตั้งท่าตั้งทางประกอบความเพียรเตรียมรอรับการโสรจธรรมจากอาจารย์กัน รวากับกระหายนมาเป็นปีๆ พอจนถึงเวลา ต่างองค์ต่างทยอยกันเข้ามาสู่ที่ประชุมด้วยความสงบเสงี่ยมงาม ตาน่าเคารพเลื่อมใสเป็นอันมากยากจะหาพบได้ การก้าวเข้าสู่ที่ประชุมของแต่ละองค์มีความประสงค์ในธรรมอย่างแรงกล้า มุ่งหน้าสู่ระดับธรรมอย่างถึงใจ ต่างองค์ต่างกราบและนั่งเรียบราบคอยระดับธรรม พอได้โอกาสอาจารย์ผู้ให้โอวาทก็เริ่มแสดงธรรม และค่อยๆ หลั่งไหลออกมาไม่ขาดวรรคขาดตอน รวากับฝนเริ่มโปรยเม็ดลงมาที่ละหยดละหยาด ฉะนั้น และก่อนท่านจะเริ่มแสดงมีสงบอารมณ์พักหนึ่ง ถ้าตามความคิดเดาของผู้เขียนก็น่าจะกำหนดบทธรรม ที่ควรแก่กรณีของผู้รอฟังอยู่แล้วอย่างพร้อมเพรียงเวลานั้น จากนั้นจึงเริ่มแสดง ธรรมที่ท่านสั่งสอนพระธาตุงค์โดยเฉพาะนั้น รู้สึกจะเริ่มแต่ขั้นสมาธิขึ้นไปหาปัญญาเป็นส่วนใหญ่ จนถึงธรรมขั้นสูงสุดวิมุตติหลุดพ้นเป็นที่ยุติ ขณะที่แสดงไม่มีเสียงอะไรมารบกวน มีแต่เสียงธรรมประกาศกังวานอยู่ทั่วบริเวณ สถานที่ประชุมอย่างเดียว ผู้ฟังๆ ด้วยความสนใจใคร่รู้ใคร่เห็นตามท่านอย่างเต็มใจไม่พริ้งพลอยยอมให้จิตส่งไปอื่น คอยกำหนดดูอยู่เฉพาะใจดวงเดียวซึ่งเป็นคู่ควรแก่ธรรมทุกชั้น ธรรมที่ท่านแสดงกับใจที่ตั้งรอรับไว้โดยชอบ ย่อมควรแก่การรู้เห็นสิ่งต่างๆ ที่เข้าไปสัมผัสเกี่ยวข้อง ไม่มีประมาณ *สังฆธรรมก็ดี สติปัญญาที่ดี ไตรลักษณ์ะ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ดี ที่เป็นความจริงตามส่วนครอบคลุมแดนมนุษย์และสัตว์ทั่วโลกธาตุ*

ซึ่งท่านนำมาแสดงในเวลานั้น จึงเป็นเหมือนได้ฟังความจริงทั่วไตรภพ
ที่ไหลมาบรรจบในใจดวงเดียว ซึ่งเตรียมรับทราบอยู่อย่างเต็มใจให้ได้
ฟังอย่างถึงใจ เพราะความสัมผัสไปมาแห่งธรรมทั้งใกล้ทั้งไกลทั้งในและ
นอกขณะท่านแสดงประมวลมา เป็นธรรมสงเคราะห์ลงในกายในจิต
ของผู้ฟังได้โดยตลอดทั่วถึงไม่มีทางสงสัย ใจที่เคยเก็บกอบหอบหิว
กิเลสทั้งหลายโดยถือว่าเป็นของดีมาดั้งเดิม เมื่อได้ฟังทั้งคุณและโทษ
ที่ท่านโปรดเมตตาแล้ว จะไม่ยอมสละทิ้งปล่อยวางก็รู้สึกจะมีดมิด
ปิดตายเกินไป แต่จะมีใครที่ตั้งหน้ากอบโกยโรยทุกขีไฉ่ตัวเองเวลานั้น
ทั้งที่ตั้งหน้ามาฟังความจริงอย่างเต็มใจจากครูอาจารย์ ผู้แสดงธรรม
ของจริงล้วนๆ นอกจากจะฟังเพื่อเห็นทั้งโทษและคุณที่ท่านแสดงไปตาม
ธรรมจริงเท่านั้น สิ่งที่เป็นโทษควรละยอมละ สิ่งที่เป็นคุณควรยึดและ
ส่งเสริมไปตามความจริงและเจตนาไม่มีทางเป็นอื่น ดังนั้น ผู้ฟังเพื่อ
ความจริงตามธรรมที่ท่านแสดงตามความจริง จึงมีทางรู้ทางละเป็นผล
เครื่องยืนยันรับรองสำหรับตัว โรคที่ยอมหายด้วยยาและกิเลสที่ยอม
หมดสิ้นไปด้วยธรรม จึงเป็นคติธรรมดาที่โลกและธรรมเคยปฏิบัติ
ต่อกันมา นอกจากโรคชนิดไม่ฟังยา และกิเลสชนิดไม่มองดูธรรมเท่านั้น
เป็นขึ้นก็ร้ายก็ต้องฉิบหายไปตามๆ กันไม่มีทางเหลือหลอ เรียกว่า
โรคสุดวิสัย

การประหยัดของพระรัตนตรัย

การนุ่งห่มใช้สอยบริวารต่างๆ ของพระรัตนตรัย เฉพาะท่านอาจารย์มั่น
รู้สึกท่านพิถีพิถันและมัธยัสถ์เป็นอย่างยิ่ง ไม่ยอมสรุ่ยสร่ายเป็นอันขาด
ตลอดมา ปัจจัยเครื่องอาศัยต่างๆ มีมากเพียงไร ก็มีได้ใช้แบบฟุ่มเฟือย

เห่อเหิมไปตามเลย ปฏิปทาคือข้อปฏิบัติต้องคงเส้นคงวาอยู่โดยสม่ำเสมอ แต่การสงเคราะห์ให้ท่านนั้น สิ่งของมีเท่าไรเป็นให้ท่านไม่มีเหลือ และไม่เห็นว่าท่านเก็บสิ่งสมอะไรไว้บ้างเลย ท่านสงเคราะห์ให้ท่านทั้งพระเถระเถรชี่และฆราวาสผู้ยากจนที่มาหา เท่าที่สังเกตเห็นรู้สึกว่าจะจิตท่านทั้งดวงเต็มไปด้วยความเมตตาสงสารโลกมากไม่มีประมาณ แต่การนุ่งห่มใช้สอยท่านปฏิบัติอีกแบบหนึ่ง เหมือนพระอนาถาไม่มีอะไรติดตัว ผ้าสังฆาฏิ จีวร สบง ผ้าอาบน้ำ ขาดๆ วินๆ มองเห็นแต่รอยปะติดปะต่อปะๆ ชุนๆ เต็มไปทั้งผืน เห็นแล้วอดสลดสังเวชมิได้ เพราะไม่เคยเห็นในวงคณะสงฆ์ไทย ทำกันอย่างนั้นมาก่อนเลย เพิ่งได้เห็นท่านอาจารย์เป็นองค์แรกที่ทำอย่างนี้ ท่านพยายามปะชุนเสี้ยนจนไม่มีที่จะปะจะชุน จนเนื้อผ้าเก่าที่มีอยู่ดั้งเดิมเปื่อยหายไปหมด ปรากฏแต่ผ้าใหม่ที่ปะชุนที่หลังทั้งนั้น ผ้าทั้งผืนที่ปะแล้วชุนเล่าจนรอยต่างๆ ดาวๆ เหมือนลายเสือโคร่งเสือดาวเรดดีๆ นี้เอง ไม่ยอมทิ้งแบบเปล่าประโยชน์อย่างง่ายๆ เมื่อเห็นหมดสาระในการนุ่งห่มแล้ว ก็ทำเป็นผ้าเช็ดมือหรือเช็ดเท้าหรืออื่นๆ ต่อไปที่พอเกิดประโยชน์ได้อีก จนแหลกละเอียดเสียดเสียดจริงๆ ไม่มีทางจะทำอะไรต่อไปได้อีกแล้ว ท่านถึงจะยอมทิ้ง ไม่ว่าจะผืนใดขาดในบรรดาผ้า ผ้าครองหรือผ้าบริวารที่ท่านนุ่งห่มใช้สอย ผืนนั้นต้องถูกปะถูกชุนจนคนทั่วไปดูไม่ได้ เพราะไม่เคยเห็นใครทำกันในเมืองไทยที่เป็นเมืองสมบูรณ์เหลือเพื่อจนทำให้คนลืมนั่น มีนิสัยฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยแม้เป็นคนจนๆ ท่านเองไม่เคยสนใจว่าใครจะทำนิตินิยมเพราะการทำเช่นนั้น แม้บริวารเครื่องใช้ในวัด เช่น ครุ (เครื่องตักน้ำ) กระจบอง กระจบวยตักน้ำ หรือสิ่งอื่นๆ ที่ชำรุดลง ท่านจะนำมาแก้ไขตัดแปลงเสียใหม่แล้วนำไปใช้ได้อีกจนสุดสาระของสิ่งนั้นๆ ท่านถึงจะยอมทิ้ง การเก็บรักษาบริวารและเครื่องใช้สอยต่างๆ

ภายในวัดหรือที่พัก ท่านเข้มงวดกวดขันมาก ต้องเก็บรักษาหรือจัดวางไว้อย่างเป็นระเบียบงามตา ไม่ปล่อยให้สิ่งให้เสียหายและเกะกะกีดขวางสถานที่และทางเดินได้เลย ใครวางสิ่งใช้สอยต่างๆ ไว้ไม่ดี ท่านจะเรียกหาตัวมาสอบถามและดุคำสั่งสอนทันที ไม่ให้ทำเช่นนั้นต่อไปอีก

บางท่านอาจจะคิดข้องใจสงสัยหรือจะเป็นการหยิ่งเสียดก็เหลือจะเดาถูก โดยเรียนถามท่านอย่างดื้อๆ ก็มี ว่าอย่างอื่นๆ ก็ไม่สำคัญนัก แต่เฉพาะผ้าสังฆาฏิ ผ้าจีวร ผ้าสบง ซึ่งเป็นบริวารสำหรับองค์และสำคัญกว่าบริวารอื่นใด ท่านอาจารย์ก็มีได้อดอยากขาดแคลน มีท่านผู้ศรัทธานำมาบริจาคถวายอยู่เสมอ ควรจะใช้สอยผืนใหม่เพื่อฉลองศรัทธาเขาบ้าง ส่วนผืนเก่าก็ควรสละออก เพื่อท่านผู้ใดประสงค์จะรับไปไว้สักการบูชา ก็กรุณาให้ไป ไม่ควรสงวนใช้จนขาดละเอียดและปะชุนเสียหายต่างดาวไปทั้งผืนราวกับเสือเดินผ่านตลาดดังที่เป็นอยู่เวลานี้ คณะลูกศิษย์เห็นแล้วเกิดความอับอายชาวบ้านที่หลังไหลเข้ามากราบนมัสการ และถวายทานแก่ท่านอาจารย์มิได้ขาด ไทยทานแต่ละอย่างที่คณะศรัทธานำมาถวายแต่ละครั้งมีไม่น้อย ไม่น่าจะประหยัดใช้แบบปะๆ ชุนๆ ดังที่เป็นอยู่ที่นี่ที่น่าอับอายแทนอาจารย์เหลือเกินไม่ยากให้ทำ แต่อยากให้ท่านอาจารย์ทำพอสมควรบ้างว่า เป็นอาจารย์สั่งสอนคนแทบทั่วประเทศ การกราบเรียนนี้ก็เพราะความเคารพเลื่อมใสและรักสงวนอย่างฝังใจ แต่เมื่อเห็นท่านอาจารย์นุ่งห่มใช้สอยบริวารต่างๆ แบบขาดๆ เชนๆ ต่อๆ ติดๆ ปะๆ ชุนๆ อยู่เป็นประจำ ไม่มีการผลัดเปลี่ยนเลยทั้งที่สิ่งของมีอยู่ก็ทำให้นึกน้อยใจและอับอายชาวบ้าน ราวกับอาจารย์ของตนหมดราคาค่างวดไม่มีขึ้นดีเลย ผิดถูกประการใดก็ขอประทานโทษ เพราะกราบเรียนด้วยเจตนาหวังดีและเทิดทูนยิ่งกว่าชีวิตจิตใจ ดังนี้

ขณะพระกราบเรียนจบลง ท่านเองนั่งเฉยราวกับไม่ได้ยิน ต่างองค์ต่างเจียบไปพักหนึ่ง จากนั้นท่านจึงเริ่มพูดออกมาแบบเรียบๆ ว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ฉลาดเหนือโลก ความสุขที่ทรงค้นพบจากความฉลาดก็เหนือโลกเป็นองค์แรก พระโอวาทที่ทรงสั่งสอนหมู่ชนก็มาเหนือเมฆคือเหนือสมมุติทั้งปวง ไม่มีใครจะสามารถปฏิบัติและสั่งสอนได้เหมือนอย่างพระองค์ ศาสนธรรมที่ออกจากพระโอษฐ์ก็เป็นมัชฌิมาธรรมซึ่งเหมาะกับกาลสถานที่บุคคลตลอดมา ไม่มีการขัดแย้งกับความจริงที่ควรตำหนิสำหรับหมู่ชนผู้หวังเหตุผลเป็นเครื่องดำเนินเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยตามพระโอวาท การปฏิบัติก็ทรงทำด้วยความรอบคอบ การรู้เห็นธรรมก็ทรงรู้เห็นด้วยความรอบคอบชอบธรรม การสั่งสอนก็ทรงทำด้วยความรอบคอบตามหลักของศาสดาผู้เป็นบรมครู ไม่ปรากฏว่ามีสิ่งบกพร่องๆ ตามมากับศาสนาธรรมของพระองค์เลย ฉะนั้น พวกเราผู้เพียงปฏิบัติตามพระโอวาท ซึ่งถ้าเทียบกับการทรงชวนขยายด้วยความลำบากทรมาณของพระองค์เพื่อหมู่ชนแล้ว ก็เท่ากับพวกเราพากันขาอ่อนมืออ่อนคอยล้างมือรับประทานเท่านั้น ไม่มีความยากเย็นอะไรเลย ลองคิดดูพระองค์ที่ทรงนำสาวกดำเนินมานั้น ทรงนำมาด้วยความฟุ้งเพื่อเห่อคะนอง หรือทรงนำมาด้วยความสันโดษยินดีตามมีตามเกิดแห่งปัจจัยเครื่องอาศัยทั้งหลาย ทรงนำมาด้วยความมักมากแบบพาตัวเป็นซากศพของกิเลสตัณหา หรือด้วยความมักน้อยปล่อยกังวลทั้งหลาย ทรงนำมาด้วยความประหยัด ตัดความอยากที่หลาออกมาท่วมหัวใจไม่มีเวลาอิมพอหรือด้วยความฟุ่มเฟือยเรียกราดเพราะความประมาทขาดสติเล่า เพียงเท่านั้นก็พอทราบได้ว่า พระที่ำตนเป็นคนฟุ้งเพื่อฟุ่มเฟือยนั้น ก็คือพระที่ตนและผู้อื่นเลี้ยงยาก ปากก็กว้างท้องก็โต กิเลสในใจแม้พลเมืองดียังสู้ไม่ได้

การพยายามเก็บรักษาสິงที่เห็นว่ายังจะเกิดประโยชน์ต่อไปได้อีกตามสารระ
ของมัน และการประหยัดมัธยัสถ์ในสมบัติทั้งหลายเพื่อความจรั้งยั้งยืน
ไม่รบกวนชวนให้เกิดความฉิบหายอยู่ไม่มีวันสุดสิ้นนั้น เป็นทางของคน
ฉลาดในเหตุผลท่านดำเนินกัน ท่านเหล่านั้นมิใช่ผู้ฟุ้งเฟ้อเห่อคะนองพอง
ตัวแต่หาเนื้อติดกระดูกมิได้ สมบัติเงินทองมิเท่าไรจ่ายไปเสียไป สิ่งที
จะเป็นผลกำไรพอตั้งรากตั้งฐานแห่งชีวิตและความดีต่อไป ไม่มีเท่า
เสี้ยวหนึ่งของคนจนที่มีนิสัยประหยัดฝึกหัดตัว แต่ท่านเหล่านั้นแลเป็น
ผู้วางรากวางฐานอันดีงามไว้พอให้โลกมีหนทางขบคิดและตั้งตัว มีหลักฐาน
ทางสมบัติและจิตใจสืบต่อกันมา มิใช่ผู้สุรุ่ยสุร่ายจ่ายด้วยอำนาจความ
ทะเยอทะยานพาดุดลากไป ไม่มีวันยับยั้งตั้งตัวได้จนวันตาย ใครโง่อดูริ
คิดเอาอย่างคนแบบนั้นมาใช้ จะกลายเป็นคนตายแบบไม่มีป่าช้าไปตลอด
สายแห่งสกุล ท่านย้อนถามพระองค์ที่เรียนถามว่า ท่านเคยเห็นลึง
รับอาหารจากมือคนไปกินหรือเปล่าว่ามันรับอย่างไรและกินแบบไหน?
ท่านองค์นั้นเรียนตอบท่านว่า เคยเห็นเหมือนกัน แต่มิได้สังเกตว่ามันรับ
แบบไหนและกินอย่างไร ท่านว่าเพียงความกินอยู่ของลึงท่านยังมีได้
สังเกต เวลาถูกถามก็ตอบไม่ได้ แล้วท่านทำไมจึงมาถามเรื่องการใช้สอย
บริขารต่างๆ กับผม โดยไม่มีเหตุผลที่น่ารับฟังบ้างเลย ผมยินดีฟังทั้งคำติ
คำชม เพราะธรรมของพระพุทธเจ้ามีอยู่ทั่วไป แม้คำติชมก็เป็นธรรมด้วย
ถ้าพิจารณาให้เป็นธรรม แต่ถ้าไม่พิจารณาก็เป็นโลกและทำคนให้หลงได้
ทั้งคำติและคำชมเชย เพียงการอยู่กินของลึงท่านยังไม่สนใจสังเกต
พอทราบลัทธิของมันบ้าง แล้วท่านจะทราบความเป็นอยู่ใช้สอยของ
พระพุทธเจ้าและสาวกท่านได้อย่างไรว่าท่านทรงปฏิบัติองค์ท่านอย่างไร
ในความเป็นศาสดา และเป็นศากยบุตรที่ควรเป็นสรณะของโลกได้อย่างไร

มันใจตลอดมา ท่านยังคิดอยากทราบอยู่บ้างหรือเปล่าว่า ลิงมีลัทธินิสัยต่างจากคนอย่างไรบ้าง ถ้าไม่อยากทราบลัทธิของลิงไว้บ้างพอระดับสติปัญญา แต่จะป็นฝ่ายอยากทราบอริยประเพณีของศาสนาก็รู้สึกว่าจะป็นสูงมากไป ผมจึงไม่อยากอธิบายให้ท่านฟังแม้พออธิบายได้ ท่านองค์นั้นเรียนตอบว่า แต่ก่อนกระผมก็ไม่เคยได้ยินท่านผู้ใดมาพูดเรื่องลิงให้ฟังว่ามันมีลัทธินิสัยอย่างไร แต่พอท่านอาจารย์ถามจึงทำให้เกิดความสนใจอยากทราบว่า ลิงมีนิสัยต่างจากมนุษย์อย่างไรบ้าง แต่ก่อนก็พอทราบได้จากสายตาที่เคยเห็นมันอยู่เสมอจนเบื่อไม่อยากดู เพราะความที่มันเป็นสัตว์ที่มีนิสัยหลุกหลิกไม่อยู่เป็นสุขประจำตัว ที่ลึกซึ้งยิ่งกว่านี้กระผมไม่ทราบได้

ต่อจากนี้เป็นคำสนทนาระหว่างท่านอาจารย์มั่นกับพระองค์ที่เรียนถาม ท่านองค์นี้อยากทราบลัทธินิสัยลิง ท่านอาจารย์มั่นเริ่มตอบท่านว่า ลิงก็เหมือนคนที่มีนิสัยหลุกหลิก ไม่ชอบอยู่เป็นความสงบสุขตามทำนองคลองธรรมเหมือนสุภาพชนทั้งหลายนั่นเอง เป็นสัตว์ที่ชอบอยู่ด้วยความคะนองทั้งตัวเล็กตัวใหญ่ ทั้งตัวผู้ตัวเมีย มาตลอดโคตรแซ่ของมัน ความคะนองของลิงไม่มีขอบเขตจำกัด เหมือนคนที่ไม่ได้รับการอบรมศีลธรรมมาบ้างเลย แม้จะแก่จนผมหงอกขาวโพลนเป็นลำลีไปทั่วทั้งศีรษะ ก็ไม่รู้จักความสงบร่มเย็นคืออะไร และสิ่งนั้นจะเกิดได้ด้วยวิธีใด เป็นสัตว์ที่ไว้ใจไม่ได้ตลอดด้วย แม้เลี้ยงมันให้อยู่กับคนมาแต่เล็กจนโตแต่นิสัยก็เป็นของตัวเองมันเอง ไม่สนใจยึดเอานิสัยของมนุษย์ไปใช้เลย แม้แต่น้อย สัตว์พรรณนี้เกิดแบบลิง อยู่แบบลิง และตายแบบลิง ไม่มีแบบอื่นใดมาเจือปนเลย คนที่ยึดเอาลัทธินิสัยลิงมาเป็นตัวของตัวจึงแล้ว

ร้ายยิ่งกว่าลิง และทำความเดือดร้อนให้โลกได้รับร้ายแรงและกว้างขวาง มากยิ่งกว่าลิง สิ่งที่เห็นด้วยตาตัวเองก็คือ เวลาไปพักผ่อนเพ็ญอยู่ในถ้ำ ซึ่งเป็นที่ซุกซมของสัตว์เหล่านี้ นี่พูดถึงตอนออกเที่ยวรุกดงค์ใหม่ๆ ยังไม่ทราบนิสัยของสัตว์พวกนี้ได้ดีพอ เวลาเขามาเที่ยวหากินตามบริเวณ หน้าถ้ำที่เราพักอยู่ ทีแรกมองเห็นเราก็ก้าว แต่พอเห็นอาการเราไม่เป็น ภัยต่อเขาๆ ก็ไม่กลัว และพากันเที่ยวหากินมาที่นั่นแทบทุกวัน เราเอง ก็คิดสงสารเห็นเขามาเป็นฝูงๆ และปีนป่ายขึ้นลงอยู่บริเวณหน้าถ้ำทั้งตัว เล็กตัวใหญ่ไม่สนใจกับคน พอได้อาหารมาเหลือจากฉันทก็แบ่งไว้ให้เขา เวลาเขามากก็เอาอาหาร มีกล้วยบ้าง ข้าวบ้าง ผลไม้ต่างๆ บ้าง ไปวางไว้ ตามก้อนหินให้เขาเก็บกินเอง พอเรานำอาหารไปวางต่อหน้าเขาแล้ว หันหลังกลับมาเท่านั้น ต่างตัวต่างแย่งกันกินอย่างซุกซมจนวุ่นวาย โดยมีได้ คิดเกรงกลัวเราบ้างเลย วันหลังยังพากันมาแต่เช้าและคอยอาหารที่เราจะ เอาไปให้ เพียงสองสามวันเท่านั้นก็ได้การ คือต่างแสดงฤทธิ์อย่างเต็มที่ ไม่มีความเกรงกลัวเราบ้างเลย และพากันเที่ยวยุ่มย่ามเข้ามาค้นหาอาหาร ในที่พักเรา จนสิ่งของบริวารต่างๆ ตกกระจุยกระจายเกลื่อนไปหมดเวลา ไปบิณฑบาต นอกจากนั้นบางตัวยังทำท่าจะกัดเราอีกด้วย แยกเขี้ยวยิงฟัน ทำปากขมูบขมิบคิ้วขมวดขึ้นขมวดลงขู่เรา รวาก็จะบอกว่ามวยลิงรวดเร็ว ยิ่งกว่ามวยมนุษย์ มวยมนุษย์สู้ไม่ได้ ถ้าไม่อยากเจ็บอย่ามายุ่ง เดี่ยวโดน จะว่าไม่บอก ฉะนั้น เราต้องใช้อุบายขู่ด้วยวิธีต่างๆ จึงพากันหนีไป จากนั้น ก็ไม่อาจให้อาหารแก่สัตว์จำพวกนี้อีกทั้งที่สงสาร และไม่ทำอาการให้เขา สนิทสนมเหมือนแต่ก่อน ต่อไปจึงไม่มารบกวนอีก

นี่แลสัตว์จำพวกไว้ใจไม่ได้ ถึงจะสงสารเลียงดูเขาดีเท่าไร เขาก็คือ ลิงตัวคะนองไม่รู้จักคุณและไม่รู้จักคนอยู่นั่นเอง ขณะที่ยื่นอาหารให้

ต่างตัวต่างวิ่งมารุมเร้าจนน่าเกลียดน่ากลัว บางตัวแทบจะกัดเราในเวลา นั้น เข้าด้วย เพราะความโลภมากในอาหาร แสดงอาการลุกี้ลุกลอนจนแทบ ดูไม่ได้ ทั้งวิ่งดักหน้าดักหลัง ทั้งรุมล้อม ทั้งส่งเสียงก๊อ กแก๊กขู่ขู่ขู่เรา ผู้เมตตาให้อาหาร สัตว์ที่น่ากลัวและน่ารำคาญก็คือลิงนั้นแล ท่านพอ ทราบบ้างหรือยัง บรรดาลิงที่เขาเลี้ยงไว้ในบ้าน เวลายื่นอาหารให้เขา แสดงอาการอย่างไรบ้างต่ออาหารที่ให้ และต่อผู้ให้อาหารเขา พระองค์นั้น เรียนตอบท่านว่ากระผมไม่ทราบ เพราะเป็นแต่เคยให้อาหารเขา แต่ไม่เคย สังเกตขณะให้อาหารว่าเขาแสดงอาการอย่างไรบ้าง ท่านอาจารย์เลย อธิบายให้ท่านฟังต่อไปว่า ใครจะเอาอาหารให้มันก็ตาม แต่สัตว์พรรณนี้ จะไม่สนใจคนยิ่งกว่าอาหารที่มันจะได้ในเวลา นั้นเลย ตามันจะจับจ้อง มองดูแต่อาหารและโดดขึ้นโดดลงทำเดี ยว ถ้าอยู่ที่ราบก็วิ่งไปวิ่งมาและ มือคว้ามาที่อาหารกับมือคนเท่านั้น พอยื่นอาหารให้ถึงมือแล้ว จะคว้ามับ รีบปอกปากกัดฉีกกินทันที ส่วนตามันจะมองนั้นมองนี้หลุกหลิกๆ และ มองผลไม้มือมัน ทั้งเคี้ยวทั้งกลืนทั้งกัดทั้งฉีก ถ้ามองเห็นอาหารใน มือคนยังเหลือพอมีทางได้อยู่อีก มันจะรีบกัดรีบกินและรีบซ่อนอาหาร เข้าไว้ในกระพุ้งแก้มทันที แล้วตามองมาที่มือคนและเอื้อมมือมาขออีก ถ้าคนให้อีก มันจะรีบกินบ้าง ซ่อนไว้ในกระพุ้งแก้มบ้าง เหลือจากนั้นก็ ทิ้งบ้างแล้วเอื้อมมือมาขอใหม่ ไม่มีความอึดพอในการขอ ให้เท่าไรเป็น เอาหมดจนไม่มีอะไรจะให้โน้นแลมันจึงจะหยุด และหันมาเคี้ยวกลืนส่วน ที่มันซ่อนไว้ในปากต่อไป ลิงเป็นสัตว์ที่สุรุ่ยสุร่ายมาก และไม่มี ความอึดพอ ในอาหารเมื่อยังพอจะได้จากใครอยู่ แม้ท้องมันจะเล็กๆ เหมือนสัตว์ ธรรมดาทั่วๆ ไป แต่ความโลภและความสุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยมันนั้นเหลือตัว ยากที่จะมีสัตว์ตัวใดเสมอได้

เท่าที่ยกตัวอย่างของลิงมาเป็นข้อเปรียบเทียบเพียงเล็กน้อยนี้ ท่านพอทราบได้กระมังว่าที่ท่านมาขอให้ผมผลัดเปลี่ยนเครื่องบริหาร เสียใหม่โดยทิ้งของเก่าไปเสีย ทั้งที่สิ่งนั้นยังพอให้ประโยชน์ได้อยู่ นั่นคือ ท่านขอให้ผมปฏิบัติตามแบบลิง และขอให้ลิงเป็นศาสดาสั่งสอนผมแทน ศาสนาของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงรู้จักประมาณพอดีทุกอย่าง เพราะแบบที่ท่าน ขอผมนั้นเป็นแบบลิงใช้กันอยู่ตามวิสัยของสัตว์ที่ไม่รู้จักกรรมคืออะไร ผู้รู้จักกรรมคืออะไรอยู่บ้าง ก็ควรคิดคำนึงสภาพของตนและของธรรม ว่าอะไรควรหรือไม่ควร การพูดด้วยเจตนาหวังดีนั้นเห็นใจ แต่เจตนา นั้นไม่คุ้มค่ากับความเสียไปแห่งธรรม มีความสันโดษเล็กน้อย เป็นต้น ซึ่งเป็น ธรรมที่ยังโลกให้สงบเย็นมานาน เพราะธรรมนี้เป็นความเหมาะสม สำหรับ โลกผู้ยินดีในขอบเขตมีฝั่งมีฝายภายในใจจะพึงรักสงวน และอุทิศสำหรับปฏิบัติ ตามด้วยความยินดี ไม่ให้คุณค่าสาระอันจะเกิดจากธรรมนี้ผ่านไปเปล่า จะเสียใจภายหลัง ท่านควรคิดดูให้ละเอียดถี่ถ้วนของศาสนา และท่าน ผู้เป็นเจ้าของศาสนาบ้างว่าเป็นบุคคลเช่นไร พระองค์เป็นมาแบบโลก เป็นกันหรือเป็นมาอย่างไร การสั่งสอนศาสนาทรงสั่งสอนอย่างไร โลกจึง ตกหลงปลงใจยอมกราบไหว้บูชาและปฏิบัติตามเรื่อยมาจนถึงพวกเรา ศาสนธรรมที่ประทานไว้ทุกแง่ทุกมุมล้วนเป็นสวากขาตธรรมโดยสมบูรณ์ และเป็นนิยานิกธรรม ความระงับดับทุกข์ความกังวลน้อยใหญ่ได้โดย สิ้นเชิงแก่ผู้ปฏิบัติตามๆ กันมาอย่างสมบูรณ์ ท่านควรคิดให้ละเอียดตาม หลักศาสนาลงไปอีกว่า ผู้ทำตัวเป็นคนฟุ่มเฟือยตื่นโลกตื่นสมัย กับผู้ ปฏิบัติตัวโดยสมำเสมอต่อความจำเป็นไปตามกรณี ใครจะมีทุกข์กังวลทาง ภายใจมากน้อยต่างกันอย่างไรบ้าง สำหรับความเห็นของผมผู้เรียนน้อย เห็นว่า ผู้ทำตัวเป็นคนฟุ่มเฟือยฟองตัวใหญ่กว่าโลกนั้นแล คือผู้ตั้งหน้า

ฆ่าตัวเองโดยไม่รู้สึกว่าตัวเป็นเพชรฆาตทำลายตน คนเราเมื่อคิดเกิน
ความพอดีเหมาะสมแล้ว ต้องเป็นผู้ก่อเรื่องกระจุยวุ่นวายแก่ตัวเอง
จนหาความสงบสุขทางกายและทางใจมิได้แน่นอน ใจต้องคิดเพื่อ
พอกพูนมากขึ้นจนไม่มีเวลาพักผ่อนได้ ถ้าเป็นน้ำก็ขุ่นเป็นนมเป็นโคลน
จนหาที่อาบดื่มใช้สอยมิได้ ใจกับกายต้องหมุ่นเป็นกงจักรเพื่อได้มาซึ่ง
สิ่งนั้นๆ ถ้าไม่ได้ต้องกระวนกระวายเพราะหาไม่ทันกับความอยากน้ำ
ล้นฝั่งนั้น เมื่อไม่ได้ทางตรงก็ต้องหาทางอ้อม ไม่ได้ทางสุจริตก็ต้องหาทาง
ทุจริต พอลักขโมยได้ก็ขโมยเอา พอหยิบฉวยได้ก็หยิบฉวยเอา พอจี้ได้
ก็จี้เอา พอปล้นได้ก็ปล้นเอา พอคิดโกงได้ก็คิดโกงเอา พอริดไถได้ก็ริด
ไถเอา กลืนได้ก็กลืนเอา หรือแม้พอฆ่าได้เป็นฆ่าเอาทั้งสิ้น ไม่สนใจคิดว่า
เกรงใจอายุโลกหรือกลัวบาปกลัวกรรมเพราะอำนาจนั้นบังคับ สุดท้าย
ก็ถูกจับตัว ผู้ยิ่งใหญ่ไปนอนในห้องขังให้เสวยผลความอยากของตนอยู่
ในเรือนจำ หรือถูกเขาฆ่าตายทิ้งหมกป่าหมกโคลนไม่มีใครไปสืบสาว
ราวเรื่อง ปล่อยให้หายซากไปเลยยิ่งกว่าสัตว์ ซึ่งนำทุเรศผิดมนุษยทั้งหลาย

นี่แลโทษของวิชาลิงที่เป็นสัตว์มีนิสัยบกพร่องต้องการอยู่เสมอ
ไม่มีความอึดพอในสิ่งทั้งปวง ทั้งที่ปากและท้องของมันก็ไม่ใหญ่โตกว่า
สัตว์ทั้งหลาย แต่ถึงนั้นตายเพราะความอยากทางใจมากกว่าความหิวโหย
อาหาร เมื่อใครนำวิชาทำลายตัวแบบลิงมาใช้ไม่ว่าพระหรือฆราวาส ผู้นั้น
ต้องเป็นคนผิดสังเกตุต่างจากโลกทั้งหลายที่มีความพอดี ถ้าเป็นพระก็จะ
พยายามเสาะแสวงหาแต่ปัจจัยโดยอุบายวิธีต่างๆ ด้วยความกระวนกระวาย
มากกว่าจะละอายหรือสนใจในพระธรรมวินัยอันเป็นความดีงามของสมณะ
จนประชาชนเอือมระอาไปตามๆ กัน ไปในทิศทางใด ประชาชนหลบหลีก
เป็นทิวแถว ทั้งที่เขามีความเลื่อมใสศรัทธามอยู่อย่างฝังใจ แต่ที่ต้อง

หลบหลีกตัวให้พ้นไปก็เพราะทนเพทุบายในการรบกวนขอเงิน หรือสิ่งต่างๆ จากพระที่แก้ววิชาไม่ไหว ท่านย้อนถามท่านองค์นั้นว่า ท่านทราบไหมว่าที่ว่า พระแก้ววิชานั้นคือวิชาอะไร เรียนว่าไม่ทราบ ท่านอาจารย์ตอบเสียเองว่า วิชาขอไม่หยุดนะซิ เพราะพระเราถ้ำลงได้ด้านด้วยความฟุ้งเพื่อ ทะเยอทะยานอยากและการแสวงหาลาภปัจจัยแล้ว ต้องด้านทุกอาการ ไม่มียางอายุติดตัว มีแต่ความมุ่งหมายและมุ่งมั่นต่อปัจจัยลาภต่างๆ โดยถ่ายเดียวว่า “ขอให้ได้มา” คำภาวนาก็คือ “ขอให้ได้มาๆ” เท่านั้น ไม่ต้องสวดมนต์ภาวนาด้วยคาถายืดยาวเหมือนท่านผู้บำเพ็ญภาวนาทั้งหลายสวดกัน เพียงภาวนาบทเดียวเท่านั้นก็กระเทือนโลกพอดูอยู่แล้ว ถ้ายืนต่อคาถาให้ยืดยาวไปกว่านั้น โลกจะต้องแตกแน่นอน

ท่านอาจารย์ถามท่านองค์นั้นว่า ท่านต้องการคาย่อนั้นหรือเปล่านั้นจะได้สำเร็จมรรคผลง่ายๆ ซึ่งไม่มีพระสาวกองค์ไหนสำเร็จแบบนี้ กระผมไม่ต้องการเพราะเป็นคาลาทำลายศาสนาและทำลายประชาชน ถ้าไม่ต้องการ ท่านขอให้ผมปฏิบัติแบบลิงเพื่ออะไร คาลานี้ก็มาจากลิงนั่นเองที่กลายมาเป็นคาลาย่อยบหน้อยอยู่เวลานี้ กระผมขอประทานโทษที่กราบเรียนไปตามความรู้สึกที่คิดว่าจะเป็นการสะดวกสบายแก่ท่านอาจารย์ โดยไม่ทำให้ท่านอาจารย์และปฏิบัติในวงศาสนาเสียไปด้วย ถ้าคิดว่าจะเป็นไปในทำนองท่านอาจารย์อธิบายปฏิบัติลึงที่เป็นสัตว์ฟุ้งเพื่อ กระผมก็ไม่กราบเรียน เพราะไม่ประสงค์จะให้อะไรเสียไปเพราะการเรียนข้อนั้น ท่านตอบว่า แม้ท่านไม่มีความนึกคิดไปในทางนั้นก็ตาม แต่การขอร้องก็ซื่อบอกอยู่แล้วอย่างชัดเจน คนเราไม่ถึงกับต้องขอร้องให้ทำตามกันหมดทุกอย่างหรอกท่าน เพียงผ่านทางตาทางหูกลางตลาดเท่านั้น ก็เป็นทัศนศึกษาอันสมบูรณ์พวยึดไปเป็นแบบฉบับได้แล้ว สิ่งต่างๆ ที่จะทำคน

ให้ดีและเสียคนได้นั้นมีอยู่ทั่วไป ไม่จำเป็นต้องจัดเข้าในตารางสอนคนก็มีทางยึดได้ ถ้าเป็นฝ่ายดีก็ทำผู้ปฏิบัติตามให้เป็นคนดีและเจริญได้ ถ้าเป็นฝ่ายชั่วก็พาผู้ทำให้เสื่อมเสียไปโดยไม่ต้องประกาศโฆษณาชวนเชื่อใดๆ เช่นคนหรือครอบครัวที่ชอบสุรุษสุร่ายเป็นนิสัย คนในครอบครัวนั้นมักเอาอย่างกันจนกลายเป็นครอบครัวผิวเมียลูกหลานที่สุรุษสุร่ายไปตามๆ กัน รายได้มีมาไม่พอกับการจับจ่าย เพราะต่างคนต่างเป็นนักจ่ายด้วยกันไม่มีใครสนใจประหยัดรักษา แม้แต่น้ำล่ำคลองยังเหือดแห้งไปได้เมื่อไหลไม่หยุด เราลองนำครอบครัวที่มีการประหยัดรักษา และจ่ายไปด้วยความมีเหตุมีผลเป็นเครื่องควบคุม กับครอบครัวที่ชอบสุรุษสุร่ายจ่ายไม่มีประมาณเป็นนิสัยมาเทียบกันดูว่า ครอบครัวไหนจะมีความสงบเย็น มีความเดือดร้อน เพราะการเป็นอยู่ใช้สอยมากกว่ากัน ผมตอบแทนเลยทีเดียวก็ได้ว่า *ครอบครัวที่มีหลักใจเป็นหลักทรัพย์นั้นแล จะมีความสงบสุขทั้งความเป็นอยู่โดยลำพังและภาคต่างๆ ไป ยิ่งกว่าครอบครัวที่เป็นโรคไม่มียาและหมอรักษาเป็นไหนๆ (คนไม่มีขอบเขตในการจ่ายและการเก็บรักษา)* นอกจากเป็นความสงบสุขของตัวและครอบครัวแล้ว ยังเป็นการเพาะเด็กลูกๆ หลานๆ ตลอดผู้เกี่ยวข้องในวงศ์สกุล ให้เป็นคนดีมีชื่อ มีแนวทางความประพฤติและการจับจ่าย ตลอดจนการเก็บรักษาสมบัติต่างๆ ให้เป็นหลักฐานมั่นคงต่อไปตลอดกาลนานอีกด้วย ส่วนคนและครอบครัวไม่มีประมาณในการรักษาตัวนั้น นอกจากจะเป็นความเดือดร้อนในปัจจุบันแล้ว ยังอาจแพร่พันธุ์ดีแตกแหวกแนวให้ลูกๆ หลานๆ ในวงศ์สกุลเสียไปด้วยตลอดกาลนาน

ผมไม่เคยเห็นคนที่ไม่มีหลักใจเป็นหลักทรัพย์ ตั้งเนื้อตั้งตัวทางสมบัติได้เลย เห็นแต่ความฉิบหายปนเปื้อนติดหนี้สินพะรุงพะรัง เหยียบย่ำทำลาย

เขาจนตั้งตัวไม่ติดนั่นแล จะมีความเจริญมั่นคงมาจากที่ไหนพอจะนำ
ชมเชย คนเราถ้าไม่มีอะไรบังคับกายวาจาความประพฤติไว้บ้างพอเป็นที่
ยับยั้งชั่งตวง เวลาอารมณ์บ่าร้อยแปดมันขึ้นสมองซึ่งมีอยู่กับทุกคน แม้จะ
มีความรู้วิชาและฐานะดีเพียงไรก็ไปไม่รอด ต้องจอดจมนจนได้เพราะการ
ทำลายตนด้วยวิธีต่างๆ ดังกล่าวมา มิใช่เป็นของดีที่น่าสรรเสริญ ปราชญ์
ท่านระวังมากจากการทำลายตนด้วยวิธีต่างๆ นั้น ยิ่งกว่าการถูกทำลาย
จากผู้อื่นหรือสิ่งอื่นเป็นไหนๆ ในขณะที่เดียวกันท่านพยายามระครองตน
ในทางดีงามโดยสม่ำเสมอ ไม่ยอมปล่อยให้ตัวเองไปตามยถากรรมดังที่เห็นๆ กัน
จนน่าทุเรศ ซึ่งมีจำนวนมากกว่าที่นำอนุโมทนาสรรเสริญ *ยิ่งใครชอบมีนิสัย
ตื่นเงาตัวเองตื่นสมัย โดยไม่คำนึงถึงสารประโยชน์หรือโทษทัณฑ์อะไร
จากสิ่งนั้นๆ พอควรก่อน เพียงสิ่งนั้นๆ ผ่านหูผ่านตา คอยแต่จะฉวยมัน
จับปื้อมาเป็นความโก้หรูตามความเห่อเหมือนลิงด้วยแล้วละก็ จะเขียน
ใบตายไว้เลยก็ได้ โดดไปไม่ก็ก้าวก็ต้องลงเหวให้แมลงวันบินตามไม่มี
ทางสงสัย* การกล่าวทั้งนี้ผมมิได้กล่าวเพื่อตำหนิโลกหรือท่านผู้หนึ่งผู้ใด
โดยเฉพาะ แต่กล่าวตามความจริงที่รู้ๆ เห็นๆ กันอยู่ประจักษ์ตาประจักษ์ใจ
ในวงมนุษย์เรานี่แล ไม่มีใครกล้าปฏิเสธได้ว่าการปฏิบัติตัวแบบนั้นจะ
ไม่ล่มจมฉิบหาย ต้องเป็นหนทางเดียวคือเขียนใบเสร็จใบตายให้พร้อม
ทั้งที่ผู้ นั้นยังคุยอวดตัวว่ามีความฉลาดรอบรู้ และมีฐานะดีมีเงินเป็นล้านๆ
เพราะเงินก็ตนเป็นผู้หามา จะได้มาจากทางไหนใครไม่ทราบได้ แต่การ
ทำลายนั้นทำได้ง่ายนิดเดียว เช่นเดียวกับสมบัติในบ้านมีจำนวนมากมาย
เพียงไร พอถูกไฟกำจัดทำลายเพียงไม่กี่ชั่วโมงก็เรียบเป็นเถ้าถ่านไปเอง
อย่างไม่มีปัญหา

ผมพยายามเรียนและปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้ามาแต่เริ่มบวช จนถึงวันนี้ ซึ่งหลายปีพอควร เรียนและปฏิบัติไปเท่าไร ยิ่งมองเห็นความโง่ ของตัวมากขึ้นโดยลำดับ แทนที่จะได้ความฉลาดฉลาดจนพอมีความรู้ แปลกๆ มาคัดค้านธรรมของพระองค์ท่านบ้างว่าตรัสไว้ไม่จริง ไม่เป็น สวากขาตธรรม และไม่เป็นนियานิกธรรมดังที่ประกาศสอนไว้ในบางหมวด บางชั้นบางตอน แต่ไม่ว่าธรรมชั้นใดหมวดใดตอนใด เรียนไปปฏิบัติไป เท่าไร ก็ยิ่งทำให้เชื่อให้ยอมไปเสียหมด ไม่มีความรู้พอได้อวดตัวว่าเก่งกาจ สามารถคัดค้านธรรมของพระองค์ได้เลย หมวดไหนคัมภีร์ใดก็มีแต่ พระองค์ตรัสเรื่องความโง่ของสัตว์ผู้ยังอวดตัวว่าเก่งกาจฉลาดรู้ แต่รู้ ลิงที่กลัวหาวิธีหลบซ่อนคนก็ไม่ได้ ถ้าว่าพวกเราเก่งกว่าลิง ก็ต้องรู้สิ่งที่เป็น หายนะและหลบซ่อนผ่อนคลายตัวเองบ้าง อย่าอาจหาญทำทายมัน นักหนา นี่มองไปที่ไหนก็เห็นแต่คนอวดเก่งต่อความชั่วเสียหาย ทั้งท่าน และเราทั้งหลาย ไม่มีใครพอมีความฉลาดปราดเปรื่องพอหลีกเลี่ยงสิ่ง ที่น่าตำหนินั้นๆ ไปได้บ้าง ไม่ผูกมิตรปิดตายเป็นสหายกับมันไปทั้งวัน ทั้งคืน ยืนเดินนั่งนอนแข่งกันเลย ไม่มีวันโผล่พอมองเห็นธรรมในดวงใจ ที่กายวาจากระบายออกมาพอเย็นใจ ท่านได้พิจารณาบ้างหรือเปล่าว่า ศาสนธรรมของพระพุทธเจ้ามีความละเอียดสุขุมเพียงไร เพียงพวกเรา จะเอาใจที่เต็มไปด้วยกิเลสที่แสนสกปรกโสมมไปหยั่งธรรมของพระองค์ ก็จะได้แต่คำตำหนิติเตียนตีดขี่ขึ้นมาเท่านั้นว่า ธรรมปฏิบัติยาก ผู้ปฏิบัติ ธรรมต้องฝืนกระแสโลกจึงปฏิบัติได้บ้าง พระพุทธเจ้าตรัสธรรมไว้ไม่เห็น ตรงกับสภาพความเป็นจริงของโลกบ้าง ธรรมแสดงไว้ว่าทำดีได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว แต่เราทำดีแทบตายไม่เห็นได้ดีอะไร ส่วนเขาไม่เห็นทำดีอะไร ยิ่งร่ำรวยเป็นเศรษฐีมีเงินมหาศาล ข้ามหน้าข้ามตาเราผู้ทำดีไปหยกๆ

ธรรมไม่เห็นจริงตามที่ตรัสไว้ ถ้าจริงว่าบาปมีจริง คนทำบาปไม่เห็น ได้รับโทษ ส่วนคนทำดีเวลาจำเป็นไม่เห็นบุญมาช่วยบ้าง บาปบุญคงไม่มี นรกสวรรค์นิพพานคงไม่มี ถ้ามีอยู่ที่ไหน คนตายแล้วทั้งคนดีคนชั่วเห็น แต่หายเงียบไปเลย ไม่เห็นกลับมาบอกบ้าง พอมีแก๊ใจอยากทำบุญให้ทาน รักษาศีลบำเพ็ญภาวนาบ้าง เพื่อเวลาตายไปจะได้ไปสวรรค์นิพพานกัน เหล่านี้เป็นต้น ที่จะจิตใจของพวกเราขึ้นมาเวลาหยังธรรมของพระพุทธเจ้า เพราะโลกชอบกันอย่างนี้ จะให้ของดีตามที่ธรรมแสดงไว้ติดขึ้นมา นั้น ไม่มีหวัง เพราะกิเลสไม่หวังธรรม แต่หวังเฉพาะกิเลสเท่านั้น จึงได้กิเลส ความลามกขึ้นมา ธรรมมิได้ตรัสไว้เพื่อคนจำพวกคอยตามล้างตาม ผลาญธรรม ด้วยความคิดเห็นต่างๆ แต่ธรรมมีไว้เพื่อคนจำพวกที่ท่าน พิสูจน์หาความจริงจากธรรมจริงๆ จึงมิใช่ธรรมบ่นเอา เตาเอา คาคคะเนเอา ดังพวกเราที่หยังดูธรรมด้วยใจอันโสมมของตน แล้วคว้าเอาความโสมม ขึ้นมาสุดดมเล่นด้วยความบ่นให้ธรรม แล้วก็ภูมิใจว่าตนคิดได้พูดได้อย่าง อิศรเสรี หาทราบไม่ว่าตัวสุดดมถึงสกปรกของตัว โดยไม่มีธรรมบทใด เข้ามาเกี่ยวข้องได้เสียด้วยเลย ใครจะตำหนิติเตียนธรรมมากน้อยเพียงไร ธรรมจึงไม่มีส่วนกระทบกระเทือนด้วย นอกจากผู้นั้นจะพึงรับความ กระทบกระเทือนจากการคิดการพูดของตัวแต่ฝ่ายเดียว ทั้งที่นึกครึ้ม ในใจว่าตนมีเกียรติเพราะคัดค้านตำหนิธรรมได้อย่างสบาย

ธรรมมีความละเอียดสุขุมมากยากที่ใจซึ่งมีกิเลสอย่างเราๆ ท่านๆ จะหยังถึงได้ดังกล่าวมา ฉะนั้น คำขอร้องท่านแม้จะเป็นเจตนาหวังดี จึงเป็นการกระเทือนส่วนใหญ่แห่งธรรมแฝงอยู่ด้วย เพราะความประหยัด ความมัธยัสถ์ ความสันโดษ ความมักน้อย ธรรมเหล่านี้คือความไม่ประมาท ลืมตัว ผู้ปฏิบัติธรรมเหล่านี้ ไม่ว่านักบวชหรือฆราวาสย่อมประคองตัวได้

อย่างน่าชม พระแม่จะมีมือติเรกลามาก มีประชาชนเคารพนับถือมาก หรือพรวาสนามีสมบัติมากน้อยเพียงไร ก็ไม่เย่อหยิ่งจองหองและลืมหูลืมตา กับสิ่งเหล่านั้นอย่างง่ายดาย ยังสามารถนำสิ่งนั้นๆ ไปทำประโยชน์ได้ตามฐานะของมันอีกด้วย ทั้งเป็นเครื่องส่งเสริมความสุขแก่เจ้าของและประดับเกียรติ สัมกับสมบัติมีไว้เพื่อเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ในคราวจำเป็นอย่างแท้จริง ไม่กลายมาเป็นข้าศึกเครื่องทำลายตนให้เสียไปด้วย ซึ่งมักมีอยู่จำนวนมาก แต่ไม่ค่อยสนใจคิดและแก้ไขกันพอให้มีความสงบเย็นและน่าดู ผู้มีกรรมเหล่านี้เป็นเครื่องปกครองและประดับตัว ย่อมเป็นผู้สง่างามในสายตาแห่งสุภาพชนทั้งหลาย ยิ่งกว่าผู้ชอบประดับตัวด้วยเครื่องมัวเมาเข้ากิเลส ซึ่งเห็นแล้วน่าเวียนศีรษะ สำหรับตัวเองนั้นเห็นว่าไก่อหฺรุตเวทดาบนฟ้าสู้ไม่ได้ ส่วนสุภาพชนเห็นแล้วปวดเคียรเวียนเกล้าไปตามๆ กัน ท่านลองคิดเทียบเคียงดูก็พอจะทราบได้ระหว่างธรรมทั้งสองนี้ต่างกันอย่างไรบ้าง คือมองธรรมตรงข้ามกับธรรมที่กล่าวมานี้ ความประหยัด ความมรัยัธถ์ ความสันโดษ ความมกน้อยเหล่านี้ ผมจะแปลเอาความย่อๆ ให้ฟัง *ความประหยัด* ได้แก่ ความเอาใจใส่ในการเก็บรักษาสมบัติเครื่องใช้สอยต่างๆ ที่มีอยู่ของตน ไม่ให้เสียไปด้วยความประมาทขาดการเอาใจใส่ ไม่ใช่แบบสุรุ่ยสุร่าย เวลาใช้ก็ระมัดระวัง ไม่ควรเสียด้วยเหตุไม่จำเป็นก็ไม่ให้เสีย เพราะสิ่งของแต่ละอย่างเกิดมีขึ้นด้วยการขวนขวายหรือการแสวงหา มิได้เกิดมีขึ้นมาเองพอที่จะไม่เห็นคุณค่าของมัน

ความมรัยัธถ์ ออกจากใจของผู้มีความรักใคร่ใฝ่ใจในการใช้สอยและการเก็บรักษาสมบัติต่างๆ ด้วยความระมัดระวัง ไม่ใช่สอยแบบเรียราด

สาดกระจาย เมื่อหยุดใช้ก็เก็บรักษาไว้ในที่ปลอดภัย ความมั่งคั่ง คือ ความเห็นคุณค่าแห่งสมบัติทุกชิ้นว่ามีประโยชน์ตามฐานะของมัน การกิน อยู่ใช้สอยไม่ฟุ่มเฟือย และไม่ทำให้ฝืดเคืองเมื่อสิ่งของเครื่องสอยมืออยู่ แต่ไม่ลืมหิ้วไปกับสมบัติที่มีมาก พยายามทำสมบัตินั้นๆ ให้เกิดประโยชน์ ตามฐานะของมัน ไม่ตระหนี่เหนียวแน่น มีการสงเคราะห์ให้ทาน เช่นเดียวกับคนทั่วไป หรืออาจทำได้มากกว่าด้วยเหตุผลที่ควร เพราะความ ประหยัดกับความมั่งคั่งเป็นธรรมของปราชญ์ผู้มีเหตุผลรอบตัวและ สิ่งเกี่ยวข้องต่างๆ ไป การประหยัดกับการมั่งคั่งของผู้นั้น จึงมิได้เอน ไปในทางที่น่าตำหนิ นอกจากเป็นวิธีการดำเนินที่น่าชมเชยโดยถ่ายเดียว คนประหยัดและมั่งคั่งเป็นบุคคลที่รอบคอบในสังคมและเหตุการณ์ ต่างๆ ได้ดี ไม่ค่อยเสียไปเพราะสิ่งยั่วยวนกวนใจของกิเลสเวลาล้มผัส ทางการ และเป็นผู้ยับยั้งต้านทางสิ่งเคลือบแฝงแปลงปลอมของโลก สังคมด้วยวิจาร์ณญาณได้ดี ไม่ตื่นไปกับสิ่งหลอกหลอนชวนไสยอย่าง ง่ายดาย มีความสันโดษยินดีในสมบัติที่มีอยู่ของตน ไม่ชอบโลดโผน โดนนั่นชนนี้ด้วยความสันผั่งแห่งระคะตันทหา วางตัวกับสิ่งทั้งหลายได้ โดยสม่าเสมอ

ผมจะยกตัวอย่างทางฆราวาสให้ท่านฟังพอเป็นข้อคิดในธรรมข้อนี้ว่า มีคุณค่าแก่จิตใจคนมากน้อยเพียงไร และเป็นธรรมจำเป็นแก่จิตใจโลก เพียงไร เช่น ผู้มีภรรยาสามีเป็นสมบัติอันตายตัวของแต่ละฝ่ายแล้ว มีความยินดีกับสมบัติของตน ไม่ปล่อยให้จิตผาดโผนโลดเต้นเผ่นไปเที่ยว รักสามีภรรยาหรืออีหนุๆ ตามถนนหนทางอันเป็นการละเมิดธรรมสันโดษ คือ ภรรยาสามีอันเป็นสมบัติเก่าที่มีอยู่ของตน แม้จะมีความต้องตา

ต้องใจอยู่บ้างตามนิสัยปุณฺณชนที่ชอกกินไม่เลือก และไม่มีเมืองพอกก็ตาม แต่ธรรมสันโดษต้องเข้มแข็ง ผลักดันต้านทานอารมณ์กาฝากนั้นไว้ ไม่ยอมให้จิตและกายกับสิ่งนั้นไหลผ่านเข้ามาประสานคละเคล้ากับสมบัติเก่าของตน จะกลายเป็นคึกกลางเมือง กลางบ้าน กลางสามภรรยาเข้าครอบครัวยะแตก สมบัติจะรั่วไหลไปสู่ความฉิบหาย คนใกล้จะกลายเป็นอื่น ความสุขที่เคยครองเพราะธรรมสันโดษช่วยป้องกันจะแตกทลายหายสูญ เพื่อธรรมสันโดษเป็นชีวิตจิตใจ ไม่สนใจไยดีกับสิ่งใดนอกจากสมบัติเดิมที่มีอยู่ของตน แม้สมบัติอื่นที่มีไฉ่ของตนก็ไม่ใฝ่ใจไยดีและละโมภโลภมากอยากได้ของเขา ผู้นั้นครอบครัวยุ้ยย้อมเป็นสุขร่วมกันตลอดอวสาน ไม่มีความร้าวรานเพราะการยินดีเลยขอบเขต สามภรรยาและลูกเต้าย้อมมีความสงบสุขและตายใจโดยทั่วกันไม่มีความระแวงมาทำลาย สมบัติต่างๆ ก็มีความสนิทใจว่าเป็นของตนอย่างแท้จริง ไม่มีสมบัติประเภทกาฝากที่เหี้ยมคดเหี้ยมโกงเขามาสับปน มีเฉพาะสามภรรยาลูกเต้าหลานเหลนและสมบัติของตนล้วนๆ จึงมีแต่ความอบอุ่นเย็นใจ เพราะธรรมสันโดษคุ้มครองรักษา ยังคนและครอบครัวยุ้ยย้อมให้มีคุณค่าทางใจ ส่วนความมักน้อยนั้น เป็นธรรมที่ละเอียดมากกว่าความสันโดษขึ้นอีกมากมาย แต่เป็นธรรมคู่ควรแก่ครอบครัวและชายหนุ่มหญิงสาวอย่างยิ่ง จะพึงปฏิบัติตัวให้มีขอบเขต คือถ้าชายหนุ่มกับหญิงสาวก็ให้มีรักเดียว ไม่มีพ่วงมีแพมาแอบแฝงทางใจอีกฝ่ายหนึ่งให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจว่า อีกฝ่ายหนึ่งหาเศษหาเลย ไม่เห็นคุณค่าของตน แล้วเกิดความอดทนระอาใจที่จะฝากชีวิตจิตใจฝากเป็นฝากตายในกันต่อไป คือเมื่อเป็นคู่รักก็ต้องรักเดียวไม่มีสองกับใครอื่น ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายมีความซื่อสัตย์ต่อกันแต่ขั้นเริ่มเป็นคู่รักจนเป็นคู่ครองตลอดอวสาน

แห่งชีวิต ไม่ยินดีกับใครอื่นซึ่งมิใช่คู่รักของตน มีเพียงคู่รักคนเดียวเท่านั้น เป็นจิตใจที่จะสุดลมหายใจร่วมได้อย่างสนิทใจ นอกนั้นถือว่าเป็นประเภท กาฝาก ที่จะคอยทำลายความสัมพันธ์ให้แตกร้างไปโดยไม่สงสัย ถ้าเป็น คู่ครองก็มีเพียงสามีภรรยาของตนเท่านั้น นอกนั้นแม้เป็นเทวดามากก็ไม่เกี่ยว เพราะมิใช่สมบัติอันแท้จริงของตน มีความยินดีและตายใจด้วยเพียงพ่อ อีหนูกับแม่อีหนูสองคนเท่านั้น นอกนั้นมีใช่ความมั่งน้อยของผู้ต้องการ ความสงบสุขในครอบครัว ซึ่งสามีภรรยาจะตายใจได้

เมื่อกล่าวถึงความประหยัด ความมัธยัสถ์ ความสันโดษ และความ มั่งน้อยแล้ว ก็ควรนำธรรมตรงข้ามมาเทียบเคียงกัน พอทราบความ หนักเบาของธรรมทั้งสองว่า มีคุณสมบัติและโทษต่างกันอย่างไรบ้าง เพื่อผู้สนใจในเหตุผลความจริง จะได้นำไปพิจารณาและคัดเลือกปฏิบัติ ตามที่เห็นควร คือ ความฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมในวัตถุและอารมณ์ ความสุรุษสุร่าย ฟุ่มเฟือย ความมีหนึ่งแล้วคิดอยากมีสองมีสาม ไม่ยินดีในของมีอยู่ ของตน และความมั่งมากในทุกอย่างบรรดาที่เป็นข้าศึกแก่ตนและผู้อื่น เหล่านี้เป็นข้าศึกต่อธรรมที่กล่าวแล้วเหล่านั้น การปิ่นเกลียวกับธรรม มีความประหยัด เป็นต้น เป็นทางเสื่อมเสียโดยถ่ายเดียว แม้ใครจะ ต้องการความสงบสุขและความเจริญโดยทำลายธรรมดังกล่าวนั้น ย่อมหา ความสงบสุขและความเจริญมิได้เพราะผิดทาง ไม่ว่าจะพระหรือฆราวาส ใครก็ตามถ้าเดินทางผิดย่อมเกิดความเสื่อมเสียได้เช่นเดียวกัน เพราะ ธรรมเป็นสายกลางแห่งทางดำเนินเพื่อความเจริญ ทั้งนักบวชและฆราวาส แม้มีแยกกันไว้บ้างก็เพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่นั้นเหมือนกันดังความ สันโดษมั่งน้อย เป็นต้น พระก็ดำเนินไปตามสายของพระ ฆราวาสก็ปฏิบัติ ไปตามสายของตน ผลย่อมเป็นความสงบสุขไปตามเหตุที่ปฏิบัติได้

พระสาวกสมัยพุทธกาลที่เป็น *สงฆ์ สรรณี ความ* ของพวกเรา โดยมากท่านปฏิบัติกันตามสายความสันโดษและมักน้อย ไม่กลัวความอดอยากขาดแคลนและความเป็นความตายยิ่งกว่าความกลัวไม่รู้ไม่เห็นธรรม ท่านกลัวไม่รู้ไม่เห็นธรรม ท่านจึงพยายามทุ่มเทกำลังทุกส่วนลงทางความเพียรเพื่อรู้เพื่อเห็น ท่านจึงได้รู้ได้เห็นธรรมอย่างสมใจ ส่วนพวกเรากลัวแต่จะอดอยากขาดแคลน กลัวจะลำบากทรมาน กลัวแต่จะตายอะไรขาดเหลือบ้างไม่ได้ ใจหดหู่เหี่ยวแห้งไม่เป็นอันบำเพ็ญพากเพียรได้ ภายในใจจึงมีแต่กิเลสความกลัวตายเต็มไปหมด ธรรมเลยหยั่งลงไม่ได้ เพราะกิเลสก็คิดขวางไม่มีทางซึมซาบได้ ไปที่ไหนอยู่ที่ใดถ้ามีประชาชนญาติโยมห้อมล้อมนับถือ และหิวอาหารเป็นปีนโตๆ เดินตามหลังตามถ้วยชามต่างเคลื่อนไปด้วยอาหารคาวหวานชนิดต่างๆ ใจก็เบิกบานเพราะความชุ่มเย็นด้วยอาหาร ทั้งยิ้มทั้งพูดชมเชยด้วยความพอใจว่า ที่นี้อากาศดีมากนะโยม ทั้งปลอดโปร่งทั้งโล่งใจดี ภาวนาก็สะดวกสบายใจก็ไม่ต้องบังคับขยัก สงบไปเลย ความจริงมันภาวนาสะดวกหรือนอนหลับสบายก็ยากจะสันนิษฐาน สำหรับพระที่ชอบอากาศแบบนี้ เพราะการกินได้มากกับการนอนหลับดีและนอนได้มากนั้น มันเป็นคู่มิตรกันอย่างแยกไม่ออก ผมเคยผ่านมาแล้วรู้เรื่องได้ดี ถ้าไปอยู่สถานที่ที่พอภาวนาดีบ้างเพราะปราศจากสิ่งรบกวน แต่ขาดแคลนอากาศคืออาหารน้อย เพราะไม่ค่อยมีปีนโตเถาใหญ่ๆ เดินตามหลังเป็นคณะๆ เป็นพวกๆ ที่นั่นอากาศท่าจะแย่ทนไม่ไหว และบ่นว่า แหม โยมที่นี้อากาศแย่ ทนอยู่ไปไม่ไหว ทีบเกินไป หายใจอึดอัดไม่สะดวก ภาวนาก็ไม่สงบ จิตใจก็บังคับขยัก ผิดธรรมดาที่เคยเป็น อาตมาทนอากาศที่บอบมากไม่ไหวต้องลาโยมไปวันนี้ แล้วก็เผ่นไปหาอากาศดีๆ ใหม่เพื่อการภาวนาจะได้รู้ตหน้า นั่นฟังซิท่าน

ฟังพระธุดงค์กรรมฐานอากาศอำนวยภาวนาจิตสงบลงได้ดี พอปีนโถห่างจากข้างข้างชั่วจิตใจเดียว เกิดอากาศที่บึ้นขึ้นมาแล้ว ภาวนาจิตไม่สงบเพื่อว่าสิ่งนั้นก็บกพร่อง สิ่งนี้ขาดเงินเข้าหลายๆ อย่างด้วยกัน อากาศจะเป็นอย่างไร ผมว่าน่าจะตายในไม่ช้าเพราะไม่มีอากาศหายใจ กรรมฐานอากาศแบบนี้ท่านฟังแล้วเป็นไงชอบใจไหม? ผมว่าเข้าที่ตินะ

ถ้าท่านต้องการเห็นพระตลาคตและพระอรหันต์องค์แท้จริงประจักษ์ใจโดยไม่มีกาลสถานที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ท่านจงพิจารณาให้เห็นความบกพร่องขาดแคลนและสมบูรณ์ของบรรดาปัจจัยสี่ว่าเป็นของธรรมดา ซึ่งเพียงอาศัยเพื่อบรรลุถึงความมุ่งหมายเท่านั้น ไม่ควรเป็นอารมณ์กับสิ่งใดมากกว่าธรรมอันเป็นจุดที่หมายของการบำเพ็ญ ความสันโดษมักน้อยนั้นแลคือทางเดินของพระอริยเจ้าทั้งหลาย ส่วนความเหลือเฟือเฟื่อนั้นคือทางเดินของพระกรรมฐานอากาศดังกล่าวมา จะไม่มีวันพ้นทุกข์ไปได้ถ้าใจยังติดแน่นอยู่กับสิ่งเหล่านั้น การตัดกังวลกับสิ่งเกี่ยวข้องต่างๆ ก็เพื่อความเบาบางทางอารมณ์ที่เป็นกิเลสแต่ละประเภท *ผู้ใดก็ตามถ้ายังไม่เห็นคุณค่าแห่งธรรมคือความสันโดษ และความมักน้อยเป็นต้น ผู้นั้นยังไม่เห็นคุณค่าแห่งธรรม* พอจะพยายามตะเกียกตะกายไปด้วยความบึกบึนอดทน แต่จะมากังวลกับปากกับท้องกับความกลัวอดกลัวตายอยู่นี้เท่านั้น สุดท้ายก็ติดจมอยู่กับเรื่องของปากของท้องซึ่งเคยทำความกังวลมาเป็นประจำ การปฏิบัติธรรมถ้าไม่ยอมปล่อยวางอารมณ์กับสิ่งเหล่านี้ ก็ไม่มีทางผ่านพ้นกิเลสทั้งหลายไปได้ เพราะสิ่งดังกล่าวนี้เป็นกิเลสเครื่องผูกพันทั้งสิ้น ท่านควรทราบว่ ความกังวลกับสิ่งเหล่านั้นทำน้กปฏิบัติให้ติดจมอยู่นอนตัวไม่ขึ้น หรือไม่คิดว่าเป็นกิเลสพอจะ

สนใจคิดและถอดถอนเสียเข้าไป จะไปบำเพ็ญที่ใดพอจะปลดปล่อยกิเลสบนหัวใจออกได้บ้าง แต่ก็มาหวงมาห้วงกิเลสเหล่านั้นจะลื่นไปจากใจไม่มีอะไรมาให้พาสนุกพาเกา จำต้องพะรุงพะรังกันไปกับสิ่งเหล่านี้ คิดไปพูดไปก็รู้สึกสลดสังเวชที่นักปฏิบัติเรา ไม่เห็นความพันทุกข์เป็นธรรมมีคุณค่า ยิ่งไปกว่ากิเลสที่เคยทรมาณใจ โดยเห็นความห้วงปากห้วงท้องเป็นของสำคัญกว่าความปล่อยวางเพื่อความหลุดพ้น ผู้กระหึ่มในธรรมเห็นครูอาจารย์พากันดำเนินเด็ดเดี่ยวอาจหาญเพียงไร ก็ยังมีความบากบั่นมั่นใจต่อความเพียรของตนยิ่งขึ้นเพียงนั้น สวมกับมาศึกษาอบรมเพื่ออรรถเพื่อธรรมเพื่อความหลุดพ้น โยนกิเลสกองทุกข์ออกจากใจจริงๆ ท่านก็คนเราก็คน ท่านก็ใจเราก็ใจ ท่านทนได้เราก็ทนได้ ท่านถึงไหนเราจะพยายามให้ถึงนั้น ไม่ยอมถอยหลังให้กิเลสหัวเราะเย้ยหยันได้ ท่านหลุดพ้นเราก็จะพยายามให้หลุดพ้นตามท่านจนได้ กิเลสท่านกับกิเลสเรามีอยู่เพียงหัวใจดวงเดียวเสมอกัน มิได้กองรอยทับถมเพิ่มพูนอยู่ข้างหน้าข้างหลังเท่าภูเขาป่าไม้อะไรเลย ผู้มีความสนใจใฝ่ต่อการศึกษาอบรมเพื่อตนเพื่อธรรมจริงๆ ดังกล่าวมานี้ ผมแน่ใจด้วยว่าต้องมีวันผ่านพ้นไปได้ในวันหนึ่งข้างหน้าแน่นอน

การปฏิบัติต่อบริวารต่างๆ เช่น การปะการชุนหรือดัดแปลงซ่อมแซมไปตามกรณีนั้น ก็เพราะเห็นคุณค่าแห่งธรรมเหล่านี้มาประจำนิสัย และความเป็นห่วงห่มุ่คณะจะไม่มีทางเดินในกาลต่อไป เพราะสมัยนี้มักมีแต่กรรมฐานขี้เกียจมักง่าย ทำอะไรก็มักจะทำแบบสุกเอาเผากินกันเสียมาก พอเผาสุกบ้างก็กินหมดไปกับปากกับท้องกับกองไฟพร้อมๆ กันไม่มีอะไรเหลือเพื่อวันพรุ่งนี้ (นี้หมายความว่า พอออกจากที่ภาวนาก็ไม่มีคุณธรรม

มีความสงบเย็นเป็นต้นเหลืออยู่ ปล่อยให้กับอารมณ์เสียหมด) กิจการที่
ผมทำนั้น ผมเชื่ออย่างฝังใจว่าเป็นอริยกิจอริยประเพณีที่ท่านดำเนินกันมา
เพราะเป็นกิจที่ทำด้วยความเห็นภัยไม่ลืมนอน มิใช่แบบลิงที่ทั้งกินทั้งทิ้ง
ทั้งคว่ำหาของใหม่ ไม่สนใจกับของเก่าที่ยังพอกินเป็นอาหารอยู่เลย
ถ้าเป็นคนก็แบบบ้าตื่นสมัยนั้นแล จะมีหลักใจพอเป็นหลักเกณฑ์เพื่อ
ทรงทรัพย์สมบัติได้อะไรกัน ไล่เลื้อยกางเกงเครื่องนุ่งห่มใช้สอยต่างๆ
เพียงตัวหรือผืนละหนสองหนก็หาว่าเก่าว่าคร่ำครึล้าสมัยไม่ทันเขาก็ทิ้ง
แล้วคว่ำหาใหม่ราวกับเงินทองไหลมาเองเหมือนน้ำมหาสมุทรสาครฉะนั้น
โดยมิได้คำนึงว่าแม้จะเอาสิ่งที่มีราคาค่างวดมากมายเพียงไรมาประดับ
ตกแต่ง ก็คือคนๆ เดียวกับผู้กำลังเฟ้อๆ อยู่นั่นแล จะหาคุณค่าสาระอัน
ยิ่งยวดมาจากไหน สวมใส่ประดับประดาเข้าไปแล้วก็เท่าเดิม นิสัยดีชั่ว
ก็เท่าเดิม ถ้าไม่ปฏิบัติตัวให้มีคุณค่าด้วยความประพฤติ เพราะคนเรา
มีคุณค่าอยู่กับความรู้วิชาและความประพฤติตัวต่างหาก มิได้มีอยู่กับ
เครื่องประดับประดาอะไรเลย พอที่จะหลงหลับจนไม่รู้จักตื่นกัน
นอกจากทำเพื่อหลอกคนที่ตาฝ้าฟางให้หลงตามแบบกระต่ายตื่นตูม
และวิ่งจนแข็งหักขาหักไปตามๆ กันเท่านั้น ไม่เห็นมีอะไรที่น่าชมว่า
เขามีคุณค่าขึ้นเป็นกอง เพราะการแต่งตัวด้วยเครื่องหุหุหุที่ร่อยผลัด
ผันเปลี่ยนวันหนึ่งหลายๆ ชุด สิ่งที่ได้รับอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นก็คือความเสีย
นิสัย ใจร้าย ใจไม่มีหลัก ไม่เป็นตัวของตัวเองได้ด้วยหลักเกณฑ์ที่ดี สร้างความ
ฉิบหายแก่ตนและสังคมตลอดอนุชนรุ่นหลังให้หลงตามกันไปไม่สิ้นสุด
นี่คือผลไม่ดีต้องติดตามแน่นอน ใครทำก็ผู้นั้นต้องประจักษ์กับตัว ไม่ต้อง
หากรรมการมาตัดสินให้ลำบากเหมือนประกวดสิ่งของต่างๆ สิ่งที่ดี
ย่อมทราบว่าชั่ว ดีก็ย่อมทราบว่าดี ทุกข์ย่อมทราบว่าทุกข์ สุขย่อมทราบ

ว่าสุข รู้อยู่กับตัวไม่จำเป็นต้องให้ใครบอกถึงจะทราบ การปฏิบัติธรรมก็เช่นกัน ท่านที่ปฏิบัติมาก่อนท่านได้รับผลเป็นที่พอใจมาแล้ว จึงได้วางแนวที่ถูกไว้ให้ดำเนินตาม ยังจะหาเรื่องว่าลำบากคร่ำครึลำสมัย ไม่ลงใจที่จะปฏิบัติตามท่านด้วยความเต็มใจอยู่แล้วก็หมดหนทาง เหมือนคนตายไม่รู้จักดีชั่ว สุขทุกข์อะไรเท่านั้น รองจากนั้นลงมาก็ปฏิบัติตัวแบบลิง ไม่ต้องมีกฎมีระเบียบข้อบังคับกัน อยากทำอะไรก็ปล่อยให้ไปไปตามนิสัยสัตว์ที่ไม่รู้ภาษา แต่เราเป็นคนเป็นพระ จะทำอย่างนั้นก็อยู่กับโลกเขาไม่ได้ ต้องถูกไล่เข้าไปอยู่ในป่าช้ากับคนตาย หรือถูกไล่เข้าไปอยู่ในป่ากับฝูงลิง แต่ก็จะไม่ยอมไปเพราะยังถือว่าตัวเป็นคน ยังมีชีวิตอยู่ มิใช่คนตาย และถือว่าตัวเป็นคนมิใช่ลิง จะไปอยู่ในที่เช่นนั้นไม่ได้ ก็จะกลายเป็นคนขวางโลกขวางธรรมอยู่รำไป และทำให้สังคัมรังเกียดเดือดร้อนไปด้วย การปฏิบัติธรรมแบบสะเทินน้ำสะเทินบกไม่เอาจริงเอาจ้ง เป็นเรื่องขวางงปฏิบัติอย่างนี้แล แล้วยังจะเป็นกรรมฐานกาฝากในวงปฏิบัติแฝงหมู่แฝงคณะผู้ตั้งใจทำจริงไปด้วย ไม่ยอมแยกจากวงคณะให้หายเปื้อนหายกลิ่นสาบโคลน เพื่อมีผู้มาติดต่อสอบถามธรรมะธัมโมบ้าง จะได้คุยไม้กับเขาด้วยว่า เป็นพระรัตนตรัยธรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่น ท่านอาจารย์เสาร์ แล้วชายครูชายอาจารย์กินไปเรื่อยๆ ยิ่งกว่าปลาเน่าในตลาดเสียอีก

การกล่าวทั้งนี้ ผมมิได้ตั้งใจตำหนิต่านว่าเป็นพระกรรมฐานดังกล่าวมาแต่อย่างใด แต่อะไรที่จะเป็นคติแก่หมู่เพื่อนและวงคณะในฐานะผมเป็นอาจารย์ ก็จำต้องตักเตือนสั่งสอน เพื่อรู้หนทางหลบหลีกปลีกตัวและเลือกปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีงาม ผลย่อมเป็นของท่านทั้งหลายเอง ผมก็นับวันแก่ชราลงทุกวันเวลา ต่อไปก็หวังในหมู่คณะจะบริหารกันไปตามเยี่ยงอย่าง

ประเพณีที่พาดำเนินมา คำที่ท่านขอร้องผมนั้นก็มิได้เป็นสิ่งที่ผิดในฐานะ
ลูกศิษย์กับครู เพราะความสุขความทุกข์เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกัน เมื่อเห็น
ครูอาจารย์ทำอะไรก็กลัวลำบาก อยากให้อยู่สบายด้วยความเคารพรัก
และหวังฟังเป็นฟังตายอย่างจริงจัง ก็พูดปรึกษาปรารภตามความหวังดี
ผมมิได้ถือว่าท่านเป็นผู้ผิดเพราะการขอร้องนั้น แต่เพื่อดำรงอริยประเพณี
อันราบรื่นดีงามต่อไป เพื่อตนและกุลบุตรสุดท้ายภายหลังจะได้ยึดเป็น
หลักและดำเนินตาม ผมจึงขอนิมนต์หมู่คณะให้ตั้งใจบำเพ็ญตนในความ
ประหยัด มัชยสถ์ สันโดษ มักน้อยในปัจจัยทั้งหลายด้วยความจริงใจ
สืบทอดกันไป จะเป็นผู้ดำเนินปฏิบัติไปโดยสม่ำเสมอ ก็เลสมารยา
ทั้งหลายจะไม่รังควานรบกวนเกินกว่าเหตุ เพราะมีจุดคงวัตรเป็นเครื่อง
กำจัดปิดเป่าอยู่เสมอ ธรรมสี่ข้อนี้มีความสำคัญมากในวงปฏิบัตินิมนต์
พากันทราบไว้อย่างถึงใจ ผู้มีธรรมเหล่านี้อยู่ในใจตราบใจ จะเป็นผู้สงบเย็น
ตั้งใจทั้งกิริยาที่แสดงออก ไม่มีมลทินติดตามมาตามนั้น ไปที่ใดอยู่ที่ใด
จะเป็นสุคติ มีกายวาจาใจอันสงบไม่เป็นภัยแก่ผู้ใด กิริยาที่แสดงออก
ของพระผู้มีธรรมเหล่านี้อยู่ในใจ เป็นที่งามตาเย็นใจหมู่คณะและ
ประชาชนทุกชั้น ตลอดเทวดา อินทร์ พรหม นาค ครุฑทั้งหลาย ขอนิมนต์
ทุกท่านจดจำไว้อย่างถึงใจ และพยายามปฏิบัติให้เกิดผลแก่ตนอย่าได้
ลดละปล่อยวาง ธรรมเหล่านี้ คือ หัวใจของพระอริยเจ้าทั้งหลายที่ท่าน
รักสงวนมากเสมอด้วยชีวิตจิตใจ ส่วนสามัญธรรมดาอาจมีความคิดเห็น
ต่างกัน ดังนั้น เพื่อความถูกต้องแม่นยำและแน่ใจ จงยึดคำว่า สงฆ์
สรณํ คจฺจามิ ให้มั่นคงถึงใจ ธรรมสี่บทนั้นกับสังฆธรรมะมีคุณค่าและ
น้ำหนักเท่ากัน

ปัญหาของพระที่ขอร้องท่านให้อนุโลมผ่อนผัน ได้กลายเป็นกัณฑ์เทศน์อย่างเผ็ดร้อนและยืดยาว การแสดงธรรมของท่านยากที่จะมีผู้ตามทัน บรรดาอุบายต่างๆ ทั้งอุบายขู่เช็ดและปลอบโยน ล้วนเป็นสาระสำคัญแก่ผู้ฟังอย่างถึงใจ ไม่มีองค์ใดบรรดาที่นั่งฟังจะคิดหรือพูดว่าท่านเทศน์ดูดีขู่เช็ดด้วยถ้อยกิลเลสเป็นอารมณ์หรือเป็นเครื่องมือ มีแต่พูดเป็นเสียงเดียวกันว่า วันนี้ท่านเทศน์ถึงใจเหลือเกิน ต้องอย่างนี้ซิ อยู่เฉยๆ ไม่ได้ฟังเทศน์แบบนี้ ถ้ามีผู้อาราธนาท่านแบบนี้รู้สึกว่าคุณและอร่อยจริงๆ ใครมีอะไรก็เรียนถามท่านบ้างซิ อยู่เฉยๆ ท่านไม่เทศน์แบบนี้ให้ฟังง่ายๆ นา พระท่านคุยกันหลังจากฟังเทศน์ท่านจบลงแล้วลงมายืนชุมนุมกันที่สภาหูลับๆ ตามเคย ปกติก็เป็นดั่งนั้นจริงๆ ถ้าไม่มีท่านผู้ใดเป็นต้นเหตุให้ท่านต้องเทศน์ ท่านก็เทศน์ไปธรรมดา แม้เป็นธรรมชั้นสูงก็รู้สึกไม่เข้มข้นเหมือนมีเหตุบันดาลให้ท่านเทศน์ ผู้เขียนชอบฟังแบบนี้ถึงใจดี เพราะเป็นผู้มีนิสัยหยาบมาดั้งเดิม ถ้าไม่ถูกหนักๆ บ้างธรรมไม่ค่อยเข้าถึงใจแม้ใจก็ไม่ค่อยได้อุบายต่างๆ เหมือนฟังแบบนี้

ขนาดบาตรของพระกรรมฐาน

บาตรเป็นบริวารจำเป็นของพระไทยในวงพระพุทธศาสนาที่จะขาดไปไม่ได้ และเป็นบริวารสำคัญแต่วันเริ่มอุปสมบทตลอดชีวิต แต่บาตรมีหลายชนิดและมีขนาดต่างๆ กันตามหลักพระวินัยกำหนดไว้ เฉพาะบาตรพระกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่น รู้สึกจะมีขนาดกลางและขนาดใหญ่เป็นส่วนมาก ทั้งนี้เนื่องจากท่านชอบเที่ยวธุดงค์ไปในที่ต่างๆ ตามป่าตามภูเขาประจําณีสัย ไม่ค่อยอยู่เป็นที่มั่นฐานในเวลาออกพรรษาแล้ว การเที่ยว

ท่านชอบเดินด้วยเท้าเปล่าไปตามอรัญญิก บริหารจำเป็นที่ควรนำติดตัวไปด้วยในเวลาออกเที่ยวธุดงค์นั้นไม่มีมาก มีเพียงบาตร สังฆาฏิ จีวร สบง ผ้าอาบนํ้า กลด มุ้ง กาน้ำ เครื่องกรองน้ำ มีดโกน รองเท้า เทียนไข บ้างเล็กน้อย และโคมไฟที่เย็บหุ้มด้วยผ้าขาวสำหรับจุดเทียนเดินจงกรม ทำความเพียร และถือหิ้วไปมาตามบริเวณที่พักในเวลาค่ำคืนแทนตะเกียง บริหารบางอย่าง เช่น ผ้าสังฆาฏิ มุ้ง มีดโกน เทียนไข และโคมไฟ ท่านชอบใส่ลงในบาตร ดังนั้น บาตรพระธุดงค์จึงมักใหญ่ผิดธรรมดาบาตรทั้งหลายที่ใช้กัน เพราะจำต้องใส่บริวารเพื่อความสะดวกในเวลาเดินทาง พอบาตรเต็มบริวารก็หมดพอดี เมื่อใส่บริวารลงเต็มบาตรแล้ว ก็เตรียมสะพายออกเดินทาง บ่าข้างหนึ่งแบกกลดและสะพายย่ามเล็กๆ อีกข้างหนึ่งสะพายบาตรซึ่งหนักเอากการ เฉพาะท่านที่ไม่เคยชินก็น่าจะแยะอยู่บ้าง หรืออาจสะพายไปไม่ไหว แต่ความเป็นพระกรรมฐานก็เทียบกับนักรบในสงคราม จำต้องอดทนต่อเหตุการณ์ที่จะพึงเผชิญ

บาตรที่มีขนาดใหญ่บ้าง เวลานั้นจึงหันก็สะดวก เพราะท่านนั้นสำรวจในบาตรใบเดียว มีความหิวหนาท่านรวมลงในบาตรทั้งสิ้น ไม่เกี่ยวกับภาชนะถ้วยชาม พอฉันเสร็จก็ล้างและเช็ดบาตรให้สะอาดปราศจากกลิ่นอาย การล้างบาตรอย่างน้อยต้องล้างถึงสามนํ้า เมื่อเช็ดแห้งแล้วถ้ามีแดดก็ผึ่งครู่หนึ่ง แล้วเก็บไว้ในที่ควร ถ้าอากาศแจ่มใสฝนไม่ตก ก็เปิดฝาไว้เพื่อให้หายกลิ่นที่อาจค้างอยู่ภายใน การรักษาบาตรท่านรักษาอย่างเข้มงวดขันเป็นพิเศษ คนไม่เคยล้าง ไม่เคยเช็ดและไม่เคยรักษาบาตร ท่านไม่อาจมอบบาตรให้อย่างง่ายดาย เพราะกลัวบาตรจะเข้าสนิมกลัวจะวางไว้ในที่ไม่ปลอดภัย กลัวบาตรจะกระทบของแข็งและกลัวตกลง

ถูกอะไรๆ แรกหรือบับแล้วเกิดสนิมในวาระต่อไป เมื่อเกิดสนิมแล้วต้อง
ขัดใหม่หมดทั้งลูกทั้งข้างนอกข้างใน แล้วระบบด้วยไฟอีกถึงห้าไฟตาม
พระวินัยจึงจะใช้ได้ต่อไป ซึ่งเป็นความลำบากมากมาย ท่านจึงรักสงวน
บาตรมากกว่าบริวารอื่นๆ ไม่ยอมปล่อยให้ใครง่าย ๆ

เคยมีผู้ไปขอรับบาตรท่านเวลาชากลับจากบิณฑบาต เมื่อท่านไม่แน่ใจ
กับผู้มาขอรับบาตรว่า เคยปฏิบัติต่อบาตรมาแล้วอย่างไรหรือไม่ ท่านมัก
จะพูดอุบายต่างๆ อันเป็นลักษณะห้ามโดยปริยาย ไม่ยอมมอบบาตร
ให้ได้อย่างง่ายดาย จนกว่าได้สอนวิธีวางบาตร วิธีล้างบาตร วิธีเช็ดบาตร
และวิธีรักษาบาตร จนผู้นั้นเป็นที่เข้าใจดีแล้ว ท่านถึงจะมอบบาตรให้ นี่เป็น
ธรรมเนียมรักษาบาตรของพระกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นที่เคยปฏิบัติ
กันมา แต่โลกมีอนิจจังเป็นทางเดิน จึงไม่อาจทราบได้ในสมัยนี้ว่า
พระธรรมวินัยอาจจะถูกเปลี่ยนแปลงให้เป็นอนิจจังไปโดยประการใด
หรือไม่ เท่าที่สังเกตก็พอทำให้หน้าวิตกได้อยู่บ้างแล้ว เนื่องจากสิ่งแวดล้อม
กำลังคืบคลานเข้ามาในวงปฏิบัติที่ละเอียดละน้อย และค่อยๆ เจริญขึ้น
เรื่อยๆ จนจะเข้าขั้นจะอพยพ สำหรับท่านที่เป็นสุปฏิบัติมีใจหนักแน่น
ในธรรม เพราะอาจฝืนทนอยู่มิได้ เนื่องจากความแสลงแทงตาสะดุดใจ
ที่จะทนอยู่ได้ อากัปกิริยาของผู้ปฏิบัติกำลังเริ่มไหวตัวไปตามสิ่งดังกล่าว
อันเป็นการแสดงบอกลักษณะความสนใจและตื่นตื่นพิกลทั้งท่าน
และเรา ชนิดที่อาจเดาไม่ผิด ถ้าไม่ยอมถ้านึกและขยับตัวเข้าใกล้ชิดต่อ
หลักเดิม คือ พระธรรมวินัยและธุดงค์วัตรทั้งหลาย อันเป็นเหมือนเกราะ
หลบภัยดังที่ครูอาจารย์ท่านพาดำเนินมา ก็น่ากลัวจะกลายเป็นพระธุดงค์-
กรรมฐานประเภทจรวดดาวเทียม ชนิดมองไม่เห็นไปได้ในไม่ช้า เพราะ

ความรวดเร็วเกินสมัยที่ท่านพาดำเนินมานั่นเอง การกล่าวทั้งนี้ มิได้ตั้งใจจะตำหนิติเตียนท่านที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแต่อย่างใด แต่กล่าวด้วยความที่น่าวิตกกับพระธรรมวินัยและธุดงค์วัตร ที่ผู้ปฏิบัติเราซึ่งชอบความเปลี่ยนแปลงเอาตามใจชอบ จะจุดลากลงมาสู่ตลาดแห่งความสะดวกของตน เพราะสมัยนี้การเรียนลัดกัน พระธุดงค์เราก็อาจต้องการความรวดเร็วทันใจ และอาจเรียนและปฏิบัติแบบรัดกุมยิ่งกว่าศาสดาและครูอาจารย์ที่พาดำเนินมาก็ได้ ซึ่งการรัดกุมแบบนี้ น่าจะเป็นแบบล้างมือคอยเปิบ แต่สุดท้ายก็หมดหวังนั่งซึม จึงขอฝากธรรมนี้ไว้กับพระธุดงค์เราทุกท่านได้ช่วยกันพิจารณาสิ่งตามใจทั้งหลายที่กำลังคืบคลานเข้ามา แอบซ่อนอยู่ตามมุมวัดมุมกุฏิชายสงบจิ๋ว และการแสดงออก จะได้ลอยตัวห่างออกไป ไม่มีโอกาสมาช่องสุ่มกำลังทำลายวงคณะกรรมฐานเราให้ฉิบหายไปอย่างรวดเร็วกว่าเวลาที่ควรจะเป็น

อย่างไรก็ตาม นักปฏิบัติเราถ้าเพลินมองข้างนอกยิ่งกว่ามองข้างใน คือ ตัวเองเทียบกับหลักธรรมวินัยแล้ว ต้องจัดว่าเป็นความเปลอตัวเพื่อเปิดทางให้เหล่าร้ายทั้งหลายคืบคลานเข้ามาตั้งวัดใหม่ที่รกรุงรังขึ้นแทนวัดเก่า ตั้งเราตัวดีต่อต้านขึ้นแทนเราตัวเดิมที่เคยมีธรรมในใจให้จมมิดชนิดมองไม่เห็นของเดิมแน่นอน คำว่า ธรรมกลายเป็นโลก คนฉลาดกลายเป็นคนเขลา คนมีสติกลายเป็นคนเมา คนที่เคยเป็นเจ้านายของตัวเองแต่กลายมาเป็นบ่อด้อยสารคุณนั้น ก็กลายไปจากบุคคลคนเดียวกันนั้นแล เพราะความรู้สึกคิดนึกพาให้กลาย กายวาจาที่เคยเป็นเครื่องมือทำดี ก็กลายเป็นเครื่องมือสังหารตนให้ฉิบหายวายปวงไปสิ้น ไม่มีส่วนใดจะขึ้นตั้งตัวดีเด่นคงเส้นคงวาอยู่ได้ ถ้าลงใจได้เปลี่ยนสภาพความคิดเห็นเป็นอื่นแล้ว ท่านนักปฏิบัติจึงควรเตรียมพร้อมเพื่อรับมรดกอันดีเยี่ยมไว้

อย่างเต็มภูมิแห่งความสามารถขาดสิ้นในการปฏิบัติ แม้สิ้นชีพก็อย่าให้
สิ้นลวดลายที่เคยเป็นลูกนักรบ ถึงจะจบชีวิตลงในนาที่นั้น เพราะการสู้รบ
กิเลสนานาชนิดด้วยข้อปฏิบัติอันทรหดอดทน ก็ขอให้สิ้นไปในท่ามกลาง
แนวรบ ซากศพที่ตายในสงครามแห่งกิเลส แทนที่จะเป็นของปฏิภูม
นำเกลียดน่ากลัว แต่จะกลายเป็นซากศพที่หอมหวานทวนลมตลบอบอวล
ไปทุกทิศทุกทางทั้งเบื้องบนเบื้องล่าง และเป็นศูนย์กลางแห่งความดึงดูด
จิตใจของมนุษย์มนาเทวดาอินทร์พรหมทั้งหลายให้มีความกระหึ่มยั้ม
ย่องต้องใจ อยากมาพบมาเห็นและกราบไหว้สักการบูชาเป็นขวัญตา
ขวัญใจระลึกไว้ไม่ลืมเลือน เหมือนองค์พระศาสดาและพระสาวกทั้งหลาย
ตลอดครูอาจารย์ท่านนิพพาน ซึ่งเป็นสักขีพยานแห่งความทรงจำของ
พวกเรามาแล้วอย่างประจักษ์ใจ พระอัฐิพระอังคารเถ่าถ่านของท่าน ไม่มี
ผู้ใดรังเกียจเดียดฉันท์และกลัวกัน มีแต่ความมุ่งหวังอย่างแรงกล้าด้วย
กำลังศรัทธา ต่างประสงค์พระอัฐิธาตุท่านมาไว้สักการบูชาเป็นขวัญใจไว้
ระลึกทุกเช้าค่ำวันคืนยืนเดินนั่งนอน เพื่อความสวัสดิมงคลแก่ตนและ
สถานที่บ้านเรือน และเพื่อความแคล้วคลาดปลอดภัยอันตรายทั้งหลาย
จะได้ไม่มาถูกต้องสัมผัสชีวิตร่างกายซึ่งเป็นสมบัติที่รักสงวนอย่างยิ่ง
ในโลกทั้งสาม

ชีวิตอัฐภาพของท่านนักปฏิบัติ จึงขอวิงวอนให้เป็นไปด้วยความ
แคล้วคล้าสามารถในการทำหั้นฟันฝ่าอุปสรรคนานาประการ ที่กิเลส
สันดานก่อกำแพงกันไว้อย่างหนาแน่นมั่นคงจนทะลุไปได้ ดังท่านผู้เป็น
ศาสดาและอาจารย์พาดำเนินและได้ชัยชนะมาสู่โลก ตนก็หลุดพ้น ศาสนา
ก็พลอยเด่น โลกก็พลอยเฟื่องฟู เพราะคนที่ดีมีใจเป็นธรรมซึ่งรอกกราบไหว้

บุชายังมีอยู่มาก และคอยเหนี่ยวคอยเกาะท่านผู้พาดำเนินด้วยความ
อาจหาญและถูกต้องแม่นยำในการเป็นผู้นำด้วยความราบรื่นชื่นใจ โลกยัง
หิวโหยต่อความดีและคนดีอยู่มากจนไม่อาจประมาณนับได้ แม้ตน
ไม่สามารถดัดแปลงแต่งกายแต่งใจให้ดีเป็นที่พึงพอใจได้ แต่ก็อยากเห็น
ท่านนักปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส น่าเข้าใกล้ชิดสนิทธรรม อยากเคารพเลื่อมใส
และกราบไหว้เทิดทูนเป็นขวัญใจไม่มีวันอิมพอ โลกแม้จะพากันอยู่กับ
ความโกลาหลอลหม่าน อันเป็นความวุ่นวายอบายมุขของมนุษย์มานาน
จนแทบหมดหวังในการแสวงหาทางออกก็จริง แต่หัวใจยังมีความหวัง
ยังสืบทอด เมื่อเห็นสิ่งที่น่าเกาะก็อยากเกาะ เห็นสิ่งที่น่ายึดก็อยากยึด
เห็นสิ่งที่น่าพึ่งพิงก็อยากพึ่งพิงไม่มีความเบื่อหน่ายอิมพอ เพราะความรู้สึก
ต่อความสุขของโลกเป็นอันเดียวกัน การปฏิบัติเพื่อหัวใจตนด้วยสุปฏิบัติ
นั้นแล คือเพื่อหัวใจของโลกด้วยในอันดับต่อไป ชื่อนี้พระพุทธองค์ทรง
ดำเนินมาแล้ว สมัยที่ทรงทรมานพระองค์มิได้ทรงคิดทรงวิตกกังวลใน
พระทัยว่าจะเพื่อผู้ใด แม้พระชายาที่เปรียบกับดวงพระทัยก็ทรงทำความ
พยายามปล่อยวางทิ้งสิ้นเวลานั้น ทรงทุ่มเทความพากเพียรเพื่อพระองค์
ผู้เดียว เมื่อสมพระทัยไร้กังวลหม่นหมองทุกอย่างแล้ว จึงทรงหวนระลึก
ความหลังที่เคยทำความปรารถนาไว้และทรงทำหน้าที่ของศาสดาเพื่อ
ประกาศธรรมสอนโลก แม้พระสาวกทั้งหลายก็ดำเนินองค์ตามแนวทาง
ของศาสดา คือสนใจสั่งสอนตนก่อนอื่น จนสำเร็จไปด้วยดีแล้วค่อยสั่งสอน
หมู่ชน จึงเป็นผู้ตามเสด็จด้วยความแคล้วคลาดปลอดภัย ท่านผู้ใดดำเนิน
ตามเยี่ยงอย่างของพระองค์และสาวก ท่านผู้นั้นจะเป็นองค์แทนธรรม
มรดกที่ประทานไว้แน่นอนไม่สงสัย ท่านนักปฏิบัติจึงควรภูมิใจในแนวทาง
อันเป็นสุคตินี้

เมื่อกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของการปฏิบัติ ซึ่งซักจะออกนอก
กลุ่มนอกทางที่ท่านพาดำเนินมา ทำให้ระลึกได้ในโอวาทอันเกี่ยวกับความ
เผ็ดร้อนที่ออกมาจากความสะเทือนใจท่านพระอาจารย์มั่น คราวที่พักอยู่
วัดหนองผือ สกลนคร คือ เย็นวันหนึ่ง หลังจากปิดกวาดลานวัดและ
สร่งน้ำเสร็จแล้ว มีพระทยอยกันขึ้นไปกุฏิท่านหลายองค์ ท่านเองก็ได้
ปรารภธรรมในแง่ต่างๆ ให้ฟัง วันนั้นท่านปรารภถึงท่านอาจารย์เสาร์ที่
เป็นอาจารย์ให้พวกเราฟังอย่างถึงใจว่า ท่านอาจารย์เสาร์เป็นอาจารย์ที่มี
เมตตาตามหานิยมเป็นหลักใจแก่โลกมาก ผิดอาจารย์ทั้งหลายอยู่มากเป็น
ผู้เด่นในวงคณะ ใครเข้าไปใกล้ชิดเป็นต้องสนิทรักใคร่เลื่อมใสในองค์
ท่านทันที แต่การให้โอวาทสั่งสอนประชาชนพระเถรนั้น ท่านไม่ค่อย
สั่งสอนพิสดารกว้างขวางเหมือนผู้อื่น พูดเพียงประโยคสองประโยค
เท่านั้นก็หยุด แล้วนั่งตัวตรงและเฉยอยู่ราวกับพระพุทธรูป ไม่มีการ
ไหวติงอวัยวะส่วนใดเลย แต่คนติดใจในโอวาทและองค์ท่านชนิดฟังและ
เห็นแล้วไม่จิตใจจาง กลับมาแล้วยังคิดอยากเห็นอยากฟังท่านไม่มีวันอึดพอ
ใครๆ ก็พูดเป็นเสียงเดียวกันว่ารักเลื่อมใสท่านมาก แต่น่าเสียดาย บรรดา
พระเถรที่เป็นลูกศิษย์ท่านมักไม่เข้มแข็ง และมีหลักเกณฑ์ทางภายใน
ภายนอกสมกับได้อาจารย์ดีวิเศษเป็นผู้อบรม ทั้งนี้คงเป็นเพราะความ
ลืมหืมตัวนอนใจและหยิ่งในตัวมากกว่า ทั้งที่ไม่มีอะไรที่ควรหึงและภูมิใจ
เมื่อเห็นท่านใจดีมีเมตตา ไม่ค่อยดูด่าจ้ำจี้จ้ำไชเหมือนอาจารย์ทั้งหลาย
แม้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนต่อหน้าซึ่งควรจะดูด่าว่ากล่าวบ้างพอผู้ผิดได้
มีสติระวังตัวต่อไป ไม่ลืมหืมตนกันด้านจนชินชา และเป็นคนใจด้านสันดานจม
พอท่านอาจารย์มั่นหยุดการให้โอวาทชั่วคราว เห็นได้โอกาสพระองค์หนึ่ง
ก็เรียนถามขึ้นอย่างตื้อๆ ชนิดไม่มีความแบายคายอะไรเลย คล้ายนิสัยของ

ผู้เขียนที่มีติดสันดานมาจนบัดนี้ว่า ท่านอาจารย์เสาร์ท่านสิ้นกิเลสอาสวะ แล้วตั้งคำถามเถาถือจริงไหมครับผม? องค์กรท่านเองซึ่งสนใจพยายามอบรมสั่งสอนพระเณรให้ฉลาดแหลมคมอยู่แล้ว พอได้ยินคำถามชนิดไม่น่าจะมีใครกล้าหาญแบบนั้นถามขึ้น ท่านเองก็ยั้งนิดและหยุดไปชั่วคราว แล้วมองไปยังพระองค์ชื่อๆ ที่นำสงสารซึ่งมีเจตนาบริสุทธิ์นั้นด้วยอาการยิ้มแฝงไปด้วยความเห็นใจและสงสารเธอที่ชื่อและโง่เขลาเกินกว่าจะตำหนิติโทษใดๆ แล้วพูดเป็นเชิงอนุโลมในลักษณะโง่ๆ ไปด้วย เพื่อต้อนรับความโง่ความซื่อของเธอองค์นั้น เช่นเดียวกับม้าอาชาไนยปฏิบัติตัวต่อยายแก่ผู้เลี้ยงดูตนจะเห็นว่า ท่านสิ้นสุดวิมุตตินิพพานไปนานแล้ว ตั้งแต่ท่านเองยังไม่เกิดโน่น ท่านยังจะหลงบ้ำสงสัยมาถามอะไรอยู่อีก การศึกษาไต่ถามอะไรก็ไม่มีอุปายแบบคายบ้างเลยสักกนิท พอเป็นเครื่องหมายของคนมีสติปัญญาเพื่อแก้กิเลสความโง่เขลาของตนบ้าง ฉะนั้น จิตใจจึงสนุกนอนจมอยู่กับความโง่ตลอดเวลา การภาวนาก็มีแต่ความโง่เขลาโง่กวงนั่งทับอยู่บนศิรัษะไม่มีเวลาสร้าง ชะโงกหน้าชะโงกหลังราวกับลิงชะโงกดูคน คนโง่หรือฉลาดเพียงแสดงอาการออกมาก็พอทราบได้ เฉพาะท่านรู้สีกจะโง่เอาเสียจนน่าทุเรศ ธรรมจะไม่อาจแทรกลงสู่ดวงใจได้ในเวลาฟังการอบรม ผู้ให้การอบรมเองก็คงจะระอาเช่นกันถ้าเป็นนิสัยปัญญาอยู่บ้าง นอกจากจะเป็นอาจารย์ด้วยการเสกสรรตัวเอาเองเพราะยาวนาน นั้นอาจไม่มีทางทราบได้กระทั่งตัวเองเป็นอย่างไรบ้าง จากนั้นท่านก็อบรมสั่งสอนต่อไปด้วยความเอ็นดูสงสารพระองค์นั้น ราวกับการเรียนถามแบบโง่ๆ นั้นแฝงอยู่ด้วยอุปายความฉลาดอาราธนาท่านให้แสดงธรรมให้ฟัง ฉะนั้น

ใจความแห่งธรรมที่แสดงในขณะนั้น แทนที่จะเป็นธรรมเผ็ดร้อน
ดังที่เคยเป็นมา แต่กลับเป็นธรรมที่เต็มไปด้วยเมตตา แสดงด้วยความ
อ่อนหวานอ่อนโยนซาบซึ่งจับใจอย่างบอกไม่ถูก เหมือนพ่อแม่อบรมเด็ก
เล็กด้วยความรักสงสาร จนทำให้เด็กเห็นโทษใจอ่อนน้ำตาไหลคลอไปได้
เนื้อธรรมที่แสดงนั้นผู้เขียนจำได้เพียงเล็กน้อย จึงขอภัยหากผิดพลาด
เพราะเจ้าโมหะอันเดียวพาให้เป็น มีใจความว่าหมู่คณะก็นับว่าโง่เขลาขึ้น
ทุกวัน แทนที่จะฉลาดตามอุบายที่อบรมสั่งสอน แต่ผมเองก็นับวันแก่ลง
ทุกวัน การทำประโยชน์แก่หมู่คณะก็นับวันด้อยลงทุกวัน ความเมื่อยหิว
อ่อนเพลียก็นับวันเพลียลงทุกวัน สังขารร่างกายก็นับวันร่วงโรยลงทุกวัน
เพียงดูลมหายใจไปเป็นวันๆ เท่านั้น อาหารต่างๆ ที่เคยมีคุณแก่ร่างกาย
มาดั้งเดิม ธาตุมันกลับเห็นเป็นโทษไม่ยอมรับอยากฉัน และกลับเบียดเบียน
คลายความยินดีต่อสิ่งเยี่ยวยาทิ้งหลายไปทุกวันเวลา วันเวลาของการตาย
ก็คืบคลานเข้ามาทุกที ไม่มีการหยุดพักเพื่อให้การผ่อนคลายแก่ธาตุชั้น
บ้างเลย ลมหายใจที่เคยสูดเข้าสู่สูดออกสบายโดยอัตโนมัติ ก็แสดงอาการ
ฝืดเคืองขึ้นมาทุกเวลานาที รวาก็จะไปจากเราอยู่ทุกขณะที่ได้โอกาส
แต่เวลามองดูผลจากการอบรม ที่ควรจะเกิดตามเจตนาที่อบรมสั่งสอน
หมู่คณะ แต่กลับมองเห็นแต่สิ่งที่ไม่เคยคาดหมาย บ้างก็เป็นความขี้เกียจ
มักง่ายอ่อนแอ บ้างก็เป็นความซึมเซาเหงาหงอยไม่ร่าเริงในความเพียร
บ้างก็เป็นความเคลื่อนคลาดจากหลักปฏิบัติที่พาดำเนินมา บ้างก็เห็นแต่
ความโง่เขลาเบาความคิดอ่านไตร่ตรอง ดังที่ถามเรื่องท่านอาจารย์เสาร์
เมื่อครุ่นนี้เอง ซึ่งมีไช้ทางเดินของผู้มาอบรมศึกษาหาความพันทุกข์ตามทาง
ศาสดาที่พาดำเนิน เพราะเป็นความโง่เขลาอย่างน่าทุเรศเหลือจะทนฟังได้
จึงวิตกกังวลกับหมู่คณะอยู่ไม่วาย เวลาผมตายไปจะไม่มีผู้เป็นหลักฐาน

ทางจิตใจและปฏิบัติเครื่องดำเนินสืบต่อไป กลัวจะเป็นดังที่กล่าวมานั้น จึงขอวิงวอนหมู่คณะที่มาศึกษาอบรมด้วยศรัทธาใจในความมาอยู่ร่วมกัน ซึ่งมีใช่เป็นของเที่ยงถาวรพอจะพอกันนอนใจ วันเวลาล่วงไปตัวเรา แต่ละคนก็มีทางจะล่วงไปเช่นเดียวกัน ผู้ประมาทก็จะไม่มีของดีใดๆ ติดตัวไป เวลาที่ผ่านไปนั้นสิ่งที่ต้องติดตัวไปอย่างแยกไม่ออก ก็คือความ เหลวไหลที่เคยติดอยู่ในนิสัยสันดานเดิม ผลแห่งความประมาทก็คือ ความจนตรอกพอกพูนทุกข์ไม่มีประมาณ อยู่ที่ใด ไปที่ใดก็มีแต่มารคอย รังควานกวนใจให้เกิดความทุกข์เดือดร้อนต่างๆ ไม่มีสถานที่และเวลาปลง วางลงได้ ทุกกาลสถานที่ของคนประมาท มีแต่ทุกข์ติดแนบกับตัวยิ่งกว่าเงา เพราะโทษแห่งการตั้งตัวเป็นมารแก่ตัวเองโดยมิได้สำนึกว่า ความประมาท เป็นตัวภัยตัวมารคอยล้างผลาญตัวเอง ส่วนผู้ไม่ประมาทยอมได้ของดี ไปประดับและเชิดชูตน ผลคือความสุขกายสบายใจไปตลอดกาลสถานที่ ไม่มีภัยมีเวร ไม่มีเคราะห์เชื้อญเวรภัยคอยเบียดเบียนราวี่ ทุกสิ่งที่เป็นผล ก็เป็นมิ่งมงคลแก่ตนโดยตลอด ผมพยายามเต็มความสามารถทุกวิถีทาง ในการให้อุบายสั่งสอนท่านทั้งหลาย เพื่อสร้างความเป็นมิตรแก่ตน ด้วยความไม่ประมาทในหน้าที่ของนักบวชและนักปฏิบัติ เพราะทราบอยู่ เสมอว่าไม่นานร่างของผมหักจะจากท่านทั้งหลายไปตามทางสมมุติที่โลก ใ้ให้นามกัน เวลามีชีวิตอยู่ การสั่งสอนก็ได้พยายามเลือกเฟ้นอรรถธรรม ที่ควรแก่ฐานะและเพศแห่งนักบวชมาแสดงอย่างเต็มภูมิ มิได้ปิดบังซ่อน เร้นส่วนใดไว้แม้แต่น้อย ดังนั้น การเห็นหรือได้ยินสิ่งไม่ดีในวงคณะ มีความประมาทนอนใจ เป็นต้น จึงขัดกับความมุ่งหมายของคนที่มิแก่ บรรดาศิษย์มาอย่างสนิทใจ ไม่อยากเห็น ไม่อยากได้ยิน ไม่อยากให้ท่าน ผู้ใดสนใจใคร่ประพฤติ เพราะขึ้นชื่อว่าความประมาทแล้ว ไม่ว่าจะประมาท

ในสถานใด ย่อมทำคนให้เสียได้ทุกกรณี จึงเป็นสิ่งไม่ควรสนใจใคร่คิดกับ
ความไม่ดีนั้นๆ เลย ขอนิมนต์ทุกท่านจงเห็นใจผู้ให้การอบรมสั่งสอนที่ได้
ตั้งหน้าทำหน้าที้อย่างเต็มภูมิด้วยความเต็มใจและเมตตา จงพยายามฝึก
ทรมานตนด้วยหลักธรรมที่พร่ำสอนตลอดมา อย่าให้เป็นลักษณะของ
ทัพพีหรือช้อนระคนอยู่กับแกง แต่ไม่รู้รสของแกงว่าเป็นอย่างไรบ้างเลย
แต่ให้เป็นแบบลิ้นกับรสอาหารชนิดต่างๆ ที่สัมผัสกัน ซึ่งทราบรสของ
อาหารนั้นๆ ทันที ผมประสงค์อยากเห็นอยากทราบใจท่านทั้งหลายกับธรรม
ประเภทต่างๆ ที่แสดงให้เห็นฟังเสมอมาว่า เข้าถึงกันมากน้อยไปโดยลำดับ
ที่แสดง ทั้งภาคปฏิบัติ ทั้งความรู้ชนิดต่างๆ ที่เกิดจากภาคปฏิบัติ และ
ความรู้ที่เกิดขึ้นรับกันในขณะฟัง อันเป็นการปฏิบัติภาคพิเศษ ว่ามีความ
กลมกลืนกันไปได้โดยสม่ำเสมอ ไม่มีส่วนใดส่วนหนึ่งลดด้อยถอยลง อันเป็น
การขาดวรรคขาดตอนจากเหตุซึ่งจะยังผลประเภทนั้นๆ ให้เกิดขึ้นได้ยาก
เพราะเหตุคือการทำเกิดอุปสรรค ผลจึงพลอยเป็นอุปสรรคไปด้วย
เพื่อความราบรื่นสม่ำเสมอแห่งผลที่พึงหวัง จึงกรุณาบำเพ็ญเหตุด้วย
ความสนใจ ผลไม่เป็นสิ่งพึงบังคับเหมือนเหตุ แต่จะเกิดขึ้นมาเองดังนี้

พ่อกันแสดงธรรมเพื่อสงเคราะห์พระที่นำสงสารจบลง ตอนนี้
ขอภัยเรียนตามเหตุผลหลักธรรมที่ท่านแสดงในขณะนั้น เพื่อเป็นข้อคิด
สำหรับชาวพุทธเรา หากไม่นำลงก็น่าจะขาดความหนักเบาแห่งธรรม
ที่ท่านแสดงในเวลานั้นไป ซึ่งเป็นเนื้อธรรมที่น่าเสียดายสำหรับท่าน
ผู้หวังเทิดทูนศาสนธรรมและครูบาอาจารย์ คือ หลังจากท่านแสดงจบลง
มีพระอิกองค์หนึ่งกราบเรียนเรื่องอัฐิท่านอาจารย์เสาร์ว่า มีพระบางพวกที่
เป็นลูกศิษย์ท่านเอง จังหวัด...นำอัฐิท่ามาบดให้ละเอียดผสมกับผง

ชนิดต่างๆ ที่ถือกันว่าขลังๆ แล้วปั้นเป็นองค์พระเล็กๆ จำหน่ายกันเป็นจำนวนมาก องค์ละราคาแพงๆ ด้วย มีผู้เข้าไปบูชากันมากโดยไม่สนใจกับราคาแพงว่าแพงหรือไม่แพงเลย กระผมเห็นแล้วอดสงสัยใจไม่ได้ เพียงเท่านั้นเอง ท่านก็อุทานขึ้นทันทีว่า โอโฮพากันเป็นถึงขนาดนั้น เทียวหรือนี่ พระจำพวกทำลายพระศาสนา ทำลายครูอาจารย์ พวกกันเป็นหมากัดแทะกันกระทั่งกระตุกท่านกินยิ่งกว่าหมาเลียอีก นี่คือพวกสิ้นคิดและหมดทางหากิน จึงพากันกัดแทะกันกระทั่งกระตุกอาจารย์ของตนหมามันยังรู้จักเจ้าของไม่ยอมกัดแทะ แต่นี่มันยิ่งกว่าหมาจึงไม่รู้จักเจ้าของกัดแทะกินเรียบไปเลย พวกนี้พวกหมดอายุได้ถึงกัดแทะกระตุกครูอาจารย์ไปขายกิน

เฮ้อ พร้อมทั้งซึ่งนี้วิ่งสายไปมารอบๆ บริเวณที่พระนั่งอยู่ด้วยเสียงเผ็ดร้อนว่า พวกที่มาอยู่กับผมเวลานี้ พวกกันมาอยู่แบบพระหรือมาอยู่แบบหมากันแน่ รีบตอบเดี๋ยวนี้ ถ้ามาอยู่แบบพระก็สนใจในธรรมและตั้งใจปฏิบัติ ถ้ามาอยู่แบบหมาดังที่เป็นมาแล้วก็ต้องรอคอยแย่งกระตุกกินไปกัดแทะ ด้วยการจำหน่ายขายกระตุกผมกินตั้งพวกสิ้นคิดนั้น นั่นคือพวกปฏิบัติแบบหมามีใช่แบบพระ คอยแทะทั้งเป็นแทะทั้งตายไม่มีวันอัมพอและอายุบ่าบบ้างเลย พวกจิตใจต่ำทรามคอยทำลายศาสนา ทำลายครูอาจารย์อย่างไม่อาย มีใครบ้างที่เก่งๆ อยู่ที่นี่ ซึ่งคอยจะกัดแทะเนื้อหนังและกระตุกผมไปขายในเวลาเป็นและเวลาตายไป รีบบอกมาจะได้เสริมชื่อเสริมนามให้สูงส่งเสียแต่ที่ผมยังไม่ตายว่า “คณะพ่อค้าขายกระตุกครูอาจารย์กิน” พระพวกนั้นนอกจากทำแบบหมาคอยแทะกระตุกแล้วยังมีกิโลบายขายครูอาจารย์กินได้หลายทางอีกด้วย ไปที่ไหนชอบอวดตัว

ว่าเป็นลูกศิษย์อาจารย์นั้น อาจารย์นี้ ซึ่งมีคนเคารพเลื่อมใสมาก เพื่อเป็นทางประกาศตัวและประจบหากิน พวกนี้คือพวกเชือดเนื้อเฉือนหนังแทะกระดูกครูอาจารย์ชายกินชนิดไม่มีวันอัมพอ กินจนตายขายจนหมดตัว ทั้งขายกินอย่างไม่อาย และขายกินไปตลอดชาติและประกาศโหมฆาตขายยิ่งกว่าพ่อค้าเสียอีก ไปที่ไหนประกาศขายที่นั่น ปากไม่อยู่เป็นสุขเพราะหนอนคือความทะยานอยากเข้าบ่อนไซ้ จนประชาชนพระเถระที่รักศีลธรรมรักข้อปฏิบัติเบือเอือมระอาไปตามๆ กัน ไม่อยากเข้าหน้าคบค้าสมาคมแม้เป็นลูกศิษย์อาจารย์เดียวกันแล้ว ยังมีใครอีกบ้างที่อยู่กับผมเวลานี้ ซึ่งกำลังเรียนวิชาหมาแทะกระดูก และปฏิบัติแบบหมาคอยกัดแทะกระดูกทั้งเวลาเป็นอยู่และเวลาตายไปของผม ท่านพูดย่ำแล้วย่ำเล่าจนผู้ฟังตัวชาไปตามๆ กัน แม้เช่นนั้นก็ยังไมยุดิเองง่ายๆ ยังมีเหน็บๆ แนนๆ เฉียดหน้าเฉียดหลังเฉียดใกล้เฉียดไกลอยู่นั่นเอง จนผู้นั่งฟังตั้งตัวไม่ติด กระวนกระวายอยู่ภายใน ทั้งร้อนทั้งหนาว ทั้งจะปวดหนักปวดเบา ทั้งอยากมุดลงพื้นดิน ทั้งจะเป็นลมสลบไปในขณะนั้น เพราะความกลัวและความอับอายชนิดไม่มีที่ปลงวาง ราวกับตัวเองก็เป็นหมาตัวกัดแทะเก่งๆ ตัวหนึ่ง แม้ไม่ได้เป็นดังท่านว่า จากนั้นท่านก็บรรยายเรื่องพระที่มีจิตใจต่ำทราหมหมดรัศมีแห่งธรรมภายในใจหมดความหวังในธรรม หมดความพากเพียรทางใจ หมดความสนใจฝึกฝืนในธรรม เปลี่ยนความรู้ความเห็นจากภายในออกสู่ภายนอก เพราะจิตใจกลับกลายเป็นธาตุจากธรรมไปสู่โลกโดยสิ้นเชิงแล้ว อาศัยโลกามิสเป็นอารมณ์ และเรื่อนอยู่ของใจเป็นเครื่องประดับเกียรติ พุดประจบประแจงหวานล้อมด้วยอุบายต่างๆ ให้ประชาชนที่มีนิสัยเชื่อพระมาแต่บรรพบุรุษหลงเชื่อตาม และกวาดต้อนมาเป็นบริษัทบริวารเพื่อประดับ

เกียรติว่า ตัวมีโวหารปฏิภาณดี ฉลาดแหลมคม มีอำนาจวาสนามาก มีผู้คนเคารพนับถือมาก มีลูกศิษย์บริษัทยศบริวารมาก นับวันล้มตัวและพองตัว มั่วสุมจนหมดความสำนึกโดยสิ้นเชิง วันคืนกาลเวลาผ่านไปด้วยความเขย่า ก่อกรวนต่างๆ ไม่มีประมาณ โดยการชักชวนผู้นั้นให้ผลิตสิ่งนั้น ชักชวน ผู้นี้ให้สร้างสิ่งนี้ ว่าดีมีอานิสงส์มาก ทั้งที่ตนกำลังเตรียมโอดลงนรก หลุมก่อกรวนวุ่นวายอยู่ทุกขณะอยู่แล้ว ไม่อาจดำรงตัวให้อยู่ด้วยความ สงบสุขได้แม้ชั่วขณะหนึ่ง เพราะหัวใจแตก ดีแตก และเพราะหัวใจที่ เต็มไปด้วยความพอกพูนส่งเสริมกิเลสประเภทโลกามิสตลอดเวลานาที พาให้รบเร้าก่อกรวน พาให้ออกเที่ยวชักชวนก่อกรวนประชาชนพุทธบริษัท ด้วยวิธีการต่างๆ มีเรียไรบ้าง พาผลิตพาสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ชนิดขลังๆ ราคาแพงๆ บ้าง ร้อยแปดจนเราตามไม่ทัน อุบายของพระจำพวกนี้นับว่า พิสดารเกินคาด แต่ทางแห่งความสงบสุขทางใจทั้งตนและผู้อื่นนั้นไม่ยอม สนใจ แม้มายู่กับครูบาอาจารย์ก็มาอยู่พอเป็นปากเป็นทาง พอเป็นพิธีว่า ตนมาศึกษากับครูอาจารย์องค์สำคัญ เวลาออกไปจะได้ประกาศตนอย่าง เต็มยศของนักปฏิบัติประเภทจอมโฆษณาอวดตัวว่าเก่งพอตัวแล้ว จนออก รัศมีสีแสงแพรวพราว เพราะไปอยู่เป็นลูกศิษย์ใกล้ชิดผู้โปรดท่านอาจารย์ องค์สำคัญ เพิ่งออกมาจากสำนักท่านอย่างสดๆ ร้อนๆ ยังไม่ได้ทดลอง ฝีมือความเก่งกล้าสามารถของตนบ้างเลย เพิ่งพิตตัวมาใหม่ๆ กำลังค้นฟัน ไครอยากให้ทดลองฝีมือ รีบเข้ามารับการอบรม ให้สมศักดิ์ศรีของวิชา ที่เพิ่งได้รับประสิทธิ์ประสาทมาใหม่ๆ จะได้มรรคได้ผลรวดเร็วสมความปรารถนาที่กระหายมานานไม่แกล้งอวดตัวว่าเก่ง แต่วิชาเป็นอย่างนั้นจริงๆ ดังนี้ คนเราที่เป็นลูกชาวพุทธเลือดเนื้อชาวพุทธอยู่แล้ว ไม่เชื่อพระก็จะ ไปเชื่อใครที่พอจะลงใจได้ ก็จำต้องเชื่อพระ แต่ไปเจอเอาพระประเภท

กัดแทะกระดูกเนื้อหนังครูอาจารย์และประชาชนเข้า ก็พลอยล่มจมไปด้วยที่นำสงสาร

นี่แลผมวิตกเหลือเกินว่า เรื่องมันจะเป็นไปทำนองนี้แน่นอน เพราะความต่ำทรามแห่งจิตใจของพระปฏิบัติประเภทกาฝาก ที่คอยทำลายวงคณะและจิตใจพุทธบริษัทให้ฉิบหายล่มจมไปด้วยไม่มีประมาณ เพียงท่านอาจารย์เสาร์ท่านมรณภาพผ่านไปไม่กี่ปีเลย คณะลูกศิษย์ของท่านเอง ก็เป็นตัวบุงตัวหนอนพากันทำลายเสียเองด้วยวิธีการต่างๆ ผมจึงเชื่อไม่ได้ว่าคณะลูกศิษย์ประเภทกาฝากที่มาอาศัยผมมาเป็นยุคๆ คราวๆ จะทำอย่างนั้นหรือยิ่งกว่านั้นไม่ได้ ส่วนพระประเภทศิษย์มีครูก็จะอยู่ลำบาก และพลอยเสียไปด้วยตามโลกวัชชะ คือโลกติเตียนนินทา เพราะความเกี่ยวเนื่องกัน การกระทำด้วยความต่ำทรามทางจิตใจเช่นนี้ จะไม่มีวันรู้สึกสำนึกตัวได้เลยตลอดวันตาย จึงนำวิตกกับท่านผู้ปฏิบัติดีซึ่งมีอยู่จำนวนมาก จะพลอยได้รับความกระทบกระเทือนไปด้วยพระจำพวกประพฤติตัวเป็นมูตรเป็นคูล เทียบฉาบทำให้เปราะเป็อนและส่งกลิ่นเหม็นคลุ้งไปตามๆ กัน ผมเคยพูดเสมอด้วยความวิตกเป็นห่วงวงคณะ ที่ทำให้วิตกมากก็จำพวกคอยทำลายตัวเองและหมู่คณะให้เสื่อมเสียไปด้วยนั่นแล เพราะพวกนี้ไม่ใช่ผู้จะคอยรับฟังเหตุผลดีชั่วของครูอาจารย์หรือของใคร ด้วยความสนใจใฝ่ธรรมนักเลย แม้ขณะอยู่กับครูอาจารย์ ก็ยังมีการแสดงลวดลายแห่งนิสัยของผู้จะก้าวไปเพื่อความต่ำทรามให้เห็นอย่างชัดเจนอยู่แล้ว เวลาออกไปจากครูอาจารย์แล้ว จะแสดงลวดลายให้เต็มฝีมือลายมือเพียงไรนั้นผมไม่สงสัย อย่าเข้าใจว่าผมจะไม่ทราบ เพราะเป็นเรื่องหยาบๆ ที่ไม่จำเป็นต้องทำความพยายาม

ถึงเกิดถึงจะทราบได้ แม้ไม่พยายามก็พอทราบได้ และทราบอยู่ทุกอาการ เคลื่อนไหวทั้งภายในภายนอกนั้นแล เป็นแต่ไม่พูดเท่านั้น ขณะที่อยู่กับ ครูอาจารย์หรือเวลาครูอาจารย์ยังมีชีวิตอยู่ ก็พยายามซ่อนเล็บเก็บเขี้ยว ไว้บ้างพอเป็นกิริยาให้โลกงามตา ไม่ผาดโผนโยนตัวจนเกินไป แต่เวลา ครูอาจารย์ตายจากไปแล้วนั้นแล เป็นโอกาสที่พระเจ้าพวกกาฝากนี้ จะแสดง ลวดลายของตัวในแง่ต่างๆ อย่างเต็มฝีมือ เพราะไม่มีที่เกรงขามพอให้ เกิดความกระดากอายบ้าง

คนเราเมื่อหมดความสนใจในธรรมเสียอย่างเดียว ย่อมทำความชั่ว ได้ทุกอย่างโดยไม่มี ความกระดากอายอะไรทั้งสิ้น จำพวกนี้แลที่จะทำ ความเสียแก่วงศ์และพระศาสนาได้มาก โดยอาศัยผ้ากาสาวพัสดุ์ เครื่องบริวารของพระชฎงคกรรมฐานเป็นเครื่องมือหากินและทำลายไป ในตัว ผมกลัวนักกลัวหนา เพราะเป็นประเภทที่ชินชาและต้านทานยา คือ ธรรมแก่ ไม่มีจำพวกไหนแก่เท่าบรรดานักบวชที่หมดหิริโอตตปฐธรรม ภายในใจ ผมไม่ชมพระที่ทำตัวไม่น่าชมเชย ไม่ตำหนิพระที่ไม่ควรตำหนิ และผมชมเชยพระที่ปฏิบัติดีเป็นที่น่ายกย่องชมเชย ตำหนิพระที่น่าตำหนิ เพราะพระที่มาปฏิญาณตนว่าเป็นลูกศิษย์ของผมทั้งเก่าและใหม่ มีทั้ง ประเภทชั่วที่น่าตำหนิ และประเภทดีที่น่าชมเชย สับปนกันมาตามยุค ตามสมัยเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ผู้ชั่วมิมี ผู้ดีก็มาก ท่านที่ังมีความ หวังในธรรมเป็นสมบัติอันพึงได้รับอยู่ ก็ขอนิมนต์คิดให้ถึงใจบรรดาธรรม ที่แสดงเหล่านี้ ผู้ที่จะสร้างความหมดหวังแก่ตนต่อไปไม่ยอมเห็นโทษก็ ไม่ควรอยู่ให้หนักพระศาสนาและครูอาจารย์ตลอดดวงคณะ จงไปสร้างเสีย คนเดียวให้เป็นที่น่าพอใจ ตายแล้วจะไม่ได้สร้าง และเสวยผลแห่งกรรม

ที่ตนรักชอบยิ่งนักนั้นแต่ผู้เดียว ไม่มีใครไปแย่งชิงกวนใจ คงจะสนุกอยู่คนเดียว เพราะวิบากประเภทนี้โลกผู้ดีขยะแขยงและหวาดกลัวกันมาก ไม่มีใครหาญไปแย่งชิงแน่นอน การอบรมสั่งสอนแต่ต้นถึงปัจจุบันจนผมแก่ขนาดนี้ซึ่งไม่นานก็จะตาย นับว่าสอนอย่างหมดไส้หมดพุง ทั้งภายนอกภายในไม่มีอะไรเหลือหลออยู่พอเป็นเชื่อผลสมยาได้อีกแล้ว ใครยังเห็นว่าไม่สนใจก็ควรผลิตขึ้นเอง แต่ระวังอย่าให้กลายเป็นยาพิษเผาผลาญตนและวงคณะดังที่เห็นๆ และได้ยินอยู่เวลานี้ก็แล้วกัน ผมอนุโมทนาด้วย

พอท่านแสดงธรรมประเภททสนีบาต (ฟ้าผ่า) จบลง พระที่นั่งฟังอยู่ด้วยกันหลายองค์เวลานั้น ไม่มีองค์ใดกล้ากระดุกกระดิกกายบ้างเลย คงนั่งตัวแข็งเงิบไปตามๆ กัน พอเห็นอาการของพระกลัวมากและน่าสงสาร ท่านจึงเริ่มธรรมประเภทพลอยโยนขึ้นใหม่อย่างแผ่วเบา ราวกับไม่ใช่องค์เดียวกันเป็นผู้แสดงว่า ที่พูดเช่นนั้นก็เพื่อบำราบปราบปรามโรคชนิดร้ายแรงเอาไว้ มิฉะนั้นก็จะลูกกลมเข้ามาในวงคณะให้กลายเป็นโรคระบาดสาตกระจายไปทั่วทุกหนทุกแห่ง คนดีก็จะอยู่ไม่ได้ กลายเป็นไฟเผาโลกไปตามๆ กัน ท่านที่มุ่งมาด้วยความสนใจใคร่ธรรมก็น่าเห็นใจ แต่การแสดงธรรมต่อโลกสมมุตินั้นมิได้มีห้องเก็บเสียงและแบ่งสัดส่วนเฉพาะบุคคลนั้นๆ จะควรรับฟังหรือไม่ควร เมื่อแสดงออกแล้วจำต้องได้ยินทั่วกัน โดยไม่นิยมว่าใครผิดใครถูกใครดีใครชั่วประการใด แต่ข้อพิสูจน์ตัวเองในขณะที่ฟังก็มีอยู่ว่า ตนมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนหรือยังคงที่ดิ่งามอยู่ประการใดบ้าง ย่อมเป็นเครื่องวัดความผิดถูกไปในตัว ธรรมที่ได้ยินได้ฟังก็เป็นแสงสว่างช่วยให้มองเห็นทางผิดทางถูกในการปฏิบัติ ทั้งปัจจุบันและอนาคตได้เป็นอย่างดี สมกับความตั้งใจมาอบรม

ศึกษาหาความรู้ความฉลาดใส่ตน เพราะผู้สนใจในธรรมอย่างแท้จริงยังมีอยู่มาก แต่ยังไม่เข้าใจวิธีปฏิบัติก็ยังมี ถ้าไม่ได้ยินได้ฟังเพื่อเป็นแนวไว้บ้าง เห็นใครทำผิดพลาดประการใดก็ทำตาม โดยขาดความคิดอ่าน ไตร่ตรองก็อาจมี ซึ่งเป็นทางเสียหายได้โดยไม่ตั้งใจว่าจะทำผิด ยิ่งไปเจอเอาจำพวกปลาฉลามใหญ่ตั้งที่กล่าวมาด้วยแล้ว ก็จะถูกกลืนเอาอย่างง่าย ๆ และน่าเสียดาย เนื่องจากมีการศึกษาน้อยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หลังจากนั้นท่านก็พูดคุยธรรมดาราวกับไม่มีอะไรเกิดขึ้น พระทั้งหลายจึงพอมิลมหายใจคืนมาบ้าง ไม่เหมือนถูกขังตัดสันดานในตุ่มที่ปิดฝาไว้อย่างมิด ไม่มีลมพอกหายใจ และถูกเผาด้วยตปธรรมเมื่อครู่ก่อนนั้น

พอได้เวลา ต่างกราบท่านลงมาและต่างองค์ต่างแสดงความขี้มั่วขี้แยต่อกันตามประสาของนักโทษที่ถูกปล่อยตัว และแอบสนทนากันที่สภานู (ที่ลับหลัง) ตามเคย บางองค์ท่านจะโมโหอยู่บ้าง ปล่อยโพล่งออกมาทันทีว่าท่านอุทริไปพูดขึ้นทำไม คำอื่นเรื่องอื่นที่ควรพูดกว่านั้นไม่มีบ้างหรือเห็นไหมละ เป็นอย่างไรบ้าง มีผู้สลับบ้างหรือเปล่าเมื่อกี้ โดนจังๆ เข้าแบบนั้น ทำไมไม่ถามล่ามผู้เคยแปลเขาบ้างละ (ท่านที่เคยรู้นิสัยท่าน) อวดดี เมื่อเจอของดีเข้าแล้วเข็ดบ้างไหม ถ้ายังไม่พอวันหลังหาเรื่องไปเรียนท่านใหม่ เลือกเอาที่จังๆ กว่าวันนี้นะ ผมนะไม่ขึ้นแน่วันหลัง ปล่อยให้คนตีคนเก่งรับตะบองใหญ่คนเดียว ก็ผมไม่นึกว่าท่านจะใช้ไม้ตายแบบนี้เนี่ยนา จึงได้เรียนแบบซื่อๆ เซ่อๆ อย่างนี้ องค์ที่ถูกกรมให้เหตุผล ใครว่าท่านดูดำ ผู้นั้นก็ไม่เห็นความผิดของตนละซินะ ผมยังอยากให้ท่านลงหนักยิ่งกว่านี้อีก วันนี้จิตผมหมอบราบเลยราวกับคนตายแล้ว สมน้ำหน้าจิตตัวคะนองวิ่งรอบโลกเหลือเกินวันนี้ ผมภาวนา

คนเดียวจิตมันคือกระโดดโลดเต้นไม่ยอมสงบเอาเลย เหมือนจับลิง
ทั้งฝูงเข้ากรงนั้นแล แต่วันนี้พอโดนธรรมท่านหนักๆ เข้า จิตไม่มีทางออก
เพราะถูกท่านตีต้อนด้วยธรรม เลยหมอบสงบลงได้อย่างง่ายดาย แหม
ดีจริงวันนี้ ผมขออนุโมทนาด้วยท่านที่หาญอาราธนาท่านแบบนี้ วันหลัง
จะมีใครได้เรื่องแปลกๆ และเผ็ดๆ ร้อนๆ ไปเล่าถวายท่านอีก เผื่อถึง (จิต)
ผมจะได้ได้อยู่สงบสุขบ้าง ขณะท่านสับเชกอย่างแรง วันนี้ดีเหลือเกิน
นับแต่ฟังเทศน์ท่านมาก็มีวันนี้เป็นวันสำคัญสำหรับผม อีกองค์หนึ่งพูดขึ้น
ด้วยความพอใจ

บรรดาพระทั้งที่นั่งฟังอยู่บนกุฏิท่าน ทั้งที่แตกตื่นกันมาแอบฟังอยู่
ตามข้างๆ และใต้ถุนกุฏิท่านเป็นจำนวนมาก ความรู้สึกไม่เหมือนกันเลย
หลายองค์กลัวท่านจนแทบล้มหายใจ หลายองค์ที่ชอบฟังเทศน์ชนิด
เผ็ดร้อน เมื่อฟังแล้วจิตได้รับความสงบอย่างแน่นในขณะนั้นหลายองค์
แต่โดยมากเพิ่งมาอยู่กับท่านใหม่ๆ ทั้งกลัวทั้งอายอยากมุดดินลงในขณะนั้น
จิตร้อนเป็นไฟไม่มีความสุขเลย ทั้งที่ไม่มีความคิดที่เคยทำมาพอประสาน
กับธรรมท่านบ้างเลย เฉพาะผู้เขียนความรู้สึกเป็นไปได้อธิบายยิ่งกว่าบ้
มารวมกันอยู่ในหัวใจ สิ่ง que ถึงใจและฝึใจมากจนไม่มีวันลืม ก็คือตอนท่าน
ว่าพากันมาเรียนและปฏิบัติแบบหมาหรือแบบไหนกันแน่นั้นแล ความจริง
ก็เพราะตนไม่อยากเป็นหมาั่นเอง ทั้งที่ตัวเองขโมยเป็นหมาไปแล้ว
ด้วยความไม่รอบคอบ แต่ยังไม่ทราบว่าได้กลายเป็นหมาไปแล้วอย่าง
สมบูรณ์ แต่ขณะแรกที่ท่านเทศน์เรื่องหมากัดแทะกระดูก โดยนึกอวดตัว
อยู่ภายในว่า ตนมิได้มาปฏิบัติเพื่อเป็นหมา แต่ปฏิบัติเพื่อเป็นพระอย่าง
สมบูรณ์แบบต่างหาก และไม่ได้มาปฏิบัติเพื่อแย่งอัฐิท่านแต่อย่างใด
ปฏิบัติเพื่อธรรมคือมรรคผลนิพพานต่างหาก นับแต่วันที่ตนได้กลายเป็น

เป็นหมาอย่างเงียบไม่มีใครทราบ แม้ตนเองก็ไม่ทราบว่าได้เป็นหมาลับๆ อย่างสมบูรณ์ นับแต่ครั้งแรกฟังท่านแล้ว เป็นความมั่นใจและปักใจตัวเองว่า เรามีโชมาอยู่และปฏิบัติกับท่านแบบหมานี่นา ต้องขออภัยท่านผู้อ่านมากๆ ที่เรียนตามความโง่จนเกินไป น่าจะไม่มีอะไรเลยเป็นความดีงามสำหรับผู้เขียนจึงได้นำความโง่มาประกาศ กรุณาฝันใจอ่านด้วยความสงสาร เพราะมีอย่างนี้จริงๆ

ดังนั้น เวลาท่านมรณภาพและถวายเพลิงเสร็จ จวนถึงวันแจกอัฐิและบริขารท่านไว้เป็นที่ระลึกบูชา จึงรีบโดดเข้าป่าเข้าเขาไปเงียบด้วยความคิดเห็นที่เข้าใจว่าตนฉลาด ถ้าขึ้นอยู่ที่นั่นต่อไปจนถึงวันแจกจะต้องได้รับแจกบริขารชิ้นต่างๆ และอัฐิท่านแน่นอน แล้วก็จะไม่พันความเป็นหมาดังท่านว่า สุดท้ายหมาตัวฉลาดเกินโลกก็เผ่นเข้าป่าเข้าเขาจริงๆ ไม่ยอมอยู่เพื่อรับแจกสิ่งใดของท่านทั้งสิ้น นี่แหละความโง่ของคนที่เข้าใจว่าตนฉลาด ขนาดเป็นหมาไปแล้วเพราะความคิดโง่นั้นยังเข้าใจว่าตนเป็นพระอยู่อย่างเย็นใจ และยังกลัวว่าตนจะเป็นหมาอยู่รำไป น่าสลดสังเวชใจในความโง่แบบอัศจรรย์ตอนนี้ ธรรมชาติของท่างัณฑ์นี้แล ที่ทำให้ผู้เขียนเป็นหมาไปได้อย่างแนบเนียนโดยไม่สำนึกตัวแม้แต่ชนิด ยังขึ้นอวดดีกลัวว่าตนจะเป็นหมาอยู่ได้

จนท่านมรณภาพผ่านไปร่วมปีจึงมาระลึกโทษได้ว่า ได้คิดผิดอย่างถนัดเกินกว่าจะได้รับอภัยโทษโปรดปรานจากท่าน สาเหตุที่ระลึกโทษได้ไม่ตายจนเกินไปนักถึงกับยมบาลคัดออกจากบัญชี “ประเภทนรกแตก” ก็เพราะความหวนระลึกถึงพระคุณท่านในแง่ต่างๆ แล้วเล่าตลอดเวลาประจำอิริยาบถเรื่อยมา จึงมาสะดุดใจจนสะดุ้งว่า โอโฮพุทธบริษัทที่

เคารพพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ แม้พระพุทธรูปปฏิมากรรม
พระบริวารและสถานที่เคยประทับ พระธรรมที่จารึกลงคัมภีร์ใบลานและ
วัตถุต่างๆ ตลอดพระสงฆ์ที่เป็นรูปแทนองค์และชื่อเสียงเรียงนามของ
ความปฏิบัติ ตลอดการกำจัดกิเลสของท่าน ยังเป็นความเคารพอันดีงาม
และเป็นเนติแบบฉบับอันยอดเยี่ยมเพื่อพวกเราชาวพุทธสุดท้ายภายหลัง
ได้ยึดเป็นคติอันดีหาที่ตำหนิมิได้ตลอดมา เหตุไฉนเราจะรับบริวารและ
อัฐิท่านอาจารย์มั่นซึ่งเป็นอาจารย์ที่เราเคารพรักสุดหัวใจ จนสามารถยอม
สละทุกสิ่งทุกอย่างแทนท่านได้โดยไม่อาลัยเสียดาย ไว้สักการบูชาเทิดทูน
แทนองค์ท่านเหมือนบรรดาศิษย์ทั้งหลายทำกัน ทำไม่กลัวเป็นหมา
ไอ้โฮ มิใช่เรากลายเป็นหมาในร่างของพระผู้รอดดีไปแล้ว เพราะความ
โง่เขลาทำลายแต่ขณะแรกฟังเทศน์ท่านวันนั้นแล้วละหรือ แล้วกัน ตัวดี
ตัวฉลาดแหลมหลัก แต่ไม่รู้จึกว่าอะไรให้เป็นหมาหรือเป็นพระเป็นคน
เธอตัวฉลาดมาโดนตำแหน่งหมาเข้าเสียแล้ว เป็นเพียงไม่มีหางเหมือน
หมาทั่วไปเท่านั้นเอง น่าสลดสังเวชตอนที่ไม่มีอะไรให้อภัยได้เพราะสายไป
เสียแล้ว ท่านอาจารย์มั่นผู้เคยเมตตาแล้วเราจะป้อนหน้าท่าน
กันิพพานไปเสียแล้ว เพราะท่านสอนแล้วไม่ยอมรับ แต่กลับเห็นผิด
คิดแหวกไปเป็นหมา ทั้งที่ท่านตวาดห้ามไว้ไม่ยอมฟัง ตายจริง คราวนี้
อนิจจา วต สงขารา สังขารช่างหลอกพระให้เป็นหมาได้ต่อหน้าต่อตา
อุปาทวยธมฺมิโน ขณะนี้เรากำลังเกิดเป็นหมาในร่างพระ อุปฺปชฺฉิมิตฺวา
นिरุชฺฌนฺติ เกิดเป็นหมาแล้วจะดับความเป็นหมาของตนด้วยอุบายวิธีใดเล่า
รีบคิดหาทางดับอย่างอนใจ ราวกับตนเป็นพระทั้งที่กำลังเป็นหมาอยู่
ขณะนี้ เตสํ วุปฺสโม สุโข การระงับดับความคิดทั้งปวงที่พาให้เป็นหมา
เสียได้ หมาในตัวเราก็ระงับไป ใจเป็นสุขหมดเรื่องไปเอง

พอระลึกโทษได้ก็กราบขอขมาโทษท่านอย่างถึงใจ แล้วรีบไปขออัฐิท่านที่เชิญไว้สักการบูชาเป็นส่วนรวมในหน้าเทศกาล จนกว่าพระอุโบสถจะสร้างเสร็จแล้วเชิญท่านไปบรรจุไว้ใต้ฐานพระประธานในพระอุโบสถ วัดสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร กับท่านพระครูอุดมธรรมคุณ (พระอาจารย์มหาทองสุข สุจิตฺโต) เจ้าอาวาสวัดสุทธาวาส ท่านเองก็อนุเคราะห์ด้วยความเต็มใจและเมตตาพระที่แสนโง่ แม้ได้อัฐิท่านมาอย่างสมใจแล้ว ก็ทำให้มีอะไรๆ สะกิดใจอยู่เสมอมา รวากับวิบากแห่งหมานั้นยังติดตัวแก้ไม่ตก เฉพาะอัฐิเวลาได้มาแล้วก็คอยวันคอยคืนอยากให้อัฐิของท่านกลายเป็นพระธาตุ ในขณะที่เดียวกันก็มีอะไรสะกิดใจอยู่เสมอมาว่า อัฐิท่านไม่มีวันกลายเป็นพระธาตุ ถ้ายังอยู่ในกรรมสิทธิ์ของเราที่เคยประมาทท่านด้วยความคิดโง่ของตน ถ้าท่านจากเราไปมีทางกลายเป็นพระธาตุได้อย่างไม่มีปัญหา เป็นที่น่าประหลาดและอัศจรรย์เกินคาด พอแจกให้ท่านผู้อื่นไปสักการบูชา อัฐิท่านได้กลายเป็นพระธาตุไปอย่างรวดเร็ว ผิดธรรมดาที่อยู่กับคนบาปหนาปัญญาทำลายตนอย่างมากมายจนไม่น่าเชื่อ แต่เรื่องก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ กรรมตอนนี้ยังไม่หมดสิ้นไปง่ายๆ แม้ท่านมาอยู่กับเราก็คอยแต่จะพรากจากไปทั้งที่เคารพรักท่านมากมายสุดหัวใจ จนกลายเป็นสภาพเดิม คืออยู่แต่ตัวเปล่าราวกับหมาตัวเดิมแล้วเหมาะกับภูมิของตนโดยแท้ ทุกวันนี้เมื่อพยายามเสาะแสวงอัฐิหรือพระธาตุท่านจนหมดหวัง ไม่มีทางได้ท่านมาสักการบูชาแล้ว เลยทำให้อยู่เฉยได้เหมือนคนสบายหมดหวัง ทั้งที่ใจก็ยังกระวนกระวายอยากได้ท่านอยู่นั่นเอง จึงได้เตือนตนว่า คราวนี้เชื่อหรือยัง กรรมที่เห็นกับตาตัวเองอย่างประจักษ์ ไม่จำเป็นต้องถามใครอีกแล้ว อันเป็นคำสอนแกมประชดเพื่อได้สติบ้างต่อไปจะได้คิดหลายแง่หลาย तरह ไม่อวดดีอวดเก่งด้วยความคิดเพียง

หน้าเดียว ไม่ทบทวนซ้ำซากให้ได้หลายสัปดาห์จนมาใช้ อันเป็นอุบาย
ของท่านผู้ฉลาดที่เคยปฏิบัติกันมา

นับแต่บัดนั้นมา แม้จะยอมเห็นโทษของตนแล้วเพียงไร แต่เรื่องอัฐิ
ท่านกับเรายังมีอะไรกันอยู่ในใจนั่นเอง ไม่ยอมลบเลือนและหายไป
ไปเหมือนสิ่งดีชั่วธรรมดาทั้งหลาย ที่ท่านว่ามโนกรรมนั้น แต่ก่อนก็เชื่อว่า
มีผลเช่นเดียวกับกรรมอื่นๆ ที่ทำด้วยทวารทั้งหลาย แต่ไม่สะดุดใจมาก
เหมือนคราวนี้ พออัฐิท่านอาจารย์มั่นประจักษ์กับตัวแล้วทำให้หายสงสัย
ในกรรมต่างๆ โดยสิ้นเชิงว่า กรรมให้ผลนั้นให้ผลอย่างไร ผู้ทำกรรมที่
ไม่หลงลืมในกรรมที่ทำของตน ย่อมทราบด้วยตัวเอง นอกจากไม่กล้าพูด
ให้ผู้อื่นฟังเท่านั้น ที่ท่านอาจารย์มั่นเทศน์วันนั้น ก็เต็มไปด้วยเจตนา
เมตตาสงเคราะห์อย่างหาที่เปรียบมิได้ ท่านช่วยปิดกั้นทางไหลมาแห่ง
ความลามกทั้งหลาย กลัวจะไหลบ่ามาแปดเปื้อนของที่ยังดีใช้การได้ให้
เสียไปด้วย ท่านช่วยปิดกั้นอย่างเต็มกำลังความสามารถ เพราะการนำอัฐิ
ของครูอาจารย์ไปจำหน่ายขายกิน เป็นความลามกโสมมอย่างยิ่งสำหรับ
พระกรรมฐานที่เคยได้รับอบรมมาด้วยดี พอทราบบุญบาปได้เท่าที่ควร
แล้วไม่น่าจะทำอย่างนั้น ท่านจึงเทียบการกระทำนั้นเหมือนการกระทำ
ของสุนัข เพราะเป็นการกัณฑ์การแกะแบบสัตว์ที่ไม่รู้บาปบุญคุณโทษ
อันเป็นภูมิและขนบธรรมเนียมของมนุษย์ปฏิบัติกันมา เมื่อเราไม่ทำแบบ
กัณฑ์แกะเหมือนหมา ก็จะเป็นหมาไปไม่ได้อยู่เอง เฉพาะคนไม่พอดี
จึงกลับคิดเลยเถิดไปตามนิสัย โดยกลัวการนำอัฐิท่านไปเคารพบูชาจะ
ไม่พ้นความเป็นหมา สู้สุดท้ายก็เป็นหมาเพราะความโง่ของตนจนได้
ท่านผู้อ่านผู้ฟังทั้งหลาย กรุณาอย่ายึดความคิดความเห็นหน้าเดียวไป

เป็นทางดำเนิน จะกลายเป็นผู้ไม่รอบคอบและผิดพลาดไปอีกหลายคน
ความคิดที่ได้รับการทดลองใคร่ครวญอยู่อย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว
ย่อมเป็นความคิดที่ควรแก่การทำงานทั้งหลายทั้งทางโลกและทางธรรม
ไม่ค่อยมีผิดพลาด แม้การปฏิบัติต่อตัวเองโดยเฉพาะเพื่อความเจริญ
รุ่งเรือง ก็ควรสนใจความคิดประเภทนี้ จะไม่ผิดพลาดและเสียใจใน
ภายหลัง ผู้นำถือพุทธศาสนาจึงควรมีความรอบคอบด้วยเหตุผลใน
การปฏิบัติศาสนา งานทางโลกและทางธรรมจะไม่ผิดพลาดจากความ
มุ่งหมาย เพราะหลักพุทธศาสนามีเหตุผลกำกับอยู่ด้วยทุกระยะทุกระรค
ทุกตอน บรรดาธรรมในวงศาสนาที่ประกาศสอนไว้ การที่ผู้นำถือพุทธศาสนา
อันเป็นศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวกัน แต่มีการปฏิบัติเป็น
ไปในรูปลักษณะต่างกัน โดยแอบอิงศาสนาเป็นที่รองรับความถูกต้อง
จนบางแขนงลงกันไม่ได้ ทั้งนี้ก็น่าคิดอยู่บ้างสำหรับชาวพุทธผู้ตระหนักใน
เหตุผลตามหลักธรรม เพื่อการกระทำจะไม่เป็นลุ่มๆ ดอนๆ จะกลมกลืน
กับหลักศาสนธรรมอันเป็นองค์ของศาสดาแท้ ทั้งเหตุและผลจะไม่
ขัดแย้งกัน ดังที่มักมีอยู่เสมอในวงพุทธบริษัทอันเดียวกัน หากใช้ความ
ใคร่ครวญตามส่วนใหญ่ส่วนย่อยของศาสนาบ้าง แม้จะผิดแผกแตก
ต่างกันบ้างตามแขนงต่างๆ แห่งธรรมและจริตนิสัย ก็คงไม่มากมายจน
นำรำคาญนักดังที่ปรากฏอยู่ ซึ่งแทบพูดได้ว่าเป็นยาประจำบ้านแห่ง
สงครามคารมชาวพุทธที่สาดน้ำสงกรานต์ใส่กันโดยไม่เลือกกาลสถานที่
ควรหรือไม่ประการใด แม้เจตนาจะบริสุทธิ์ต่อศาสนาด้วยกันทั้งสองฝ่าย
แต่ก็พอราบความบกพร่องของชาวพุทธเราที่ต่างปฏิบัติไปตามความ
คิดเห็น มากกว่าความหนักแน่นในหลักธรรมอันเป็นเข็มทิศทางดำเนิน

การขบฉันของพระรุดงคกรรมฐาน

ที่เขียนผ่านมาได้กล่าวถึงบาตรและขนาดของบาตรพระกรรมฐาน ซึ่งถือเป็นบริวารจำเป็นทั้งยามปกติและเวลาออกเที่ยววิเวกเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม ยามปกติถ้ายังฉันอยู่ ท่านจำเป็นต้องออกบิณฑบาตเป็นกิจวัตรทุกวัน และฉันในบาตรเป็นประจำ เวลาออกเที่ยวกรรมฐานก็อาศัยบาตรเป็นภาชนะสำหรับใส่บริวารต่างๆ เช่นเดียวกับฆราวาสถือกระเป๋าเป็นเพื่อนเดินทาง การฉันจังหันของพระกรรมฐาน ท่านฉันสำรวมดังกล่าวแล้ว เวลาไปบิณฑบาตกลับมาถึงที่พักหรือวัดแล้ว ก่อนฉัน ถ้ามีหลายองค์ด้วยกัน เช่น อยู่ในสำนักหรือออกเที่ยวด้วยกันหลายองค์ในบางครั้ง ที่ท่านเคยปฏิบัติมาเมื่อได้อาหารมากน้อยจากบิณฑบาต ต่างนำอาหารต่างๆ ออกจากบาตรมาแก้รวมกัน แล้วแจกจ่ายใส่บาตรให้ทั่วถึงกันเสร็จแล้วถ้ามีญาติโยมตามออกมาแม้แต่คนหนึ่งขึ้นไป ท่านอนุโมทนา *ยถา สัพพีฯ* ก่อนแล้วค่อยลงมือฉัน แต่โดยมากมักทำอนุโมทนาอยู่ในบ้านเสร็จแล้วค่อยออกมา โดยญาติโยมทำร้านเล็กๆ ไว้ในบ้านแห่งหนึ่งหรือสองแห่งเพื่อท่านนั่งอนุโมทนาเสร็จแล้วค่อยออกมา ญาติโยมจึงไม่ค่อยตามมา มีอะไรเขาก็เตรียมใส่บาตรให้พร้อมเสร็จ เมื่อจัดอาหารใส่ในบาตรเสร็จแล้ว ท่านเริ่มทำความสงบอารมณ์พิจารณาปัจจุเวกขณะ ปฏิสังขยา โยนิโส ฯลฯ ในอาหารชนิดต่างๆ ที่รวมในบาตร โดยทาง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา บ้าง ทางปฏิกุศลสัญญาบ้าง ทางธาตุบ้าง ตามแต่ความถนัดของแต่ละท่านจะพิจารณาแยกคายในทางใด อย่างน้อยประมาณหนึ่งนาทีขึ้นไป แล้วค่อยเริ่มลงมือฉันด้วยทำสำรวมและมีสติประจำตัวในการขบฉัน ไม่พูดสนทนาเรื่องใดๆ ในเวลานั้น นอกจากความจำเป็นจะต้องพูด

ก็ทำความรู้สึกตัวไว้แล้วค่อยพูดตามความจำเป็น แล้วหยุด ก่อนจะพูด ก็รอให้อาหารหมดใน मुखทวารก่อน ค่อยพูดออกมาอย่างชัดถ้อยชัดคำ ไม่ให้มีเสียงรัวเรียว อันเป็นการผิดมรรยาทของการพูดในเวลานั้น ขณะพูด ก็ตั้งใจทำหน้าที่ในการพูดจนจบก่อน แล้วค่อยลงมือฉันต่อไปด้วยท่า สำรวมตามปกติ มีสติระงับการบดเคี้ยวอาหารไปทุกระยะ ไม่ให้มีเสียง ดังกรอบแกรบมูมมามซึ่งเสียมรรยาทในการฉัน และเป็นลักษณะของ ความเผอเรอและตะกละตะกลาม ตามองลงในบาตร ทำความสำคัญ อยู่ในบาตรด้วยความมีสติ ไม่เหม่อมองสิ่งนั้นสิ่งนี้ในเวลาฉัน อันเป็น ลักษณะของความลืมหืมตัวขาดสติ ขณะนั้นก็พิจารณาไปด้วยตามความถนัด ในแง่แห่งธรรม โดยถืออาหารที่กำลังฉันเป็นอารมณ์บ้าง ถือธรรมที่เคย พิจารณาประจำนิตยเป็นอารมณ์บ้าง แต่โดยมากท่านมักพิจารณาอาหาร ที่กำลังฉันมากกว่าธรรมอื่นๆ ในเวลานั้น การฉันในทำสำรวมด้วยความ มีสติพิจารณาด้วยปัญญา มักเกิดอุบายแปลกๆ ขึ้นมาในเวลาฉันเสมอ บางครั้งถึงกับเกิดความสนใจขึ้นมาในเวลาฉันก็มี จนต้องหยุดฉันไป พักหนึ่งหรือหยุดเลยก็มี เพราะรสแห่งธรรมที่เกิดขึ้นในเวลานั้น มีความ สำคัญเกินกว่าที่จะมัวเพลินในรสแห่งอาหารที่กำลังฉันอยู่มากมาย การหยิบอาหารใส่ मुखทวารก็มีสติประจำไปทุกระยะ เช่นเดียวกับการ ทำความเพียรในทำอื่นๆ เพราะการขบฉันก็เป็นกิจวัตรของพระข้อหนึ่ง ไม่ด้อยกว่ากิจวัตรอื่นๆ อันเป็นเครื่องถอดถอนกิเลสภายในได้เสมอกัน ถ้าไม่ประมาทเพลิดเพลิดไปกับรสอาหารเสียจนลืมหืมตัว การขบฉันจะ กลายเป็นเรื่องโลกๆ ไป ไม่เป็นกิจวัตรประจำองค์พระผู้หวังเห็นภัยใน ทุกสิ่งที่อยู่ในความสามารถ อาจรู้เห็นในสถานที่และอิริยาบถทั้งปวง ดังนั้น การขบฉัน ครูอาจารย์ทั้งหลายมีท่านอาจารย์มั่น เป็นต้น จึงถือเป็น

กิจสำคัญเสมอมา ขณะฉันจะมีพระอยู่ร่วมกันจำนวนมากเพียงไรก็ตาม ย่อมเป็นเหมือนไม่มีพระอยู่ในที่นั่นเลย เพราะมิได้พูดคุยกัน ต่างองค์ต่างทำหน้าที่ของตัวเองด้วยความสงบสำรวม เนื่องจากท่านถือการฉันเป็นกิจวัตรที่ควรสนใจ อันเป็นธรรมเช่นเดียวกับกิจวัตรทั้งหลาย

ประเพณีของพระกรรมฐานเคารพในครูอาจารย์ และเคารพในกันและกัน

ประเพณีของพระกรรมฐานมีความเคารพในหัวหน้ามาก ถ้าหัวหน้ายังไม่ลงมือฉันท่านก็ยังไม่ต้องรอ จนกว่าหัวหน้าลงมือฉันไปบ้างแล้ว พระอันดับจึงจะลงมือฉันกันต่อไป ถ้าครูอาจารย์ผู้ใหญ่ไม่อยู่ก็เคารพองค์ที่รองลงมา โดยมากสำนักกรรมฐานท่านปฏิบัติอย่างนี้เรื่อยมาจนทุกวันนี้ ยังไม่ปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแปลง แต่ต่อไปข้างหน้าก็น่าสงสัย เพราะโลกมีการเปลี่ยนแปลงและนับวันเจริญ พระกรรมฐานอาจเปลี่ยนแปลงและเจริญรอยไปตามโลกก็เป็นได้ เพราะคำว่า “ความเจริญ” ใครๆ ก็ต้องการ พระเณรก็เป็นคนมีหัวใจเช่นเดียวกับโลก จะไม่ให้ต้องการความเจริญกับเขาก็น่าพิศวงสงสัย สำหรับท่านที่แก่ชรามากและพอเป็นรัตตัญญูในทางโลกและทางธรรมมาพอสมควรแล้ว อะไรจะเจริญหรือเสื่อม ท่านคงไม่มีความสามารถทำอะไรกับเขาได้ คงเป็นขรัวตาเฝ้าวัดอยู่เพียงรอลมหายใจถึงวันอวสานแห่งชั้นฐไปเป็นวันๆ เท่านั้นเอง ผู้เขียนนี้ก็ไปอีกแ่งหนึ่งได้แต่เขียนไปแบบหลงตาโดยไม่สำนึกว่า ท่านผู้ใดจะสนใจหรือไม่เพียงไร มีแต่เขียนรำไปแบบหลับหูหลับตาอย่างนั้นเอง กรุณาอย่าถือสา ตอนใดประโยคใดไม่เป็นสาระพอจะสละเวลาอ่านได้

กรุณาผ่านไป สงวนเวลาไว้ทำประโยชน์อย่างอื่นที่มีคุณค่าสาระกว่า
ก็นับว่าเป็นผู้รู้จักคุณค่าของเวลา

เฉพาะท่านอาจารย์มั่น ก่อนนั้นท่านพิจารณาอยู่นานราวกับทำภาวนา
นั้นแล บางวันตอนเย็นๆ หรือกลางคืน โอกาสดี ท่านยังเมตตาเล่าเรื่อง
การพิจารณาปัจจุเวกขณะในเวลาฉันให้พวกเราฟังว่า ธรรมมักปรากฏขึ้น
ในเวลาฉันเสมอ บางครั้งเกิดอุบายต่างๆ ขึ้นมา ทำให้ติดตามคิดอยู่
หลายวันก็มี บางครั้งเกิดความปฏิกุศลเบื่อหน่ายขึ้นมาจากอาหารในบาตร
ถึงกับจิตเกิดความเบื่อหน่ายในอาหารจะไม่ยอมฉันก็มี ตอนนั้นเป็นสมัย
ที่ท่านกำลังปฏิบัติอย่างเข้มงวดกวัดขันเอาจริงเอาจัง เมื่อเกิดความรู้ที่
กระเทือนธรรมขึ้นมา ต้องใช้อุบายปราบปรามแก้ไขกิเลสประเภทเบื่อ
ตัวเอง (อาหาร) กันอย่างหนักหน่วง จึงยอมรับและลงสู่สภาพความจริง
คือสายกลางได้ มิฉะนั้นจิตจะไม่ยอมฉันเอาเลย โดยเห็นอาหารใน
บาตรเป็น...อะไรไปหมด การบังคับให้ฉันในเวลานั้น จึงเป็นเหมือนคน
ที่ถูกบังคับให้เข้าไปชมความสวยงามของคนตายในป่าช้าฉันนั้น
ต้องพิจารณาแก้ไขกิเลสประเภทบังเงาซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนอย่าง
เอาจริง เช่นเดียวกับพิจารณาความงามให้เป็นของปฏิกุศลนั่นเอง จิตจึงลง
สู่สภาพเดิมได้ และฉันได้อย่างธรรมดาต่อไป จากนั้นต้องใช้อุบาย
หลายด้านประสานกันไป คือ ทั้งให้รู้ ทั้งให้รอบตัว ทั้งให้กลัว ทั้งให้กล้า
สลับสับปนกันไป แต่ที่จิตแสดงความรู้ในลักษณะนั้นขึ้นมาก็คืออย่างหนึ่ง
ทำให้สติปัญญาความแยกกายพลิกแพลงใช้ได้หลายส้นหลายคม ทันทกับ
กลมารยาของกิเลสตัวแสนปลิ้นปล้อนหลอกหลวงได้ดี ยิ่งจิตมีนิสัย
ผาดโผนโลดเต้นด้วยแล้ว จะพิจารณาไปธรรมดาไม่ได้ ต้องไปเจอเอา

กิเลสประเภทสวมรอยเข้าจนได้ ฉะนั้น จึงกล้าพูดอยู่เสมอว่า สติปัญญา เป็นอาวุธสำคัญในวงการพิจารณาธรรมทั้งหลาย ทั้งหยาบ ละเอียด มีสติปัญญาเป็นเครื่องมืออย่างเอกไม่ยอมแพ้อะไรเอาง่ายๆ ดังเรา พิจารณาอาหารในบาตรให้เป็นของปฏิกุศลเพื่อตัดความพะวงหลงรส ให้ปรากฏสักว่าธาตุหรือธรรม เพียงอาศัยกันไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น แต่เวลาปรากฏขึ้นมาในจิตขณะพิจารณา เลยกลับเป็นของน่าเบื่อหน่าย จนเกิดความขยะแขยงถึงกับจะฝืนมันต่อไปไม่ได้ ราวกับสิ่งนั้นๆ ไม่เคย เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตธาตุชั้นมาก่อนเลย ความเบื่อชนิดนี้เป็น โลกานุวัตรแบบโลกเบื่อกันทั่วไป เป็นความเบื่อแฝงธรรม มีใช้มีขมิมา ที่ท่านพาดำเนิน

ท่านว่าความเบื่อชนิดนี้แล ที่ทำให้พระบางองค์ในครั้งพุทธกาล เบื่อตัวเอง ถึงกับจ้างเขามาฆ่าตัวให้ตาย ซึ่งเป็นการเบื่อผิดทาง และเป็นความเบื่อชนิดที่ทำให้เกิดความคับแค้นตีบตันขึ้นภายใน ไม่ปลอด โปร่งโล่งใจ ซึ่งเป็นการสร้างกิเลสขึ้นมาอย่างลึกลับโดยไม่รู้สึกรู้ตัว และ เชื่อตามอย่างสนิทใจ ผมมาจับมารยาของกิเลสตัวนี้ได้ก็ตอนเบื่ออาหาร ครั้งนั้นเอง แต่สติปัญญาเราทันกลมมารยาของมันเสียก่อนที่มันจะได้ทำ และลูกกลมกว้างขวางออกไป เบื่ออวัยวะและชีวิตจิตใจ พอพิจารณารู้ เท่าทัน ความเบื่อชนิดนั้นก็สงบตัวลงไป เกิดความเห็นจริงชนิดหนึ่งขึ้นมาแทนที่ จึงได้ยึดธรรมนั้นเป็นหลัก และยึดความเบื่อนี้เป็นบทเรียน ได้ตลอดมา ไม่ว่าจะพิจารณาภายในหรือภายนอก กว้าง แแคบ หยาบ ละเอียดเพียงไร ต้องมีทั้งไม้เป็นไม้ตาย ทั้งไม้รับไม้ต่อย คือ พิจารณา ทบทวนก้าวหน้าล่อยหลังเพื่อความละเอียดรอบคอบในงานของตน

แต่บัดนี้เป็นต้นมา ไม่เคยปล่อยตัวด้วยการพิจารณาไปธรรมดาๆ เลย
ความรู้ประหลาดครั้งนั้นจึงเป็นหินลับสติปัญญาได้เป็นอย่างดี ทำให้
ไม่นอนใจกับอะไรอย่างตายใจ นอกจากได้พิจารณาทบทวนด้วยสติปัญญา
ชนิดนี้จนเป็นที่พอใจ หากที่แย้งตัวเองไม่ได้แล้วเท่านั้น ผลจึงเป็นความ
ตายใจอย่างสนิทได้ในธรรมทุกชั้น จึงกล้าพูดได้อย่างเต็มปาก แน่ใจได้อย่าง
ภาคภูมิใจว่า คนเราหาอะไรก็ได้สิ่งนั้น คือ หากความโง่ก็ได้แต่ความโง่ หากความ
ฉลาดก็ได้ความฉลาด หากความโลภก็ได้แต่ความโลภ หากความโกรธก็ได้
แต่ความโกรธเต็มหัวใจ หากชั่วก็ได้ชั่ว หากดีก็ได้ดี หรือหาบาปก็ได้แต่บาป
หาบุญก็ได้แต่บุญ หานรกก็ได้แต่นรกความแผดเผาตัวเอง หาสวรรค์
ก็ได้สวรรค์ แม้หาหนีพพานก็พ้นความพยายามแสวงหาไปไม่ได้ ไม่ผิดจาก
ต้นเหตุคือการหาการทำ เพราะมีผู้เคยหาผู้เคยเจอผลจากเหตุแห่งการหา
การกระทำนั้นๆ มาแล้วก่อนพวกเราเป็นเวลานานแสนนาน นับแต่ตั้ง
แผ่นดินเป็นสัตว์เป็นมนุษย์สมมุติบัญญัติมา จะมามัวเมาหมัดปฏิสเส
ตีชั่วสุขทุกข์ อันเป็นการปิดทางเดินของตัวให้โง่และเสียเวลาไปเปล่า
ทำไมกัน ถ้าว่ามนุษย์เป็นผู้ฉลาดกว่าสัตว์จริงดังคำเสกสรรตัวเอง คำนั้น
ก็ไร้ความหมายอย่างเต็มตัว เกิดมาตายเปล่าๆ เพราะความโง่เง่าฆ่าตัว
ราวกับขุยไม้ไผ่ นั่นแล ใครจะคิดก็รีบคิด อย่ามามัวนั่งอมลั่นอมพินพิง
และยืนเดินนั่งนอนล้งสมความโง่อยู่เปล่าๆ บทเวลาตายแล้วจะเสียกาล
ทิ้งเสียข้าวสุกข้าวสารอาหารหวานคาวเครื่องนุ่งห่มใช้สอยของชาวบ้าน
ที่บริจาคให้ทานหวังบุญ เพื่ออุดหนุนกำลังผู้บวชด้วยศรัทธาหวังเทิดทูน
และตั้งใจละกิเลสทั้งหลายให้ขาดจากใจ แต่ครั้นแล้วแม้สติปัญญาเพียง
เท่าเมล็ดงาขารื่นซาบจะฆ่ากิเลสแม้ตัวหนึ่งให้ตายก็ไม่มีในใจแล้ว
กิเลสจะตายไปด้วยเหตุผลกลไกอันใดเล่า เมื่อสติปัญญาและความ

พวกเพียรยังเป็นอยู่แค่นี้ ผมรู้สึกจะหมดสติปัญญาแทนท่านทั้งหลาย
แล้วเวลานี้ ดังนี้ บทสุดท้ายท่านคงรำคาญจึงตีเอาๆ เสียบ้าง พอไม่เสีย
ลวดลายของอาชาไนยผู้เกรียงไกรในวงศาศนาแห่งยุคปัจจุบัน

การพิจารณาด้วยสติปัญญาอยู่โดยสม่ำเสมอ แม้ขณะขบฉันหรือ
รับประทาน กระแสแห่งธรรมเครื่องส่องสว่างยังมีทางเกิดได้ไม่เลือกกาล
ดังท่านอาจารย์มั่นเมตตาเล่าให้ฟังทั้งเรื่องผิดและเรื่องถูก นับว่าเป็น
เครื่องเสริมสติปัญญาสำหรับท่านที่สนใจได้ดี เรื่องเกิดความเบื่อหน่าย
ในอาหารขณะพิจารณาก่อนลงมือรับประทาน แม่อุบาสิกาที่นุ่งขาวห่มขาว
ก็เป็นเหมือนท่านอยู่บ้าง ในวงพระปฏิบัติก็มีบางรายเป็นในลักษณะ
เดียวกันกับท่าน แต่จะขอผ่านไป จะนำมาลงบ้างเป็นบางตอนเฉพาะ
ผู้หญิงนุ่งขาว คือสมัยท่านพักอยู่วัดหนองผือ สกลนคร ก็มีอุบาสิกา
คนหนึ่งมาเล่าถวายท่านถึงเหตุการณ์ที่ตนรับประทานอาหารไม่ได้มา
สองสามวันแล้ว เพราะความปฏิกูลเบื่อหน่ายอาหาร ตลอดร่างกายทุกส่วน
ของตนและผู้อื่น ทำให้เบื่อทั้งอาหาร เบื่อทั้งร่างกาย และเบื่อทั้งชีวิตความ
เป็นอยู่ในอิริยาบถต่างๆ นอนไม่หลับ มองดูอาหารซึ่งเคยถือว่าเป็นเครื่อง
หล่อเลี้ยงร่างกายจิตใจมาแต่วันเกิด ก็กลายเป็นสิ่งปฏิกูลเหลือประมาณ
เกินกว่าจะฝืนรับได้ลงคอ มองดูร่างกายของตนและของผู้อื่นเห็นเต็มไป
ด้วยความปฏิกูลทั้งสิ้น ราวกับป่าช้าผิติดบมาตั้งอยู่กับร่างกายทุกส่วน ไม่มี
เว้นส่วนใดว่าไม่เป็นปฏิกูลและป่าช้าเสียเลย นอกจากเบื่อหน่ายอาหาร
แล้วยังทำให้เบื่อหน่ายตัวเอง และเครื่องนุ่งห่มที่หลับนอนต่างๆ เบื่อหน่าย
ความเป็นอยู่ เบื่อหน่ายโลกทั้งมวล ไม่มีแม้สิ่งหนึ่งที่น่ารักชอบใจและ
ชวนให้อยู่ ในอิริยาบถต่างๆ มักบ้วนแต่น้ำลายเป็นประจำ เพราะความ

ปฏิภูลัตถุญญาคอยเตือนอยู่เสมอ ท่านอาจารย์ได้เมตตาอธิบายให้ฟัง
อย่างเผ็ดร้อนถึงใจเช่นกัน จนอุบาสิกาคนนั้นยอมรับความสำคัญผิดต่างๆ
ที่หลอกลวงตัวเองจนเลยขอบเขตความพอดีแห่งธรรม ว่าเป็นความผิด
โดยสิ้นเชิง นับแต่วันนั้นเวลาเธอมากราบเยี่ยมรับการอบรม ท่านถามถึง
เรื่องนั้นเธอก็กราบเรียนด้วยความเลื่อมใส และปฏิบัติตามท่านโดย
สม่าเสมอตลอดมา เรื่องทำนองนั้นก็ได้หายไปไม่มาปรากฏอีกเลย จึงเป็น
เรื่องน่าคิดในวงปฏิบัติที่มักมีสิ่งแปลกๆ แฝงขึ้นมาทั้งบางรายอยู่เสมอ
ทั้งผิดและถูก ถ้าไม่มีครูอาจารย์คอยแนะแนวทางให้ก็อาจเห็นผิดไปได้
ทั้งที่ตนเข้าใจว่าถูก สติปัญญาจึงเป็นธรรมจำเป็นต่อการปฏิบัติในธรรม
ทุกชั้นไม่ควรให้ห่างไกล การปฏิบัติแบบสบายเกินไปไม่ละเอียดยึดถ่วง
ในกิจที่ทำ อาจได้รับความสลดสังเวชและสมเพชเวทนาจากผู้อื่น เพราะ
ความรู้ง่ายเห็นง่ายและจ่ายเร็วของตน โดยขาดการพิจารณาไตร่ตรอง
ให้รอบคอบก่อนนำออกใช้ก็ได้ การปฏิบัติและผลที่ได้รับแทนที่จะเด่น
เลยกลับด้อยลง เพราะความไม่รอบคอบเข้าทำลาย ข้อนี้ท่านนักปฏิบัติ
ธรรมเราควรสนใจเป็นพิเศษ หากไม่สุดวิสัยของสติปัญญาจริงๆ อย่าให้มี
ขึ้นได้ เนื่องจากธรรมไม่เหมือนโลก เพราะเป็นความละเอียดสุขุมต่างกัน
อยู่มาก โลกคิดไม่ผิด พุดไม่ผิด และทำไม่ผิด แต่ผู้ปฏิบัติธรรมฝืนคิด
แบบโลก พุดแบบโลก และทำแบบโลกย่อมผิดอย่างน่าสังเวชในทันทีทันใด
เพราะความนิยระหว่างโลกกับธรรมมีลักษณะที่หยาบละเอียดต่างกัน เช่น
โลกเขาเรียนและสอนเป็นชั้นเป็นภูมิตามกฎหมายและความนิยม เวลาสอบ
ได้ต้องมีประกาศนียบัตรเป็นเครื่องแสดงและรับรองยืนยันตามชั้นที่
สอบได้ เพื่อความสะดวกในการงานจากวิชาที่สอบได้ และเกียรติยศ
ชื่อเสียงตามวิสัยของโลกที่นิยมกัน แต่ธรรมปฏิบัติของผู้บำเพ็ญจะคิด

แบบโลกพูดแบบโลก และทำแบบโลก เช่น สอบและให้คะแนนกันว่า ได้สำเร็จขั้นภูมินั้น หรือได้สมาธิสมาบัติอรหัตมรรคอรหัตผล ย่อมขัดต่อ จาริตประเพณีของผู้ปฏิบัติธรรม ธรรมย่อมกลายเป็นโลกและหยาบโลน ยิ่งกว่าโลกเสียอีก แทนที่จะนำอนุโมทนาในกิริยาที่แสดงออก แต่กลับ ทำให้ผู้อื่นเอือมระอาไปตามๆ กัน เพื่อความราบรื่นดีงามของผู้ปฏิบัติ มุ่งอรรถมุ่งธรรมเป็นที่อบอุ่น มั่นใจแก่ตน ควรจะเป็นไปในทางสงบ แม้จะสำเร็จจนถึงขั้นพระอรหัตผลก็รู้โดยทาง *สนุทธิฎุจิก* หรือ *ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ* แห่งความบริสุทธิ์ใจ ไม่แสดงออกแบบโลกๆ อันเป็น ความอยากหิวโหย ย่อมเป็นการเกิดเกียรติทั้งแก่ตนและพระศาสนาอย่าง สุขุมนุ่มนวล ไม่แฝงไปกับความกระเทือนน้ำล้นฝั่ง ซึ่งสุดท้ายก็คือโลก เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่มีธรรมของจริงตามคำกล่าวอ้างแม้กระทั่งติดแก่น ที่เรียกว่า ธรรมสมเพชเวทนา

ท่านผู้บรรลुธรรมแล้ว ผู้อื่นจะทราบได้หรือไม่โดยทางใดนั้น ย่อมทราบ ได้โดยทางเหตุผลของการโต้ตอบสนทนาระหว่างผู้ปฏิบัติด้วยกันและ รู้ด้วยกัน หนึ่ง ทราบได้จากการบรรยายธรรมในภาคปฏิบัติทางจิตตภาวนา หนึ่ง ทราบได้จากการอธิบายธรรมให้ผู้มาศึกษาจิตตภาวนาที่กำลังติดขัด อยู่ในจุดใดจุดหนึ่งตามภูมิของตน จนเข้าใจหายสงสัยในจุดนั้นๆ หนึ่ง เช่น ผู้ปฏิบัติกำลังติดขัดอยู่ในอวิชชาว่า ขณะจิตจะหลุดพ้นจากอวิชชาจริงๆ นั้น จิตปฏิบัติต่ออวิชชาอย่างไรจึงหลุดพ้นไปได้ ผู้ที่หลุดพ้นอวิชชาไปแล้ว ย่อมตอบได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย แม้ผู้กำลังจะก้าวจากภูมิอวิชชา อยู่แล้วก็เข้าใจความหมายไปโดยลำดับ หรืออาจเข้าใจและก้าวล่วงไป ตามอุบายที่ท่านให้ในขณะนั้นก็ได้ แต่ถ้าจิตยังไม่หลุดพ้นจะอธิบาย

ไม่ถูกกับจุดของอวิชชาอย่างแท้จริงเลยแม้เรียนอวิชชามาจนซ้ำของ เพราะอวิชชาในความจำกับอวิชชาแท้ไม่เหมือนกัน หรือไม่ใช่อันเดียวกัน ผู้รู้วิชาตัวจริงแล้ว แม้ไม่ได้เรียนลวดลายเล่ห์เหลี่ยมของอวิชชาอย่าง กว้างขวางมากมายก็ไม่สงสัย และไม่ติดอวิชชา เช่นเดียวกับผู้รู้กรรม แท้แล้วแม้ไม่เรียนนอกรรมอย่างกว้างขวางพิสดาร ก็ไม่สงสัยและไม่ติด อกรรม ผิดกับผู้เรียนอวิชชาและเรียนนอกรรม แต่ไม่รู้ตัวจริงของ อวิชชาและตัวจริงของอกรรมเป็นไฉนๆ นอกจากทั้งเรียนทั้งรู้จริงแล้ว แม้ไม่มีใครบอกก็เข้าใจ เพราะผู้ไม่เข้าใจกับผู้เข้าใจกรรมเหล่านั้นอยู่ ในฉากเดียวกัน จึงหมดทางอยากรู้อยากเห็นว่ากรรมเหล่านั้นเป็นอะไร ต่อไปอีก เช่นเดียวกับเจ้าของโคอยากพบตัวโค แล้วติดตามรอยโคไป ไม่ลดละจนถึงตัวโค ย่อมหยุดตามรอยโคในขณะที่พบตัวโคทันทีฉะนั้น เมื่อท่านอ่านมาพบโฆหารปา กรุณาให้อภัยผู้เขียนซึ่งเป็นป่าเอามากๆ ด้วยที่เพื่อไปไม่เข้าหลักเข้าเกณฑ์ เพราะภายในตัวพระปามีแต่ธรรมเพื่อ จนนำเวียนศีรชะ ไม่ค่อยมีธรรมที่น่าเพลินแฝงอยู่เลย *กรุณาปฏิบัติด้วย ตัวเองจนรู้ขึ้นกับตัวนั้นแล จะเป็นที่แน่ใจและภาคภูมิใจกว่าการอ่าน การฟังจากผู้อื่น* เพราะการทราบจากคำบอกเล่าหรือตำรับตำรา จำต้อง ตกอยู่ในห้วงแห่งความวิพากษ์วิจารณ์ว่าจะยุติลงปลงใจเชื่อได้ ก็ต้องรบ กับคำติชมที่เกิดขึ้นภายในอย่างหนัก ดีไม่ดีอาจแพ้ตัวเองได้โดยเข้าใจว่า ตนเป็นฝ่ายได้เปรียบ เพราะการตัดสินหรือการให้คะแนนจากการวิจารณ์ นั้นก็ได้ เพราะปกติจิตสามัญเรามักส่งออกข้างนอกมากกว่าส่งเข้าข้างใน ผลที่ได้รับจึงมักแพ้ตัวเองเสมอ

วิธีท่านแก้จิตท่านเองและหญิงคนนั้น ให้คลายจากปฏิภูลัตถุญา ความเบื่อหน่ายในอาหาร และในชีวิตความเป็นอยู่แห่งอัทธภาพร่างกาย

ของตุนและของผู้อื่นนั้น เป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับพวกเราที่กำลังตกอยู่ในปัญหา นี้ ซึ่งอาจจะเจอเข้าวันใดก็ได้ จึงได้นำมาลงไว้เล็กน้อยเท่าที่จำได้ดังนี้ ขณะพิจารณาอาหาร ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในเวลานั้น ท่านว่า ท่านกับท่านหญิงคนนั้นมีความรู้สึกต่ออาหารคล้ายคลึงกัน คือพอพิจารณาเป็นปฏิภูลทั้งอาหารใหม่ที่กำลังผสมอยู่ในบาตร ทั้งอาหารเก่าที่ผสมกันอยู่ภายในร่างกาย และนำสิ่งเหล่านั้นมาเทียบเคียงกัน โดยถือภายในเป็นหลักยืนตัวแห่งความเป็นปฏิภูล เมื่อพิจารณาหนักเข้าและเทียบเคียงกันหนักเข้า อาหารที่อยู่ในบาตรค่อยเปลี่ยนสภาพจากความเป็นอาหารที่นำรับประทานไปโดยลำดับ จนกลายเป็นสิ่งปฏิภูลไปเช่นเดียวกับส่วนภายในอย่างชัดเจน และเกิดความสลดใจเบื่อหน่ายขึ้นเป็นกำลัง แต่เดชะเวลานั้นท่านอยู่เพียงองค์เดียว จึงมีโอกาสดำพิจารณาแก้ไขกันเต็มความสามารถอยู่พักใหญ่ จิตจึงได้ยอมรับความจริงและฉันได้ปกติธรรมดา แต่จะรอไว้ลงตอนท่านสั่งสอนหญิงคนนั้นซึ่งมีเนื้อธรรมอย่างเดียวกัน นับแต่วันนั้นมาท่านจึงได้เห็นความผาดโผนของจิตว่าเป็นได้ต่างๆ ไม่มีประมาณ และเพิ่มความระมัดระวังต่อการพิจารณาขึ้นอีกเพื่อความละเอียดถี่ถ้วน โดยใช้อุบายพลิกแพลงหลายเล่ห์หลายเหลี่ยมหลายสันพันนัย จนเป็นที่แน่ใจต่องานนั้นๆ ไม่ให้ผิดพลาดไปได้ จิตก็นับวันฉลาด แยกคายต่อการพิจารณาไม่มีสิ้นสุด

เมื่อท่านมาพักอยู่วัดหนองผือก็มีหญิงคนดังกล่าวมาเล่าถวาย ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ท่านจึงได้อธิบายให้เธอฟังในเวลานั้น บรรดาพระและเณรก็พลอยได้ฟังธรรมพิเศษจากท่าน โดยยกท่านขึ้นเป็นต้นเหตุแห่งการแสดงว่า เรื่องท่านองที่โยมเป็นนี้อาตมาเคยเป็นมาแล้ว และเข้าใจ

กลมารยาของกิเลสประเภทสวมรอยหรือประเภทบังเงามาแล้ว ถ้าเทียบ
กันนี้แลคือมหาโจรระดับคนชั้นผู้ดี ซึ่งแต่งตัวสวยงามโก้หรูราวกับ
ท้าวสักกเทวราชและนางสุชาดามาจากแดนสวรรค์ เดินผ่านผู้คนสังคม
ชั้นไหนไม่มีใครสงสัยว่าเป็นสัตว์นรกในร่างแห่งมนุษย์เลย เขาจึงสนุกอยู่
และไปไหนมาไหนได้อย่างองอาจ ราวกับนักปราชญ์ในแดนมนุษย์ผู้บริสุทธิ์
ผุดผ่องไม่มีใครจับตัวได้ง่ายๆ เพราะแผนการที่ทำนั้นเกินกว่าความรู้ลึก
ของมนุษย์ทั่วไปจะนึกสงสัย นอกจากผู้มีนัยน์ตาแหลมคมมีปัญญาฉลาด
และได้รับการศึกษากลมารยาของพวกนั้นในทางนี้มาโดยเฉพาะ เช่น
เจ้าหน้าที่ จึงจะรู้เท่าทันและจับตัวมาลงโทษได้ นอกนั้นมันลุ่มลึกระเอะ
จนเกลี้ยงไม่มีผมเหลือค้ำอยู่เลย

กิเลสประเภทนี้มีลักษณะอย่างนั้นแล มันคอยแทรกเข้ากับความ
ปฏิกูลแห่งธรรมที่ปัญญาหยั่งไม่ถึงจนได้ ส่วนความมุ่งหมายของธรรม
ที่พิจารณาให้เป็นปฏิกูลนั้น เพื่อตัดความโลภความหลงในอาหาร ซึ่งเป็น
เครื่องผูกพันจิตใจให้กังวลหม่นหมองต่างหาก มิได้เป็นปฏิกูลเพื่อส่งผลให้
คนอดตายและฆ่าตัวตาย ซึ่งเป็นเรื่องของกิเลสพวกนี้มาบังเงาแห่งธรรม
ทำหน้าที่ของตนแบบโลกที่ถูกกิเลสชักจูงทำกัน แต่เป็นปฏิกูลแบบธรรม
คือ ส่วนปฏิกูลก็รับทราบว่าเป็นปฏิกูล ส่วนที่ต้องอาศัยก็ยอมรับว่าต้อง
อาศัยกันไปตลอดกาลของชั้นนี้ ร่างกายก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งความปฏิกูล
อาหารก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งความปฏิกูล ของปฏิกูลด้วยกันอยู่ด้วยกัน
ก็ได้ ไม่เป็นข้าศึกต่อกัน ไม่ควรแยกจากกันโดยการไม่ยอมรับประทาน
อาหาร ซึ่งเป็นความเห็นผิดไปตามกิเลสประเภทสวมรอยหรือบังเงา
ส่วนผู้พิจารณาคือใจ ก็เป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากสิ่งปฏิกูลนั้นๆ มิได้มีส่วน

แปดเปื้อนด้วยสิ่งดังกล่าว พอจะให้เกิดความเบื่อหน่ายเกลียดชังขนาด
ลงกันไม่ได้ ธรรมคือความพอดีทุกแขนงของธรรม การพิจารณาทั้งหลาย
ไม่ว่าส่วนใดหรือสิ่งใด ก็เพื่อลงสู่ธรรมคือความพอดีไม่ป็นเกลียว
การพิจารณาป็นเกลียวจนอาหารกับร่างกายและกับใจลงกันไม่ได้ นั่น คือ
เรื่องของกิเลสโดยตรง ไม่สงสัยว่าเป็นสิ่งที่ควรติดใจและดำเนินต่อไป
ต้องพิจารณาจนความปฏิกูลทั้งข้างในข้างนอกลงกันได้ ใจเป็นกลางอยู่
สบายนั้นแล จึงถูกกับความมุ่งหมายของธรรม ไม่ลำเอียงดังที่กำลังเป็น
อยู่เวลานี้ ความปฏิกูลก็เป็นธรรมเครื่องแก้ความลืมหืมตัวที่ไปสำคัญว่าสิ่งนั้น
สวยงาม สิ่งนี้เฝ้าตรอยน่านรักรับประทานนั่นเอง เมื่อพิจารณาจนจิต
ผ่านความลืมหืมตัวขั้นนี้ไปแล้ว ใครจะไปหาบหามกอบโกยเอาความปฏิกูล
ไปนิพพานด้วยเล่า เพราะเหล่านี้เป็นเพียงทางเดินเพื่อพระนิพพาน
อันเป็นธรรมไม่เกาะเกี่ยวข้องแวะกับสิ่งใดในสมมุติ เมื่อจิตติดความ
สวยงาม ก็เอาธรรมปฏิกูลมาแก้ จิตติดชังก็เอาธรรมเมตตาмаแก้ ติดโลก
ก็พิจารณาความเห็นแก่ตัวจัดมาแก้กัน ติดหลง คำว่าหลงนี้ลึกซึ้งมาก
แต่จะอธิบายย่อๆ พอได้ความเอา *โอบนยิกธรรม* คือ พิจารณาดูใจตัว
ลุ่มหลงกับสิ่งเกี่ยวข้องอันเป็นอุบายรู้ตัวและแก้กันไปโดยลำดับ ติดโกรธ
ก็พิจารณาตัวโกรธที่กำลังเป็นไฟเผาตัวอยู่ภายในก่อนจะระเบิดออกไป
เผาผู้อื่น จนเห็นโทษแห่งความโกรธของตัว เมื่อพิจารณาแก้ถูกจุด
สิ่งเหล่านั้นก็ค่อยเบาลงและดับไปเอง เพราะไม่มีเครื่องส่งเสริม มีแต่เครื่อง
ตัดรอน กิเลสจะได้อาหารที่ไหนมาเลี้ยงให้อ้วนหมีพื้มันสืบอายุต่อไป
เมื่อไม่มีใครยินดีด้วยช่วยประคับประคอง มันต้องตายแบบสัตว์ไม่มี
เจ้าของแน่นอนไม่ต้องสงสัย เคยเห็นมิใช่หรือ พระประวัติของพระพุทธเจ้า
และสาวกท่าน ท่านส่งเสริมหรือท่านฆ่ามันเล่า ผลของท่านที่ได้รับเป็น

อย่างไรบ้าง อัจฉรย์ใหม่ ใครบ้างในโลกเสมอเหมือนท่าน แต่พวกเรา
ทำไมมีแต่พากันตั้งหน้าส่งเสริมประคองเลี้ยงดูมันจนเหลือเฟือ แต่ตัวเอง
กลับจะตาย ยังไม่สนใจคิดกันบ้าง บ้านเรือนตึกห้างเรือนโรงต่างๆ ก็อยากได้
ร้อยชั้นพันชั้น เครื่องประดับตกแต่งต่างๆ ก็อยากได้ดาวบนฟ้ามาประดับ
ให้งามระยับจับตาถูกใจกิเลสตัวไม่มีความอึดพอ เงินทองก็อยากได้
กองใหญ่สูงจรดฟ้า มองมาจากทิศใดก็ให้เห็นแต่กองสมบัติของตน
คนเดียว แม้สถานที่จะเต็มไปด้วยกองสมบัติจนเจ้าของไม่มีที่อยู่หลับนอน
ก็ยอมทนทุกข์เอา ขอแต่ให้มีให้ได้อย่างใจกิเลสก็เป็นพอ สามีภรรยา
หญิงชายมีเท่าไรในโลกก็อยากเที่ยวขว้างมาเป็นของตัวเองคนเดียว ไม่ยอม
ให้ใครมายุ่งเกี่ยว เพราะจะผิดใจกิเลสตัวมหาโลภที่เป็นจอมโกลนบนหัวใจ

ว่าอย่างไร จะยอมอดตายไปกับความปฏิกูลจำพวกสวมรอย หรือ
จะยอมรับประทานไปตามความพอดีคือธรรม ด้วยสติปัญญาเป็นเครื่อง
แบ่งสันปันส่วน อาตมาเคยเป็นมาแล้วและเคยรบนเห็นดำเห็นแดงกัน
มาแล้ว จึงกล้าพูดอย่างไม่อายและไม่กลัวใครจะว่าบ้าหรือว่าอะไรทั้งสิ้น
นี่แลคือความรู้แผงธรรม จงทำความเข้าใจไว้เสียแต่บัดนี้ นักภวานาที่เกิด
ความรู้ความเห็นไปต่างๆ บางรายที่เป็นขึ้นในแง่ธรรมอื่นๆ ไม่มีผู้เตือน
จนน่าสมเพชเวทนาของพาทิรชนและชาวพุทธด้วยกัน ก็เพราะความรู้
ประเภทนี้แล นี่ยังมีผู้เตือนไว้ก่อน ยังไม่ถึงขนาดยอมอดตาย หรือร้อง
ตะโกนว่าเบื่ออาหาร เบื่อร่างกายของตัว เบื่อโลกที่เต็มไปด้วยของ
ปฏิกูลเคลื่อนแผ่นดินถิ่นอาศัย ตลอดที่นอนหมอนมุ้ง ส่งกลิ่นฟุ้งไป
ทั่วพิภพ ความจริงกลืนที่วานั้นไม่มี แต่เป็นขึ้นเพราะสัญญาความสำคัญ
หลอกลวงตน จนกลายเป็นความเชื่อมั่นจมดิ่งที่ยากจะถอนตัว นี่เป็น

คำสรุปของการแสดงที่จวนท่านจะยุติอันเป็นเชิงซักถาม แล้วแสดงต่อไปเล็กน้อยก็จบลง พอการแสดงธรรมจบลง หญิงคนนั้นแสดงอาการยิ้มแย้มแจ่มใส รวากับมิใช่หญิงคนที่แบกทุกข์ เพราะความเบื่อหน่ายมาหาท่านนั้นเลย เท่าที่จำได้ก็นำมาลงเพียงเล็กน้อย นำเสียดายธรรมกัณฑ์นี้ที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังจากใครที่ไหนมาก่อนเลย เพิ่งมาประสบเอาโดยบังเอิญ ตอนที่ท่านแสดงแก่หญิงคนที่มาเล่าถวายท่านเท่านั้น แต่ก่อนก็ไม่เคยมีใครมาเล่าถวายท่านพอได้ฟังบ้างเป็นขวัญใจ ธรรมนี้ผู้เขียนให้ชื่อว่า “ธรรมขวัญใจ” เพราะฟังแล้วจับใจเพราะเหลือจะพรรณนาให้ถูกกับความจริงที่ท่านแสดงได้ จากนั้นท่านก็ไม่เคยแสดงแก่ใครที่ไหนอีกเลย

การทำวัตรสวดมนต์ของพระกรรมฐาน

สายท่านอาจารย์มั่น

กิจนี้คล้ายกับเป็นขนบธรรมเนียม ที่ท่านอาจารย์เสาร์ ท่านอาจารย์มั่น พาบ้ำเพ็ญมา คือ วันปกติธรรมดา ท่านไม่นัดให้มีการประชุมไหว้พระสวดมนต์เลย จะมีเฉพาะวันอุโบสถปาติโมกข์เท่านั้น ที่ท่านพาทำวัตรก่อนลงอุโบสถเป็นประจำทุกอุโบสถ วันธรรมดาแม้จะมีการประชุมอบรมพอถึงเวลาพระมารวมกันพร้อมแล้ว ท่านก็เริ่มธรรมบรรยายเป็นภาคปฏิบัติไปเลยทีเดียว ตอนก่อนหรือหลังการอบรม ท่านที่มีข้อข้องใจก็เรียนถามท่านได้ตามอัธยาศัย พอถามปัญหาจบลง ท่านก็เริ่มชี้แจงให้ฟังจนเป็นที่เข้าใจ หลังการอบรมถ้าไม่มีปัญหาสอดแทรกขึ้นมาต่างก็พร้อมกันกราบเลิกประชุมและไปสถานที่อยู่ของตน เท่าที่ทราบมาที่ท่านไม่นัดประชุมทำวัตรเช้าเย็นนั้น ท่านประสงค์ให้พระเณรทำวัตรและ

สวดมนต์ตามอรรถาธิบายโดยลำพัง จะสวดมากน้อยหรือถนัดในสูตรใดและเวลาใด ก็ให้เป็นความสะดวกของแต่ละรายไป ดังนั้น การทำวัตรสวดมนต์ของท่านจึงเป็นไปโดยลำพังแต่ละรายตามเวลาที่ต้องการ และเป็นภาวนาไปในตัว เพราะความระลึกอยู่ภายในอย่างเงิบ มิได้ออกเสียงดังเช่นทำด้วยกันหลายคน บางองค์ท่านสวดมนต์เก่งเป็นชั่วโมงๆ ก็มี ท่านว่าท่านเพลินไปกับบทรกรรมที่สวดนั้นๆ กว่าจะจบสูตรที่สวดในคืนหนึ่งๆ จึงกินเวลานาน ท่านสวดตามความถนัดใจในสูตรต่างๆ ทั้งสูตรสั้นสูตรยาว สมัยท่านอาจารย์เสาร์ ท่านอาจารย์มั่น ท่านชอบสวดมนต์มากและสวดทีละนานๆ ขณะสวดจิตก็มีได้กังวลไปกับอะไร มีความเพติดเพลินไปกับบทรกรรมที่สวดจนจิตสงบเย็นไปในเวลานั้น ท่านอาจารย์เสาร์ ท่านอาจารย์มั่น ท่านสวดมนต์เก่งแต่ไหนแต่ไรมา จนกระทั่งหมดความสามารถที่จะสวดได้ในเวลาป่วยหนัก ขณะที่ท่านเริ่มสวด จะได้ยินเสียงพึมพำ เบาๆ เรื่อยไปไม่ขาดวรรคขาดตอน จนจบการสวดซึ่งเป็นเวลานาน หลังจากนั้นก็นั่งสมาธิภาวนาต่อไปจนถึงเวลาพักจำวัด ซึ่งเป็นกิจประจำท่านจริงๆ

แต่ตกมาสมัยนี้ซึ่งเป็นสมัยคนฉลาด พระกรรมฐานทั้งท่านและเรา ซึ่งออกมาจากคน ก็อาจจะฉลาดและเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นไปต่างๆ เช่น เปลี่ยนเป็นแบบสุกเอาเผากินก็ไม่มีใครทราบได้ ดังนั้น การไหว้พระสวดมนต์อันเป็นสิริมงคลและความดีงามแก่ตนและผู้อื่นที่ครูอาจารย์พาดำเนินมา จึงอาจถูกเปลี่ยนแปลงไปโดยเห็นเป็นของล่าช้าล่าสมัย และบั่นทอนความซื่อเกียจอ่อนแอที่กำลังพอกพูนบนหัวใจให้น้อยลงได้ ซึ่งจะขาดความสุขประจักษ์ที่เคยได้รับจากสิ่งเหล่านั้นมาเป็นประจำก็เป็นได้

ส่วนท่านที่พยายามตะเกียกตะกายตามปฏิบัติที่ท่านพาดำเนินมา ก็ขอเตือนไว้บนเคียวเกล้าสมความเมตตากรุณาที่ท่านได้อุตส่าห์อบรมสั่งสอนด้วยความเอ็นดูตลอดมา ทั้งนี้พอทราบได้ในเวลาที่มีท่านผู้ใดก็ตามประพฤตินิดพลาดทั้งภายในภายนอกขณะที่มาอยู่อาศัยได้ร่วมเงาแห่งความเมตตาของท่าน จะถูกดุด่าสั่งสอนไปตามกรณี ไม่ปล่อยยให้หมักดองไว้จนกลายเป็นไอเสียไปนาน

ขนบธรรมเนียมหรือพิธีการต่างๆ เกี่ยวกับพระกรรมฐาน

ขอภัย เรียนตามความจริงที่เป็นไปโดยมาก พระกรรมฐานสายนี้ รู้สึกจะคร่ำครืออยู่มากเกี่ยวกับพิธีการหรือขนบธรรมเนียมต่างๆ ของสังคม ดังนั้น เวลาท่านถูกนิมนต์มาในงานพิธีต่างๆ จึงอาจได้พบเสมอในความไม่สันทัดจัดเจนของพระกรรมฐานสายนี้ที่แสดงอาการเก๋ๆ เชินๆ อยู่ในพิธีนั้นๆ เช่นในงานศพ งานสวดมนต์ฉันเช้า เป็นต้น เวลาท่านถูกนิมนต์มาเฉพาะวงคณะพระกรรมฐานด้วยกันก็ดี มาสับปนกับพระอื่นๆ ที่ท่านมีความสันทัดจัดเจนในพิธีนั้นๆ ก็ดี ความระเกะระกะไม่น่าดูต่างๆ จะมารวมอยู่กับพระกรรมฐานทั้งสิ้น บางที่ท่านผู้เป็นเจ้าภาพอาจทนอายแขกหรือทั้งหลายที่อุตส่าห์สละเวลามาให้เกียรติในงานไม่ได้ก็มี เพราะท่านไม่เคยชินกับสังคมและพิธีการต่างๆ ว่านิยมกันอย่างไรบ้าง เนื่องจากท่านไม่ค่อยมีโอกาสดำเนินเข้าพิธีและสังคมต่างๆ ที่ประชาชนนิยมกัน อยู่แต่ในป่าในเขากับพวกชาวป่าชาวเขา ซึ่งไม่ค่อยมีพิธีและขนบธรรมเนียมสำคัญๆ อะไรมาก เวลาถูกนิมนต์มาในงานต่างๆ ในบ้านใหญ่เมืองหลวง

จึงมักปฏิบัติไม่ถูกกับกาลเทศะที่โลกนิยมกัน ท่านไม่ทราบจะจับด้าย
สายลัญจณ์มือไหน จับมัดมือไหน ชักบังสกุลมือไหนอย่างไรจึงจะถูกตาม
ความนิยม บางครั้งท่านยังจับมัดเอาข้างในของมัดออกข้างนอก และเอา
ข้างนอกของมัดเข้ามาข้างใน จนประชาชนและคณะลูกศิษย์ที่นั่งดูอยู่
ทนไม่ได้ ต้องหันหน้าเข้าฝาก็มีเพราะอายแทนท่าน ส่วนท่านเองยังคง
อยู่สบายและวางเฉยราวกับไม่มีอะไรเกิดขึ้น ทั้งที่ประชาชนทนดูไม่ไหว
แทบมุดศีรษะลงพื้นไปตามๆ กัน พระกรรมฐานท่านเป็นอย่างนี้เอง ผู้เขียนนี้
ก็ตัวสำคัญ ที่ถูกนิมนต์ไปขายหน้าเจ้าภาพและคณะลูกศิษย์บ่อยที่สุด
โดยมากในกรุงเทพฯ ที่ถูกนิมนต์มาในงานศพบ้าง พิธีอื่นๆ บ้าง ขอร้อง
ไม่ให้นิมนต์มาเพราะจะมาขายหน้าลูกศิษย์เปล่าๆ ก็ไม่ฟัง ไปนิมนต์มา
จนได้ สุดท้ายก็ขายหน้าจริงๆ ด้วย แต่ก็ไม่ยอมเข็ดกัน ยังขยันไปนิมนต์
อยู่เสมอ เรื่องเช่นนี้แม้คณะลูกศิษย์พอจะทนอายแทนได้ แต่อาจารย์เอง
ก็ทนอายไม่ไหวจึงไม่อยากมา คิดดูก็เหมือนจับลิงป่าโยนเข้าในสังค
มนุษย์เราดีๆ นี้เอง จะสวยงามน่าดูที่ตรงไหน มีแต่จะน่าอายทั้งสองฝ่าย
นั่นเอง ขนาดโดนเอาๆ ยังไม่จำ จึงโดนบ่อยกระทั่งทุกวันนี้ งานไหนงานนั้น
เป็นไม่พ้นไปได้ เมื่อคิดถึงหมู่เพื่อนและครูอาจารย์ทั้งหลายที่อาจ
ถูกนิมนต์มาในพิธีต่างๆ ในเมืองหรือในกรุงจึงอดจะอายไว้มาก่อนแต่เนิ่นๆ
ไม่ได้ อยากรู้ก็ตาม ขึ้นชื่อว่าพระกรรมฐานสายนี้ถูกนิมนต์แล้ว ต้องเป็น
ทำนองดังกล่าวแน่นอน เพราะทราบเรื่องของท่านและกันได้ดีว่าคร่ำครึ
จริงๆ เนื่องจากไม่ได้สำเหนียกศึกษาทางนี้มาก่อน พอถูกนิมนต์ที่ไรจึง
ต้องโดนเอาๆ แทบทุกงานและทุกองค์ไม่ว่าแก่หรืออ่อนพรรษา บางที
เสร็จงานแล้วออกมา ลูกศิษย์ฝ่ายฆราวาสสงสารยังตามมากระซิบบอกว่า
ท่านทำไมทำอย่างนั้น น่าอายจริงๆ แต่ท่านเองยังไม่ทราบว่าทำผิดอะไร

เสียอีก จนเขาต้องกระซิบบอกว่าให้ทำอย่างนั้นๆ อย่าทำอย่างนั้นต่อไป
มันผิด เดียวเขาจะขโมยหัวเราะเอา วันนี้ผมก็หน้าชาไปบ้างเหมือนกัน
พอเห็นท่านทำ...ซึ่งพระที่นี้ท่านมิได้ทำกันดังนี้ พอไปที่หลัง ก็โดนอย่างใด
อย่างหนึ่งเข้าอีกแล้ว ยิ่งกว่าเด็กเสียอีก ไม่รู้จักจดจำบ้างเลย เรื่องเป็น
อย่างนี้แลพระกรรมฐานสายนี้ที่ถูกนิมนต์เข้ามาในงานพิธีต่างๆ แต่ทาง
วินัยอันเป็นระเบียบขนบธรรมเนียมของพระนั้น ท่านรู้สึกปฏิบัติถูกต้อง
แม่นยำดี ไม่ค่อยผิดพลาดเหมือนพิธีการต่างๆ อันเป็นขนบธรรมเนียม
ที่โลกนิยมกัน ที่น่าชมท่านก็คือ ท่านไม่ถือเป็นเรื่องขังใจ บางทีก็
พวกเดียวกันใส่ปัญหาหยอกเล่นกันเสียเอง เวลามองไปเห็นองค์หนึ่ง
กำลังจับพัดหันรีหันขวาง จับข้างในของพัดออกข้างนอก และจับข้างนอก
เข้าข้างในตัวเอง แล้วหลับตาให้ศีลเขาอยู่อย่างสบายวางเฉยอุเบกขา
องค์ผู้มองเห็นเองอดขำไม่ได้โดยสุดวิสัยที่จะเตือนท่าน เพราะอยู่ห่าง
ไกลกัน ต้องทนอายุและนั่งเฉยไปจนเสร็จพิธี เวลากลับออกมาจึงพูด
หยอกเล่นกันว่า แหม วันนี้ทำเสียเต็มยศเทียวนะ ผู้ทนดูแทบใจขาดตาย
ส่วนท่านองค์นั้นไม่ทราบจึงถามว่า เต็มยศอะไรกัน ก็ท่านจับพัดหันหลัง
พัดออกสู่แขก หันหน้าพัดเข้าสู่ตัวแล้วหลับตาให้ศีลเฉยอยู่ได้ จะไม่ให้ว่า
เต็มยศก็รู้สึกจะใจดำน้ำขุนเกินไป ก็จำต้องชมเชยกันบ้างเพื่อสมศักดิ์ศรี
กรรมฐานไงล่ะ ท่านองค์นั้นงงและยิ้มเล็กน้อย แล้วถามว่าอย่างนั้น
จริงๆ หรือ ก็ไม่ได้สนใจนี่นา นึกว่าพัดแล้วก็จับยกขึ้นว่าไปเลย มิได้สะดุดใจ
คิดว่าด้านหน้าด้านหลังเป็นด้านไหนอะไรกันนี้ นี่แลเรื่องกรรมฐานมักจะ
ขายหน้าอยู่ทุกแห่งทุกหนในงานพิธีต่างๆ จะว่าขายกันก็ยอมรับ เพราะ
ความจริงเป็นอย่างนั้น แม้ผู้เขียนก็เคยเป็นมาเสียยิ่งกว่าเคย เนื่องจาก
การสำเหนียกศึกษาหนักไปคนละทาง ส่วนทางระเบียบวินัยแล้วท่านรู้สึก

องอาจ ไม่ค่อยสะทกสะท้านหัวน้ในสังคมทั่วไป เพราะท่านศึกษาและปฏิบัติอยู่เป็นประจำอิริยาบถ ส่วนขนบธรรมเนียมหรือพิธีการต่างๆ นั้นนานๆ ถึงจะมีครั้งหนึ่ง และไม่อยู่ในข่ายแห่งความสนใจนัก จึงมีการเคลื่อนคลาดบาดตาอยู่เสมอ สำหรับผู้เขียนเคยโดนมาจนน่าอับอายและเข็ดหลาบ แต่ก็ยังไม่วายที่จะโดนอยู่เรื่อยมาจนบัดนี้

พูดมาถึงนี้ ก็ควรจะได้อ่านเรื่องกรรมฐานเสียบ้าง พอทราบความเป็นไปของป่าและบ้านว่าต่างกันอย่างไรบ้าง คือ ราว พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๗๗ มีพระกรรมฐานองค์หนึ่งนับแต่บวชมาท่านไม่เคยเข้าอยู่ในเมืองชอบบำเพ็ญอยู่แต่ในป่าเรื่อยมา ท่านมิได้เรียนและสอบเหมือนพระทั้งหลาย เรียนเฉพาะกรรมฐาน ๕ และอาการ ๓๒ กับอาจารย์แล้วก็เข้าบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่ากับอาจารย์และหมู่คณะ โดยมุ่งมั่นทางสมาธิภาวนาเป็นที่ตั้ง เพราะอายุก็ร่วมเข้า ๔๐ ปีแล้ว กลัวสังขารจะไม่อำนวยไปนานอาจตายเสียก่อน วันหนึ่งเพื่อนนักปฏิบัติด้วยกันมาพูดคุยเรื่องพระกรรมฐานทางโคราชให้ฟังว่า เวลานี้มีพระกรรมฐานมากผิดปกติ สถานที่บำเพ็ญก็มีเยอะ ตามป่าและภูเขาแถบทิศใต้และตะวันตกของโคราช เช่น เขาพริก เขาใหญ่ เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นที่สังขวิเวกและสะดวกแก่การสมาธิภาวนามาก พอเพื่อนเล่าให้ฟังท่านเลยคิดอยากไป จึงตกลงใจไปกับท่านองค์นั้น โดยเธอเองเป็นผู้นำทางจนถึงจุดที่หมาย พอไปถึงโคราชก็เข้าพักที่วัดป่าตาลวัน ซึ่งสมัยนั้นวัดป่าตาลวันเพิ่งสร้างขึ้นใหม่ๆ มีท่านอาจารย์สิงห์ ขนดยาคโม เป็นเจ้าอาวาส ตอนเช้าท่านก็ออกบิณฑบาตสายในเมืองกับพระที่นั่น เผลอวันนั้นคร้ครธาญาติโยมห่อเม็ดอะไรใส่บาตร ซึ่งท่านเองก็ไม่เคยพบเคยเห็นมาก่อนนับแต่วันเกิดมา

เพราะกำเนิดภูมิลำเนาเดิมท่านเป็นคนบ้านนอกทางภาคอีสานอยู่แล้ว จึงยากที่จะได้พบเห็นสิ่งดังกล่าวนั้น นับแต่ขณะที่เขาเอาห่อเมล็ดอะไรนั้น ใส่บาตรท่านแล้ว ทำให้เกิดความสงสัยข้องใจอยู่ไม่วาย เพราะขณะที่เปิดฝาบาตรออกรับบาตรที่ไร จะปรากฏกลิ่นอะไรพิกลฉุนๆ จมูกอยู่เสมอ แต่ไม่กล้าปริปากพูดให้ใครฟัง ทำให้นึกสงสัยไปถึงความไม่ดีไม่งามต่างๆ ของศรัทธาญาติโยมว่า จะทำได้ลงคอดหรือ เราเป็นพระซึ่งปราศจากความอิจฉาเบียดเบียนใครๆ ตลอดสัตว์ทั่วไปหมดแล้ว ตั้งหน้าบ่าเพ็ญเพียรเพื่อมรรคผลนิพพานอย่างเดียว ไม่น่าจะมาทำพระอย่างเราได้ ลงคอด ชะรอยจะมีพระบางองค์ที่ประพฤติดูไม่ดีทำตัวให้เป็นที่รังเกียจของประชาชนก็ได้ เขาจึงเกลียดชังและทำได้แบบนี้ เดินบิณฑบาตก็ครุ่นคิดไป กลิ่นฉุนๆ นั้นก็เตะจมูกเรื่อยไป ขณะเปิดฝาบาตรเพื่อรับไทยทานศรัทธาทูกระยะไป พยายามอดใจไว้ไม่แสดงอาการใดๆ ออกมาให้ใครทราบ เพราะตนก็เพิ่งมาอยู่ใหม่ๆ และมาเจอเอาเรื่องอย่างนี้ เข้าด้วยจึงควรอดทน พอพ้นหมู่บ้านออกมาแล้วทนมัโหว่ จึงเปิดฝาบาตร ออกค้นหาดูห่อสำคัญที่เกิดเรื่องกันมาตลอดทาง ก็ไปเจอเอาห่อเมล็ดทุเรียนที่เขาแกะห่อใส่บาตรด้วยศรัทธาเข้า จึงอุทานขึ้นมาทันทีว่า โธ่ พ่อคุณเรานี้กว่า...ตัวส่งกลิ่นฟุ้งที่เขาห่อใส่บาตรดัดสันดานพระ เรานี้ก็โมโหทั้งน้อยใจและเสียใจมาตลอดทาง ที่ไหนได้มันเป็นเมล็ดขนุนเนาได้สามปีกับสี่เดือนนี้เองหรือ ทำเอาเราจนใจ ไม่เป็นใจพระกลายเป็นใจอะไรไปแทบไม่ได้สติประคองตัวเสียนาน พร้อมกับโยนเมล็ดขนุนเนาห่อนั้น (เมล็ดทุเรียนนั่นเอง) ลงในคลองข้างทางตุ้ม แล้วก็ไปอย่างสบายหายห่วง และหายสงสัยในปัญหาทั้งหมด เพียงแต่วิพากษ์วิจารณ์ผลไม้ไปต่างๆ ตามความรู้สึกว่า ขนุนเนาเมืองนี้กับขนุนเนาเมืองเราต่างกันมาก ขนุนเนา

เมืองเราแม้จะน่าขนาดเปื่อยและเพียงไร ก็มีได้ส่งกลิ่นฉุนมากมาย
แทบทนไม่ไหวเหมือนขุ่นเมืองนี้ ผู้ใส่บาตรแม้ไม่มีเจตนาร้ายต่อพระ
คงขาดความสังเกตพิจารณาและเอาใจใส่อยู่บ้าง จึงหาญเอาเม็ดขุ่นเนา
จนใช้ไม่ได้มาใส่บาตรพระให้ทนมมาตลอดทาง เรื่องเม็ดขุ่นเนา
ท่านคงเป็นอารมณ์ให้คิดมากพอๆ จึงทำให้ระบายนให้พระที่ไปด้วยกัน
ฟังในตอนบ่าย โดยตั้งปัญหาขึ้นว่า ทำไมจังหวัดนี้กับจังหวัดโน้นซึ่งเป็น
ภาคอีสานอันเดียวกัน ดินฟ้าอากาศจึงแตกต่างกันมากมาย ถึงกับผลไม้
ชนิดเดียวกันต้องมีกลิ่นต่างกันมาก พระองค์นั้นจึงถามขึ้นบ้างว่า อะไร
ต่างกันและต่างกันอย่างไร ท่านตอบ ก็ขุ่นเมืองเราแม้เนาจนและ
ฉุนไม่ได้ ยังมีได้ส่งกลิ่นอะไรเลย ส่วนขุ่นเมืองนี้ดูก็ไม่เห็นสกุนและ
แต่ทำไมจึงส่งกลิ่นฉุนนักหนาจนแทบทนไม่ไหว ขุ่นที่ไหนเป็นอย่างนั้น
ผมยังไม่เคยเห็นเลย ก็ขุ่นที่เขาใส่บาตรมาเมื่อเช้านี้ไกล่ท่าน จะให้
ส่งกลิ่นขนาดไหนจนผมทนเอามาวัดไม่ไหว ต้องโยนทิ้งลงคลองข้างทาง
ขุ่นนี้เขาไม่ได้ใส่บาตรท่านบ้างหรือ เพราะท่านเดินออกหน้าผมน่าจะได้นี้
ที่เขาใส่เมื่อเช้านี้หรือ นั่นมันมิใช่ขุ่นท่าน โอตายจริง ท่านนี้น่าจะยัง
ไม่เคยเห็นทุเรียนเสียแล้วกระมังนี้ นั่นหรือที่ท่านเอาโยนลงคลองนะ
ใช่ เพราะเหลือจะทน ใครจะสะพายไปทำไม องค์นั้นออกอุทาน ตายตาย
ท่านนี้แย่งจริง ท่านไม่รู้จักทุเรียนหรือ ที่เขาใส่บาตรเมื่อเช้านี้คือทุเรียน
ซึ่งเป็นผลไม้ที่มีค่าสูงสุดในเมืองไทย คนไม่มีสตางค์ไม่มีวาสนาร้องให้
อยากกินก็ไม่ได้กิน ตายทิ้งเปล่าๆ นั่นแล นี่เขาอุตส่าห์ใส่บาตรมาด้วย
ศรัทธาจริงๆ ทำไมท่านโยนทิ้งเสีย น่าจะถามผู้อื่นบ้างสักคำก่อนจะโยน
ของดีทิ้งทั้งที แล้วกัน ท่านไม่เคยเห็นทุเรียนมาก่อนบ้างหรืออย่างไร
เปล่าเพิ่งจะมาเจอเอาเมื่อเช้านี้เอง แทบเป็นลมทนไม่ไหว ใครจะว่าดี

วิเศษขนาดไหนก็ตาม จมูกเรามีไม่ยอมให้ใครมาโกหกได้ ก็เข้านี้ผมทราบด้วยจมูกผมเองขนาดทนไม่ไหวถึงได้โยนทิ้ง แล้วยังจะมาเสกสรรว่าเป็นของดีพิเศษอะไรกันอีก เพราะจมูกคนกับจมูกสุนัขมันต่างกันที่ท่านจมูกสุนัขมันว่าไปอย่างหนึ่ง แต่คนฉลาดกว่าสุนัข จะขึ้นเอาความรู้ของสุนัขมาลบล้างความรู้คน ผมไม่เห็นและลงใจด้วย เม็ดพรรค์นี้มันตั้ง... จริงๆ ไม่ว่าแต่มันจะราคาแพงๆ เลย ให้เปล่าๆ ผมยังไม่ยอมรับ ไม่งั้นจะโยนทิ้งทำไม ก็เพราะมันทนไม่ไหวนั่นเอง จึงต้องหาทางออกด้วยวิธีนั้น ท่านองค์นั้นมีแต่ยิ้มขันๆ แล้วพูดว่า ท่านนี่น่าจะเกิดไม่หมดชาติเสียแล้ว เห็นของดีมีค่าก็ไม่ทราบว่าเป็นของดี ยังหาว่าเป็นของเก๋ไปได้ ผมก็หมดปัญญาจะอธิบายอะไรให้ท่านฟังอีกแล้ว ท่านขุณเภาเป็นเพียงยิ้ม แต่พูดอย่างหนักแน่น ไม่สนใจกับคำพูดยกย่องชมเชยทุเรียนขององค์นั้นเลย

เท่าที่เล่ามานี้ ท่านผู้อ่านพอจะทราบได้กระมังว่า กรรณฐานป่าแท้ๆ ท่านยอมฟังเสียงใครเอาง่ายๆ เมื่อไร นอกจากไม่ฟังแล้ว ท่านยังโต้แย้งยืนยันอย่างหนักหน่วงอีกด้วย ดังท่านขุณเภาเป็นตัวอย่าง ดังนั้น คนป่าพระป่ากับคนบ้านพระในเมืองจึงรู้สึกต่างกันอยู่มาก เพียงเจอทุเรียนก็เข้าใจว่าขุณเภาถึงกับโยนลงคลอง ถ้าเป็นผู้ใช้ความสังเกตพิจารณาบ้างสมกับตำนิเขาว่าขาดความสังเกตและความเอาใจใส่ ตัวเองควรอุทิศสำหรับสัพพยาตราที่ปิดฝาดีแล้วไปถึงวัด เพื่อถามผู้อื่นดูก่อนจะโยนทิ้ง อันเป็นลักษณะของความขาดปัญญา ความจริงก็น่าเห็นใจเพราะไม่เคยเห็นทุเรียนเนื่องจากอยู่ในป่า การคมนาคมสมัยโน้นติดกับสมัยนี้อยู่มาก จึงไม่มีทางได้เห็นสิ่งแปลกๆ เหมือนทุกวันนี้ นี่แลพระป่าเข้ามาในงานนิมนต์ในเมืองหรือในกรุง ต้องเป็นลักษณะพระป่ามาเจอขุณเภา

เข้าจนได้ แต่ท่านที่เป็นกรรมฐานประเภทคล่องแคล่วทันสมัยเสียจน
เช็ดพื้น ก็อาจมีลับปนกันไปเหมือนดีกับชั่วนั้นแล ความคร่ำครึเกินไปก็ดี
ความคล่องแคล่วทันสมัยเกินไปก็ดี คงตกอยู่ในความไม่เหมาะสมน่าดู
เช่นกัน เพราะผิดกับหลักมัชฌิมาแห่งธรรมที่เป็นความพอดีเหมาะสม
โดยแท้ แต่คร่ำครึแบบนี้ก็น่าสงสาร

การสนทนาธรรมของพระกรรมฐาน

เท่าที่เป็นมา การสนทนาธรรมของพระกรรมฐานเป็นที่น่าเลื่อมใส
และให้คติแก่ผู้ฟัง สมดังมงคลสูตรบทว่า “กาเลน ธรรมสากัจฉา เอตมมุง-
คฺลมุตฺตมํ” การสนทนาธรรมตามกาลเป็นมงคลอันสูงสุด” เพราะเป็นกิริยา
ที่แสดงออกแต่ละฝ่ายอย่างน่าชม เนื่องจากเป็นความมุ่งธรรมมุ่งธรรม
เพื่อประโยชน์จากการศึกษาไต่ถามกันทั้งสองฝ่าย โดยไม่นิยมว่าแก่หรือ
อ่อนพรรษา ข้อนี้ผู้เขียนขอชมธรรมสากัจฉาท่านว่า เป็นไปตามทางของ
ปราชญ์ที่น่าเลื่อมใสจริง มิได้เป็นไปแบบ...ซึ่งเห็นแล้วเอือมระอาและ
ยิ่งนับวันมีมากด่าขยี้ตั้น จนบางท่านให้นามสภาประเภทนี้ว่า “สภาน้ำลาย
ไหลนอง ถ้าเป็นสภาธรรมตามหลักธรรมสากัจฉา ก็ควรจะมิยุติกันด้วย
เหตุผลและการยอมรับ” การกล่าวนี้โดยทราบที่ชาวพุทธเราต่างมีกิเลส
ด้วยกัน แต่เป็นผู้มุ่งต่ออรรถธรรมด้วยกัน จึงเมื่อทราบดีชั่วประการใด
ก็นำมาลงจากการติชมของผู้อื่น ถ้าฟังเราติชมตัวเองคงไม่สามารถยัง
กิเลสความเห็นแก่ตัวให้ไหวตัวได้บ้างเลย จำต้องอาศัยผู้อื่นช่วยอยู่
โดยดี หากเป็นผู้มุ่งชำระสิ่งไม่ดีในตัวจริงแล้ว คำติกับคำชมเขย่น่าจะถือ
เอาประโยชน์ได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น เรื่องผิดถูกดีชั่วของพระกรรมฐาน
ผู้เขียนจึงกล้านำมาลง เพราะหวังประโยชน์จากสิ่งทั้งสองนั้น มิได้ตำหนิ

เพื่อเหยียบย่ำทำลายแต่อย่างใด การสนทนาธรรมของพระกรรมฐานท่านที่น่าชมเชยก็เพราะท่านมุ่งเพื่อยึดคติจากธรรมของกันและกันจริงๆ ไม่มีทิฐิมานะเข้าแฝงเลย แม้ต่างคนต่างยังมีกิเลสด้วยกัน การสนทนาธรรมนั้น ท่านสนทนาตามภูมิจิตภูมิธรรมที่ปรากฏขึ้นจากจิตตภาวนา ซึ่งตนบำเพ็ญมา เริ่มแต่ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ ตามขั้นที่บำเพ็ญ และสงสัยก็ศึกษาไต่ถามกันเป็นระยะไป ท่านที่เข้าใจก็อธิบายให้ฟังตามลำดับแห่งความสงสัยจนอีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจ และปัญญาเป็นขั้นๆ เช่นเดียวกับสมาธิ ผู้สงสัยในปัญญาขั้นใดเกี่ยวกับสิ่งที่กำลังพิจารณา ยังผ่านไปไม่ได้ ท่านที่เข้าใจหรือผ่านไปแล้วก็อธิบายให้ฟังเป็นตอนๆ ไปตามที่สงสัย จนเป็นที่เข้าใจเหมือนภูมิอื่นๆ ที่ผ่านมา การสนทนาธรรมระหว่างกันและกันของพระกรรมฐาน รู้สึกรื่นเริงไปตามธรรมขั้นนั้นๆ เพราะผู้ถามก็หลุดออกจากใจที่ปฏิบัติรู้เห็นมาอย่างไรบ้าง ผู้อธิบายก็หลุดถอนออกจากใจที่ปฏิบัติรู้เห็นมาเช่นเดียวกัน ต่างได้พยานหลักฐานความจริงจากการปฏิบัติด้วยกัน และเป็นคติต่อเติมกันไปไม่มีสิ้นสุด วันหนึ่งท่านองค์หนึ่งมาสนทนาเรื่องหนึ่ง อีกวันหรือเวลาหนึ่งท่านองค์หนึ่งมาสนทนาอีกเรื่องหนึ่ง สับเปลี่ยนถ่ายทอดกันไปเรื่อยๆ เพราะต่างองค์ต่างปฏิบัติ ต่างองค์ต่างรู้ในลักษณะต่างๆ กันทั้งภายนอกภายใน การสนทนาธรรมที่เกิดจากความรู้ภายในใจ แม้ผู้มาเล่าและเรียนถามปัญหาจะมีพรรษาอ่อนกว่ากันอยู่มาก แต่การเล่าและการไต่ถามนั้นแฝงอยู่ด้วยความอาจหาญมั่นใจในความรู้และปัญหาของตน ไม่พรั่นพริ้งหวั่นไหวหรือประหม่า กลัวท่านจะซักหรือทักท้วงแต่อย่างใด พุดไปและถามไปตามความรู้สึกของตน และยอมรับกันโดยทางเหตุผลของแต่ละฝ่าย ถ้าตอนใดเหตุผลยังลงกันไม่ได้ ก็ซักซ้อมกันอยู่ในจุดนั้น

จนเป็นที่เข้าใจแล้วค่อยผ่านไป โดยไม่มีฝ่ายใดสงวนศักดิ์ศรีดีชั่วของตน อันเป็นลักษณะโลกแฝงธรรม ให้นอกเหนือจากความหวังเข้าใจต่อกัน ผิดหรือถูกประการใด ผู้เล่าหรือโต้ถามจะดำเนินไปตามความถนัดใจที่รู้ เห็นมา โดยไม่คิดว่ากลัวจะผิด ผู้ฟังก็ตั้งใจฟังไปตามจุดที่ผู้นั้นถามและ เล่าให้ฟังด้วยความสนใจ และไม่สนใจกับอะไรยิ่งไปกว่าปัญหาธรรม ที่กำลังเป็นไปอยู่เฉพาะหน้า ไม่ว่าท่านผู้ใดสนทนาและฟัง ต่างมีความสนใจ เอื้อเพื่อต่อธรรมของกันโดยสม่ำเสมอ แต่ต้นจนอวสานแห่งปัญหาธรรม ไม่แสดงความอิดหนาระอาใจ ไม่แสดงความดูถูกเหยียดหยามด้วยภูมิจิต ภูมิธรรมของกันและกัน ต่างสนทนากันด้วยความบริสุทธิ์ใจ หวังความรู้ และความอนุเคราะห์จากกันจริงๆ เมื่อผู้เล่าและเรียนถามถูกคัดค้านจาก ผู้รับฟังในเรื่องใดตอนใด เรื่องนั้นตอนนั้นต้องกลายเป็นปัญหาการบ้าน ของเจ้าของปัญหาทันที ที่จะนำไปขบคิดเพื่อแก้ไขดัดแปลงต่อไปจนเป็นที่ แนใจ จนกว่าปัญหานั้นเป็นที่สนิทใจไม่ขัดแย้งจากอาจารย์ผู้ให้อุบาย และตนก็เข้าใจตามนั้น จึงจะปล่อยให้ผ่านไป ตามธรรมดาผู้ถูกคัดค้าน แทนที่จะเสียใจ แต่กลับเพิ่มความสนใจยิ่งขึ้นในปัญหาที่ถูกคัดค้านนั้นๆ ดังนั้น การสนทนาธรรมระหว่างผู้ปฏิบัติด้วยกันในลักษณะนี้ จึงน่าจะ เกิดมงคลได้ตามหลักธรรมว่า การสนทนาธรรมตามกาลย่อมเป็นมงคล อันสูงสุด การสนทนาที่เป็นข้อซักหรือทำลายธรรมบทว่า *กาเลน ธรรมสากจฺฉา เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ* นั้น น่าจะได้แก่การสนทนาที่ทำให้ เกิดกิเลส หรือสนทนาอวดกิเลสกันมากกว่ามุ่งประโยชน์ในธรรม แต่นี้ กล่าวตามความดันเดาของวิสัยป่าไปอย่างนั้นเอง กรุณาอย่าได้ถือเป็น หลักเกณฑ์นัก เพราะคำว่าป่าหรือเถื่อนก็เป็นคำประกาศตัวอยู่แล้วว่า เป็นสภาพเช่นนั้นอยู่ในตัวเอง

อะไรจะเกิดประโยชน์โดยธรรมแก่ตนด้วยวิธีใด ควรพยายามตัดทวงวิธีนั้นให้เต็มกำลังความเพียรของตน แม้วิธีนั้นจะอยู่ในท่ามกลางแห่งความตำหนิของใครที่มีกิเลสประเภทชอบดีเพื่อยกตนหรือทำลายมากกว่าความเป็นธรรม ก็ไม่สามารถลบล้างวิธีนั้นได้ หากสามารถลบล้างได้ พระพุทธเจ้าซึ่งทรงบำเพ็ญอยู่ในท่ามกลางเจ้าทิฐิทั้งหลายที่ควรเรียกได้ว่าคลังกิเลส คงไม่เล็ดลอดมาเป็นศาสดาของพวกเราชาวพุทธของพระองค์ได้ มีความจริงเท่านั้นชนะสิ่งจอมปลอมทั้งหลายได้ คือชนะตนได้ก็เพราะความจริง ชนะโลกได้ก็เพราะความจริง หนีความจริงไปไม่พ้น ผู้มั่นในศาสนาพุทธจึงควรมั่นในความจริงซึ่งเป็นหัวใจของพุทธศาสนา

ดังนั้น การสนทนาธรรมและปฏิบัติธรรมจะเป็นวิธีใดก็ตาม ถ้าทำลงไป กิเลสกลัวและหลุดลอยออกจากใจได้ การทำนั้นก็เป็นมงคลแก่ตน แม้กิเลสจะไม่เห็นเป็นมงคลด้วยก็ไม่เป็นปัญหา แต่โดยมากพวกเรามักทำตัวให้เป็นมงคลแก่กิเลสมากกว่าเป็นมงคลแก่ตัว จึงควรระวังมงคลชนิดนี้ ถ้าขึ้นให้เป็นมากๆ อาจจมไปทั้งที่เข้าใจว่าตัวเจริญ ดังแบบเที่ยวคดโกง จี้ ปล้น รีดไล่สมบัติของคนอื่นมาเป็นสมบัติและมงคลแก่ตน โดยเข้าใจว่าตัวฉลาดมีบุญมาก มีอำนาจวาสนามาก รวยเงินทองเท่าภูเขา บัญชีเงินฝากธนาคารอ่านทั้งวันไม่จบ แต่ความจริงก็คือมงคลชั่วลมหายใจ มงคลดินเหนียวติดศีรษะที่จะพาให้จมย่อยยับ โดยไม่มีท่านผู้รู้ใดสงสัยกันว่านั่นคือมงคลอะไรกันแน่ ความจริงการวินิจฉัยมงคล ท่านสอนให้วินิจฉัยความเคลื่อนไหวเพื่อการกระทำของตนว่าเป็นไปในทางใด ในวันเวลาหนึ่งๆ ความเคลื่อนไหวนั้นๆ จะเป็นขึ้นที่กายวาจาใจของเรา แต่ละราย ความเป็นมงคลหรืออัปมงคลซึ่งเป็นส่วนผลจะตามมากับ

ความเคลื่อนไหวนั้นๆ อย่างแยกไม่ออก ที่ผ่านมากล่าวความเป็นมงคลของการสนทนาธรรมที่ถูกต้องกับสุขลักษณะทางใจ นับว่าเป็นที่น่ายินดีในวงปฏิบัติที่ท่านสนทนาธรรมตามเยี่ยงอย่างของธรรมสภาัจฉา ซึ่งเป็นผลยังกันและกันให้รื่นเริงตามธรรมกถา เครื่องบรรเทาและกำจัดกิเลสภายในโดยลำดับ

เวลาสบโอกาสที่ต่างท่านต่างลงมาจากภูเขาและจากป่า อันเป็นที่ให้ความสุขความสำราญทางใจมารวมกันในบางกาล เวลานั้นเป็นโอกาสอันดีที่ท่านต้องสนทนาปกิณกรรมต่อกันด้วยความหิวกระหาย เพราะนานๆ จะมีสักครั้ง ขึ้นเริ่มแรกโดยมากก็เป็นปัญหาของพระที่อ่อนพรรษาเริ่มต้นก่อน โดยพระอาวุโสเริ่มอารัมภบทกำหนดรายองค์เป็นผู้ริเริ่มปัญหาก่อนด้วยภาคปฏิบัติ คือจิตตภาวนาตามที่รู้เห็นมา พอองค์นั้นเล่าจบ บางทีพระอาวุโสก็ซักและแทรกธรรมลงในระหว่างบ้างเพื่อแก้ไขจุดบกพร่องและส่งเสริมธรรมที่ท่านองค์นั้นกล่าวถูกต้องแล้วให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น องค์นอกนั้นเมื่อยังไม่ถึงเวลาของตนก็นั่งฟังในท่าสงบเพื่อฟังอุบายต่างๆ จากการสนทนากันระหว่างองค์แรกกับท่านที่คอยให้นัยตอนที่ท่านสนทนากันนี้เป็นที่ประหลาดและอัศจรรย์อย่างไม่คาดฝันว่า ธรรมที่ต่างคนต่างปฏิบัติ ต่างคนต่างรู้เห็นอยู่คนละทิศทาง แต่เวลามาพูดขึ้นกลับเป็นธรรมกลมกลืนกันได้กับที่ตนรู้เห็นมาในบางแขนง ราวกับว่าใจดวงเดียวกัน ธรรมแท้เดียวกัน ทั้งที่ธรรมก็มีหลายแขนง ใจก็มีหลายดวง เพราะต่างคนต่างมี ไม่น่าจะมาตรงกันอย่างเหมาะสมเช่นนั้นได้ พูดเรื่องกุศศีลก็ดี เรื่องเทพก็ดี เรื่องสังฆธรรมบางแขนงก็ดี เรื่องอุบายปัญญาบางแขนงก็ดี หรือเรื่องกิเลสชนิดต่างๆ ก็ดี ท่านเข้าใจกันได้ราวกับ

ได้เห็นในขณะเดียวกัน ฉะนั้น ผู้นั่งฟังก็ดี ผู้เล่าผู้ถามก็ดี ผู้รับฟัง เพื่อวินิจฉัยก็ดี ย่อมมีส่วนได้รับประโยชน์จากปัญหานั้นเช่นเดียวกับท่าน ซึ่งแจ้งให้ตนฟังโดยเฉพาะ นอกจากความสามารถอันเป็นเรื่องของแต่ละรายไปเท่านั้นที่ยังหย่อนต่างกัน จึงอาจเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง เวลาฟัง คำชี้แจงเฉพาะปัญหาที่ยกขึ้นนั้น สามารถอำนวยประโยชน์แก่ผู้ฟัง ได้โดยทั่วถึง เพราะอยู่ในฐานะที่ควรได้รับเสมอกัน ดังในตำราว่า พระพุทธเจ้าทรงกำลังแก้ปัญหารธรรมแก่ผู้ใดผู้หนึ่งอยู่ ขณะนั้นยังมีผู้ได้รับประโยชน์จนสำเร็จมรรคผลนิพพานได้ ทั้งที่เป็นปัญหาของผู้อื่นและ กำลังทรงแก้ปัญหาก็แก่ผู้อื่นอยู่ ทั้งนี้เพราะธรรมเป็นศูนย์กลางของโลก จึงสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ควรได้รับโดยไม่เลือกกาลสถานที่บุคคลที่อยู่ใน ฐานะควรได้รับ

การสนทนาธรรมในเวลาที่นั่งอยู่ด้วยกันหลายองค์ ย่อมเกิดประโยชน์ แก่ผู้ฟังโดยทั่วกัน แต่ปัญหามีหลายชนิด มีทั้งเกี่ยวกับภายนอกและ ภายในเอาประมาณไม่ได้ ที่ควรแก่สาธารณะก็มี ที่ไม่ควรก็มี จึงยาก ที่จะพูดและฟังโดยทั่วไปได้ จะเป็นปัญหาชนิดใดก็ตาม ผู้เป็นเจ้าของ ย่อมทราบเอง ถ้าเป็นปัญหาชนิดที่ควรแก่สาธารณะ ผู้อื่นก็มีโอกาส ได้ฟังด้วย ถ้าเป็นปัญหาเฉพาะผู้เป็นเจ้าของ ก็หาโอกาสเล่าและเรียน ถามครูอาจารย์โดยลำพังตามความเหมาะสม ปัญหาที่กล่าวเหล่านี้เป็น ปัญหาทางจิตตภาวนาล้วนๆ เพราะการบำเพ็ญอยู่เสมอนิเวศน์ต่างๆ ทั้งด้านสมาธิและด้านปัญญา ปัญหาจึงเกิดขึ้นเสมอโดยไม่เลือกอิริยาบถ ปัญหาหรือธรรมบางอย่างเมื่อปรากฏขึ้นมาจากใจ เจ้าของทราบได้ชัดเจน ในขณะนั้นก็มี บางอย่างก็พอแก้ไขได้โดยลำพังไม่ต้องให้ผู้อื่นช่วย

บางอย่างเมื่อเกิดขึ้นแล้วต้องใช้เวลาพิจารณานานพอควรจึงเข้าใจและผ่านไปได้เป็นระยะๆ แต่ปัญหาบางอย่างเมื่อเกิดขึ้นแล้วตัวเองไม่ทราบวิธีแก้ไข ต้องอาศัยท่านผู้อื่นช่วยแนะนำ ปัญหาบางอย่างล่อแหลมต่ออันตรายต้องรีบแก้ไข ถ้าไม่สามารถแก้ด้วยตัวเอง ต้องรีบไปหาครูอาจารย์ช่วยแก้ไข ชื่นปล่อยไว้อาจทำให้หลงผิดและเสียไปได้ อย่างไรก็ตาม สติปัญญาเป็นธรรมสำคัญทุกกรณีแห่งการแก้ไขหรือส่งเสริมปัญหาที่เกิดขึ้นกับตน ต้องนำสติปัญญามาทดสอบพิจารณาจนเป็นที่แน่ใจ ทั้งฝ่ายที่เข้าใจว่าผิดหรือถูกโดยทางเหตุผล มิใช่โดยความเข้าใจหรือชอบกับอารมณ์ของตนแล้วก็ยึดถือว่าเป็นถูก ก่อนจะยอมรับกัน แต่ละปัญหาต้องผ่านการพิสูจน์ด้วยปัญญาโดยทางเหตุผล ดังนั้นพระกรรมฐานจึงแสวงหาครูอาจารย์และเคารพเลื่อมใสเชื่อฟังอาจารย์มาก ผิดกับทางปริยัติ เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นจากจิตตภาวนาเป็นปัญหาสำคัญโดยเฉพาะ ต้องเป็นหน้าที่ของอาจารย์ที่เคยผ่านมาแล้วเท่านั้น จะสามารถแก้ได้ ผู้ไม่เคยภาวนา แม้ได้ศึกษามากก็ไม่อาจแก้ได้ เพราะปัญหาที่เกิดทางจิตตภาวนาโดยมากไม่ค่อยตรงกับปริยัติที่เคยเรียนมา หากมีแอบๆ แฝงๆ เลียบๆ เคียงๆ กันไปนั่นแล จะว่าผิดกับปริยัติไปเลยทีเดียวก็ไม่ใช่ จะว่าถูกกันทีเดียวก็ไม่เชิง จึงลำบากในการวินิจฉัยหาความจริงอยู่ไม่น้อยสำหรับผู้ไม่เคยผ่าน การพูดเช่นนี้ ท่านที่ไม่เคยปรากฏและไม่เคยภาวนาอาจไม่เข้าใจ หรืออาจหัวเราะก็ได้ว่า พูดป่าๆ เกื่อนๆ ไม่มีหลักเกณฑ์ แต่ความจริงก็เป็นอย่างนั้นในวงปฏิบัติ สำหรับท่านที่เคยปรากฏจากหลักภาวนามาแล้ว พอแยมออกก็เข้าใจได้ทันที

ปัญหาที่เกิดขึ้นในวงสมาธิกับวงปัญญาต่างกัน

คำว่า ปัญหา เป็นคำกลางๆ ยังไม่บ่งชัดลงไปว่าปัญหาอะไรบ้าง เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และเกิดขึ้นในระยะใดบ้าง จึงขอชี้แจงไว้พอเป็นแนวทางสำหรับท่านที่เป็นนักจิตตภาวนาเพื่อเป็นข้อคิด เวลาปรากฏกับตัวเองจะพอมีทางแก้ไข โดยอาศัยยึดหลักที่อธิบายไว้เป็นแนวทางทดสอบแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นในวงสมาธิมักจะเกิดแก่รายที่จิตสงบลง แล้วถอยออกไปรู้สิ่งต่างๆ ที่มาเกี่ยวข้องไม่มีประมาณ เพื่อตัดปัญหา ความยุ่งยากเกินภูมิแห่งขั้นเริ่มแรกของตนที่เริ่มฝึกหัด ควรย่อนจิตเข้าสู่ภายในองค์สมาธิเสีย ไม่ตามวินิจฉัยใครครวญสิ่งที่มาปรากฏนั้นๆ ต่อไป ขณะจิตเข้าสู่ความสงบ ควรมีสติระวังให้จิตอยู่กับความสงบนั้น ไม่ยอมให้ความผลัดดันพาจิตออกสู่ภายนอก เช่น พาเหาะเหินเดินฟ้า เทียวชมนรกสวรรค์วิมาน หรือความคะนองในสมาธิ คิดอยากดูจิตของผู้อื่นในขณะที่จิตสงบ เหล่านี้เป็นเครื่องเขย่าก่อกวนจิตให้กระเพื่อมตัว ออกสู่อารมณ์ ควรให้จิตเป็นสุขสงบอารมณ์อยู่ในองค์สมาธิ คือความสงบ ในเวลานั้น จะได้ชมความสุขอย่างบริสุทธิ์ใจ ไม่มีอะไรบกวนชวนให้ยุ่ง และเกิดปัญหาขึ้นมาโดยไม่มีประโยชน์ เพราะยังมีใช้กาลเวลาและฐานะ ที่ควรจะรู้และได้รับประโยชน์จากปัญหานั้นๆ เรื่องบาปบุญมีจริง นรกมีจริง สวรรค์มีจริง นิพพานมีจริงหรือไม่ เหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาใจแตก หรือโลกภายในใจแตก จึงควรสร้างสมาธิ สร้างปัญญา อันเป็นทางรู้บุญรู้บาป รู้นรกรู้สวรรค์ และรู้นิพพานให้มั่นคง สิ่งเหล่านี้จะไม่พ้นวิสัยของใจที่ขัดเกลาด้วยดี หรือขัดเกลาดิแล้วไปได้ ต้องรู้ประจักษ์ยิ่งกว่าการคาดคิด ซึ่งเป็นปัญหาทำลายหัวใจเป็นไหนๆ และควรทราบที่ท่านที่มาชี้แจง

บาปบุญ นรก สวรรค์ นิพพาน ให้พวกเราตื่นเดาจนหัวเสียไปตามๆ กัน แบบเด็กขึ้นบนบ้านโดดซูชีพด้วยกันแตกกันฝน สิ่งที่ได้รับคือซาหัก สลบเหมือดไปพักหนึ่งนั่น ท่านรู้ด้วยหลักใจหลักกรรมเป็นเครื่องพาให้รู้ ให้เห็น ท่านจึงรู้ได้ชัด พุดได้ชัด ชี้แจงได้ชัด ไม่ผิดพลาดจากความจริง แม้สิ่งนั้นจะมีจริงจากความรู้ความเห็นจริงท่าน แต่พวกเรายังตื่นเดาไม่ถูก สิ่งที่ถูกอย่างปฏิเสธไม่ได้ก็คือความเหลวไหลไร้สาระ และคำปฏิเสธว่า สิ่งเหล่านั้นไม่มี แล้วก็สร้างกรรมพอกพูนทับถมตัวเองจนหาบชนไปไม่ไหว แม้เช่นนั้นก็ยังกล้าตื่นเดาและปฏิเสธต่อไปอีกด้วยความลุ่มคลำกำมือว่า ตายแล้วก็สูญเท่านั้น ไม่มีอะไรมาคอยรับผลแห่งกรรมเหล่านี้สืบต่อไปอีก โดยมีได้คำนิยามว่าโลกที่เกิดมาบนว่าทุกข์กันนั้น ถ้าเสียงบ่นให้ความทุกข์ ธรรมดาที่ทับถมจนหาทางออกมิได้ดังเหมือนเสียงฟ้าเสียงระเบิดแล้ว โลกนี้คงดับแตกหัวใจวายตายฉิบหายป่นปี้กันไปหมด เพราะเสียงระเบิด แห่งความบ่นดังสนั่นแผดเผาทั่วโลกธาตุ ไม่มีกาลสถานที่พอให้หายใจ ได้บ้างเลย แม้ต่างคนต่างบ่นให้กับทุกข์ที่อยู่บนหัวใจของตัวด้วยกัน ยังไม่ทราบว่าการกรรมมีและกรรมให้ผลมาตลอดสายแต่อดีต ปัจจุบัน ตลอดอนาคต ไม่มีสิ้นสุด แล้วก็ยากจะหากกรรมดีชั่วให้เจอได้ในนรกสวรรค์วิมาน หลั่งไหนกัน ผู้เขียนก็อยู่ในแดนแห่งทุกข์ด้วยกัน จึงไม่มีปัญญาจะแนะนำ บอกวิธีให้เห็นกรรมและผลของกรรม ตลอดสถานที่อยู่ของผู้มีกรรม ที่ต้องรับเสวยได้ นอกจากจะบอกว่าตัวทุกข์อยู่ที่ไหน ตัวกรรมก็อยู่ที่นั่น เท่านั้น ใครสิ้นทุกข์ ผู้นั้นก็สิ้นกรรม ดังพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย ที่ทรงสิ้นทุกข์ไปแล้ว กรรมจึงไม่มีอำนาจตามบังคับให้ทรงรับเสวยได้ เช่นโลกจอมบ่นทั้งหลาย

ที่กล่าวมาเกี่ยวกับการคิดเรื่องนรกสวรรค์เป็นต้น นั่นคือต้นปัญหา ทำลายจิตใจ ควรระวังอย่าด่วนให้เกิดขึ้น แต่พยายามทำใจให้รู้แจ้งแทงตลอดสิ่งปกปิดกำบังทั้งหลาย หากจะรู้ไปเองปิดไม่อยู่ ต้องรู้แน่นอน สิ่งมีอยู่เหล่านั้นไม่ปิดบังตัวเอง นอกจากโลกปิดบังตัวเองไม่มีอะไรมาปิดบัง โลกมีจักขุคือตาในเปิดเผยก็เห็นเอง สมาธิจิตอาจให้เกิดปัญหาได้หลายทาง แต่ปัญญาคือฟังหรือทำนบกันนั้น ปัญหาทุกชนิดพ้นไปไม่ได้ ถ้านำมาใช้ต้องเห็นผลทันตา แต่การเริ่มแรกปฏิบัติไม่ควรวิตกให้เกิดปัญหาสลับซับซ้อนก่อนปัญหาจะเกิดดังที่กล่าวมา ปกติธรรมดากล้าจิตมีความสนใจอยู่เฉพาะบทธรรมที่ปริกรรมและรวมสงบตัวลงอยู่ด้วยความสงบสุขเท่านั้น ก็ไม่ค่อยเกิดมีปัญหาต่างๆ มารบกวนให้จิตฟุ้งซ่าน สำคัญที่ชอบคิดไม่มีเหตุผลจึงมักก่อความกังวลใส่ตนอยู่เสมอ ปัญหาทางสมาธิมีมาก แต่ขอยุติไว้เพียงนี้เพื่ออธิบายปัญหาทางปัญญาต่อไป

แต่ก่อนจะอธิบายปัญหาทางด้านปัญญา จะขอเล่าเรื่องผลของปัญหาทางสมาธิที่อบรมดีแล้วให้ท่านฟังพอเป็นคติต่อไป เพราะภูมิสมาธิและปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากสมาธิของรายที่มีจิตผาดโผน เมื่อฝึกอบรมถูกทางแล้ว ย่อมใช้ทำประโยชน์ได้ลึกซึ้งและกว้างขวางผิตธรรมดา ดังที่เคยทราบจากประวัติท่านอาจารย์มั่น เป็นต้น ซึ่งเป็นอาจารย์ที่มีจิตผาดโผนในชั้นฝึกกรรมาน และเป็นจิตอาชาในยหลังจากท่านฝึกดีแล้ว แต่ที่จะเล่าต่อไปนี้เป็นผู้หญิงซึ่งเคยเป็นลูกศิษย์ที่ได้รับการอบรมมาจากท่านในขั้นต้น ขณะนี้หญิงคนนั้นเป็นอุบาสิกาหนุ่มสาวหม่มแล้วและยังมีชีวิตอยู่ จิตของแกมีนิสัยผาดโผนคล้ายคลึงกับท่านอาจารย์มั่นอยู่หลายแขนง ซึ่งพอจะนำมาลงไว้เป็นข้อคิดแก่ท่านนักปฏิบัติได้พิจารณาหาสาระเท่าที่ควรเป็นได้

สมัยแกยังเป็นสาว ท่านอาจารย์มันเคยไปจำพรรษาอยู่ที่บ้านแกหนึ่งพรรษา
พร้อมพระเถระเป็นจำนวนมาก ทราบว่านับแต่ตั้งบ้านนั้นมา เพิ่งมีพระมา
อยู่จำพรรษาราว ๔๐-๕๐ องค์ คราวนั้นเอง พระเถระานุเถระที่มีอายุ
พรรษามากซึ่งเป็นลูกศิษย์ท่านก็มีมาจำพรรษาด้วยหลายองค์ องค์ที่มี
ความรู้ทางปริจิตตวิชชา รู้วาระจิตของคนอื่นก็มี และทำหน้าที่ช่วยดักจับ
พระที่ชอบขโมยเก่งๆ (จิตพระที่ชอบขโมยคิดออกนอกกลุ่มนอกทาง) อีกด้วย
คือก่อนท่านจะแสดงธรรมอบรมพระในเวลากลางคืน บางครั้งท่านสั่ง
พระองค์ที่มีความสามารถในทางปริจิตตวิชชานั้นว่า วันนี้ท่านช่วยผม
ปราบขโมยหน่อยนะ ขณะเทศน์ ผมไม่ค่อยมีโอกาสดักจับขโมยเหล่านี้
แม้จับได้ก็ไม่ถนัดดังที่คอยชும்ดักจับอยู่ที่ประตู (คอยกำหนดจิตดักจับจิต
ที่คิดต่างๆ ของผู้อื่นอยู่โดยเฉพาะ ไม่มีงานอื่นเข้ามาแทรก) เนื่องจาก
ผมทำหน้าที่แสดงธรรมไม่มีเวลาคิดอย่างอื่น กว่าจะย้อนจิตมาตรวจจับ
ขโมยก็รีบไปกว้านเอาอะไรแล้วรีบกลับมาเสียก่อน เรื่องจึงมักจะเย็นไป
ไม่ได้คาหนังคาเขา จึงขอให้ท่านช่วยจับให้ได้คาหนังคาเขาให้หน่อย
ขโมยพวกนี้เก่งนัก คอยด้อมออกเวลาเรามีธุระจำเป็น คอยดักเอาตัวเก่งๆ
ที่ฉลาดให้ได้ พอสั่งเสร็จก็เริ่มแสดงธรรมต่อไปโดยไม่สนใจกับอะไรอีก
สักประเดี๋ยวขโมยก็ด้อมออกเที่ยวพ่นพ่านตามเคย และก็ได้ยินเสียง
ท่านองค์ทำหน้าที่ปราบทักษิณในเวลาต่อมาว่า ท่าน... คิดอะไรอย่างนั้น
ท่านอาจารย์หยุดเทศน์ชั่วคราว และช่วยเสริมการปราบของท่านองค์นั้นว่า
มันต้องอย่างนั้นจึงจะทันกับพวกพรรคนี้ที่แสนรวดเร็ว แล้วก็แสดงธรรม
ต่อไป สักครู่ต่อมาขโมยรายใหม่ก็ไหล่ออกมาอีก ท่านองค์ปราบก็ทัก
อีกว่า ท่าน....คิดอะไรอย่างนั้นล่ะ จงกำหนดจิตให้อยู่กับตัวสิ อย่าส่งจิต
ออกไปคิดเรื่องต่างๆ อย่างนั้นมันผิด ขโมยกลับกลัวท่านและเข็ดหลาบ

ไม่กล้าออกเที่ยวแฟนพ่านเหมือนแต่ก่อน ท่านทักไม่กี่ราย โจรผู้ร้ายก็
สงบลงเห็นกับตา แต่บางรายกลับกลั้วท่านมากทั้งในขณะนั้นและวาระ
ต่อไป ไม่กล้าส่งจิตออกเที่ยวนักเหมือนแต่ก่อน นี่ท่านสั่งให้ทำเป็น
ครั้งคราว ส่วนจะมีความหมายอย่างไรบ้างนั้น พวกเราทราบไม่ได้ เพราะ
ท่านไม่บอก แม้องค์ที่เคยช่วยท่าน ถ้าท่านไม่สั่ง ก็ทำเป็นเหมือนไม่รู้
ไม่เห็นราวกับว่าไม่รู้อะไร แต่พระเณรก็กลั้วท่านมากรองท่านอาจารย์ลงมา
นี่เขียนออกนอกกลุ่มนอกทางยิ่งกว่าขโมยพระเสียบอีก จึงขอย้อนกลับเข้า
รอยเดิมที่วางแนวเอาไว้

หญิงสาวคนนั้นก่อนที่จะเริ่มฝึกหัดภาวนา ก็เนื่องจากท่านอาจารย์
ไปจำพรรษาที่นั่น และแกก็เคยไปวัดกับชาวบ้านอยู่เสมอ ท่านจึงสั่งให้
ทำภาวนาและแนะวิธีให้ไปทำที่บ้าน ได้ผลอย่างไรให้ออกไปเล่าให้ท่านฟัง
เพื่อท่านจะได้อธิบายต่อให้ ตอนบวชเป็นชีแล้ว แกเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า
พอท่านสั่งแล้วสั่งอีกหลายครั้งหลายหนให้ทำภาวนา แกจึงคิดสะดุดใจว่า
ชะรอยเราจะพอมีวาสนาอยู่บ้างกระมัง ท่านอาจารย์จึงมักเมตตาเราเป็น
พิเศษเสมอมา ถ้าไม่มีอะไรดีอยู่บ้าง ท่านจะมาสนใจอะไรกับเราที่เป็น
เพียงเด็กกลางบ้านคนหนึ่ง ซึ่งเทียบกับหมาตัวหนึ่งเราดีๆ นี้เอง ไม่มีอะไร
ดียิ่งกว่านั้น ต่อไปนี้เราควรทำภาวนาตามวิธีที่ท่านเมตตาแนะนำ แกเล่าว่า
ท่านแนะให้ภาวนาพุทโธ กลางคืนวันหนึ่ง พอทานอาหารเย็นเสร็จแล้ว
ก็เตรียมเข้าห้องนอนแต่หัวค่ำ ความมุ่งหมายจะเข้าที่ภาวนาอย่างเอาจริง
เอาจึงตามคำท่านสั่ง พอไหว้พระเสร็จก็เริ่มเข้าที่ภาวนาตามวิธีที่ท่านแนะ
พอเริ่มบริกรรมภาวนาพุทโธๆ ไปได้ราว ๑๕ นาที จิตก็สงบรวมลงไป
แต่แกเองไม่ทราบว่าจิตของตัวรวม เพราะไม่เคยเห็นไม่เคยเป็นมาก่อน

เพิ่งมาเป็นเอาวันนั้น ขณะที่จิตรวมลงนั้น เหมือนตัวเองตกลงไปก้นบ่อลึก
พับเดียวแล้วหายเงิบไปพักหนึ่ง จากนั้นปรากฏว่าตัวแกเองตายจริงๆ
คือภาพตัวเองมาตายอยู่ต่อหน้า มองเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นตัวแกจริง
ตายอยู่ต่อหน้า และเชื่อแนในตอนที่เห็นภาพนั้นว่าตัวเองตายแล้วจริงๆ
แต่สิ่งหนึ่งนึกขึ้นมาว่า โอหนอ เราตายเสียแล้วบัดนี้ วันพรุ่งนี้ใครจะนั่ง
ข้าวใส่บาตร (ทางภาคอีสานทานข้าวเหนียวกันโดยมาก) แทนเราหนอ
เวลาท่านอาจารย์มาบิณฑบาตไม่เห็นเราใส่บาตร ท่านก็จะถามถึง แล้วใคร
จะเรียนตอบท่านแทนได้ว่าเราตายเสียแล้วตอนนั่งภาวนาคืนนี้ เลยนึก
ตัดสติใจในขณะนั้นว่า เอ้า ตายเป็นตาย คนและสัตว์ทั้งโลกล้วนจะตาย
เช่นเดียวกับเรานี่แล ไม่มีใครจะมาจับจองครองโลกแต่ผู้เดียวได้
ไม่ยอมตาย พอตัดสติใจได้แล้ว ก็ย้อนจิตมาสนใจกับภาพศพตัวเอง
ที่กำลังนอนตายอยู่ต่อหน้าไม่เลื่อนร่างหายไปไหน รวากับเตือนให้รู้สึกตัว
ว่าตายแล้วไม่มีทางสงสัย ขณะที่กำลังรำพึงการตายของตัวเองยังไม่ถึงไหน
ชาวบ้านพากันมาหามศพนั้นไปป่าช้าในขณะนั้น พอไปถึงป่าช้าก็มอง
เห็นท่านอาจารย์มั่นกับพระทั้งหลายกำลังเดินตรงเข้ามาที่ศพซึ่งนอนอยู่
เฉพะองค์ท่านอาจารย์มั่นพูดกับพระว่า นี่เด็กหญิงคนนี้ตายแล้ว เอ้า
พวกเรามาตีกา แต่คำมาตีกานั้น เป็นคำของท่านอาจารย์มั่นพูดออกมา
องค์เดียว ในท่ามกลางพระสงฆ์ที่กำลังยืนมุงดูอยู่ ว่า *อนิจจา วต สงฺขารา
สังขารร่างกายตายแล้วใช้งานอะไรไม่ได้ แต่จิตไม่ตาย ยังใช้งานได้
ตลอดไป นอกจากจะนำไปใช้ในทางที่เสียใจก็เป็นภัยแก่ตัวเอง ว่าสามหน
ซ้ำๆ กันอยู่ประโยคเดียว เสร็จแล้วปรากฏว่าท่านเอาไม้เท้าท่านเขี่ยไป
ตามร่างศพเบาๆ พร้อมกับพูดว่า ร่างกายไม่เที่ยง เกิดแล้วต้องตาย แต่
จิตใจเที่ยง ไม่มีเกิดไม่มีตายไปกับร่างกาย เป็นเพียงหมุนไปตามเหตุปัจจัย*

พาให้เป็นไป และพูดซ้ำซากไปมา แต่ไม่ท่านเขียนไปถึงที่ใด เนื้อหนังสือสั่ง
เปื่อยออกไปถึงนั้น จนเปื่อยไปหมดทั้งร่าง เพราะท่านเขียนไปทั่วร่าง
ของศพนั้น จนเหลืออยู่เฉพาะหมากหัวใจ ท่านจึงหยิบเอาหมากหัวใจ
ออกมา และพูดว่า หัวใจนี้ทำลายไม่ได้ ถ้าทำลาย ต้องตายไม่มีเพื่อนอีก
ตัวแกก็ได้อยู่ด้วยตลอดเวลาแต่ขณะแรกปรากฏ จึงคิดขึ้นมาว่า ก็คนตาย
จนเปื่อยไปหมดทั้งร่างแล้ว ยังเหลือแต่กระดูกจะเอาอะไรมาฟื้น ท่านตอบ
ความคิดนึกของแกทันทีแต่ไม่ได้มองดูหน้าแกว่า ต้องฟื้นซิ ไม่ฟื้นอย่างไร
เพราะสิ่งที่จะพาให้ฟื้นยังมีอยู่ จวนสว่างพรุ่งนี้ก็ฟื้นเท่านั้นเองดังนี้ นับแต่
จุลมนูนวายอยู่กับศพแต่หัวค้ำจนเรื่องจะยุติลง และท่านอาจารย์กับ
พระสงฆ์จะจากไปกินเวลานานแสนนานกว่า แกเล่าเหตุการณ์ของแก
ยืดยาว ผู้เขียนจำไม่ค่อยหมด แกว่าจิตเริ่มปรากฏแต่ขณะสงบลงที่แรก
และต่อเรื่องราวไปจนจวนสว่างจึงถอนขึ้นมา พอจิตถอนรู้สึกตัวขึ้นมา
จึงได้ยินเสียงไก่ขันกระชั้นจวนสว่าง มองดูตัวยังนั่งอยู่ตามปกติ มิได้ตาย
ดังที่เข้าใจในเวลานั้น จึงกลับดีใจคิดว่าตัวมิได้ตายไปกับเรื่องที่ปรากฏ
เมื่อทราบเรื่องของตัวโดยตลอดว่าไม่ตายจริงๆ แล้วก็มานึกตำหนิตัวเองว่า
ท่านให้นั่งภาวนา แต่ทำไมเราจึงนั่งหลับ และหลับเสียจนฝันว่าตัวตายไป
ทั้งคืนก็ยังไม่ตื่น แหม คึนนี้ภาวนาเลวจริงๆ

พอรุ่งเช้าวันต่อมา ท่านอาจารย์มาบิณฑบาต ก็สั่งแกในขณะนั้นว่า
ประมาณพระฉันเสร็จให้ออกไปหา โดยที่แกมิได้เรียนอะไรให้ท่านทราบไว้
ก่อนเลย แม้แต่ก่อนท่านก็ไม่เคยสั่งให้แกออกไปหา เพิ่งมีครั้งนั้นเท่านั้น
จึงเป็นที่น่าประหลาดว่าท่านต้องทราบเรื่องของตนแต่ตอนกลางคืนแล้ว
อย่างชัดเจน พอออกไปท่านก็ถามทันทีว่า เป็นอย่างไรภาวนาเมื่อคืนนี้

แกลเรียนตอบว่า ภาวานาไม่ได้เรื่องอะไรเลย พอภาวานาพุทโธๆ ไปได้ราว ๑๕ นาที จิตก็ตกลงไปก้นบ่อแล้วกลับ และฝันไปเลยเกือบตลอดคืน จวนสว่างตื่นขึ้นมาจึงรู้สึกเสียใจไม่หายจนบัดนี้ กลัวหลวงพ่จะดุเอาว่า ภาวานาไม่เป็นท่า ได้แต่หลับ พอทราบเท่านั้น ท่านก็หัวเราะชอบใจและถามทันทีว่า มันหลับอย่างไรและฝันอย่างไรบ้าง ลองเล่าให้ฟังดูที แกลเล่าถวายท่านดังกล่าวมา ท่านยิ่งหัวเราะใหญ่และพูดออกมาด้วยความชอบใจว่า นั่นไม่ใช่หลับ ไม่ใช่ฝัน นั่นแลจิตสงบจิตรวม จงจำไว้ ที่ว่าฝันมิใช่ฝัน แต่เป็นนิมิตที่เกิดจากสมาธิภาวานาต่างหาก นี่แลที่ท่านว่าภาวานาเห็นนิมิตต่างๆ นั่นคือเห็นอย่างที่ท่านเห็นนั่นเอง ท่านอธิบายให้ฟังจนเป็นที่เข้าใจแล้วก็บอกให้พากันกลับบ้าน และสั่งกำชับให้ภาวานาต่อไป และบอกว่าจิตจะรู้เห็นอะไรก็ปล่อยให้มันเห็นไปไม่ต้องกลัว หลวงพ่อไม่ให้กลัว อะไรผ่านมาในขณะภาวานา จงกำหนดรู้ให้หมด เวลาหลวงพ่อยู่ที่นี้ไม่เป็นอะไร ไม่ต้องกลัว เวลาภาวานารู้อะไรเห็นอะไรให้ออกมาเล่าให้ฟัง จากนั้นมาแกลก็พอใจภาวานา เหตุการณ์เป็นไปเรื่อยๆ ในลักษณะต่างๆ กัน จนเวลาท่านจะจากไป จึงสั่งให้ออกไปหา และสั่งกำชับให้หยุดภาวานาไปพักหนึ่งก่อน เมื่อถึงกาลแล้วจะค่อยเป็นไปเอง คือเวลาท่านจากไป ห้ามไม่ให้ภาวานา ท่านคงคิดพ้อแล้วว่าแกมีนิสัยของจิตผาดโผน หากเป็นอะไรขึ้นเวลาท่านไม่อยู่ จะไม่มีผู้ช่วยแนะแก้ไขอาจมีทางเสียได้ จึงห้ามไม่ให้ทำต่อไป ตัวแกลเองก็ไม่ทราบความหมาย แต่เชื่อตามท่านสั่ง จึงมิได้ภาวานาต่อไปทั้งที่อยากทำแทบใจจะขาด จนอายุแกจนอย่างเข้า ๔๐ ปี จึงได้สละครอบครัวออกบวชและฝึกหัดภาวานาต่อไป นิสัยที่เคยรู้เคยเห็นสิ่งต่างๆ ก็ปรากฏรู้เห็นเรื่อยมา ตอนแกลพบผู้เขียนและเล่าภาวานาให้ฟัง จึงทราบนิสัยและทราบความมุ่งหมายของท่านอาจารย์ที่ห้าม

ไม่ให้แกกาวนา เพราะเป็นนิสัยผาดโผน ถ้าไม่มีผู้รู้ที่เหนือกว่าจะรังไว้
ไม่อยู่เวลาเป็นขึ้นมา เนื่องจากไม่มีอุบายจะรังนั่นเอง อาจมีทางเสียได้
จึงขอสรุปเรื่องของแกเอาแต่ใจความมาประกอบกับปัญหาทางสมาธิ
และปัญญาเท่าที่ควร ความรู้แปลกๆ ของแกมีมากพอสมควร แม้ตอน
ท่านอาจารย์มั่นป่วยหนักคราวจะมรณภาพ แกก็ทราบทางสมาธิเหมือนกัน
ทั้งที่อยู่คนละจังหวัด ระยะทางห่างไกลกันมาก คือตอนกลางคืนเวลาเข้า
ที่สมาธิ ปรากฏท่านอาจารย์มั่นเหาะมาทางอากาศ มายับยังอยู่บนอากาศ
แล้วประกาศก้องลงมาว่า พ่อป่วยหนัก จงรีบไปเยี่ยมพ่อเสียแต่เนิ่นๆ
พ่อจะลาโลกเพราะการป่วยครั้งนี้แน่นอน ที่ท่านเหาะมาโดยทางอากาศนั้น
แกทราบโดยทางสมาธิภาวนาแทบทุกคืน โดยมาเตือนให้รีบไป เดียวจะ
ไม่ทันเห็นร่างของพ่อจะตายก่อน ยิ่งจวนวันท่านจะมรณภาพเท่าไร
ก็ยิ่งมาปรากฏให้เห็นทุกคืนไม่มีวันเว้นเลย ตามปกติเวลาแกบวชแล้ว
ก็เคยไปกราบนมัสการเยี่ยมท่านเพื่อฟังการอบรมทุกปีมิได้ขาด ในระยะ
ที่ปรากฏเห็นองค์ท่านอาจารย์มาปรากฏบ่อยนั้น จะว่ากรรมหรืออะไรก็
ยากจะเดาถูก เพราะขณะปรากฏทางสมาธินิมิต ก็ได้เล่าให้หมู่เพื่อนฟัง
อยู่เสมอว่า ท่านอาจารย์ป่วยหนักจวนเต็มทีแล้ว ท่านอุทิศส่าห์เมตตา
เหาะมาบอกแทบทุกคืน และต่อมาก็มาปรากฏทุกคืน พวกเรายังไม่ได้
ไปกราบเยี่ยมท่านเลย ยังติดธุระนั้นนี้อยู่ไม่มีวันสร้างซา พอนัดกันวันนั้น
วันนี้ว่าจะออกเดินทางไปกราบเยี่ยมท่านก็ไม่สำเร็จ พอวันสุดท้ายที่
กำหนดออกเดินทาง ก็เป็นวันท่านมรณภาพมาถึง และก็คืนนั้นแล
ท่านได้เหาะมาทางอากาศยามดึกสงัด มายืนประกาศก้องอยู่บนอากาศว่า
เห็นไหม พ่อบอกหลายครั้งแล้วว่าให้รีบไปเยี่ยมพ่อ บัดนี้หมดเวลา
เสียแล้ว จะพากันนอนจมกองมูลรอกองคูอยู่ที่นี้ก็ตามใจ ถ้าไม่สนใจ

คำของพ่อก็เป็นอันหมดหวังเพียงวันนี้ ไม่ได้พบร่างพ่ออีกแล้ว บัดนี้พ่อ
ลาโลกไปเสียแล้ว พวกกันทราบหรือยัง ถ้ายัง ก็คอยฟังข่าวเสีย พ่อบอก
ความจริงให้แล้วไม่เชื่อ ไปก็เห็นแต่ซากนั่นแหละที่ไม่มีอะไรรับรู้เหลืออยู่แล้ว
บัดนี้พ่อลาโลกแล้วนะ เชื่อหรือยัง หรือยังไม่เชื่ออยู่อีก เพราะกรรม
เกิดจากความประมาทตัวเดียวนั้นแลพาโลกให้ผิดหวัง พ่อลาโลกในคืน
วันนี้แล้วไม่สงสัยดังนี้ แล้วก็หายไปในอากาศ พอจิตล่อนอกจากสมาธิ
ก็จวนสว่าง ตัวแเองทนไม่ไหว เพราะเห็นท่านเมตตาโปรดทุกคืนในระยะ
จวนจะลาโลกลาชั้นนี้ ต้องร้องให้อยู่คนเดียวหลังจากสมาธิแล้ว พอสว่าง
ก็รีบมาบอกหมู่คณะว่า ท่านอาจารย์มั่นนิพพานไปเสียแล้วเมื่อคืนนี้
ฉันทราบทางนิมิตภาวนาอย่างชัดเจนไม่สงสัย ดังที่เคยเตือนให้ทราบ
อยู่เสมอมา และร้องให้ต่อหน้าหมู่เพื่อนอย่างไม่อาย จนใครก็งงกันไป
ตามๆ กัน ถ้าจะว่าแแก่เป็นบ้าหรือก็ไม่ถนัดใจ เพราะความรู้ทางสมาธิ
ของแแก่เคยแม่นยำมาแล้วจนเชื่ออย่างตายใจยิ่งกว่าจะมาคิดว่าแแก่เป็นบ้า
ขณะที่พูดสนทนากันยังไม่ขาดคำ ก็มีคนวิงวาทิตาขวางออกมาบอกว่า
ท่านอาจารย์มั่นมรณภาพเสียแล้วเมื่อคืนนี้ คุณแม่ทราบหรือยัง วิทยุทาง
อำเภอประกาศเมื่อเช้านี้เวลา ๘ นาฬิกา ว่าท่านอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ
องค์ลือนามในวงปฏิบัติสมัยปัจจุบันได้มรณภาพเสียแล้วแต่เวลา
๒.๓๓ น. ที่วัดสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร ผมทราบเพียงเท่านี้ก็รีบกลับ
มาบ้านบอกใครต่อใครบ้าง แล้วก็วิ่งมาเรียนให้คณะคุณแม่ทราบ เกรงว่าจะ
ยังไม่ทราบกันดังนี้ พอทราบความแน่นอนในวาระที่สองว่าท่านอาจารย์
มั่นมรณภาพแล้วจริงๆ เท่านั้น สำนักแม่ชีได้กลายเป็นสถาน้ำตาขึ้นมา
อีกวาระหนึ่ง หลังจากพากันหลั่งน้ำตาไปแล้วในตอนเช้าที่แม่ชีคนนั้น
เล่านิมิตให้ฟัง

แม้ซีคนนี้แกมีความรู้ทางสมาธิแปลกๆ ผิดธรรมดาอยู่หลายแขนง
ทราบว่แกเพลลนตลดความรู้ประเภทนี้อยู่เป็นเวลาลลบกว่าปี วันใดภาวนา
ไม่รู้เห็นลิ่งต่งต่ง โดยทางสมาธินลมิต แกลลือว่าวันนั้ไม่ได้รับประโยชนั้
ทางสมาธิภาวนาเลย แกตลดทางนั้จนฝ่ใจว่ากาเห็นนลมิตต่งต่ง เป็นทาง
มรรคผลของการภาวนาจรลิ่งๆ ต่อเมื่อมีพระที่เป็นสยท่านอาจารย์ไปพัก
จำพรรษาที่นั้ และอบรมลั่งสอนท่งด้้านนลมิตและด้้านอื่่นๆ จนเป็นที่แนใจ
และรู้วธีปฏิบัติต่อสมาธินลมิต และทางด้ำเนนอันเป็นทางมรรคทางผล
จนกลายเป็นความรารบร่ันต่งมตลอดมา ไม่กำเรบเป็นต่งต่ง ดังที่เคย
เป็นอยู่เสมอ แกจลิ่งยอมแกั้ใจดัดแปลงไปตาม และเห็นผลเป็นที่พอใจ
ไม่ตึ้นตึ้นอับเงาไปตามนลมิตต่งต่ง ที่มาปรากฏ ด้ำรงตนอยู่ด้้วยสติปัญญา
อันเป็นทางด้ำเนนเพื่อควมพ้ันภัยไว้ทุกขั้ แกจลิ่งได้รับความสะตวกใน
การบำเพ็ญตลอดมาจนปัจจุบั้นทุกวันนี้ การปฏิบัติต่อสมาธินลมิตของแก
จลิ่งไม่มีอะไรที่น่าวิตกอีกต่อไป สมาธิประเภทนั้จลิ่งกลายเป็นความ
ล้าคั้ญข้ันในการทำประโยชนั้ตนและส่วนรวม แกมีความรู้แปลกๆ ที่
นักปฏิบัติท่งหลายไม่ค่อยมลิ่งกัน เรื่องเหตุการณั้ในอดีต อนาคต เปรต
ภูตผี เทวดา จำพวกกายทิพยั้ประเภทต่งต่ง แกรู้ได้ดีพอสมควร จะขอ
ยกตัวอย่างมาลงโดยลิ่งเขปพอเป็นข้อคิดเก็ยวกับตาในใจทิพยั้ของ
ผู้ปฏิบัติที่มีนลสั้ยในทางนั้ คืค้ันวันหนลิ่งแกนั้ภาวนา ปรากฏมีลั้ตว์ชนิดหนลิ่ง
เข้ามาหาในภาพแห่งบุรุษ มาร้องทุกขั้ว่าเธอเป็นลั้ตว์เล็ยงในบ้านนั้
ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากเจ้าของว่าใช้สอยแกมาต่งแต่พอลากคราด
ลากไถไล่ลั้อไล่เก็ยนได้เร็อยมา แทนที่จะเห็นบุญคุณแกบั้ง นอกจาก
ทรมานเข็ยนตีในเวลาลากเข็นและเวลาปกตลิตธรรมดาแล้ว ยังถูกจูงไป
มัดคอไล่ต้งไม้แล้วฆ่าแทงแกจนตายและกินเนื้อกินหนลิ่งเล็ยอีก ซลิ่งเป็น

การกระทำที่โหดร้ายทารุณสิ้นมนุษยธรรมเสียจริงๆ ก่อนจะตายก็ทนทุกข์ทรมานแสนสาหัสทนไม่ไหว จึงได้ตายทั้งที่ไม่อยากตาย รู้สึกมีความเคียดแค้นในเจ้าของเป็นอย่างมากแทบไม่มีที่ปลงวางจิตใจเวลานี้ จึงได้เดินโซซัดเป็ดเป่ามาหาคุณแม่ให้ช่วยบรรเทาทุกข์ และขอพึ่งบุญบารมีแบ่งส่วนกุศลผลบุญที่คุณแม่ได้บำเพ็ญมา พอมีส่วนได้ไปเกิดเป็นมนุษย์กับเขา พอมีทางหายใจระบายทุกข์บ้าง ไม่ถูกกดขี่บังคับทรมานจนเกินไปดังที่เป็นมาเวลานี้ การเกิดเป็นสัตว์ลำบากทรมานมากเหลือเกิน เพราะถูกบังคับทรมานด้วยประการต่างๆ ทั้งจากมนุษย์และจากสัตว์ด้วยกัน การเกิดเป็นมนุษย์แม้จะอดอยากกันดาร สองวันหิวสามวันอิมปากอิมท้องครั้งหนึ่ง ก็ยังดีกว่ามาเกิดเป็นสัตว์ ซึ่งมีความทุกข์ลำบากทรมานอยู่ตลอดเวลา แม่ซีจึงถามบุรุษนั้นบ้างว่า ทำไมว่าเขาไม่รู้จักบุญคุณของเรา และว่าเขาไม่มีมนุษยธรรมในใจ ฆ่าตีทรมานโดยประการต่างๆ จนถึงกับผูกโกรธผูกแค้นจองกรรมจองเวรในเขา มิใช่เราไม่ดีไปเที่ยวหาลักขโมยสิ่งของหวงแหนที่เขาปลุกไว้ตามไร่นารั้วสวนมากินละหรือ อยู่ดีๆ ทำไมเขาจะเอาตัวมาเขียนตีทรมานและนำตัวไปฆ่า มนุษย์แถวนี่ก็ปรากฏว่าดีมีศีลธรรมพอเชื่อถือได้ ทำไมเขาจะทำได้ลงคอถ้าเรายังดีอยู่ นี่น่ากลัวจะไปเที่ยวทำไม่ดีอย่างแม้ว่ากระมัง เขาจึงได้ทำอย่างนั้นให้เราเพื่อสาสมกับความไม่ดีของตน เราได้ทำดังที่แม่ว่าบ้างหรือเปล่าละ เขาตอบนำสงสารจับใจว่า ก็เพราะความหิวโหยอดอยากเกี่ยวกับปากท้องอันเดี๋ยวนี้แลเป็นสำคัญในมวลสัตว์โลก เห็นอะไรก็เข้าใจว่าเป็นอาหารจะพอประทังชีวิต จึงไม่ทราบว่าจะอะไรเป็นสมบัติของใคร อะไรใครหวงแหนหรือไม่หวงแหน พอคว่ำถึงปากก็กัดก็แทะกินไปตามประสาสัตว์อย่างนั้นเอง ถ้ารู้ภาษาอยู่บ้างเหมือนมนุษย์ก็คงไม่ทำและไม่มาเกิดเป็นสัตว์ให้เขาฆ่าตีทำลาย

ดังที่เป็นอยู่เวลานี้ ส่วนมนุษย์ผู้มีความฉลาดกว่าสัตว์ก็น่าจะเห็นใจให้ภัยบ้าง ไม่ทำตามอำนาจจนเกินไปซึ่งผิดจากศีลธรรมของมนุษย์ มนุษย์ผู้ดีเขาไม่ทำอย่างนี้ เพราะเป็นความอูจาดบาดใจชาติของตัวเอง ที่ว่ามนุษย์แถวนี้เป็นคนดีมีศีลธรรม เขาคงไม่ทำชั่วแก่สัตว์ได้ลงคอ นั้นจริงสำหรับมนุษย์ที่มีธรรมดั่งคุณแม่ว่า แต่มนุษย์คนชื่อว่า....ที่เป็นเจ้าของของผมนี่ มีโซ่มนุษย์ที่ดีมีศีลธรรมติดใจพอเป็นเชื้อสายของมนุษย์บ้างเลย มันเป็นเพียงเศษมนุษย์มาเกิดต่างหาก ฉะนั้น เขาจึงมีใจโหดร้ายทารุณที่อะไรๆ จะให้ภัยเขาไม่ได้ แม้แต่มนุษย์ด้วยกัน เขาก็ทำร้ายได้ อย่างว่าแต่สัตว์ซึ่งอภักพวาสนาเลย แม้ซีจึงให้โหวทสั่งสอนเขาด้วยความเมตตาสงสาร และแบ่งส่วนกุศลให้เขาด้วยใจเอ็นดูอย่างถึงใจ พร้อมกับให้ศีลให้พร ขอให้กุศลผลเมตตาของแม่ที่แบ่งให้นี้ จงเป็นเสบียงเครื่องหล่อเลี้ยงส่งเสริมและนำทางให้คุณได้ไปเกิดในสุคติสถาน มีอาหารทิพย์ และวิมานทองเป็นที่อยู่สวยเถิด พอเขาสาธุรับส่วนกุศลแล้ว ก็ลาคุณแม่เขาไปด้วยอาการอันแช่มชื่นเบิกบาน รวากับจะได้ไปเกิดในกำเนิดและสถานที่อันสมหวังในขณะนั้น

พอรุ่งขึ้นก็เรียกหลานชายในบ้านมากระซิบบอกว่า คีนี่แม่นั่งภาวนาปรากฏ...ขอให้แหหาอุบายไปสืบดูพฤติกรรมของนาย...ให้แม่ที่จากคนใดคนหนึ่งที่พอทราบได้ (นาย.. คือคนที่สัตว์ลึกลับระบุชื่อว่าเป็นผู้ที่นำเขาไปฆ่า) แต่อย่าให้เขารู้ตัวว่าแม่สั่งให้ไปสืบถาม เดี่ยวเขาจะอายเราหรืออาจคิดไม่ดีต่อเราแล้วจะเป็นบาปหนักเพิ่มขึ้นอีกก็ยิ่งจะแย่ใหญ่ พอเรียกหลานมากระซิบสั่งดั่งนั้น หลานก็บอกขึ้นทันทีเพราะอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันกับอิตาคนนั่น และทราบเรื่องนี้ได้ดีว่า คุณแม่จะให้ผม

ไปถามให้เสียเวลาทำไม ก็เมื่อคืนนี้ราวสองทุ่ม แกลกเอาควายของแก ไปฆ่าอยู่ที่...เสียงควายร้องเพราะความทุกข์ทรมานได้ยินถึงไหนโน่น เสร็จแล้วก็เอาเนื้อมันมากินเลี้ยงกันใหญ่ เสียงเอ็ดตะโรโฮเฮจนเกือบสว่างจึงได้สงบลง ป่านนี้มันตื่นนอนกันหรือยังก็ไม่รู้ ผมรู้เรื่องนี้ดี จึงอย่าให้ไปสืบถามให้เสียเวลาเลยดังนี้ ความจริงที่แม่ชีเล่าให้ฟังเป็นเช่นนี้ การปรากฏนิมิตก็ปรากฏในคืนเดียวกัน เป็นเพียงแคปรากฏตอนดึกสงัด ซึ่งผิดเวลากันเล็กน้อย จึงเป็นเรื่องที่น่าคิดสำหรับพวกเราที่กำลังตกอยู่ในห้วงวัฏภูชะ ซึ่งมีทางเป็นได้ด้วยกันโดยไม่เลือกกาลสถานที่และใครๆ

เรื่องที่สองนี้เป็นหมูป่า นี่ก็น่าประหลาดไปอีกทางหนึ่ง คือหมูป่าตัวนี้ก็เที่ยวหากินมาตามชายเขาโดยลำพัง ไม่นึกว่าจะมีคนดักร่วมอยู่ตามบริเวณนั้น เพราะอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านมาก นัยว่านายพรานไปดักร่วมยิงสัตว์ป่าที่มากินน้ำในแอ่งหินชายภูเขา เผอิญคืนนั้นกรรมของหมูป่าตัวนี้มาถึง จึงลงไปกินน้ำในแอ่งหินที่เขากำลังนั่งห้อยคอยที่อยู่ก่อนแล้ว พอมาถึงน้ำก็โดนยิงตายในขณะนั้น จวนสว่างหมูตัวนั้นก็มาหาแม่ชีซึ่งกำลังนั่งสมาธิภาวนาอยู่ด้วยเพศแห่งบุรุษเช่นเดียวกัน แม่ชีจึงถามว่า มีเหตุทุกข์ร้อนอะไรหรือถึงได้มาหาเรา บุรุษนั้นก็เล่าเหตุการณ์ที่เป็นมาให้ฟังว่า ตนได้ถูกนาย...ยิงตายเสียแล้วขณะที่มากินน้ำเพราะความหิวโหย แม่ชีถาม ตอนลงกินน้ำมิได้คิดระวังเนื้อระวังตัวบ้างหรือการระวัง ก็ระวังอยู่ตลอดเวลาไม่เคยปล่อยตัวเพราะกลัวอันตรายความเป็นสัตว์นี้ลำบากมาก ไม่มีอิสระในตัวเอง ไปที่ไหนก็มีแต่ภัยแต่เวรรอบด้าน ต้องระวังตัวอยู่เสมอ แม้เช่นนั้นก็ยังถูกเขาฆ่าจนได้ แต่การตายคราวนี้ก็มิได้ตั้งใจเสียตายอะไรยิ่งกว่าการไปเกิดในภพต่อไป

กลัวจะไปเกิดเป็นสัตว์อีกดังที่เคยเกิดมาแล้ว ซึ่งแสนทุกข์ทรมานเพราะ
ความอดอยากและการระวังภัยนั้นแลพาให้เกิดทุกข์ จนกลายเป็นชีวิต
ที่เต็มไปด้วยความระแวงระวังอยู่รอบด้านไม่เป็นอันกินอยู่หลับนอน
ที่ตะเกียกตะกายมานี้ก็เพราะความกลัวการเกิดจะผิดพลาดไม่อาจ
ห้ามได้ หากไม่มีบุญช่วยค้ำชูอุดหนุน จึงได้กระเลื่อกระสนมาหวังพึ่งบุญ
บารมีคุณแม่ผู้บำเพ็ญธรรมมีบุญค้ำหนุนโลก ได้ช่วยอนุเคราะห์เมตตา
สัตว์ผู้อภัพอับวาสนาในคราวนี้ด้วยเถิด อาจได้ไปเกิดในที่และกำเนิดอัน
สมหวัง ผมไม่มีสมบัติใดติดตัวพอเป็นเครื่องอุปถัมภ์ใจในคติภพ มีแต่
ร่างกายเนื้อหนังที่ถูกล่ามลายตายไปเมื่อคืนนี้เท่านั้น พอได้ถวายเป็นทาน
บูชาธรรมแด่ท่านผู้ทรงธรรมบำเพ็ญพรตหมจรรย์ จึงได้มากราบเรียนวิงวอน
ไว้เพื่อคุณแม่ทราบเหตุการณ์และอนุเคราะห์ด้วย คือเวลาเขาเอาอวัยวะ
เครื่องภายในอันเป็นของมีค่า และเนื้อหนังมังสาอวัยวะภายนอกของผม
มาให้ท่านที่นี่ ขอคุณแม่ได้โปรดเมตตาบริโศกขบขันให้ผมด้วยเถิด
เพื่อบุญอันเกิดแต่ท่านนี้จะได้เป็นเครื่องอุดหนุนเชิดชูให้ผมได้ไปเกิด
เป็นมนุษย์ในภพต่อไปสมความมุ่งปรารถนา สิ่งที่เป็นน้ำใจอันประสงค์
อยากถวายทานอย่างยิ่งของผมนั่นคือ เครื่องในแห่งอวัยวะของหมูที่ตาย
อันเป็นตัวผมเอง แต่มนุษย์มีความละโมภโลภมากกว่าสัตว์ทั้งหลาย
จึงกลัวว่าเนื้อชิ้นใดที่ดีๆ เขาจะเก็บสิ่งสมไว้เพื่อพุงของตัวเองมากกว่าเพื่อ
ทำบุญ แล้วไม่นำมาให้ทาน เพราะกลัวจะหมดจากลิ้นจากปากด้วยอำนาจ
กิเลสตัวโลภพาให้เป็นไป ผมจึงมีความวิตกกังวลมาก เกรงไม่สมใจ
ที่อยากให้ทานในวาระสุดท้าย แม้ชี้ได้เมตตาอบรมสั่งสอนเขาพร้อมกับ
ให้ศีลให้พรและแผ่ส่วนกุศลแก่เขา ขอให้ได้ไปเกิดในกำเนิดที่มุ่งหมาย
ตามใจหวัง เขารับอนุโมทนาส่วนบุญแล้วได้ลาจากไปในขณะนั้น

พอรุ่งเช้าแกก็มากระซิบบอกคณะแม่ชีด้วยกันว่า แกนั่งทำสมาธิภาวนาอยู่ตอนตีกราว ๓ นาฬิกา ได้มีนิมิตปรากฏเห็นบุรุษคนหนึ่งเข้ามาหาด้วยท่าทางที่มีความทุกข์ทรมานใจมาก เมื่อถูกถามก็ได้รับความว่า บุรุษนั้นเป็นหมูป่าอาศัยอยู่ในภูเขา...มาหลายปี คินนี้ขณะหมูป่าตัวนั้นลงมากินน้ำที่แอ่งหินชายภูเขา จึงถูกนาย...อยู่หมู่บ้าน...ซึ่งนั่งห้อยคอยที่อยู่ยิงตายในขณะนั้น จากร่างหมูตัวที่ตายนั้นจึงนิรมิตเพศเป็นมนุษย์มาหาฉัน แสดงความประสงค์อยากอุทิศร่างกายอวัยวะของตัวที่ถูกเขามา ให้ทานแก่พวกเราเพื่อรับประทานเนื้อหนังมังสาของเขา เมื่อภพต่อไปเขาจะได้เกิดเป็นมนุษย์เพราะผลแห่งทานนี้ จึงได้เล่าเหตุการณ์ให้ทราบล่วงหน้าว่า เมื่อเขานำเนื้อหนังมังสาส่วนใดก็ตามมาให้ทานที่นี่ ขอให้พวกเราอนุเคราะห์เมตตาบริโภคน้ำให้เขาด้วย เพื่อบุญนี้ได้เกื้อหนุนเขาได้ไปเกิดเป็นมนุษย์ในภพชาติต่อไป ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ก็ไม่ทราบ ฉันเองก็ไม่เคยปรากฏเช่นนี้มาก่อนเลยที่สัตว์เดียรัจฉานคิดใจบุญอยากให้ทานเนื้อหนังของตนดังหมูป่าตัวนี้ ถ้าเป็นความจริง คอยสังเกตดูต่อไป จะจริงหรือเท็จประการใดบ้างก็ทราบกันคราวนี้เอง เป็นที่น่าประหลาดและอัศจรรย์อยู่ไม่น้อยถ้าตามเหตุผลที่เป็นมานี้ คือพอสายหน่อยประมาณ ๘ นาฬิกา ก็เห็นผู้หญิงสองสามคนกับภรรยาของนาย.....นั่นเอง คนหนึ่งนำเนื้อหมูป่ามาให้ทานที่นั่น พอคณะแม่ชีมองเห็นเนื้อที่เขานำออกแสดงก็ทราบกันโดยนัยว่าต้องเป็นเนื้อหมูป่าตัวนั้นแน่นอนไม่สงสัย เมื่อถามเขา ก็ทราบเป็นความจริงทุกประการ แม้ผู้ยิงหมูป่าตัวนั้นก็คือนาย...จริงๆ ด้วย นี่คือนิมิตต่างๆ ที่เกิดในสมาธิของนักปฏิบัติบางราย และปัญหาที่เกิดจากสมาธิก็มีมากดังกล่าวมา จึงขอยุติไว้เพียงเท่านี้

ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นตามขั้นปัญญายิ่งมีมากกว่าสมาธิ ทั้งลึกซึ้งและ
สลับซับซ้อนกว่าสมาธิอีกมากมาย วันหนึ่งๆ เกิดได้ไม่มีกำหนด ต้องอาศัย
ปัญญาเป็นผู้คลี่คลายแยกแยะแก้ไขเป็นตอนๆ ไป มิฉะนั้นไม่มีทางผ่าน
พ้นไปได้ นอกจากไม่สามารถผ่านไปได้แล้ว ยังทำให้เกิดงงงันอันตื้ออยู่เป็น
พักๆ เป็นวันๆ เพราะปัญหาแต่ละข้อมีความหนักเบาต่างกัน นักภาวนา
จำต้องเป็นนักไคร่ครวญไปในตัวโดยไม่มีใครมาบังคับ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น
แต่ละปัญหากหากเป็นเครื่องเขย่าสติปัญญาให้ตื่นตัวไปเอง นับแต่ขั้นอนุสสุกะ
จนถึงขั้นนามธรรมอันเป็นส่วนละเอียด ย่อมเป็นทางเดินของสติปัญญา
โดยแท้ นักปฏิบัติต้องเกิดปัญหาและปัญญาในตอนนี้แล มากกว่าทุกขั้น
ทุกตอนที่ผ่านมา ถ้าเข้าใจว่าตนมีภูมิจิตภูมิธรรมละเอียดคล่องแคล่วใน
อนุสสุกรรม และนามธรรม คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ปัญหามีได้
เกิดขึ้นมารบกวนใจ เลยคิดภาคภูมิใจว่าตนเป็นประเภท *สุขา ปฏิปทา* คือ ปฏิบัติ
สะดวก นั่นคือการภาคภูมิใจในความพอใจของการปฏิบัติเพื่อรื้อถอนราก
แก้วรากฝอย หรือรากเหง้าเคঁามูลของกิเลสทั้งปวงโดยไม่รู้ลึกตัว เพราะ
การแก้กิเลสด้วยปฏิปทาเริ่มแต่ขั้นสมาธิถึงขั้นปัญญาตามลำดับขั้นนั้นๆ
โดยมากต้องเกิดปัญหาต่างๆ แทรกขึ้นในระหว่างเป็นระยะๆไป ซึ่งเป็นการ
ปลุกหรือเขย่าสติปัญญาให้ตื่นตัวไปในขณะเดียวกัน ผู้ปฏิบัติธรรมไม่มี
ปัญหาใดๆ เกิดขึ้นบ้างเลย นั้นน่าจะปฏิบัติสะดวกเกินไป ถ้าเป็นขึ้นเนื้อ
ต่างๆ ก็ชนิดเขียงกล้วยไปตามๆ กัน ไม่กล้าเข้มารองรับให้สับหั่น นี่ก็กล้วย
ตัวประมาทนอนใจหรือตัวโมหะพากันกล้วยไปตามๆ กัน ไม่กล้ารับเข้า
ในบัญญัติ กล้วยจะไปทำลายจำพวกโมหะที่มีอยู่มากพอแล้วให้แตกคอก
แหวกแนวไปเสียหมดนั่นเอง เฉพาะขั้นปัญญาโดยตรงด้วยแล้ว ต้องเป็น
เรือนรังแห่งปัญหาแง่ต่างๆ จะพึงเกิดขึ้นเสมอในวันเวลาหนึ่งๆ ขณะที่

ปัญหาต่างๆ เกิดขึ้น สติปัญญาจะนิ่งนอนใจอยู่ไม่ได้ เพราะถูกปัญหานั้นๆ เขย่าเข้าน้ำใจอยู่ไม่หยุดจนทนอยู่เฉยๆ ไม่ได้ จำต้องทำการพิจารณาแก้ไข ให้ลุล่วงไปเป็นตอนๆ ซึ่งเป็นการดำเนินผ่านพ้นไปด้วยในขณะที่ปัญหา แต่ละข้อตกไป อูบายแยบคายต่างๆ ย่อมเกิดขึ้นเสมอ โดยสติปัญญา ที่ชูดคันคลีคลายพาให้เป็นไป การปฏิบัติที่ไม่มีปัญหาใดๆ เกิดขึ้นบ้างเลย ย่อมแสดงถึงความนอนใจของผู้ปฏิบัติเองว่า ไม่แสวงหาทางหลุดพ้นด้วยความสนใจเท่าที่ควร เพราะโดยมากปัญหาย่อมเกิดขึ้นจากการใคร่ครวญ ไตร่ตรองหาเหตุ จิตเป็นตัวการคอยรับเหตุดีชั่วอยู่ตลอดเวลา เมื่อสังเกตุ ใคร่ครวญอยู่บ้าง ย่อมต้องเจอสิ่งที่จะให้เกิดปัญหาเรื่องต่างๆ ขึ้นมา อันเป็นทางให้เกิดปัญญาในอันดับต่อไปสำหรับผู้สนใจต่อปัญญาเครื่อง ตัดพินกิเลส

จึงขอเรียนตามความรู้สึกว่า นักปฏิบัติใดที่ไม่มีปัญหาใดๆ เกิดขึ้น จากการปฏิบัติบ้างเลยนับแต่ขั้นสมาธิเป็นต้นไป นักปฏิบัตินั้นมีได้ปฏิบัติ เพื่อปัญญาความรู้แจ้งในสังขารทั้งหลายอย่างแท้จริง และย่อมจะหา ทางหลุดพ้นไปไม่ได้ เพราะสังขารฝ่ายผูกมัดจิตอันมีสมุทัยเป็นลำค้ำค้ำนั้น คือแหล่งแห่งปัญหาเครื่องปลุกหรือเขย่าทั้งมวล และมรรคมิถัมมาทิจู สัมมาสังกัปปะเป็นลำค้ำค้ำ เป็นแหล่งแห่งปัญญาทุกชั้นซึ่งเป็นเครื่องแก้ ปัญหาที่เกิดจากสมุทัยสังขารทั้งสองนี้ต้องทำหน้าที่ต่อกันอย่างเต็มภูมิ ก่อนจะผ่านไปได้แต่ละชั้นละภูมิ การที่สติปัญญาทำหน้าที่ต่อสมุทัยอันเป็น ต้นเหตุแห่งปัญหานั้น เรียกว่าปัญหาเกิด และเรียกว่าแก้ปัญหานั้นในวงปฏิบัติ ของนักภาวนาทั้งหลาย ดังนั้น ผู้ก้าวเข้าสู่ความสงบบ้างแล้ว จึงควรรู้ ศึกษานหาเหตุผลในลำดับต่อไป หรือเรียกว่าเริ่มต้นหาเรื่องให้เกิดปัญหา เพื่อปัญญาจะได้มีงานทำต่อไปไม่ว่างงาน อันเป็นลักษณะของคนขี้เกียจ

ทำความเข้าใจความสนิทติดจมอยู่กับความนอนใจที่เรียกว่าโมหะ กล่อมให้หลับตลอดเวลาไม่มีวันตื่นเอาเลย ซึ่งมีไช้ทางเดินของสมาธิ ปัญญา อันเป็นทางหลุดพ้นตามหลักของผู้แก้กิเลสด้วยสติปัญญา แต่จะอธิบายระบุว่าปัญหาที่เกิดขึ้นต้องเป็นปัญหานั้น ต้องเกิดในลักษณะนั้น และปัญญาที่จะนำมาแก้ไขปัญหานั้นต้องเป็นปัญญาเช่นนั้น ต้องใช้อธิบายอย่างนั้นดังนี้ ย่อมไม่ได้เรื่องทำนองนี้ต้องเป็นเทคนิค คือความแยกกายของแต่ละรายจะคิดผลิตขึ้นเพื่อเหมาะแก่กรณีนั้นๆ เป็นข้อๆ และเป็นรายๆ ไป เพราะคำว่าปัญหาก็ดี ปัญญาก็ดี มีมากมายและสลับซับซ้อนไปตามกลมารยาของกิเลสสมุทัย และความแยกกายของสติปัญญา ดังนั้น จึงลงไว้เท่าที่ควรไม่พ่นเพื่อเรื่อรังเกินไปจนทำให้ท้อถอยน้อยใจก่อนจะลงมือปฏิบัติอย่างไรก็ตาม การปฏิบัติทางใจเพื่อเหตุเพื่อผลจริงๆ จำต้องมีปัญหาและปัญญาเป็นข้าศึกศัตรูกันตลอดไป จนถึงที่สุดของเหตุและผลโดยสมบูรณ์แล้วนั้นแล ปัญหาเกี่ยวกับสมุทัยก็ดี ปัญหาเกี่ยวกับมรรคเครื่องแก้ก็ดี ย่อมหมดไปตามๆ กัน ท่านนักปฏิบัติทั้งหลายจึงกรุณาหนักแน่นในสติกับปัญญาที่จะพิสูจน์ปัญหาแง่ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวในทางสมาธิ และทางความรำพึงไตร่ตรองหรือทางปัญญาให้ลุล่วงไปด้วยความมีเหตุผลเป็นเครื่องดำเนิน กิเลสที่แทรกอยู่กับปัญหานั้นๆ จะหลุดลอยไปด้วยขณะที่ปัญหาลิ้นสุดลงแต่ละข้อ การอธิบายปัญหาที่จะพึงเกิดขึ้นโดยทางสมาธิและทางปัญญาที่คิดว่าพอเป็นแนวแก่ท่านผู้สนใจก็นับว่าพอสมควร จึงยุติไว้เพียงนี้

การสนทนาธรรมของพระกรรมฐาน ย่อมมีการเกี่ยวโยงไปถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากด้านสมาธิและด้านปัญญาอย่างแยกไม่ออก

จึงได้นำเรื่องที่ควรคิดหรือเป็นตัวอย่างบางตอนของผู้มีประสบการณ์จากการปฏิบัติมาลงไว้ ดังเรื่องของแม่ชีคนนั้นเป็นต้น ที่นำมาลงนี้เพียงเอกเทศเท่านั้น มิได้กว้างขวางมากมายนักดังที่ปรากฏกับท่านผู้ปฏิบัติเองเป็นรายๆ ไปที่มีนิสัยต่างๆ กัน การสนทนาธรรมของท่านจึงรู้สึกสลับซับซ้อนมากตามภูมิของผู้ปฏิบัตินั้นๆ จะรู้เห็นไปในแง่ต่างๆ กัน ปัญหาที่เกี่ยวกับสมาธิที่รวมลงแล้วมีลักษณะแสดงออกอย่างไรในขณะนั้นบ้าง รวมลงแล้วหยุดอยู่ในขั้นใด เช่น *ขั้นขมิภะ อุปจาระ อัปปนา* บ้าง ขณะที่รวมลงเพียงขั้นอุปจาระ จิตออกไปสัมผัสรับรู้กับอะไรบ้าง ซึ่งเป็นสมาธิที่มักมีปัญหามากกว่าสมาธิอื่นๆ บ้าง เหล่านี้เป็นแหล่งแห่งปัญหาที่ผู้ปฏิบัติอาจปรากฏเป็นบางราย แล้วนำมาสนทนากับหมู่คณะหรือครูอาจารย์ที่ตนเคารพเชื่อถือด้วยความจำเป็น ผู้มีปัญหาเกี่ยวกับภูมิจิตหรือภูมิปัญญาเป็นขั้นๆ ก็นำมาสนทนาต่อกันเพื่อทดสอบความรู้ความเห็นให้เป็นที่แน่ใจทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายผู้มาศึกษาได้ถามก็แน่ใจว่าไม่มีความล่อแหลมต่อความผิดพลาดในบรรดาปัญหาที่สนทนาผ่านมาแล้ว ฝ่ายผู้ให้การศึกษา ก็แน่ใจว่าปัญหาของท่านนั้นเป็นไปในร่องรอยเพื่อการถอดถอนกิเลสและเป็นเครื่องส่งเสริมในการพิจารณาเหตุการณ์ต่างๆ ตามความจำเป็น

ปัญหาเกี่ยวกับความติดขัดในการพิจารณาเพื่อผ่านไปเป็นพักๆ นี้สำคัญมาก ขณะพิจารณานั้น จิตติดอยู่กับอะไร จะควรพิจารณาแก้ไขอย่างไร จึงจะถูกและจะผ่านไปได้ คู่สนทนาหรืออาจารย์ต้องพยายามชี้แจงวิธีแก้ไขจุดนั้นๆ จนเป็นที่เข้าใจ เพื่อผู้นั้นจะนำไปปฏิบัติถูกและได้ผลเป็นระยะไป ปัญหาต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นแต่ละปัญหาทั้งด้านสมาธิและด้านปัญญาขั้นนั้นๆ ย่อมสร้างความหนักใจแก่เจ้าของได้พอดี นอกจากจะวินิจฉัยด้วยตัวเองแล้ว

ยังต้องอาศัยท่านที่เคยผ่านมาแล้วเป็นคู่ปรึกษาเป็นทอดๆ ไป เพื่อความ
แน่ใจในการปฏิบัติ และปัญหาที่วินิจฉัยและปรึกษาแล้วนั้นเป็นความมั่นใจ
ด้วยเหตุผลสมบูรณ์แล้ว ด้วยเหตุนี้พระกรรมฐานจึงมักมีการสนทนาธรรม
กันอยู่เสมอ เนื่องจากการปฏิบัติเป็นไปอยู่ตลอดเวลา

เวลาท่านสนทนากันอย่างถึงพริกถึงขิง ถึงเหตุผลอรรถธรรม
จริงๆ นั้น ท่านมักสนทนากันระหว่างสองต่อสอง การสนทนาแบบนี้ต้อง
เป็นโอกาสเหมาะๆ และนานๆ ท่านจะได้มาพบกัน ซึ่งต่างฝ่ายต่างมี
ความกระหายอยากฟังผลแห่งการปฏิบัติธรรมทางใจของกันและกัน
การสนทนาจึงมักเริ่มต้นจากการปฏิบัติ หนึ่ง เริ่มจากที่เคยสนทนากันแล้ว
เป็นต้นไป หนึ่ง โดยฝ่ายหนึ่งเริ่มเรื่องของตัวเองจากลำดับดังกล่าวเรื่อยไป
จนถึงปัจจุบันที่จิตกำลังเป็นอยู่ ลำดับต่อไปถ้ายังไม่มีโอกาสซักซ้อม
ปัญหาที่ผู้ฟังข้องใจ ผู้ฟังก็เริ่มเล่าเรื่องของตนให้อีกฝ่ายหนึ่งฟังต่อไป
เริ่มแต่ต้นจนเต็มภูมิที่รู้ที่เป็นมา จากนั้นถ้าท่านผู้ใดยังข้องใจในแง่
แห่งธรรมหรือปัญหาที่มีแฝงอยู่ในธรรมที่ฝ่ายหนึ่งเล่าให้ฟัง ท่านผู้นั้น
ก็สนทนาซักซ้อมความเข้าใจต่อกันต่อไปอีก จนเป็นที่ลงกันได้ด้วยความ
สนิทใจ อีกประการหนึ่ง ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเห็นว่าปัญหาบางแขนงที่
นำมาสนทนาต่อกันนั้น ยังไม่เป็นที่สนิทใจของฝ่ายที่มีภูมิเหนือกว่า
ก็อธิบายแนะแนวให้ ถ้าควรดัดแปลงแก้ไขก็อธิบายวิธีแก้ไขให้ฟัง ถ้าควรด
ไม่ควรดำเนินวิธีนั้นต่อไปจะมีความเสียหายตามมา ก็ชี้แจงให้ฟังจนเป็น
ที่เข้าใจ การสนทนาธรรมทางด้านปฏิบัติจึงเป็นมงคลทั้งสองฝ่ายตาม
ความรู้สึกของผู้เขียน เพราะต่างฝ่ายต่างฟังกันด้วยความจดจ่อต่อเนื่อง
ตั้งแต่ต้นจนอวสานแห่งการสนทนา และได้รับธรรมานุสรณ์จากกันไปเป็นที่

ระลึกและปฏิบัติตามอย่างหาคุณค่าใดๆ มาเทียบประมาณมิได้ ความระลึก
ในบุญคุณของกันและกันก็ไม่มีเวลาสิ้นสุดตลอดวันตายไม่มีทางเป็นอื่น

ขณะที่ท่านกำลังสนทนาธรรมกัน บางครั้งก็ยังมีพระซี้ดื้อไม่เข้าใจเรื่อง
เช่นผู้เขียนขโมยไปแอบฟังจนได้ จะว่าผิดพระวินัยเพราะไปแอบฟังคำ
ของภิกษุอื่นทะเลาะวิวาทกันๆ ปัญหานี้ก็ไม่เข้าใจในลักษณะนั้น จึงพอเป็น
โอกาสให้พระประเภทไม่เข้าใจเรื่อง มีช่องทางแสวงธรรมจากวิธีนั้นได้
ขณะนั้นแลคือเวลาเป็นทองเป็นธรรมทั้งแท่งของทั้งคู่สนทนา ทั้งผู้ไป
แอบฟังยิ่งกว่าเวลาอื่นใด เพราะเป็นเวลาทั้งที่ทั้งสองท่านถ่ายทอดธรรม
ออกจากดวงใจมาเป็นขวัญหูขวัญใจของกันและกัน แม้ประเภทแอบฟัง
ก็สนุกขโมยเก็บกวาดธรรมจากท่านมาเป็นขวัญใจของตนต่อไปอีกต่อหนึ่ง
แบบนี้ภราษณฺ์ขโมยธรรม ซึ่งไม่ค่อยจะปรากฏมีมากนักในวงพุทธศาสนา
เฉพาะวงปฏิบัติทั้งครั้งพุทธกาลและสมัยปัจจุบันน่าจะมีแฝงอยู่บ้าง
เรื่อยมา เพราะเป็นสิ่งที่หาฟังได้ยากในธรรมสภาทั่วไป เนื่องจากธรรมนั้น
มิใช่ธรรมสภาที่ควรออกในที่สาธารณะ แต่เป็นธรรมที่มีอยู่เฉพาะของ
แต่ละราย จะหาโอกาสสนทนากันตามความถนัดใจเป็นบางกาลบาง
สถานที่ และกับบุคคลบางคนเท่านั้น

การสนทนาธรรมของบางท่านที่มีภูมิจิตภูมิธรรมสูงสนทนากันนั้น
กินเวลาหลายชั่วโมงกว่าจะจบลงได้แต่ละฝ่าย เพราะเกี่ยวกับวิธีการ
บำเพ็ญ สถานที่บำเพ็ญ การแก้ปัญหาสำคัญลงได้แต่ละปัญหาซึ่งมีจำนวน
มากต่อมากด้วยกัน และเวลาเข้าใจธรรมแต่ละขั้นหลังจากแก้ปัญหา
สำคัญลงได้ จึงเป็นเรื่องยืดเยื้อและสลับซับซ้อนมาก กว่าที่พระภิกษุจะ
ความเป็นมาของจิตแม้เพียงตอนสำคัญๆ จบลง ก็ยังต้องกินเวลานาน

แต่ละฝ่ายเล่าก็ยังมีนัยแห่งการพรรณนาความเป็นมาของตนยืดยาว และ สลับซับซ้อนคล้ายคลึงกัน ทั้งนี้เพราะเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จำต้อง เล่าในประเด็นสำคัญที่ควรเล่าเพื่ออีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจ ระหว่างเหตุกับผล ว่าสมดุลงหรือขัดแย้งกันประการใดบ้าง เนื่องจากผลแห่งกรรมทุกชั้นที่ ปรากฏขึ้นจากการปฏิบัติ จำต้องแสดงถึงเหตุคือวิธีการดำเนินกำกับไปด้วย ดังนั้นการสนทนาธรรมจึงต้องกล่าวถึงเหตุเป็นคู่เคียงกันไป จะเป็นฝ่ายใดรู้ ฝ่ายใดเล่าก็ตาม ต้องยกเหตุคือการดำเนินเป็นเครื่องยืนยัน และผลที่ ได้รับขึ้นแสดงเป็นคู่เคียงกันไป ที่น่าฟังมากและจับใจไม่ลืมนแม้วันตาย ก็ตอนท่านเล่าถึงขณะจิตที่พลิกตัวด้วยอุบายสติปัญญาทันกับกลมารยา ของกิเลสแต่ละประเภท แล้วผ่านพ้นไปได้เป็นระยะ กับขั้นสติปัญญา พอตัวรู้เท่าทันราคะตัณหา แล้วจิตกับกิเลสประเภทนี้ขาดจากความสืบต่อกันไปในขณะนั้น และขั้นที่จิตมีกำลังเต็มภูมิแล้ว คว้าวิชาซึ่งเป็นรากแก้ว ของวิภูฏะลงได้ เหล่านี้ซึ่งเป็นธรรมอัครรย์หาฟังได้ยากในชีวิตของ คนๆ หนึ่ง ซึ่งเกิดมาส่วนมากทั้งท่านและเรามากจะตายเปล่า ไม่เคยมีเสียง ของท่านผู้ปฏิบัติและรู้ธรรมประเภทนี้มาผ่านหูเลย นอกจากเสียงอีโรโปเก ที่เหยียบย่ำทำลายสุขภาพทางกายและทางใจ ดังเราๆ ท่านๆ ฟังกันอยู่ ทุกวันนี้จนเบื่อแทบอกแตกตายอยู่แล้ว แม้เช่นนั้นก็อดพูดอดฟังกันไม่ได้ เพราะเป็นประเภทอาหารก้นหม้อ ถ้าไม่ทานก็ไม่ทราบจะทานอะไร

แต่การสนทนาธรรมกัน ท่านกล่าวไปตามหลักธรรมชาติที่เกี่ยวข้อง กับจิตในวงปฏิบัติ มิได้กล่าวถึงขั้นถึงภูมิแห่งธรรมนั้นๆ เลยว่า ได้ขั้นนั้น ขั้นนี้ เช่น ได้บรรลุนิโรธตาฯ อรหัตต์ ไม่ว่าท่านองค์ใดสนทนา ท่านรู้ลึกถนัด ไปตามวิสัยป่าเถื่อนมากกว่าจะเป็นวิสัยของผู้เจริญและจัดเจนในสังคม

ในวงปฏิบัติ ถ้าได้ยินท่านองค์ใดพูดแบบบ้านเมืองที่เจริญแล้วออกมาว่า “สำเร็จขั้นนั้นขั้นนี้” ดังนี้ เพื่อนฝูงจะรู้สึกอะไรๆ ไม่สนิทใจกับท่านองค์นั้น ขึ้นมาแบบพิกุล และออกจะเริ่มคลายความสนิทใจทันที เพราะ กิริยาชื่อนั้นไม่มีท่านผู้ใดแม้มุ่งต่อธรรมขั้นนั้นๆ อยู่อย่างเต็มใจอาจ พูดออกมาได้ เนื่องจากท่านเห็นว่าเป็นธรรมอันสูงสุดในแดนแห่งธรรม ที่ท่านสมมุติไว้ จึงพากันเทิดทูนไม่กล้าอาจเอื้อมในทางวาจา แต่มุ่งสัมผัส ทางใจด้วยข้อปฏิบัติมากกว่าการแสดงกิริยาอันน่าเกลียดออกมาให้ โลกเห็น แต่การแสดงออกด้วยความสำคัญว่าตนสำเร็จ ซึ่งเกิดจาก ความไม่รอบคอบแต่เจตนาอย่างดีอยู่ก็มี การแสดงออกเป็นอุบายวิธีจะไป เทียบโลกพระจันทร์ พระอังคารก็มี ซึ่งเป็นเจตนาที่หยาบคายร้ายกาจ สิ้นดี ไม่ควรจะมีในวงปฏิบัติ ประเภทแรกพอให้อภัย ควรช่วยเหลือได้ ด้วยวิธีใด ต่างก็พยายามช่วยเหลือสุดความสามารถ ไม่ค่อยมีท่านผู้ใด รังเกียจ นอกจากสงสารแล้วช่วยตักเตือนด้วยความเมตตา เพราะเรื่อง ท่านองนี้อาจมีได้ในวงปฏิบัติ เพราะทางไม่เคยเดินย่อมมีรู้มีหลงได้ทั้ง ท่านและเรา ดังเคยมีมาแล้วในสมัยปัจจุบันนี้เอง ท่านที่ว่านี่ก็เป็นนักปฏิบัติ มีความสนใจในธรรมอย่างแรงกล้า ไปบำเพ็ญธรรมอยู่ในภูเขา พอตอน ดึกสงัด จิตก็เกิดสงัดขึ้นมาในเวลาเที่ยงคืน ท่านเองเข้าใจว่าตนสำเร็จ พระอรหันต์ไปแล้ว จึงคว้าเอากล่องยานัตถ์ในย่ามมาเป่าแทนนกหวีด “ปืดๆ” ให้สัญญาณเร่งเรียกเพื่อนๆ ที่ไปด้วยกันมาหาในขณะนั้น เมื่อต่างตกใจรีบมาถาม ท่านก็บอกตามตรงว่า “ผมสำเร็จแล้ว สำเร็จ เมื่อสักครู่นี้เอง นึกสงสารเพื่อนๆ จึงได้เป่านกหวีดเรียกให้มาหา” ส่วนจะจริงหรือเท็จนั้นไม่มีใครทราบได้ ขณะนั้นเพื่อนๆ สององค์นี้กดำหนิ อยู่ภายในว่า “สำเร็จแบบเป่านกหวีดนี้มันอะไรกันก็ไม่รู้ พิสดารเกินไป

แล้วนี่” แต่ไม่กล้าออกปากพูดออกมา พอเที่ยงคืนวันหลังก็ได้ยินเสียง
นกหวีดดังลั่นสนั่นภูเขารุ่งขึ้นอีกแล้ว เพื่อนๆ ได้ยินก็นึกเอือมในใจว่า
“เป่านกหวีดคราวนี้จะสำเร็จขั้นบ้าหรือขั้นอะไรกันอีกน้า เมื่อคืนนี่ก็
สำเร็จอรหัตไปแล้ว แล้วบัดนี้จะสำเร็จอะไรกันอีกก็ 모르 ยู้งจริงพระอรหันต์
องค์นี้” แต่ก็ฝืนใจมาเพราะมาด้วยกัน จะทำเฉยเสียก็ดูกระไรอยู่ พอมาถึง
ก็ถามว่าคราวนี้สำเร็จขั้นไหนกันอีก พระอรหันต์นกหวีดตอบว่า ก็มันไม่
สำเร็จนี่ท่าน คินทีแล้วเข้าใจผิดต่างหาก เพิ่งมาเข้าใจเดี๋ยวนี้ว่ามันยังอยู่
จึงได้รับเป่านกหวีดให้มาหา จะได้แก้ข่าวว่ามันยังไม่สำเร็จ นี่มันโกหกผม
ต่างหาก กิเลสนี้เก่งจริง ต่อไปนี้จะทรมาณมันอย่างหนัก โมโหจริง ถูกกิเลส
หลอกได้ เพื่อนถาม ก็คินทีแล้วก็ดี คินทีก็ดี ทำไมจึงพูดออกมาแบบพละมาๆ
ไม่มีสติอยู่กับใจบ้างหรืออย่างไร เดี่ยวเขาจะว่ากรรมฐานบ้า ผมน่าจะ
จะตายอยู่แล้วเวลานี้ ก็กิเลสมันหายเงียบไปนี่ นึกว่ามันตายแล้ว ก็ต้อง
ฉลองชัยชนะบ้างซิท่าน ด้วยการเป่านกหวีดไล่ละ แต่คินทีมันโผล่ขึ้นมาอีก
มิได้ตายดังที่เข้าใจ จึงรีบบอกหมู่เพื่อนอีกนะซิ ถ้าเป็นความสำคัญผิด
แบบนี้ก็ไม่มีใครถือสา นอกจากนึกขบขันและนำหัวเราะไปธรรมดา
ส่วนประเภทหลังเป็นประเภทที่น่าเกลียดน่ากลัวมาก แต่ผู้ชอบไปโลก
พระจันทร์นั้น มักจะชอบประเภทนี้กันมาก จึงมักมีโรคพระจันทร์แฝงอยู่
ในวงปฏิบัติเรื่อยมาอย่างแก้ไม่ตก

เฉพาะท่านอาจารย์มั่น เท่าที่ทราบไม่เคยปรากฏเลยที่จะพูด
พาดพิงองค์ท่านไปเกี่ยวกับมรรคผลว่า ท่านได้ขั้นนั้นภูมินี้ รู้สึกท่านเคารพ
ในชั้นภูมิธรรมนั้นๆ มาก นอกจากจะพูดไปตามความจริงของธรรมที่
ปรากฏขึ้นกับท่านเอง แม้ที่เขียนไว้ในประวัติว่าท่านสำเร็จขั้นนั้นๆ เฉพาะ

องค์ท่านเองก็มีได้แสดงออกอย่างนั้น แต่หากเป็นเพราะผู้เขียนซึ่งเป็นคนโง่ นำเรื่องท่านมาลงตามความเข้าใจที่ได้ฟังธรรมในหลักธรรมชาติของท่านต่างหาก ที่นำลงเช่นนั้นโดยมีความมุ่งหมายอยากให้คุณผู้อ่านผู้ฟังได้อ่านได้ฟังอย่างถึงใจ แม้ตนมิได้เป็นอย่างดีท่าน ก็พอได้อ่านได้ฟังเป็นขวัญใจและอบอุ่นกระตุ้นเตือนประสาทพอดีนตนบ้าง ไม่นอนจมปลักอยู่โดยถ่ายเดียว การพูดเรื่องอุบายของสติปัญญาทำการพลิกแพลงกับกิเลส และวิถีจิตที่ด้นดั้นบนทอนกิเลสทั้งหลายด้วยวิธีต่างๆ อันเป็นลักษณะท่าทางของอาชาไนยนั้น ยกให้ท่านอาจารย์มั่นผู้เป็นเจ้าของประวัติในสมัยปัจจุบันโดยไม่มีทางติได้สำหรับผู้เขียน แต่ที่ท่านจะพูดว่าผมสำเร็จขั้นนั้นภูมินี้แห่งธรรมนั้น ไม่เคยได้ยินจากท่านเลย เพราะความฉลาดแหลมคมของท่านผู้เป็นเนติแบบฉบับแก่โลกสมัยปัจจุบัน จึงไม่แสดงออกซึ่งสิ่งแสดงต่อหลักความดีงามแห่งพระธรรมวินัยอันเป็นองค์แทนของศาสดา ความฉลาดรอบรู้หากเตือนให้ทราบในฐานะของศาสดากับของท่านเองซึ่งเป็นสาวกที่มีความแตกต่างกันโดยทางสมมุติ ขณะที่ท่านเองก็ยังคงอยู่ในสมมุติโดยทางธาตุชั้นร์แม้จิตผ่านพ้นไปแล้ว จึงควรยึดมาเป็นคติแก่นุชนรุ่นท่านๆ เราๆ พอจะมีบางอายตติตตัวตติใจบ้างไม่เลยเถิดเตลิดเปิดเปิงจนผู้ปฏิบัติธรรมกลายเป็นบุคคลที่น่าขยะแขยงในสังคมที่ยังเคารพสมมุติอันดีงามทั้งหลายอยู่

ความจริงผู้ปฏิบัติธรรมที่มีภูมิธรรมในใจที่น่าเคารพนับถือ เพียงกิริยาที่แสดงออกก็พอทราบได้ว่าเป็นผู้ควรแก่โลกแก่ธรรมเพียงไร ไม่จำเป็นต้องนำสิ่งที่น่าเอือมออกประกาศ โลกก็เคยใช้ความสังเกตพอรู้อะไรดีชั่วกันมาอยู่แล้ว เพราะในโลกมนุษย์พุทธบริษัทเรามีได้มีเฉพาะคนโง่รักษา

ศาสนาโดยถ่ายเดียว ที่ควรจะนำวิธีการซึ่งนักปราชญ์ชาติอริยะจะพึงทำหามาใช้ประกาศศาสนา เนื่องจากวิธีที่ดั้งเดิมและละเอียดสุขุม ซึ่งเต็มไปด้วยอรรถด้วยธรรมความจริงทั้งหลายที่ท่านเคยพาใช้เพื่อความราบรื่นชื่นใจแก่หมู่ชนยังไม่หายสาบสูญไปจากศาสนาและวงปฏิบัติ ยังเป็นวิธีที่ทรงดอกทรงผลที่น่ารื่นรมย์ชื่นตาเย็นใจแก่ผู้ได้เห็นได้ชมตลอดมาถึงปัจจุบัน ดัง พระอัสสชิอรหันต์ ท่านแสดงธรรมแก่ พระสารีบุตร พุทธสาวก ซึ่งเป็นความถ่อมตนเจียมตัวสมนามท่านที่เป็นพระชินาสพไม่มีโลกามิสีใดๆ เข้าไปแอบแฝงใจได้ มีนัยแห่งธรรมที่แสดงออกในเวลานั้นว่า รูปเพ็งบวชในธรรมวินัยใหม่ๆ ยังไม่มีความรู้ลึกซึ้งกว้างขวาง จึงไม่อาจแสดงธรรมให้ท่านฟังอย่างพิสดารกว้างขวางได้ จะขอแสดงแต่ใจความเพียงย่อๆ เท่านั้นว่า ธรรมทั้งหลายเกิดแต่เหตุ และดับเพราะเหตุพาให้ดับ พระสมณโคดมผู้เป็นศาสดาของรูปทรงแสดงสั่งสอนอย่างนี้เพียงเท่านั้นพระสารีบุตรคลั่งปัญญาที่กำลังเป็นปริพาชก และกำลังยืนอยู่ระหว่างทางสองแพร่งแห่งลัทธิเดิมกับพระพุทธศาสนา ก็ทราบธรรมรสทันทีในขณะนั้น และยัดสายทางแห่งพุทธศาสนาเข้าสู่ดวงใจอย่างฝังลึกทันที รวกับจะอุทานว่าได้พบเส้นชีวิตที่ฝากเป็นฝากตายอย่างสมใจแล้ว จากท่านผู้มหาคุณอัสสชิเถระอย่างไม่คาดฝัน เป็นเพียงเพศเดิมแห่งปริพาชกเท่านั้นยังปรากฏอยู่ในร่าง ส่วนสมณเพศที่หนึ่งทางภายในที่ได้รับจากพระอัสสชิเถระนั้น ได้เป็นอริยสาวกผู้หนึ่งโดยธรรมชาติไปแล้ว แม้เช่นนั้นปริพาชกอุปติสยังไม่ทราบเลยว่าอาจารย์ผู้ให้กำเนิดแห่งอริยภูมิแก่ตนเป็นสมณะที่เท่าไร เพราะท่านพระอัสสชิมิได้สนใจกับการประกาศตนอันเป็นเพียงลมปากผ่านออกมาแล้วก็หายไป ยิ่งกว่าการประกาศธรรมของจริงให้อุปติสได้รับผลเป็นที่พึงพอใจในเวลานั้น นี่คือ

อริยประเพณีของท่านผู้มีความสิ้นสุดจากโลกามิสอันมีพิษราวกับเบ็ด ที่เป็นภัยแก่ฝูงปลาฉนั้น การปฏิบัติต่อโลกจึงมีแต่ของอัศจรรย์ออกแสดง กระแสเสียงและกิริยาที่ท่านแสดงธรรมแก่อุปติสปริพาชกครั้งนั้น แม้จะเป็นเวลานานได้สองพันปีแล้ว ก็เหมือนยังกึกก้องกังวานอยู่ในโสตประสาทของชาวพุทธเรา มิได้ร่วงโรยไปตามกาลสมัยเลย แม้อุปติสที่ได้ถูกชุบชีวิตใหม่จนกลายเป็นพระสารีบุตรพุทธสาวกแล้ว ก็มิได้ผองพององค์ดังที่มักปรากฏอยู่เสมอมาเลย ยิ่งยังมีความเคารพระลึกในพระคุณท่านผู้เป็นอาจารย์ จนเป็นที่ปรากฏเด่นในวงพระสาวกทั้งหลาย ตลอดมา ทั้งได้รับความยกย่องสรรเสริญจากพระบรมศาสดาด้วยว่าเป็นผู้รู้จักบุญคุณของผู้อื่นที่เคยมีแล้วแก่ตนแม้น้อยก็มิได้หลงลืม ดังเรื่อง *ราชพราหมณ์* เป็นตัวอย่าง ซึ่งได้รับการบวชเพราะพระสารีบุตรเป็นผู้รับอาสา ได้ด้วยความระลึกในบุญคุณที่ราชพราหมณ์เคยนำข้าวมาใส่บาตรท่านทัพพีหนึ่ง ซึ่งถ้าเทียบกับธรรมดาของสามัญทั่วๆ ไปก็คงไม่มีอะไรพอเป็นเครื่องระลึกได้ เพราะความเป็นอัครสาวกเบื้องขวาอันเป็นตำแหน่งใหญ่โตรองพระพุทธเจ้าลงมาอาจบดบังลบล้างความเป็นของเล็กน้อยไปในตัว แต่ธรรมและอัครสาวกผู้เป็นคลังแห่งธรรมจึงมิได้เป็นดังที่โลกมักเป็นกัน คือยิ่งดียิ่งเด่น ใครไปบำเพ็ญความดีกับท่าน แม้เล็กน้อยก็พลอยเด่นไปด้วย เพราะความดีของท่านพาให้เด่น ทั้งนี้เพราะความดีนอกกับความดีใน สมบัติภายนอกกับสมบัติภายในต่างกัน การแสดงออกของผู้มีสมบัติดังกล่าวต่างๆ กันจึงมีลักษณะต่างกัน ดังนั้น การเสวยกับการประดับสมบัติทั้งสองนี้จึงมีความสวยงามลึกซึ้งต่างกัน ดังเหตุระหว่างพระอัสสชิกับพระสารีบุตรคราวยังเป็นอุปติสปริพาชกแสดงต่อกัน จึงเป็นที่ซาบซึ้งตรึงใจ เพราะเป็นกิริยาของท่านผู้หมดเยื่อใยใน

อามิสทั้งปวงที่โลกปรารถนากัน จึงเป็นการแสดงออกที่บอกให้โลกทราบ โดยนัยว่า “ท่านสมบูรณ์ทุกอย่างแล้ว” ไม่มีความบกพร่องต้องการอะไรอีก แม้คำสรรเสริญเยินยอ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงกาฝากที่คอยเกาะกิน เพื่อสร้างเนื้อหนังของตัวให้เจริญด้วยการทำลายสิ่งที่ดีที่ตนอาศัยให้ย่อยยับไป ท่านจึงไม่ยอมให้สิ่งเหล่านี้ไปอาศัยเกาะกิน ดังที่โลกยอมตัวเป็นภาชนะของมันตลอดมาไม่มีวันอิ่มพอ ฝ่ายพระสารีบุตรซึ่งเป็นคลังแห่งมหาสติมหาปัญญา กตัญญูกตเวทิตา เวลาประกาศคุณสมบัติของท่านผู้มีคุณแก่ตนออกมา แทนที่การประกาศความดีของผู้อื่นที่มีแก่ท่านให้โลกทราบ แต่กลับเป็นการสื่อแสดงถึงความเป็นผู้เด่นในคุณธรรมข้อนี้มากขึ้น เพราะการแสดงออกนั้นไม่มีความเยอใยเสียดายที่ฐิมานะว่าท่านเป็นถึงชั้นอัครสาวก ไม่ควรแสดงคุณของท่านผู้อื่นจนเป็นการลบถ่างฐานะของตน แต่กลับคว้าเอาฐานะที่น่าสงวนอย่างยิ่งนั้นขึ้นมาเป็นเครื่องรำลึกว่า สิ่งอัศจรรย์ในตัวเราเหล่านี้เกิดมีขึ้นมาได้เพราะท่านผู้อื่นช่วยอนุเคราะห์เมตตา แล้วประกาศคุณธรรมที่ได้รับจากท่านผู้นั้นให้สูงยิ่งขึ้นโดยไม่มีการแบ่งรับแบ่งสู้ อันเป็นนิสัยของคนเห็นแก่ตัวเหลืออยู่เลยด้วยเหตุนี้คุณธรรมทุกด้านบรรดาที่มีอยู่ในองค์ท่านพระสารีบุตร พุทธสาวก จึงปรากฏเด่นในวงพุทธศาสนาตลอดสมัยปัจจุบัน

ปฏิบัติที่พระอัสสชิกับพระสารีบุตรดำเนินมา จึงเป็นที่ประทับใจท่านที่หวังพึ่งผู้อื่นเพื่อเป็นเครื่องพุงตลอดเวลาที่ยังหวังพึ่งผู้อื่นอยู่ และเทิดทูนคุณธรรมนั้นไว้บนเศียรเกล้าตลอดเวลา ไม่มีวันเสื่อมคลายหายสูญไปเสีย ศาสนาก็เจริญ หัวใจคนผู้รักธรรมและเทิดทูนธรรมข้อนี้ก็สงบเย็นเห็นความสุขในปัจจุบันทันตา ท่านอาจารย์มั่นเองก็ปรากฏเด่นในทางนี้

อยู่มาก เราพอทราบได้ตอนท่านพูดคุยคุณท่านอาจารย์เสาร์ขึ้นเทศน์
อยู่เสมอ โดยยกการแรกบวชและออกปฏิบัติที่แรกที่ได้อาศัยอยู่กับท่าน
เรื่อยมา ท่านอาจารย์เสาร์เป็นผู้ให้การอบรมทุกอย่างเกี่ยวกับความเป็นอยู่
และความประพฤติของนักบวช ตลอดการอบรมภาวนา พอมีความเข้าใจ
อะไรบ้างก็เพราะได้อาศัยท่านเป็นองค์แรกที่ให้กำเนิดความเป็นพระ
และเป็นกรรมฐานเรื่อยมา อันดับต่อมาก็พรรณาคุณของคณะศรีทธา
ญาติโยมและชาวป่าชาวเขาที่เคยมีคุณแก่ท่านในคราวบำเพ็ญเพียร
แบบเอาเป็นเอาตายเข้าแลกกัน สมัยท่านอยู่จังหวัดเชียงใหม่ ท่านเคย
ไปพักที่ไหน มักจะพรรณาคุณของคณะศรีทธาในแคว้นนั้นมิได้ขาด ข้อนี้
รู้ลึกจะเป็นนิสัยประจำองค์ท่าน มิฉะนั้นคงไม่แสดงออกจนเห็นได้ชัดแก่
ผู้อื่น

ตอนที่ผ่านมาได้พรรณาการสนทนาธรรมของพระกรรมฐานที่มีนัย
แห่งธรรมและปัญหาต่างๆ กันตามภูมิและนิสัยของแต่ละท่าน พอสรุป
ได้ว่า ความหายสงสัยปัญหาภายในใจเกิดจากการวินิจฉัยได้เอง หนึ่ง
เกิดจากการสนทนากันหรือมีครูอาจารย์เป็นคู่สนทนาด้วย หนึ่ง เกิดจาก
การฟังขณะท่านแสดงธรรมอบรม หนึ่ง การสนทนาธรรมระหว่างกรรมฐาน
ด้วยกันเป็นไปอย่างเรียบง่าย ถ้าเทียบกับสภากรรมฐานก็คือสภาหนูเราดีๆ
นี้เอง มิใช่สภาแมวอะไรเลย แต่การสนทนาธรรมกันท่านถือเป็นสำคัญ
และเป็นคู่เคียงกับการปฏิบัติ ฉะนั้นพระกรรมฐานจึงมีการสนทนากันอยู่
เสมอจนปัจจุบันทุกวันนี้

จนวนวาระสุดท้ายแห่งปฏิปทา จึงขอกล่าวถึงพระอาจารย์สำคัญอีก
องค์หนึ่งซึ่งเป็นลูกศิษย์ท่านพระอาจารย์มั่นบ้างเล็กน้อย เพื่อเป็น

อนุสรณตฤิยะแต่ท่านที่ไม่เคยผ่านประวัติท่าน คือ พระอาจารย์พรหม ท่านอยู่วัดบ้านดงเย็น อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ที่เพิ่งมรณภาพไปเมื่อเร็วๆ นี้ ผู้เขียนเคยได้อ่านประวัติย่อที่พิมพ์แจกในงานศพท่านเหมือนกัน แต่หลงลืมไปบ้างแล้ว ทางวัดได้ถวายเพลิงท่านเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๑๔ ท่านมีประวัติย่อประจำองค์อยู่แล้ว แต่ที่มาเขียนซ้ำอีกเล็กน้อยนี้ เพื่อท่านที่ยังไม่ได้รับหนังสือนั้นจะพอมีทางทราบได้บ้างว่าท่านเป็นพระเช่นไร ที่ระบุนามท่านนี้เพราะประวัติท่านได้ระบุไว้อย่างชัดเจนแล้ว จึงคิดว่าน่าจะไม่ต้องซ้ำกันกับที่เขียนผ่านมาซึ่งมิได้ระบุนามท่านองค์อื่นๆ แต่การเขียนนี้จะไม่ขอกล่าวถึงความเป็นมาแห่งพรवासของท่าน จะนำมาลงเฉพาะที่จำเป็นและปฏิบัติทาที่เกี่ยวกับนักบวชท่านเท่านั้น

ก่อนบวชทราบว่าท่านประกาศความใจบุญอันกว้างขวางแก่โลก ให้คนแถบนั้นทราบโดยทั่วกันว่า ท่านประสงค์จะสละทานในบรรดาสมบัติที่มีอยู่ทั้งสิ้น ทั้งที่มีวิญญูณและหาวิญญูณมิได้จนหมดสิ้น แล้วท่านและศรีภรรยาคู่บารมีได้ออกบวชตามเสด็จพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายให้ทันในชาตินี้ ไม่ขออยู่ในโลกเกิดตายให้เนิ่นนานต่อไป ท่านผู้ประสงค์การสงเคราะห์โดยไม่คิดค่าตอบแทนใดๆ กรุณามารับทานนี้ไปเป็นสมบัติอันชอบธรรมของตนภายในกำหนดที่กำลังประกาศนี้ ทราบว่าท่านประกาศให้ทานอยู่หลายวัน ประชาชนผู้ยากจนต่างๆ จึงพากันหลั่งไหลมารับทานเป็นจำนวนมาก จนวัดถูทุกประเภทหมดสิ้นไปภายในไม่กี่วัน ทั้งนี้เนื่องจากท่านเป็นผู้มีฐานะมั่นคงมั่งมีสมบัติมากในแถบนั้น เพราะท่านเป็นพ่อค้าสารพัดอย่าง แต่ไม่มีลูกหญิงชายเป็นของตัวเองนับแต่วันแต่งงานกันมา มีเฉพาะศรีภริยาและเหล่าหลานญาติมิตรบ้างเท่านั้น ซึ่งต่างยินดี

ในการสละทานเพื่อความออกเป็นนักบวชด้วยกัน เมื่อการให้ทานเสร็จ ลึกลงแล้ว ทั้งสองคนต่างแยกทางกันเดิน ท่านเองก็ออกบวชเป็น พระธุดงค์กรรมฐาน มุ่งหน้าต่อท่านพระอาจารย์มั่นเป็นที่ฝากเป็นฝากตาย ในชีวิตพรหมจรรย์ ส่วนศรียาก็ไปอีกทางหนึ่งเพื่อบวชเป็นชี มุ่งหนีสงสาร สมความปณิธานที่ปรารถนาไว้ และดำรงตนอยู่ในเพศพรหมจรรย์จน อวสานแห่งชีวิต มิได้เอนเอียงหวั่นไหวต่อโลกามิสใดๆ ทั้งสิ้น ซึ่งควรเป็น ตัวอย่างได้เป็นอย่างดี

เฉพาะท่านอาจารย์พรหม ตอนบวชที่แรกยังไม่สมความมุ่งหมาย ที่ตั้งไว้ ต้องไปอาศัยท่าน*พระอาจารย์สาร* เป็นผู้พาอยู่อบรมไปก่อนจนกว่า โอกาสจะอำนวย จากนั้นจึงได้เที่ยวไปทางจังหวัดเชียงใหม่เพื่อแสวงหา ท่านพระอาจารย์มั่น ซึ่งเวลานั้นท่านพักอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ นัยว่า ท่านอาจารย์พรหมนี้ได้เที่ยวไปในที่ต่างๆ จนถึงประเทศพม่า และพักอยู่ หลายเมืองด้วยกัน มีท่าน*อาจารย์ชอบ* ซึ่งมีนิสัยเด็ดเดี่ยวอาจหาญชนิด ถึงไหนถึงกัน แบบเพชรน้ำหนึ่ง เป็นหัวแหวนในวงเดียวกันเป็นเพื่อน เดินทาง เรื่องเหล่านี้ท่านอาจารย์พรหมเคยเล่าให้ผู้เขียนฟังเหมือนกัน แต่หลงลืมไปบ้างแล้ว มีปรากฏเหลืออยู่เพียงเล็กน้อยที่ได้นำมาเขียนนี้ เท่านั้น ผิดพลาดจึงขอภัยด้วย

ท่านมีเรื่องแปลกๆ และอัศจรรย์เกี่ยวกับการปฏิบัติทั้งภายในและ ภายนอกอยู่มากทั้งในและนอกประเทศ แต่จะขอผ่านไป ฟังแล้วทั้ง นำสงสารทั้งน่าตื่นเต้นเพลิดเพลิดและนำอัศจรรย์ในความเป็นนักต่อสู้ และความรู้ความเห็นของท่านในการบำเพ็ญและการเดินบुकป่าฝ่าดงไป ในที่ต่างๆ ที่ปราศจากบ้านเรือนผู้คน ในเวลาเช่นนั้น มีแต่ความอดอยาก

ทรมาณมากกว่าความอึดกายสบายใจ ท่านว่าบางวันก็พบหมู่บ้านและ
ได้บิณฑบาตมาฉันพอประทังชีวิต บางวันก็ยอมอดยอมทนต่อความ
หิวโหยอ่อนเพลียเพราะหลงทาง ทั้งนอนค้างอยู่ในป่าในเขา เฉพาะเวลา
ไปเที่ยวประเทศพม่า นั้น ท่านว่าลำบากมากในเวลาเดินทาง เพราะทางที่ไป
มีแต่ป่าแต่เขาซึ่งเต็มไปด้วยสัตว์เลื้อยคลานชนิด บางครั้งต้องปลงอนิจจัง
ต่อความเป็นอยู่ที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาณซึ่งสุดแสนจะทนได้และมี
ชีวิตสืบต่อไปในวันข้างหน้า ขณะนั้นปรากฏว่าอะไรๆ ภายในตัวราวกับจะ
สุดสิ้นลงพร้อมในเวลาเดียวกัน ลมหายใจก็เหมือนจะขาดความสืบต่อไป
ด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งในบรรดาเหตุทั้งหลายที่เป็นเครื่องกดถ่วงทรมาณ
ร่างกายและจิตใจ แต่ก็พอทนต่อไปได้ตามเหตุการณ์และวันเวลาที่ผ่านไป

การบำเพ็ญทางจิต ท่านก็มีกำลังก้าวหน้าและเป็นที่แน่ใจตัวเอง
ก็ตอนที่ไปถึงท่านอาจารย์มั่น รับการอบรมโดยสม่ำเสมอเรื่อยมา บางปี
ท่านเมตตาอนุเคราะห์ให้จำพรรษาด้วย และมีการเข้าๆ ออกๆ อยู่เสมอ
คือออกเที่ยวบำเพ็ญในสถานที่ต่างๆ ตามอัธยาศัย เมื่อเกิดปัญหาข้องใจ
ก็เข้ามารับการศึกษอบรมกับท่านเป็นระยะไป สมัยอยู่กับท่านอาจารย์มั่น
ที่จังหวัดเชียงใหม่ ทราบว่าท่านบำเพ็ญอยู่ที่เชียงใหม่อีกหลายปี แล้วจึง
ได้ตามท่านอาจารย์มั่นกลับไปจังหวัดสกลนคร

ท่านอาจารย์องค์นี้เป็นผู้มีนิสัยเคร่งขรึมและเด็ดเดี่ยวมาก สมที่สละ
สมบัติอันมีค่าออกบวชจริงๆ จึงขอสรุปผลแห่งการปฏิบัติที่ท่านได้รับ
เป็นที่พึงใจว่า ท่านได้สมบัติอันล้ำค่ามหัสจรรย์ที่จังหวัดเชียงใหม่ ในเขาลึก
กับคนชาวป่า ตามที่ท่านเล่าให้ฟังถ้าจำไม่ผิด แต่จำไม่ได้ว่าเป็นหมู่บ้านอะไร
เขาลูกใด และอำเภอใด ที่นั่นแลเป็นที่ปลดเปลื้องภาระแห่งวิญญานภายในใจ

ออกได้โดยสิ้นเชิง เมื่อท่านอาจารย์มั่นกลับไปจังหวัดสกลนครได้หลายปีแล้ว ท่านจึงได้ตามท่านไปราว พ.ศ. ๒๔๘๖ และจำพรรษาอยู่ที่วัดสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร จากนั้นท่านจึงได้หวนกลับมาสร้างวัดที่บ้านดงเย็น อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี อันเป็นภูมิลำเนาเดิม และได้มรณภาพลงที่นั่น ดังที่เขียนผ่านมาแล้ว

เมื่อถึงวันงานถวายเพลิงศพท่าน บรรดาพุทธบริษัทนักแสวงบุญทั้งหลาย ทั้งใกล้ทั้งไกล ตลอดจนชาวนครหลวง ก็อุตส่าห์สละเวลาไปเป็นจำนวนมาก แม้พี่น้องชาวเชียงใหม่ก็ยังอุตส่าห์ไปกัน ทุกๆ ท่านที่ไปมิได้คำนึงถึงความลำบากและสิ้นเปลืองใดๆ เลย มุ่งแต่ความสมหวังตั้งใจหมายในงานโดยถ่ายเดียว ฉะนั้น วัดที่ตั้งของงานแม้จะกว้างใหญ่ไพศาลในยามปกติธรรมดาแห่งสายตาคนทั่วไป แต่ก็ได้กลายเป็นวัดที่คับแคบแออัดขึ้นมาในเวลานั้น เพราะผู้คนพระเถรจำนวนมากต่างหลั่งไหลกันมาในงานท่าน แม้เช่นนั้นก็ได้เป็นความเอิกเกริกรื่นวายแก่งานแต่อย่างใดเลย เพราะต่างท่านต่างมาด้วยจิตผ่องใสใจศรัทธา มิได้มาด้วยความหวังอย่างอื่นที่อาจเป็นอันตรายแก่งานและประชาชนที่มาในงานได้ ตอนกลางคืนของงาน คณะกรรมการวัดได้จัดให้มีการอบรมกรรมฐานตลอดรุ่ง โดยขออาราธนาพระอาจารย์กรรมฐานผู้ทรงคุณวุฒิเป็นองค์แสดง ด้วยปกิณกรรมบ้าง ด้วยสมาธิธรรมบ้าง ด้วยปัญญาธรรมบ้าง สับปนกันไปเพื่อประโยชน์แก่ท่านที่เป็นนักบวชฝ่ายธุดงค์กรรมฐานซึ่งนานๆ จะได้มีโอกาสมาฟังกันบ้าง เพื่ออุบาสกอุบาสิกาที่สนใจธรรมปฏิบัติบ้าง เพื่อสาธุชนทุกๆ ไปบ้าง

การถวายเพลิงจริงท่านเริ่มเวลาประมาณสี่ทุ่มของคืนวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ ขณะประชุมเพลิงนั้น มีประชาชนพระเถรมาแสดงธรรมสังฆเวท เป็นจำนวนมากมาย ต่างท่านต่างมีทำอันสงบงามตาอย่างยิ่ง ราวกับต่าง ระลึกรำพึงถึงพระคุณและความดีงามท่านอาจารย์พรหมผู้เคยบำเพ็ญมา ด้วยความกล้าหาญชาญชัย และความเสียสละทุกอย่างไม่อาลัยเสียตาย และเคยประสิทธิ์ประสาทธรรมแก่บรรดาศิษย์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ หลิงชายไม่มีประมาณ แล้วได้จากไปตามกฎอนิจจัง และไม่มีใครแม้มีความ เคารพรักเลื่อมใสท่านอย่างสุดจิตสุดใจ จะช่วยต้านทานไว้ได้สักรายเดียว บางท่านที่ไม่เคยพบเห็นท่านมาก่อน อาจคิดไปในแง่กฎอนิจจังอันเป็น ธรรมสอนโลกและสอนตนมากกว่าจะคิดถึงแง่แห่งคุณธรรมท่าน

ขณะที่กำลังถวายเพลิง ในบริเวณเมรุจะมีเฉพาะคณะกรรมการที่ทำ หน้าที่ต่อศพท่านเท่านั้น ไม่มีใครเข้าไปยุ่งเกี่ยวเลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ คำโฆษณาประกาศเตือนอยู่เป็นพักๆ ก็ได้ หรืออาจเป็นเพราะมรรยาท ของท่านผู้เห็นภัยและคุณในขณะนั้น ก็ยากแก่การฉันทนิชฐาน

อัฐิท่านได้กลายเป็นพระธาตุในเวลาอันสั้น

อัฐิท่านที่ได้ทำการแจกจ่ายแก่ท่านที่มาในงานไปไว้เป็นที่ระลึก สักการบูชาในที่ต่างๆ มีมากต่อมาก จึงไม่อาจทราบได้ว่าของท่านผู้ใดได้ แปรสภาพจากเดิมหรือหาไม่ประการใดบ้าง แต่เมื่อไม่นานมานี้ ได้มีท่านที่ ได้รับแจกอัฐิท่านมาแล้ว อัฐินั้นได้กลายเป็นพระธาตุสององค์ และได้เชิญ ไปให้ผู้เขียนดูที่วัดอย่างประจักษ์ หลังจากนั้นก็ได้ทราบจากหนังสือพิมพ์ “ศรีสัปดาห์” อีกว่า อัฐิท่านได้กลายเป็นพระธาตุแล้วก็มี ที่ยังไม่กลายเป็น

ซึ่งอยู่ในขอบอันเดียวกัน จึงทำให้เกิดความอัศจรรย์ในคุณธรรมท่านว่า ท่านเป็นผู้บรรลุถึงแก่นธรรมโดยสมบูรณ์แล้ว ตั้งวงปฏิบัติเคຍพากัน คาดหมายท่านมาเป็นเวลานาน แต่ท่านมิได้พูดออกหน้าออกตาเหมือน ทางโลกปฏิบัติกัน เพราะเป็นเรื่องของธรรมซึ่งผู้ปฏิบัติธรรมจะพึงสำรวม ระวังให้อยู่ในความพอดี

ความผ่านพ้นทุกข์ทางใจของท่าน

กาลเวลาที่ท่านผ่านพ้นดงหนาป่ากิเลส และกองทุกข์ทางใจทั้งหมด ไปได้นั้น ท่านเล่าให้ผู้เขียนฟังเมื่อ พ.ศ. ๒๕๘๖ ว่า ท่านผ่านไปแต่สมัย พักอยู่จังหวัดเชียงใหม่ แต่ไม่ทราบว่าจะผ่านไปกี่ปีแล้ว ท่านจึงได้กลับไป จังหวัดสกลนคร จึงขอสรุปแต่ใจความว่า ปี พ.ศ. ๒๕๘๕ ที่ท่านไปจำพรรษา ที่วัดสุทธาวาส สกลนคร จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๓ อันเป็นปีท่านมรณภาพ ก็คง ไม่น้อยกว่า ๒๘-๒๙ ปี จึงพอจับใจความได้ว่า นับแต่วันจิตหลุดพ้นและ ครองขันธด้วยใจที่บริสุทธิ์ตลอดมาจนถึงวาระสุดท้าย นับว่านานพอสมควร ดังนั้น การที่อัฐิท่านสามารถกลายเป็นพระธาตุได้อย่างรวดเร็วในภายใน ไม่ถึงปีเต็ม จึงเป็นฐานะที่ควรเป็นไปได้ไม่มีทางสงสัย

เฉพาะจังหวัดเชียงใหม่เท่าที่ทราบมา มีพระอรหันต์สมัยปัจจุบัน อุบัติขึ้นที่นั่นถึง ๓ องค์ คือ ท่านพระอาจารย์มั่นซึ่งเป็นอาจารย์ของท่าน ทั้ง ๒ องค์นี้เป็นองค์แรก ท่านอาจารย์พรหม และท่านอาจารย์.....ท่าน ยังมีชีวิตอยู่เป็นองค์ต่อมา ส่วนจังหวัดอื่นๆ ทางภาคอีสาน เช่น จังหวัด สกลนคร เป็นต้น ก็มีพระประเภทอัศจรรย์ได้ครองธรรมบริสุทธิ์ไม่ด้อยกว่า จังหวัดเชียงใหม่เหมือนกัน นอกจากไม่มีใครทราบได้เท่านั้น เพราะท่าน

ไม่เป็นนักพูดนักโฆษณา ต่างท่านต่างรู้จักกันอยู่ในวงเฉพาะของนักปฏิบัติ เท่านั้น สถานที่นั้นหมายถึงป่าและเขาแห่งจังหวัดนั้นๆ ที่ท่านนักปฏิบัติ ไปอาศัยบำเพ็ญและได้บรรลุผลสมความมุ่งหมายอย่างเจียบๆ ไม่ค่อยมีใครทราบ ถ้าไม่นำเรื่องท่านมาเขียนไว้บ้างพอเป็นร่องรอย ศาสนธรรม ก็จะปรากฏแต่ชื่อแต่นาม ส่วนตัวจริงแท้จะไม่ปรากฏ จึงได้ ตัดสินใจเขียนลงในท่ามกลางแห่งขวากหนาม ซึ่งน่าจะไม่พ้นจากความ ทิ่มแทงที่เกิดจากความขัดข้องสงสัยในแง่ต่างๆ ดังที่เคยเป็นมา

การกล่าวทั้งนี้กล่าวด้วยความเชื่อสมรรถภาพของท่านนักปฏิบัติ ที่สามารถทำตนให้เป็นหลักจิตหลักธรรมอย่างมั่นคง และเชื่อถือตน ได้อย่างตายใจ หนึ่ง กล่าวด้วยความเชื่อสวากขาตธรรมที่ประทานไว้ว่า จะเป็นสวากขาตธรรมอยู่อย่างตายตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสมัย นิยมแห่งสมมุติทั้งหลายที่แสนปลิ้นปล้อนหลอกลวงประจำตน ผู้เข้ายึด อาศัยไม่มีทางไว้ใจพอหายใจเต็มปอดตลอดมา หนึ่ง กล่าวทางภาคปฏิบัติ ปฏิเวธ อันเป็นทางแสดงออกแห่งผลของการปฏิบัติว่าไม่เป็นโมฆะโดย เสียกำลังไปเปล่า ไม่มีผลเป็นเครื่องสนองตอบแทนความเหนื่อยยาก จากการปฏิบัติ หนึ่ง

ท่านอาจารย์ที่กล่าวถึงเหล่านี้ เป็นอาจารย์ที่ทรงมรรคข้อปฏิบัติ ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา อย่างเต็มภูมิ ไม่มีทางต้องติ และเป็นอาจารย์ที่ควร ทรงผลคือวิมุตติหลุดพ้นอย่างสมเหตุสมผลตามธรรมที่ประทานไว้จริง ไม่ขัดแย้งกัน ท่านที่ยังเชื่อว่าธรรมยังเป็นธรรมอยู่ ท่านอาจารย์เหล่านี้ ก็ควรเป็นผู้ทรงมรรคทรงผลด้วยข้อปฏิบัติตามนโยบายแห่งธรรม และอยู่ใน ข่ายแห่ง *ปญฺญกฺเขต* ได้อย่างไม่แคลงใจ ไม่ฝืนใจในการเขียนเรื่องท่าน

นำลงในหนังสือเล่มต่างๆ และไม่แสดงใจท่านผู้อ่านทั้งหลายดังกล่าวมา
ที่นอกเหนือไปจากนี้ ท่านผู้ใดจะคิดเห็นอย่างไรนั้น ขอมอบให้เป็นสิทธิ
ของแต่ละรายโดยไม่ขอยื้อแย่งแบ่งส่วนด้วย เพราะธรรมมีบอกไว้ว่า
สัตว์มีกรรมและผลกรรมเป็นของตน คนอื่นจึงไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องแย่งชิง
จะผิดกับกฎแห่งกรรมข้อนี้ที่ประกาศไว้อย่างตายตัวมาแต่ดึกดำบรรพ์

ท่านอาจารย์องค์นี้ได้เคยพูดความซึ่ซลาดไม่เป็นท่าของท่านให้
ผู้เขียนฟัง โดยกล่าวถึงสมัยบวชใหม่และคราวไปพักอยู่ในภูเขาค้างหวัด
เชียงใหม่ว่า คราวท่านบวชใหม่ยังไม่ได้พรรษา ท่านไปเที่ยววิเวกในภูเขา
แถบอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ขากลับจากเที่ยว ท่านมาตามทางสาย
อำเภอนาแกที่ตรงไปจังหวัดสกลนคร ซึ่งแต่ก่อนไม่มีถนน แม้ทางลัด
ทางเกวียน และทางคนเดินเท้ารุงรังมากแทบมองไม่เห็นทาง เพราะระยะ
ทางที่ห่างจากอำเภอนาแกมาประมาณสี่กิโลเมตร เป็นป่าดงกว้างใหญ่
รกชัฏ ด้านยาวติดกับภูเขา มีสัตว์เลื้อยคลานชุกชุมพอเรียกความหวาดกลัวจาก
คนซึ่ซลาดได้ไม่ยากเลย เผอิญพอท่านเดินทางมาถึงดงนั้นก็เป็นเวลา
ค่ำมืดพอดี เทียนไขก็ไม่มีเหลือติดมาเลย ถ้าจะฝืนเดินทางต่อไปก็กลัว
หลงทาง เพราะแถบนั้นไม่มีบ้านคน ทั้งทางก็รกชัฏตีบตันปกคลุมไปด้วย
ป่าไม้ทั้งหลาย ไม่เหมือนทุกวันนี้ซึ่งไปที่ไหนเจอแต่บ้านและผู้คน แม้ป่าดง
ดังกล่าวนี้ก็ไดกลายเป็นบ้านเรือนนาสวนไปหมดแล้ว จนไม่มีซากแห่งป่า
เหลือหลงอยู่บ้างเลย ท่านจึงตัดสินใจพักค้างคืนในดงนั้น โดยปลีกออกจาก
ทางไปเพียงเล็กน้อย แล้วก็ชวนกลดกับกิ่งไม้ มีอูบลูบลำเก็บกวาด
ใบไม้แห้งแถบบริเวณที่พักนั้นมารวมกันพอเป็นที่นอนได้ เสร็จแล้วก็
พักผ่อนและภาวนาต่อไป เวลาประมาณสามทุ่ม ซึ่งเป็นขณะที่ท่านกำลัง
นั่งทำสมาธิภาวนาอยู่ด้วยความหวาดระแวงเรื่องต่างๆ ขณะนั้นได้มีอ๊อง

ตัวหนึ่งด้อมๆ เข้ามาที่บริเวณที่พักโดยไม่รู้ตัว พออีแก๊งโผล่หน้าออกมา ก็มาเจอเอากลดกับมุ้งที่กางและลดลงไว้อย่างมิดชิดพอดี เพราะความ ตื่นตกใจกลัวของสัตว์ที่มีนิสัยระแวงประจำตัวตลอดเวลาอยู่แล้ว ก็ร้องขึ้น อย่างเต็มเสียง “เก๊ก” คำเดียว พร้อมกับกระโดดชนป่า คีระชะโดนต้นไม้ โครมครามๆ ดังสนั่นไป ท่านเองก็สะดุ้งตกใจสุดขีดจนเปลือตัวร้อง ออกมา “เอ๊กอ๊าก” เช่นกัน อีแก๊งตื่นเสียงคน วิ่งหูตั้งตาถลนป่าเลิกไป ในขณะเดียวกันพอได้สติ ท่านนึกอายุความไม่เป็นท่าของตัว จนอดขบขัน หัวเราะตัวเองไม่ได้ว่า พระทั้งองค์แท้ๆ ออกบวชด้วยความเสียสละทุกสิ่ง ทุกอย่าง แม้ตายที่ไหนก็ยอมแล้วด้วยความปลงใจใฝ่ธรรม แต่ทำไมเพียง อีแก๊งซึ่งเป็นสัตว์ป่าธรรมดา มิใช่เสือ หมี ผี เปรต ที่ควรจะน่ากลัว ทั้งมัน ก็วิ่งหนีตายจนสุดขีดและร้องออกมาด้วยความกลัวเราแท้ๆ เพราะความ ตกใจไร้สติ แต่เราเองซึ่งเป็นคนและเป็นพระกรรมฐานทั้งองค์ยังตกใจกลัว มันแทบหัวใจหยุด ตายทิ้งเปล่าๆ ไม่มีสติรังใจ ถึงกับปล่อยความต่ำทราม ชนิดขายตัวและพระศาสนาออกมาให้มันได้ยินอย่างถนัดชัดเจน จนมัน วิ่งป่าเบึงไปไม่คิดชีวิต ถ้าอีแก๊งตัวนี้มีความฉลาดพอทราบได้ว่าพระเป็น เพศที่เชื่อกรรมและเสียสละ ไม่ซี้ซลาดหวาดกลัวเหมือนพระกรรมฐาน องค์กำลังแสดงความกลัวตายอย่างสุดขีดไม่มีสติอยู่กับตัวเวลานี้ มันคง นึกขบขันและกลับมาหัวเราะเยาะเหยียดเราจนอับอายไม่มีหน้าพระเหลือ อยู่เลยเป็นแน่ แต่นี่มันเป็นสัตว์พอนำชีวิตผ่านไปได้ก็หมดปัญหากันไป ไม่สนใจว่าใครจะเป็นคนบ้าหรือคนดีอะไรต่อไป

คราวท่านพักอยู่ในภูเขา จังหวัดเชียงใหม่ ท่านว่าเป็นเรื่องธรรมดา ไม่ติดใจในเหตุการณ์ คือตอนเย็นราวบ่ายห้าโมง ท่านลงไปสรงน้ำใน คลองลึกที่อยู่ตีนเขา ไม่ได้คิดนึกว่าจะมีอะไรเกิดขึ้นเวลานั้น เพราะท่าน

เคยไปทุกเย็น แต่เฉพาะเย็นวันนั้น พอท่านเดินลงไปตามคลองแคบและ
ลึกชันมาก พอไปถึงตอนนั้นซึ่งเป็นคลองคดเคี้ยวและชันมาก ท่านก็ไหล
ออกไป เจ้าหมีใหญ่ตัวหนึ่งก็ไหลออกมาจะเอ่อกันอย่างจิ้งๆ พอดี ขณะที่
ต่างคนต่างเจอกันอย่างจิ้งๆ ไม่มีทางหลบหลีก เจ้าหมีใหญ่ตกใจกลัว
กระโดดขึ้นฝั่งคลองชันๆ แล้วตกลงมา กระโดดขึ้นตกลงมา ตกลงมา
และพยายามโดดขึ้น ตกลงอยู่ถึงสี่ห้าครั้งก็ไม่สำเร็จ จึงได้สติวิ่งกลับคืน
ทางเก่าแล้วหายไป ส่วนท่านเองขณะนั้นจะว่ากลัวก็พูดไม่ถูก จะว่าไม่กลัว
ก็ผิดถนัด เพราะทั้งสองฝ่ายต่างตกตะลึงงันจนไม่มีสติรังใจด้วยกัน
ตลอดจนการแสดงต่อเหตุการณ์ของทั้งสองฝ่ายในขณะนั้น บ่งบอกด้วย
ความกลัวตายอย่างชัดเจนไม่สงสัย คือฝ่ายหมีก็กระโดดป็นขึ้นฝั่ง และ
ป็นปายด้วยความกลัวเต็มประดา ฝ่ายท่านก็ยืนย่ำเท้าอยู่บริเวณนั้น
จนพื้นที่ที่เหยียบย่ำเหลวแหลกเป็นถมเป็นโคลนไปหมด รวากับเขาขย่ำ
ดินเหนียวปั้นอิฐหรือทำภาชนะดินจะนั้น พร้อมกับพูดหลุดปากออกมา
โดยไม่รู้สึกรู้ว่า เอ้าๆ ไม่หยุดปาก พอหมีใหญ่ตัวนำร่อนาสงสารถึงใจ
วิ่งหนีไปแล้ว ท่านว่าท่านเลยเดินกลับที่พักด้วยความขบขันและสงสาร
หมีใหญ่ตัวแสนรู้แสนดีนั้นเป็นกำลัง ท่านเองไม่ทราบว่าจะเหือหรือตาย
ออกมาเวลานั้น เปียกมหาเปียกยิ่งกว่าลงอาบน้ำเป็นไหนๆ

ท่านว่าที่ท่านไม่เดินเลยไปสร่งน้ำแอ่งหินที่เคยสร่งนั้น ท่านคิดว่า
บางทีหมีใหญ่ตัวนั้นมันโดดและวิ่งเสียจนอ่อนเพลียแล้ว อาจไปลงนอน
แช่น้ำในแอ่งหินนั้นเพื่อบรรเทาก็ได้ เพื่อไปเจอกันเข้าอีก กลัวเหตุการณ์
จะไม่เป็นดังที่เคยเป็นมาแล้ว วันต่อไปท่านจึงไปสร่งน้ำที่นั่น ขณะเดินไป
ถึงที่ที่หมีกับคนจะเอ่อกัน จึงได้มีโอกาสดูสภาพของความกลัวตาย

ประจำสัตว์โลก พอคุณแล้วท่านว่า ท่านอดหัวเราะออกมาคนเดียวไม่ได้ เพราะดูรอยหมีโอดป็นฝั่งคลองกับรอยท่านย่ำเท้าไปมานั้นราวกับ รอยหมี ๑๐ ตัว และรอยพระกรรมฐาน ๑๐ องค์ เล่นกีฬา กัน บริเวณนั้น แผลกเป็นตมเป็นโคลนไปหมดไม่มีขึ้นดีเลย ดูแล้วทำให้หวาดเสียวและ สงสารหมีเป็นอารมณ์เครื่องระลึกเตือนใจอยู่จนกระทั่งวันท่านจากไป เพราะขณะที่พักอยู่ ท่านลงไปสรงน้ำทุกวัน และเห็นรอยคนและสัตว์ แสดงความกลัวตายทุกวัน ตามธรรมชาติสัตว์พรรณนี้โดยมากเมื่อเจอกัน ซ้ำๆ หน้า มันมักจะโอดมาตะปบและกัดคนให้เจ็บและเสียท่าก่อนแล้ว จึงจะโอดหนีไป การเจอคนระหว่างหมีกับเสือ หมีร้ายกว่าเสือ ต้องกัด คนก่อนแล้วจึงจะโอดหนีไป เสือถ้าถูกยิงเจ็บร้ายกว่าหมี ฉะนั้น ท่านจึงนึก หวาดกลัวในเหตุการณ์อยู่ไม่วาย แม้ไม่เป็นอันตราย ที่ได้พยายาม ตะเกียกตะกายเขียนปฏิปทาพระกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่นมา ก็รู้สึกว่าเป็นภาระอันหนักสำหรับผู้เขียนอยู่มาก แต่ความหนักนี้ก็ยังเป็น ภาระเขียนประวัติท่านพระอาจารย์มั่น จึงพอมีเวลาหายใจได้บ้าง แม้จะ เป็นภาระหนักในการเขียน แต่ก็ได้พยายามจนสุดกำลังความสามารถเรื่อยมา ดังท่านผู้อ่านทั้งหลายได้เห็นได้อ่านอยู่เวลานี้ ผิดถูกดีชั่วประการใด จำต้อง ยอมรับคำติชมโดยไม่มีข้อแก้ตัว เพราะสุดกำลังจริงๆ ทั้งสองเรื่อง

พระกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่นนั้นมีมาก นับแต่รุ่นหัวปี รุ่นกลาง รุ่นสุดท้าย และรุ่นหลานเหลน ที่ได้รับการอบรมสืบทอดปฏิปทา สายเดียวกันมาจนปัจจุบัน แต่การเขียนปฏิปทานี้ได้เคยเรียนไว้บ้างแล้วว่า ขอไม่ระบุนามท่านประกอบในปฏิปทาที่ท่านดำเนิน เพราะเป็นความ ไม่สะดวกสำหรับผู้เขียนและองค์ท่านเอง ดังที่เคยระบุนามท่านมาบ้างแล้ว

ในเล่มประวัติฯ รู้สึกเป็นความขัดข้องสำหรับท่านผู้เป็นเจ้าของเรื่องที
ผู้เขียนนำมาลง บางท่านเคยต่อว่าให้ผู้เขียนบ้างเหมือนกัน ซึ่งก็เห็นด้วย
ท่านและยอมรับไม่ฝ่าฝืน คราวนี้จึงได้ระงับการระบุนามท่านเสีย เหลือแต่
ปฏิบัติคือข้อปฏิบัติซึ่งนำมาลงอยู่เวลานี้

การปฏิบัติของแต่ละองค์มีความหนักเบาไปในแง่แห่งธรรมต่างๆ กัน
องค์ที่หนักไปในแง่ใด เช่น อดนอน อดอาหาร เป็นต้น ท่านก็เร่งดำเนิน
ทางนั้นโดยสม่ำเสมอ จนเห็นผลประจักษ์ใจโดยลำดับไม่มีการทอดลอย
อ่อนแอ แต่ผลที่ได้รับจากวิธีนั้นๆ ย่อมเป็นความสงบสุขทางจิตใจ และ
เกิดสติปัญญาเป็นขั้นๆ ซึ่งเป็นธรรมเครื่องหนุนจิตให้ถึงจุดหมายปลายทาง
เช่นเดียวกัน ดังนั้น การปฏิบัติธรรมจึงสำคัญที่จรรยาที่ปฏิบัติกับบทรธรรมที่นำ
มากำกับเป็นคำบริกรรมภาวนาไปตามขั้นเป็นรายๆ ไป มิได้ขึ้นอยู่กับ
อาจารย์ผู้ให้การอบรมสั่งสอนนัก ที่จะชี้ขาดลงแต่ผู้เดียว แล้วมอบ
ธรรมบทเดียวบาทเดียวกันแก่ศิษย์เป็นจำนวนมากไปปฏิบัติภาวนา
โดยไม่คำนึงจรรยาที่ปฏิบัติของศิษย์เป็นรายๆ ไป เพราะจะทำให้ขัดต่อจรรยา
ของศิษย์รายที่ไม่ถูกต้องกับธรรมบทนั้นบาทนั้น แล้วจะไม่เกิดผลเท่าที่ควร
อาจารย์เป็นเพียงคอยแนะแนวทางให้ หลังจากอธิบายธรรมหลายบท
หลายหมวดให้ฟัง และผู้มาศึกษาอบรมเลือกนำไปปฏิบัติจนปรากฏผล
มาแล้วให้ฟัง ตอนใดที่เห็นว่าควรแก้ไขหรือเพิ่มเติมอย่างไร ก็ชี้แจง
ให้ฟังเป็นรายๆ ไป มิใช่ผู้ชี้ขาดในการมอบธรรมให้ศิษย์โดยถ่ายเดียว
นอกจากอาจารย์เป็นผู้เชี่ยวชาญในธรรมปฏิบัติและฉลาดรู้ปริวิตตวิชา
คือสามารถรู้อุปนิสัยและวาระจิตของผู้อื่น พร้อมกับอุบายแห่งการสั่งสอน
ได้อย่างคล่องแคล่วว่องไวเท่านั้น จึงจะสามารถชี้ขาดได้ตามความรู้เห็น

อันถูกต้องของตน แต่สมัยนี้จะมีใครบ้างที่สามารถฉลาดรู้ได้ในธรรม
ดังกล่าวนี้ รู้สึกจะหายากยิ่งกว่าเพชรนิลจินดาเป็นไหนๆ เพียงจะปฏิบัติตน
ให้รู้ถึงเหตุถึงผลของกิเลสที่เกิดมีอยู่กับใจแต่ละราย จนสามารถถอดถอน
ออกได้ประจักษ์ใจ แล้วนำมาสั่งสอนคนอื่นด้วยความถูกต้องแม่นยำ
ก็ยิ่งหายาก จนแทบจะกล่าวต่อพระพุทธศาสนาว่าเป็นโมฆะหาสาระ
มิได้อยู่แล้ว ทั้งที่พุทธศาสนาเป็นสถาบันรับรองมรรคผลนิพพานมาแต่
องค์พระศาสดาแรกเริ่มตรัสรู้ ตลอดมาจนปัจจุบันวันนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้
ในบรรดาพุทธบริษัทจะมีใครบ้างหรือไม่ที่ทรงไว้ซึ่งประจิดตวิชชา สามารถ
รู้อุปนิสัยและวาระจิตของผู้อื่น พอจะกล้ายืนยันสั่งสอนด้วยธรรมเพียง
บทเดียวบาทเดียวโดยข้อยืนยันทางภายในของตน และทำให้บรรดาศิษย์
จำนวนมากมายได้รับผลเป็นที่พึงใจไปโดยลำดับ จนสามารถบรรลุถึง
ที่สุดแห่งธรรมได้โดยไม่มีการชักย้ายเปลี่ยนแปลงธรรมไปตามภูมิจิต
ภูมิธรรม และความเปลี่ยนแปลงของกิเลสอาสวะซึ่งเต็มไปด้วยความ
สลับซับซ้อนยิ่งกว่าตามรอยโคในคอกเป็นร้อยเท่าพันทวี นอกจากจะ
สั่งสอนด้วยผลการในฐานะที่เขายกย่องว่าเป็นอาจารย์มากกว่าความมี
คุณธรรมภาคปฏิบัติภายในใจ ผู้เขียนจึงไม่แน่ใจนักเลยในการสั่งสอนด้วย
ธรรมบทเดียวบาทเดียว เพราะตัวเองก็เป็นพระประเภทล้มลุกคลุกคลาน
มาประจำฐานะและนิสัยอยู่แล้ว แต่เมื่อมีท่านผู้ฝึกไฟใคร่ธรรมมาศึกษา
ไต่ถามก็เรียนตอบไปแบบมือหนึ่งจับงู อีกมือหนึ่งจับปลาอย่างนั้นเอง
เพื่อผู้ศึกษาจะได้เลือกถือเอาตามอัธยาศัยไม่ขัดต่อจริต ถ้าจับเพียง
มือเดียวเพื่อถูกมือที่จับปลาก็ดีมีประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นอยู่บ้าง เพื่อไป
ถูกมือที่จับงูเข้าก็จะเป็นภัยแก่ผู้มาศึกษาไม่มีประมาณ คือใครมาหาเพื่อ
รับการอบรมก็สอนแต่ธรรมบทเดียวบาทเดียวจะไปเลย ราวกับศาสนา

มีธรรมสอนโลกเพียงเท่านั้น ทั้งที่ศาสดาและสาวกทั้งมวลมิได้สำเร็จจาก
ธรรมบทเดียวบาทเดียว แต่สำเร็จด้วยธรรมแง่ต่างๆ ก็ร้อยก็พันนับและ
ทรงสั่งสอนและสั่งสอนโลกด้วยธรรมที่นับพอประมาณที่สัตว์โลกจะพึง
รับได้ แต่รู้สึกน้อยมากสำหรับความรู้ความฉลาดแห่งภูมิของพระพุทธเจ้า
ผู้เป็นจอมศาสดาของโลก

การปฏิบัติและอุบายแห่งการสั่งสอนลูกศิษย์ ของท่านพระอาจารย์มั่น

หนังสือนี้จนจะสิ้นสุด จึงขอนำวิธีที่ท่านพระอาจารย์มั่นปฏิบัติ
ทางจิตตภาวนาและอุบายวิธีสั่งสอนลูกศิษย์ผู้เข้าไปรับการอบรมกับท่าน
มาลงไว้พอเป็นแนวทางเล็กน้อย คล้ายทำนองสรุปความ แต่จะเขียน
ปฏิบัติทำการดำเนินของท่านโดยเฉพาะก่อน จึงจะเขียนวิธีการที่ท่านสั่งสอน
สานุศิษย์ในวาระต่อไป การเขียนคราวนี้จะไม่ระบุกาลสถานที่ที่ท่านบำเพ็ญ
และได้รับผลนั้นๆ ลงอีก เพราะเคยเขียนลงแล้วในเล่มประวัติท่าน
จะเขียนเฉพาะวิธีปฏิบัติจิตตภาวนาของท่านอย่างเดียว เรื่องภายนอก
เช่น เปרט ผี เทวบุตรเทวดา นาค ครุฑ อะไรรๆ จะไม่เกี่ยวข้องอีกดังที่
เคยเขียนมาแล้ว จิตท่านพระอาจารย์มั่นเป็นจิตที่ผาดโผน และรวดเร็ว
ต่อเหตุการณ์ที่มาเกี่ยวข้องมากผิดธรรมดา การภาวนาเบื้องต้นท่านใช้
พุทโธเป็นบทปริกรรม พอจิตสงบรวมลงแล้วปรากฏภาพนิมิต ซึ่งเป็น
องค์ท่านเองออกไปตายอยู่ต่อหน้าบ้าง เป็นซากผีมาตายอยู่ต่อหน้าบ้าง
ดังที่เคยเขียนผ่านมาแล้วในประวัติท่าน ท่านจึงกำหนดนิมิตที่ปรากฏนั้นๆ
เป็นองค์พยานแห่งการภาวนาต่อไป โดยกำหนดเป็นของปฏิกุศลด้วยวิธี

ต่างๆ ตามแต่ความแบายคายของสติปัญญาจะหนักไปในทางใด กำหนดให้
แตกสลายลงไปเหลือแต่โครงกระดูกล้วนๆ บ้าง กำหนดให้โครงกระดูก
หลุดจากกันตกระรือราวดอยู่เฉพาะหน้าบ้าง กำหนดเก็บกวาดกระดูกนั้นๆ
มารวมกันเป็นกองเดียว แล้วกำหนดไฟเผาจนกลายเป็นเถ้าถ่านลงใน
ขณะนั้นบ้าง ทั้งซากผีตายและซากองค์ท่านตายเป็นภาพนิมิตอยู่เฉพาะหน้า
ท่านกำหนดโดยวิธีเดียวกัน เป็นแต่ต่างวาระกันไปตามความสะดวก
ของการพิจารณาในเวลานั้นๆ เท่านั้น หลังจากกำหนดไฟเผากระดูกจน
ละเอียดเป็นเถ้าถ่านไปแล้ว จิตท่านรวมลงถึงฐานแห่งสมาธิอย่างเต็มภูมิ
และพักอยู่นานเป็นชั่วโมงๆ จึงถอนขึ้นมา พอจิตถอนขึ้นมาแล้วก็กำหนด
ต่อไป ท่านว่านับแต่วันที่จิตปรากฏภาพนิมิตและกำหนดให้เป็นต่างๆ ได้
ตามต้องการ ตลอดการเผาผลาญซากนั้นๆ ลงได้ประจักษ์ใจทุกเวลาที่
ต้องการแล้ว ไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง นอน หรืออยู่ในท่าใดๆ ท่านกำหนด
เอาซากศพที่กำหนดให้เป็นโครงกระดูกติดแนบอยู่กับตัวท่านทุกเวลาไป
เว้นเฉพาะเวลาพิจารณาซากศพนั้นด้วยวิธีต่างๆ แล้วจิตรวมลงเป็นสมาธิ
พักอยู่โดยลำพัง จึงไม่สนใจกับอะไรในขณะนั้น

กำลังจิตท่านเริ่มก้าวหน้าอย่างเห็นได้ชัดและได้หลักสมาธิมั่นคง
ก็เพราะได้นิมิตเป็นหินลับสติปัญญาอยู่โดยสมำเสมอ จนสามารถน้อม
โครงกระดูกแห่งนิมิตภาพให้เข้าอยู่กับตัว ตัวกับโครงกระดูกเป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกัน จนปราศจากความสงสัยว่าโครงกระดูกนี้เป็นมาจากไหน
ใครมาเป็นโครงกระดูกนี้ แล้วท่านจึงปล่อยการกำหนดโดยลักษณะนั้นเสีย
เพราะเมื่อภาพนิมิตกลับมาเป็นองค์ท่านเสียเองแล้ว การส่งจิตไปกำหนด
ภาพภายนอกจึงไม่จำเป็นนับแต่ขณะนั้นมา จากนั้นท่านกำหนดถือเอา

กายท่านเป็นที่ตั้งแห่งการพิจารณาตามแต่ความถนัดและความสบาย
ของสติปัญญา จะพิจารณากายให้เป็นไปในลักษณะใด ก็กำหนดเอาตาม
ต้องการ ตอนนี้อย่าท่านว่าสมาธิรู้สึกแน่นหนามั่นคงมาก เพราะอาศัยการ
พิจารณากายด้วยปัญญา จนจิตพักรวมลงเป็นสมาธิได้อย่างง่ายดาย

คำบริกรรมภาวนาพุทโธที่เคยกำกับจิตมาดั้งเดิม ก็เริ่มปล่อยวางนับแต่
วันปรากฏภาพนิมิตนั้นโดยชัดเจนแล้ว ท่านยึดนิมิตกับคำบริกรรมว่า
อัมมิตัง เป็นอารมณ์ของใจแทนพุทโธ มีแต่การกำหนดและพิจารณาโดยความ
ตั้งมั่นแปรสภาพไปแตกไปแห่งกายอยู่ทุกอิริยาบถ เว้นแต่ขณะหลับเท่านั้น
จนร่างกายท่านเองแม้มีอยู่ก็ได้กลายเป็นอากาศธาตุไปด้วยการพิจารณา
จิตว่างเปล่าจากวัตถุมีกายเป็นต้น เพราะอำนาจแห่งสติปัญญาที่พิจารณา
ไม่ลดละปล่อยวาง สมาธิทุกชั้นก็ชำนาญ วิปัสสนาขั้นรูปธรรมก็ชำนาญ
และรวดเร็วทันใจ ท่านว่าวิปัสสนาขั้นนี้ทำจิตให้สว่างไสวมากน่าอัศจรรย์
ถ้าเป็นความสะเพร่าคอยหาแต่ความสุขสบาย ไม่ตระหนักในปัญญา
คงจะติดจมอยู่กับความว่างเปล่านี้โดยไม่รู้ตัว ด้วยความเข้าใจว่านิพพาน
อย่างแน่นอน เพราะความเคยได้ยินจนฝังใจว่านิพพานคือความว่างเปล่า
นั่นเอง แต่หาทราบไม่ว่านิพพานนั้นว่างเปล่าในลักษณะใด เฉพาะความ
ว่างเปล่าที่ปรากฏอยู่ขณะนี้จะมีอะไรแฝงอยู่บ้าง นั่นคือตัวกิเลสส่วนลึกกลับ
ของใจเราดีๆ นี้เอง จะเป็นความว่างแห่งนิพพานมาแต่ที่ไหนกัน แต่ก่อน
จะผ่านรูปธรรมคือกายทั้งภายในภายนอกไปได้ ด้วยการพิจารณาโดย
วิธีต่างๆ สติปัญญาต้องหมั่นตัวอยู่กับกายแทบตลอดเวลา นอกจากจิตผู้ทำการ
ขุดค้นจนอ่อนเพลียเพราะการทำงานมากไป ก็เข้าพักสงบในสมาธิเสีย
ชั่วระยะหนึ่ง พอถอนออกมาและมีกำลังแล้ว ก็ทำการพิจารณาคือคลาย

ร่างกายอีกต่อไป โดยถือหลักไตรลักษณ์เป็นทางเดิน เพราะกายเป็นสิ่งสำคัญในวงปฏิบัติ ผู้พิจารณากายได้ละเอียดคล่องแคล่วเพียงไร ย่อมเป็นผู้องอาจกล้าหาญต่อปฏิปทาเครื่องดำเนินของตนเพียงนั้น เนื่องมาจากกายเป็นรวงรังของราคะตัณหามานะทิฐิส่วนหยาบๆ ทั้งหลาย ที่อาศัยอยู่อย่างเปิดเผยและออกหน้าออกตา บางรายถึงกับล้มตัวปล่อย ให้แสดงออกมาอย่างหยาบโหลน แม้ผู้มีกิเลสด้วยกันก็ทนดูไม่ได้ จนเกิดความสลดสังเวชเอือมระอาไปตามๆ กัน

ด้วยเหตุดังกล่าวมา นักปฏิบัติผู้มุ่งทำลายกิเลสด้วยใจจริง จำต้องสนใจต่อกายวิภาค จนเกิดความชำนาญและตัดราคะตัณหาไปได้ ประจักษ์ใจเป็นทอดๆ เพราะกิเลสมานะทิฐิประเภทแสดงแทงใจตนและผู้อื่นมากกว่ากิเลสชนิดอื่นๆ นั้น มักเป็นกิเลสปากคอกที่คอยแสดงออกอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาศัยอุปาทานความยึดถือกายเป็นสิ่งสำคัญ ท่านจึงสอนให้พิจารณากายคตาสติในสติปัฏฐานสี่ และอริยสัจสี่ อันเป็นธรรมสำคัญในวงศาสนาให้มากจนหายสงสัย แล้วผ่านไปอย่างหมดเยื่อใย ท่านอาจารย์มั่น ท่านชำนานุญคล่องแคล่วในกายนุปัสสนาสติปัฏฐานมาก ท่านจึงแตกฉานในธรรมทั้งหลายทั้งภายในภายนอกผิคนักปฏิบัติทั้งหลาย ท่านว่าขณะที่ผ่านกายคตาไปได้แล้ว กามราคะก็หมดปัญหาไปในขณะเดียวกัน โดยไม่จำเป็นต้องถามใครให้เสียเวลา และแสดงความโง่งมกายของตนให้ผู้อื่นหัวเราะเปลา่ๆ เพราะเป็นของมีอยู่กับตัวและสิ้นไปจากตัวคนเดียวกัน ด้วยความรอบคอบแห่งสติปัญญาขั้นนี้ เพียงขั้นราคะตัณหาตายหายซากไปจากใจก็เป็นอยู่สบาย ทรงตัวได้ ไม่เดือดร้อน เพราะราคะตัณหาประเภทกินไม่รู้จักอิมพอรบรวนกวณใจ กระชิบยุแห่แผ่อำนาจบนหัวใจ

ทำให้เป็นคนชี้ขาดหวาดกลัวท้อแท้อ่อนแอต่อทางดำเนินเพื่อมรรคผล
นิพพานที่มีอยู่ในวงสังขารและสติปัญญา อันผู้ปฏิบัติจะพึงบรรลุได้
ด้วยความเพียร

ก่อนกายจะหมดปัญหาในการพิจารณา ท่านว่ากายที่เราพิจารณา
ด้วยวิธีต่างๆ นั้น ได้รวมตัวเข้าสู่ใจดวงเดียว สังขารทั้งฝ่ายสมุทัยที่คิดว่า
ร่างกายเป็นของสวยของงามน่ารักใคร่ชอบใจมาดั้งเดิม และสังขาร
ซึ่งเป็นฝ่ายมรรคที่คิดปรุงว่าร่างกายเป็นปฏิกูลน่าเกลียด เป็น *อนิจจัง*
ทุกขัง *อนตตา* ย่อมระงับตัวลงในขณะเดียวกันกับร่างกายภาพที่รวมตัว
เข้าสู่ใจ สุขะความสวยงาม และอสุภะความไม่สวยงาม จึงแยกตัวออก
ปล่อยเป็นทางเดินของใจที่ก้าวผ่านไปในระหว่างแห่งธรรมทั้งสองนั้น
อย่างหมดเยื่อใย ไม่มีนิมิตใดติดตามไปหลอกลวงว่าสวยงามและ
น่าเกลียดอีกต่อไป พิจารณาที่ไรก็เห็นแต่จิตเป็นผู้แสดงกิริยาเป็นภาพ
อยู่ภายใน แล้วก็ดับไปอยู่เพียงเท่านั้น จากนั้นก็เป็นจิตว่างเปล่าจาก
วัตถุต่างๆ ทั้งร่างกายที่มีอยู่กับตัวและวัตถุต่างๆ ภายนอกที่มีอยู่ทั่วไป
ไม่มีอะไรเป็นนิมิตเครื่องหมายว่าเป็นสุขะและอสุภะอีกดังที่เคยเป็นมา
มีแต่ความสว่างไสว และเป็นจิตว่างจากสิ่งทั้งหลายอยู่ทั้งดวง และหมุนตัว
อยู่ด้วยความใคร่ครวญโดยสติปัญญาเป็นเครื่องจักรผู้พาเดิน ลำดับต่อไป
สิ่งที่เป็นเป้าหมายแห่งสติปัญญาที่จะทำหน้าที่ต่อไปก็คือ เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ อันเป็นธรรมที่เกิดกับดับพร้อมอยู่กับใจ และอวิชชา ซึ่งเป็น
ตัวเดิมแห่งกิเลสทั้งหลาย

การพิจารณาปัจจัยการของท่านพระอาจารย์มั่น

ท่านว่าปัจจัยการมีแยกเป็นสองนัย คือที่แสดงไว้ในตำรานั้น ท่านแสดงเป็นความเกี่ยวโยงแห่งความเจริญของอวิชา หนึ่ง แสดงความดับไปโดยลำดับแห่งอวิชาจนไม่เหลือหลอ หนึ่ง ถ้าเทียบก็เหมือนแบบแปลนแผนผังของบ้านเรือนที่ผู้จะปลูกบ้านสร้างอาคารใดๆ จำต้องทำตามแปลนที่นายช่างทำเป็นแบบไว้แล้วจนสำเร็จรูปเป็นบ้านเรือนขึ้นมา แม้การรื้อถอนบ้านเรือนจะไม่มีแปลนบอกไว้เหมือนวิธีการดับอวิชาก็ตาม แต่ผู้รื้อถอนก็ย่อมคำนึงถึงวิธีการรื้อถอนด้วยสติปัญญา อันเป็นธรรมคู่ควรแก่เหตุผลด้วยดีก่อนทำการ

อวิชาในตำราเป็นเพียงความบอกเล่าว่า อวิชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขารสังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ จนถึง *สมภวนฺติ* เป็นฝ่ายสมุทัยล้วนๆ และการดับอวิชาเพียงอันเดียว สังขาร วิญญาณ นามรูป ฯ ย่อมดับไปตามๆ กัน ไม่มีกิเลสตัวใดเหลืออยู่พอจะเป็นเชื้อแห่งภพชาติต่อไป อันเป็นฝ่ายนิโรธ ดังบทสุดท้ายแห่งอวิชาว่า *นิรุชฺฌนฺติ* ทั้งฝ่ายส่งเสริมอวิชาให้ติดต่อก่อแขนงกลายเป็นภพชาติ เป็นสัตว์เป็นบุคคล จนถึงความชราคร่ำคร่าและสลายไปในที่สุด ทั้งฝ่ายบำราบปราบปรามอวิชาให้สิ้นไปจากใจ หมดการต่อภพต่อชาติ ดังท่านที่ทำพระนิพพานให้แจ้งด้วยการดับอวิชา มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ทั้งสองนัยนี้ท่านแสดงเรื่องหรือโครงร่างความเป็นไปของอวิชาและการดับอวิชาไว้เท่านั้น มิได้แสดงวิธีส่งเสริมอวิชาว่าทำอย่างไร อวิชาจึงมีกำลังกำเริบถึงกับพาสัตว์ให้เกิดตายไม่มีที่สิ้นสุดไว้ และมิได้แสดงวิธีการระงับดับอวิชาว่า

ทำอย่างไร อวิชาจึงถูกตัดกำลังลงโดยลำดับจนดับไปจากใจโดยสิ้นเชิง ไม่สามารถทำใจที่อวิชาไปปราศแล้วให้เกิดตายต่อไปอีกได้ ในปัจจุอาการ ที่แสดงไว้ก็มีเพียงเท่านั้นว่า

ผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดอวิชาให้สิ้นไป จำต้องยึดอริยสัจสี่หรือสติปัฏฐานสี่ อันเป็นที่รวมแห่งอวิชาเป็นทางดำเนิน ท่านเองว่าเมื่อจิตก้าวขึ้นสู่ความว่างเปล่าจากรูปธรรมทั้งหลายแล้ว ก็มีแต่ตามติดสังขารความปรุงของ ใจกับวิญญูณที่สัมผัสรับรู้จากสิ่งต่างๆ และเวทนาจิตที่แสดงผลให้ ปราภฏจากการปรุงการรับรู้ทางวิญญูณ ด้วยสติกับปัญญาที่มีอยู่ในที่ แห่งเดียวกันเท่านั้น เพราะสังขารก็ปรุงจากจิต วิญญูณก็รับทราบจากจิต ต่างก็ดับลงที่จิต เมื่อสติตามทัน ปัญญาค้นพบสาเหตุและวิพาทษณ์คลี่คลาย ท้นกับเหตุการณ์ สิ่งเหล่านั้นย่อมกำเริบรุนแรงไปไม่ได้ การตามรู้สังขาร วิญญูณว่าปรุงเรื่องอะไร รับทราบเรื่องอะไร เพียงเท่านั้นยังไม่สาบกับใจ ที่มีสติปัญญาอัตโนมัติเป็นพี่เลี้ยงอยู่ตลอดเวลาไม่เผลอตัว ยังสามารถ ขุดค้นลงถึงต้นตอที่เกิดแห่งสังขารและวิญญูณอีกกว่าเกิดมาจากที่ไหน อะไรเป็นเครื่องผลักดันให้เกิดอยู่ไม่หยุดไม่ถอย ตัวที่ผลักดันนี้คือตัว อวิชาแท้ การพิจารณาอวิชาเพื่อถอนรากถอนโคนจริงๆ จึงอยู่ที่ตรงนี้ คือ ขุดค้นลงที่ใจอันเป็นเรือนรังของอวิชาฝังจมอยู่นั้นแล จึงเห็นตัว อวิชาแตกกระจายสลายตัวลงในขณะที่มหาสติมหาปัญญาเข้าถึงตัว นี่คือการพิจารณาอวิชาแท้ และคือวิธีการถอดถอนอวิชาออกจากใจตามทาง มรรคทางผลที่พระศาสดาทรงสั่งสอนไว้แท้ ไม่เพียงไปอ่านแต่แบบแผน ตำรับตำราแล้วก็มาถกเถียงกันจนตาดำตาแดงหาที่สิ้นสุดยุติมิได้ พอให้อวิชารำคาญและหัวเราะเปล่าๆ โดยไม่มีกิเลสแม้ตัวเดียวที่ถูกกระทบ กระเทือนจากการถกเถียงกันพอผิวลอกปอกเปิกไปบ้างเลย เราเป็น

ชาวพุทธที่มีศัสตราองค์เอกเป็นครูสั่งสอน จึงควรมีเหตุมีผลเป็นเครื่องตามเสด็จบ้าง อย่ามีแต่ทิฐิมานะความรู้ความเห็นดึงลงไปถ่ายเดียว ทำนองกิเลสบาปธรรมทั้งหลายอยู่ในตำรา แล้วก็มาถกเถียงกันแทนการแก้กิเลส สิ่งที่ได้รับจึงมักมีแต่ลมปาก ไม่มีเนื้อหนังติดมือมาบ้างเลย ถ้าเป็นทำนองนี้เรียนมากเท่าไรรู้มากเท่าไร ขึ้นเวทีโต้เถียงจัดเจนเพียงไร ก็ยิ่งเหลวไปเพียงนั้น ไม่มีอะไรเป็นเครื่องหมายของปราชญ์ตามทาง ศาสตราและศาสนธรรมเลย

อวิชาตณหาจริง ๆ มันอยู่ที่ใจ สร้างโครงสร้างขึ้นที่ใจคนใจสัตว์ และทำการระงับดับลงที่ใจเรานี้เท่านั้น ไม่มีที่อื่นเป็นที่เกิดและสร้างโครงสร้างตลอดความดับของอวิชาตณหาทั้งหมด ขณะอวิชาตณลงอย่างราบคาบแล้วนั้นแล จึงเห็นความโง่ความหลงมกมายของตัวของมนุษย์และของสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ใต้อำนาจแห่งความบังคับทรมานของมันว่าแสนโง่แสนลำบากตลอดกาล แม้จะมีความสุขบ้างก็ชั่วขณะราวฟ้าแลบเท่านั้น แต่สัตว์โลกก็หลงพอใจกันและอยู่กันอย่างเพลิดเพลิด ไม่คิดถึงภัยว่าจะมีแก่ตัวหนักเบาเล็กน้อยเพียงไร คนๆ เดียวกัน จิตดวงเดียวกัน เมื่อถูกขัดเกลาด้วยดีจนเต็มภูมิแล้ว ย่อมผิดกันอยู่มากยิ่งกว่าฟ้ากับดิน จิตที่พ้นจากอำนาจวิชชานั้น เป็นจิตที่ไม่อยู่ในขอบเขตแห่งข้อบังคับของสิ่งใดในโลกสมมุติ เป็นจิตที่ทรงอิสระสุดส่วนเกินความคาดหมายที่จะดันเดาได้ถูก นั้นแลที่ท่านเรียกว่าแดนแห่งความเกษมสำราญ เป็นภูมิของท่านผู้ทรงอำนาจเหนือสมมุติทรงไว้และเสวยกัน ถ้าอยากรู้อยากเห็นก็อย่าพากันขี้เกียจอันเป็นเหยื่อล่อของกิเลสตัณหาอวิชาตณหาทั้งหมด เราเป็นภิกษุบริษัทที่พร้อมแล้วทุกอย่าง จงพากันตื่นตัว อย่ามัวเอากิเลสออกอวดกัน ด้วยอาภักปิริยาที่ขัดต่อธรรมเครื่องนำออกจากกองทุกข์ จะเสีย

ชาติที่เกิดซึ่งเป็นภษณะที่เหมาะสมแก่ศาสนธรรมอยู่แล้ว ในชาติและเพศที่เป็นอยู่ขณะนี้

พอท่านแสดงอวิชชาจบลง แทนที่จะเมตตาฝากของดีแห่งผลที่เกิดจากการถอดถอนอวิชชาคืออวิชชาวิมุตติให้เพียงเท่านั้น ยังเมตตาฝากธรรมเผ็ดร้อนแก่บรรดาศิษย์ให้เป็นที่ระลึกไม่ลืมอีกวาระหนึ่ง ทำให้จดจำได้ดีดังที่นำมาเขียนให้ท่านผู้อ่านทั้งหลายได้อ่านอยู่ขณะนี้ ปกตินิสัยท่านถ่างได้พุทธรธรรมชั้นสูง กิริยาท่าทางต้องแสดงความเข้มขันออกมาตามธรรมชั้นนั้นๆ จนผู้ฟังที่ยังไม่เคยชินต่อนิสัยท่านต้องตกใจกลัวในเวลานั้น โดยคิดว่าท่านดุด่าเขี่ยนตีด้วยวาจา ความจริงเพราะอำนาจแห่งธรรมเป็นพลังสามารถยังกิริยาท่านให้แสดงออกในลักษณะนั้นต่างหาก พอแสดงธรรมจบลง กิริยาก็เป็นปกติทันทีราวกับไม่เคยแสดงอย่างนั้นมาก่อนเลย บางครั้งยังมีความขบขันและเสียงหัวเราะแทรกออกมากับกิริยาเผ็ดร้อนนั้นด้วยก็มี จึงไม่มีใครสามารถตุนิสัยท่านออกเป็นความจริงได้เลย

การอธิบายอวิชชาของท่าน ก็ทำนองที่นำมาลงให้ท่านได้อ่านอยู่เวลานี้ ส่วนความหลุดพ้นจากอวิชชาตามที่ท่านเล่าให้ฟัง รู้สึกกว้างขวางพิสดารจับใจอย่างยิ่ง แต่นำมาลงเฉพาะเนื้อความที่เห็นว่าเหมาะกับเราๆ ท่านๆ ที่อยู่ในฐานะแห่งการศึกษา ถ้าวัดมากนักก็อาจไม่เข้าใจ การอ่านก็เสียเวลาไปเปล่า ไม่ค่อยเกิดประโยชน์เท่าที่ควร

การอบรมสั่งสอนของท่านไม่มีตารางสอน ไม่มีแผนผัง ไม่มีหลักสูตร ไม่มีหลักวิชาแน่นอนตายตัวว่า เวลานั้นสอนหลักสูตรนั้น เวลานั้นสอนวิชานั้น กลุ่มนี้ต้องสอนสูตรนี้ คณะนี้ต้องสอนวิชานี้ เวลานั้นฝึกแบบนี้ เวลานั้นฝึกแบบนี้ เวลานั้นฝึกกายกรรม เวลานั้นฝึกกวีกรรม เวลาโน้น

ฝึกมโนกรรม เวลานั้นออกกำลังด้วยท่าต่างๆ ดังที่โลกฝึกทำกัน แต่ท่านถือธรรมวินัยที่เป็นหลักตายตัวอยู่แล้วเป็นแบบฝึกหัดอบรมอนุศิษย์แล้วแต่ท่านผู้ใดชอบธรรมบทใด ก็นำธรรมบทนั้นไปปฏิบัติตามอัธยาศัยใครมาเรียนถามตามภูมิจิตภูมิธรรมที่ปรากฏจากจิตตภาวนาของท่านท่านก็อธิบายให้ฟังเป็นตอนๆ และเป็นรายๆ ไป โดยไม่อัดไม่อั้นในการสงเคราะห์ด้วยอรรถธรรมภายในใจ นอกจากไม่มีผู้มาศึกษา เมื่อถึงวันประชุมอบรมพระเถร ท่านแสดงธรรมทางภาคปฏิบัติเป็นกลางๆ เริ่มแต่ธรรมขั้นต่ำคือวิธีฝึกอบรมสมาธิขึ้นไปโดยลำดับ เพื่อผู้ฟังที่มีภูมิต่างกันจะได้รับประโยชน์จากการอบรมโดยทั่วถึง การถามปัญหาาก็ไม่มีจำกัดตามแต่ผู้มาอบรมจะมีธรรมข้อข้องใจสงสัยในแง่ใด โดยไม่นิยมว่าเป็นความรู้เกี่ยวกับภายนอก เช่น เปรตผี เทวบุตรเทวดา เป็นต้น หรือภายในเกี่ยวกับสมาธิหรือปัญญาชั้นใด ท่านย่อมนชี้แจงให้ฟังเป็นเรื่องๆ และเป็นรายๆ ไปตามโอกาสที่ควร ผู้เขียนจึงรู้สึกเสียดายที่ท่านผู้อ่านทั้งหลายไม่มีโอกาสได้เข้าใกล้จิตตนิทวงศ์ท่านเมื่อเวลาท่านยังมีชีวิตอยู่จะได้พบเห็นท่านประจักษ์ตาและฟังธรรมท่านอย่างถึงใจหายสงสัยไม่ต้องมาลังเลคาดเดาภาพและกิริยาอาการท่านในลักษณะต่างๆ ดังที่เป็นอยู่เวลานี้ เพราะคนเราโดยมากมีความรู้สึกคล้ายคลึงกัน และมีเหตุผลเป็นที่รับฟังและยินยอม เมื่อได้ฟังธรรมท่านทั้งภายนอกภายในที่เต็มไปด้วยเหตุผลและน่าฟังน่าเชื่อ ย่อมจะไม่มีท่านผู้ใดกล้าฝืนใจไปเชื่อความคาดคะเนด้านเดาที่ไม่มีเหตุผลแฝงอยู่บ้างเลยว่าเป็นความจริงหรือไม่จริงตามใจชอบอย่างเลื่อนลอย เพราะท่านอาจารย์มั่นท่านปฏิบัติด้วยเหตุผลล้วนๆ เสมอมา แม้เวลา รู้ก็น่าจะรู้ด้วยเหตุผลที่ควรจะรู้ด้วยหลักปฏิบัติทางใจ การระบายความรู้นั้นๆ ออกมา จึงมีเหตุผลตามมา

ด้วยเสมอ ไม่เคยเห็นท่านพูดออกมาอย่างลอยๆ เลย ท่านผู้ไปศึกษา
อบรมจากท่าน จึงมักเชื่อท่านอย่างฝังใจในธรรมทุกประเภทแม้ตนยังไม่รู้
เนื่องจากธรรมนั้นมีเหตุผลเป็นที่เชื่อถือได้ สำหรับผู้เขียนไม่อาจยกยอตน์
ว่าเก่งว่าดีในแง่ใดๆ เลย นอกจากจะกล้าตำหนิตนอย่างไม่สะทกสะท้าน
มาเป็นประจำ เพราะสิ่งที่ควรตำหนินั้นมีอยู่ในหัวใจแทบล้นฝั่งก็ว่าได้
สิ่งนั้นคือทิฐิมานะที่ไม่ยอมลงใครเองง่ายๆ ถ้าไม่ได้ต่อสู้จนสุดกำลังทิฐิ
ที่มีอยู่เสียก่อน เมื่อเห็นท่าจะสู้ไม่ได้จริงถึงได้ยอมลง เพราะหมดหนทาง
ต่อสู้ สำหรับท่านอาจารย์มันที่ผู้เขียนเคารพเทิดทูนอยู่เวลานี้ ก่อนหน้า
จะก้มลงกราบแบบบุคคลผู้สิ้นท่า ก็ได้เห็นได้ฟังท่านมานานพอสมควร และ
ได้ต่อสู้ท่านตามนิสัยคนที่มีทิฐิจัด จนบางครั้งราวกับวัดจะแตก พระเณร
จะร้างวัด เมื่อได้ยินเสียงจึงหรีดกับพญาราชสีห์ได้ว่าที่กัณบนกฐิ์ท่าน
อย่างเอาเป็นเอาตาย ด้วยเหตุผลที่ตนเข้าใจว่าถูก ซึ่งสุดท้ายผู้เขียนที่
เทียบกับจิ้งหรีดที่หมดฤทธิ์ ก้มกราบและยอมตนเป็นที่เช็ดเท้าให้ท่าน
ดูค่าเขียนตีตามอัธยาศัย หากท่านผู้อ่านได้เห็นท่านแสดงออกทาง
มารยาทในอิริยาบถต่างๆ และได้ฟังสำเนียงการแสดงธรรมอบรมราวกับ
ราชสีห์ที่กังวานด้วยอัจฉริยธรรมในแง่ต่างๆ ก็น่าจะมีความรู้สึกอัศจรรย์
ภายในใจ เช่นเดียวกับท่านที่เคยฟังมาแล้วจำนวนมาก คงไม่สงสัยวิพากษ์
วิจารณ์นิมิตภาพและอากัปภิกิริยาตลอดความรู้ธรรมแง่ต่างๆ ของท่านให้
เป็นการกังวลใจ

ท่านที่ประสงค์อยากทราบปฏิปทาเครื่องดำเนินของท่านโดยสังเขป
ที่ผู้เขียนมิได้อธิบายไว้โดยกว้างขวางละเอียดล่อ ทั้งธรรมขั้นต่ำ ขั้นกลาง
และขั้นสูง ก็กรุณาตามอ่านเรื่องท่านที่นำมาลงนี้ คิดว่าจะพอเป็นแนวทาง
แห่งการปฏิบัติสำหรับท่านที่สนใจได้พอสมควร ถ้าจะลงให้พิสดารมากไป

ก็เกรงจะพ่นเพื่อเหลือกำลังจะคิดค้นและปฏิบัติตามได้ เนื่องจากความรู้ทางสมาธิก็ดี ทางปัญญาก็ดี ความวิมุติหลุดพ้นก็ดีของท่าน รู้ลึกกว่ากว้างขวางพิสดารเกินกว่าภูมิของเราทั้งหลายจะสามารถติดตามท่านได้ ทุกแง่ทุกมุม จึงควรยุติปฏิบัติท่านไว้แค่กำลังของผู้เขียนเพียงเท่านั้น ผิดถูกประการใด หวังว่าคงได้รับความกรุณาอภัยจากท่านผู้อ่านโดยทั่วกัน

ประมวลปฏิบัติพาพระกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น

การนำปฏิบัติพาของพระกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น มาลงมาก ท่านด้วยกันโดยสงวนนามท่านไว้ เรื่องของบางท่านก็ยืดยาวพอควร แต่ของบางท่านก็สั้น โดยตัดเอาเฉพาะที่จำเป็นมาลง โดยมีได้ขออนุญาตจากท่านก่อน จึงขอภัยโทษโปรดเมตตาจากครูบาอาจารย์ทั้งหลาย ตลอดท่านนักปฏิบัติด้วยกันที่ได้นำปฏิบัติมาลง เพื่อเป็นประโยชน์แก่ท่านที่สนใจและอนุชนรุ่นหลังได้ยึดเป็นร่องรอยปฏิบัติตาม กลายเป็นประโยชน์แก่หมู่ชนไม่มีสิ้นสุด ดังเราทั้งหลายที่ได้อาศัยบรรพบุรุษและครูอาจารย์พาดำเนินมาจนถึงสมัยปัจจุบัน จึงพอมีหุ้มน้ำอ้าปากได้บ้าง ไม่เียงเผลาเฝ้าร่างแห่งมนุษย์ผู้ควรฉลาดอยู่เปล่าๆ ยังพอมีสติปัญญาเอาตัวรอดได้ทั้งทางโลกและทางธรรม ดังนั้น การนำปฏิบัติพาท่านมาลง เพื่อเป็นร่องรอยแห่งการปฏิบัติ จึงหวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ประชาชน พระเณรอยู่บ้างดังกล่าวมา

ปฏิบัตินี้เป็นที่ถูกจริตจิตใจท่านผู้ใดในตอนใด กรุณายึดไปปฏิบัติ เพื่อกำจัดสิ่งรกรุงรังภายในใจของเราให้เบาบางลงบ้าง ส่วนมากก็คือความเห็นแก่ตัวตามนโยบายของกิเลสที่มักพาคนให้เกียจคร้านในการงานที่ชอบ

และเป็นประโยชน์ในทางสงบสุข ไม่กระทบกระเทือนตนและผู้อื่นนั้นแล เป็นงานที่กิเลสพาให้ขัดขืนไม่ยอมให้ทำ แต่ที่ไม่เกิดประโยชน์โดยชอบธรรม และเป็นความเสียหายทั้งแก่ตนและผู้อื่นนั้น มันชอบยู่เราให้ทำอยู่เสมอ ทำได้มากเท่าไรยิ่งดี มันชอบและชมเชยส่งเสริมว่าดี ทั้งที่ตนและโลกได้รับความกระทบกระเทือนเดือดร้อนและตีเตียน เพราะงานนั้นไม่ถูกไม่ดี คนเราเมื่อมีธรรมในใจอยู่บ้าง ย่อมมีทางทราบความผิดถูกของตัวได้ และมีการระมัดระวัง ไม่กล้าเอาตนเข้าไปเสี่ยงกับสิ่งไม่ดีและเป็นโทษทั้งหลาย ฉะนั้น มนุษย์เราจึงดีเพราะธรรม เพราะความประพฤติ มีคุณค่าเพราะความประพฤติ สัตว์มีคุณค่าเพราะเนื้อเพราะหนัง อวัยวะและกำลังงานของมัน สัตว์ตัวหนึ่งๆ ตายลงไป เนื้อหนังมังสา ตลอดจนอวัยวะต่างๆ ของมันเป็นเงินเป็นทอง จนกลายเป็นสินค้าซื้อขายกันทั่วโลกให้คนและสัตว์ได้อาศัยมีความสุขเป็นชีวิตจิตใจตลอดมา ส่วนคนตายแล้วไม่มีอะไรเกิดประโยชน์ นอกจากกลัวผีกันเท่านั้น ยิ่งเวลาที่มีชีวิตอยู่สนุกทำตัวให้เหม็นคลุ้งไปด้วยความประพฤติที่เชือดเฉือนสมบัติ และหัวใจมนุษย์ด้วยกันให้ฉิบหายวายปวง ทำให้คนเกลียดกลัวกันมากมาย เวลาตายไม่มีใครมามองหน้าศพ มีหน้าเขายังอยากให้ตายวันละก็ร้อยก็พันคน แผ่นดินจะได้สูงขึ้นบ้าง ไม่หนักมากเกินไปแทบจะทรุดหรือถล่ม เพราะคนชนิดที่มีความหนักหน่วงเกินกว่าธรรมดา การทำตัวให้ดี ด้วยความรู้ความประพฤติ หน้าที่การงานที่สะอาดปราศจากโทษเท่านั้น จะเป็นเครื่องส่งเสริมคุณค่าเกียรติยศชื่อเสียงให้คนเป็นคนสมบูรณ์แบบ และทรงคุณค่าอันสูงส่งไม่มีประมาณไว้ได้ ชาวโลกเคารพนับถือไม่มีใครรังเกียจ เกียรติยศชื่อเสียงก็หอมหวานทวนลม ใครอยู่ที่ใดก็อยากชมบุญบารมี เวลาตายก็สลายไปเพียงรูปร่าง ส่วนคุณงามความดีทั้งหลาย ยังฟุ้งขจรอยู่ในโลก มิได้สลายร่วงโรยไปด้วย

ปฏิปทานี้จึงเข้าใจว่าจะเป็นเครื่องประดับท่านนักปฏิบัติและวงกรรมฐานให้สว่างไปได้ต่อไปนี้เป็นเวลานาน เพราะเป็นปฏิบัติที่ได้รับผลมาแล้วตามจริตนิสัยของท่านผู้หนักในแง่ใดแห่งวงปฏิปทานี้ เนื่องจากปฏิปทานี้มีหลายแบบมีหลายรสหลายชาติที่ต่างท่านต่างปฏิบัติตามจริตของตน และได้รับผลเป็นเครื่องตอบแทนมาด้วยกัน จึงได้นำมาลงรวมไว้ในที่แห่งเดียว อาจจะเป็นความสะดวกแก่ท่านที่สนใจเลือกเฟ้นเพื่อถูกกับนิสัยของตนๆ นำไปปฏิบัติเพื่อเกิดประโยชน์ต่อไป

แต่ปฏิปทาสายนี้ น่าจะเป็นความลำบากในความรู้สึกต่างๆ ไป สำหรับท่านผู้เป็นต้นเรื่องก็รู้สึกลำบากทรมานเหมือนกัน ทั้งในขณะที่ทำและผ่านมาแล้ว เพราะเป็นกิจที่ไม่ควรหลงลืมอย่างง่ายดาย เนื่องจากเป็นกิจที่ออกมาจากใจจริงของผู้ทำแต่ละท่าน และเป็นความทุ่มเทกำลังทุกด้านลงแบบไม่คิดชีวิตว่าจะเป็นหรือจะตายในขณะที่ทำ มุ่งต่อผลที่ตนพึงหวังเป็นที่ตั้งเท่านั้น จึงไม่มีอะไรที่จะมาบีบอำนาจเหนือกว่าความหวังในธรรมเวลาผลปรากฏขึ้นมาก็สมเหตุ คือถึงใจไม่มีทางตำหนิ ไม่ว่าท่านองค์ใดลงได้ทุ่มเทกำลังกายกำลังใจลงจนถึงเหตุถึงผลถึงเป็นถึงตายจริงๆ แล้วผลที่ได้รับนั้นมักจะพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “ถึงใจ” จะอย่างไรก็ตามที่ว่าลำบาก ก็ไม่ปรากฏว่าท่านผู้ใดมีความเพียรยิ่งกว่าครูคือศาสดาไปได้เลย อย่างมากก็พออนุโลมได้ว่าปฏิบัติแบบลูกศิษย์มีครูสอนเท่านั้น เฉพาะผู้เขียนไม่มีอะไรทั้งฝ่ายเหตุและผลที่ควรจะนำมาออกสังคมนาฬิกากระดาศให้ท่านผู้อ่านได้อ่านได้ชมบ้างเลย จึงขอเพียงได้นำเรื่องครูอาจารย์และเพื่อนฝูงที่ปฏิบัติด้วยกันมาลงให้ท่านได้อ่าน ก็พอแก่วาสนาของตนอยู่แล้ว จึงขอเชิญวิงวอนให้ท่านผู้อ่านทั้งหลายได้อ่านและได้ปฏิบัติจนปรากฏผล

เป็นที่พอใจเกิด จะสมเจตนาความมุ่งหมายของผู้เขียนที่ตั้งปณิธานไว้ เพื่อประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมอยู่แล้วอย่างพึงใจ

ในอวสานแห่งปฏิปทานี้ จึงขอขอบคุณ ม.ล.หญิง จิตติ นพวงศ์ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ศรีสัปดาห์เป็นอย่างยิ่ง สุดจะกล่าวได้ถูกต้องตามความรู้สึก ซึ่งอุทิศสำหรัตามใจทุกอย่างที่ขอความอนุเคราะห์ช่วยเหลือมาทุกกรณี ได้นำปฏิปทานี้ลงในศรีสัปดาห์แต่ต้นตลอดมา ซึ่งสำนวนป่าบางประโยค บางตอน ผู้เขียนไม่สงสัยว่าต้องทำความยุ่งยากลำบากและฝืนใจแก่ท่านผู้ปฏิบัติตามอยู่เรื่อยมา แต่ก็จำต้องทนและปฏิบัติเต็มความสามารถจนถึงวาระสุดท้ายแห่งหนังสือนี้ เพราะความเป็นผู้มีจิตใจสูง เล็งเห็นประโยชน์แก่ส่วนรวม จึงกล้าเสียสละทุกอย่างด้วยความเต็มใจ ไม่มีอะไรมาเป็นอุปสรรคได้ และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ผู้ช่วยจัดทำทุกท่านมาพร้อมนี้ ขอความสวัสดิ์มงคลที่พึงปรารถนา จงเกิดมีแต่ ม.ล.จิตติ บรรณาธิการและคณะผู้จัดทำศรีสัปดาห์ทุกท่านตั้งใจหมายเกิด

หนังสือปฏิปทานี้ หากมีท่านผู้ศรัทธาพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน ผู้เขียนมีความยินดีอนุโมทนาด้วยทุกโอกาส กรุณาทราบตามนัยที่เรียนมาแล้วนี้ จะไม่เป็นกั่วงวลในการต้องขออนุญาตอีกในวาระต่อไป แต่การพิมพ์จำหน่ายนั้นขอสงวนลิขสิทธิ์ ดังที่เคยปฏิบัติมากับหนังสือทุกเล่มที่ผู้เขียนเป็นผู้เรียบเรียง เพราะมุ่งประโยชน์แก่โลกด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ประสงค์ให้มีอะไรเป็นเครื่องผูกพัน จึงขอความเห็นใจมาพร้อมนี้ด้วย ขอความเป็นสิริมงคลที่โลกปรารถนา จงเกิดมีแต่ท่านผู้อ่านผู้ฟังและท่านผู้ปฏิบัติตามทั้งหลายโดยทั่วกัน

พระธรรมเทศนา

โดย พระธรรมวิสุทธิมงคล
(ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน)

แสดง ณ วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๓

นายวิศิษฐ์ วัฒนสุชาติ ได้กราบขอร้องให้ท่านพระอาจารย์ฯ ช่วยเขียนต้นฉบับพระธรรมเทศนา
กัณฑ์นี้ให้ สำหรับเป็นธรรมบรรณาการ ในโอกาสที่สมควร จึงเป็นลายมือของท่านพระอาจารย์ฯ
ที่บันทึกไว้หลังจากที่ได้แสดงพระธรรมเทศนาแล้ว

ใจกว้าง ในเวลาว่าง; ชิม มากกว่าชม นกน้อยๆ ก็ดี" ของเขาขยับ
พี่ได้ยกขึ้นไว้ ณ เมืองนี้ ท้าว่า "สมมา, สมมา ขี้ขี้ ใน โขง"
ซื่อ แปล เมื่อความตาม หัก ของ ท้าว่า "เรา เขมร ก็ ขี้ขี้ ๑๑๖
ขี้ขี้ ของเร ให้ ส้ม ตอ ร แก่ ของเร สัก จะ เขมร ใจ อวด พะ ทัย และ เขม
กร ขู ข่า พะ: ตก ตก เจ้า ได้ ตัด ขี้ ขี้ ขี้" ตัก มี สัก ขี้ ขี้
ของ ขอบ ท้า ขี้ ขี้ ใจ อวด ข่า ขู ใน ความ รุ สัก ของ ตัก;
สัข ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ท้า เขมร สัก ขู ขู ใน ของ เขา ขยับ ขี้ ขี้
ตลก ของ เวลา ไม่มี ความ มาก ขู ขู ขี้ ขี้ ขี้ และ ความ
ขี้ ขี้ ใน ใจ ซื่อ เขมร ๑๑๖ เขมร ให้ ท้า เขมร อวด ข่า ใน ท้า
เวลา ๑๑๖ และ: ข่า ข่า ท้า ขี้ ขี้ นอกจาก สัก ท้า ขี้ ขี้
เขมร เขมร เขมร เขมร ๑๑๖ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้
ของ พัก: ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้
ใจ ของ ใน สัก: ของ อวด เขมร เขมร เขมร เขมร ใน ขี้ ขี้
กร ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้
ของ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้
ตลก ตก เจ้า ท้า ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้ ขี้

สมุทบั ใต้แก่ เหตุ เผลอทุกข หรือ แดม เบนพี่ เผลอ แห่ทุ กทุกข ๑
มีไว้ส ใต้แก่ ความ ตั้มทุกข และ มรดก ใต้แก่ ข้อ ขันมี พี่อ
แก่ทุกข หรือ พง ตัก เหม ให้ส่ว ความ ตั้มทุกข ๑ อริย: สัจจ
กับ สี่ มี มี อยู่ พี่ เม พี่ ไว้ ของ เมา พี่ ตบหมี่ me ใจ
ลือ เมหม เว้น ของ อริย: สัจจ สี่ อยู่ บ่ สม ขุนสม ใจจร:
รู้ว่า อริย: สัจจ มี อยู่ ใน ตม หรือ ใน กั ตม อริย: สัจจ
ตอิม มี อยู่ แก่ เช่น เผลอ กั มี แว่ ตา ตู ทั่ว ๆ พี่ มี อยู่ ใน
ແ່ນ ส่น ใจจร: อริย: สัจจ ว่า แว่ ตา ตู ทั่ว ๆ หมี่ มี อยู่
ใน แล่น ส่น หรือ ~~ใน~~ กั ตม แว่ ตา ตู ทั่ว ๆ กั ตบ มี อยู่
โดย แก่ เมื่อ เมา ทำ ความ แก่ ใจ ว่า อริย: สัจจ สี่ กั มี
ตัว ของ เมา เหม ขม แก่ เผลอ กั มี ไม่ อยู่ ทั่ว ๆ ใน ใจ
ตัว เมา หรือ แล่น กั มี ไม่ อยู่ ใน พี่ ทั่ว ๆ แล่น แล้ว กณ สขณ
หรือ นตม พี่ พี่ เมา: ตอิม พี่ จมก อริย: สัจจ ให้ เหม
ของ มี ตู เมา หรือ พี่ จมก ตอิม ของ เมา ให้ มี ตู เมา
ตม เมา จมก บ่ อยู่ ยม เมา สี่ มี เมา กั สม ต ม ตู เมา ขอ
ข้อ ใจ ใน ตัว เมา เมา แล่น: เมา เล็ง ไม่ ส่ว ทม ทม จั

และลาออกทั้งหละ พี่ท่งตัวสูงไป แล้ว ท่งก็ไม่ได้สูง
ออกเหนือไปจากวงค์, หม่อมราชวงศ์ สัจ ชื่อ เขมของมีอยู่
ใมือลค์ของท่ง และ มีอยู่ใมือลค์ของเรา อย่าง สมบูรณ์

ใมือลค์ต่อไป เราจะ ได้ รับ หัก ชู ดัน ทุก ข สัจ
และ สมุทย์ สัจ อหิ เขมของของจริง มีอยู่ กับ เรา ด้วย
สนธิ วิชา อหิ เขมของจริง มีอยู่ กับ เรา อีก เขมของ
ท่งว่า ทุกข์ และ สมุทย์ อหิ เขมของ พี่ สัจ ทัช หละ ใมือลค์
ปรากฏ ปรากฏ พี่ ท่ง พี่ สัจ ของ เรา เวลา พี่ สัจ
จึงมี เขม : อหิ หรือ สัจ ของ จาก พี่ สัจ ก็ จะ ได้ ความ
ใมือลค์ อัน งาม เป็น ของ ของ ทุกข์ และ สมุทย์
อย่าง แท้จริง ว่า เรือ พี่ สัจ : ขะ สัพ ทุกข์ ก็ เพราะ ความ
หลง ท่ง ชื่อ เขมของ หรือ เรือ ของ ทุกข์ เหตุ พี่ สัจ : หลง
ท่ง ก็ เพราะ ความ หลง จึง เหตุ พี่ สัจ : หลง จึง
เพราะ อหิ ขะ ความ ใมือลค์ แท้จริง ว่า เขม อหิ ขะ ของ
ความ หลง ทัช พี่ ท่ง เรือ กว่า สมุทย์ เรือ ขะ เรือ
ของ พี่ สัจ อหิ เขมของ เหตุ ให้ ได้อ่อน หน่อม ทัช กนะ

เป็นชาติทุกๆ ชนชาติทุกๆ มวลชนทุกๆ โลกปรีทอทุกๆ เป็นตัว
ต่อลูกโซ่กันไว้เป็นพืดแล้ว เป็นแนวทางของวิญญู
อย่างปัดดาอ นอกจากจิตผู้สิ้น หลบจะทอ่งเพ็ชร์ออกแล้ว
ได้มาในกองทุกข้อมีผู้ให้แล้วเสียแล้ว พะพุดเจ้า
เมื่อสาวกอบดไว้ในห จ: มาแต่หว่าน ทาง. แล้ว? ผู้ซึ่งมีโลกนี้
๓. หอก ของ มหาค: แล้ว สัตว์ผู้จะ: ตอับ ทนทุกๆ ทั้งมาหหห
เป็นทั้งสามไว้เมื่อมีพหุโทษไว้เสียผู้ ก็คือพะพุดชว
แล้ว สาวกอบดผู้ให้ทั้งนี้ ไม่เสียผู้ในมือผู้ให้กว่าพห
ขัณฑา เว็บบ กอบทุกๆ ทั้งมวลผู้ ซึ่งหากเป็นสาระ: ของเงา
จะ: ตอับ พิศุจน์ ตอับขัณฑา ของเงา เว็บบ เมื่อ: เราพิศุจน์
ตอับของเงาว่า เป็นมาจากความสิ้น หลบ ธรรม: ของเงา
เรา ก็คือในธรรม สาระ: ของเงา หลบ จ: มหาค: พห
ความจริงเป็นหนึ่ง ในที่นี้: ๑. กตย: ซึ่ง: เป็นตัวทุกๆ
สิ่งจึงมีพิศุจน์ และ: เมื่อ: เป็นทั้งสาม และ: พหุ: พหุ: พหุ:
เป็นแล้วกัน จ: มหาค: พหุ: พหุ: พหุ: พหุ: พหุ: พหุ: พหุ:
จะ: มาจาก ผู้: ให้: หรือ: หลบ: ๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐.

ความสงบจาก กิเลส เวทนามัน จักรวรรดิของให้เขมรได้
เหตุผล เพราะ สหปฏิญญาได้ คือ ความเห็นเอง พี่แก่อีกจาก
เหตุผล มีอะไร: ล้างน้ำ เขมร เวทนามัน พะ พุทธเจ้า มีสติ
ขาด แต่พระองค์เอง... สหปฏิญญา พะ: อวดใจของเขมร
น้ำใจ: พี่ได้รับผลจาก สหปฏิญญา ได้ทั้งหมัด อวดกัน
เรื่อง ความสามารถของพระ... เขมรแล้วกับสาม พี่พระ
อวดพระ: เขมรอยู่ ได้เขมร... พระธรรม มทวี่ อวดใจ
พระธรรม มีอะไร: อวดกาล หรือว่า สวดภาวนาของพระ กิเลส
ของเขมรไม่เท่ากัน เมื่อใจของพระมีความสงบ ความสงบ
จะ: เขมรแล้วกับ พี่แก่อีก พะ ความเห็นเอง อวดใจ
ทั้งใจ: เขมรแล้วกับ พะ พะ... ความเห็นเอง...
กันใจของพระ... สหปฏิญญา... ได้พบใจของพระ...
พระจิตของพระ... สหปฏิญญา... สหปฏิญญา...
ได้: เขมรแล้วกับ... สหปฏิญญา... สหปฏิญญา...
กันใจ: สหปฏิญญา... สหปฏิญญา... สหปฏิญญา...
สวด me... สหปฏิญญา... สหปฏิญญา...

ความสับสนในใจ ออกจากใจ หมดภาระของใจไปพักหนึ่ง
เดี๋ยว เป็นภาระอันหนักยิ่ง กว่าภาระใดๆในโลก

เพราะ: ภาระหนัก สิ้น อดุรพาความสับสนในใจ
ผู้ปฏิบัติ จ: อดุรพาทุกขของใจ ภาระหนัก ความสับสน
ในใจ และภาระในใจ อดุรพาของใจ อดุรพา
อันเป็น อดุรพา: สัจจะ 'สัจ' ในใจ สัจจะ: ทั้ง สัจจะ สัจ
สัจจะ ในใจ อดุรพา: สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ
ทั้ง สัจจะ ผู้ปฏิบัติ ทำได้ อดุรพา สัจจะ สัจจะ
// สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ
เป็นธรรม แล้ว สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ

จะถูกหรือผิด ของภาระในใจ หนักผู้ปฏิบัติ
อดุรพาเอง ผู้ปฏิบัติในใจ อดุรพาเอง อดุรพาเอง
หากว่า สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ
ผู้ปฏิบัติในใจ อดุรพาเอง อดุรพาเอง สัจจะ สัจจะ สัจจะ
จ: อดุรพาเป็นธรรม สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ
สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ สัจจะ

หนักๆ อย่างเต็มที่ และ ขอบพระคุณอย่างสุดซึ้ง ต่อคนที่
ใช้ข้อบกพร่อง แต่จะขอยืนยันว่าผมตั้งใจขอโทษมาเพื่อ
จะยกโทษเหมือนคนอื่นในโลกให้เขา อัครราชทูต ไม่ยอม
ด้วยเหตุผล ซึ่งเท่ากับว่าเท่ากับยอมรับว่าผิดความผิด
ต่อคนที่รับสารเวมให้ห่างไกล

พี่เสด็จมาที่จัด เช่น อีล: สัจจ พี่นี่ พี่นี่ พี่นี่ พี่นี่ พี่นี่
ใจหมัดกับจว ในทรวงอกที่ออกเห็นทช เพราะอัมพา
แห่งขลุ่ยความเห็นเห็น ได้ขยับลงแล้วในทช พัง
ทั้งทชที่อ้อมมาจากเขี้ยว ล้อ อ้อมจากทชแล้ว
จากนั้นไป ใจจะหมัดกับจวในทชหมัด แต่จะสนิท
ในทชใหม่ ซึ่งเขมทชนั้นเหมือนมาจากทชหมัด
(ทชทชนั้นเอง) มาปรากฏอยู่จำเพาะใจ เข็มเสด็จ
ทชหมัดปรากฏ แต่มีดามูร์สีในทชว่า เข็มขอ
เกิดใหม่จากใจโดยจว ไม่สามารถว่ามาจากไหน สรุปลความ
แล้ว เรียกว่าใจเวลาเอง ช: สัจจ ทชใหม่หมัดออกทชแล้ว แต่

เมื่อปลื้มใจว่าขอมอบตัวไว้ให้พ่อ ก็ต้องฟังคำสั่ง
 ทั้งจับในภาพ ทั้ง ~~...~~ ด้วยปลื้มใจต่อใจ และยอมให้ภาพ
 ซึ่งปรากฏอยู่ภายในใจ หลอก ลอบ ในก้น จม กว่าจะฟังจาก
 ได้ชัดมาก
 และผมขอสั่งให้จับจากภาพทั้งๆ ที่ฟังจากภาพภายใน
 ดบดำ เมื่อ ~~...~~ ในทำนองแล้ว ทั้งกับภาพนอก คือ
 เพ่งกันหมดให้จับอยู่ภายใน และเฝ้าจน ทำลายลงได้
 แล้วจับให้ ทำอยู่อย่างมี ปลอดภัย ในความ เป็นไตรลักษณ์
 จมกว่า ดู ~~...~~ และปลื้มใจที่ได้ หรือ ภาพที่จับได้จากใจ
 ปรากฏเพราะความละเอียดของใจ เมื่อภาพที่ต่อ การเพ่ง
 ฟังจากด้วย ปลื้มใจไม่ได้ ก็จะไม่ปลื้ม หรือ เฝ้าอย่างนี้
 ปรากฏใจ เวลาฟังภาพภายในแล้ว ใจจะไม่ปลื้ม
 ใจเป็นเครื่องหมาย จะเห็น สุนทรภาพว่า เป็นจำเพาะ
 ใจตลอดเวลา เมื่อฟังใจ: สมนใจ และเมื่อเอาเป็นอารมณ์
 คือ หมดอารมณ์ ได้แก่ เวทก นัตถา นัตถา และ อัสสาคะ
 และ ความว่างเปล่า ซึ่ง
 เมื่อจับใจ: ใจ สอนทช ทั้งภายใน ทั้งนอก ใจ
 เท่า และ สุนทรภาพ แล้ว ไม่ปลื้มใจ ใจ เมื่ออยู่ภายใน

แม้จะทุกข์ เวทมนต์มีฤทธิ์มาก ก็เพียง มนุษย์ ชั่วขณะ แล้ว ก็ดับ

ไป ใจนึกมี ความว่องไว เวลามี ความฉับพลัน ทศวรรษ ๑๐๐ ปี

ความชั่ว ๑๐๐ ปี ความดี ๑๐๐ ปี และ เวทมนต์ ๑๐๐ ปี และ

วิเศษสุด ชั่ว เวทมนต์ ๑๐๐ ปี สิ้น สิ้น สิ้น และ เวทมนต์ ๑๐๐ ปี

ก็มีใจ ตลอดเวลา ตลอดชีวิต ก็ได้ มี เวลา หยุด ยั้ง ทั้ง กลาง

วัน กลางคืน ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑๐๐ ปี

เมื่อไหร่ ย่อมคงความกำหนัดไปพลี วิถีอันรุ่งโรจน์
และ นภาพพิงษ์อันดีบุรุษวิหิง เมื่อฟ้าระทม มณีนี พังระ
เนือง นิมิตหรือพิงษ์อันหนึ่ง นภาพองรณนี ทั่วขลุ่ยไฉนระ
ดอมจระบีง วิถีอาจเกิดความสำคัญพิงษ์ ในท้าว นิมิตโลก
อาสาร: สิบ นภาพพิงษ์กับ เปรมาแล้ว-สัดจ้องอยู่เพียง แต่พิงษ์ได้
และเพราะความไม่ระอุมนี้ นอกจากจะสำคัญอันแล้ว ยั
อาจจะระณ อารมณพิงษ์ในนิมิตอันละเอียดยิ่ง ซื่ออันได้
สามารถรู้ทั้งนี้ ให้คหอันพิงษ์แล้ว เกิดความสำคัญผิด
ไปตามทุกพิงษ์ได้

เพื่อทรงแก้ปัญหานิมิตโลกนี้ ชัมชัม พังอยู่กมฺ
อตบ เหมสนิท ให้กระจำบพิงษ์อัน เปรมาจระบีง วิถีจระบีง
อุบพิงษ์เพื่องเดียวพอ เปรมาหลักฐาน เช่นตามเราทุกคหพิงษ์
หัยธานี ย่อมสามารถ มอบเห็นรูปซึ่ง เปรมาวิไล งามตาได้
แต่พิงษ์นั้นอาจ: นภาพ และอาจเห็นชัด ไปตลอดนี้ นภาพ -
อรรถไฉนระ: นภาพ แต่ไม่สำคัญ มอบเห็นในคห และ
ถูกตาจระบีงตาเอตได้ ซึ่ง คหอันตอ้ง ทำกระจากเบา นิมิต

กิจ: ของหมื่นในหมื่น น้อมนทวิ ลูกตาของ ตามเวบ อลอบชิต
 เจมพิศนิต กระจุกเบา ล้อมลินลา กมีหมื่น ใจที่สามอง
 ฐู่แห่งหมื่น และ: นทวองนททั่วไผ่ เฟียง แทนที่ ลือไม้จ้าว
 เขมดาวม มิลาต รอมดอมพอ เพราะยังไม่ได้ทำกระจุกเบา
 ล้อมลินลา มาลอบดู ใจของ ตามเวบ ว่า มี: ใจอยู่ในหมื่น
 นทวองนท มีหมื่นหรือ เขมถัน เขมของ หอดจากใจ
 ลือพอฟ้าจากได้ ส่วนใจ เขมของ ลือช้อมาก ยากที่
 ใจเห็นได้ มีหมื่นที่ ใช้มลินลา ทอหกร: เวส เขาไป ฟังจากใจ
 ให้เห็นชัด เขาไป อีกหมื่นหนึ่ง ว่า หมื่นที่ ล้อ รุป ออทา ลินลา
 ลือบาร ลินลา และ: นทวองนททั่วไผ่ ไม่ใช้ ลินลา หมื่นที่
 ลือ เขมแต่ อากาศ ของ ลินลา หมื่น และ: นทวอนหมื่นหนึ่ง
 ลือ มี: ใจ ตามของ ตามเวบ เขา แทนที่ เขาใช้ ตัก ลินลา
 และ: มา ของ หมื่นที่ ใช้หมื่น ไม่ พะ ททจ เจ้า ตาร ลินลา และ: นทว
 ทับ หลา เขมหมื่น เขมถัน ก็ มี: ใจ อลอบหมื่น ไม่ ว่า ลินลา ว่า
 ลือ ทับหมื่น และ: ตาม เขมถัน เขมมา เขม ลินลา
 ทำดาว ม หมื่น แก่ พะ: ของ ๑ ใช้ ลินลา หลบ ตาม เขา ~~๑๑~~
 ๑๑๑๑๑

ตลอดเวลา ความเห็นแจ้ง ใน สัจจนาสัจต ตามเปรมสาธุ
ขอบอวชิชาณี ก็ปรากฏขึ้น อย่างไม่มีใดรคต ขณะ ว่า :-
เปรมใจดี พรมทั้งจิต ตามเปรม อมตาขอบอวชิชาณี ก็ดี
ถูกทักลน ด้วย ขรรคญาณ สักสุดลย เพื่อจะดู : แล้วว่า ทัก
จิตก็เห็นโทษ แห่ง ~~สัจจนาสัจต~~ ความหลง ใน สภาธรรม มาแต่
กาลในนี้ และเห็นโทษ แห่ง ความหลง ธรรม สัจจนาสัจต อธิเปรม บ่อ แห่ง
อวชิชา และ มหะ ที่ 'ช่องสุขอยู่' อย่าง หักใจหา ทักเห็นคุณ
ในธรรม ทั้งหลาย ที่ ได้ พยุงจิต ให้รอดพ้น ธุระ ภัย กัมมัท มรณ
(อวชิชา นว :) บ่อ สัต แปร ตัก ให้ มี ส ต่ รม ต ห อยู่ อย่าง อ่อน นัย
ที่ ทัก อธิธรรม สัจจ ไม่ เคย ประ น พ ม มา แต่ กาล ใน นี้

ความเห็นโทษ แห่ง ความ หลง กับ ความ เห็นคุณ แห่ง
ธรรม สัจจ ก็ ปรากฏ ขึ้น ใน ขณะ แล้ว ว่า ทัก

ขลิตจากนี้ สัจจ ได้ ปรน ธรรม สัจจ เวล ใน ทาง ขอบ

แล้ว ขอบ สัจจ ตาม ได้ อัง ทาจ ของ อวชิชา เปรม ผู้ หัก เข็ม
แล้ว ทัก เขา แล้ว สัจจ ไว้ เพื่อ งาม เปรม อหาร ด้วย แกล ข อ ม หัก
เพราะ ทัก ปรน ชาติ อัง ทาจ วน ทาจ ขอบ อวชิชา : เห็น ว่า เปรม

สิ่งที่ผิดพลาดน่าสมการถ่วงน้ำหนักใจของบรรดาคนต่างถิ่น
ลงในนิสัยจักรกลความขมขื่น เวล็ดนภาพ เวล็ดนชลา
เปล็ดนชลาบ่วงกลางตัว เวล็ดนอาหารการเลี้ยงชีพ และ
เปล็ดนสภาพที่อยู่อาศัย มีแต่จะไม่ผิดใจ: สามารถมอง
เห็น เบื่อหน่าย ท่ามกลาง และเบื่อนาน และเบื่อนาน
เป็นมาในสภาพของตัวได้ (มีโลกมีตา: ของใจเห็นได้
ทุกอย่างไม่ต้องตาใจ) แม้จะมีผู้ยื่นมือกว่า ท่วม/ถม/ถม
มองต่างหาก ในสภาพที่ขมขื่นสภาพมีเมฆเมฆ ก็ยากที่จะ
มีผู้ยื่นมือ: ทำความ ดีมีใจ: เห็นได้ในสภาพของ
นาง: พุทธานเจ้า พี่สาวความเปรม และความเปรมในของสัตว์
กับหลาน ทุกๆคนมีชื่อ มีสภาพได้ ๖๕๐๐๐ นาง: อรรถนิษฐ์
แล้วแต่ชื่อชื่อ ของก.ทาบ ให้สัตว์กับหลาน ดำเนินการ
ดอปลงจากจากตอรวม = อรรถนิษฐ์: อดได้สัตว์แล้วกับ
แต่แล้วชื่อชื่อ: ลพพาก็มีจำหรือหรือ

กับมีกล่าวถึง อ่าง อาจ ตามสิ่งดูของ อวิเศษ
เพื่อต่างและ: ได้หาหนทางแก้ไข ให้ทันกัน เปรมสุข

ดวลกัน ลือลวอ วิ้อ จอก หรือ เหม (นาหว่า) ซึ่ง ยกคลุม
 อยู่บนหัวหม้อออกแล้ว แล้วใช้เอาขี้ผึ้ง ทำหม้อได้ตามขนาด
 ขี้ผึ้งได้ ลือลวอ เหมไวพพจนของอววิชช กั ขี้ผึ้งหม้อ ลือลวอ
 หม้อลวอ หรือ ออหม เพราะ เหมลือลวอ หม้อลวอ ออหม ของอววิชช
 ไม่ให้ ออหม หม้อลวอ หรือ ออหม หม้อลวอ ออหม หม้อลวอ
 ออหม ของอววิชช ขี้ผึ้ง เหมลวอ ลือลวอ เหมลวอ
 ลือลวอ = ขี้ผึ้ง หม้อลวอ ลือลวอ ไม่ลวอ หม้อลวอ
 ออหม หม้อลวอ ลือลวอ เหมลวอ หม้อลวอ
 วิลลวอ หม้อลวอ ลือลวอ เหมลวอ หม้อลวอ
 ลือลวอ หม้อลวอ ลือลวอ หม้อลวอ
 ลือลวอ หม้อลวอ ลือลวอ หม้อลวอ
 ลือลวอ หม้อลวอ ลือลวอ หม้อลวอ
 ลือลวอ หม้อลวอ ลือลวอ หม้อลวอ
 ลือลวอ หม้อลวอ ลือลวอ หม้อลวอ
 ลือลวอ หม้อลวอ ลือลวอ หม้อลวอ

ดวล น้ำหอม ไอน้ำ และ อมรกาย มาได้ นอนว่า คงได้วัน
อนันต์จาก กัมมัญญ์ พึง ทวี หลาน ไฉน ทวี ถึง กัม

ตาม ที่ได้ อธิบาย อรรถาธิบาย สมุทรา สมุทรา สมุทรา สมุทรา
ตาม: พุทธานุภาพ นานกว่า ก่อสร้าง ชื่อว่า เขมร กษัตริย์ พระ
ธรรมาธิ เจ้า ได้ ดวล จอ สมุทรา สมุทรา สมุทรา ก็ หวัง ว่า นาน กว่า
แก่ เวลา จอ สมุทรา สมุทรา อัม ก่อ แต่ ตาม นาน กว่า
ให้ อัม กัม กัม สำ เร็จ เขมร สมุทรา นาน กว่า อัม กัม กัม กัม
กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม
ป: ตาม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม กัม

หนังสืออ้างอิง

พระราชญาณวิสุทธิโสภณ (ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสัมปันโน), ปฏิบัติของ
พระอุดมกรรมฐาน สบายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, ๒๕๓๙, โรงพิมพ์
เรือนแก้วการพิมพ์.

คำแผ่กุศลแก่สรรพสัตว์ทั่วแดนแห่งไตรภพ

ณ วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

ในพระสังฆราชูปถัมภ์ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อมฺพรมหาเถร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วันศุกร์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๖๐

ตรงกับวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑ เข้าทำกัฏกกิจเสร็จ เวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น.

ตั้งนะโม ๓ จบ พร้อมกัน

มหากุศลผลบุญทั้งหมด ที่ปวงข้าฯทั้งหลาย ได้อุทิศทำบำเพ็ญเพียรมาแล้ว ด้วยกาย วาจา ใจ ได้สร้างพุทธสถานทรพยากร วัดป่าอัมพโรปัญญาวนาราม สร้างศาลาที่ประชุม เจริญพระพุทธมงคล สร้างพุทธปฏิมากรพระประธาน พระนาครกไว้บนศาลา และสร้าง พระปางนั่งขัดสมาธิไว้ที่พิพิธภัณฑสถาน ได้น้อมบรรจुพระบรมสารีริกธาตุ วัดมุงมคมหามงคล พร้อมด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก สร้างถนนลาดยางเข้าถึงประตูวัด สร้างแหล่งน้ำ สร้างกำแพงรอบพื้นที่วัด พร้อมด้วยสร้างเสนาสนะ น้อมถวายจตุปัจจัยไทยทานแก่พระสงฆ์ มาจากทิศทั้งสี่ สร้างคลังพัสดุและโรงครัว สร้างอาคารพิพิธภัณฑสถาน สร้างหนังสือโอวาทธรรม ของวิสุทธิบุคคล ถวายไว้ในบวรพุทธศาสนา พร้อมด้วยอานิสงส์รักษาศีล ๕ ทอดผ้าบังสุกุล รวมมหากุศลผลบุญทั้งหมด และที่ได้บำเพ็ญมาแต่ปางก่อน อันเกิดจากน้ำใจใสศรัทธา ของปวงข้าฯทั้งหลาย

ณ โอกาสนี้ ปวงข้าฯทั้งหลาย ขอน้อมจิตแผ่อุทิศให้บิดามารดา ผู้มีพระคุณหาประมาณ มิได้ พระอุปัชฌาย์ผู้เลิศคุณ พระอาจารย์ผู้เกื้อหนุน และพระมหากษัตริย์ราชเจ้า ผู้ทรงมี พระคุณแก่แผ่นดินไทยทุกพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ที่ล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนท่านผู้มีบุญมีพระคุณทั้งหลาย จงได้รับมหากุศลผลบุญของปวงข้าฯ ทั้งหลาย ที่ได้พร้อมใจกันอุทิศในกาลนี้ โดยเจตนาตั้งใจในวันนี้ แผ่อุทิศมหากุศลผลบุญ ให้แก่สรรพสัตว์ และเปรตญาติทั้งหลาย นับแต่บรรพบุรุษในสมัยโบราณกาล ตลอดมา จนถึงปัจจุบัน ณ วินาที และดวงวิญญาณของเหล่านักบวชผู้พลีชีพ เพื่อปกป้องแผ่นดินไทย รวมทั้งญาติมิตรหรือมิใช่ญาติมิตร และสัตว์เหล่าอื่นที่เป็นกลางๆ พร้อมทั้งเทพทั้งปวง ใน ๑๐ แดนโลกธาตุ จงได้รับและอนุโมทนา ส่วนมหากุศลผลบุญ ที่ปวงข้าฯทั้งหลาย ได้ทำการอุทิศให้ในกาลครั้งนี้ เพื่อประโยชน์สุขไม่มีประมาณ

อนึ่ง สัตว์เหล่าใดยังมิได้รับรู้ ส่วนมหากุศลผลบุญ ของปวงข้าฯทั้งหลายทำการอุทิศให้ ขอเชิญเทพทั้งปวงทุกชั้นภูมิ จงนำมหากุศลผลบุญไปแจ้งแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ให้ได้รับ และอนุโมทนา ที่ปวงข้าฯทั้งหลายตั้งใจอุทิศให้ เมื่อตกทุกข์ขอให้พ้นจากทุกข์ เมื่อมี สุขขอให้มีความสุขยิ่งขึ้นไป トラบก้าวเข้าสู่แดนบรมสุขเกษมสำราญ โดยทั่วกันเทอญ...

สาธุ สาธุ สาธุ

